hívogató I. *mn* szk-ban, în construcţii; in Wortkonstruktionen: ~ *asszony* kb. lakodalomra hívó asszony; femeie care invită oaspeţi la nuntă; Gastbitterin (zur Hochzeit). *1675:* Gazdag lakodalmat csináltam ... Hegedűsnek adtam f. 4 az hivogató asszonyoknak f. 2 d. 20, az hivogato leányoknak f. 1 d. 20, az két vőfélynek varrattam két keszkenőket f. 1 d. 80. — [a] [Kv; KvE 195 LJ. — [a]Folyt. a fels.] ✱ ~ *leány* nyoszolyóleány; domnişoară de onoare, paranimfă; Brautjungfer. *1675:* Gazdag lakodalmat csináltam az hivogato leányoknak f. 1 d. 80 [Kv; i.h.].

II. *fn* persoană care invită/face o invitaţie, invitatoare; Bitter. *1704:* Graven uram .. holnap ebédre hiva feleségemmel együtt ... az feleségét el is küldötte De engemet nem talált, sem feleségemet a szálláson ..., mikor Gravenné asszonyom keresett volna. Elég kedvetlen hivogató ugyan, mert tudja, hogy azért hivatja az asszonyokat az ura, hogy űtet nem szereti, hanem másokat valakiket lát [WIN I, 315. — [a]Graven Ludwig, Ferdinand császári tábornok].

hívott 1. chemat; vorgeladen, gerufen. *1599:* Vadnak mégh teób hytt bizonsagys [UszT 14]. *1600:* P(ro)testal az J hogy wadnak teöb hiwoth bizonysaghies | wagyo(n) teöb hiwt bizonysagokis [UszT 15/2, 129]. *1604:* Az mw elónkbe hyuth byzonysagokoth megfeleltettwk [Polyán Hsz; BálLt 82]. *1610:* Mindenik fel p(ro)testal hogy uadnak hitt bizonsag [UszT 38]. *1650:* Ezok ... az mw elonkben hjut bizonsagoknak hitok Vtan va⟨lo⟩ vallasok [i.h. 8/64. 58c]. *1702:* az mű elönkben hiut es allitot bizonsagok [Szentmihály U; Pf]. *1747:* Ezek kegelmes Vrunk Az mű ellonkbén hiut személek [Kászonimpérfva; BCs]. *1780:* Ezek az előnkben hivutt és állott bizonságok [Usz; Pf].

2. meghívott; invitat; eingeladen. *1790:* Király István paráznaság vétkeb(e) esvén Pal Anna hajadon Léányal minek elötte Copulaltattak őnkent Paenitealtak itt a Parochian a' Lakadalmakra hivott Vendégek előtt [Gyalu K; RAk 177].

Ha. *1606:* hivth [UszT 20/235]. *1623:* hiut [Kobátfva U; Pf]. *1702:* hivutt [Sükő U; Pf] | hivut [Tarcsafva U; Pf].

hívság 1. hiábavalóság; deşertăciune; Vergeblichkeit. **Szk:** *vmit ~ba hoz* vmit hasztalanná/hiábavalóvá tesz; a face ca ceva să devină inutil/zadarnic; etw. nutzlos machen. *1590:* minde(n) Jo Igiekezetwnket faradsagunkat hywsagba hozak [Kv; TanJk I/1. 142].

2. hiúság; vanitate; Eitelkeit. *1821:* A' ki az emberek' személyes hivságának komplimentíroz, több barátokra tehet szert, mint a' ki az egész emberi nemzet' boldogságáért áldozza-fel magát [Kvári kal. 31 Erkölcsi igazságok].

hívség 1. hűség; fidelitate; Treue. *1592:* Sigmond kiraly megh iria ez waros hywsegett, Es az hywsegh mellett valo karwallasat, hogy az ellensegh megh dulta egetteh volt [Kv; DiósyInd. 18]. *1664/1681:* varga Andras Csatlosagaval .. minden rea bizot dolgaimban igassagossan szolgalvan, annak utanna is szolgalattyanak hivsegeben semmit sem ketelkedven ... az ... Alszegh uczaban levő hazat adom ... nekik [Vh; VhU 229-30]. *1755 k.:* Szent Egyedi[a] Jószágról Exhibeallyák az Titt Wass Urak, hogy Vitézi Fegyverekkel és akkori Bóldog Emlekezetű Felséges Királyhoz Contestalt hivségekkel nyerték [WassLt. — [a]SzD]. *1778:* az Nemes Magyar Országi Magnasok, és Nemessek is, mind gyalog mind pedig Lovas Katonákot nagy Számmal eó Flsége Hadi Szolgálattyára önként valo hivségekből ajánlottanak [UszLt 19 gub.]. *1783:* Ne vállyék azért hozzám eddig gyakorlott barattsagi hivsége idegenséggé, és ne vettessem ki szeretetének kebeléből [Mezőszakál TA; DobLev. III/582 Kendeffi Pál Szántó Sándorhoz].

Szk: *~gel van. 1585:* oda futamam lowa(m) hata(n), hat Eoreossen horgiak[a] terehbe a karoth az zeoleómbeól az eo Zeoleyekbe .. holot fizetesemert hiwsegel kellet volna lenny [Kv; TJk IV/1. 391. — [a]A vincellér meg feleségé] ✱ *vkihez ~gel viseli magát/viseltetik. 1755:* (Külföldön is) Bartos Kelemen .. előre kőtelezte magat, hogy más Tartománybéli Académiákon nem tanúl, hanem a' mellyek békességet tartanak a' ... Felséges Királyi Méltosaggal, Ottanis Homágiális Hívséggel viseli magát [Ne; BLev.]. *1796:* Bernad Ersebeth Aszszony ... Dosa Adám urhoz egész hivséggel viselte magát [Lukafva MT; DLev. 4. XL A]. *1854:* kedves Feleségem terhes betegségeimben, arántam tántorithatatlan, és valoba példatlan hivséggel, ragaszkodással viseltetett [Kv; Végr.].

2. *vki ~e* vkihez/vki iránt való hűség; fidelitate faţă de cineva; Treue zu jn. *1566:* my ezt az felseged hozzank walo nagy kegyelmessegeth lattwan, eggywl eggyg az halalnak keserwes woltatis kostolhosswk zeretettel meg az felseged hywsege mellett [SzO II, 191 a székely főemberek a fej-hez]. *1639/1804:* senkit az ő Nagysága hivségétől nem idegenitek, söt arra édesiteni igyekezem [Fog.; BLt]. *1644/1775:* Mivel Gergellaki Ianos es Miklos nekünk adott hitek es erős Reversalisok ellen hivsegünk mellől el álván, magokott Ellensegeinkel conjugaltak, es mostanis Rebellioban vadnak ellenünk, Ezen okon minden nevel nevezendő Ingo bingo Jovakat es Joszagokatt ... Nemes es Vitezlő Trauzner Janos Hivünk(ne)k adtuk kegyelmesen [DobLev. II/460. 9b—10a].

Szk: *megmarad vki ~ében. 1710:* nagi Győri N: Horváth Györgi uram micsodas Sulyos rabságot szenvedvén Fogaras várában maga Feleséget kellett ott hadni miglen kezeseket szerzene magáért, arrol hogi Romai Császár eó Felsegihez valo Tőkeletes hivsegében meg marad [Borb. I]. *1785:* az Erdő háttságiak expresse ki adták magokot hogy többé nem szolgálnak ... a Gyogyiak, ezek maradtanak meg a hivségb(en) [BK. Bara Ferenc lev. Szászvárosból] ✱ *vki ~éhez tartja magát. 1611:* az ott való mind rácz vitézek, mind kurtánok és minden rendek az urunk hivségéhez tartják magokat [Veress, Doc. VIII, 127 Imreffi János feleségéhez]. *1619:* de ha az hatalmas császár hűvségéhez akarják magokat tartani, úgyis nem kellene az hatalmas császár országát pusztítani [BTN[2] 244] ✱ *vki ~ére esküszik. 1785 k.:* Hóra követeket küldött hozzájok ., hogy a Szent Katalin napi vására Bánfi Hunyadra el fog jönni sokad magával, esküdjenek az ő hívségére, mert a császár parancsolatjával jár [A Hóra-felkelés rövid leírása (ismeretlen szerzőtől). L. Prodan. RăscHoria 181-2].

3. házastársi hűség; fidelitate conjugală; Gattentreue. *1758:* (Feleségemnek) csak nagy volt hozzám való hívsége, úgyhogy nyolc esztendőnek s nyolc hónapnak

alatta soha csak egyszer sem viszálykodott ellenem, pedig megvallom, hogy nem mindenkor jártam a lineán [RettE 71]. *1771:* immár eddig elé 33 Esztendeje, miolta ketten a' Házassági Szővettség által égjben kőttettettűnk, és mind mostanig az igaz hivséget égj máshóz fen tartottuk [Kv; KvRLt VII. 24 Fajk András és felesége végr.].

Szk: *~ét mutatja feleségéhez. 1717:* az idvezült Aszszony, halála oráján az Isten nevéb(en) kérte Nztes Besenyei György Uramat, hogy ha Isten eő Kglmét az irtoztato Pestistől meg szabadittya és haza viszi mutassa annyi Atyafiságos és Feleségéhez (: holta utánis :) hivségét s Keresztyéni kötelességét, hogy az meg irt üdvezült Aszony Attyafianak valaholott szerezzen valami kicsiny hajlékot [Vajasd AF; DobLev. I/93].

hívséges hűséges; fidel, credincios; treu. *1558:* kewnyeorewggyenek ew felsegenek, hogy az warosrol wegye el haragyath el Wegye hywseges zolgalatonkoth [Kv; TanJk V/1. 47]. *1581:* Eoreókke valo hywseges zolgalatomat Aianlom felsegednek es az hatalmas minden hato felseges Vristentwl kiwanom felsegednek hozzw Jdeig valo Eletett adatny [Gyf; Törzs. Szentpáli Kornis Mihály a fej-hez]. *1605:* Ez az zegeny varas az kinek Jsten aggia az orzagnak birodal(ma)t azt fély, urallya, es hywseges engedelmeűel bechiwlly [Kv; TanJk I/1. 504]. *1686:* Frenk Márton Ur(amna)k továbrais remélvén hasonló hivséges iambor szólgálattyát, tehát azo(n) Nemes ház helyett adák és köték ... Nemes Vitézlő Mocsi Frenk Márton Ur(amna)k [Mocs K; JHbK LIX/24]. *1688:* Lukács István tekéntvén édes felesége nagj margitnak mellette(m) valo hűvséges daikaságat ... illyen dispositiot és Testamentomot tészek [Uzon Hsz; BLt]. *1758:* ő Nsgok Mlgs Gyermekeinek elő fordulhato Törvényes dolgaiban ... hivséges Procuratori szolgálatot tészek [Mv; Ks 8. XXII Dálnoki Medve Mihály mpria]. *1810:* azon Bőződi Portiot Nemes Tsia Joseffnek adom és halálom után is birja hivséges szolgálatja jutalmaul [Héderfája KK; IB gr. I. Bethlen Sámuel végr.]. *1863:* Szentes Márton keves őcsémnek .. hivséges ragaszkodásáért hagyom a kolozsvári külsőszén-utczai házat és telket [Kv; Végr.]. — L. még FogE 228.

Ha. *1846:* hivséges [Kv; ÖCLev.].

hívségesen hűségesen; cu fidelitate/credință; treu. *1589:* Minden Vczakat azon vczabeliek vagy Seowennel vagy theowissel .. be chinallia(na)k, es Eorizzekis minde(n) nap ket ember hywsegesen [Kv; TanJk I/1. 33]. *1662/1681:* Vojt Mihaly ... es ket agon lévő maradeki ... mikor kivantatik el jőni tartozzanak. Valtozo alapatokban, haborusagokban hivségesen szolgálni [Vh; VhU 33]. *1722/1770 k.:* (Az úrasztali edényeket) hagytuk a' Batzai Egyházfiunak kezib(e), ugy hogy hivségesen minden Egyházfiu gondját viselje [Csicsómihályfva SzD; SzConscr. 227]. *1766 u.:* Nagy Enyedi Szánto Elek Ur . 1758ba az akkori Burgussal valo kemény Hadakozás alatt ... mint Kaplár ... hivségesen szolgálta királlyát [DobLev. III/639]. *1839:* el mentünk ... Sz. Benedekre[a], 's ottan ... vallomásaikat igazán és hívségesen le írtuk [i.h. V/1223. 1. — [a]AF]. *1863:* Násztászia szolgáló leányomnak, ha engemet hivségesen halálomig szolgál kifizettetni rendelek háromszáz forintot [Kv; Végr.].

hívségtelenség hűtlenség; infidelitate; Treulosigkeit, Untreue. *1814:* én meg soha égy emberre se tettem kezemet sem pedig Ngod iránt semmi hivségtelenségben nem elegyettem [M.gyerőmonostor K; GyLMiss.]. *1818:* még ifiu korába elkezdette, az Felséges Uralkadonkhaz valo hüvségtelenséget [M.fráta K; KLev.].

hívségű hűségű; cu o fidelitate ; von Treue. *1815:* Pataki Mária Tiszt. Farmos Györgynek ritka Hivségü ... fáradhatatlan okos Házas Társa [Gyalu K; RAk 153].

hízás îngrăşare; Zunehmen, Fettwerden. *1624:* mi ky menuen megh latnok, hogy ha valaky abban az Hatarban ... Juhajt vagj Makra hizasnak okayert Diznait nem hajtatta volnaye [F.szőcs SzD; WassLt].

hízdogalik hízogat; a se îngrăşa; nach und nach zunehmen. *1847:* mind a hárman jol vagyunk, nagy mama friss, eleven, Trézsi hizdogalik, tudja Isten miért [Kv; Pk 7].

hízelgés hízelkedés; linguşire; Schmeichelei. *1855:* Banffi Joseff Ur ... azt állittya hogy, hizelkedö hazug száj nyomán indul fel — Már pedig hizelgésből soha nem hazudtam [Nagylak AF; DobLev. V/1391 Koréh György Dobolyi Bálinthoz].

hízelkedés hízelgés; linguşire; Schmeichelei. *1560:* Walamely mester mas mesternek myet hizelkedeseuel vag' aiandekozasawal maganak zerzi a uag' el hiteti fel gira eswsten maraddion [Kv; ÖCArt.]. *1663:* Nem is gondolhattam egyebet asszonyom ő kegyelme nem kivánatos állapotjából, látván másoknak hizelkedésekért, (:kik talán szines informátiojokért nyertek:) sokkal böcsületesb állapotjukat lenni [TML II, 453 Teleki Mihály Bornemisza Anna fejedelemasszonyhoz]. *1710:* A kolosvári jesuiták ben a városban . különb-különbféle pikturákkal s emblémákkal, gyalázatos hizelkedéssel s hazugsággal Rákóczi Ferenc hadi viselt dolgait az igazságnál felyebb magasztalván, és a római császárt alázván [CsH 361. — 1705-re von. nyil.]. *1736 u.:* most .. az aranyas szélű papirosra egész arcusokra írott czifra poszomántos szók többire hazugságok, egymásnak való színes hízelkedések, uno verbo machiavellicum complementumok [MetTrCs 461]. *1776:* Egy Csizi nevezetű . Hadnagy ... sok hizelkedéssel, s mesterséges beszédgyeivel M. G. Lázár János Urffi ő Ngát, hogy ā Mgs Annikó Kis Aszszonynak ő Ngáról le mondana, unszolta [Kóród KK; GyL. Lad. Lenger (20) famulus vall.]. — L. még TML II, 448.

hízelkedik 1. kedvében jár/kedvét keresi vkinek, kedveskedik vkinek; a umbla în voia cuiva, a fi amabil cu cineva; jm gefällig sein. *1592:* Hogy penigh Ne lattassanak eo kgmek ez Tilalomban, az eleo Istennek chak hizelkednj, hane(m) ez Weghezes Nem chak Egy Biro Ideyeben hanem eoreokeoseon megh gywkerezzek es ez zitok iob moddal megh zwnniek [Kv; TanJk I/1. 175]. *1599:* (Huzar Ilona) az leanyatt ereozakkal adtta Teoreoknek felesegeol, Adottis nem adott az kereztenyek keozze, az varossy[a] nepp keozze hanem mindenkoron Teoreokeok vtan chelchyapott, es hizelkedet [Kv; TJk

VI/1. 284. — [a]Makói]. *1632:* Vdvarhely varasunkbely hiveinknek alázatos keönyeórgesekbeől ertywk hogy ennek eleötte nemellyek keözzwleök az Feötizteknek hizelkedven, nagy sokan megh nemesedtenek, melybeöl kevesedven az Varasi rend, az annualis Contributio sulyosodot rajtwk [UszLt IX. 75. 2 fej.]. *1833 k.:* ferjem Simogato 's magát illetlen tetteiből meg jobbito igereteivel hizelkedet, 's engemet arra birt, Hogy viszont az Hit mellé viszsza állottam [Usz; Borb. II].

2. hízeleg; a (se) linguşi; schmeicheln. *1663:* nem szoktam az hizelkedést, hogj felőletek tudjak hizelkedni [TML II, 448 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz]. *1710:* Én historiát írni nem akarok hanem ... Apafi Mihály idejétől[a] fogva rövideden .. amit vagy más igaz hazafiaitól, s azoknak hiteles relatioiból értettem, vagy magam bizonyoson tudtam s experiáltam ... senkinek sem hízelkedvén, se pedig nem kedvezvén [CsH 50. — [a]1662-től]. *1736:* kevés papíroson is írtanak cordialiter, most az aranyos széjű czifra papíroson egymást rágják, ezer hazugságokkal egymást lemocskolják, egymásnak hízelkednek [MetTr 360]. *1758:* Urak körül hizelkedni, hazudozni, ajtajakon sompordálni, gratiájokhoz bízni irtóztam [RettE 80]. — L. még CsH 48; TML II, 448.

3. ~ *magának* önmagának hízeleg; a se măguli/flata (pe sine însuşi); sich schmeicheln. *1811:* a' Ló ismerésbe tsak ugy ereszkedem, a' Gróf[a] gustussát veszem fel remeknek, Meg-mondom miket tart jóknak és szépeknek, Távul légyen, hogy én azzal hizelkedjem Magamnak, hogy minden titkait fel fedjem [ÁrÉ 153. — [a]Gr. Bethlen János].

4. *1722:* Hallottam egy alkalmatossággal Kováts Maria Aszszonnak egy gyermekét vivén be az Dajka az ajton, s mint gyermek hizelkedvén s rebdesvén a Dajka kezében, hogy magához Fogarasi Sárához mehessen, s azonn alkalmatossággal azt mondotta volna Kováts Maria Aszszony Fogarasi Sárának hogy ezen gyermek jobban Attyad fia mint Kováts Péternek [Kv; BfN X. 2/113 Joh. Szabo alias Kováts (50) vall.].

hízelkedő 1. hízelgő; linguşitor; schmèichelnd. *1573:* Mond Kelemen Gergelnek, Te varos Arwlo Bestie lelek kwrwaffy Ros kwrwa eb vagi Lotthio kwrwa hyzelkedew [Kv; TJk III/3. 142]. *1646:* Adot Biro Uram egi Nagi Mihaly neuü hizelkedö szabadosnak sok hazugsagara d 50 [Mv; MvLt AAll. 6]. *1773:* A szegény Teleki Pál úr Doboka vármegyei főispán is meghala .. A jó embereket nem becsülte, kivált azokat, akik a dolgokhoz jobban értettek, meg disputálták, gyűlölte, az hizelkedőket pedig szerette és aestimálta [RettE 315]. *1855:* Banfi Joseff Ur nagyon bántva vette, a levelit — melyben ötett pontottlan, és ígért szavának nem állósággal érdekli — 's azt állittya hogy hizelkedö hazug száj nyomán indult fel [Nagylak AF; DobLev. V/1391 Koréh György Dobolyi Bálinthoz]. — L. még KemÖn. 33; SKr 106.

2. kb. macskatermészetű; cu fire de pisică; katzenhaft/artig. *1672:* Vidi Amsterdami ... Tigridem, tarka hizelkedő, hoszszu farkú [PatN 51].

Ide vonható a fenti jel-ek egyike alá sem sorolható köv. kijegyzés: *1680/1715 k.:* A hizelkedő Táncz, dolorral tör fejet, Harczon vitéz kardgya honorral széd fejet [Rosnyai, HorTurc. 174].

hízik 1. a se îngrăşa; zunehmen, fett werden. *1560:* keg: ys kĕz erdĕn hyzot dyznokat kózĕl bochassa mynd az keg: tek iozaga helyt Aky oth hyzot Erre keg:tek io valazt varok [Apanagyfalu SzD; BesztLt 41]. *1581:* Ember Ianos ... azzal Menty magat ... hogy Az varos hatara(n) ne(m) hizot volna barma [Kv; TanJk V/3. 244a]. *1592:* Borbeli Peterne, Catalin Azzoni vallia ... monda Nylas Antalne Martonnak, te Marton meg hizal hizem velle hogi el veteted az malacz hust, monda Martoni, en ne(m) hiztam, de ugian ne(m) adhatod keccer arron [Kv; TJk V/1. 227]. *1681:* Tilalmas Erdő Nro 1 Vagyo(n) ezen hataron .. mikor makk terem rajta ā mely diszno ott hizik meg Tizedlik [Szentkirály H; VhU 90]. *1759:* Hajkul ... olaja⟨t⟩ tsináltatott .. mind fel kente a' maga ökreire, hogy jobban hizzanak, és vetkezzenek [Marosludas TA; TKl]. *1842:* közelebb mult öszön egy Disznotskát hizni fel vetettünk pajtára [Bözödújfalu U; Pf].

Szk: *hízni való* hizlalásra való. *1679:* Az malmokb(an) igaz emberekből állo jo molnarokat állasso(n) és tarczon ... ; hizni valo sertés marhakatis ki adni el ne mulassa [Vh; VhU 671] ✱ *makkon* ~. *1681:* vagyo(n) egi nagi Erdő ... Ha mikor ez Makkot terem, az oda hajtot disznokat Tizedelni szoktak, valtoja 4 pinz Disznajokbol, ha à makko(n) hizik, onnan Tizedelnek [Hátszeg; VhU 150] ✱ *vkinek/vminek zsírján* ~. *1687:* hazoknal nyugdogalnak az kik orszagunk(na)k sirján hiztak [ApLt 6 Kálnoki Sándor feleségéhez Nagybányáról].

Sz. *1745:* az ki hol bizik ott hizik [Kilyén Hsz; ApLt 1 Székely Elek lev.].

2. hasznot húz vmiből: a trage foloase din ceva; aus etw. Nutzen ziehen. *1811:* Hát a Doctor? ... A' mi más embernek hasznos, a' néki kár, A' mi másnak káros, ő abból hasznot vár, A' hol más kétségbe esik, ő ott bizik, A' hol hitványkozik más, ő ottan hizik [ÁrÉ 166].

hizlal 1. a ingrăşa; mästen. *1572:* Keryk eo k. Byro vramat es Tanachbely vraimates visellienek gondot erreol, hogi semmy egieb Barom Neh Iarion az chorda kywl, hane(m) chak az my Mezarzekre valo, egieb foltos Barmot es Teosersegre valot Ne engedienek eo k. az varos feolden hyzlalny [Kv; TanJk V/3. 61b]. *1579:* (A hentellérek) amely barmot it az hataron Akarnak hyzlalny, tartozzanak belyeg ala haytany [Kv; i.h. 191a]. *1675:* az makrol hozattam be hizlalni Artant es Geöllyét no 38 [Porumbák F; UtI]. *1752:* A káposztátis . éppen a' gyom előlte, úgy a' Tőkis mind belé hólt a' burjánba, meg válik mivel fogunk sertést hizlalni [Szentdemeter U; Ks 83 Sükei Mihály lev.]. *1774:* Tavaj hizlaltanak itten az Udvarban 12. nagy Sertést, és 6. Süldöt Bőrös petsenyének [Mocs K; KS Conscr. 57]. *1783:* Simon instál az Mlgs Urnak meltoztassék tová Karatson feleig varakozassal lenni akkorra valami Marhakot hizlalván az Brahán betsülettel és háláadással meg viszi [Nagyiklód SzD; SLt XXXIX].

Szk: ~*ni ad. 1801:* Nintsen ma olly ügje fogjott a kí már koros és fél husu sertéseket felében hizlalni adgjon [Ádámos KK; JHb Jósika Miklós lt] ✱ ~*ni fog. 1730:* egj ven tehenet hizlalny fogtam [Noszoly SzD; ApLt 4] ✱ ~*ni vet be. 1741:* két kiss nyári sűdőtskét (!) vetettek bé hizlalni [Mezőbánd MT; LLt Fasc. 146. B].

Sz. *1676/1681:* Arrais gondgya legye(n), hogi giakorta meg tisztogassák ā Lövö szerszamokat ne légyen fogiatkozás ā dologhban, mivel régi de igaz pelda beszed: ā Lovat nem akkor kell hizlalni mikor à hadb(a)

mennek; es hogi a' kész föt étek mindenkor jó à haznal [Vh; VhU 666].

2. (libát v. kacsát) töm; a îndopa (gîsca sau raţa); stopfen, nudeln. *1806:* Kerekes Páskuly ... a Kata Máriska Ludgyát titkon bé rekesztve hizlalta [Radnótfája MT; Born. G XIII. 14 Bogdán Kretsun (36) vall.].

3. *magát ~ja* tömi magát, tömi a hasát; a se îndopa; sich stopfen. *1843:* a visitatio asztala[a] kölcséges ne legyen, mert nem azért visitálunk, hogy magunkat hizlaljuk [Nagykapus K; RAk 19. — [a]Értsd: az esp-i egyházlátogatáskor].

4. ganéz, trágyáz; a gunoi/îngrăşa; düngen. *1744:* (Azt a) hellyet gazbol és tövisből mig ő kglme ki nem irtá addig senki nem kapot rajta, s a juhokkal hizlalá, csinálá meg azon hellyet [Szentmargita SzD; Ks 171. LXXXIV. 27].

hizlalás *átv is* îngrăşare, îngrăşat; Mästen. *1636:* Ez negyedik resze az kertnek cziak magaba(n) valo szep fuues baraniok hizlalasara valo kies helieczke [Siménfva U; JHb Inv.]. *1662:* Csak ült volna veszteg őkegyelme[a], most nem kiáltanának Alláht keresztyén várasokban Alleluja helyett . és nem kellene vért fejni tej helyett szegény haza lakosainak, pogány hizlalására [SKr 472 Barcsay Ákos felelete II. Rákóczi György vádiratára. — [a]Célzás II. Rákóczi György meggondolatlan és szörnyű következményekkel járó 1657-beli lengyelországi hadjáratára]. *1758/1785:* ha mikor Isten eő Felsége az Erdőket Makkal meg áldgya a N. Détsei Judith Aszszony Posteritassinak is szabad légyen Sertéseket hizlalas kedviért ottan[a] legeltettetni [Szentbenedek AF; DobLev. III/596. 275. — [a]Az usz-i Bözödön, Kissolymoson, Raván és Szentábrahámon]. *1779:* pénznek Interessiben való ki adásával, Marhák bészedésivel hizlalásával lehetett vólna 'a jövedelmet gyarapittani [Szentdemeter U; LLt Vall. 241]. *1853:* te édes Miklosam tsakis a' Bogdányal bibelődől ha tartja az ember el romlik Bogdán és kárba megyen az egész hizlalás [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

Szk: *~ra vettetik. 1765:* Vettetett Malam Hizlojában hizlalásra Sertés 8 [Nagybarcsa H; Ks 71. 52 Szám.].

hizlalhat *átv* tömhet; a putea îndopa; stopfen können. *1783 k.:* képtelenség mostanis a' mit a' Torotzkai Birák költség nevezete alatt fel vetettenek, és Brachio Militari fel is szedtenek, bizonyoson nem egyéb végre, hanem tsak arra, hogy mindenféle gonoszságokat palástalhassák azzal és az ellenünk fel ültetőket hizlalhassák [Torockó; TLev. 4 a Toroczkai-fam. a főispánhoz].

hizlaló I. *mn* 1. hizlalás céljára való; pentru îngrăşat; Mastungs-, Mast-. **Szk:** *~ disznóól. 1797:* Egy boronából rakott Hizlalo Diszno ol szal⟨ma⟩ fedél alatt [M.igen AF; DobLev. IV/777] ✱ *~ ketrec. 1636:* fa labakon allo berenabol rott Diznok hizlalo keőttrőcz az Cziur kerthez ragaztua(n) [Siménfva U; JHb Inv.]. *1841:* Ezen Epület magába foglal kétt Sertés, kétt majorság ollat, melly felet még vagyon kétt hizlalo ketretz is [Egeres K; Ks 89] ✱ *~ majorságketrec. 1823:* Hizlalo majorságketretz, vesszőből fonva [Csekelaka AF; KCsl 16] ✱ *~ ól. 1648:* Malomház az udvarház alatt .. Vagion két jó keövér ártány az hizlalo olban [A.komána F; UF I, 935] ✱ *~ pajta. 1680:* Vagyon ... egy őrög disznokat hizlalo Pajta, melyben vad(na)k igen szépen hizot őrög Artanyok no 7. Eőrög Emék no. 3 [A.porumbák F; ÁLt Inv. 25]. *1701:* Az epületeket meg becsűlvén az Eos házat becsültük ad flo Hung. 18 ... egj rosz hizlalo pajtát ad d. 20 [Kissolymos U; BLev.]. *1734:* (Az ököristálló) mellett más fedél alatt egj lábas hizlalo pajta [Datk NK; JHb gr. Bethlen Farkas inv.] ✱ *~ sertésól* hízódisznó-pajta. *1817:* egy kis Hizlalo sertés oll, melly ki faragot csere fábol lévén rakva betsültetett tiz Rénens forintokra [Kövesd MT/Mv; Kp V. 319].

2. hizlalásra fogott, hízó; pus la îngrăşat; Mast-, Fett-. **Szk:** *~ ártány. 1646:* Hizlalo artany uagjon . . no 20 [Mezőörményes TA; RákGIr. 601] *~ disznó* hízó (sertés). *1594:* Az Somloi[a] Maiorban hizlalo diszno uagio(n) No. 6 [UC 78/7. 9. — [a]Sz]. *1628:* Minket Contentala Mind penzreol mind buzarol ... es ket hizlalo disznorol [Nagybarcsa H; WassLt]. *1683:* Hizlalo Diszno no 13 [Radnót KK; UtI] ✱ *~ emedisznó* hízó kocadisznó. *1677:* hízlalo Eme Diszno Nro 6 [uo.; UtI] ✱ *~ sertés* hízó(disznó). *1657:* Hizlalo sertesekre Erogalt, Cub. Sax. N. 12 [Borberek AF; WassLt Perc. 10]. *1683:* Eroga(ti)o Panici in granis: . Hizlalo sertesekre erog(alódott) Cub 10 [Fog.; UtI]. *1730:* Az hizlalo Serteseket . most már tiz forintert is oda adnám ha valaki meg adná ertek [Noszoly SzD; ApLt 4 So János Deák Apor Péternéhez] ✱ *~ sertésmarha* 'ua.' *1669:* Az Udvarban Vagjon hizlalo sertes marha Nro. 8 [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24a].

3. tömésre fogott; pus(ă) la îndopat, de îndopat; Stopfungs-, Stopf-. *1780:* a Titulalt Aszszonynak az hizlalo Pajtájábol hizlalo, és rüdeg majorsagit, ugy mint Pujkajit, Réczeit egyéb Majorsagit ki lopta volna el? [Msz; BetLt 6].

II. *fn* sertéshizlaló ól; cocină pentru porci puşi la îngrăşat; Stall für Mastschweine. *1768:* Sertések Erogatioja ... Ajtoni[a] hizlalob(an) vettettem fel Nro 6 [DobLev. II/390. 15a. — [a]K].

Szk: *~ban (van)* hizlaló ólban van; a fi în cocina pentru porci puşi la îngrăşat; es befindet sich im Maststall | hizlalás v. tömés alatt van; a fi pus(ă) la îngrăşat sau la îndopat; es befindet sich unter Mast od. Stopfung. *1689:* Hizlaloban Van Pujka jellen No. 3 ... Rüdeg Pujka No 19, Rüdeg Lud No 32 Pipe No 6 [Almakerék NK; UtI]. *1795:* Sertés ött, egy hizlaloban, ket ôreg, s két sûdô (!) [Szárhegy Cs; LLt].

hizlalt 1. hízott; îngrăşat; gemästet, Mast-. **Szk:** *~ barom. 1579[a]:* (A hentellérek) tartozzanak az marhat hízlalt barmot is az varas zwksegere be haytani es az Mezarzekre le wagni [Kv; TanJk V/3. 141a. — [a]A *behajt*[1] 1 al. sajtóhibásan]. *1595:* (A mészáros) Ez illien ideghe(n) helie(n) veot es tartot hizlalt barmot, theosernek el Adhassa [Kv; i.h. 259] ✱ *~ disznó. 1562:* Az kgtek Leweleth my mynd falwwl meg Ertettwk, Melybe(n) azt Jrya ktek hogy Az Matthe Pether harom hyz lath (!) dyznot haytoth wolna el adny az kgtek warassaba [Sáromberke MT; BesztLt 61]. *1638:* Jutta Vas Iudit aszon(n)ak ... Mayorba hiszlalt diszno n 3 [Cege SzD; WassLt] ✱ *~ sertés. 1752:* hizlalt és rüdeg Sertések [K; Told. 30/7] ✱ *~ süldő. 1604:* ala Jeowe es wyn fel egy keouer arta(n)t egy hizlalt swldeotis [UszT 18/43]. *1686:* hizlalt bőres pecseny(ene)k valo suldo no 3 [Nsz; UtI]

2. kövér; gras; fett. *1621:* Az zep keőuer Tehen husnak fontiat es egj fertalliat, Egj penze(n) adgiak akar mely hizlalt Legjenis [Kv; TanJk II/1. 136].

Szk: ~ *tyúk. 1595:* költ 1 hizlalt sült Tyuk p(er) d. 8 | vöttem ... 4 zep mellyesztet örög Tyúkot hiszlaltot ... d 28 | Tyukot szettem be ... Örög hizlalt Tyúkot p(er) d 22 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 54, 128, 209 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

3. tömött; îndopat(ă); gestopft. **Szk:** ~ *lúd. 1582:* Harom hyzlalt lüdert, Turynenak d. 42 [Kv; Szám. 3/V. 8 Lederer Mihály sp kezével]. *1596:* Lúdot 4. hiszlaltot vöttem és attam ö fge Asztalara [Kv; i.h. 6/XVII. 3]. *1621:* veotte(m) ... Egy hízlalt ludat suttnj d — 18 [Kv; i.h. 15b/IX. 187].

hizlaltat 1. a dispune să fie îngrăşat; mästen lassen. *1623:* Tattarkatis sokatt vesse(n) mellyell tiukott Ludatt Maiorokb(an) beőueőn tortasson diznokott hizlaltasso(n) [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. *1676/1681:* mindenik majorban hizlaltasso(n) disznokat ā vár számára, Ugi ā malmokbanis az szokás szerint, mindenik keő után eggyet egigyet [Vh; VhU 659]. *1681:* Draga Gabona idejen nem szoktak disznok hizlaltatni; ha mely gazda mikor hizlaltatis, egi disznora nem költ többet leg fellyeb tiz köból Arpanal vagi kőlesnel [VhU 49]. *1774:* Tisztarto Bálint Ur(am) ... két ökrőt hizlaltatatt az Uraság Istállyojában [Mocs K; KS].

2. tömet; a lăsa să fie îndopat(ă); stopfen lassen. *1722:* az Alatilék hellyibenis biztat az Feleségem más (!) hizlaltat [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

hizlaltatás tömetés; (dispoziţie de) îndopare; Stopfenlassen. *1783:* Az Majorságok, vagyis inkább Ludok hizlaltatásatis keményen megh parantsoltam [JHbCs Árkosi Ferenc Csáki Katalinhoz].

hizlaltatik a fi îngrăşat; gemästet werden. *1681:* Draga Gabona idejen nem szoktak disznok hizlaltatni [VhU 49]. *1765:* Sűldotske melly actu hizlaltatik [Esztény SzD; Told. 29]. *1767:* hat Sertés Udvar Számára s az Mólnár(na)k kettö hizlaltatik [Kilyén Hsz; LLt]. *1828:* Hizlaltatnak Sertések ... Algyogyon Rüdegen ki adodik négy a' Praebendásoknak a' Tisztnek s benn evö Udvaristáknak Három — Udvar Számára Hizlaltatik öt [Marosillye H; Born. F. IIa]. *1840:* Hizláltatott 25 darab marha [Kv; i.h. G. XXIVb].

hizlás hizlalás; îngrăşare; Mästung. *1747:* (A) Sertéssek Hizlásábanis hasonlo Controversia orialodat [Hidegkút[a]; Ks 23. XXIIb. — [a]NK v. U?].

hizló I. *mn* 1. hizlaló; pentru îngrăşare; Mast-, was zur Mästung dient. *1841:* Egy borona fábol készült hizlo sertés oll [K; KLev.].

Az adalékbeli szk kétféleképpen tagolható: *hízlósertés-ól* 'hízó-ól' és *hízló sertésól* 'hizlaló disznóól'.

2. hizlalásra fogott, hízó; pus la îngrăşat; Mast-. **Szk:** ~ *disznó* hízó (sertés). *1697:* az Hizlo Disznok és malatzokon kivűl ... vad(na)k ... sertések promiscue 112 [Borberek AF; Mk Alvinczi Péter inv. 12] ✱ ~ *sertés* hízó (disznó). *1735:* Sertesek: Hizlo Sertes Nro 1 Rüdeg öreg Sertes Nro 3 Nyári Malacz Nro 11 [Mezősztjakab TA; JHb XI/9. 11]. *1778:* hizlo Sertés vagyon N. 2 [Nagyida K; Told. 6]. *1827:* az mak el fogyot tőbbet az makon az Hizlo sertést nem lehet tartani [F.gezés NK; i.h. 7a].

3. tömésre fogott; pus la îndopat; Mast- (durch Stopfen.) **Szk:** ~ *lúd. 1697:* Rideg Gunár nro 8. Tojo Lud nro 18. Hizlo lud nro. 4. Hizo Recze nro 3 [Borberek AF; Mk Alvinczi Péter inv. 6] ✱ ~ *majorság. 1839:* A' ketretz két sertés (így!), egy más felette (!) hizló majorsagot tarto két also majorság ollal [Kv; Ks 73. 55].

II. *fn* 1. hízó(disznó); porc de îngrăşat; Mastschwein. *1786:* kiknek tehettségek vólt az öszszel Sertést szerezni, legeltették a' vólt Makkon magok Hizlojakat [Torockó; TLev. 4/13. 57].

2. hízó-ól; cocină pentru porci puşi la îngrăşat; Mastschweinestall. *1765:* Vetett Malam Hizlojában hizlalásra Sertés 8 ... A Malam Hizlojában percipialtatnak hizat Sertések ... 8 | a' praecedens Ratiomb(an) restal(na)k ezen Ratiora a' Malom hizlojáb(an) 3 kontrabont Sertések [Nagybarcsa H; Ks 71. 52 Szám.].

3. ~*ban* hizlalás alatt; la îngrăşat; unter Mast/Mästung. *1814:* Két esztendős ártány 13 A' Malomnál hizloban Az Udvari hizo olban [Alpestes H; Told. 19].

hízó I. *mn* 1. hizlalásra fogott; pus la îngrăşat; Mast-. *1757:* Kotza Disznok nagyok hízok [Pusztasztmiklós K; Berz. 3. 1/9].

Szk: ~ *ártány. 1674:* Hizo Artány nro 5 [Radnót KK; UtI]. *1847:* Egy hizo Fodor szőrü ártán [HSzj *fodorszőrű* al.] ✱ ~ *barom. 1674:* Az veszedelem elót mindeltigh ugy tudom hogy tsordák, es hizo barmok járták az kerdesb(en) forgo helyet [Mezőméhes TA; WassLt] | egy Balas Nevű Botos Leginy vala, az melly(ne)k harmincz kőver ökre vala tsak maganak es az Fejedelem(ne)k arultak velle (!) hogy sok hizo Barmokat tart maga szamara az Salyin [Uzdisztpéter K; i.h. Sáarmasi Andras (60) jb vall.] ✱ ~ *disznó. 1627:* Eoregh dizno vagion Nro 20. Malacz Nro. 24. Hizo dizno vagion Nro 3 [Kozmás Cs; BLt 1 Inv.]. *1729:* Két hizo diszno egjike eme az alatt egj verö malacz. Az másikja Ártány [Marossztgyörgy MT; Ks 23/XXIIb]. *1827:* Fejtettek O Törökbuzát ... meg ettenek az hizo disznok, majorságok, és az rüdegebb malatzok 85 véka 8 kupa [M.köblös SzD; BetLt 3] ✱ ~ *eme. 1784:* Ket Esztendös hizo eme [Vingárd AF; Mk 9] ✱ ~ *galla. 1674:* Disznok ... Hizo Artány nro 5. Hizo Galla nro 5 [Radnót KK; UtI] ✱ ~ *majorság. 1757:* Tőrök Buza a Rideg Sertések tartására, Szárnyas majorságokra, pujka fiakra, és hizo Majorságokra ... költ ... 5 kőből 3 1/2 véka [Kiskend KK; Ks 71. 52 Szám.]. *1791:* In Martio ... a Malaczos koczákra Udvarba s Majorba lévő hizo, és rűdeg Majorságokra 67 véke Csös Tőrök Búza [Ks 108 Vegyes ir.] ✱ ~ *marha. 1727:* Az melly hellyet az falu járo marhájának meg szabaditt ott logo vagy hizo marhat nem szabad legeltettni [Kisborosnyó Hsz; SzékFt 37] ✱ ~ *ökör. 1748:* az Egerbegyi határon hizó ökreis tudom hogy vólt egyszer hat [Torda; Borb.] ✱ ~ *pulyka. 1677:* Rüdek Pujkak no 141. Hizo Pujkak no 6. Ludak no 67. Kővér Ludak no 6 [A.komána F; UtI]. *1681:* Hizö (!) Artány nro 7. Hizö (!) Pujka nro 6 [Szúv; UtI]. *1807:* Az hizo Pujkák ... Az rideg Pujkák [Körtvélyfája MT; LLt] ✱ ~ *sertés. 1690:* Vagyon itt Hizo Sertés Artány nro 5. Eme Sertés nro 3 az edgyk Böröny ös (!) Petse(nye)nek valo [BK Kentelki[a] inv. 13. —

[a]SzD]. *1716:* bornábol rakot hizo sertesek pajtája [Doboka; JHb III/68]. *1842:* A hizo sertvéseknek ezen holnapban 88 véka Csős Tengeri [Hosszúaszó KK; Born. F. IIh Szemeriai Károly számadó kezével] ✱ *válún ~*. *1680:* Valun[a] hízo őrőg Artany es Eme vagyon nro 22 [Balázsfva; UtI] | Valun hizo artany no 6. Valun hizo eme no 8 [Fog.; UtI]. — [a]Moslékon, szemes gabonán tartott disznóállományra von.].

2. tömésre fogott; pus la îndopat; Mast- (durch Stopfen.) **Szk:** *~ lúd. 1683:* Hizo Lud vadgyon no 10 [UtI] ✱ *~ réce. 1697:* Tojo Recze nro 13. Hizo Recze nro 3 [Borberek AF; Mk Urb. 6].

3. kövér; gras; fett, dick. **Szn.** *1602:* Hizó Mátyás lófő [Lemhény Hsz; SzO V, 186]. *1614:* Hizo Jstua(n) pp. Hizo Janos pp. Hizo Mattias pp [uo.; BethU 337].

II. *fn* hízóól; cocină pentru porci puşi la îngrăşat; Maststall. *1684:* az hizob(an) eme 12 ártany 12 ~ 24 [Ebesfva; UtI]. *1831:* A hizoba kövér Sertések egy Artán és öt Gönne [Koronka MT; Told. 73]. *1844:* azt az egy disznot a' mely . a' hizoba volt, jo lenne ölni [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

Szk: *~ban (vagyon)* hízóólban van | hizlalás alatt van. *1732:* Sertések. Hizoban vagyon öreg 10 — Suldo 3. Ridegben 8. [Szászerked K; LLt]. *1791:* Esztendős Kotza Sűldő hizóban Nro 3 [Nagyalmás K; JHbK XXIX/37]. *1816:* (A sertések) mar a Törögbuzát Consumálták, a' mellyik itt tavaj is hizoba volt annak Szolonnajais alkalmas lesz [Hídalmás K; IB. Tanko Josef tt gr. Korda Annához]. *1844:* Egy hizoba lévő gőnne .. Egy hizoba lévő malacz [TSb 12] ✱ *~ba vettet* hízóólba vettet hízlalásra vettet. *1722:* Micsoda Alatilokot vettette(m) hizoban, im accludaltam az Listat. Exactor Ur(am) ige(n) difficultallja efféle alatilekra valo kölcséget, az Ucsut javallja hogj avalis meg hizná(na)k [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

hízódisznó-ólacska hízó-ólacska; cocină mică pentru porci puşi la îngrăşat; Mastställchen. *1748:* meg rongyollot Szalma fedél alat épült hizo Diszno ollocska is Vagyon egy [Nyárádsztbenedek MT; Told. 79].

hízó-ól hizlaló-ól; cocină pentru porci puşi la îngrăşat; Maststall. *1753:* Mindenféle Pajták, Csűrős kertb(en) levő szinecske, hizó ól, és illyen ehez hasonló aprolék accidentiák [M.nádas K; RLt]. *1814:* A Két esztendős artány 13 A' Malomnál hízloban Az Udvari hizo olban [Alpestes H; Told. 19].

hízó-pajta hizlaló-ól; cocină pentru porci puşi la îngrăşat; Maststall. *1730:* Hajtattam a Feleki Erdőre aprostol edgjűt nro 105. melyb(en) Sőldő nr. 14 ... Maradot a Petki haznal a Hizo Pajtaban nro[a] [TKl Petki Nagy család szám. 83b. — [a]A szám hiányzik]. *1832:* vagyon egy Hizo Pajta [Széplak KK; SLt 22].

hízósertés-ól hízó-ól; cocină pentru porci puşi la îngrăşat; Maststall. *1793:* Egy talpra épitetett hizo Sertés oll betsültetett, más rűdeg Sertés ollal és annak Szinnyével együtt Nyoltz V Forintokra [Szér Sz; JF 36 LevK. 171]. *1814:* A' Kapun Bal kézre bé jőve vagyon égy Karokra Sövényből font Rűdeg Sertés ól szalma fedél alatt ... égy kisded boronafa hizo sertés ol [Septér K; BetLt 3 néhai Rátz Sófia udvarházának leír.]. *1854:* Vagyon egy avaték fedetlen borona fa hizzó sertés ol is [M.köblös SzD; Torma].

hízott 1. îngrăşat; gemästet. *1675:* Radnothi[a] Papságombeli jövedelmemnek ... seriesse ... Verő Diszno No.[b] — 2. hizott [PatN 44a. — [a]KK [b]A darabszám tollban maradt]. *1680:* vad(na)k igen szépen hizot őrőg Artanyok no. 7 [A.porumbák F; ÁLt Inv. 25].

Szk: *~ ártány. 1854:* Itt egy hizott ártányt oly ügyes fortéllyal kiránt az olból, hogy bár egyet se vinnyit [ÚjfE 128] ✱ *~ disznó. 1566:* keg: ys az kőz erdőn hyzot dyznokat kózől bochassa mynd az keg:tek iozagh helyt aky oth hyzot [Apanagyfalu SzD; BesztLt 41] ✱ *~ lábasmarha-hús. 1747:* Az leg szebb id est öreg hizott Lábos marha husnak fontya négj pénzen méretni meg engedtetik [Torda; TJkT III. 122] ✱ *~ sertés. 1694:* Vagjon hatarokon egj erdejek, tilalmas, mellj a falu számára való, mindazáltal ha mikor makk terem rajta, az ott járt és hízott sertessekből, a' földes Ur(na)k meg adgják a' dézmat rolla [Láz AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.]. *1765:* A Malam Hizlojában percipialtatnak hizat Sertések ... 8 [Nagybarcsa H; Ks 71. 52 Szám.]. *1796 k.:* A Hizot Sertesekkel mit tsináljunk ezután melegek lesz-(ne)k félek hogy valami bajuk ne lenne elég kövérekis [Banyica K; IB. Gombos István lev.] ✱ *hon ~* háznál hízott. *1675:* Vagyon hon hizot Artany nó 6. Hon hizot Geöllye nó 8. Item az makrol hozattam be hizlalni Artant es Geőllyét nó 38 [Porumbák F; UtI] ✱ *lábán ~ sertés* kb. legelőn hízott disznó. *1765:* küldőttem Csorára[a] lában hizot Sertést Nro 3 [Nagybarcsa H; Ks 71. 52 Szám. — [a]Csóra AF v. F.csóra TA] ✱ *makkon ~ sertés* makkoltatással hizlalt disznó, *rég* makkos disznó. *1740:* a' Makkon hizott sertés infra decimáját penig 8-8 pénzel váltják meg ha jó kövér, ha pedig fél-húsban vagyon négj negj pénzel redimállják [Körösfő K; BfN Gyalui csomó]. *1745:* makkon hizott esztendős sértésemet ki választatta a' többi közzül és meg ette [Szásznyíres SzD; Ks György Déák János (50) jb vall.]. *1834:* Izsák Imréné Veress Anna Aszszonynak ... makkon hizott 19 darab szalontai sertésseit ... tolvaj Társainak kiadta [DLt 786 nyomt. kl] ✱ *makkon ~ szalonna. 1652:* Az külseo rekezben vannak szalonna tarto rudak ... Vagyon benne szalonna függőleg makkon hizot N. 57 [Görgény MT; Törzs] ✱ *válún ~ szalonna. 1652:* Vagyon szalonna függőleg makkon hízot N. 57 Válun hizot egy uj szalonna Cont. Libr. 24 [Görgény MT; Törzs].

2. tömött; îndopat; gestopft. *1787:* Moston egy szekeret fel inditván rakattam reá: ... 12 Ludot, ennek ketteje hizott [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

Szk: *~ liba. 1867:* küldőttem egy hizott libát 3. darab hizott libákat [Bányabükk TA; KCsl 3].

3. elhízott; gras; dick(leibig), beleibt. *1775:* (Kemény Miklósnak) maradott egy fia, valami 16 esztendős aetasához képest felette nagy ingeniuma van, kivált az arithmetikában, de annyira is hízott, hogy a lábait egymás mellé nem teheti [RettE 350]. *1823—1830:* Se hegyen, se lejtőn le nem szállottam, mert én hízott, nehéz testű lévén, untam sokszor hágni, szállni [FogE 283].

Szk: *más szarán ~. 1844:* Fenyő Josef ... Nagy Samuelt ... több illetlen szokkal illette, többek kőzőt azt mondotta s: v: Te taknyos, te — s: v: más szarán hizott [Torda; KLev.].

hó[1] **1.** zăpadă; Schnee. *1709:* oly példa nélkűl való hideg és rettentő szél támadott hóval elegy ... Debrecen táján egész fót johokat paculárostól megölt | hideg szelek, nagy hovak, fergetegek és erőss hidegek voltak [SzZs 757, 761]. *1741:* a mi kevés Tavasz lett, azt is a hideg mind el vette és azt is a sok hó, eső ott érvén, semmi hasznát belőle nem vettünk [Gysz; SzO VII, 412]. *1749:* mi itt szűretezűnk nagy űgygyel bajjal, de itten igen nagy ho esék [Buzd AF; Ks 96 Mikó Ferenc feleségéhez. — A lev. okt. 30-án kelt]. *1805:* Nagy ho esett, a Szőlőt mely még szedetlen volt oda lepte [Dés; KMN 135. — A naplóbejegyzés okt. 30-án kelt]. *1839:* itt rend kívül sok ho és, éjtzaka képtelenül meg fagy, az itatora alig tudjuk hajtani a' Marhánkat [M.valkó K; BetLt 4 Bálint János lev.]. *1844:* itt tegnaptol fogva örekké és a' ho, oly nagy ho van mind (!) télbe [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez[a] — [a]A lev. márc. 23-án kelt]. — L. még RettE 97, 205.

2. (lehullott) hó; zăpadă (căzută); (gefallener) Schnee. *1556/1562:* a tél igen lágy tél vala, kin semmi hó és jég nem lett volna [ETA I, 17 BS]. *1573:* Eóczem faya zelel fekzick wala az nogy ho alat, es az hawat ki hordattam es onnat Zettem az Eó fayat Eózze [Kv; TJk III/3. 198d]. *1583:* 30 februarj Ismett az kis templom fellett. az chyőthornaboll. wettettem ky az howatth attam egj legiynek (!) tolle d. 12 [Kv; Szám. 3/IX. 6]. *1648:* az uj esztendőben, egy rosz nestnel tőbb kezemhez (a)z hónak nem volta miatt nem jott [Alvinc AF; Szád. Casp. Bodo lev. Petrus Zenas de Balliok-hoz]. *1670:* Szidalmaza Szilagyi Janosne az Kotsist hamis lelkűnek Kutya lelkűnek, mondvan Isten enge(m) ugy segellyen megh őllek ma, megh fested vereddel az havat [Görgénysztimre MT; RLt 1 Borbara Szilagyi (40) vall.]. *1725:* tegnap estve felé meg változván az üdő az éjjel ollyan tél lön, hogy majd Szár kőzépig érő hooban jártak ..., csak az Isten tőbbet ne adna, mert félő ha az Martiusi hoo a kőz observatio szerént a vetéseknek meg ne ártana [Darlac KK; ApLt 2 gr. Haller János Apor Péterhez. — A lev. márc. 18-án kelt]. *1761:* hozta a tulok njomát a havan a Kostestiekkel edjűtt éppen az falunk határában [Fintóág H; Ks 113 Vegyes ir.]. *1770:* vagyon egy haszan nem vehető helly ., melly földet a nagy hegyről le folyo patak, kivált nagy esők, és havak olvadása alkalmatosságavál (!) kővel, porondal tőltőtte el, és haszantalanná tette [Nagyrápolt H; JHb XXXI/17. 6]. *1795/1799:* az also Malomba ujj kereket akarunk tsinaltatni, azért . Verő nyelnek valo fátis had vágassanak a' Tusko Erdőben holnap Reggel vágják meg, hogy a' havonn vontassuk bé[a] [Torockósztgyörgy; TLev. 5/16 Transm. 291. — [a]Az irat febr. 12-én kelt]. *1847:* az embernek ... elég tűnődni valoja van ... az idő is fenyegeti, a' szigoru hideg essős, és alígha hóval nem végződő idő, hogy igyekezetének nagy része kűnn a' mezőn fog pusztulni[a] [Kv; Pk 7. — [a]A lev. okt. 3-án kelt]. — L. még RettE 213, 320-1; RSzF 157.

Szk: ~ *hányni. 1596:* Ket zoro lapatot ho hanny vettűnk p(ro) f — d 10 [Kv; Szám. 7/II. 17] ✱ *egy szikra* ~. *1759:* Tisztartó Vram ... meg porontsollya a' Bereseknek hogy fogjonok bé négy Őkrőt szánban ..., s két Hegedűst maga mellé ültetvén, el ment a' Fogadoban innya, egy szikra ho nem lévén szánkázott, és a Béresekkel edgyűtt viradtig tántzolt [Marosludas TA; TKl].

Sz. *1558 k.:* az fǫld penyg, Mely Megmarad az tǫk Iuegnek feneken, kalchinald meg az kalcinalo kemencheben, Meglen legien feier, Mikeppen az ho [Nsz; MKsz 1896. 286].

3. *az utolsó* ~*val* az utolsó havazás alkalmával; cu prilejul ultimei ninsori; anläßlich des letzten Schneefalls. *1785:* egy szán Gyumőltsfa ágot hozott haza most az utolso hoval [Backamadaras MT; CsS].

hó[2] **1.** hónap; lună; Monat. *1809:* még az 1808-ik esztendőben december havának 29-dik napján az actornak feladása szerént, az inctusnak a fija Bíró János Ditróba[a] bément volna ugyan az actor őkegyelméhez [Szárhegy Cs; RSzF 284. — [a]Cs]. *1816:* E' folyó Decemb. Hava' 5ik napján 1816ban nap haladatkor [Vadad MT; UnVJk 185]. *1849:* Bereczk Mihály és Zajzon Sigmond Sitároknak Junius hora 5-én egy felvéka törökbuzát adtam [Uzon Hsz; HSzjP]. *1851:* Mult év December hava közepe tájat [Dés; DLt 161]. *1853:* a' sz. kereszturi Törvény Biro Ur terminust tett ugyan ezen Ho 24ére hogy szembesittés véget jelennyünk meg mind hárman [Héjjasfva NK; Pf Nagy Károly lev.].

2. szk-ban rendsz. egysz 3. szem-ű birt. szr-os utótagként; în construcţii de obicei cu sufix posesiv de persoana 3-a sg.; in Wortkonstruktion gewöhnlich als letztes Glied mit Possessivendung 3. Ps: *Boldogasszony hava* január; gerar; Eismond, Hartung. *1600:* En Iygyárto Simon Istennek kegyelmességéből Zallottam az Espotaly házba Bodog Azzony havának 23 Nap: [Kv; Szám. 9/XII. 60 Igyártó Simon isp. m. kezével]. *1653:* Orszagunk keőzőnséges Gyulesit . rendeltűk . ez jővendő Esztendeőbeli Boldogh Aszony havanak tizen nyolczadik napjara ide Fejer Varra [WassLt fej.]. *1805:* Thoroczkaj Birák. Boldog Aszszony Havanak 3ik Napjan Fel küldet edgyet értését az egész Banyaszi Tarsoságnak meg visgálván e következendő meg hatarozasokat holnapi napon tegyetek közenségesse [Torockó; TLev. 7/12] ✱ *böjtelő/első hava/hó* február; faur; Hornung. *1600:* Boeytelo hoban Wzeogeos Peter hetibe(n) | Beoyt Elseó houaban Ezkabal(ta)ttam volt egy Tekeneót | böt elsö honak hetedik napian [Kv; Szám. 9/XIII. 14, 16 Damakos Máté isp. m. kezével]. *1801:* ezen follyo 1801-dik Esztendőben bőjtelő Hovának 14dik (így!) R Fiscus Fogadossa ... kére bennűnket bizonyos tanuinak .. vallamasak bévételére [K; FiscLt] ✱ *böjtmás hava/hó* március; mărţişor, marţ; Lenzmond, Lenzing. *1560:* hywanak Mynket .[a]Beoyt Mas honak heted Napyan gereomonosthorara[b] Az Eo Jozagoknak Meg oztasara [KP. — [a]Köv. a nevek fels. [b]M.gyerőmonostor K]. *1599:* Beot mas houanak 5. Napian [Szava K; JHbK XXI/2]. *1628:* Beöyt mas honak 20 napian ... Kereztesi Pal vram Citaltata ... az vitezleó Nemes Lenart vramot varmegie zekire Bachiban teóruinre [Haró H; JHb XXXVI/3]. *1707:* Mi Aranjas szekb(en) Rakoson lako Fodor Ferentz Es Borbely Istvan mind az ketten Nemes szemelyek ez Jelen valo 1707 Eztendőb(en) Bőt mas Hova(na)k elsö napján Mikoron volnank Rakoson .. lőn ő kegyelmek(ne)k illjen alkuvasok mi előttűk (!) ... [Aranyosrákos TA; Borb. I]. *1866:* A tavaszi rendes R. 'synat Gyaluban fog tartodni Böjtmás hava 13án [Gyalu K; RAk 107] ✱ *karácsony hava* december; indrea, luna Crăciunului; Christ/Heilmond.

1565: 1565 esztendőben karácson havában .. megszállák Tokaj várát, megtörék és hamar megvevék [ETA I, 22 BS]. *1600:* Karaczon hauanak 27dik Napia(n) az barmokat az Mezeóreól be kelletek fognúnk [Kv; i.h. 9/XIII. 14 Damakos Máté isp.m. kezével]. *1751:* Karácson havának tizen hatadik napján [H; JHb XXXIV/45]. *1819:* az szintén el enyészőfélben lévő 1819ik Esztendő, Karátsan Havának 25ik Napján: Midőn volnánk .. Sz: Benedeken ..., mint e végre meg hivut Regiusak, jövének mi előnkben ... következő Nemtelen Személyek[a] [Szentbenedek AF; DobLev. V/1027. — [a]Köv. a nevek fels.]. — L. még RSzF 191 ✱ *Kisasszony hava* augusztus; gustar; Erntemond, Erting. *1597:* harmad ezten napia lezen holnapi napon Idest harmadik napia(n) Kis Aszonj haúanak hogy eggit volta(m) ebede(n) Daùid Antallal [UszT 12/35]. *1627:* 1627 eztben tizen eoteodik napian Kisaszzonny (!) havanak uyõlag hivanak minket Galambodra[a] [Told. 26. — [a]MT]. *1642:* meg Kis Aszony hauaba el kezdette a' vettetest, es neha vgys volt, hogy egy feleol arattak, mas feleol vettetett [Jegenye K; GyU 75]. *1769:* Tudjaĕ a Tanu Hogy ezen follyo 1769dik esztendöben Kis Asszony Havában szinten Kis Asszony Heteben Korda György Ur eo Exc(e)l(lentia)ja . Kortsoma Házának pintzejet ki verte volna fel [Szu; IB vk]. *1783:* ezenn follyó 1783dik Esztendőben, Kis Aszszony Havának 23dik és 25dik napjain [Kr; IB] ✱ *mindszent hava* október; brumărel; Weinmond, Gilbhart. *1603:* kiralj biro uram Irt wolt Ennekem, hogi ... az dolgot törwĩn zerĩnt el Jgazicziam közettek Azert En azt meg napositam es ra tartozanak Kerezturat az biro borso gergely hazahoz 1603 eztendöben mjnd Zent hauanak 14 napian [UszT 17/67]. *1716:* Mind szent hovának negyedik napján [Nagyida K; Told. 22]. *1790:* Ezer hat százban Mind szent Havának 15dik napján [Kv; SRE 267-8] ✱ *pünkösd hava* május; florar; Monat Mai. *1573:* Ez lewel keolth fogarasba pewnkesth hawanak Tyzedyk Napyan. Ezer oeth Zaz hetwen harom Eztendeoben [Fog.; Törzs]. *1592:* Akarok nagodnak Jelenteny hogy hoza my nekwnk mykola Janos szamosfalvj az naghod Bekótótt lewelet pynkest hawanak 12 napia(n) ez mostany. 1. 5. 92. eztendóben [Szamosfva K; JHbK XVIII/16]. *1653:* az elmult 1652 Pinkosd hauanak kezdetiben . az marhamat ki hajta(m) az mezeőre [SzJk 70]. *1699:* az Nemes Varmegjetől exmittaltattu(n)k egj bizonjos terminusra ugj mint ez jelen valo 1699 esztendöben esendö Pvnkőst hovanak 19 napjára [Dob.; SLt AM 13]. *1776:* ezen Mostan fojdogalo 1776dik esztendőben Pűnkősd havának 28dik napján [M.köblös SzD; RLt]. *1834:* A folyó 1834-ik esztendőben Pünköst hova 17-ik napján [Jenőfva Cs; RSzF 155-6] ✱ *Szent András hava* november; brumar; Wintermond, Nebelung. *1600:* Zent Andras houanak 28dik napiatol fogua ... az teob keóltsigreól zamot atta(m) [Kv; Szám. 9/XIII. 13 Damakos Máté isp.m. kezével]. *1693:* II. Apaffi Mihaly Urunk azon beneficiumot fel állitot minden esztendőnkent száz mostani forintot eőtt alumnus tartására parancsolván ki adatni a Kolosvari Refr Collegium-(na)k melynek terminussa minden esztendőnként elő jővo November Szent Andras hava [Kv; SRE 17]. *1719:* az declarált 1719 esztendőbeli sz: Andras havának 23 Napján [Újfalu Cs; Borb. II Solyom István kezével]. *1809:* 1767ben Szent András havának 12kén kőlt Rendelés [UszLt ComGub. 1668-9] ✱ *Szent György hava* április; prier; Ostermond. *1604:* 1604. 6. napían Zent görgi hauanak [UszT 18/129]. *1782/1797:* ímé producalok egy 1682dik Esztendöb(en) Sz. Győrgy havának 22dik Napján Sibón[a] kőlt Désházi Mihály Contractussát [Menyő Sz; Borb. II Steph. Laposi (63) jur. ass., ns vall. — [a]Zsibó Sz]. *1841:* Ezen folyó 1841-ik évi Szent György hava 17-dik napján [Taploca Cs; RSzF 126] ✱ *Szent Iván hava* június; cireşar; Brachmond, Brachet. *1577:* Ez leúel keolt szoporon[a] szent Janos Nap elott valo vasarnap Az az szent Juan haűanak 23 napian A. d. 1.5.7.7 [SLt Y. 17. — [a]K]. *1624:* 1624 eztendoeben Zent Juan hauanak hatodik napian [Mihályfva NK; JHb XXXII/6]. *1652:* 1652 eztendoben 22 Napian szent Juan houanak [Tötör SzD; Ks 42. C. 42]. *1792:* ezen folljo 1792dik Esztendöb(en) Szt Iván Havának 13dik napján [Aranyosrákos TA; Borb. I] ✱ *Szent Jakab hava* július; luna lui Cuptor; Heumond, Heuert. *1580:* 1580 esztendőben szent Jakab havának harmadik napján, az az szent Pál és szent Péter nap után való vasárnap ada az úr Isten a feleségemtől a Kristina aszszonytól egy leány magzatot Juditot [ETA I, 35 BS]. *1600:* En Kardos Miklosne Erdeò teleky Borbalazzony Keôlt ez lewel Perechenben, szent Jakab hauanak masodik napia(n) az wy Calendarium szerint. Anno 1600 [Szság; WLt]. *1826:* 1796 Sz. Jakab hava 20 napján költ Contractus [Mezőbánd MT; TSb 26] ✱ *Szent János hava* június; cireşar; Brachmond, Brachet. *1583:* Im hallom hogy ketteo az Wrunk parancholattja, .. Zent Janos hawanak 5 napia(n) keólt [Hsz; BálLt 80]. *1599:* Anno Domini 1599 Vgj mi(n)t szent Janos Houanak 21 napyan [Kisszederjes MT; Told. 21]. *1621:* Barabassi Borbara Asson . 21 napian szen (!) Janos hauanak hjua engem . hogi ... Tiltanam Nagi Lako(n) Fejervarmegieben Lako Bandj Janost egi kazalo Retnek kazalassatol [DobLev. I/3] ✱ *Szent Mihály hava* szeptember; răpciune; Herbstmond, Scheiding. *1578:* ez leuel Költ Diosadban[a] zent mihalj hauanak 24 napian anno 1578 [WLt Diosady Kolchar Janos kezével. — [a]Sz]. *1685:* Szent Mihály houának 15 napián [Záh TA; Told. 22].

Sz: *megáll rajta a Szent György hava. 1630:* az leany[a] azt mondotta hogj megh Husvetba(n) megh allott raita az Sz: Giörgj hava[b] [Mv; MvLt 290. 191b Szombat Péterné Kata asszony vall. — [a]Teherbe esett leány. [b]Alkalmasint a havi tisztulásra, a menstruációra von.].

3. (vhány) hónapi időtartam; pe un termen de anumite luni; Zeitdauer von (einigen) Monaten. *1591 k.:* Az bellica expeditioban az gyalognak allatasabul . ad Numeru(m) 25 hatta vala s Annak felette Subsidiomotis ket ket forintot hora [Dés; DLt 233]. *1592:* fogattak megh Molnar Jstwant por theoreot Colosuarit egy hora masod magawal p(ro) f. 5 [Kv; Szám. 5/XI. 21]. *1595:* Laszlo Biro egy szegen Nyomorúlt szekeres: volt 3. holnapig oda, ket hoora meg attak nekj az ho penzt: 1 p(er) f 8 [Kv; i.h. 6/XVIIa. 316 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1596:* (Hadba menő) tizenket leginnek fizettwnk eleozeor egi ho pinzt, kik eppen egi hoot ki teolteottek itt ez uaroson ... Kezdettek uyolagh leginieket zedni . ez felliwl megh Irt leginiekel egiarant telliek hauok es egj wdeoben adhassanak ho pinzt nekiek [Kv; i.h. 6/XX. 7-8] | Porozlo Martonnakis igirt Biro vram fizetest attam nekys az fel hora f 2 [Kv; i.h. 6/XXIX. 179 Bachi Tamas sp kezével]. *1599:* biro vram az elebby darabantok keoz-

zeol a' kit talaltathat .. azokat hywatassa, es amy el mwlt hawakban aztis adassa megh nekik akik keozzeolleok az hó penzt fel Akariak venny [Kv; TanJk I/1. 346]. *1646:* Az negy kapubeli Drabantoknak az elseö Cantorra Januar. Febr. Martyusra, az harom hora fl. 24 [Mv; AAll. 6]. *1856:* meg fogadták[a] pakulárjaknak Bedelői Duma Vasziliát . következő fizetéssel .. . a' fejés el hagyása után pedig három hoig, két véka buza, egy véka tőrőkbuza[b] [Torockó; Bosla. — [a]Előtte a nevek fels. [b]A fizetés tételeinek fels. közt].

4. *~ra* hónapszámra; cu lunile; monatelang. *1575:* (A kapuőrök) Tyztessegbely Zemelyek Es az varosbely Eorekes Emberek legienek, ... fyzetesek legien hora ket forint Mind egy arant [Kv; TanJk V/3. 109a]. *1586:* hóo penses embereket fogadna(n)k az temetteo kertekben. Elseóben . fogattunk Niolch Embert, kiknek attunk hora harmad fęl ftot [Kv; Szám. 3/XXIV. 5]. *1590:* Mindt (!) az varos vegeze, hogi az Tordai vczay küs Ayttoba, egy Eryzot Alosûnk, fogattûk varga Janost hora p(ro) f 1 d 50 [Kv; i.h. 5/XXIII. 178 Casp. Schemel sp kezével]. *1605:* Az ket kwldús biraknak az ket Egyhaz fiak fizessenek eggyknek eggyknek hora ket ket forintot [Kv; TanJk I/1. 493].

5. *havonként* 'ua.; idem'. *1849:* Kelemen Béni a fiucskát további nevelés végett átadta az udvari lovász mesternek, havanként fizetve 8. 8 pengő forintot érette [Kv; Végr. Vall. 23]. *1856:* meg fogadták[a] pakulárjaknak Bedelői Duma Vasziliát következő fizetéssel . .... Havanként 3 véka gabona, fele buza fele tőrőkbuza[b] [Torockó; Bosla. — [a]Előtte a nevek fels. [b]A fizetés tételeinek fels. közt].

6. *hava van* havi baja van, menstruál; a avea menstruaţie; Monatsblutung haben. *1583:* Balas kowachnenak .. azt izente .. Kendy Ianos hog ha meg vesztette az farkat megis giogitana mert az viszbe vettetne, Ez Balas kowachnę Azt Izente visza hog Ne(m) eo bwne, Mert hawais volt Akkor de eosseon (!)[a] vaias vizel petreselmet megh es meg giogiul [Kv; TJk IV/1. 151. — [a]Értsd: öntsön].

hó[3] *isz* hó; ho; heda. *1573:* Baly gĕrgy ... Mongia volt az zolgaianak hogi az kochy hayol wolt ho ho, De azomba Be deol az Thoba felesege germeky Rayta voltak [Kv; TJk III/3. 270]. *1591:* Magiari Mihali vallia ... Mikor az Jspotalion felliwl az oldalban volnek, hallek valami kialtast, hogatast, ho ho .. Ezek vtan zikzai Janosnak kissebbik zolgaloia Ieoue hozzam, es kezde kerdezni, ha lattam volna, hogi egi lo[a] futot volna ott fel [Kv; TJk V/1. 142. — [a]Fékeszabadult ló]. *1842:* Piri Joseff Háza előtt azomba Beretzki Joseff tsak előnkbe dobbant, és a mikor én néki betsŭletesen köszöntem volna, eö azzal fogatta hogy ho meg ály bajom van veled [Szováta MT; Bereczki József lev.].

Szk: *~-ne-~*. *1807:* hallám Szilágyi Jánosnak, vőlgyben illyen marhakat téréngelő Szavát Ho-ne-ho [M.fenes K; KLev.]

A fenti adalékokban *ho* ejtéssel is számolhatni.

hóbeli hóban levő; care este în zăpadă; din zăpadă; im Schnee (befindlich). *1737:* jöjjönek ki és lássák meg az helljet az vért ugy az hobeli tapodást, akit tettek [Fejér m.; Ks 67. 46. 21].

hoca, hoce *biz* **1.** add csak ide; dă încoace; gib's her. *1568:* Hozza a Bototh bestye kuruafi Bototh bothot [Kv; TJk III/1. 76]. *1644:* (A támadó ember) Neki fordula Szeöczi Marton Uramnak, verni kezde hozza eö kglmeis kialtani kezde hogy hocza az Czepet hocza, hogj az Czep kezeben akada, eö kglmeis verni kezde ... feöben, az Czeppel [Mv; MvLt 291. 418b]. *1736:* Mondja Naláczi István: hoczcza, édes komám! megissza az bort, az poharat ki adja az maga inasának [MetTr 327]. *1756:* hocza az Lovamat mert ha egj Jobbágjom meg bánnyais de fõbe lõvem az Hoher Teremtettét [Petek U; Hr 3/15]. *1779:* azt kiáltozván a Nagy Aszszon hotze puskát, hotze botot [A.csernáton Hsz; HSzjP Ferentz Ersok uxor Johannis Varga (45) jb vall.]. *1800:* Néhai Finta Jóseff Özvegye ... Hoszú Ilona (40) . így felel bé kiáltván házában illyen szokkal: hozdsza a puskám, hozdsza a puskám [Bereck Hsz; i.h.].

Szk: *~ ide! 1639:* Beczki Andras ... ker vala tőllem Relatoriat Eő monda hoccza ide hat az Jedzest en oda attam s eő iratta megh [Kiskerék AF; JHb XXVI/16].

2. tartsd ide!; ţine!; halte her! *1639:* Ersik . monda, hogi ihon egi fakedek (!) keőlt az niakamra Istua(n) Mester czokold megh, amazis monda hogi hocza Aszoni En Isten ugi segellien hogi megh Czokolom [Mv; MvLt 291. 195b].

3. *~ a kezedet!* adj kezet/parolát!; dă mîna!; gib deine Hand! schlag ein! *1635:* ithon vagye Debreczieni Lelek kurva, hoczia az kezedet, megh boczias [Mv; i.h. 392].

hocfa vmilyen bányafa; un fel de lemn de mină; Art Grubenholz. *1785:* Hotz Fa (: compositē Eszterholtz[a] ... :) [Torockó; TLev. 6/1 Transm. 18b. — [a]Az eredetiben gót betűvel].

Jankó, TAszT bányászati műszójegyzékében nem leljük e szót.

hochenadel-óra órafajta; un fel de ceas; Art Uhr. *1782:* Arany Portéka Egy Hochenadel ora [Nalác H; CsS].

hocide hozdsza ide; adă încoace; her damit. *1751:* (Vándor Iuonnak) egj Pokroczcza lévén nemettjenél kérte mondván hoczczide német az én Pokroczomot, melj dolgáért az németek strására vitték [Balázstelke KK; IB. Mich. Antal (30) zs vall.].

hocsa mohamedán pap; hogea; Hodscha. *1618:* 2 die Novembris voltam Csafer pasánál ... S monda Az muftihoz ne menj de ha nagy dolga talál lenni az uradnak, add értésemre, nekem az az császár hocsája atyámfia s én szembejuttatlak véle, de titkon [BTN[2] 151]. *1620:* 13 die Januarii voltunk az hocsánál. Az jancsár Huszain aga maga vűn bé az hocsához Itt az hocsa is .. igen kedvesen láta véle is tractáltunk [BTN 379].

A szokásos alak a *hodzsa*, de a gyűjtő elé csak a címszóbeli formában került e szóra adalék. Szerkesztési gyakorlatunknak megfelelően magunk is csak ezt az alakot iktathatjuk be címszóként. — A fenti szöv. közzétevője, szójegyzékében 'a szultán nevelője' jel-t adja, az ÉrtSz viszont a 'mohamedán hitoktató, ill. muzulmán istentiszteletet vezető tekintélyes egyházi személy' értelmezéssel él. A szövegkörnyezet ez utóbbi jel-t igazolja.

hód castor, biber; Biber. *1708:* Hód: Lutra, Castor, Fiber [PP].

? ◇ **Hn.** *1835:* Kis Hód nevezetű közös Havas [Magyaró MT; EHA].

hodály 1. akol; staul, ocol de vite; Pferch, Hürde. *1770:* az Őrmény hodája előt valo kender főld [Lekence BN; Ks 47. 67. 29 Simon Pál tt lev.]. *1810:* Viratra énis ki mentem a' Hodályhaz a' Praefectushaz, s onnan Szoporba[a] az örményekkel, s által adok nékiek a' joszágat, de ekkor sem a' Hodállyas Vaszilikát sem Gyermán Stéfánt a' Hodály kőrűl nem lattam, Szoporbol pedig visszá térvén mind a' kettőt a' Hodálynál találtam [K; KLev. — [a]K]. *1812:* némelly gonosz tévők utazo kereskedők neve alat az irt Gazdák adállyához (!) tsak nem meszire meg szállottak [Bereck Hsz; HSzjP].

2. marha- v. juhlegelő; păşune pentru vite sau oi; Vieh- od. Schafweide. *1814:* Ezen föld leg elsöben Ökör Tilalmas volt, azután az emberek fel szántották Török Buzának idövel ... az emberektől el vette a' Néhai Báro Kemény Simon Ur eö Excellentziája 's Hodájjá tette, azután az embereknek viszsza adta [CU]. *1835:* a' Tartsa Praediumban lévő Marha legelő (Hodály) [Kv; ÉMLt Árverési nyomt. hirdetmény]. *1838—1845:* Hódály (vajjon nem fordítása-é a Morgen = jugerum szónak, mert hóda Molnár Albertnél annyi mint reg) nagy marhalegelő, milyen a Mezőségen (l.ott) sok van s többnyire marhahizlaló örményeknek adatnak bérbe. A tájszótári[a] értelem is rokon ezzel [MNyTK 107. — [a]Tsz]. *1853:* Lőrintzibeni haszonbéres hadájommal határos Sovár nevű Kaszálóját ... ki vettem haszonbérbe [Mv; TSb 27].

3. kaszáló; fînaţ; Heuwiese. *1783:* a Tón túl nevezett Hodájt avagy széna fűvet [Katona K; EHA].

4. legelő; păşune; Weide | kaszáló; fînaţ; Heuwiese. *1814:* A' Kis Hegyes Tsupja Szomszédja Nap Keletre a' Nagy Sármási Hodáj [Pusztakamarás K; CU]. *1828:* A' Botabéli Hodály [Mezőzáh K; EHA].

◇ **Hn.** *1792:* az Hodájban [Mezősámsond MT; EHA].

hodályos I. *mn* akolbeli; din staul/ocol pentru vite; aus der Hürde. *1810:* által adok nékiek a' joszágat, de ekkor sem a' Hodállyas Vaszilikát sem Gyermán Stéfánt a' Hodály kőrűl nem lattam [K; KLev. — A teljesebb szöv. *hodály 1.* al.].

II. *fn* kb. akolbeli juhász; cioban la odaie/stînă/staul; Schafhirt aus der Hürde, Hürdenschäfer. *1788:* hozott egy Comissiot az Hodájos [Báld K; BLt]. *1810:* láttam Vaszilikát a' Hodájost a Gyermán Stefán házánál [K; KLev.]. *1868:* Miután a' Tarcsai hodajos szolgája csak Nov. 1-ig 1868 szolgált és akkor minden igaz ok nélkűl ott hagyta, ... a' hodájos hajlandó néki, a' minél többet nem is követelhet, egy havi fizetését 8 ftot váltoban kifizetni [Kv; RLt O. 2 ifjú Pataki József lev.].

Szn. *1810:* Hodallyas Vaszilika [Aranykút K; KLev.].

hódbőr blană de castor; Biberfell. *1620:* Zaz Erdely berlestúl f 1/. Egy Hod es Vidra beőrtúl f-/2[a] [Kv; KvLt II/69 VectTr 4. — [a]Ti. ennyi a harmincad, azaz a vám].

hódít (nőt) udvarlással kerülget/környékez; a da tîrcoale (unei femei); erobern. *1776:* a' Kis Aszszony ő Nga mellett annyit sűrgőlődtek, forgolodtak, s unszolták, hoditották, én soha jó kedvét a' M. Kis Aszszony ő Nganak ... M. B. Henterhez nem tapasztaltam, sőt ... a' mátkaságot is mint egy erőltetésből, és tsábittásbol tette ā M. Kis Aszszony ő Nga [Kóród KK; GyL. Márton Dénes (30) famulus vall.].

Szk: *magához ~* (nőt) meghódít. *1745:* (Az alperes) I(ste)n és Haza Tőrvényiről elfelejtkezvén, sok emberséges emberek Házát maga parázna èletével meg zavarta, feleségeket magához hóditván, és még ma is ezen tselekedetit gyakorlani meg nem szűnik [Torda; TJkT II. 67].

hódíttatott (be)hódoltatott; (care a fost) supus; unterworfen. *1662:* De hogy a várnak [a] állapotjához képest ... a praesidium akik benne volnának, csak egy kapujára is kevésnek állíttathatnak, csak ellenségesen is magokat viselni, az ellenek hodíttatott parasztság, magunk nemzetével elegyített nagy sok oláhság ellen nem merészlették vala, hanem végre egymásnak[b] hitet adván ..., a vár ... minden vér nélkül a töröknek megadaték [SKr 648. — [a]A váradi várnak. [b]A várvédők és az ostromra készülő törökök].

hódló, hódoló 1. vmilyen uralom alatt élő; care trăieşte sub o anumită stăpînire; unter irgendeiner Herrschaft lebend. *1664:* Az commendáns penig az mint az ide[a] hódoló falukat szolgáltatta, adóztatta, hogy úgy és olyan formán adóztassam és élést vessek rájok, instrukcióm vagyon [TML III, 77 Boldvai Márton Teleki Mihályhoz. — [a]Székelyhídhoz, az erdélyi fejedelemségnek egyik bihari végvárához].

2. *~ pénz* sarc; contribuţie de război; Brandschatzung. *1706:* (A kurucok) én tőllemis mint hogj Falus Biro voltam fl. 4. ell vonának Hodló pénzt s azzal ell menének [Longodár NK; KvAkKt Mss 261].

hódol 1. (török)hódítás/hódoltság alá veti magát; a se supune dominaţiei turceşti; sich der Türkenherrschaft unterwerfen. *1663:* ha kívántatik, vegye fel az kiket akar, az ... ármások ellen és ne engedje, hogy hódoljanak [TM II, 664 fej-i parancs]. *1690 k.:* eőtven Falunal tőbb vagjon, akik csak könnyen viselik az dolgott, ez mostani kevés Élésnél, penzbeli adott sem adtanak, realiter penig 8 Falunal tőb bennek ne(m) hodolt, bizonyos ravatalban sem leven, csak intezes szerint [UtI]. *1710:* a császár megparancsolja azért a német generálisoknak, hogy a magyarokat, kik hódolni nem akarnak, mindenütt vágják, öljék feleségestől, gyermekestől, a városokot, falukot elpraedálják s felégessék [CsH 391. — 1707-beli eseményre von. feljegyzés].

2. török hódoltság alatt él; a trăi sub dominaţie turcească; unter Türkenherrschaft leben. *1671:* a' hodoltság alát lévő kapukra-is kapuszám után vetettünk felényit, mint azokra, kik nem hodolnak, u. m. fl. 16 [CC 98].

hódolás 1. török hódoltsággá tétel; ajungere sub dominaţie turcească; Türkenherrschaft. *1661:* Erdélyben lévő Belsőszolnok vármegyére is reá írt ... váradi Szimán pasa az Váradhoz való holdolás felől [KemIr. 342]. *1663:* Urunknak ő nagyságának írtam, de csak valami itt az vidékben levő falukra jött török parancsolatjárul, melyeknek hódolását kívánja | Istenért is kérem Kegyelmedet, édes Sógor vram, vigyázzon és szorgalmatosan

oltalmazza az ármásoktul és hódolástul azt az darab földet [TML II, 520-1 Bánffy Dénes Teleki Mihályhoz].

2. hódoltság (meghódítottság, hódoltság állapota); dominaţie; Herrschaft. *1662:* az ország az új fejedelemmel [a] Jenőt immár a törököknek odaadni s az egész hajdúvárosokat is mind holdolás alá ígérték volna (így!) | (Gyulai Ferenc) Szabolcs vármegyei hét hajdúvárosbelieket ugyanezen hírrel elhitette és nagyon is felültette vala, kik ... Bihar vármegyére követeket illyen követséggel küldöttek vala: úgy értenék bizonyosan, hogy az fejedelemségnek az török nemzet kivánságára lött változtatására nézve Erdélyországa ollyan nevezetes fővéghelyét, mint Borosjenő, csak immár is, a töröknek megadni és az egész hajdúságot és őket is holdolás alá igérte volna Ők azért protestálnának, hogy valakik Jenőnek megadásában s az hajdúságnak holdoltatás alá bocsátásában eszközökől lenni találtatnának, ők azokon, Rákóczi György fejedelemmel, .. mint természet szerént való ellenségeken élni-halni akarnak [SKr 400. — [a]Az 1657-i szerencsétlen lengyelországi hadjárat után a török porta nyomására II. Rákóczi Györggyel szemben fej-mé választott Rhédey Ferenc].

hódolat hódolás; supunere; Huldigung, Ergebenheit. *1849:* Lelkemet a Teremtőnek, testemet pedig a föld gyomrának, a honnét lételét vette egész hodulattal vissza ajállam [Km; Végr. Tamás Bogdán végr.].

hódolatlan (a töröknek) meg nem hódolt, hódoltság alá nem került; nesupus (turcilor), care n-a ajuns sub dominaţie (turcească); (den Türken) nicht gehuldigt/unterworfen. *1662:* Ezek alatt a váradi törökök a kevés idő alatt csak a földnépe és parasztság által (kiket ők magokhoz édesítvén armásoknak neveznek vala) Szabolcs és Szatmár, Kraszna és Közép-Szolnok vármegyéket úgy behódoltatták volna, hogy az erősségeken kívül egész a Szamosig, Szatmárig a Meszestől fogva, a Tiszának délfelől való részén hódolatlan hely már nem igen maradna [Szalárdi, SirKr 634].

hódoló l. hódló

hódolt (török) hódoltsági; de sub dominaţie (turcească; (den Türken) gehuldigt. *1664:* intimálja Kegyelmed azt is Cob uramnak, hogy újobb-újobb patenseket bocsásson ki erős fenyegetőzés alatt, .. és azokban adjon hódolt emberek kezébe is [TML III, 146 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] | Imár augusztusig ezek a hódolt faluk nem tartoznak adóval, hanemha már azt parancsolja ő nagysága, hogy két adót vessek fel [i.h. 77 Boldvai Márton ua-hoz]. *1668:* az Váradi Vitézek mikor az hodolt falukon az Adot fel akarjak szedni, ne mennyenek sokadmagokkal, neis titkoson, hanem hirt adván Ngd végbeli kapitannyanak ki menetelek felől idein, allapodgyanak megh . kiken és minemű Adot akarnak exigalni [KJ. Székely Moyses a fej-hez Drinápolyból]. *1677:* A' mely holdolt helyekre a' Vármegye Tisztei nem mehetnek semmi legitima executiora, a' Jobbágy kérésnek, és reducalásnak modgya nem extendaltathatik azokra | Az hóldolt falukon lako Jobbágyoknak fel-kérése, s' mind pedig meg-adása légyen a' közönséges végezések szerint [AC 105, 192]. — L. még AC 147.

hódoltat 1. vmely területet (török) hódoltsággá tesz; a trece un teritoriu oarecare sub dominaţie (turcească); irgendein Gebiet unter Türkenherrschaft stellen. *1653:* 1603-k esztendőre kelve . Bektes bassa vala a törökök előtt, és sokan melléje állának a székelyekben is, s mind a városokat magához hódoltatá Szebenen és Fogarason kivül [ETA I, 78 NSz]. *1657—1658:* Bocskai ... állatta helybe Magyar- és Erdélyországnak mind külső s mind belső szabadságit; ez telepítette az hajdú városokat az török ellen nagy földnek bástyájául; egyébiránt az török Ecsedig, Kállóig, Szatmárig feljárt és hódoltatott [KeményÖnél. 26]. *1663:* Hogy a törökök annyira ne raboljanak, ne hódoltassanak, eléggé igyekeztünk eltávoztatni, a fővezért is megtalálván felőle, parancsolt . ; eleget is igérte nem engedi, de hódoltat, nem tehetünk róla [TML II, 664].

2. sarcoltat; a impune contribuţie de război; brandschatzen lassen. *1564:* felit az lw feieknek w felsige hadba külte es feliuel az zeginy nip között iart es hodoltatot es maganak louanak elest zedet, az ky meg nem sarcol (!) az (!) meg fogatta fogua hordoztatta es verette. Az hodoltatast marton peter mivelte raytwnk [Cssz; SzO II, 180].

3. *melléje ~ (vmely országot)* vki uralma alá hajtat/vettet vmely országot; a pune o ţară sub stăpînirea cuiva; ein Land unter js Herrschaft bringen/zwingen. *1710:* A muszka cár ... Lengyelországra jő, és a svéciai királytól tétetett Stanislaus királyt az országból kikergeti, a saxonia electorhoz pedig követeket expediálván a lengyel királyságra nagy pompával vissza hozatja, s Lengyelországot melléje hódoltatja[a] [CsH 452. — [a]E rész és az utána köv. előadásában tartalmi ellentmondás van!].

hódoltatás 1. sarcoltatás; impunerea contribuţiei de război; Brandschatzung. *1564:* w felsige .. az ky meg nem sarcol (!) az (!) meg fogatta fogua hordoztatta es verette. Az hodoltatast marton peter miuelte raytwnk [Cssz; SzO II, 180. — A teljesebb szöv. *hódoltat 2. al.]. 1663:* Ím most is Belényesi Ferencz hívünket . azért küldöttük, hogy az ország határának elvégezését hozza meg, mely által szakadjon vége a sok hódoltatásnak, fenyegetőzésnek [TML II, 664].

2. török hódoltság; dominaţie/stăpînire turcească; Türkenherrschaft. *1662:* Ők [a] protestálnának, hogy valakik Jenőnek megadásában s az hajdúságnak hodoltatás alá bocsátásában eszközökől lenni találtatnának, ők .. mint természet szerént való ellenségeken élni-halni akarnak [SKr 400. — A teljesebb szöv. *hódolás 2.* al. — [a]A hajdúk].

3. *1664:* Én .. tudtam azt, hogy ha az én kegyelmes uram előmbe adott instructiomat cselekszem és az tanácsurak ű nagyságok az országgal együttvaló parancsolatát viszem vígben az hódoltatás dolgából itt az hatalmas nemzetnek[a] menten esem haragjában, nehézsígiben [TML III, 160 Boldvai Márton Teleki Mihályhoz. — [a]A török].

hódoltató levél adresă/scrisoare de supunere; Huldigungsschreiben. *1668:* Mi tevő legyen az hódoltató levél dolgából, ő nagysága leveléből informatiot vehet [TML IV, 254 Naláczy István Teleki Mihályhoz].

hódoltság (török) hódoltsági terület; teritoriu sub stăpînire/dominaţie (turcească); Gebiet der Türkenherrschaft. *1650:* Az fegyver hordozást, az nagyságod kegyelmessége is accedálván, az Szörény vármegyebéli s hódoltságon lakó oláhoknak extra limites regni admittáltuk; egyebütt lévő oláhságtól indifferenter mindenféle fegyver hordozást megtiltottunk; kinek executori az vármegye tisztei légyenek [Gyf; EOE XI, 72 ogy-i hat.]. *1677:* A' Holdoltságon lévö faluk fél adoval tartozzanak mint azok kik a' békességes földön laknak | Az hodoltságon ha Török jár, tartozzék az Falus Biró, falus feleivel az közelbik végbéli Tiszteknek minden késedelem nélkül hirré adni, mellyet ha el-mulatna az ollyan Falus Biro az hol az Török vagy Armas járna, s' még-is tudtára nem adná az közelbik végbéli Tiszteknek, mélto s' illendö büntetéssel hogy meg-büntethessék közönségesen végeztük [AC 70, 90]. *1690:* az Élés hajto Commissariusok edgj veka Buzat, edgj Hordo Bort, sem edgj veka Zabott nem küldöttenek, s azert kellet a Hodötsagrul hozatnom, de az a Hodoltsag(na)k mondato Faluk jobban vonszák masoknal a lepelet (!) | mind az hodoltsagrul s mind masunnan mennyi Éléseket percipialtam fide mediante le irok (!), s kezeben küldöm Ura(m) kglmetek(ne)k [UtI]. *1729:* Kracsunás Náka ... régen szökött el, ... a' hodolcságb(an) vagyon valahol [Cente SzD; JHbK V/2]. *1740:* ittén a' gabananak vékaja a ki ugjan Szép egy nemét Forint a Torók buzanák hat Sustak hét a' ki Szép, mostan mind Besztercéré mind Szomosujvárrá igen sokat hoztanak volt él adni Hodoltságról [Noszoly SzD; ApLt 2 Bak Andras Apor Péternéhez]. — L. még AC 234.

Szk: ~ *alatt van* (török) hódoltsághoz tartozik. *1667:* Az mi penigh az hodoltsag(na)k allapottyat illeti, ha az portarol ollyan poronczolat vagy kivansagh volna, hogy az szegeny hazatol el szakadgyo(n), avgy (!) ennek utanna is örökke hodoltsagh alatt legyen ., az tőb statusokkal es böczűlletes Varmegyek követivel consentialva(n) azon igyekezzenek, hogi az szegeny hazatol el ne szakadgyo(n) [WassLt Követi ut.].

hódoltságbeli (török) hódoltsági/hódoltság alatti, de sub stăpînire/dominaţie turcească; unter Türkenherrschaft stehend/befindlich. *1671:* Ca(us)a R(everen)di D(omi)ni Stephani Gjarmathi Gjarmathi Ur(am) . Holdoltságbéli Deak leven Törököt ölt, ha szinten in sui defensione is, Fejet el nem kellet volna vinni, meljel egygyüt fogtak meg, vittek Budara [SzJk 114].

hódoltság-falu (török) hódoltság alatti község; sat sub stăpînire/dominaţie turcească; Gemeinde unter Türkenherrschaft. *1677:* Latrok párttartoinak, Orv-gazdáknak ki-keresésekben, s' büntetésekben valo mod: A' falusi lakosok-is tartoznak meg fogni sub poena Hodoltság faluk ebböl excipiáltatván [AC 262].

hódoltsági (török) hódoltságbeli/hódoltság alatti; de sub stăpînire/dominaţie turcească; unter Türkenherrschaft stehend/befindlich. *1677:* Boros Jenöben hireket bé vinni a' holdoltsági Nemesség sub poena flo. 200. tartozik [AC 253].

hódos (eredetileg) hódban gazdag; cu mulţi castori; (ursprünglich) reich an Bibern. **Hn.** *1583:* az hodos teove alat kosart, czynalanak [HSzj *kosár* al.]. *1721:* Az Hodos Terin (sz) [Bh; KHn 10]. *1751:* az Hódos Dombnál (sz) [Kóródsztmárton KK]. *1762:* a Maros Viznek egy Agán a Hodos nevű Berek véginél (ma) [Náznánfva MT]. *1770:* also fordulo határban also Hodos nevezetű hellysége [Ditró Cs]. *1776:* Hodos Berek nevű hellyben (k) [Meggyesfva MT] | a ... Hodosban [uo.; Berz. 13 VI/1]. *1796:* Hodos nevezetű helyen (k) [Csatószeg Cs]. *1844:* égy más berket is le vágottatni parantsolt t. i. a Marason tul lévö Trápé v(agy) Hodos nevűt [Meggyesfva MT]. *1848:* a' Fullo végiben a Hodosan felyül (e) [Csúcs AF] ○ ~ *patak(a)*. *1627:* Hodos pataka mellet az Zent martonj Hataron (k) [Vadad MT]. *1687:* a felső fordulob(an) Hodos Pataka mellett (k) [Szentmárton Cs]. *1747:* az Hodos patakán tul vagyon az verőfényben (sz) [Nyárádsztmárton MT]. *1773:* Várhegy alatt a Hodos patakánál (k) [Szárhegy Cs] ✱ ~ *tó*. *1669:* az Feketelakj határnak Ropo nevü hellyében az holdos Too mellé [Feketelak SzD; WassLt]. *1698:* az Hodos Too fele fordulva [uo.]. *1713:* az Czegei Gaton felüll valo Hodos Tóót Telb(en) Nyarb(an) az halak(na)k vivások(na)k idején halászták | az Czegei Hodos Tonn halasztanak [Noszoly SzD; WassLt]. *1830/1850 k.:* Hodos Tón lévő halászat [Cege SzD].

A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók. — A hn-i adalékok némelyike — kevesebb valószínűséggel — lehet a *hold* 'Morgen, Joch; iugăr' *-s* képzős szárm-a is.

hodzsa l. hocsa

hóember om de zăpadă; Schneemann. *1870 k./1914:* Játékok havazódás, hóember [MvÉrt. 17 *játékok* al.].

hóeső havaseső; lapoviţă; Schneeregen. *1602:* Az en marham ot volt az hazba, . Az mikor ki hanta, mint hogy nagy ho essó volt ot kyn el lepte volna be vitte esmet [UszT 16/71].

hofdáma udvarhölgy, *rég* palotahölgy; damă de onoare; Hofdame. *1767:* A szegény Bánffi Dénesné rossz válasszal jő a leánya iránt, mert őfelsége fennmarasztotta hofdamának, Teleki Sámuel ur is inconsolate, holott az őfelsége annuentiájából mátkásodott volt meg a kisasszonnyal [RettE 213].

hófehér patyolatfehér; alb ca zăpada; schneeweiß. *1855:* Az ebéd koronája a hófehér komlós cipó, a háziasszony sok szép erényeinek főbbike [ÚjfE 178].

hofmán kapitány, százados; căpitan; Hauptmann. *1689:* Commendánsok: Manzfel regimentjéből való leitmány, Josephus Mauritius Olho; hophmánja[a] baro de Árnán [SzZs. 710. — [a]Értsd: hauptmannja].

hofmester l. hopmester

hofnica ágyúfajta; un fel de tun; Art Geschütz. *1492:* Credimus vobis constare quod dum in ipsa vestra ciuitate in proximo fueramus tunc commiseramus vobis ut ista ingenia nobis transmittere deberetis videlicet Hophniczas duas et ad ista Triginta duos lapides Item vnum Tharazk ad hanc viginti lapides Item Zakalos xvj. Item puluerres duabus Maasis [SzO III, 117 Báthory István rend. a szebeni tanácshoz].

A MLSz-ben — *Hofnycza* al. az egyik idézetben a n. Haubmützen vulgo Haubnitzen-re utalva — 'taraczk' értelmezés van, de uo. egy másik idézet "unam Bombardam vulgo Hoffnyiza et unum taraczk" említ, tehát a két ágyúnév közé nem ajánlatos egyenlőségi jelt tenni. Ezért iktatjuk be az általánosabb és egyben óvatosabb 'ágyúfajta' értelmezést. — A RMFegyv. nem említi ezt az ágyúnevet.

hófúvás hóvihar; viscol; Schneesturm. *1794:* az esső, és hoo fuvás bé hat a' hijjuban, és a' Stakaturát meg vesztegetie vagy nem? [Kv; CsS].

hófuvatag hófúvás/vihar; nămete, viscol; Schneewehe/sturm. *1758:* a felso hijakra à be szivárgo viz aránt is legyen szorgalmatos hogy mindannyiszor visgáltassa valamennyiszer esső vagy ho fuvatag lészen à Vizet, havat le takaritassa, mivel eddig elé notabilis károsodása esett Uraságnak [Déva; Ks 76. IX. 8].

hógat hó!-t kiáltgat; a striga ho; ho-Rufe wiederholt schreien. *1810:* hajnalban hallom hogy hogatnak a' falunak Csán[a] felől valo végin [K; KLev. — [a]A két Csán: Mező- és Pusztacsán (TA) közül melyik?].

hógatás hó!-kiáltgatás; strigăte de ho; wiederholte ho-Rufe. *1591:* hallek valami kialtast, hogatast, ho ho . es kezde kerdezni, ha lattam volna, hogi egi lo[a] futot volna ott fel [Kv; TJkT V/1. 142. — [a]Fékeszabadult ló. — A teljesebb szöv. *hó csz* al.] *1767:* Tudom hogy egy éjtszakának idején Nagy hejegetés, hogatás s szekér tsikorgás volt a' hátam megett [Kökös Hsz; Kp IV. 243 Joh. Kováts (50) pp, miles equ. vall.].

hogy I. alárendelő ksz; conjuncţie subordonatoare; subordinierendes Bindewort: **1.** Alanyi mm-ban; în propoziţie subiectivă; in Subjektsatz: că; daß. *1561:* illyk hogy az mesterek feienkent az halottaknak temetesre ualo keserseben ielen leg'enek [Kv; ÖCArt.]. *1568:* ferencz uram ... azt mongya hogy neki nem constal, hogy teob reze wolna Paal wramnak [Gyf; JHbK XII/8]. *1570:* Zeyfner Matthias vallya, hogy Kowach Matias eo neky Montha, Igaz az hogy Almas Myhalnenak az konthyaba kygo feyet es geknek farkat talaltak [Kv; TJk III/2. 170]. *1606:* faluul tw dolgotok volt az hogy nektek kellet volna limjtalnotok [UszT 20/261]. *1632:* nem melto hogj en ő velle lakiam, sem hogi eő en velem [SzJk 37]. *1680:* Azután is mondotta András Sándor nekem: igaz dolog, hogy én hámoros voltam, de már gratiam vagyon [Göröcsfva Cs; CsVh 83-4]. *1721:* Hogy 296. veka mále s nem több találtatott a Gránariumba(n) A bé állásakor lőtt Inventariummal hogy doceallya szükséges [Dés; Ks 26. XIV. 1]. *1771:* az ökörnek az tőke réja eset az lábára vagy hogy eset csak elég hogy el tőret az lába [Mezőmadaras MT; BK. Medves János (44) ns vall.].

Szk: *jóllehet, ~. 1570:* Zegedy Gĕrgh ... vallya hogy Ew Jelen volt[a] Mykor Zabo Symon Magat Ikthatya volt az peres hazba, Es Jol lehet hogy Talam volt eo theole valamy zo az Sententia feleol, De Nem emlekezyk Rea [Kv; TJk III/2. 3. — [a]Utána *Az Iktatasba* kihúzva] ✱ *kell, ~. 1738:* A csík-szeredai várhoz kell hogy szállitsanak 15 ezer palazita[a] fát [Cssz; SzO VII, 395. — [a]Nyilvánvaló sajtóhiba lehet *palizata* h.]. *1844:* ezen hely ... a' Monostori határhoz kellett hogy tartozzan [Km; KmULev. 1 Opra Vaszilika (41) col. vall.].

2. Állítmányi mm-ban; în propoziţie predicativă; in Prädikatsatz: 'ua.; idem'. *1632:* A falu törvénye penig ez, hogy akar szabad ember akar jobbágy ember házánál az füst megaluszik, harmadnapig vagy legtovább két hétig hogy nem szolgálnak rólla a falu közi, a falura visszamarad azon falu nyila [Udvarfva MT; Barabás, SzO 368]. *1638:* Az Iffiunakis az volna keuansaga hogy az dologh keozeoteok el Igazodgyek [Kv; RDL I. 115]. *1732:* szína ani vagion hogj talam az juhokat is alig erem meg vele [Noszoly SzD; ApLt 4 Hathazy Kristóf Apor Péternéhez]. *1790:* most ... ollyan a' Ngod Törökbuzája hogy nehezen lehet tejes Torokbuzát közte kapni [Sztrézakercsesora F; TL. Wessényi Dániel jószágig. gr. Teleki Józsefhez].

3. Szövődményes mondatszerk-ben is tárgyi mm-ban; şi în construcţii sintactice complicate în propoziţii completive directe; auch in mehrfach zusammengesetztem (kompliziertem) Satz, in Objektsatz: 'ua.; idem' *1542:* Azt jol erthy k., hog en wg erthem az mw porkolabynkthol az wraynkthol, hog azon ewk meg eskewtthek, hog ha kewol walo ellensege lenne az haznak, ewk kethfeleol walo ellensegre nem wyselnek gondoth hanem chak az kewlsewre | annak elotthe azt wzenthe wolth hog ... ew kegelme en thwlem semmyth ne tarchon [Fog.; LevT I, 16-7 Petrus Orozy Zalay Janoshoz, Poson megye ispánjához, Fog. vára urához]. *1568:* Michael Bezpremi ... fassus e(st) Tudom azt hogy az Ceh ǫzue bekeltete ǫket, es kezet be ada ǫtues orban, de hogy az birsagot meg erte azt monda hogy biramis vagon neke(m), Sullyosnak tecik ez [Kv; TJk III/1. 179]. *1584:* se(m) eo maganak sem Jobagianak chyak egy palanth kertyt sem tudo(m) hogy azo(n) alol leot wolna [Csapó KK; JHb XX/45]. *1597:* Latta(m) az gymeólchj aghat hogy aszú [UszT 12/36]. *1627:* az gatiat lata(m) hogy ueres vala, kit Saruas Gergeline mutogat uala [Mv; MvLt 290. 27a]. *1645:* Eőregh kanderokot es vas fazekokot tudok hogj ualanak [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 120]. *1763:* nem tudam hogj hagj bizanyittyuk meg aszt hogj az idénre meg maradat, s kanventiojatis el vette volna [Kóród KK; Ks CII. 18 Szarka József vall.]. *1802:* egj Léány Testvéreket is hallattam hogj volt [Aranyosrákos TA; Borb.]

4. Időhat-i mm-ban; în propoziţie temporală; in Temporalsatz: 'ua.; idem'. *1570:* Anna Kalmar ferenchne leanya ... vallya hogy egykor megien volt az chyntermen altal, Es lattha otth az zabo Janosne leanyat hogy egy bokretat ely Eytet, Monta nekj hogy Te addegh hordos bokretat hogy rayta vezted az pozton (!) [Kv; TJk III/2. 31]. *1610:* Azt az szena fűuet en birtam, mind az vltatol fogua hogi az A. egi Attiafiaual Kedey Janossal eggytt en kezembe hattak vala [UszT 12a]. *1644:* monda hogy w Vrat adgja kytwl hallotta, Mind addigh hogy ezeon az Kisfaludj Zolósi Miklosnen alla megh [Mv; MvLt 291. 423a].

5. Módhat-i mm-ban; în propoziţie circumstanţială de mod; in Modalsatz: 'ua.; idem'. *1507:* Az Reu⟨d⟩y[a] Molnot hagyom ... Illyen modon hog Cheh Janos fy⟨am⟩nak legyen zabad molna hog vamaual Egyetembe Eroly⟨eon⟩ benne de Ig hog Euys legyen segetseg Az cynalassab⟨an⟩ [NyIrK VI, 186 Cheh István végr. — [a]Rőd, a várostól délre]. *1600:* Zolgalatba laktam Ienlaka(n)[a], a mikor erdeőlni me(n)tem Chokas berczigh en-

gemet senki nem haborgatoth, ha towab kellet wolna me(n)nemis, el mehettem wolna affelol hogy valaki engem megh haborgatoth wolna [Uszt 15/272 Wass Ferencz Martonossi Zabad Zekely (28) vall. — [a]Énlaka U]. *1637:* Szy Martonne ugj atta az hazat nekj hogj epiczen rajta [Mv; MvLt 291. 78b]. *1715:* Szaz Mihaly Uram mũ velũnk Tõrvint lattata ... a Tõrvín ugy talala, hogy ã fel fũle vagattassek el [Bethlen SzD; BK]. *1844:* mindenemet, anélkűl, hogy csak őszve is írta volna, sietve el pecsételtette [Dés; DLt 1109].

6. Következményes módhat-i mm-ban; în propoziţie circumstanţială de mod consecutivă; in konsekutivem Modalsatz: 'ua.; idem'. *1599:* Ram Jeoue Judith egy faúal ugy wte agyon hogy mi(n)dgiarth le esem zonelkyl [UszT 14/41-2]. *1645:* Szent Janos napian az meny keo megh utue(n) Monostor uczaban egy hazat, annak oltasan leueo tumultusban az fiat Simon Jstuant egy cziakannyal megh üteotte feoben ugy hogy azon sebben megh holt Az fogoly azt doceallya hogy .. à legenj az Angyalosi Istuanne hazahoz futamodua(n) .. Borbely Peter . ugy üteotte egy Teoreok Baltaual hogy be eset az aiton [Kv; TJk VIII/4. 19].

7. Fokhat-i mm-ban; în propoziţii circumstanţiale care indică măsura; in Adverbialsatz mit Angabe des Maßes: 'ua.; idem'. *1582:* Marta Consors Martini Daly . fassa est Monda Kalman vramnę, En Immaron oly Nag keserwsegben vagiok ez Lucza miat az en zolgalo leaniom miat hog maid ky zakad a' lelkem [Kv; TJk IV/1. 39]. *1588:* Monda Pascha vayda . Bestye kwrwa fia ream rohananak ereossen megh verenek rangatanak vgy anyra hogy az gattia le czwzoth rollam [Zsákfva Sz; WLt Luc. Barlas jb vall.]. *1723:* az el mult hétfőn is, ugy ma is ho harmat volt, de ugyan nem annyira, hogy igen artalmas lett volna [Darlac KK; ApLt 1 Haller János anyósához, Apor Péternéhez]. *1763:* a Falubanis ollyan gajvásak az Marhák hagy én tőbbet ollyant nem láttam [Kóród KK; Ks CII. 18 Szarka József tt lev.]. *1823:* Csernátoni Samuel Uram .. kezeimet hátra fogván vgy elkinzott hogy egèszen vérbe kűpült [Radnótfája MT; TLt Praes. ir. 65/827-hez].

8. Okhat-i mm-ban; în propoziţii cauzale; in Kausalsatz: 'ua.; idem'. *1570:* Lazar Simon Zwky Benedekne Jobagia[a] Azt vallia hogi Iwt ez varosba Meg lattya eotet Kalmar Lazlo . kezd panazolkodny hogi Mynemw karat teot volna Az Maior Abram [Kv; TJk III/3. 217. — [a]O.zsukról való]. *1589:* Azert vert megh hogi vizza mentem, es reayok talalek [Dés; DLt 226]. *1631:* Fileki mindgyart megh haraguek, szitkozodni kezde rutul, hogi miert niul az eö lovahoz [Mv; MvLt 290. 242b]. *1640:* az Kerezturj hataro(n) . az Gauaj Ura(m) emberj az megh holt embernek virit mutatak, es protestaltanak hogi az az vir az kit latank Kouaczi Miklos vire [Sajókeresztúr SzD; BfN]. *1758:* A' Falúsi lakósok kőzzűl nevezetesen Kotsis Ferencznének Csenteri Katának túlajdon a' maga szájjából hallottam, hogy Udvar Istvánnét Csúka Pannát kúrvázta és ezt mondta: hogy az ő Ura Kotsis Ferencz tsak azért jár a' kortsomájára Udvar Istvánnénak, hogy őtet magát szereti [Betlensztmiklós KK; BK. Andreas Apáthi (50) jb. vall.]. *1804:* előnkbe szökdösének Firtos Varollyai Jancsi Miklos Uram fiai, Egre kiálto káromlással Szidalmozni, káromolni, tolvajozni kezdének hogy miért praedáltotunk [Pálfva U; Pf Dõmõtõr Győrgy (19) szabad székely vall.].

9. Célhat-i mm-ban; în propoziţie finală; in Finalsatz; 'ua.; idem'. *1507:* Ezt ⟨az⟩ testame⟨n⟩tomot en Eletembe egessegembe Jrtam az en germekymnek meg maradassokra es taplalassokra az en keze⟨mel⟩ hog ez mellett myndenyk meg maradyon [NyIrK VI, 187 Cheh István végr.]. *1544:* kegielmes vrunk az minth Nagysagod leweleben Nekwnk paronciola hogy az nywythody giorgy felesege ky wolna az annazoni az kepebe kj El Menivnk az heiasfaluj vitaliusthol az w athiafiatul hogy az nagj lakj rez Jozaghban ozlast keriunk [Fiátfva U; MNy XXIV, 126]. *1610:* Nem a' uégre irattam megh p(ro)posiciomot hogy part uegien az J. [UszT 34b]. *1721:* Mi aláb Subscribalt Szemellyek . Nemes Belsõ Szolnok Va(rme)gyeben Kecsetben Confluáltunk ã Végre Hogj emlitet Csegezi Judith Aszszonytul réánk devenialt mobile es immobile õrõkõs es acquiralt jokat Subdividaltuk [RLt]. *1761:* A Jószág .. másik Authenticuma pedig maradgyon .. Baro Josika Antal Urfinál, azért hogy a Jószág in eodem statu redeállyon . Baro Josika Antal Urfinak [Branyicska H; JHb XLV]. *1791:* A Fel Fogadot Johakot Februariusb(an) hajtották haza . hagy számban adják Széplakra [F.kápolna KK; SLt évr. Tolán Kosztin (36) col. vall.].

10. Állapothat-i mm-ban; în propoziţie circumstanţială de mod cu indicarea stării; in Modalsatz mit Angabe des Zustands: 'ua.; idem' *1591:* Themeswary Georgi vallia, Mikor Czaki Janossal eggiwt bezelgetnenk ... zolita megh egi zwreos embert, Monda az ember, vg vagion hogi en nallam vagion zalagba egi arani giwrw [Kv; TJk V/1. 111]. *1602:* wala egi kis arok walamj fwzes bokroskak aba hengeredem be s wgy maradhatek meg hogi le nem vaganak[a] [UszT. — [a]Az üldöző hajdúk].

11. Tekintethat-i mm-ban; în propoziţie finală complexă; in Modalsatz mit Angabe der Ansicht; 'ua.; idem' *1542:* Isten byzonsagünk hogh az the k. hazabul ilyen zewksigbe el nem kywankoznank massuva mennie, de erǫwel ǫznek el bennewnketh [Fog.; LevT I, 20 Olah Balas és Mottnoky Layos lev.]. *1588:* egy azzony leon kezes erettem hogy az terhet fel hozzam az hegyen es hogy az vtan vizza vizem az eokreoth neky [Zsákfva Sz; WLt]. *1718:* (Az inasnak) optioja volt az Mlts Chetõl hogj Gazdát valaszszon [Kv; ACJk 106]. *1770:* Telben . engedelműnk vagyon annyiban hogy szüntelen Szolgalatot, az egy hetelésen es fa vitelen kivűl nem teszűnk [Tótfalu Sz; BK]. *1789:* A Faluk ratioi nem éppen a helyes normán vitettek Melyrõlis, hogy miként vitessenek rendelés tétetett [Kénos U; UszLt XIII/97]. *1811:* Tamás János nagyon munkás volt abban, hogy a' fiát valami uton modon oda Béresnek bé tsinállya [Szentlászló TA; KLev.].

12. Eszközhat-i mm-ban; în propoziţie secundară instrumentală; in Instrumentalsatz: 'ua.; idem'. *1596:* Interim az J mas teorueny napra bizonsaghra fogott s bizonytottis hogy mas var megieben volt mikor hittak [UszT 11/70]. *1598:* niolcziad napra heted heted magokal menczyek megh magokat hogy az megh taglot legeny dolgaban semiben nem rezesek [Alparét SzD; Ks].

13. Hasonlító hat-i mm-ban; în propoziţie comparativă; in Komparativsatz: 'ua.; i.h.' *1681:* Esküszöm az éleő Istenre, ki attya fiú és szent lélek engem úgy segéllyen, seőt az áldott szent szűz Mária ., minden szentek és uallásom szerént üdueösségemet segéteő s

dolgaimot eleb mozdítható boldogult lelkek érdeme nekem úgy használlyanak, hogy én az én megh említett kegyelmes urunk s kegyelmes asszonyunk, seőt az méltóságos uálasztott iffiúi kegyelmes urunk s eő nagyságok méltóságos szerelmeseknek igaz hiuek leszek [CsVh 86-7].

14. Feltételes hat-i mm-ban; în propoziţie condiţională; in Bedingungssatz: ha, hogyha; dacă; wenn. *1687:* Adamkot .. el hozhatnad magaddal, mentest job égessegtek lénné hogj valtoztatnad az ajert [ApLt 6 Kálnoki Sámuel feleségéhez Nagybányáról].

15. Állandó hat-i mm-ban; în propoziţie circumstanţială constantă; in konstantem Adverbialsatz: ca; da. *1503*[a]*:* Igy vagyon Alkalma, Hogy mykor az en penzemet Meg Agya Annak Vtanna Egyzer kazalyan meg luka gyorgy eloth mert meg ki Ne(m) tölt az .3. kazalas [? Szentlélek Hsz; MNy LX, 106. — [a]A szerk. írástört-i meggondolásból a keltezés ilyan koraiságát illetően fenntartással él]. *1573:* keryk eo k. byro vramat hogi az meg holt feyedelem lewele Mellet talalya meg eo k. a feiedelmet [Kv; TanJk V/3. 77a]. *1592:* Mathias kiraly Jo lewele, hogy senki ideghen bort ez varosba be ne hozhasson [Kv; DiósyInd. 25]. *1600:* Hogy walaki birta wolna azth az eöreöksigeth Bartha Mathiasnal es fiainal egyeb, soha nem emlekeze(m) [UszT 15/89 Zabo Sebestien Wdwarhely (74) vall]. *1647:* Teczik az teörvenynek, hogy az Inctus sola sua in persona jurallio(n) azo(n) hogy Szent Pali Janos irása az margo(n) valo irásis [Kv; TJk VIII/4. 249]. *1782:* néhai édes Annya tulajdon nekem is kérkedett azzal hogy Togyert . egy Rátz Katona Tiszttől kapta légyen [M.fodorháza K; Eszt Mk]. *1800:* De tellyes az egész Ország vele hogy Grofné Asszony eö Nga, a melly szolgájára meg harakszik, nem nézi születésit, sem Nemét [Perecsen Sz; IB].

16. Jelzői mm-ban; în propoziţie atributivă; in Attributivsatz: **A.** minőségjelzői mm-ban; în propoziţie atributivă care arată calitatea; in Attributivsatz mit Qualitätsangabe: ca; da. *1507:* Az Reu⟨d⟩y Molnot hagyom ... Illyen modon hog Cheh Janos fy⟨am⟩nak legyen zabad molna [NyIrK VI, 186 Cheh István végr.]. *1552:* Le°wn (!) Jlyen vegezesis hog' ha az isten feyedelmet adond tahat az ew pechetty alat, adian leuelet ez leuelnek Rendy Zerynt es Engedelmet, kire°l mi attuk ez Jelen valo leuelet [Mezőszengyel TA; BfR]. *1570:* Martha q(uon)d(am) Blasy Kolchar rlcta .. vallya, hogy tawaly eztendeoben Zekel peterne az Ew hazaban Syrwan panazolkodot Illyen zowal ew Eleotte, hogy az vristen ollyan Jgazan zegitse Barlabast Minth hogy hamissan ely perle Az en atthiamtwl Maradot hazat [Kv; TJk III/2. 16]. *1673:* In foro Orban Catha felöl hallatva(n) oly dologh, hogy tudnyllik Vra bűjős bajos boszorkan(n)ak kialtotta volna [Kv; TJk VIII/1. 305]. *1719:* három fertály szőlőjét adá Borában Fejér Imreh vram(na)k hét Esztendőkig Illyen Conditioval hogj minden Esztendőben harom száz berek karott vigyen beleje [Kv; Pk 6]. *1843:* Hodor János a' mult őszön be jöve hozzám azzal a' kéréssel hogy Barátom Uramot tudosittanám az iránt mi szerint ő Dobokárol az általvett utasittas szerint .. ă Productionalis pérét nem válalta [Kézdisztlélek Hsz; BetLt 4 Köntzei Antal lev.].

B. Mennyiségjelzői mm-ban; în propoziţie atributivă care arată cantitatea; in Attributivsatz mit Quantitätsangabe: 'ua.; idem'. *1585:* Zenth Mihaly napban Akinek annj diznaia vagion hogy tizedett atthat akkor tizedett veznek beleole [Kv; Szám. 3/XVI. 48]. *1614:* Az Joszagban Disznokat néuellyen . Annye tönkelt vetessen penig el azok számara, hogy be erye vele [Kv; AggmLt A. 83]. *1741:* Ezt hallottam Boka Bumbultul hogy panaszolkodott az fogados Kindai Ferencz ellen, hogy néki nintsen anyi tehetsége hogy az fogadossal megh alkhassék [M.fráta K; BLt 1 Fazakas Stephan (32) zs vall.]. *1757:* Kérem édes öcsém Aszony tselekedgyék anyi jot Velem hagy ezen Kemény Gergejnē Aszanyamnak szollo levelet ezen kasárral ēs bē varat Csammoval edgyüt ne sajnájja kār nélkült Sambara[a] el küldeni [Kara K; Kp III. 137. — [a]Nagyzsombor K].

C. Birt. jelzői mm-ban; în propoziţie atributivă care arată posesia; in besitzanzeigendem Attributivsatz: ua.; idem'. *1591:* Theolczeres Georgi .. Monda, Azert wtem[a], mert sok Ideie hogi az Esse lelek kuruafiara bozzonkodom vala [Kv; TJk V/1. 176. — [a]Theolczeres Leorinczet]. *1641:* talan nincs megh ket esztendeie hogi el ment[a] miere Toroczkorol [Torockósztgyörgy; Thor. XV/8. — [a]Torozkay Borbely Istuan]. *1684:* Tudgyae Kglmetek hany esztendeie, hogy el hadta az Urat ? [Szentmiklós Cs; Borb. II vk]. *1717:* az szőlőt vagyon harom hete hogy meg leveleztettem [Gyeke K; Ks 96 Biró János lev.]. *1733:* lehet ugy gondolom két Esztendeje, az ott levő szakasz széna hogy az Falu bé jütt az Avar égetésből azon az napon égett el [Árapataka Hsz; BLt 7]. *1769:* mi az oka hogj kgltek magokenak tartsak[a] [Tarcsafva U; Pf. — [a]Az erdőt]. *1856:* Hogy ezen végrendelet általam sajátkezűleg iratott alá annak bizonyságaul tanukul felkértem Tompa Károly, Balázs és Lugosi Urakat [Kv; Végr.].

◇ **Szk:** *nemcsak* ~ nu numai că; nicht nur, daß. *1798:* Petrotzi Györgj ur nem tsak hogj rutul szitta gazlatta hanem megverni is akarta [Ádámos KK; JHb XIX/58]. *1846:* Gábor uram nemcsak hogy nyult a szopornyiczás lóhoz, hanem ujjával vájta ki annak orrából a' genyt [WLt Wesselényi Miklós leveleskönyve 20/160].

II. Von. hsz; adverb relativ; Relativadverb: **1.** ahogyan; cum; wie. *1604:* Elöl talalam az Jnast hogi Jö Egi nagi tariznia palantal [UszT 20/320 gal Janos Zent Ersebeti zabad zekel vall. — A teljesebb szöv. II. 2. al.]. *1630:* Feniegeteözesett elegett hallotta(m) Zalaj Gieőrgjnek, hogj feniegete az Eőtueöseöket [Mv; MvLt 290. 204a]. *1849:* De mint hogy nem volt a murok még ki ásva vitt a ki hogy hozzája tért [Héjjasfva NK; CsZ. Voldorfi v. Lombos Nyikuláj vall.].

2. amint, ahogy; după cum; sobald als, sowie. *1562:* Ferdinandus király hogy meghallotta volna a János király halálát, tehát azonnal megszállá Budát nagy erővel [ETA I, 14 BS]. *1588:* Chyoma Balas perechyeny[a], Bathory Sigmond Jobagia hyty vthan ezt walla: hogy hallam Az zendeólest hogy leon, oda tekintek chyan Janossek fele, hogy Az zolgam kezde mondany [WLt. — [a]Perecsen Sz]. *1593:* Zeóch Janos, Zeoch Georgi valliak: Minket ketten hiuanak oda Zeoch Palhoz hogi nizzwk mys az giermek mint halt megh: hogi oda iutank fel forditak az lepedeot rolla [Kv; TJk V/1. 404]. *1604:* En zantany megiek wala ki az mezőre hogi ki Jutok wala az bercz fele Elöl talalam az Jnast hogi Jö Egi nagi tariznia palantal [UszT 20/320 gal Janos Zent Ersebeti zabad zekel vall.]. *1637:* az sebes legeny hogi az sarampon be erkezek, mindgjart le esek [Mv; MvLt 291. 102b]. *1729:*

az hidast mi vontatok ki az Küküllőből, de hogj ki vontattuk őszve romlot [A.karácsonfva KK; Told. 31]. *1846:* Imre Mihály, hogy a' temetés el tőlt el ment T: Dosa Urhoz [Kakasd MT; DE 2].

Szk: *azután* ~ v. ~ *azután*. *1568:* az berualt ferencz Rezze zalagon wolt Daczo Palnal es birta, es hogy Daczo Georgy meg hozzaswlt asz utan foglalta el [Szgy; SzO III, 326]. *1573:* Az vtan hogi meg holt volt az orgonas Janos felesege ... vgy fogatta volt Marhaia melle puskart [Kv; TJk III/3. 173]. *1597:* Hogy megh hala Zaz Gaspar, az vtan vgy marada, Zaz Ferenczye(n) az Tutorsag [Kozárvár/Néma SzD; SLt BC. 6]. *1606:* hogi keze(m)ben attak az ioza⟨got⟩ az uta(n) czelekötte Ezőkőt [UszT 20/19].

3. amióta; de cînd; seitdem. *1619:* Hogj en ez vilagot wsmerem. emlitem az olta mind Beczj Pal Jobbagia uolt fenèó szegy Gal [BLt 3 Nagy Peter Tusnadj (75) jb vall.].

4. amiért, minthogy, mivel; deoarece, pentru că; da, nachdem. *1570:* Zeoch Benedekne Katalin hyty zerent valya hogy az lean ketzeris tartot zallast hazanal, Megis akarta fogadny ez zegědny vele De hogy latta Alasfel valo Jarasat .. Nem akarta Tartani [Kv; TJk III/2. 87]. *1584:* Esmeg hogy az harangot haza hoztak es az Czinterembe az zekereol le wettetek attunk Korchiolas Mihalnak teolle f — d. 20 (Kv; Szám. 3/XV. 12]. *1604:* az eon maga palantíat ki zedegette masnak atta s az lopat palantot wltette heliebe hogi az Job wolt [UszT 20/320 Kosa Boldy menessj maros zekben lako (16) vall.]. *1693:* tizenhet esztendőtűl fogva epitettem[a], most már hogy kész azert kapdos rajta [Dés; Jk. — [a]A szőlőt]. *1715:* az Illyeni uton levő Majorság földb(e) el vetett .. kőlesség hogy nem Termet ezt az okát tudom mondani[a] [Sárkány F; UtI. — [a]Köv. az indoklás]. *1779:* Professor Szegedi Josef testált ... Felsö Bányai Ekklesiának is házat, hogy ott ifjantan Deákoskodott [Ne; Told. 6].

5. amikor; cînd; als. *1552:* Hogh ez leuel irast el nem viggeztewk volna, iuue hozzank Dacho Pall . ezt mongya, hogh az Tatar had hatra kewlttewzewth volna [Torda; LevT I, 95 Bank Pal, Peter porkolab, Chakor Ferench Batori Andrass erdélyi vajdához]. *1570:* Madlyn azzon, Myny kez (!) klok felesege, Ezt vallya hogy ez eleot Mint hatt hettel Ment volt az kwtra Meriteny az zygiarto gyermeke vyat az kwt kerekewel Megh zertette volt, es hogy az gyermek Zywalkodik volt, az Zeoch peterne ky Jeot volt hazabol [Kv; TJk III/2. 75]. *1600:* Keotelwereo Thamasne Ersebeth azzony vallia .. Bek Peter . vramat kerde ha othonne, hogy mondok hogy otthon ninchen mingyarast Ala fordula es el mene [Kv; TJk VI/1. 488]. *1697:* Hogy a' Farkas uczai sütő haznak kuttja meg veszet, es rusnyasaggal be tölt volt, ketelenittettem meg tisztittatni Czigler Janossal [Kv; KvRLt I. C. 8. 7]. *1742:* Veres Samuel élé vetődött 's hogy látta hogj bitangra vagyon a Joszága belé ült [Kisenyed AF; JHb]. *1829:* Ne hazugy mert hogy tsak kenyeret adott, s hust pálinkát nem adott azert meg fenyegetted [Kissolymos U; UszLt ComGub. 1752].

III. Von. hsz v. alárendelő ksz; adverb sau conjucţie subordonatoare; Relativadverb od. subordinierendes Bindewort: ahogy, amint; după cum, precum; wie. *1568:* Catherina filia Pauli Nagy Iur(ata) fassa e(st) in hunc modu(m) Ezt tudom es lattam hogy az gyepwbol az fakath le vaktak [Kv; TJk III/1. 174]. *1592:* az fanchialiaknak ... taligaiokatis latta hogy az erdeoben ott voltanak [UszT]. *1679:* Egjszer fel jüve(n) Cserei Ur(am)hoz találtam Cserei Győrgj urammal, hogy suttogtak [Fog.; Törzs. G. Huszti (42) vall.]. *1732:* tanáltam a Pakulárt hogy hajtotta vissza a Johokat [Szásznyíres SzD; Ks 27. XVI]. *1794:* hallattam Csernátani Antal Urral, hogy társalkadatt volna [Koronka MT; Told. 42/1]. *1849:* A Felsö Udvarbol láttam hogy a kalányos Czigányok vitték a Törökbuzát [Héjjasfva NK; CsZ. Fodor Péter (68) vall.].

IV. htlan hsz; adverb nedefinit; unbestimmtes Adverb: valahogy(an); cumva; irgendwie. *1568:* Ezt monda akor Alch Antal, hogy semy gongia Ne legyen arra, Mert vagy penzwl vag hogy, de eo meg fizet Kalmar Janosnak [Kv; TJk III/1. 230].

hogy, hogyan 1. miképpen, mi módon?; cum?, în ce mod?; auf welche Art? wie? *1591:* azt mi nem tudgiuk hogy hogy hit oda Boldisar Gereb [UszT]. *1591 k.:* hogy lehetnenek elegek az tereh uiselisre mert tellyessigel el fottak [Dés; DLt 233]. *1718:* Csuncs mihály . hetfőn hogj jőhetet élétemnek elfogyatására társaival, még alvan utamot [Szentdemeter U; Ks 96 Andrási Péter lev.]. *1763:* nem tudam hagj hagj bizanyittyuk meg aszt hogj az idénre meg maradat, s kanventiojatis el vette volna [Kóród KK; Ks CII. 18 Szarka József gazdatiszt kezével]. *1781:* Conjux Gabrielis Tott Militis Pedestris Ordinis (50) Fatet(ur) ... hogyan lakhatot itten Kovásznai Kata Aszony aszt okoza a maga gassága [Besenyő Hsz; HSzjP]. *1835:* hogy hogy keljen ennek meg az udvarhoz menni ezt nem lathatom, ha tsak az actákbol fel nem vilagosulhatok bennek [Kv; Pf Körmötzi János lev.].

Szk: ~ *és miként? 1814:* Más Czéh béli Mester Embereket hogy és miként betsült meg vagy ellenben gyalázott motskolt Dobai Mihály Uram, én azt nem tudom [Dés; DLt 56. 11-2]. *1844:* hol fekszik a' Kolosmonostori ugy nevezett Félső Berek? annak mostani Szamos felölli bütüje mi átal, hogy és miként képeztetett [Kv; KmULev. 1] ✱ ~ *és/s miképpen? 1760:* mi ugy hallattúk hogy Nehai Nagy István Uram . Bágyi Mihály Uramtol vásáralta volna, de hogy és mi képpen nem hallattúk [Omlásalja SzD; BK]. *1793:* némely idegenek ... Ősi Jussainkban, nem tudgyuk hogy 's miképpen részesedtenek [A.jára TA; Thor. 21/28]. ✱ ~ *és minő módon? 1841:* tanakoztunk hogy? és minö modon tsinálhatnánk pénzt belölle [KLev.] ✱ ~ *(és)* ~ *nem. 1841:* láttam hogy a kantza tsikot a Butsi ur lova játtziságbol meg kergeti egy jukba . el tőrte a lábát, már hogy- hogy nem, anélkül hogy valamitöl meg ijedhetett, avagy valami oda taszithatta volna [Dés; DLt 1541. 2b]. *1847:* Bogyáné ... lejőtt[a], hogy és hogy nem, magát Biri[b] nálla bésimforisálta —, — napokban elö áll vélle, hogy .. Bogyánéval . felmenne lakni Bécsbe [Kv; Pk 7. — [a]Bécsből. [b]A szobalány] ✱ ~ *megy arra* ... miképpen vetemedik arra ... *1831:* kérdeztem tölle, hát ... hogy mentél arra hogy libámat el lopd [Dés; DLt 332. 17] ✱ ~*s mint? 1812:* Mikor Grantzki a' Groff ur eö nsgát megrongálta akkor éppen jelen nem voltam 's, annál fogva, hogy 's mint ment végbe azt környülállásoson elő adni nemis tudom [Héderfája KK; IB. Bali Borbála (22) grófi szolgáló vall.] ✱ *miképpen és/s* ~*? 1600:* Tot Peter zabad zekel ezt wallia 60 eztendeos ember. Tudom hogy birtak[a] ..., de ne(m) tudo(m) mikepen s

hogy keolt kezekhez [UszT 15/9. — [a]Az örökséget]. *1698:* a' melly dolgok akkor mi keppen es hogi agitaltattak ott specificaltatott [Kv; ACJk 41] ✱ *mi módon és ~? 1598:* Michel Schwler wallia. En weotte(m) megh Biro Mihalitol ez hazat my modon es hogi veotte(m) arrol lewelem wagion teolleok [Kv; TJk V/1. 171] ✱ *mint és/s ~? 1570:* Lakatos peter es Bernald peter Ezt vallyak hogi eok semyt arrol Nem Emlekeznek Mint es hogi vegezet Klok Jakab Az fiawal vinczewel [Kv; TJk III/2. 133]. *1592:* az Bekes hada uthan ment Tot Janos Al Eorbe[a] laknj . de mint s hogy Adta Jobbagiul be magat, abban eok sem(m)it ne(m) tudnak [Törpény[b]/Dés; DLt 235. — [a]Dészsel tőszomszédos falu. [b]Később: Szekerestörpény SzD]. *1600:* en ne(m) tudom ki birta es mint s hogy birtak[a] [UszT 15/130 Balas Ambrus korondi zabad zekely (50) vall. — [a]A peres földet]. *1770:* (A malom) fundamentumát mint, s hogy ujitották nem tudom [Dombó KK; JHb LXVII/138].

Sz: ~ *tetszik?* zálogkiváltásos társasjáték. *1870 k./1914:* A társasjátékokból egy párat megemlítek: haragszom rád, székről székre, némajáték szembekötéssel, hogy tetszik, mindannyija zálogosdi, mit a zálog kiváltás kővet olvasatlan csókokkal [MvÉrt. 18].

E század elején Désen és Erdélyben másutt is ez a zálogos játék még divatjában volt.

2. milyen állapotban?; în ce stare?; in welchem Zustand? **Szk:** ~ *van? 1589:* Nem kerdeztem tewlle mint volt hogi volt [Dés; DLt 289]. *1761:* A catholicus atyafiak korántsem ugy vélekednek felőlünk, mint eddig, sőt sokan veszegetik észre, hogy van s mint van a világ állapotja [RettE 119]. *1820:* hát ugyan a' Báronétak hogy van? [Várfva TA; JHb 48 Budai Péter (42) fogadós vall.].

3. mennyiért?; cu cît?; um wieviel? *1578:* Barany Janos is az bor gywteos (!) dolgaba el Indul, es mint wezy s hogy wezy [Kv; TanJk V/3. 169b]. *1774:* Téglát vetetteké ă Joszágban, Száját, Ezerit hogy hogy (így!) adták el . ? [KS gub. vk]. *1782:* a méznek vedre hogj járt, a Szin méznek kupáját hogy lehetett adni . . ? [Mv; DLev. 4. XXXVI] | kérdezőskedett az Udvari Biro hogy szokták adni[a] [JHbCs Árkosi Ferenc Csáki Katalinhoz. — [a]A csigát]. *1782/1799:* Torotzkon azonn előbbszöri Arendatorok a' Mészárszéket hogy administrálták, Fontyát a' Husnak hogy adták? [Asz; TLev. 5/16 Transm. 326 vk] | a Mészárosok hogy mérték a' hust, bizonyoson nem tudom meg mondani [Torockó; i.h. 348].

4. miért?; pentru ce?; warum? *1726:* hogy nem ülsz benn, miért jősz ki éjjel, azt is hallám hogy mondá Biro András, hiszen meg mondám hogj Jámbor vagjok [Feltorja Hsz; LLt].

hogyha I. alárendelő ksz; conjuncţie subordonatoare; als subordinierendes Bindewort: **1.** Feltételes mm-ban; în propoziţie condiţională; in Bedingungssatz: ha; dacă; wenn. *1561:* Hogy ha ualamelly mester mas mesternek legenyet auag' Aprodiat le hiteti egy gira ezwston marad ha penig mas ember massat ki wrat el hatta uuolna hazanal tarttya ket lat ezwston marad [Kv; ÖCArt.]. *1581:* Hogy Ha wala mellyk fel bontana A wagy megh szekne (!) tehat a megh Mondot szaz forintot Egy byro mellette liwin minden perpatwar nekúl meg wehessek Egy Mason [Erked K; Wlt]. *1633:* en soha az harczat ne(m) tutta(m) uolna keresni, nemis kerestem uolna hog' ha Ba(n)di Ferencz rea ne(m) igazitot uolna [Mv; MvLt 290. 119b]. *1651:* Es ha kerteimbeől hogyha Szent Georgy inepigh hol mi edgyetmasinkott ki nem hordhatnanak es ültetni valo medgy fa fiatalokat Pünköstighis avagy azutanis szabadon ki hordhassak [Altorja Hsz; HSzjP]. *1796:* a Marhák dőge miatt . . . Ino es Szep Lak bé vagynak tiltva hogy ha Natságod Ökrökkel jo arra el nem lehet jöni [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.].

2. Feltételes árnyalatú mm-ban; în propoziţii secundare cu nuanţă condiţională; in bedingungsartigen Nebensätzen: **A.** alanyi mm-ban; în propoziţie subiectivă; in Subjektsatz: 'ua.; idem' *1589/XVII. sz. eleje:* Ez Jnas Annál penigh az Mesternel az houa ment tizen öteod napigh valo proba engettessék, hogi ha ez wdő alat mind az mester az Jnassat, s mind az Jnas az eő Vrát, megh kedueli, Jo; ha penigh Nem, az Cheh Mesterek az Jnasnak mas mas mestert tartozzanak adni [Kv; KőmCArt. 4. — Az *ahova* szócikkben az évszám téves!]. *1621:* megh nem bizonjos Versendj Mjklos vram, hogi ha vagionj, Kis Kereken porcioja, vagi njnchy [Mihályfva AF; JHb XXVI/36].

B. Tárgyi mm-ban; în propoziţie completivă directă; in Objektsatz: 'ua.; idem' *1568:* Caterina C(on)sor(s) Pauli Zeoch fassa e(st), Ezt tudom hogy az gyermeketh eleg Bwsagbol Tartotta fel de en azt Ne(m) tudom hogy ha Jgen fogattae az tartast vag ne(m) [Kv; TJk III/1. 175]. *1584:* Bachy Peter . . vallia . En nem tudom hogy ha meg fizetteie Az aniamnak Az Adossagot vagy penig meg Engette az Aniam neky my nem Akartúúnk (!) rayta meg venny Az Adossagot mert nem tuttük bizonnial, ha meg Attaie vagy ne(m) [Kv; TJk IV/1. 202b]. *1591:* meg kerdeöttem hogi ha felele haza nepe feleöl az úagy nem [UszT]. *1629:* mondgja megh hogj ha hallottae hogj eő azt mondotta volna hogj ha neki iol fizetne utaba igazjtana az louanak [Mv; MvLt 290. 163b]. *1736:* az ott a Falu kőzepin vegig folyó Pataknak termeszet szerent valo árkán indullyon meg s lássa meg, hogy ha olly bővőn es elevenen foly a vize mint ennek előtte [Vasláb Cs; LLt Fasc. 161]. *1763:* a' Regiusok . azt kérdezték, hogyha le irjáké azon praescribált fassiót [Mv; Told. 33/25].

C. Módhat-i mm-ban; în propoziţie circumstanţială de mod; in Modalsatz: 'ua.; idem' *1593:* vgi maradhatunk meg, hogi ha az keozeonseges tereh viselesben, nem vonogattiuk magunkat, hanem az Igat, terhet egi arant viselliwk [Kv; TanJk I/1. 221].

D. Célhat-i mm-ban; în propoziţie finală; in Finalsatz: (hát)ha; dacă; wenn (aber), vielleicht. *1595:* Boldi György vitte Bornemisza Benedek Tooara, az nagy halot és az Czolnakot . . és egyeb szerszamot probara, hogy ha Wrunk ö fge be hozassakort foktathatnak [Kv; Szám. 6/XVIIa. 79 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1597:* Az Nemess wrainknak az kiket wrűnk w felsige paranczolatiawal Citaltak wala az Conűent wraimek Eleyben. Az Jesuytak dolga felol hogy ha tudgiake hogy ha kolosswarrwl walaha az Jobagiot haszawidtek wolna Monostorra, B: wram vkegelme megh paranczolta hogy . . . Gazdalkoggiam w kegelmeknek [Kv; i.h. 7/XIV. 26-7 Th. Masass sp kezével]. *1672:* Ha valamely Mester Ember őreg marhát akar vagni: azt tartozzek elsőben a'

Nemes Varosnak Hadnagyatul es Assessoritol arra rendeltetett lato mesterrel meglattatni hogy ha alkalmatose [Dés; Jk]. *1676:* igyekeztem az Kesziben valo Jobbagyok felöl vallatni, hogy ha kővarvidéki Rácz Janos Ur(am) méltán Suplicálhattyaé Ngtokat felöllök vagy sem [Bonchida K; UtI].

E. Tekintethat-i mm-ban; în propoziţie finală complexă; in Modalsatz mit Angabe der Ansicht: 'ua.; idem' *1573:* ketteot az Idesb vraimba kwlgienek Be Zebenbe, Es Ertekezzenek meg eo k. varosnak Newewel polgar Mestertwl kyral birotwl es Tanachtwl vegenek Ertelmet hogi ha volte valamykor keoztek az Compulsoriaual valo vallatas [Kv; TanJk V/3. 85b]. *1639:* egj kaszank veszet vala el hazunktol s ... megh kerdeztükis Meszaros Jmrehet s haza nepet is hogi ha nem vitteke oda talam az borra ittak be [Mv; MvLt 291. 203a]. *1734:* Vig Sándor akarná Ngodtol értekezni hogy ha biztathatja Ngod hogy itt meg maradhatna [Gyeke K; Ks 99 Bíró János lev.]. *1763:* Megkérdette volt még azelőtt a gubernium a csíki és háromszéki tiszteket, hogyha oly helyeken, holott a katonák elegedendő számmal nincsenek, felállithatják-é a plajásokat a régi mód szerint [HalmágyiNIr. 83].

F. Állandó hat-i mm-ban; în propoziţie circumstanţială constantă; in konstantem Adverbialsatz: 'ua.; idem'. *1608:* Emlekezem iol hogi az regy Kornis Ferencz birta ezt az Musnay iozagot ..., de az sok haborü wdeon arra nem emlekezem hogi ha birtae Kornis Farkas vramnak posteritassa auagi nem birta [Muzsna U; TSb 21]. *1635:* nem emlekezhetem, hogi ha azt mondaie Eö kegime[a] hogi az leveleket oly helire tezi az vagi teőtte hogi megh az giermekys nem lattia Sohays [Dob.; WassLt. — [a]Vas Janos]. *1745:* igjekesztemis ., hogy ha valami szin alat meg foghatnok és puskáját el vehetnők, de Semmi képpen hozzá nem kőzőlithettűnk [Kersec H; Ks 112 Vegyes ir.]. *1762:* ezen szegelet . affele követses és berkes hely volt ... arra már most jol nem emlékezem hogy ha az középfalviak kezdették volt é irtogatni [Virágosberek SzD; SLt XXIV. 6].

G. Értelmező jelzői mm-ban; în propoziţie secundară apoziţională; in appositionalem Nebensatz: 'ua.; idem' *1603:* Eordeogh Andrasne . vallia Az zitkoknak formaia eszemben nem Jwt hogy ha erettnek kwrwanak mondae vagy pogany kwrwanak [Kv; TJk VI/1. 693]. *1833:* meg valyuk Szegények vagyunk, a' kéntelenség viszen rá, erre a' mestersegre, hogy ha tsak egy kis dertzét fordithassunk Házunk élelmére [Torda; TLt Praes. ir. 1534].

H. Megengedő mm-ban; în propoziţie concesivă; in konzessivem Nebensatz: 'ua.; idem' *1644:* az hadakat ugyan ugy kell hoznod, el ne tikkadjanak, szép módjával hozzad, hogy ha itt mindjárt kivántatnék is, szolgálhossanak [RákCsLev. 258 a fej. lev. fiához Tokajból]. *1655/1754 k.:* Ha valamely Mester ember közüllünk bűntetésben esnèk, és a' Czéhnek nem engedne, hanem Kegyelmes Urunkal vagy a' T. Tanáttsal fenyegetné a' czéhet, és a' szerént nem tselekednék, tartozzék a' Czének bűntetést adni flor. 2. Hogy ha pedig a' szerént tselekszik-is, és ott-is elveszti perit, tehát valamely bűntetést a' Czéh reá imponált vólt duplummal tartozik [Kv; ACJk 9].

II. kérdő hsz; adverb interogativ; interrogatives Adverb: vajon?; oare?; ob? *1584:* Hog ha Sokadalomkor walo wamolasba vagione rizek az Sowagoknak Awag zabadoky vamolni [Torda; DLt 212]. *1629:* egykor mikor kerdenűk hogy ha el mennyűnke [Kv; TanJk V/3. 43]. *XVII. sz. köz.:* Hogy ha hallattatoke az Teouissi Istua(n) zolgaloitol hogy Teouissi Istuantol eset volna terehbe es nehezesedet volna megh? [Kük.; Kp III. 79]. *1654:* Nagod megh Ekkedigh semmit sem poronczola felölle mitt kellessek cselekednem, hogy ha Ene vagy Udvarbiro Uram percipiallya [Gerend TA; KemLev. 1427]. — L. még *ha* al.

hogyhogy hogyan, miképpen, mi módon?; cum? în ce mod; auf welche Art? wie? *1710:* Kegyelmes uram, hogyhogy bízna nagyságod annyi ezer emberekből álló szép provinciát Mikes Kelemenre[a], kik[b] többire . reformátusok, holott mely becstelenül bánék a minap is nagyságod méltóságának sérelmivel az egész ország előtt a nagyságod papjaival? [CsH 179-80. — [a]Hsz-et széki kapitányként római katolikus főúrra.[b] Értsd: a háromszékiek].

hogylét 1. soarta, situaţia; Ergehen, Befinden. *1806:* a bival vízbe nem veszett, s káros Fitori Péter, teljes harmadnapokig a pásztornak semmi hírt nem tett a bival hogylétéről s odalett maradásáról [F.rákos U; RSzF 221].

2. *a dolog ~e* a dolog mibenléte; starea lucrului; Sachlage/verhalt. *1801:* Által adatik V. Ispány Galffi Jósef Urnak, hogy a' Possessoratustis meg halgatván, egy még maga mellé fel vejendő Nemes Vármegye Assessorával a' Feladást investigalja, és engem a' dolog hogy létiről tudosittsan [Mv; TLev. 10/8 gr. Teleki Domokos kezével].

hogymint hogyan, miként?; cum?, în ce fel?; wie? auf welche Weise? *1592:* Nem tagadom hogy oda nem mentem az te hazadhoz Jamborokal Jly okon hogy mikepe(n) az zegeny Jmreh mester testamentomatth teötth wala az penzt hogy meg lassúk hogy mint es hogy wagyon [UszT]. *1639:* az fia beszélgeté, hogy mint volt az dolog [Mv; MvLt 291. 188a—91a átírásban!]. *1780:* tsak nem hajban mentenek nem hallattam egyebet mit beszéllettek és hogy mint gazalták egy mást [Ne; DobLev. III/540. 5a]. *1785:* Basa István uram felöllis majd minden reggel tudokozodott hogj mint vagjon [Mv; DLev. 4/XXXVI].

A *hogy, hogyan 1.* al. l. a fenti kötőszó-összetétel előzményét, a *hogy s mint* szk-ot.

? **hogymivel** minthogy, mivelhogy; fiindcă, pentru că, deoarece; da, nachdem. *1550:* az w att'ianak Neg szaz Joha wolt es otth fen az erdön öriztek de az beles vyzön nem mertek altal menny mert feltettek ewwel wket hog' az walkayak es kelecelyek el wezyk Johokat ezöknek ellene monda walkay Myklos, hog' mywel eg' hatar allat vannak az monostoryakkal[a] [Bedecs/Damos K; MNy XXIV, 357. — [a]Bedecs, Gyerőmonostor, Kelecel és M.valkó egymással szomszédos, Damos közeli település].

hogyne cum să nu; wieso, warum nicht. *1632:* minde(n) gianosago(m) az eökreim el ueszesse felöl Körtöueli faj Jstuanekra uagio(n), mert hogi ne gianakodna(m) mikor eö maga Keortöuelifai Jstua(n) elömbe(n)

jőt s azt mondotta hogi miert mondtad ast edes Assonio(m) hog ókreitek el ueszesse felól az en fiamra gianakodol, oda bar ne gianakodgial mert az en fia(m) el ne(m) lopta [Mv; MvLt 290. 89b].

hogynem mintsem; decît, în loc să ; als (da). *1546:* esz Janosnak theeb zegeny nepe vagyon, hod-nem Bogathy Chasparnak vagyon [Panot[a]; DanielO 6. — [a]? Panád KK]. *1570:* Anna ferench deakne .. vallya Ezt hallotta hogy az foghazban Montha Zabo Janosne kez halalt zenvedny hogy nem Zabo Janossal laknek [Kv; TJk III/2. 32]. *1595:* Tisztessegesb . az Dara az kölös kassanal: Es maid olczobbanis jutunk akkor hozza hogy ne(m) az kassahoz [Kv; Szám. 6/XVIIa. 207 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1631:* mond Beczkj Kata hogi ennekem az seggemis szeb hogi ne(m) neked az orczad [Mv; MvLt 290. 232a]. *1736:* Cera Szimjuvan ket Esztendővel eléb kezdet ezen Viz arok asashoz hogj nem Brata Szimjuvon [Nagyoklos TA; JHb XIII/51]. *1766:* kéntelenittetett az A[a] arra fakadni h(ogy) ő keszebb az Hoher kezib(en) menni hogy nem ferjéhez redealni [GörgJk 205-6. — [a]Válóperben a felperes feleség]. — L. még *hogynemmint* al.

hogynemmint mint(sem); decît; als (da). *1557:* en . thy k.kel barathsagoth myeltem en mindenek felwl feleltem hogy thy kketh megh otalmazom benne[a] hogy nem mynth thy K.tek en velem perelyen en kez wagyok az thy Kthek penzeth wyza adny hogy nem mynth en az Jozagomra kwlchek, bozth (!)[b] wallyak [Apanagyfalu SzD; BesztLt 70. Apaffy lazlo nagyfalwrwl a beszt-i tanácshoz. — [a]Az eladott joszágban. [b]Tollvétség *bozzuth* (értsd: bosszút) h.]. *1560:* Az zabad varosok .. mas teruennyel elnek hogy nem mynt az nemesek [Kv; SLt ST. 6]. *1562:* 1552 esztendőben Ferdinandus király Baptistát nagy erővel bocsátá bé Erdélybe, de Erdélynek az inkább lőn romlására hogynem mint oltalmára [ETA I, 15 BS]. *1591:* Zabo Martonne Anna vallia .. : Mikor be hozak az Eottues legint es az bwdeosbe vinnek; monda Job hogi en eoltem megh az esse lelek kuruat, hog' nem mint enge(m) meg marczongot volna [Kv; TJk V/1. 170]. *1606:* Benkò Istua(n) aszt mo(n)ta hogj ne(m) mint egj hazba(n) lakna(m) uelek Jnkab fel gyutanan (!) az hazat [UszT 20/17 Benkő Boldisarne vall.]. *1633:* az kezekett mind az kett felnek be vőuők azo(n) hogi ezutan . mint attiafiak ugi lassak egimast, es szolgalianak egimasnak inkab, hogi nem mint veszekednenek [Mv; MvLt 290. 138b/2]. *1655:* (Rázmány Istvánnak) buzájára semmi gondgya nincsen . job volna arra viselne gondot hogy nem mint szèllel jar [Kv; CartTr II Mich. Csepreghi (53) vall.].

hogysem 1. mintsem; decît; als (da). *1602:* az dolgot ertwen Basta vramat mingyarast talaliak megh, es Aminth Jobban tudgyak oltalmazzak in tempore, es Job megh eleozzek eoket, hogy sem eok minket eleol vegie(ne)k [Kv; TanJk I/1. 416]. *1613:* Petrus litterat(us) Vice Judex Regius de Z Georgy f(assus) E(st) Veres Benedekeknek kwlön biraja uolt hogj sem az Donalt Jobbagioknak [Cssz; BLt 3]. *1629:* az keofal alachyonb hogy sem az chyatornat fel erhetne [Kv; TJk VII/3. 205]. *1648:* Proballya Uram masis aszt az tisztet, talam annak jobb Szerentseje leszen az tiszt viseleshez hogy sem nekem [Alvinc AF; Szád. Casp. Bodo Petrus Zenas de Balliokhoz]. *1692:* nemellyk varossok eő kglmek(ne)k az ideghe(n) Orszagra valo Commertiumra nézve ollj heljen heljheztetet hogj bekesseges vdőben felljeb megjen abbol valo lucrum, hogj sem két haro(m) varmegje(ne)k jövedelme [Szőkefva KK; Törzs. Sarossj Janos kezével]. *1793:* de tsak világosabban el lehet hinni, hogy egér szőrü volt, hogy sem barna[a] [HSzj *mocskos* al. — [a]A ló]. *1817:* A Kővesdi határ fekvése és terrenuma észre vehętoleg terméketlenebb, bajosabb mivelésü, hogy sem az Háromszéken lévő föld [Árkos Hsz/Mv; Kp V 318] — L. még *hogysemmint* al.

Sz. *1757:* kőzzeleb vagyok az Halálhoz hogy Sem az Elethez [Aranyosrákos TA; Borb.].

2. nehogy; nu cumva; da/um nicht. *1746:* (A) földetis égy Kender Mezei ember be vetvén, és égy darabján szénát tsinálván, hogy sem azon ember idővel ezen földett magáé(na)k ne mondja, sem pedig a Mlgos Wass részről ezen földett mások el ne idegenittsek . Páska Gábrilla az ezen földen termett Szénat, emlékezetnek okáért el égette [Balázsháza Sz; WH].

hogysemmint mintsem, semhogy; decît; als da. *1578:* Miert hogj penig az bekesseget akarnak eo kegmek Incab keowetny hog sem mint az pórt wzny, wegeztek ... hogy .. Biro vram .. kettet az vraim kezzeól valaztana az feyedelemheoz [Kv; TanJk V/3. 164a]. *1592:* mykor Janos Beteg vala; Balas Janos akor azt tűggya vala, Hogy w hal elöb meg, Hogy sem myntt az felessege [UszT]. *1612/1613:* en az en Vramnál nem lakhatom, .., mert az .. nővel inkabb tarttia az dolgot, hogi sem mint en velem [F.balázsfva BN; KJ]. *1625:* Ha pedigh az ar uiz kwnneb vetne hogjsem mint ekkediglen migh puztaiab(an) allot az Malo(m), uigienek kett eskwt embert annak megh latasara [UszT 176]. *1634:* Az Isten ótót ugy segellie, hogy kez volna inkab az plenger alat el utetni az fejet, hogy sem mint el adna az hazat [Mv; MvLt 291. 11a]. *1795:* Földes urunk Kun Lászlo ur eő Nga minden esztendőben tőbb Alakort szokott volt vettetni, hogy sem mint Groff Kun István ur eő Nagysága [Máda H; JHb LXXI/8. 388].

hóhányás curăţirea zăpezii cu lopata; Schneeschaufeln. *1640:* heti rendek szolgalattyokban nincsen limitalua; hane(m) az Tisztek mikor miben mitt parancsolnak, azzal, es akkor tartoznak szolgalni: .. jeghrakassal, ho hanyassal, vetemenyes kertek Tisztitásaual, gyomlalassal es Jeg meneskor hid oltalmazassal [Fog.; UC 14/48. 13].

hóhár l. hóhér

hóharmat dér; brumă; Rauhreif. *1662:* október utolja tájékán az szászsebesi tábor . úgy meglegyesedett vala, hogy estvére kelve a sátorok csúcsaiban mintegy méhkosárokban, úgy gyülekeznének egyben a legyek, és éjszakákon derék hóharmat lévén, utoljára a cselédek reggeleken a napnak felmelegedése előtt belől pokrocokat fogván alája, és kivül rudakkal, pálcákkal megütögetvén az apró és közép sátorok csúcsait .. rajméhek módjára hullanak vala a pokrócokba [SKr]. *1709:* Május ... 18. Virradolog lött nagy hóharmat, az törökbúzának jobb részit elvötte, dinnyét és tököt mindenütt

vagy részint [SzZs 763]. *1721:* ultimis Dieb(us) Aprilis Szőlő hegjeink(ne)k szép reménségű gerezdes jövésit mind el sütötte az hóharmat, Sirnak rinak szeginy embereink .., már mind(en) reménségtől meg fosztattunk [Ne; Ks 95 Brullyai György lev.] | az melly lent vetettem volt ez mostani hideg és sok hoharmat mind le forraszta [Alparét SzD; Ks 96 Dombi László lev.]. *1738:* itten az vetések igen szépek, essöis bövecskén kezdet lenni ugy az hovasokon hovacskák, melyeknekis gyakor hoharmati vadnak [Szamosfva K; Ks 99 Kornis Antal lev.]. *1788:* Szőllő hegjeinket a ho harmat és hideg a terméstöl m(e)g fosztatta [Branyicska H; JHb XXXI/26]. *1790:* ha az az öszi hó harmat miá meg érhetik ottan feles Tőrökbuza leszsz [Sztrézakercsesora F; TL. Wesselényi Dániel gr. Teleki Józsefhez]. *1818:* A málékat meg kopáltuk a' Hoharmat sok károkat tett mind kétszer kellet Faszujkát és sertés Dinnyét ültetnünk a málék közé [Somkerék SzD; Berz. 11. Fasc. 75]. *1830:* a mult 1828dik Esztendőben a masadszori kapáláskor[a] Alamoron is a Ho harmat a Törokbuza Fuszujka vetéseket el forászta és Sanyarittatta [Alamor AF; TL. Jon Barák. Alamori Disunitus Pap kezével. — [a]Május 10-én].

Szk: ~ *(le)esik. 1759:* A mult héten Szerdára virradolog[a] itten kemény ho harmat esett [Déva; Ks 94. 24. 4 — [a]Ápr. 22-én]. *1806:* Oktober 11a az éjtzaka nagy hoharmat esett [Dés; KMN 333]. *1860/1861:* a nádi bika . egy mértföldnyi távolságra is elhangzólag bömböl, kezdi ki keletkor midőn a nád zöldülni kezd és addig folytatja, mig a hóharmat leesik [Benkő, MszIsm. 12].

hóhér, hóhár *átv is* bakó; cālău; Henker. *1567:* fog meg fogy meg a Gylkos bestye kuruaffiat En magam lezek hohera [Kv; TJk III/1. 60]. *1582:* Biro V. es az tanachy wegezesebeol atta(m) az hoharnak az trimbenek (!) ruhazatara fl. 2. [Kv; Szám. 3/V. 14 Lederer Mihály sp kezével]. *1590:* Adattanak vellem ... Czigannak hohernek (!) Zolgalatyara f. 1 d. 50 [Kv; i.h. 4/XXI. 21 Kis István sp kezével]. *1594:* 12. Januar(y) Az hohernak Istrangra zeoue(n)dekre Gerttiara Mondro peter kenzasara attam f- /43 . Az hoheroknak Miuel hogi az Mondro peter testeth, fogokkal foghdostak, es Negge vaktak attam Neginek f 4 [Kv; i. h. 6/VI. 4]. *1630:* eleg sok szitkozodasat s atkozodasat hallottam Kerekes Gergelynenek hogj szitta s atkozta Marton (!), mind hohernak, s mind egjeb ektelen szokkal illette [Mv; MvLt 290. 220b]. *1643:* Daniel neueö Czigany ... az Varosi beöntetteö mester Vagi hoher .. ide ieőt [Sófva BN; BesztLt 32 Petrus Gavay Andras Vegh beszt-i bíróhoz]. *1747:* Constalván az Incta(na)k . annak előtte kétszeri hohér ált(al) valo ki tsapattatása, mostani paráznasagatis . nem tagadgja, azért itiltetett, hogj hohér al(ta)l tövissel igen keménnyen meg tsapattassék és ki tsapattassék [Torda; TJkT III. 77]. *1783:* vén dögnek, szürke Berbétsnek, vén hóhérnak szidalmazta s egjbekelis bestelenitette [Usz; Pf].

Szn. *1679:* Hoher Dani[a] [Dés; Jk. — [a]Cigány]. *1730:* Hohér Bodi [Kv; Szám. 56/XIX. 20]. *1747:* Hohér Josi [Torda; TJkT III. 120].

Szk: ~ *kezébe ad. 1635:* ala joue Csiszar Ferenczy, ott kezde szúzúghni, monda, vid el vid el, vid el nagy bűnt teot, ad az hóherők kezeben [Mv; MvLt 291. 44b] ✱ ~ *kezébe adatik. 1755:* Constalván az in vinculis adstans Margítai Kovács Mariának Sok izben általa végb(en) vitt kulőn kűlőn hellyeken fertelmes paráznasága azért végeztetett hogy hi(n)c et nünc a deresben sullyos, és kemény korbács ütésekkel verettessék meg, és annak utánna az város határárol ugy recedállyon, hogy akár városon, akár az Hostáton, akár holott az Város határán találtatik azonnal az Hohér kezéb(e) adatik [Kv; TJk XVI/8. 107] ✱ ~ *kezébe adattathatik. 1731:* Csiszár Sárá(na)k sok izb(en) valo fajtalankodása jöven világosságra a szék előtt, noha ez elött is castigaltatott oly vétkéért a fogháznál, megis nem desistalt, azért mostan méltán hoher kézb(e) adattathatnék [Kv; TJk XV/9. 10] ✱ ~ *kezében forgott. 1591:* Tēglas Janosne . Zekeli Mihaline zolgaloiat kezde rutul zidni, te vgimond pelenger alat, hoher kezebe forgot kurua, miert wteotted megh az en giermekemet [Kv; TJk V/1. 120] ✱ ~ *kezében van. 1744:* Konsztandin Banúl felől tudom azt is, hogy eő hohér kézb(en) is vólt ez előt, és a' jelét a' kezén hordozza, mert a' kőrmét el szették [Déva; Ks 112 Vegyes ir.] ✱ ~ *nak diffamál. 1768:* Hallottam Fitodi Ferencz Jánostol, hogy Veres András Ur(am)ot Hohérnak diffamálta [Szentlélek Cs; BLt 7] ✱ ~*ral csapat ki. 1690:* Szathmari Ferenczne Szőcs Annok a Varosrul csak ell mennyen .. Ha pediglen el nem megyen, Hadnagy vram az Hoherral csapassa ki az Varosbul [Dés; DLt] ✱ ~ *természetű. 1703:* Ardai Sárát ... hogy ollyan hallatlan fene természetű infidelis férfiunak, szánt szándekkal valo veszedelmére kötölességéb(en) mégis továb tarcsuk ... jo lelki ismérettel nem cselekedhettyük . ., hanem kegyetlen hohér termiszetű Férjétol divortiallyuk [SzJk 345-6].

Sz: *a ~ csapja meg. 1735:* dokumentumokbol világoson Constal, hogy egymást fertelmes rut szokkal mocskolták, bestelenitettek s kurvázták, Csapottnak, Malmosnak és hogy Hohér Csapja megis kiáltották [Dés; Jk] ✱ *a ~ seperje meg. 1814:* Te mond meg annak a' Kurva Lusta ki csapni valo Nénédnek, a Hohér seperje meg [Dés; DLt 222] ✱ ~ *teremtette. 1739:* Circiter ennek előtte két héttel Ács Gergelynek teremtettével való káromkodását hallottam, de minthogy ő veszett teremtettével, ördög teremtettével s hóhérteremtettével szokott káromkodni, melyikkel káromkodott akkor, már nem emlékezem [Bözöd U; Ethn. XXIV, 86]. *1756:* jöszte Biro nézd meg le arattatá a Kutja Hohér Teremtette Gazdag kutjaja az földemben Termett buzàmat [Petek U; Hr 3/15]. *1763:* minden ok nélkül vélem háborgott, szidott, mocskolt, ördög, Lánczos, Hohér Teremptettével, attával káromlott, eb ágyában szültnek, bolondnak szidott, kopacz, gojvás-kutyának, Nyiff, Nyuff! locsogj locsogj csufos szokkal gazlott [Sár.] ✱ *készebb a ~ kezébe menni, hogynem . 1766:* ezen sok veres utan annyira meg utaltatta magát az I.[a] hogy kéntelenittetett az A.[b] arra fakadni h(ogy) ő keszebb az Hoher kezib(e) menni hogy nem férjéhez redealni [GörgJk 205-6. — [a]Az alperes férj. [b]A válóperes feleség] ✱ *olybá lát vkit mint a ~t* hóhérszámba vesz vkit. *1734:* Váradi Varga Ersók .. el eset hetven Esztendős öreg koromban, folyamodtam a Kolosvári Tktes Rēfta Ekklesiához, hogy engemet venne Szarnyai alá ... midőn Kolosvárrá bé származtam minden Atyámfiai meg tagattak, a többi kőzött Bagaméri Atyámfia aztis el mondotta, hogj nem vagy bizony az én Atyámfia, ollyba látlak mint az Hóhért [Kv; KvRLt IV. 32/1] ✱ *a segesvári ~ seperje meg. 1803:* mindenféle motskos szokkal illette

Fodor Sigmondné Aszszonyomatis, Lustának, a' Segesvári Hohér seperjen meg mondotta [Aranyosrákos TA; Borb.].

A szólás határát súrolja ez a kijegyzésbeli adalék is: *1829:* az irtt Pallér[a] azt is kérdezvén tőlle hogy jött el Szarvadi Urtol? talám meg őlte? erre azt felelte őlte a' Hohér, én nem őltem, hanem a' Földhőz vágtam hogy többé fel nem kel] (!) s ha meg őltem volna is semmi kár nem lett volna benne [Kv; DLt 9. — [a]Kolosvári Kőmives Paller Burger Ferentz].

hóhérfegyver hóhérpallos; paloşul călăului; Henkerschwert. *1841:* több szomszédaim hallottára magamat, Apámat minden hozzam tartozo csaladímat égre kialto káromkodásai között Kurvának hoher Fegyverre valonak kialtvan [Dés; DLt 756].

hóhérinas ajutor de călău; Henkersknecht. *1828:* Dévai Kitsi Jó'si Hohér inas 20—25. Esztendős, el fogatott azért, hogy égy Gintzágai Embertől az ővéből égy hojagban levő pénzét el lopta, és azzal égyűt fogatott el [H; JF 36 Prot. 1].

hóhérpallos hóhérkard; sabia călăului; Henkerschwert. *1637:* Czíomb uas uagion n 2. Lab uas uagion n 1. Valuas uagion n 2. Niak uas uagion n 1. Hoher pallos uagio(n) n 1. [Ebesfva; UtI]. *1797:* Egy hohér kezibe valo, vagy is Tórvényes kerék ... Egy Hohér Pallos hűvelyestűl edgyűt [UszLt XII. 87].

hóhérverés bătaie dată călăului; Henkerprügeln. *1748:* In Ca(us)a Petri Borbély ratio(n)e Curationis Henger Josi Deliber(atur) Mint hogy Finta Samuel Hohér verésben elegyitette magát, hogj a' Curáért fizessen őt magjar forintokat, itiltetett, relaxaltatván a' Magistratustol egjéb birság [Torda; TJkT III. 205].

hóhérság hóhérkodás, kegyetlenkedés; cruzime; Henkertum, Grausamkeit. **Szk:** *~ot visz végbe vkin* hóhérkodik/kegyetlenkedik vkivel; a săvîrşi acte de cruzime; Henker sein/Grausamkeiten verüben. *1765:* (A regius perceptornak) reménykedvén, hogy ne facultállya ennyire az Executor Commissarius s Executorokot, mert elszenvedhetetlen hohérságot visznek végbe a szegény Contribuens népen, de azt felelte: jól teszik . . s még keményebben bánnak velünk ha a portio administratiojával késünk [O.girbó AF; Eszt-Mk Vall. 304].

hohmester l. hopmester

hohó 1. ho, stai; oho, halt. *1631:* Szalkai Mathe az Uarbeli kazavalis kinala, de Andras kouacz azt monda, hogi ho ho Sogor el atta(m) azt en az kazat regen, vgi mond [Mv; MvLt 290. 260a]. *1747:* az Ilyésfalvi őreg Pap Gábornak emlegettem azokat a marhákat, de Pap Gábor azt mondotta Ho ho eôtsém bizonj nem hajtották azokat a mi falunkban, hanem más felé hajtották által a Bûkkôn [Szilágycseh; Ks 27. XVII].

2. hahó; hei; heda. *1700 k./1715:* A' harmadik Béka rekege, hogy Hoho, mi jó emberek vadtok ti [Rosnyai, HorTurc. 184].

hojpadás adîncitură; Verbeulung. *1804:* a fején egy hojpadás volt | mondgyak a fejin láttzot egy hojpadás testinek Semmi részén egyébb kékség vagy vak ütes nem láttzatott [K; KLev.]. *1833:* A' koponya csont felső része (: Calvaria :) nagyon vastag leg kissebb holypadás, avagy hasadás rajta nem láttzott [Dés; DLt 200].

hojpadozott horpadásos, horpadt; turtit; eingedrückt. 1807: Tsésze holypodozott on [Körtvélyfája MT; LLt]. — Vö. a *horpadozott* címszóval.

hojszára jobbra; la dreapta; (nach) rechts. *1758:* Ezen le irt kis Ajtotska mellett mindjárt hojszára be felé fordulván vagyon jo szalma egy fedél alatt ex fundamento fenyő fábol épült két Ház [Gelence Hsz; HSzjP].

hóka fehér foltos; cu pată albă; mit Blesse. *1757:* Egi Pej hoka Zábált (!) benna Sűket Turos hátu konya fülü vén veszett lo [Pusztasztmiklós TA; Berz. 3. 1/9]. *1789:* A Két Czugba 12 Hámos lo ... A Vén Hoka Lo ... a Hoka Lo meg dőglőtt [Déva; Ks 95]. *1803:* Egy hoka pelly kantza Csiko [MNy XXXVI, 198]. *1823:* szökött-el ... két világos pej anglizált, szártsa Lábu, és a' homlokán fejér hoka loval, német komot hámmal [DLt nyomt. kl].

A jel-re l. MPászt. Mut. — Az ÉrtSz ()-es értelmezése i.h. tekintetbe vételével megkérdőjelezhető.

Szn. *1716:* ennek az Hokának marattak fiai [Lóna TA; Borb. II]. *1741:* Hoka Marczi [M.fráta K; BLt 1].
Án. *1849:* Hóka világos fakó kantza [HSzj 174 *világosfakó* al.].
Szk: *~ fejű* 'ua.' *1838:* Egy sárga szörü, hóka fejü kantza [DLt 93 nyomt. kl].

A MPászt. 313, 344, 444, 539 szerint a *hóka* 'a ló homlokán az orrig lenyúló fehér csík . A hóka nagyobb a csillagnál, kisebb a lámpásnál és a pisztránál' | *hóka* 'homlokán fehér többi testrészén fekete szőrű szarvasmarha'.

hokkerli támlátlan kisszék; scăunaş fără spătar; Hokkerl. *1864 k.:* hokkerli [Mihálcfva AF; HG br. Gerliczy család].

hokmester l. hopmester

hol 1. kérdő hsz; adverb interogativ; interrogatives Adverb: **1.** unde?; wo? *1568:* hol a Bestye hol | St(ep)hanus filius Ambrosi zabo .. fass(us) e(st) .. mongya vala az leanya neky; húl Jarz [Kv; TJk III/1. 18, 214]. *1569:* hwl az lewel kywel kyrtek es hyttok [Msz; LLt 77/5]. *1573:* hogy otth Bezellene ... vgy Iwt oda Mezaros Ianos onnat kywl kerdy hwl Iarna [Kv; TJk III/3. 197]. *1599:* Nem thuduan azokis hul legienek az Alparetiak, Chak teortinet zerint akadnak az Alparetiakra [Dés; Eszt-Mk]. *1604:* kerde(m) hul uagio(n) Kedej Peter mondok hogy ne(m) túdgiak [UszT 20/130 St. Vermes de Feóldúar, in Kobatfalua ns vall.]. *1607:* monda Benedek Peter, hul, mo(n)da Bartalis Georgj, Imhúl, mo(n)da Benedek Peter ott ne(m) megien be az viz [i.h. 20/302]. *1639:* en tollem kerdi aztis hogy hul ura(m), en mondam nekj hogy am ott fen aluzik [Mv; MvLt 291. 200a]. *1664:* azt kérdé Tűllűnk hul az Tőrők Gabor [Veresegyháza SzD; WassLt Szekely Mihaly (35) jb vall.]. *1688:* Komsa Drágos, Kis koráb(an) bujdosot el, nem tuggyák hol van [A.porumbák F; ÁLt Urb. 24]. *1711:* kerdetem az Lakatosektol hol Csiszar Istvan [Vacsárcsi Cs; Born. XXXIX. 50 Peter Andrásne Judith (30) ppa vall.]. *1718:* kerde ... Boër Kata az Talyigasnetvl holl

anyad Jutka [Kv; Told. 2]. *1745:* Sárándi Lászlo ez Iffju Legény, hol lakjék, nem tudgjuk [Bogdánd Sz; WLt]. *1752:* 10. Tolvajok . kergetésére ki indulván .. és visgalodván az érdökön irántok de actu hull legjenek nem tudatik [Barót Hsz; ApLt 3 Szabo Josef lev.].

Sz. *1570:* Mongia volt aztis hogy hwl eordegbe volt ez Eleot hogy ne(m) kereste [Kv; TJk III/2. 98].

2. honnan? de unde? woher? *1568:* Elizabeth c(on)sors Ambro(sii) Daroczy, iur(ata) fassa e(st), Ezt lattuk hogy Torda(n) es zebenben, igen vasarlot, es my gyanakottünk hul wǫtte meg montuk, hogy aly penz volna, es ezt meg haluan, mind Sakostól elǫ mútata, es monda ihol vagyon [Kv; TJk III/1. 188]. *1584:* En penig Zigiarto Jakabne ezt(is) tudom hogy Az Margit Azzony Zanizlo Benchelne . Anny tallert eotteót (!) az Eleo rűhamba hogy aligh kelhettem volna fel az feoldreól de ne(m) tuggyuk hol veotte [Kv; TJk IV/1. 343]. *1670:* nem tudom hol veőtte azt az autoritast [Born. XL. 184 Petrus Bessenjej alias Eottveos de Des procurator vall.]. *1698:* Bocsa György az maga házánál lévén Rosnyiczája, hol vette ne(m) tudom [Gyulatelke K; Ks Petrus Szöke (40) jb vall.]. *1724:* Rusz alias Hafrik Mihállynak az Anya . bé jö az Atyám házáb(a) egj kis csecs szopo Gyermekecskével a karján, és kérdi az Anyam . hol vetted menyecske ezen kis Gyermeket [Nagykájon SzD; BK Kiskájoni lev. Czermure Iuon (46) jb vall.].

3. hogyan?; cum?; wie? *1767:* A szegény Gerébné, Sáfár Sárát is a múlt vasárnap temetteté el az ura Hídalmáson. Megválik Geréb uram is hol marad meg a nagy pompával [RettE 209].

II. vonatkozó hsz; adverb relativ; relatives Adverb: ahol; unde; wo. *1570:* Vrsula Molnar Boldyzarne . vallya, hogy Egykor Sywalkodast hallot Kyralwchaba hwl zabo Janos Lakyk volt [Kv; TJk III/2. 34]. *1592:* Megh ertettem az en peresemnek ellene(m) valo valaz tetelet, hol azt mondgia hogy az mely lewelet eo nekye(m) (!) zerzet volna azt eleo kiwanna az szek szinire [UszT]. *1604:* keúano(m) vala hogy 2 lakat legien az szűzekon hül az vam búza leze(n) [i.h. 18/176]. *1784:* ha pedig a' Tkts Tábla semmi képpen nem Segithet, méltoztassék bennünket felsőbb Instantiára utasitani, hól ügyünk orvoslását fel tanálhassuk [Torockó; TLev. 10/4]. *1801:* a' Mlgs Béldi Antalné Aszszony ö Nsga Also Járai Malma gátja építtésetöl fogva azon hellyen van, hol eleitöl fogva volt [A.jára TA; BLt 12 Ferentz Pál (25) zs vall.].

Sz. *1749:* az ki hol bizik ott hizik [Kilyén Hsz; ApLt 1 Székely Elek kezével].

III. határozatlan hsz; adverb nehotărît; unbestimmtes Adverb: **1.** valahol; undeva; irgendwo. *1590 k.:* Az varos vegezest teon, Az kinek hul valami foglalassa vagion mynden Ember ki bochiassa [Szu; UszT]. *1593:* az fe(n) megh Irth Jozagot kalotazegbe(n) valot . es az kùùlis az mit hul birt uolna az ky ehez ualo uolt az eo kme birodalma alat [Mv; KP]. *1629:* Hallotta(m) magatol az Aszonytol hogj az Ura uerte s budosot eleötte burianba(n) hol szelel [Mv; MvLt 290. 147a]. *1773:* az Exp(one)ns Ur Borát palinkáját Korsoval, fazakakkal sokat kapta, mellyet konyhán Sütöházban, Istálloba hol duggatott [Selye/Magyarós MT; BetLt 7 Joh. Kardos (29) auriga vall.]. *1793:* kün imit, amot, istálloba, hol, keringett, és hálogatott [Zalán Hsz; Mk].

2. bárhol; oriunde, fieunde; wo (auch) immer. *1599:* Az Var kezdetekor mindennek zabad uala ne(m) habor-gattak wegette ki hol tarthatta marhaiat [UszT 14/11 Steph. Sandor de Zent lelek (48) lib. vall.].

3. hat. után más, de közelebbről meg nem határozott helyre utalva; după adverb trimiţînd la un alt loc, dar nedefinit mai de aproape; nach (adverbialer) Bestimmung auf einen anderen, aber näher nicht bestimmten Ort hinweisend: vagy hol/valahol; sau unde, undeva; oder wo/irgendwo. *1768:* az utrizáltak Nem tsak ben a Faluban hanem Brádon hól, s az uton járokkal veszekedtek, verekedtek [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.].

Erdélyben — élénk előadás közben némi nyelvjárásias jelleggel — ma is hallható kihagyásos szerk-ben.

IV. ksz; conjucţie; als Bindewort: **1.** hogyha; dacă; wenn. *1569:* az Jozag ozlasba adot wolt Buday Gergelj Egy haz helyet ..., azt arra wegeztwk hogy Buday Gergely Eztendew Hws hagyo wosarnapig Meg Jgazycza ..., hol Meg Nem Jgazythatna wgyan azon kewz Byrak Meg Meryek az fewldet kyt Erte attak wolt [Diós K; JHbK XLIV/13]. *1571:* az ket megh lato Mestertis Teorwenre hiak (!), es ha Teorwen zerint Menthetyk Magokat Io, hwl nem teorweniel Bwnhedienek [Kv; TanJk V/3. 51a].

Szk: ~ *pedig. 1570:* Syweges Gergel, es Nyreo Balas, . vallyak hogy kwlte volt eoket Nagy Janosne az Annyahoz, hogy kernek Azzon . hogy . az haznak fele az eochewel eowek legien Mert az eleot ky kwlte volt eoket Beleole, hwl penigh ne(m) Akarya otth Tartany eoket, Beochyw zerent aggya ky az eo Rezeket [Kv; TJk III/2. 140]. *1572:* Az my Restancia az hazon vagion megh Engedyk eo. k. ha Io Newen vezy, hwl penigh Nem elegedyk megh vele Bator keresse teorwennyel [Kv; TanJk V/3. 58a]. *1600:* Hol peniglen azth mongya Berze Mihaly, hogy eö neki Zent Imrehen[a] attiafiastol eöstǫl marat iozagha wolna, Mies tuggiuk hogy wolt [UszT 15/258. — [a]Valószinűleg Szu határának Puszta nevű részén egykor önálló Szentimrefalván. Vonatkozhatik azonban az utalás Csik-, Görgény- v. Nyárádsztimrére is].

2. ksz-szerűen páros v. többszörös haszn-ban; ca conjuncţie folosit în corelaţie cu sine însăşi; bindewortartig paarweise oder mehrfach gebraucht: A. egyik helyen ., másik helyen (..., ismét másik helyen); într-un loc în alt loc (iar într-un alt loc); an einem Ort .. an anderem Ort (... wieder an (einem) anderen Ort). *1582:* (A könyvet) Ez Kassay Kalmar Thamasne Borbara azzon forgatthya vala kezebe Es kepek valanak Irwa benne, hol kiraly kepe hol eordeog kep, hol zerenchye kereke [Kv; TJk IV/1. 106]. *1603:* az Jozagjs kjt kezebe(n) bochjatta(m) (!), az en gjermekjmreh vizza zalljon vgj mj(n)t chjapon kochjardo(n)[a] Salyba(n)[b] oszdon[c] zenaweresen[d] hwl egj hwl ket haz iobagj [Csapó KK; JHb XXV/23. — [a]Székelykocsárd TA. [b]Mezősályi TA. [c]M.ózd AF. [d]Szénaverős KK]. *1740:* Vagjon az Udvarhaz helj meljnek Teritoriuma minden lesza nelkul valo hol alabb valo hol jobbatska kertel vetetet körül [Marosnémeti H; Ks 73. 55]. *1757:* szánto földeink, és kaszáloink nagyobb részint ami (!) értűnkre, hol erős erdőkből, hol pedig bókrós (!) tövissel el lepett helyekből nyittattak és készittettek [Guraszáda H; BK ad nro 144].

B. részint ..., részint ... ; (în) parte ..., (în) parte ... ; zum Teil ..., zum Teil. *1715/1752:* mezei örökké-

gek vannak el zálogositva hol egjűtt hol masutt [Mezőerked K; LLt]. *1718/XVIII. sz.:* Falu kőzőnséges Földeiis vadnak ., hol édgjutt, hol másutt jút nyil szerént ezen Colonicalis Sessioi után [Inó Sz; Berz. 7. 68/1].

C. egyszer ..., másszor, (..., harmadszor ..., negyedszer); o dată ., altă dată (.., a treia oară .., a patra oară); das erste Mal ..., das andere Mal (. ., das dritte Mal ..., das vierte Mal). *1568:* Kertem Andras kowachynetol kolchyon, hul tyz penzt hul tizenhatot, esmet meg atta(m) neky [Kv; TJk III/1. 196 Elizabet cons. Barthalomei Keserw vall.]. *1574:* Orsolia az Zemetbiro Benedek Annya Azt vallia hogy Mazas peter hwl tykert hwl egiebert Rea ment es vgy kereskedet rayta [Kv; TJk III/3. 392c]. *1590:* vti keólchegekbe húl ket ket penzt szoktak rendelni, Zekwl az lofeiekre; Azon keppen Rauas Zerintis, húl pedigh Annalis teòbbet [UszT]. *1599:* Mikor a' Warhoz ualo Ispan valek jeóttem enis fel hól dezma felól feiedelem szamara, hól pedig Makkot foglaltunk [i.h. 14/9 Nic. Jakab de Faczad (60) pp vall.]. *1610:* Az vtan sokszor el Jeót Kun Peter Mihaly deakni estue kesseo(n), hun Niolcz es hul kilentz orakor Gal Margit valja [Dés; DLt 321]. *1635:* hol marhaczkamot hajtottak el, hol penighlen magamot haytanak szolgalatra [Gysz; LLt] | en uelem hózátot (!) az piaczyrol, penze(n), hol Diőt, hol perecziet, hol kőrtouelyt, hol kenyeret [Mv; MvLt 291. 42b]. *1650:* ezt az Mogjoro allyat mind eppen be vettettek volna hol kőlessel, hol hariczkaval es hol len moggal [Maksa Hsz; Eszt-Mk Cserei lev.]. *1770:* a' Sellerek Pedig hol, kéttő hol harom hol Pedig négy telelt egy marhát, Neha pedig egyedülis telelt égy Jobbágy egy marhát [A.várca Sz; IB]. *1847:* Itt nagyon kedvetlen, hol szeles, hol hideg idők járnak [Kv; Pk 7]. — L. még RettE 67, 240, 320.

D. vagy ..., vagy .. ; sau ., sau ; entweder ..., oder. *1586:* Kochis Georgy vallia, engemet Neha hol Varadda hol egyebwwe posta(n) kwltek [Kv; TJk IV/1. 566]. *1667:* szeólőmet az J, immar edgy nehaniszor impedialta potentia mediante sok helyeken hol edgy singnit hol nagiobbat el foglalt [Kv; RDL I. 148b]. *1757:* 'a Mineralis Vénát tarto Hegyeknek hol egy, hol más részében találtatnak gazdag Vénák [Zalatna AF; JHb Borsai István lev.]. *1761:* gabonás .. vadnak benne hol harom hol négj szál jo vastag fenyő fűrész deszkábol rakott hat hámbárai [Pagocsa K; JHbK LXVIII/1. 17]. *1840:* ollykor ollykor mint Kereskedő Emberek szoktak még hol égy égy tsikot, hol más Marhátskákatis égy égy darabotska ideig tartogatni, 's ismét el adni [Balásháza Sz; RDL Muyere Mitruj (26) vall.].

◇ **Szk:** ~ *egyszer (s)* ~ *másszor* egyszer is, másszor is összesen; o dată, altă dată total; das eine und das andere Mal zusammen. *1590:* Az Zena kazaltatashoz kezdettem 14 Juny ... Giwjteőknek fizettem hol ecczer s hol mazzor fl. 8 [Kv; Szám. 4/XIX. 18]. *1675:* sütetve(n) . az Jobbagjok szamarais hasonlatos keppe(n) hol egiszer hol maszszor rostaltatva(n) es paloltatv(an), apadott el buza Tizenket veka [Kv; i.h. 35/I. 14]. *1700:* hol egjszer hol maszor be jöven az Jobbagjok attam kenyeret Nro 6 [Kv; i.h. 40/I. 20]. ✱ ~ *együtt,* ~ *másutt* hol itt, hol máshol/hon; cînd ici, cînd colo; bald hier, bald anderswo. *1586:* Hol egiwt hol maswt miert hogi akkor taiban szendelt nem hoznak vala veottem Eót ezer es het zaz szendelt ezereuel f 5/50 [Kv; i.h. 3/XXIV. 16].

Ha. *1569:* hol [Diós K; JHbK XLV/13]. *1570:* hwl. hol [Kv; TJk III/2. 8a, 13]. *1572:* hwl [Kv; TJk III/3. 23]. *1576:* hwl [Kv; TanJk V/3. 135b]. *1585:* hol [Kv; TJk IV/1. 455]. *1589;* hol [Szu; UszT]. *1591:* hul [Kv; TJk V/1. 152]. *1591 k.:* hol [Szkr; UszT]. *1592/1593:* hul [Szásznyires SzD; Ks]. *1595:* húl [UszT 10/58]. *1599:* hol [i.h. 14/12] | hol [Dés; Eszt-Mk]. *1600:* hol. hul [UszT 15/12, 15/27]. *1602:* húl [i.h. 16/11]. *1604:* hül [i.h. 18/176]. *1606:* húl [i.h. 20/186 Mich. Demeter de Ders lib. vall.]. *1715:* hul [T; WH vk]. *1717:* hól [Polyán TA; JHb XVI/14].

hold[1] **1.** lună; Mond. *1563:* szent Margit aszszony nap előtt való hétfőn estve, mikoron a hold tele volna, a hold teljességgel feketévé változék és semmi világossága nem vala; tartott ez dolog mintegy óráiglan [ETA I, 20 BS]. *1634:* mihelyen az hold fel jo megh indul, es megh fogatna [Mv; MvLt 291. 6a]. *1758:* Ami .. világra való születésemet nézi, az volt ... anno 1718 die 31-ma Martii, hétfő nap éjszaka 11 órakor, midőn a hold a kos-jegyben volt [RettE 54]. *1769:* Itt bezzeg mégh ide az falub(a) érkeztűnk, elégh veszedelmes erdőn mentűnk által az hold vilagaval [PatN 10a]. *1831:* azon éjszaka .. a' Szép Hold világánál meg látok két lohátos embert a' Szent Péter hegye felé menni [Dés; DLt 332. 5-6].

Szk: ~ *elkelve?* holdfogytakor, holdfogyta idején. *1582:* Anna Leany Leorincz Kowachne Zolgaloia[a], Egkor Igiartho Georgnel lakom vala .. es hold el kelve el hagia(m) [Kv; TJk IV/1. 72. — [a]Értsd hozzá: vallia] ✱ ~ *fogytán* 'ua.' *1708:* Én edgy Karácso(n) Borka nevű Asszony embert el mátkasitotta(m) P. Kamarasso(n)[a] de meg unatkoztam tőlle, mert igen siketes ki valt Hold fogytán [SzJk 355. — [a]Pusztakamarás K]. *1792:* Mult héten . A. Arpási határon vettettem 100. véka zabot éppen hold fogytán, némellyek vgy tartyák hogy az ollyant a' Bolha nem rontya, Ujságra nem vetettem hanem már ezután tőbbetis vettetek [Sztrézakercsesóra F; TL. Wessényi Dániel jószágig. gr. Teleki Józsefhez] ✱ ~ *folyása* '?' 1614: Eme esztendőben[a] die 22 Octobris az hold folyása szerént született ez nyomoru világra az én fiam Istók [BTN 35. — [a]1604-ben. ✱ ~ *járása. 1625:* Seres oras Janosnak Adtam ket vasat . hogi az Torda Vcha feleol valo, ora Tablaian, az melj vas az hold Járásat viselj azt chinaltassa megh [Kv; Szám. 16/XXX. 16] ✱ *? ~dá kelve?* holdkeltekor. *1584:* Maros Gergely vallia . . Andras meg kerte ez Azont hazas tarsul az Attiatul Anniatul, es holda kelwe meeg Az Azonynak Attia Annia Inget gatiat(is) vit volt Andrasnak vgmint Immar veynek [Kv; TJk IV/1. 351]. *1653:* Jgi azert keseredet Ember zitkozodva(n) busulua(n), holda (!) kelve egi őkrünk meg hala [SzJk 70] ✱ *a* ~ *megfordulása* újhold. *1662:* ha most mindjárt menne[a], talán még a hold megfordulásáig életben érhetné .. halhatatlan jóemlékezetű fejedelemmel de a hold megtelése után nem hihetné, hogy lélekben tanálhassa [SKr 556. — [a]1660-ban a Váradon halálos sebben fekvő II. Rákóczi Györgyhöz Munkácson levő feleségé] ✱ *a* ~ *megtelése* holdtölte. *1662:* a hold megtelése után nem hihetné, hogy lélekben tanálhassa [i.h. — A teljesebb szöv. fennebb].

2. hónap; luna; Monat. *1687:* itt két héttől fogva majd, oly győnyőrű Szena csinalo üdők voltak, hogy jobbném lehetett, s rettentő melegek, de alkalmasint kezdi be fejezni, mert már nêgyed naptol fogva minden

nap az nagy égi háboruok (!) vannak s nagy esök, félek, hogy ez a hold esmet oly esös leszen [Darlac KK; ApLt 1 gr. Haller János anyósához, Apor Péternéhez]. *1849:* A jelen hold 21ikétől olta enis itten vagyok Nlakon [Nagylak AF; DobLev V/1277 Koréh György Dobolyi Bálinthoz].

3. Csak lóra von.; numai cu privire la cal; nur in bezug auf Pferde: fehér homlokfolt; ţintă, stea, steluţă; Blesse. *1680:* Egy Tavalyi Pey csődőr, kicsin holdgya vagyon | Egy eorőgh Pey kancza hoszszu holdgya, negy lába szár [Radnót KK; UtI]. *1685:* Balasfalvi menesböl valo pej lovak . az egyikéne(k) az homlokán egy kis hod | Gyermek lovak ... Ket Fekete no 2. edgyiknek kicsiny hódgja van . Egj sárga Szeg, Kicsiny hód a homlokán no 1. [UtI]. *1761:* Piros Pej, egy Petáknyi fejer hold a Homlokán | Fejér Fako[a] Fejér Farku Serénye, a' jobb hatulso Laba egy kevéssé szár, vékonyon egy kis hod megyen le az oraig a Homlokán, Tőrők faj bellyeges [Branyicska H; JHb XXX/39. 14-5. — [a]Kanca]. *1762:* Biszelt Mihály nevű, lakosnak két lovai vesztenek el edgj tizenkettőd főre menő világos deres, mellynek is az orrán és homlokán két fejér hodja van [Sv; Ks 17/LXXXII. 4]. *1808:* A' Kantza sárga, homlokán fejér Hód [DLt 969 nyomt. kl].

A MPászt. 344 szerint a *hold* „— sok helyen — nagyobb fehér folt a sötétszinű ló homlokán; nagyobb a csillagnál, kisebb a lámpásnál vagy pisztránál"

4. hold alakú dísz; podoabă în formă de lună; mondförmige Verzierung/Zier. *1719 k.:* az kantár allazojára valo hold [LLt Fasc. 115].

5. kb. félhold alakú fenékdonga; doagă de fond în formă de semilună; halbmondförmige Bodendaube. *1816:* Cserefa fenekű[a], egy holgya meg van tőrve . Egyik holgya a' végin Cserefa a' többi fenyő fa 2 dongája a közepin meg tört [Koronka MT; Told. 47. — [a]Hordó].

A szöv-beli címszó-adalék a hordó fenekének két szélső körszeletszerű dongájára vonatkozhatik.

6. holdábrázolat; figura lunii; Monddarstellung, Abbildung des Mondes. *1609:* az oras .. Az Tornio(n) valo dezkakat, mellye(n) Az Hold vagiony megy Igazitota, megis husattanakes (így!) vala megy Izkabaltha es az oratis megy tiztogatta fizettu(n)k .. f 1 d 85 [Kv; Szám. 126/IV. 114]. *1625:* Valtotta(m) az manus Araniaznj es az belseo Tablara az melj ket resz plehet chinaltattunk, kin az hold forog, es az chillagokat kiuel meg Araniazta, Seres Janos f 35 [Kv; i.h. 16/XXX. 13]. *1752:* vagyon egy nagy Halasto. Melly Halasto felett vagyon labokon Sendely fedel alatt parkanyos deszkábol valo mulato Fillegoria, mellynek Hodgya (!) el romlott [Pókafva AF; JHb XXV/73. 14-5]. *1823—1830:* Ezen tanácsháznak[a] tornyában ki vagyon csinálva a Mundi Systhema, azaz a Nap, Hold és csillagok, hol ezek a torony tábláján úgy mutatják ki magukat, mint természetesen az égen [FogE 177. — [a]Ti. a prágainak].

◇ **Szn.** *1603:* Mich. Hold (lófő) [Szentmiklós MT; SzO V, 262].

◇ **Sz:** *setétül az ottomán* ~ leáldozóban/hanyatlóban a török hold; (semi) luna otomană în asfintire; der ottomanische Mond geht zur Neige. *1660 k.:* Kgls Királyunknak el jött ideje setetűljön az Ottomány Hold [Gysz; LLt].

hold[2] **1.** iugăr; Joch, Morgen. *1554:* az falvnak Az felso wigen wagyon az het hodgya ... az peres chereie allat harom hold egy ziltyben Az Kerek hegen egy hod fold [Sárd K; Törzs. Feyerdy Ferench vall.]. *1573:* Eo megh kerwly az zeolet Es Mond Benedeknek, Ez Nirchen harom fertal Io ha fely hold volnais [Kv; TJk III/3. 80 Caspar Tamas vall.]. *1588:* Hatarbannis Egy holdoth tudünk hogy ide eltek [Gyerőmonostor K; KP]. *1594:* Az Somlioi feöldeön vagjon Buza vetes hold No. 111 ... Az Kraznai feöldeön ... el vetetlen feöld vagjon holdal No. 34 [Somlyó Sz; UC 78/7. 15]. *1659:* Becze laszloné uetés ala megh szantotta, be is uetette az edgyik holdgyát a maga számára [Borb. I. Varfalvá(n)[a] lako Lippai Márton (35) ns vall. — [a]TA]. *1660:* Hegiestőr hagoban azon foldel borozdas mas hold [Impérfva Cs; BLt]. *1715:* Vagyon a patakra menőben a Kapun kivül egy hold az Utat által keli [Étfva Hsz; Borb. II]. *1758:* Szölött tudak egj holdat ... azt vgj halottam hogj testamentaliter birta [Aranyosrákos TA; Borb. Gado Márton (81) vall.]. *1815:* A Bitze patakára menö fél hod (sz) [Bodola Hsz].

Hn. *1687/1778:* Az Hodokan alol [Disznajó MT]. *1694 u./1770 k:* in Bika hóldja (k) [Nagydevecser SzD]. *1721:* Mogyoros hódgyában (sz) [Kozárvár SzD]. *1722:* Az oláh holdb(an) [Zágon Hsz]. *1784:* A' Hódokon (sz) [Szásznyires SzD]. *1821:* A' Hathodan (k) [Mezőbergenye MT]. *1835:* A' Vizsre menö nagy hod (sz). A' Kis Hodakba (sz) a hosszu hod (sz) [Bodola Hsz] | Also Rétben az also hod szomszédja [Erősd Hsz] | A' Nagy hodakban (sz) [Nyén Hsz]. *1850:* hat hod (12) [Hídvég Hsz].

2. Jelzői haszn-ban; cu funcţie atributivă; in attributivem Gebrauch: vhány holdnyi; de .. iugăre; von einigen Jochen/Morgen. *1561:* tudom hogy ket hold tizta buza vala [Ráton Sz; BálLt 78]. *1570:* te Meny ky es Meres fely hold zeolet neky az adossagert [Kv; TJk III/2 166i Chinek Balint felesege Margit vall.]. *1594:* Kendi Gabor hath fold feoldet foglalt el meljek az Nemes nipeke volthak [Esztény SzD; RLt More Thamas jb vall.]. *1607:* Tudok 5 hold feoldet az Zent Simoni es Zent Imrehi hatar kozbe ... Tudok más holdotis az delleoben [Szentsimon Cs; BLt 3 Hollo Antal (53) pp vall]. *1622:* Rakottia szel ve⟨giben⟩ egi hold föld [Baca SzD]. *1655:* Az Tribely hegybennis vagyon harom hold szölö(m) [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr.]. *1683:* Wagyo(n) ket hold (: vagy mint az Szilagyb(an) hijak :) pászma szőllő Telekb(en) [Szilágycseh Sz; SzVJk 125]. *1693:* Az Csombordi gazlo előtt ... vett ket hold kaszálo Rét [Ne; DobLev. I/37]. *1739:* hallattam hogj vagjan haram hold két hod föld egy borozdában (sz) [Marossztkirály AF]. *1837:* tartozzék ... egy hold Buza Földgyétt az Emptorok(na)k által adni [Asz; Borb. I Fogarasi Huszti István ns Sinfalva hites jegyzője kezével].

Hn. *1802:* Hóld Földekben (k) [Gógán KK].

Szk: *apró* ~. *1687 k.:* a' Templom kőrnyűl vagyon égy nágy darab szánto föld ... mostan Kender földnek tsinálták, apro hold 22. minden esztendőb(en) mikor tilalmasb(an) esik adnak[a] minden földből d. 5 | A Bosi Lukáts kerti megett 4 apro hold | a' Szőlő közőt egy nagy hold föld | A' Kerek tanorok véginél vagyon égy kis hold föld [Jedd MT; MMatr. 300. — [a]Ti. az eklézsiának] ✱ *kis* ~. *1678:* egy kis hold szanto föld [Fiátfva U; Pf] ✱ *nagy* ~. *1696:* Tudok az Pap osvényeben egy nagy hol-

dat [Sszgy; LLt] ✱ *nagy öreg ~. 1639:* egj nagj öreg hod főd [M.köblös SzD]. ✱ *öreg ~. 1641:* egy eoreg hold parlag szanto feolde [Jobbágyfva MT]. *1641:* Vagion Ez mellet mindgiart egj őregh hold feold [Csepegőmacskás[a]; SLt AM. 19. — [a]M.macskással (K) azonosítható].

Ha. *1592:* holdot [UszT]. *1711:* hod [Km; JHb VII/89]. *1736:* hóld [Ne; DobLev. I/116]. *1750/1797:* hóld [Kisdoba Sz; Borb. II]. *1765:* Hod [Türe K]. *1794:* hod [Marossztkirály AF].

A címszó jelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók. E — koronként és vidékenként nagyon változó nagyságú — területmérték kérdésének tisztázása a maga bonyolultságában e helyütt nem oldható meg. A kérdés általános európai és különlegesen magyar vonatkozású tárgyalására nézve l. Bogdán, MMért. 170—91 és az ott id. irodalmat.

holdacska[1] Csak lóra von.; numai cu privire la cal; nur in bezug auf Pferde: fejér (homlok)foltocska; ţintă mică, steluţă; kleine Blesse. *1629:* latam akkor azt az Czikotis ot kerdemis teöle, hogj ha vagjone jegj rajta, s monda hogj vagjon egj kis holdoczkaja, enis szinte ugj lata(m) hogj vagjon egj kis fejer holdoczkaja az homloka(n) [Mv; MvLt 290. 165a]. *1703:* Gyeröffi Borbára Nénem Aszony eő kglme egy Pej lovat (: kinekis az homlokan levén egy kis holdocska :) hozám küldöt [Kv; Ks 38. VIII. 4]. *1807:* Egysetét pej, az homlokán egy fejér hódotskája vagyon [DLt 391 nyomt. kl]. *1837:* barna pej kisded paripa Ló .. jobb felől való szűgyének egy kis szűrkés holdotskája láttatott | Vagyon egy barna kisded vén paripa Ló .. az első lábánál levő lapotzkáján egy xrosnyi mekkoraságu szűrke hódotska találtatott [i.h.]. — Az értelmezésre l. *hold*[2] *3.* al. a jegyzetet.

holdacska[2] **1.** iugăr mic; kleines Joch, kleiner Morgen. *1678/1684:* Wagyo(n) Tihocz alattis egy holdacska[a] [Szilágycseh Sz; SzVJk 126. — [a]Szántó]. *1685:* A' Tőrvény fa alatt egy hóldacska cir 1. vekas [Nyárádtő MT; Told. 27]. *1693:* Szänto földek ... Az Büdös kutnál négy holdatska [Ne; DobLev. I/37]. *1783:* Ezen mellettem lévő egy holdacskának szomszédgya fellyul 2. Kőtél Borbereki Vramé [Újfalu AF; i.h. III/573].

2. Jelzői haszn-ban; cu funcţie atributivă; in attributivartigem Gebrauch: vhány holdacskányi; de iugăre; von einigen kleinen Morgen. *1635:* az mely apro holdaczka Zanto feőldeket Kun Janos uram be kerteltetet [Kál MT; Berz. 2. 40/82]. *1719:* lévén ... két holdacska szántó földgye az Nagy rêtes Nevű szölö Málra fel jaro lábban [Ne; DobLev. I/97]. *1767:* vagyon a hegy és szöllö alatt áz árkon fel rugo egy holdatska szánto föld Cub 1 1/2 [Ne; i.h. II/380. 3a]. *1845:* A Vërvolgybe 2 Holdatska földért 7 Rf [F.szentmihályfva TA; Bosla].

holdas[1] (vmilyen) homlokfoltos; cu ţintă/stea; mit/von (irgendeiner) Blesse. *1510:* Lego magistro compatri meo unum equum wlgo holdosth [Vh; MNy X, 370]. *1587;* duo equi curriferi, vnús gradarius, zegh holdos paripa vocatus [Gyf; GyK]. *1589:* Gabos Mihali iobbagiatol Thobis Matiastol, veottem harom eokreot fejedelem zamara f. 14/ — Eggik, veres holdos: A masik zöke, Az harmadikis holdos [Kv; Szám. 4/X. 39]. *1598:* Eötwes Antal Coloswary wallya. Ez el múlt karachion eleot walo Chieoteorteokeon weztettem wala el hazamtol az en diznomat, meli dizno eo maga fekete wala az homlokan holdos, es kurta farkw wala [Kv; TJk V/1. 175]. *1605:* ket el vezett tehene ... eggik fejer, masik zeóke holdos [UszT 20/239]. *1627:* Harmad fwre kelő vneo tehen vagion Nro 13 ... egj holdos szeorw vagio(n) keozte, az teobbi szeokek [Rücs MT; BLt Inv.]. *1641:* aestimalta(na)k 2 Eokret ... Eggik veres tarcza, masik sarga holdos | aestimalta(n)k ... 1 Borju 20 szeoke tehenet veres holdos tavaly borjaval [Tompaháza AF; BálLt 40]. *1656:* Deres kancza, ez idej fako holdos kancza czikojaval . Egy negyed fü holdos pey Csődőr [Doboka; Mk Inv. 8—10]. *1687:* Veres holdos Tulok ... barna holdos Tulok [UtI]. *1692:* Harmadfü gyermek Lovak. 1. Pei hodos, Serenye farka fekete [Mezőbodon TA; BK 20. 1]. *1693:* jutot ... Egy holdos Fekete Eme díszno harom Süldöjivel az Relictanak [Ne; DobLev. I/38. 13]. *1726:* fekete (: fejér :) hodos kövér sertéssét meg őlte és megötte [Dés; DLt]. *1755:* Három eszt(endős) Ünő Nro 7 . . az 5dik fejér hodos homloku, keselly farku, Sárga, és hegyes szarvu [Batiz H; BK sub nro 1020 Naláczi conscr.]. *1761:* Vercse Szőrű Szűrke, egy kevesse hodos oru[a] [Branyicska H; JHb XXXV/39. 15. — [a]Kanca]. *1801:* Egy kitsin sárga Paripa; az homlokán egészen hoszszába, fejér hodos Kereszt bélyeg vagyon rajta [DLt 68/1806 nyomt. kl]. *1818:* egy hodos fejü piros pej Lo [Baca SzD; TSb 6].

? **Szn.** *1734:* Hodos Győrné [Kövesd MT; Berz. 14. XVI/23].

Ha. *1615:* holdos [HSzj 174 *veresholdas* al.]. *1737:* hodas [Borsa K; Told. 53]. *1761:* hodoss [Branyicska H; JHb XXXV/39. 16].

A MPászt 344 és 444 szerint holdas a ló v. marha, ha homlokán hold, azaz fehér folt van. Az itt felsorolt adalékok azonban a fehér mellett barna, fekete, pej, sárga szeg (barna v. szöke) és veres holdas lovakra, ill. marhákra vonatkoznak.

holdas[2]. Csak hn-ben; numai în toponime; nur in FN: **1.** vhány holdnyi mezőgazdasági terület; suprafaţă agricolă de cîteva iugăre; landwirtschaftliches Gebiet von einigen Morgen. **Hn.** *1632/1793:* Az egy holdosban (sz) [Dálnok Hsz; EHA]. *1685/1792:* az egy holdasban alább egy föld, melynek egyik álla örökos, a' másik álla Zálogos [EMLt]. *1751:* A más fél holdosban (sz) [Borosbenedek AF; EHA]. *1773:* Holdosban [Albis Hsz; EHA]. *XVIII. sz. v.:* Más fél holdos nevű helyben (sz) [Borosbenedek AF; EHA].

2. '?' *1581:* en könyörgöttem az Kezdj wasarhelieknek hog asz Johaym asz holdos hegyn az Jacobfalwy hatar mellett jaryanak [HSzj *juh* al]. *1584:* Mayor hazam vagion az holdosban [HSzj *majorház* al.].

holdasság ? foltosság; ţintă, stea; Blesse. *1742:* Érkezett Melgs Groff Uram parancsolattja az Turoczi Uram Török paripájárol én mértékit vettem hodossága pedig bizony elég nagj mert vagjon olljan nagj mint az Mojsza Janko Lovának hodossága még talán nagjobb [A.árpás F; TKl Váradi Zsigmond Teleki Ádámhoz].

holdfogyta fogyó hold; luna în descreştere; letztes Mondviertel. *1760:* Die 14 mensis Maii minekutána lett volna ezelőtt mostani kedves feleségemnek Kandó Máriának négy gyermekei velem, adott Isten egy fiacskát holdfogyta és újság között a bika-jegy alatt reggeli 8 és 9 óra között [RettE 107].

holdnyi vhány hold nagyságú; de mărimea de iugăre; von einigen Morgen (groß). *1640:* adott . . egy kerek hatt holdni szena retet . . kilencz magyari forinton [Ne; DobLev. I/10]. *1641:* Vagion az Berek alat . . . egi őregh főld, 4 holdni [Csepegőmacskás K; SLt AM 19]. *1678/1741:* A Csergő Patak mellett ă Falu felöll egy darab cseglyes Négy holdni Főld [Nagylak AF; DobLev. I/27a]. *1745:* A Kádas tonál edgy rétetske ket hodnyi [Ne; Incz.]. *1767:* egy fél Holdné Szöllö | az helly . . . mint egy hat ölné széllyessegü [Cserefva MT; Told. 37]. *1767:* vólt mint egy félholdné Szöllötskéje [Nyárádsztbenedek MT; i.h.].

holdtölte telihold; luna plină; Vollmond. *1662:* az idő holdtöltére járván, a fejedelem[a] mind nehezedten-nehezedni kezde; úgy, hogy a bekötözés alatt is egynéhányszor elájulna [SKr 556. — [a]1660. máj. 22-én a szászfenesi csatából halálos fejsebbel a török elől Váradra menekülő II. Rákóczi György ott is halt meg jún. 7-én (SKr 557)]. *1791:* a trágyázás hold fogytán vagy tölte felé essék, nem pedig újságra [Backamadaras MT; MNyv 352].

holdú. Csak lóra von. jelzős szerk-ben; numai în construcţii atributive privitoare la cal; nur in attributiver Wortkonstruktion in bezug auf Pferde: vmilyen foltos; cu o ţintă/stea oarecare; mit/von irgendeiner Blesse. *1735:* Csillag hodu Pej kantza [Marossztkirály AF; Told. 2]. *1761:* Gyermek Mén Lovak vadnak e szerént 1 no Tiszta fekete Nyereg Lapotzkája alatt két két Poltrásni holdu öt esztendős ép Ménlo [Siménfva U; JHb XXIII/31. 15-6]. *1839:* Egy az orrán egész holdu Sárga kantza csiko Tavaszon 2 Esztendős [Nyárádsztbenedek MT; Told.].

holdvilág holdfény; lumina lunii, clar de lună; Mondschein. *1573:* Es hogi ky ment volna vduarara hold vilag volt [Kv; TJk III/3. 58]. *1584:* Chieob Georgy vallia, Ezt lattam ez Azzonyhoz hogy A hold vilagon ky Ieowe hazabol es az kapuval innet leweo hid ala Mene | Dengler Lukach es Vadalma Mihaly valliak . . . Zinte Zent Iacab estyn vala tiz orakort eyel, zep holdvilag vala [Kv; TJk IV/1. 247-8]. *1592:* Puzta Gaspar vallia Egikor eiel hazamban volnek, es zep holduilagh jeoue be ablakomon [Kv; TJk V/1. 220a]. *1614:* (A mv-i kastélyvár) fundálására az sok kóboló ellenség miatt nappal csak hozza sem férhettünk, hanem egy éjjel szép holdvilágon elfundálúk, és . . . úgy építénk, hogy Szent Mihály-napjára az kapuját is felvonúk és belérekeszkedénk [BTN 50]. *1638:* Hallom az Toroczkai Laszlo Ur(am) szabadossa, el vete (így!) az Jobbagiokat, hogy Eiel az baniara mennienek es az hold vilagon követ hozzanak [Torockó; Thor. XVI/1 Andreas Vernes alias Jakab (45) civ. jur. vall.]. *1758:* le menvén innen Sz Erkedről Jambor András nevű Tisztartóm Mihácz falvára[a] . . . Szebenbe külgyon be hat forintot fadgyu gyertyára és aztat éczakának idein hod világon hozassa ki [Szászerked K; LLt. — [a]AF]. *1773:* Minthogy etzaka vólt, fél világában tsillámpozott Mindazonáltal a Hóldvilág [Burjánosóbuda K; KLev.]. *1809:* láttam Hold világnáll hogy a' fél pofája meg volt kötsmőlve [Dés; DLt].

Hn. *1728:* az holdvilág oldalon ket darabotska[a] edgy borozdan [Magyaros Hsz; SVJk. — [a]Föld].

hólé hóolvadás vize; apă de zapadă; Schneewasser. *1864:* Asszu patak melyben csak essőzés és hó lévkor van víz [Disznajó MT; Pesty, MgHnt XLIX, 65a].

holicsi a Holics (Nyitra m.) tn *-i* képzős szárm.; derivatul cu sufixul *-i* al numelui de localitate Holics, mit Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Holics. **I.** *mn* Holicson gyártott/készült; fabricat/făcut la Holics; in Holics erzeugt. *1779:* Ött pár mediocris porczellán Fincsia . . . Egy par holicsi [Nsz; CsS]. *1806:* Portzéllánok . . . Hollitsiak . . . 2 Fejér fedeles füles Leveses edények. 2 lapos tsipkés szélű ovalis figurája tálok. 12 tsipkés szélű Tángyérok. 2 tsipkés szélű kerék tálok [Ne; DobLev. IV/897. 1a Árva Szánto Sándor lelt.].

A köv. kijegyzések a cimszónak a forrásszerkesztő tollán elalaktalanodott németes formáját őrizték meg: *1790:* Olitser Fintsiak pár 6 . . Olitser Nagy Tanyer kékes 2 Olitser kissebb Tangyer 3 [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24c]. — Egy másik ugyanez évből való, ugyancsak német (szász) környezetben keletkezett forrásban a magyar és a német forma együttesen fordul elő: Holitser kaposzta formáju Ugorka tarto Arszetli 2 Holitsi Spárga formáju Arszetli pár 1 [Sv; Ks]. — L. még *arszetli* al.

Szk: ~ *arszetli. 1790:* Hollitsi Spárga formáju Arszetli pár 1 [Sv; Ks]. — L. még *arszetli* al. ✱ ~ *bokály. 1788:* Bornak valo Hollítsi Bokáj Nro 10. üveg bokály [Mv; TSb 47 néhai gr. Rhédei Zsigmondné br. Wesselényi Kata hagyatéka] ✱ ~ *butélia. 1790:* Mustáros kék Festékes Hollitsi Butelia 1 [Sv; Ks] ✱ ~ *csatornás ibrik* ⇨ ~ *ibrik* ✱ ~ *cseréptányér. 1809:* Egy pár Holitsi Cserép Tángyér Dr. 24 . . . 4 Közönséges Cserep Tángyér [Mv; MvLev. Nagy Lőrincz kádár hagy.] ✱ ~ *csésze. 1805:* hollitsi Csésze s egy alája valo [Szamosfva K; BLt 10 Conscr. 109] ✱ ~ *csupor. 1768:* Hollotsi (!) tsupor 1 [Mezősztgyörgy K; Ks 23. XXIIb gr. Petki István hagy.]. *1803:* Két fedeles téjnek valo kék tarkás virágu füles Hollitsi tsuprok [Ne; DobLev. IV/858. 2b] ✱ ~ *edény. 1788:* Egy mosdo Hollítsí edény tálostol [Mv; TSb 47 gr. Rhédei Zsigmondné br. Wesselényi Kata hagy.]. *1789:* Ürmös Bor innya valo 5. Holitsi Edények Rf — xr 30 [Mv; ConscrAp. 4]. *1793:* Zöld virágos Holitsi Edenyek [Kv; TL]. *1821:* Kékes Holitsi Edények: Nagy leveses Tál, Fedelestöl van 2 . . . hosszuko fedeles fazék 4 három szegletü fedeles Tál 4 . . . Compotnak valo csesze négy szegeletü 2 . . . kerek Tál 13 . . . Hosszuko Tál 9 [Veresegyháza AF; Told. 19] ✱ ~ *findzsa. 1788:* Zöld tarkáju két fülü Hollitsi Fintsia 1. pár. Fekete tarkáju Hollitsi Fintsia két pár s fél. Fejér Hollítsi Fintsia tálastol 6. pár. Ismét fejér Hollítsi hasadozott fintsia [Mv; TSb 47 gr. Rhédei Zsigmondné br. Wesselényi Kata hagy.]. — L. még ~ *porcelánfindzsa* al. ✱ ~ *herbatejes ibrik* ⇨ ~ *ibrik* ✱ ~ *ibrik. 1788:* Pellikán forma Hollítsi kávés íbrík . . . Egy Hollítsi csatornás íbrík fejér . . . Veres tarkáju fedeles téjhez valo Hollítsi íbrík [Mv; TSb 47 gr. Rhédei Zsigmondné br. Wesselényi Kata hagy.]. *1801:* Egy közönséges Ürmös Bokáj, és égy Hollítsi herba tejes Ibrig (!) [Medgyes; CsS] ✱ ~ *iskátulya* ⇨ *nádméztartó* ~ *iskátulya* ✱ ~ *kancsó. 1796:* Ürmös Boros Hollitsi kantso Nro 4 [Kóród KK; Ks 72. 54 gr. Kornis István hagy.] ✱ ~ *kávés ibrik* ⇨ ~ *ibrik* ✱ ~ *levesesfazék. 1805:* Egy Hollitsi Leveses Fazek Fédőstől [Szamosfva K; BLt 10 Conscr. 109] ✱ *mosdó* ~ *edény* ⇨ ~ *edény* ✱ ~ *porcelánfindzsa. 1797:* Nyotz pár Hollitsi Portzellán Fintsia [Náznánfva MT; Berz. 4. N. 22] ✱ ~ *porcelántányér. 1800:* Tizenkét Holitsi portzelán kék virágú Tányérok [LLt br. Bálintit Anna Má-

ria kel.] ✱ ~ *sótartó. 1781:* So tarto három, ketteje Hollitsi; egyik üveg [Koronka MT; Told. 10] ✱ ~ *tál. 1816:* Holitsi négy nagyobb és őt kissebb hosszuko Tál, és egy három szegeletű Tál [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina lelt.]. *1821:* Van Holitsi Fejér ött szegeletü Tál 12 Holitsi kerek nagy tál 2 [Veresegyháza AF; Told. 19] ✱ ~ *tányér. 1776:* 12 halicsi tángyér [Gyf; Berz. 18 Fasc. D]. *1788/1791:* G. Kornis István ur eő Nga vásárlásai . 6 hollitsi Tányért 2 kándlit 3 pár findsiát és egy Nadméz tartot in Summa Mf 1//80 [Mv; Ks. 73. 55]. *1796:* Gyümölts alá valo Hollitsi Csipkes kisded Tangyerok Nro 6 [Kóród KK; Ks 72. 54 gr. Kornis István hagy.]. *1807:* (Vásárolt) Holitsi tángyért [Mv; Berz. 7. 69] ✱ *nádméztartó* ~ *iskátulya* holicsi cukortartó. *1788:* Nádméztarto fejér Hollítsi fedeles Iskatulya [Mv; TSb 47 gr. Rhédei Zsigmondné br. Wesselényi Kata hagy.].

II. *fn* holicsi asztaliedény-készlet; Holicser Geschirr-Service. *1803:* 12. Személyre valo Kékes Hollitsi [Veresegyháza AF; Told. 43].

holker-véső horonyvéső; daltă de canelat; Hohlkehlmeißel. *1829:* pléhes Mester Ember Szabo Ferentz .. sequestrált pléhes Mesterséghez tartozo Mivszereket .. conscribaltuk a következendő rendel: [a] . Egy Holker véső 1 xr Egy jukaszto 10 xr [Torda; TVLt 378 — [a]19 pléhes-szerszám fels-ból].

hollakás hollét (tartózkodási hely); domiciliu; Aufenthalt. *1844:* a T. Papok, a pensiot huzo obsitos katonáknak, életben létökről, s hol lakásukr⟨ol⟩ . bizonyitványt adni köteleztetnek [Nagykapus K; RAk 19 kl].

holland, hollandus I. *mn* **1.** németalföldi; olandez, din Ţările de Jos; holländisch, niederländisch. *1758:* Mely szerént az említett sessiót megszerezvén, azon esztendőben az Úrnak nevében fundust kezdettem csinálni kőhordásra, más esztendőben pedig s 1748 21-ma Maii Cristian Faurbach nevű hollandus kőművessel hozzáfogattam [RettE 69]. *1771:* De megunván a hollandusok a magyarok excessusait .. elbocsátották őket és így Sándor Gergely is hazaszállott [i.h. 256].

Szn. *1762:* Hollandus Gyurka .. hollandiai, amsterdami fi [i.h. 138. — A teljesebb szöveg *hollandiai* I. al.].

Szk: ~ *arany. 1761:* Körmintzi (!) Arany 56. Darabb 235 Rh fl. 12 xr Hollandus Arany 25. Darab 235 Rhfl. 7 1/2 xr [Nsz; Born. XXXIX. 51 Kibling Ferenc kezével]. *1763:* én előttem le olvasván negyven négy ő Felsége Curens ötölt forintos Aranyait, jollehet tsak egyik közűllők hollandus arany volt [Berekeresztur MT; BetLt 6]. *1773:* az Hollandus Aranyokot pediglen Visza hozta ola János [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 149]. *1832:* temettem el Öreg gazdag Mihok Jánost 76 esztendős nője egy holland aranyot adott temetés pénzt [Nagykapus K; RAk 6] ✱ ~ *kufferstik. 1837:* négy Hollandus kufferstik [Szentbenedek SzD; Ks 88. 13] ✱ ~ *papiros. 1794:* fein Holandus Papiros -36 [WLt Cserei Heléna jk 63a] ✱ ~ *teremtette. 1797:* Költze Sigmond kérni kezdé a' Marhakot, és nevezetesen bár a' Tehenit botsátaná viszsza a' melyre Imreh Daniel azt mondá, nem Hollandus teremtette (így!) és egy Puska lévén Imreh Danielnél hozzája tserszente Kőltze Josefhez de nem nem[a] sült el [Oltszem Hsz; Mk II. 8. 260 Kis György Éva hajadon Leány (18) vall. — [a]Így kétszer].

2. kb. németalföldi mintára alakított/tervezett; format/proiectat după modelul luat din Ţările de Jos; nach niederländischen Mustern geformt/geplant. *1822:* A Hollandus kertben Cseresznye oltás 22 darab [Nyárádsztanna MT; MvLev. Nyárádszentannai csomó].

II. *fn* holland, németalföldi (személy); olandez; Holländer. *1692:* Verték meg a tengeren az anglusok és hollandusok az franciát [IIAMN 331].

hollander, hollender I. *mn* holland, németalföldi; olandez; holländisch. **Szk:** ~ *gyolcs. 1856:* 2 sing holländer gyolts [Kv; KCsl 11].

II. *fn ip* foszlató; holendru; Holländer. *1823:* A Pappiros Malomba az Holender igazittására 100 Létz Szeg [Déva; Ks. 106. 154]. *1840:* Ujj 7 Kalátsfa ki bárdolva a Hollender viz kerekére valok különbözö hosszuságuak készen 7. A Hollander belsö kerekeire különbözö hosszuságu kibárdolt kalátsfák készen 7 .. Külsö kerekek kereszt fájának valo ki faragott fa 1 | A Hollandernek a zsilip felöl valo oldalához hosszan egy darab tölgyfa gerenda vagyon alkalmaztatva, melynek a közepébe egy darab 4 szegletű réz bé vagyon eresztve, mely a hollander tengelyinek vánkosul szolgál . A Hollanderen keresztül van helyeztetve egy nagy kevesset görbe vas tengely, mely a Hollanderben egy nagy hengert forgat mely hengernek felsöjében 30 vas kések vannak hosszára bé eresztve ... A henger alatt a Hollanderben 6. vas kések vannak bé eresztve, melyek által a papiros anyag aprora öröltetik [Km; KmULev.]. *1842:* A papiros malom . A Meritő Szobának ajtaja, a hollander felöl. Az egyvező kamarából a' vető szobába viszsza térvén, innen a Hollander szobába nyilik egy egészel bérlett jo detzka ajto két felé nyiló négy sarkokon . A' Hollander vagy Rongytörö Szobának más 3. ajtói. Bé menvén a' Hollander szobába vagyis rongytörőbe, ezen szobának még három ajtaja van ... a' Harmadik ajto a Hollandernél van Az emelet és csatorna a Hollanderben [Km; i.h.].

hollandiai holland, németalföldi; olandez, din Olanda; holländisch. *1762:* Ugyan azalatt holt meg a szegény Hollandus Gyurka is. Ez ugyan hollandiai, amsterdami fi volt, valami regimenttel jött volt be s itt maradott az országban, vincellérségével ette kenyerét, temették egyszersmind [RettE 138]. — L. még i.h. 256.

Szk: ~ *arany. 1741:* 11 Hollandiai arany .. Fl. h. 54 den. 45 [Kv; Herepei, Adattár III, 584]. *1758:* Doctor Pataki Vr(a)m(na)k adtam Arany port az Ezüst Korsom Aranyozására öt arany nyomot; azon kivűl egy hollandiai aranyot facient(es) fl. Rh. 25 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 202b]. *1769:* Méltoztatot Felséges Asszonynak az arany monétak(na)k Valorat augealni, ugy hogy ennek utánna az körmöczi es Veneziai aranyak érnek Rflor. 4 x 18 Az Hollandiai aranyak Rf 4 x 14 [UszLt XIII. 97a] ✱ ~ *batiszt. 1805:* Nagy fejér 'Sebbéli Keszeknyoeket Hollandiai batisz valö hasonló jegygyel[a] [DLt nyomt. kl. — [a]Ti. B. és F. betűs] ✱ ~ *kocsi. 1808:* Konnerdtöl egy Hollandiai Kotsit vett 300[a] [WLt Cserei Heléna jk 109b. — [a]Értsd: forinton] ✱ ~ *láda. 1705:* egj Hollandiai bőrös Lada [Kv; Pk 6] ✱ ~ *papiros. 1785:* Hollandiaj papiros -72 [WLt Cserei Heléna jk 10a] ✱ ~

tea. 1841: 16 lott Hollandiai thea ... 8 Rf [Kv; Born. F. VIa] ✱ *1847:* 1. Iskatulja Holländiai Thea [MkG Conscr.].

hollandia-kávé holland kávé; cafea olandeză; holländischer Kaffee. *1752:* 2 óka tőrők kávét. 6 oka Hollándia kávét [Told. 19].

hollét loc de şedere; Aufenthalt. *1764:* Demien Jankó és Boros György együtt szöktenek el, de hollétekről semmit sem tudunk [Bonchida K; BfN Bánfi Farkas conscr.]. *1796:* A' citált Approbatalis Articulus, midőn a' Leveleknek holléte iránt bizonyittást kiván, nyilvánságos, hogy a' Levelet fel kérönek szabadságot ád arra, hogy bizonyitthasson [Mv; TLev. 5/16 Transm. 20 tábl]. *1841:* mindeniket szorossan ki kérdeztem a' Tolvajok hol létéről kikis merejibe a' rollok nem tudással felelének [Bereck Hsz; HSzjP]. *1850:* Morusán Juonnak .. jelenlegi hol-léte nem tudatik [Kv; DLt 505 nyomt. kl].

hollétel hollét; loc de şedere; Aufenthalt. *1660:* Kegyelmednek bizonyosan valo hol lételit nem tudtam [TML I, 540 Teleki Mihály Veér Krisztinához]. *1799:* ā Német Ats Mester-Embernek hollételiről ... tsak annyit tudok: hogy ă mig a Máros-Portusi[a] Hid épült .. onnand el nem távázott (?)[b] [Désakna; Ks Vizy Josef lev. — [a]AF. [b]Utólag javítgatott szó!].

hollétezés hollét; şedere, locul unde se află; Aufenthalt. *1841:* az alperes Báro hol létezése országos Kerülö Levelek által is tudakoztatván [T; Bosla].

holló corb; Rabe. *1708:* Holló; Corvus [PP. — Kijegyzéseink között a címszóra nincs köznévi előfordulás, ezért iktatta be a szerk. a PP adalékát. De l. alább a *hollószín* címszót].

Szn. *XVII. sz. eleje:* hollo balint [Cssz; BLt]. *1607:* Hollo Antal de Zent Simon[a] pp [BLt 3. — [a]Szentsimon Cs]. *1614:* Hollo Pal pp [Karcfva Cs; BethU 477] | Hollo Marton pp. Hollo Balas lib. [Szentsimon Cs; i.h. 445-6]. *1652:* Hollo Lazlo [Asszonyfva K; GyU 141]. *1706:* bizony szüvem szerint banom, hogy az Hollo fiaknak héja eset, de nints mit tennünk, ez az I(ste)n akarattya [Nyárádsztbenedek MT; DLev. 2. XIIB. 20]. *1711:* Hollo György [Madaras Cs; Born. XXXIX. 50]. *1751:* Hollo András [Udvarfva MT; Berz. 11. 85/1]. *1773:* Holló Simó [Taploca Cs; RSzF 226].

Án. *1837:* Hollo[a] Csitkoja [Nagysajó BN; HG. Kemény Sámuel hagy. — [a]Barna kanca]. *XIX. sz.:* Hollo (fekete ló) [Szentk.].

Hn. *1572:* az Chatanyak es Pestesyek keozt walo hathar, mel' egy Arokba Zakad le az hollo fyzeken twl [Dés; EHA]. *1604:* Az hollo keö pataka [UszT 18/104]. *1756:* (Az) ut keszantulag (!) megyen altal hev viz patakra Zöldes ala a hollo kertire [Szentimre Cs; EHA]. *1773:* Kincind Hollo[a] [Ditró Cs; EHA. — [a]Ezüst- és ónbánya]. *XIX. sz. eleje:* Hollo kő Háttyán (sz, k) [Korond U; EHA]. *1835:* a' Hollo árka [Nyén Hsz; EHA].

Sz. *1819:* nem kellett az étel az éhezőknek a mely ritka dolog — mint a fejér hollo [Berkeszpataka Szt; Ks 67. 47. 28].

hollómezei a Hollómező (SzD) tn *-i* képzős szárm.; derivatul cu sufixul *-i* al numelui de aşezare Hollómező/Măgoaja; mit Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Hollómező. *1756:* Néhai Csizmár György ezen Tő szomszéd kaszállonkat Propria autoritate meg kaszállotta, és fructusát azon Esztendőb(en) Simpliciter el vette: mellyet észre vévén az Atyám más esztendőb(en) meg kaszállásától Prohibéalta, és in facie loci Inquiraltatván Hollomezei Nemesek Fassiojával a' hellyet magáénak lenni meg is bizonyitotta [Pecsétszeg SzD; Szentk.]. *1845:* 3a Augusti Hollomezei Hango Györgyinek hordásra 2 ft 30x [Dés; KvNJ 40].

hollós I. *mn* (eredetileg) hollóban bővelkedő; (inițial) bogat în corbi; (ursprünglich) rabenreich. **Hn.** *1581/1762:* in tractu Hőllós fő nuncupato [Méra K; KHn 240]. *1590:* hollos vapa [Szentdemeter U]. *1604:* Az hollos patak mellet [Abásfva U]. *1694:* hollos vőlgjben (sz) [Kőrispatak U]. *1699:* Hollos vőlgy előtt az Nagy Lokban (k) [O.zsákod KK]. *1738:* Hollósvápa [Szamosujvárnémeti SzD; SzDMon. VI, 272]. *1744:* Hollós kút vápába (sz) [Pipe KK]. *1792:* hollos völgy tövin [Kőrispatak U]. *1797:* Hollos Fában (k) [Tordátfva U].

II. *fn* **1.** (eredetileg) hollóban bővelkedő hely; (inițial) loc bogat în corbi; (ursprünglich) rabenreicher Ort. **Hn.** *1714:* az Kűs Hollós alatt (sz) [Koronka MT]. *1748:* A Váczmán Kapu nevezet alat lévő Vőlgyben a verő fény oldalon vagy vulgo Nagy Hollos oldalán vagyon egy darabocska Erdő [Koronka MT]. *1754:* a' Hollosban (k) [KHn 241]. *1768:* A' Hollos teribe (k) [Méra K; KHn 242]. *1848:* A Hollosba (k) [Méra K].

2. *1662:* Szilágyi Mihály[a] Magyarországnak érdemes gubernátora ama örök dicséretre méltó és gyönyörűséges ifjat, a Hollós nemből való Matthiást, Magyarországnak királyává tette [SKr 105-6. — [a]Hunyadi János sógora; neki valóban jelentős szerep jutott Mátyás királlyá választásában].

3. Án. *1821:* Hollos (barna kanca) [Mezőméhes TA; HG Mara lev].

A címszó forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

hollószín (korom/szén)fekete; negru ca pana corbului; (kohl)rabenschwarz. *1683:* Kis Ing Hollo szin habos tafota szkofiun (!) arannyal Ezüstel merőbe varva [UtI]. *1696:* Hollo szin kanavászon [Gysz; MNy XXXVI, 198]. *1748:* hollo szin kurta aranyos paszomántos bogár hátu Sinórral Nester prémezett és bérlett mentéje [Vargyas U; CsS]. *1759:* Egy Hollo szin Selyem Creditor szoknyát [Nsz; TSb 7]. *1788:* Egy Ládába 49 vég fekete, veres Zőld, Hamu szín, és Hollo szín Bagazia [Mv; TSb 47]. *1804:* egy hollo Szin sujtásos viragos atlatz köntos [Koronka MT; Told. 19]. *1854:* 1 sing Holló szin Bársany f. 7 [Kv; Pk 6].

holmi I. htlan nm; pronume nehotărît; unbestimmtes Fürwort: **1.** valami; ceva; etwas. *1681:* nemely dolgok az Urbarium elein Index modgiara le tétettek; hogi a' ki hol mit akar meg latni a' Corpusban hamarab Positiojara talalhasso(n) annak [ÁLt Urb. 2]. *1703.* Bükcics Andrást es Bőr Andrást[a] oda vittek, az test felib(e), az Testhez és holmiket töllők kerdeztenek, de ők tagadtak [Kv; WassLt Baka Péter (29) vall. — [a]A két gyilkossággal

gyanúsítottat]. *1710:* En uram irtam volt az furesz irant is holmiket [Szentkirály Cs; BCs]. — L. még FogE 129.

2. Jelzői haszn-ban; cu funcţie atributivă; in attributivem Gebrauch: **A.** valami(féle); ceva, nişte; irgend(welcher/e/es). *1573:* Aztis twgiak hogi gal zette fely hwl my adossag volt Sarmasagy Miklosnal es egebeknel my volt [Kv; TJk III/3. 122]. *1635:* csak holmi aprolekos szolgalatbol lenne valami segitseggel neki [Gyf; Pf]. *1641:* uadnak holmi aprolek kaszálokis [Nagygoroszló Sz; GyK X. 30/8]. *1656:* Ellenben nekemis, ha hol mi kiczid prouentuso(m) fogh lenni, aztis igazan akaro(m) fel iratni [Ádámos KK; Bál. 93]. *1759:* (A tiszttartót) egyszer Mlgs B. Kemény Pal Ur hólmi Excessussáért, két Beressel meg kőteleztettvén, ütett reaja 50. vagy 60. ⟨p⟩áltzát [A.detrehem TA; TKl Kivurán Retsun (28) zs vall.]. *1782:* az szegény Anyámnak az Katonákal holmi bajoskodása lévén annak igazitása véget kelletik Nyujtodra mennem [Polyán Hsz; ApLt 4 Korda Mihály Apor Istvánhoz]. *1797:* Hummi (!) dirib darab vasok [M.igen AF; DobLev. IV/777. 13]. *1844:* Al: Sofalvi Cseresnyés Dánielnével valamelly bizonyos öszve jövetelünk lévén abban el vagyok vádolva, hogy holmi Törvénytelenségeket követtem [A.sófva U; DLt 1441].

Szk: ~ *egy-más/egyetmás.* *1631:* szekely Giörgj megh jüt falurol, hol mi egj mast hozat, dirib darab hust [Mv; MvLt 290. 59a]. *1632:* küldeöztek egj masnak holmi eggyetmast [Mv; i.h. 82a]. *1656:* Tecsi Giorgy Ur(amna)k . . müveltem hol mi egy mast f. 15 [Kv; ACJk 52a]. *1673:* Fejer varra szállitottanak Fagarasbul elest, és holmi eggyet másokat ez szerint . . . Lictaromos Lada egi nr. 1. Paraszt fa táll egi Sákban[a] [Fog.; Törzs. — [a]Folyt. a fels.]. *1775:* az eo Kglme el maradott aprosag felkelhető jovacskái . holmi kevés égyetmássai, Abroszszai, on edénnyei [Kv; Pk 3]. — L. még RettE 55, 94, 297] ✱ ~ *egyetmásocska.* *1766:* (A szolgáló) holmi ringj rongj egjetmasatskáinal egjebet az Udvarbol szekeremen nem vitt [O.kocsárd KK; Ks 8. XXV. 18] ✱ ~ *fejérnemű egyetmás.* *1735:* az edgyikben[a] hol mi recék és fejérnemü edgyetmások vadnak [Gálfva MT; Sár. — [a]Ti. ládában] ✱ ~ *fejérruhanemű egyetmás.* *1657:* Szebenben Menue(n) Inventator Uramekkal, holmi fejer Ruha Nemü Egigiet masokat Inuentalni, az Üdök (!) költeottem f 3 [Borberek AF; WassLt Perc. 29].

B. *becsm, rosszalló* miegymás/valami (semmiházi, semmirevaló); un oarecare (nemernic/om de nimic); irgendein (Nichtsnutz). *1639:* Ezt láttam, hogy hol mi rosz Czuri Czaportos katona, rab, miczoda az ki fel kelhetö affele roszak oda tartottak, s ott dorbézlottak éjjel nappal | en nem hallottam hogy Modovay Marto(n) orgazdanak montta volna Meszaros Jmrehet, hanem latom hulmi lator lo kótó vagion mind oda tart [Mv; MvLt 291. 188b, 201b]. *1661:* az vidékeken valami csint cselekesznek holmi lezzegö katonák [Sófva BN; SzO VI, 258]. *1691:* az Szent Benedeki Malmon alul hol mi goromba Embereim szekeremet az nagy viznek vittek [Dés; Jk]. *1777:* néhai boldog emlékezetü B. Thorotzkai István Ur idejébeis probáltak volt holmi Tordai Mészárosok efélét[a], de ö Nga leg ottan maga el üzettette a' piatzról [Torockó; TLev. 13/2. — [a]A fontra való szalonnaárulást]. *1842:* Etzaka 9-től 12. Orakorig jártam ki a' pulver várdáig és bé a' városra, mely alkalommal holmi kártyászokot el idéztem [Kvh; HSzjP]. — L. még CsH 50.

C. *1705:* Percipiáltam holmi dib dáb kecske árrábul Flor. 3 d 50 [Szentbenedek SzD; Ks 70 Szám. 51].

II. *fn* **1.** lucru, bun (care aparţine unei persoane); Zeug, Sachen. *1725:* nem akara, hogy el becsültessem holmiét [Szőkefva KK; Ks 95 Belényesi Mihály lev.]. *1729:* midön utolszori beteg ágyáb(an) fekût Türi Ilona Aszony mondottak eö keglnek, miért nem szol s miert nem mondgja meg hogy holmije hol Van [Ne; DobLev. I/142 Andreas Szöts (60) ns vall.]. *1737:* az Incták vették el holmiket az A-tól [Dés; Jk 260b]. *1753/1781:* el nem mégyen, 's inkább készebb lészen holmiitöl meg válni [Nagyalmás H; JHb LXXI/3. 319]. *1812:* a Groff Ur eö nsga(na)k érkezett volna edj Leveleis ezen szekér elindulása után hogy homiknak (!) bé vitelére nints szűkség, semmit bé ne vinnének [Héderfája KK; IB. Bordi István (32) jb vall.]. *1844:* ruháimot 's egyéb szűkséges holmikot . . hadjon szabadon [Dés; DLt 1109] | Onnon sok holmíket loptunk el [Bágyon TA; KLev. Birtsa Simon (23) unitus vall.] *1847:* a' kosarat a' holmikkel elküldötte tőle [Kv; Pk 7] holminket . . . föl szállittani tartozik [Csapó KK; DobLev. V/1268 Wizy Lajos Dobolyi Bálinthoz]. *1869:* Jelenleg itt 17 önkéntes van ketten külön szobát adtak nekik és mind kettönek egy egy szolgát, a ki takaritsa holmijeket, öltöztesse fel stb. [Kv; Pf Pálffi Károly lev.]. — L. még FogE 283.

2. egyetmás, miegymás; diferite lucruri; Verschiedenes, allerlei Dinge. *1655:* az Brassay piaczon megh ismérém Kalmár Balintott hogy mint egy Czigany ugy wl uala, s ugyan arultis holmit [LLt Kérchyo (!) Andrasne Szent Miklosi Elizabeth (30) ns vall.]. *1674:* Egy tarka uy iskatullya hol mivel . . . Egy Iskatullya tarka, levelekkel [Szászvárosi ref. lt Halics Mihály lelt.]. *1737:* Ket skatulya holmi van bennek egj jävorszarv [Brassó; ApLt 5 Apor Péter inv.]. *1746:* ezeken kivűl ha szintén vittenek volnais el holmiket innen, én nem tudom [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 150]. *1763:* Mányika Iuon hozott ide Gálfalvára . egy avadag hordot ugy hallottam hogy még ezen kívűl két rakott szekeren szállitott volna holmiket ide Gálfalvára [Gálfva KK; Mk V. VII/1. 30 Bándi Mihály (38) jb vall.]. *1770:* ihol énnékem a' Láda koltsait által adá, ne hogy vala mellyik cseledgje el lopja s Benczenczre menyen véllek, s ott Ládáit fel nyitagassa s holmijét el lopja [Algyógy H; BK sub nro 1017 gr. Kun Susanna nyil.]. *1774:* Titt. Praefectus Botskor Elek Uram minden Tisztartoktul Assessorokkal (: minek utánna holmieket az Udvarbol ki takaritották :) Számat vet [Mocs K; KS Conscr. 98]. *1782:* Veress Samuel az Apossa és Anyossa tanitgatta holmire mind mesterség, mind pedig egyéb élet modja körűl [Torda; KW]. *1808:* El Szőkése elöt adatt é el holmiket fel kelhetöiböl Kiszo Iuon? [Szászerked K; LLt vk]. *1873:* (A) Beres Inasnak kötelessége leend pedig minden elé fordulo dolgokba . . . el járni . . . s holmikre a mik a keze alatt forognak jo gondot viselni [Torockó; Bosla]. — L. még FogE 113.

3. általános nm fn-i haszn-ban; pronume nehotărît cu valoare substantivală; als unbestimmtes Fürwort in substantivischem Gebrauch: minden; toate; alles. *1788:* Drága Kedves Uram Bátyám, Sogorom! azonnal indulok: a' mikoris el nem mulatom magam udvarlásomat meg tenni. Holmit pappirosra tenni hoszszas vólna: Személlyesen meg beszéllek mindeneket [Mv; IB. Toldalagi László lev.] | (Guraszádán[a]) mindeneket meg néz-

tem s holminek a mely távulabb volt végire mentem [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev. — [a]H]. *1789:* A' Pintzébe az Udvarrol bé járo Ajton volt Petsétek ... violálva voltanak, de belöll jol bé zárva lévén a' mint ottan holmit meg nézegettünk ... semmi Kár nem tapasztoltatott [Mv; ConscrAp. 5]. *1810:* szegény Kis Antim mind kinlodik, ... fájtattya holmijét [Buza SzD; JHb Jósika János lev.]. *1851:* már ha Isten haza viszen el igazgatok én holmiket [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

4. Nemi von. nyil-ban; într-o declarație de natură sexuală; in sexueller Beziehung: *(a férfi)* ~*je* (a férfi) izéje/micsodája; chestie/sulă (a bărbatului); das Zeugs/Ding (des Mannes). *1812:* a Groffné . bényulván a paplany alá ki akarta tekerni a Groffnak holmijét a Groffné a kezével [Héderfája KK; IB. Gothárd Sigmond (25) grófi számt. vall.].

Ha. *1639:* hul mi [Mv; MvLt 291. 202a]. *1651:* hol mi edgyetmasinkott [Altorja Hsz; HSzjP]. *1666:* hol mi [Imecsfva Hsz; LLt]. *1669:* hol mi [Branyicska H; JHb XXXV/9]. *1686:* hol mi [Dánfva Cs; BK]. *1695:* hol mi [Cege SzD; WassLt]. *1746:* holmiket [Torda; TJkT III. 100]. *1754:* hólmi [Erdőalja KK; Ks 39. XI. 11]. *1768:* holminek [Mezősztgyörgy K; Ks 23. XXIIb]. *1782/1799:* holmikre [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 331]. *1787:* holmiket [Jára MT; Berz. 10 Fasc. 77]. *1803:* holmikkel. holmikre [Ádámos KK; Pk 5]. *1807:* hólmikről [uo.; i.h.]. *1808:* holmiket [uo; i.h.]. *1846:* holmijét [Budatelke K; Born. F. IIIa L. Luka György lev.]. *1847:* holmikkel [Kv; Pk 7]. *1853:* holmiket [Kv; Pk 6].

A szerk. figyelemreméltónak tartja, hogy a mai erdélyi köznapi, sőt talán az irodalmi nyelvben is használatos *holmikat, holmiját*-féle ragos alakok helyett a régiségben — el egészen a múlt század közepéig — kizárólag csak a *holmiket, holmijét* formával találkozunk. Szótári anyaggyűjtésünk ilyen vonatkozásbeli hiányai miatt a szerk. nem tudja megállapítani, hogy vajon az előbbi forma használata csak a múlt század második felétől keletkezett és terjedezett el, ill. egyáltalában országosan elterjedezett-é.

holmicska lucruşor; kleines Zeug/Ding. *1737:* amibe lehetet a kartol igjekeztem oltalmazni az holmicskeje volt Ngodnak kezem alatt [Noszoly SzD; ApLt. 4 Hatházi Kristóf Apor Péternéhez]. *1749:* az Ablakon bé meg nézém, s láttam holmicskét, máskint igen keveset [Hosszúaszó KK; EMLt Georg. Kádár (45) jb vall.]. *1765:* az Commissariusok ha láttak modot benne erővelis vettek holmitskéket [Ompoica AF; Eszt-MK Vall. 18]. *1790:* Fekete uram is küldett holmicskét, azokatis az eö klme levelével egygyütt bé küldettem [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. — L. még RettE 355.

holnap 1. mîine; Morgen. *1567:* Audisset dicentem vxor(em) Helye Paisos de Emerico Hari Am meg fogak azt a kuruafiat Hari Imrehet a Gylkost ky az en fiamat vagta holnap En magam ffeiet wezem ha eccer el nem fogia tizzer vagom Mind addig mig elvaghatom [Kv; TJk III/1. 49]. *1572:* Byro vram eo k. holnap es az vtan megh kyaltassa hogi az kinek Zalaga vagon az varos hazaba harmad Ezten cheotĕrtekigh Megh valchia [Kv; TanJk V/3. 58b]. *1600:* Jakochj Andras, monda hogy mais egy nap vagion, holnapis egy lezen, de megh adom mêgh ma eginek az ki engem chúfol [UszT 15/60 Radichy Janosne Annos Aszonj Bethlenfalwj Zabad Zekely felesege vall.]. *1630:* Isten ugi segelien honap ha mezitelen kelis megh vagdalkozom, vele [Mv; MvLt 290. 196b]. *1695:* Én ha Isten engedi honap ujjobba(n) bé megyek Szebenbe(n) [Gyf; KaLt Apor István ir. Recsey István lev.]. *1747:* Pált az Tarka lon holnap küld ebédre által Hidvégire [Illyefva Hsz; Ks 96 Mikó Ferenc lev.]. *1796:* A Tőrők Buzás Kashoz halnap hozzá fogatak és a mint Nságod méltaztatatt parantsalni veszőb(en) még tsináltatam [Koppánd TA; GyL. Csia Moses lev.]. *1850:* Hogy ha az T. Urak ma érkeznek valamit igazítani, méltoztatnak bár Két rendel tudositni, ha pedig ma nem, honap, vagy Hétfün [Nagylak AF; DobLev. V/1302 Dobolyi Bálint Salamon Miklós kerületi albiztoshoz].

Szk: ~*hoz egy hétig. 1835:* instálam alázatoson a' Tekintetes Urat méltoztassék holnaphaz egy hétig várni [F.tők SzD; BetLt 4 Szilágyi Sándor lev.].

2. hr-os alakban; cu sufix adverbial; mit Adverbialendung: ~*on* a holnapi napon, holnap; în ziua de mîine, mîine; am nächsten Tag. *1587:* Az zwreth feleól wegeztenek eo kgmek hogy holnapon es chyeoteorteokeonnis Reghy zokas zerenth biro vram megh kialtassa hogy a' Videky Nep zekerewel es zemeliek zerentis giwlhessenek [Kv; TanJk I/1. 55]. *1851:* holnapon elkezdve faanyagokat ... vagasan [Dés; DLt 13] ✱ ~*ra* a holnapi napra; pe ziua de mîine; für den nächsten Tag. *1679/1681:* Udvarbiro Vramis ... valamit ma à dolognak ideje koran veghez vihet s vitethet aszt holnapra nem halasztja [Vh; VhU 668]. *1701:* holnapra .. a Csatani jószágot marhást és Gyalog szerest béhajcson kgld [Dés; DLt 484]. *1805:* olvastunk várván az exament de elhalasztodott holnaprá [Dés; KMN 118]. *1835:* Kedves Uram Ecsem! a közelebbi Karatson Innep napokan szokasunk szerent a Tiszteletes Ministereinket meg vendegelni hon nem létünk mián nem tudtuk s eppen holnapra határoztuk [Kadács U; Pf Pálffi Dávid lev.].

Szk: ~*on túl. 1708:* holnapon tul bé jöven Melegh Uramis a dolgokat allaboralni igyekezünk [Fog; KJ. Fogarasi János lev.] ✱ ~*ról* ~*ra 1676:* ugj ne(m) hallagatnák holnaprol holnapra [Mv; MvRLt].

Sz. *1679/1681:* valamit ma à dolognak ideje koran veghez vihet s vitethet aszt holnapra nem halasztja [Vh; VhU 668].

3. a (közel)jövőben; în viitorul apropiat; in (der nächsten) Zukunft. *1761:* ma egj részről a' más részre egj Leány férjhez mégjen, holnap azon részről más mégyen viszszá [Gergelyfája AF; JHbK LXVIII/1. 715. — A teljesebb szöv. *cirkulálódik 2.* al]. *1763:* egy dolgot ma egyféleképpen, holnap másképpen referáltak [RettE 153]. *1765:* Nem is tudhatni, mihez tartsuk magunkat, mert ha ma egyképpen foly a dolog, holnap másképpen változik [i.h. 186]. *1855:* látom, hogy kik ma leg jobb kedvekre töltik világi életeket, már holnap égy jobb életre, à más világra mennek át [Kv; Végr.].

Szk: ~, *holnapután. 1788:* tegnap kerültem viszsza, már holnap holnap után szélyel hagy nézhessek Oeconomiám körül tudom Nsdnak is hátra maradásával nem lészen [Kisillye MT; IB. Rosnyai János lev.]. *1817 k.:* Getzi Martzi . a' mai napon egy leg nagyobb vakmerőségre vetemedet . már most a' dolgat halgatásba tartyuk, 's holnap, holnap után kézbe kerítve, lészen nékem is modom a' gazembert illendőleg meg büntetni [Héderfája KK; IB. Ütő Bálint tt lev.]. *1842:* holnap holnap után ha az Isten innet ki ment vissza szolgálom [Dés; DLt 1526].

Sz: *aminek ma elejit vehetjük,* ~ *azt nem tehetjük. 1806:* sokszor a' minek ma elejit vehettyük, honap azt

nem tehettyük [Mv; Ks Thuróczy Károly lev.] ✱ *ha ma itt, ~ másutt. 1737:* ollyan Ember a Venditor, hogj ha ma itt, hólnap másutt [Dés; Jk 236a] ✱ *(ma) dánomdánom/dinomdánom, ~ (valóban) bánom bánom (volt). 1657:* az emberséges emberekkel borital közt valo mulatságot én is igen szerettem elein, igen is gyakorlottam, járulván az természethez az én időmbeli akkori affélékből való abusus is; csak hogy bezzeg én is minden sok borital után meg kornyadoztam, és ha ma dánom dánom, holnap valóban bánom bánom volt [KemÖn. 15-6]. *1736:* Táncz közben, midőn a fejedelem az mátkájával tánczolt, Sárosi János tanácsúr, igaz hazafia azt dúdolta magában: dinom dánom, holnap bizony bánom bánom; s bizony igazán is dúdolta volt [MetTr 339. — L. erre *dinom-dánom* al. a jegyzetet].

A szólásbeli *dinomdánom* réja nyelvi előzményére Csúry Bálint 1587 tájáról közölte a következő adalékot: Haidenum haidenum | ohaidena dena | tandari dari tattum | tandari borsos tiuk hus [ElrSz I, 411 Michael Fodor Kraznay keze írása]. — L. még a címszóhoz Csúry: MNy XXIV, 203-4.

holnapi 1. de mîine; morgig. *1763:* vakmerő, rendeletlen cselekedetiért az holnapi Vásár Napján 25 pálcza ütesekkel büntetőgyek | az holnapi vásár napján hohér altal pellengerben kemenyén tövissel megverettessék [Torda; TJkT V. 178, 180]. *1772:* várja meg a' holnapi virradtát [Koronka MT; Told. 26].

2. ~ *nap* holnap; mîine; morgen. *1556:* Az bor arrabol keth forynth Marad meg Ez wel egyethembe holnapy napon Adok hwzonketh forynthot [Mikefva KK; BfR VI. 283/3]. *1568:* ez ely Mwlt Napokba(n) En kg:teket Mind eges tanachal meg leltem wala az dypsey[a] dolog felwl, kyt keg: eges tanachal halastot wala az holnapy Napra tudny (így!)[b] pwnkost nap wta(n) walo kedre[c] [Erked K; BesztLt 38 Petrus Borzasy de Erked Gr. Thymar beszt-i bíróhoz és tanácsához. — [a]Dipse BN. [b]Tollban maradt: illik. [c] Jún. 8]. *1589/1590:* holnapi napon rectificaltassek megh az hathar az vegezes zerent [Méhes TA; WassLt]. *1597:* azt tudom hogy harmad ezten napia lezen holnapi napon Idest harmadik napia(n) Kis Aszonj haúanak hogy eggit volta(m) ebéde(n) Daúid Antallal [UszT 12/35]. *1603:* vegeztek . hogy az keoweteket be bochassak, es megh halgassak az holnapi napon reggel wgimint hat orakor ... a keoweteket be bochassak [Kv; TanJk I/1. 444]. *1750:* ezen Talyigán két Zsák szárnyas majorságnak valo buza rosta alyát küldöttem bé, Holnapi Napra penig, ött Csirkécskét, két Pipét, két ifju Nyulacskát es ez oráig Annyát szopo két Kis Báránykát [O.cseszlve AF; Ks 83 Szabó István lev.]. *1762:* Meg valván az I. hogj ő lopta legjen el, az jelen lévő ezüst gombokot . azon tolvajságáért hogj .. az holnapi napon 25. pálcza ütésekkel büntetődgyék, mélto(na)k itéltetett [Torda; TJkT V. 131]. *1768:* a holnapi napon elő vetetődik a Mlgos 3rom széki Continua Tablān az eő kegyelme Causája [Uzon Hsz; Kp IV. 251].

holnapos ? másnapos; mahmur (după chef); verkatert. *1831:* Én Székely Farkasnét jol esmerem mert engemet szolgált ..., a' mig nállom lakott jol viselte magát, némelykor holnapos volt fel duzta az orrát, de megint helyre jőtt, 's végben vitte a' maga kötelességét [Torda; TLt Közig. ir. sztlan Turzai Ferentzné Musnai Mária (55) vall.].

holnapután poimîine; übermorgen. *1586:* Noha holnap vgmint Vy eztendeo Napia(n) vasar zokot Regteol fogwa lenny, De eo kgmek inkab el Akariak ezt hadnj, es mas Napra, vgmint holnap Vtanra hettfeore Rendelny az vy eztendeo vasarat [Kv; TanJk I/1. 40]. *1588:* Az Zamosson mely gatlast chinaltanak, holnap vtan Aztis eo kgmek varosul megh Akariak oculalnj [Kv; i.h. 66]. *1642:* az eó Nga Vrunk paranczolattiara holnap utan szeredan Desre kell be gyulnünk Banfi ura(mma)l egyut [Tötör SzD; Ks 42. C. 30]. *1687:* Az sokadalom itt holnap uta(n) be all, tsak érkéznek az tubák; mind el kelne tiz potura(n) fontya [ApLt 6 Kálnoki Sámuel feleségéhez, Lázár Erzsébethez Nagybányáról]. *1734:* Innen ha Felesegem egessegenek allapotya ugy foghja jovallani holnap vagy holnap után Górgényben igyekezünk [Abafája MT; Ks 99 Bornemisza Ignác lev.]. *1777:* készüllyenek mind ketten a Causahoz . holnap utánra és ha lehet Törvenyeket akkor decidalhattyák [Déva; Ks 114 Vegyes ir.]. *1806:* Instálok 30. Forintokat ... mellyeket honap őstvére vagy honap után délre bé várok [Ks 94 Thuroczy Károly lev.]. *1810:* én Honapután reggel indulak Kolosvára [Kackó SzD; Kp II. 82 Újfalvi Krisztina lev.]. — L. még WIN I, 308.

Szk: *holnap, ~. 1788:* már holnap holnap után szélyel hagy nézhessek Oeconomiám kőrül tudom Nsdnak is hátra maradásával nem lészen [Kisillye MT; IB. Rosnyai János lev.]. *1842:* holnap holnap után ha az Isten innet ki ment vissza szolgálam [Dés; DLt 1526].

? **holocska** ' *1778:* a Vajatis küldöm égy Holotskával még ha, lehet fogatok s magam bé viszem Na(go)dnak [Nagyida K; Told. 6].

holott 1. Gyakran *is* ksz-val, ill. nyomosító szóval kapcsolva; de multe ori însoţit de conjuncţia *is*; häufig mit dem Bindewort bzw. freiem Modalglied *is* zusammen: ahol; unde; wo. *1562:* 1526 esztendőben Lajos király megveretik Szulimántól a Mohácsnak mezején, holott elesék a Lajos király, mind az urakkal és püspökökkel öszve [ETA I, 12 BS]. *1573:* Onofrius pellio et Margareta vxor sua Brassoien(ses) Iurati fassi sunt hogy mykor zeoch pal Brassoba Ment volna p(er)leni Zeoch peternewel ... az biro Hersel Lwkach eleot, hwlot mykor a tĕrweny Nem zolgalt volna Zeoch peternenek Appelaltak az Negy Biro eleybe az otth valo zokas zerent [Kv; TJk III/3. 182]. *1584:* Esmeg az Nagy eskolaban az gyermekek holot vĕlnek es az hon az eoreg deakoknak Leczket olwasnak othys Kemenczit meg chinaltatúk [Kv; Szám. 3/XV. 18]. *1625:* (A határ) az falunak tilalmas helyie volt, hollott az falu Marhajnak sem szabad volt akkor ott Jarny [UszT 142b]. *1654:* Kaszalo Rét. Nires allyaba(n) egy darab, hollot lehet ket szeker széna [Holtmaros MT; Ks Bánffy Anna urb.]. *1681:* Sajt s- Turo .. inne(n) Szilagiban, onnan penig Debrecenb(en) kőnnyen el szalithatnak, holott-is ha illendő árrán adatnek, ā volna jobb āki eléb kaphatna [Vh; VhU 559-60]. *1716:* (A földeknek) egyike vagyan az also forduloban, az Térben hol ot az ország utja le mégyen az morosan levő ré (!)[a] felé [Nagylak AF; DobLev. I/91. — [a]Értsd: rév]. *1783:* Erdő Pásztor Társammal edgyütt . menénk egjenesen itt Sároson a' Szöts alias Gálna Antal Uram életere, holott megis tanálok az el lopott veszszöt

[Kissáros KK; JHb XX/8. 13]. *1846:* Dioszegi Ferentz el ment Dosa Urhoz, holott senki honn nem lévén — az Istállobol a' meg kőtőtt Tehenet tolvajul el oldván ki eresztette [Kakasd MT; DE 2].

2. abban; în aceea; darin. *1736:* volt az lengyel változó, holott hol az férfi hagyta el az leányt, holott hol az leány az legényt, hármat fordulván egymással, magokra is hármat fordulván, úgy választott az legény magának leányt, vagy az leány legényt, az kit akartanak [MetTr 331].

3. ahol; unde; wo | habár, noha; deşi, cu toate că; obwohl. *1648:* az erdeoreol mentünk oda, az hun az Cziür kerteleseuel edgiüt volt, az hun most semmi epület ninczen, holot az eleot nagi Eoregh zendelies Cziür volt, es nagi szeles kerteles keorülle [M.nagygorbó K; JHbK L. 12].

4. Gyakran *is* ksz-val, ill. nyomósító szóval kapcsolva; de multe ori însoţit de conjuncţia *is*; häufig mit dem Bindewort bzw. freiem Modalglied *is* zusammen: habár, jóllehet, noha; deşi, cu toate că; obwohl, zwar. *1580:* az iffiüság az istennek igyere elóbby mod zerent ne(m) tanytatyk es az Catechizalas tellyessegel megh zwnt, holot zwksegh volna az iffiusagot Az istennek tyztessegere giermeksegteol fogwa tanytany es abba fel newelny [Kv; TanJk V/3. 212b]. *1592:* azt penigh ky altal, meollik (!) zolgam vagy Jobagio(m) altal chyelekeottette(m) megh nem newezik, holot Enis vg⟨y⟩ tudnek arra valazt teonny [UszT]. *1670:* az A . . absentallya magat, holott az Procuratoris in facie Sedriae fateallya, hogy hivatta, s mégis nem comparealva(n) Causaiát halni hadgya [Kv; TanJk II/1. 727]. *1735:* Groff Teleki Páll Vram igen nagyon pirongotta az Mester embereket illyen szóval, miért hagyátok félb(en) az én dolgomat, holott én néktek meg fizettem s fizetek ennekutanna is az alkalom szerint [Nagysomkút Szt; TKl Kis János (54) jb vall.]. *1753/1781:* Josika Imre ur, ezt találllya fel a maga hasznára, hogy a mostoháit arra inducallya hogy az utrizalt Portiokot néki adnák, mivel ő azt Bétsben a Császár eö Felsége elött effectuallya, hogy az a sulyos adó a Jószágokon meg konnyebbittetnék, holott már azt kiis dolgozták vólt mások Bétsben, hogy az adozásnak normája avagy Schémája el hagyatnék [Máda H; JHb LXXI/3. 260-1]. *1762:* Sajnallom hogy a' Venitzei Joszagrol valo Literalekot Mlgs Groff Teleki Pal Ur(am) eö nsga altal nem küldötte, hollott ugy terminaltak eö Ex(cellen)ti(a-j)aval hogy meg Pűnköstben altal adgya [Fejéregyháza NK; Borb. II Mich. Sándor elv.]. *1817:* a G. Commandotol a F.K. Guberníumhoz a mí pénzűnk iránt valo válosz még le nem jött, holot már fel küldésínek el mult Hét Hete [Szászzsombor SzD; IB. Szentmiklósi István ref. pap lev.].

5. hol?; unde?; wo? *1590:* Az tarchahazy feoldreól vegheztenek, hogy . . mihelt az viz megh Apad, eo kgme Biro vra(m) kwlgyeon Ala oda, Oculalnj, mint shogy, holot kellessęk ennek áz (!) viz foliasnak, vagy Gatlasnak lenny [Kv; TanJk I/1. 141]. *1602:* Miuel hogy Bizontalan az Ember, az eo eletenek véghe s határa feleol, holott, s mikor, es mikeppen lezen tezek illyen testamentomot. Az Colosuari Conuentek Zent Juani Gyeorgy es Keouedj Matyas eleott[a] [Kv; RDL I. 73 Hesdati Ersebet ns végr. — [a]Köv. a végr. rendelkező része]. *1658:* Mivel hogy az Ember(n)ek elete igen Bizontala(n), azt nem tudhattya holott es mikor leszen ki Mulasa ez Vilagbul, hogy annak okajert eo klme gyermekit es haza nepet io rendben hagyhassa, Akarvan Testamentaria dispositiot iratni [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr.]. *1677:* ha . . meg bizonyosodnek, jövendőben hogj tudtokra volt holot laktak azon gyilkosok, a két száz forintot . . exequaltathassa exéqualhassa, rajtok a Csanadi Földes ur vagj Aszszony [Csanád AF; JHb XXVI/42]. *1687:* Nem Aprilisben dézmáltak, hane(m) most Pűnkősd után, holott, hányat, ne(m) tudo(m) [Szilágycseh; GramTr VIII]. *1762:* el hivá az én Léánkámat hogy meg mutassa az Annya holott szárasztya[a] de Marika péterné el rijagatta onnét a Leánykákat [Gyeke K; Ks 4. VII. 12 Stefania cons. jobbagionis Todorán Kosztán (34) vall. — [a]Ti. a keszkenőt, kendőt].

6. mert, mivel; deoarece; denn, weil. *1570:* kertek volt Byro vramat es az Thanacyot hogi eo k. az hataroknak megh wytasara gondot viselnenek, hwlot az zomzed vraim sem Tartanak Ellent benne, szeot Eomagok kenallyak Magokat Wele [Kv; TanJk V/3. 18a]. *1583:* Megh ertettek eo kgmek varosul Biro vramnak beoseges eleo zamlalasabol, minemeo Nagy es vtolso zwksegh kenzergette eó kgmet tanachaual egietembe az Zabo Georgy hazanak eóreók Arron meg vetelere, ky eleót semmi keppen el nem mehettek volna, holot maskeppe(n) Lengel kiralnak eo felsegenek haragia fogot volna keowetkezny ez Zegeny varosra [Kv; i.h. 272b]. *1589:* Magiary Thamas megh tilta az hatart 12 f(orintig) es igen haborogh vala a' keossegh hogy illien sokkal tiltana az hatart holott az elebj birak megh tarthattak keoz tilalomnakis egy forintal varas zokasa' zerent [Szu; UszT]. 1625: Ertem miuel mentene az J falu magat kire cziak breuiter azt mondo(m) az magok mentsege ereőtelen hollot az magok szaiabolis Manifeste Constal, hogy az potentiat ne(m) tagadhattiak [i.h. 143a].

7. hiszen; doar; ja, doch. *1653:* Erre Debreczeny Nyerges Janos monda: Bizony ne(m) erdemli hogy eleibe(n)[a] ki mennyenek. Erre Feoldesi Mihaly monda neki: Miert mondod azt mert megh erdemli, holot ennek az bőcziwletes Var(me)gienek Vice Ispannya volt [Ne; KemLev. 1394 Joan. Kovácz de Ilosva (38) ns vall-a Mich. Szent Georgy Vőlgy kezeírásában. — [a]Mészáros Péter viceispán holtteste elé]. *1677:* A' Négy recepta Religiok az Országnak ezen meg-edgyezet közönséges végezései szerint, ennekutánna-is in perpetuum pro receptis tartassanak, boldog emlekezetű eleinknek dicsiretes példájok szerint, holot az hazának közönséges meg-maradása-is azt kivánnya [AC 1]. *1791:* Sajnállom Nyughatatlanságát az Exponens Urnak, holott azon kevés Gabonának mellyel restálok, Nallam való léte kevés kárt okozhatott [Mezőbánd MT; MbK XII. 81]. *1796:* Tusa Joseff eo kigyelme monda öszveszidván az Annyát a Béresnek, hátte élhetetlen engemet szittzé, holott éngemet soha tőbb paraszt ember öszve Nem szidatt [M.fodorháza K; RLt Odoheján Nyikite (30) vall.].

8. hiszen; doar, ja, doch | mert, mivel; deoarece; weil, denn. *1590:* Eo kgmek semmikeppen Byro valaztasba nem elegytik magokat, holot az Vristen Biro vramat Igyarto Mihalt, kit valaztottak volt, meegh az eletbe(n) megh tartotta [Kv; TanJk I/1. 149]. *1640:* edes Batjam Ur(am) kerem megh se hadgjon jo remensegemben fogjatkozno(m), holot Ur(am) enneke(m) elejteol fogva s most is teob jo akaro Uraim keozeot Kgdben volt s vagjonis kjvaltkeppen valo remenseghe(m) [Barcsa H;

GramTr V. 360 Barczay Zsigmond Bornomizza (!) Pálhoz]. *1654:* ighen nagy hatra maradasomra vagyo(n) Udvarbiro Ur(am) eö kgme beteghseghe. halatt tóbbire mindent eó kgme percipialt es Erogalt szamtartö leven [Gerend TA; KemLev. 1427 Maxaj Istvan lev.]. *1776:* Zsigmond fiam . Eddig 12 ezer forintot praetendált rajtam, már most 29 ezeret, de az az csudám, honnét eruálja azt az szörnyű summát, holott ha megfeszül is, több 2716 forintnál az én kezemben őtet illető pénz nem fordult még [RettE 364]. *1786:* nemis volt az soha szokásban hogy szolgabiro ereje által szedték volna az Taxāt, holott restantiariusak mindenkor maradtanak és maradnak, de annak nem az engedetlenség az oka [Torockó; TLev. 4/13. 21].

9. kb. amiért; pentru că; weshalb/wegen. *1593:* Mierthogi penig az megh holt plebanosnak halala vtan az plebanossagh vacalt, mind az ket Natio keozeot sok vizzauonas igienetlensegh volt eddigh, kiualtkeppen holot az zasz Nation valo vraim az minemew zemelieket proponaltanak, azokat bizonios okokert az magiar Nation valo vraim nem akartak acceptalni [Kv; TanJk I/1. 222]. *1649:* Az Melegh Földvaryak az Pasztort potentiose az tölleök valo el költözesnek idejen telekere (!) be lanczoltak, seniorra es Pispeökke tottek magokatt, azert az patratumert Pispeök Urunktől (!) kel kerdeni mit czielekedgiek az Eccl(es)ia vellek, holot az pastort megh fogtak telekere be lancoltak [SzJk 68].

10. de; dar; aber. *1818:* a Tavaszbuza aratást ma végzettem, Melynek hasonfele Borso lett, holatt az ősz Gabonák szép Tiszták mind, Istennek hála [Galac BN; WLt Kováts Mihály gondv. lev.]. *1841:* a hol ök a tsikom lába el tőrését mutatták, semmi ottan akkor frissibe találhato látho verességre jegyre, Az A alattihoz gombostőzött serény szőrin kivül, amit ők a farkából valonak lenni állítnak nem találtatott, holott, amint láttzik a sem farak; hanem serény szőr [Dés; DLt 1541].

11. (a)mikor; cînd; als. *1573:* 1573 Zombaton Zent Mihal Nap eleot, Elseobe hwlot az Meltatlan fogsagot forgatia az alperes, Azert semyn Nem Maradot [Kv; TJk III/3. 282b]. *1581:* Azon keppe(n) mosta(n) holot iste(n) kegielmesseget hozzank ebbol megh mutatta hogy az Barom olchyob, Itiltek eó kegmek hogy melto Az arranak is megh zallany [Kv; TanJk V/3. 239a]. *1753:* Petrutz János arra aszt mondotta, hogy tselekedte volna eö asztat, holot othon sincsen [Grohot H; Ks 80. 40. 5 Román Ignát (28) jb vall.]. *1783:* egy tinó marhánkat néztem ha haza jött é, holott a' Veteményes Kert mellett találván a' Fellajtárt Flóra Gavrillát kérdém tölle, ki sir a' Kertbe? [Perecsen Sz; IB. Elisabetha Kassai cons. nob. Georgii Sombori (25) vall.]. — L. még RettE 222-3.

12. (a)mikor pedig; iar cînd; als aber | jóllehet, noha; deşi, cu toate că; obwohl/schon, zwar. *1592:* mondek neki, miert veotted meg az hazat Zabo Thamastol ver ellen, holot ellebbis arult Deuai Martonne rea, ne talam hireűel sem volt az Azzonnak [Kv; TJk V/1. 220]. *1607/1608:* mostan illien Aruasagomban akar kgd busitani, holot en kgdteől oltalmot varnek inkab hogi sem mint haborgatast [Kv; JHbK XII/6]. *1638 k.:* Az tizttarto harom tallert vont rajta birsagban hogy pwnkeostben bort kezdet ki magáét, holot az feiedelem borat kellet volna akkor arulni [Bogártelke K; GyU 41]. *1792:* tsudálkozom, hogy Nsgod kemény telet ir, és Csikot vár innen, holot ... még az idén Csikot se láttunk [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1814:* mért hijja oda az Uramat Ebédre holott van mit egyek [Dés; DLt 222].

13. hogyha; dacă; wenn. *1585:* holot az Tyzedes az eo Tizede Alat valo zemelyt Az eó wakmereósegeyert es engedetlensegeyert megh zalaglana, es amellet tizedesset megh rwtolna, zidalmazna, tehagh tartozzek Byro vram eleibe Inteny [Kv; KvLt Vegyes III/15]. *1591:* Holot penigh egieb wdeokbennis, de feokeppen vasarnapon zoktanak az Jffiak, es lezzegeo Idegen emberek maiorok kertek keozeot Iarni, Biro vram eo Kegme mind az ket piaczon kialtassa megh, hogi affele budoso, lezzegeo, es vandorlo iffiak kertek, maiorok keozeot, ne lezzegienek [Kv; TanJk I/1. 164]. *1606:* holott az Alperes az akkorj feiedelem enghedelméré fundallia dolgat, producallia az Engedelemrol ualo leuelet az Alperes [UszT 20/11]. *1627:* Holot pedigh ez Juhaz Istuannak holta tórtennek, feleseget giermeketis megh tarcziak benne az migh az vegzes szerint ky ne(m) tellik az huz forint [RLt O. 5 Balas Deak ... keóz biro Kideben[a] lako nyil. — [a]K].

Ha. *1573:* hwlot [Kv; TJk III/3. 207]. *1574:* hwlot [Kv; TanJk V/3. 99b]. *1583/1584:* holoth [Ujfalu K; Ks 42. B. 9]. *1745:* holatt [Keszler KK; MúzRadák]. *1795:* holatt [Mezőbánd MT; MbK]. *1796:* holat [Kük.; JHb XX/23].

holt I. *mn* **1.** halott; mort; tot. *1573:* Balint Darochy[a] fiw feier Benedek Zolgaia Azt vallia hogi ... valamy Germekek Ieottek oda hozza, Azt Montak hogi az egy (így!) holt Ember feksik Amot [Kv; TJk III/3. 415. — [a]Darócról (K) való]. *1585:* Foris Caspar vallia, Az Gialaj Ember Syweget veotte vala ell ez holt Iffiw [Kv; TJk IV/1. 473]. *1647:* Gagia Gaspar fejeben vagha cziakanniat az megh holt legenynek ..., es oda menue(n), megh tapaszta(m) az holt legenynek az fejet tehat egy darab cziontot kj szakasztot az feje cziontiabol [Kv; TJk VIII/4. 210]. *1671:* Nemely Oláh Eszperestek és Papok privata injuriabol, vagy magok privatumoktol viseltetvén, magok halgatojok közzül némellyekre neheztelvén, egész falukat tiltottanak-el a' Templomtol, hólt embereket-is el nem temettenek az kisdedeket-is kereszteletlen hadták meg-halni ... az illyen exorbitálo Esperestek és Papok (így!) ... igaz törvény szerint megbüntessék [CC 4-5]. *1771:* Apor István . Szörnyű hypocondriacus volt A haláltól annyira félt, hogy a világért egy holt embert meg nem nézett volna [RettE 259-60]. *1814:* nem 400 de sokkal többért nem tselekedném, hogy egy holt embert meg tsaljak [Apanagyfalu SzD; TKhf gr. Bethlen Sámuelné Fekete Klára Bartalis János inspektorhoz]. *1842:* azan holt gyermeket ... égy gödrőtskét ásva ... bé helyheztettem — és földel bé takartuk [Dés; DLt 85. 2].

Szk: ~ *ember csontja. 1736:* Márton kovátsné Szendrei Judith . Nős paráznásága világosan Constál .. és az paráznasággal egjgűtt más I(ste)n és Ns Haza Törvennye ellen való gonosz cselekedetei, ugjmint kuruzsló; vagj Varáslo Asz(sz)onyhoz valo fojamadása, és ágjab(an) holt ember csontjának tartásais subinferaltatik . Azért hogj közönséges Helyen, az Pellengérb(en); erőssen meg-tsapattassék, Hóhér által és a Ns Várossal, sőt a Ns Város Határárol is in perpetuum exterminálttassék végeztetett [Dés; Jk 219b—20a]. ✱ *időtlen* ~ *gyermek* koraszülött halott gyermek. *1597:* Lutter Mihalyne Angalit Assz(ony) ... vallya Az el

múlt estwe kilencz orakor hoza az szolgalo Leanyom egy idötlen holt gyermeket eleomben [Kv; TJk V/1. 133].

2. döglött; mort, crăpat; verendet/reckt. *1573:* Dobo Tamasne Erzebet Azt vallia hogi tawaly karachon Tayba egi Nap haza Ieot volna talal ket èoreg hol (!) halat az hazban az Batyok meg Ieo Mond hogi az fodor Istwan towabol hozta volna Nagy sok hal holt meg benne, Eo meg latya hat Regen holt meg [Kv; TJk III/3. 180b]. *1587:* Attam el 2. holt Tehen beortt 1 p(ro) d. 10 d. 20 [Kv; Szám. 3/XXXIV. 29 Zabo György isp. m. kezével]. *1599:* Az holt halakat azert az vasarbirak illendeo, es Alab varo arron Adgyak [Kv; TanJk I/1. 334b]. *1630:* egi holt lois fekszik ott [Mv; MvLt 290. 209a]. *1747:* Maga sem tagadván az I edgy tyuk lopását ítiltetett hogy Hadnagy Vr(am) tétesse (!) az nyak vasra edgy hólt Tyukot kőttetvén nyakába, két óráig tartassa ottan [Torda; TJkT III. 120].

Néha helytelen szórendű szöv-ben így is: *1677:* Csavalatlan Ju holt bőrei [A.komána F; UtI].

Szk: *döggel* ~ dögvészben elhullott/pusztult. *1598:* Kozma Giorgine Anna vallya az husaba(n) eotte(m) az tuloknak ha deogel holt leot volna e(n) se(m) eotte(m) volna megh [Kv; TJk V/7. 212] ✱ *döggel* ~ *bőr* dögvészben elhullott állat irhája. *1656:* Dőggel holt külőmb kulomb féle bőrők [Doboka; Mk Inv. 4]. *1657:* percipialtam semmire kellő Dőggel holt, Juh, es Barany Giapjut N 37 ... Dőggel holt Juh, es Notin Bőreket N. 40 [Borberek AF; WassLt Perc. 14-5]. *1677:* Dogel holt ökör bőrok nr-7 [A.komána F; UtI] ✱ *döggel* ~ *szalonna* dögvészben elhullott disznó/sertés szalonnája. *1726:* Ó Szalonna nő 5. vy szalonna nrő 12. Dőggel holt szalonna 1 [Abosfalva KK; Ks 4. 14].

Sz. *1841:* Méltoztassék Nagyságod Csendes humorral maradni, mert a mint mondják a holt Tyuk mindent ki vakar [Görgény MT; Born. G. XXIVb Csiki Sámuel lev.].

3. Folyóvíznévvel alakult jelzős szk-ban; in construcţii atributive formate cu nume de apă curgătoare; in mit Flußnamen geformten attributiven Wortkonstruktionen: holt ág, *rég* halvány, halványos; braţ uscat/mort al unei ape curgătoare; toter Flußarm. | folyóviz-(el)hagyta meder(rész); apa curgătoare şi-a părăsit albia/matca; vom Flußwasser verlassener Teil des Flußbetts: ~ *Almás pataka. 1748:* A Mostani Posta Kerten alol, a hot Almas Pataka arka . Szomszetsagib(an) (k) [M.zsombor K] ✱ ~ *Berettyó. 1774:* Hólt Beretyó közt (sz) [Zovány Sz] ✱ ~ *Bogát. 1693 k.:* Holt Bogát felet (sz) [Hévíz NK] ✱ ~ *Deberke. 1563:* penes pentem[a] holt Deberke dictum [Dés. — [a]Toll vétség *pontem* h.]. *1866:* A' hót Deberke medre [Dés; ETF 101. 31]. *1869:* Holt Deberke árka [Dés; i.h.] ✱ ~ *Kapus. 1758:* az Holt Kapus és Irtovány nevezetű erdők [M.kiskapus K] ✱ ~ *Kovászna. 1722:* A' holt Kovásnáb(an) [Papolc Hsz] ✱ ~ *Kraszna. 1864:* Holt Kraszna irtás [Érkisfalud Sz; Pesty, MgHnt XXIV. 96] ✱ ~ *Kükülő. 1671:* az holt Kükeolleo mellet [Bonyha KK]. *1711:* az Hót Kűkűllő kőrűl (k) [uo.]. *1729:* az hott kűkűllő [uo.]. *1730:* ad meatum seu antiquum fluvj alveum Holt Kűkűllő nominatum [Kóród MT]. *1736:* az hót Kűkűllő [Mikefva KK]. *1774:* vólt egy hólt Kűkőllő melyben Nád termett [Szentdemeter U; LLt Vall. 86] ✱ ~ *Maros. 1578:* (A) peres holt maros kyt mass Newel Swlmos thonakys hynak [Marossztkirály AF]. *1585:* penes antiqúúm meatúm fluvy Maros uulgo holt Maros [Mv; MvLt]. *1658:* Az holt Maros erínél [Ne]. *XVIII. sz. eleje:* A' Hótmarosra rugó labban (sz) [Ne]. *1728:* Hott Maras [Ne; DobLev. I/132]. *1802:* holt Maros. Hott Marasba [Meggyesfva MT]. *1819:* a' hot Maros [Nagylak AF]. *1834:* A Hot Marosnál (sz) [Marosgombás AF]. *1856:* a hott maros [Körtvélyfája MT]. — L. még EM XXXVIII, 228; ETF 58. 19 ✱ ~ *Nádas. 1781:* A holt Nádosba (sz) [Szucság K; KHn 254] ✱ ~ *Nyárád. 1687 k.:* Holt Nyárád sűrűjénél égy darabotska főld [Seprőd MT; MMatr. 237]. *1782:* a' Szent-Annai Tanorak gyepü alatt az hólt-Nyàràd mellett (k) [Demeterfva MT]. *1805:* Az hot Nyárádra járo nevű helyben (sz) [Süketfva MT] ✱ ~ *Szamos. 1676:* az Gecsében (sz) kit egy regi, holt Szamos vött kőrűl az Goroszlai határ felől (sz) [Inó Sz]. *1745:* az holt és eleven Szamos kőzőtt [Szurdok SzD; JHbK XXVI/5]. *1754:* A Nagy Réten ... az holt Szamos árka [Dés; ETF 101. 31] ✱ ~ *Szilágy. 1718/XVIII. sz.:* A mostoni Szilágj arkán tul a régi holt Szilágj mellett (k) [Monó Sz].

Az ilyen hn-i jell-ű szk-ok eredetileg kétségtelenül az utótagban előforduló folyóvíz holt ágára, *rég* halványára, később azonban az elmocsarasodás, majd feltöltődés következményeként mezőgazdálkodásra is alkalmas területre is vonatkozhattak. A helynevek életében nagyon gyakori jelölésköri tágulással az ilyen hn-alakulat aztán idővel nagyon gyakran jóval nagyobb terület jelölőjévé vált, mint amekkorára eredetileg vonatkozott. Az ilyen menetű változásnak sokszor rohamos jellegű voltával kapcsolatban a szerk. hivatkozhatik arra, hogy a dési határban a *Hótszamos* hn lejegyzésekor ilyen észrevételt kellett tennie a gyűjtőnek: „A nemrég még vadrucában gazdag, mocsaras, kákás terület, ma nagyrészt szántó" [ETF 101. 32].

4. ~ *árok* holt ág, *rég* halvány, halványos; braţ uscat (al unei ape curgătoare); toter Flußarm | folyóvíz-(el)hagyta meder(rész); albie uscată/fără apă; vom Wasser verlassenes Flußbett. *1606:* az timafalwi hatarban az holt arok mellet walo főld felöl [UszT 20/299]. *1695:* az borju kert veghin az holt árok az szele (k) [Városfva U]. *1714:* az hot arok mellet (r) [Középlak K; KHn 294]. *1718:* azon réghi hólt árok(na)k az Szent Király felőll valo partyán el kezdvén ásassanak ... Arkot, az oda dirigálando, Maros Folyó Vizé(ne)k [Marossztkirály MT]. *1754:* A' Tegla Csűrre járó utnál (sz) vicinussa ab una egy hólt Arok [Görgénysztimre MT]. *1829:* az ugy nevezett Két viz kőzőtt jo Kaszálo Réttye ... szomszédgya .. nagyobbára a' Régi Kis Szamosnak holt árka és Mlgs Groff Vass Tamás ur eő Nsgának egy Szigetetske kaszállo Réttye [KLev.]. *1836:* a Huhu kapujánál lévő Deberke holt árka [Dés]. *1864:* A másik Holtárok a falu közepén ősze vág a Csinod patakkal 's az ő el nevezését nyári lassu 's néha meg szünt follyamátol veszi [Szárhegy Cs; GyHn 53].

Hn. *1773:* A Holt árok mellett [Szárhegy Cs]. *1775:* A Vargyosban az holt árok kőzőtt nevű helyben (k) [Homoródalmás U] | A Hot Ároknál (sz) [Középlak K; KHn 298]. *1792:* Az Hót Arkan belőll [uo.; KHn 299].

A fennebb 3. al. elkülönített két jel. mellett az 1864-beli adalék tanúsága szerint tulajdonképpen egy harmadik, átmeneti jell-ű jelentésárnyalat felvételére is gondolhatni.

5. ~ *fok* száraz ér; pîrîiaş uscat; ausgetrocknetes Gerinne, Trockenlauf. **Hn.** *1767:* Széna rétben ã holt foknál [Tusnád Cs].

6. ~ *patak* aszúpatak (kiszáradt patak); pîrîu uscat; ausgetrockneter Bach | záporpatak, *rég* pokolidő-patak; pîrîu/torent umflat de ploi; Gießbach. **Hn.** *1587:* Az holt patak mellet az Vagot vt alat (k, sz) [Nagykend

KK]. *1622:* Holt patakra niul egi hold feóld [Baca SzD]. *1673:* az hott patakban (sz) [Borsa K; BHn 110].

A 3. jel. jegyzetében tett észrevétel részben e szk-ra is vonatkoztatható.

7. ~ *tó* (puszta/kiszáradt) tóhely; lac uscat; ausgetrockneter Teichboden. | ? hala-vesztett tó; lac fără peşti; ohne Fisch/fischlos gewordener See/Teich. **Hn.** *1750:* A holt Tora menöbe (sz) [Papolc Hsz].

8. ~ *víz* **a.** folyóvízmederben felduzzadt, megrekedt álló víz; apă umflată stătătoare în albie; Still/Brackwasser. *1647:* ugj vetetek fel az gatiokot kj mian az en molnom az holt vizben iar [Kvh; HSzjP]. *1702:* Czegei Vass Daniell Uram ... ep Malmának is igen nagy artalmara Vagyon az Groff Ur eő Naga Hesdati malma mert Sohuntis az ur eő kglme malmatoll fogva egeszszen azon Hesdati Malomig semmi meredeke Serlője (?)[a] nincsen melly mia el kell veszni. Az mint hogy mű most az Rekeszekett bé hányatván az hólt viz egeszszen az Felső Viz kérék alá jű az hamartőig [WassLt Komáromi Péter kv-i malommester vall. — [a]Az *1* helye bizonytalanul javítva]. *1723:* Hallottam, láttamis, hogj a' Nagy Szamos a' Deési gát miatt holt vizet nyomott fel az Ur ő Excllja malma alá [Désakna SzD; Ks 25. IV. 5]. *1743:* Fekete Istvánné Aszszonyom Sövénfalvi Malma nagy praejudiciumára és kárára vagyon ... Mlgs Groff Aszszony Malmának, mivel hogy az Kűkűllő Vizen azon Sövényfalvi Malom Gáttyától fel nyomattatván az miatt .. eo Nga Malmának also kereke holt Vizben vagyon, jollehet az Viznek csak kőzép szerű dagadása vala [Sövényfva KK; JHb XIX/5]. *1753:* azon uj malom Gáttya fel duglya a vizet anyira hogj a Malom ház meg telik vizzel, a bél kerekek mostis vizbe vad(na)k és ennek a malom(na)k a Gáttyais egészszen holt vízben áll [Nyárádkarácsonyfva MT; Berz. 15. XXXII/7]. *1772:* arra nem vigyáztak, hogy az[a] erre a' vizet fel ne tojja; hanem inkább arra; hogy a' Gróff Kun Istvánné Aszszonyom ő Ngáénak, a' rajta nem meszsze alóll lévő Malom holt Vizet ne tsinállyon [Dicsősztmárton; JHb XX/27. 23. — [a]A gát] | mikor ... a' Viz nő, a' hólt Viz is nevekedik [Ádámos KK; JHb XX/27. 12] | a' mint a' holt Vizet a' két alsó Kerekek alatt heverni látom jobban forgani nem fognak [Dombó KK; i.h. 27]. *1786:* A' két Malmok közt még tavaly vágattam vólt által az Illyés Rétyi(ne)k edgyik reszét; most az árok vize ott foly; különb(en) őszve szakadot volna eddig a' tulso malom árkával, és hót vizet vetne a' Kerekek(ne)k [Gernyeszeg MT; TGsz Málnási László ref. főkonz. pap gr. Teleki Józsefhez]. *1834:* a' két also Malom arendássai ... a' gátokat is emelik, mely által neki s a' Groff Hallér malmának holt vizet okozva kételenek lesznek magokis malmaik alá lészákat huzatni 's gáttyaikat fel emeltetni, melynek kővetkezése a lesz, hogy a' Szamos Vize ágga több Schugokkal felemelkedve árkát el fogja hagyni [Dés; DLt 566/1837]. — **b.** holtág, *rég, táj* halvány, halovány; braţ uscat/mort; toter Flußarm. **Hn.** *1591:* Az Vy vcza wegin az holt wiz mellet [Kv; AggmLt A. 53]. *1614:* a holt vizre járob(an) (sz) [Nagyfalu Sz]. *1622:* Holtvizen túl [Árpástó SzD; SzDMon. II, 81]. *1643/1770:* in Loco Hóltviz vulgo dicto [Retteg SzD]. *1663:* az hólt viznek veghiben [Egrestő KK]. *1693:* Az holt vizre jaroban metr. 20 [Ne.; DobLev. I/38. 5a]. *1695:* az holt viz mellet (k) [Kilyén Hsz]. *1727:* Hólt viz vel Hólt Berettyó [Zovány Sz]. *1754:* A' holt viz kőzött (k) [Sárpatak MT]. *1754:* Tul a' Vizen Arpasto felől a' hót víz mellett (sz) [Felőr SzD]. *1764:* az holt vizre Miriszlo felé rugo Lábban [Ne; EM XXXVIII, 228]. *1784:* Itt ma él végezvén az Hot viz körrül és a Balog Porondjárol az széna bé hordást meg raktak négy Kazalt [Sáromberke MT].

9. ~ *mart* '?' *1864:* Holt mart [Szászfenes K] ✱ ~ *nyíl* '?' **Hn.** *1761/1808:* a Csoltt alatt a Kobarban holt nyil (k) | az Obresében (k) a bolgában, holtt nyil (k) [Pata K].

10. ~ *akna* el/felhagyott sóakna; ocnă/salină părăsită; stillgelegte Salzgrube. **Hn.** *1590:* Az Sos holt Aknanal [Homoródsztmárton U]. *1690:* az szegény Pétert az holt-aknáknál az juhok mellett megvagdalták az tatárok, kiben 4-gyed nap mulva meg is holt [Torda; SzZs 720]. *1737:* Az Holt Aknákon tul [Torda; EHA. — E hnre l. AÉ 368]. *1782:* ā Dési határban Kád Bűkkin lévő holt Aknak [Désakna SzD]. *1898:* Holtakna, ősidőbeli sóakna helye [Dés SzD; SzDMon. III, 217].

11. ~ *út* felhagyott út; drum părăsit/abandonat; aufgelassener Weg. *XVIII. sz. eleje:* ā felső határba(n) holt út mellett égy darab szőlő .. benne lévő gyümőltsfákkal edgyütt [Szentimre MT; DobLev. V/236]. *1839:* bé Felé a' Kebelei határ széllig az holt utig [Nyomát MT].

12. ~ *fa* kb. aszúfa; copac uscat; Trockenholz. *1666/1793:* tőlgy fán kivűl szabad légyen egyéb némű le fekűvő holt fát az Falu tilalmos Erdeiből vinni tűzre [SzékFt 20]. *1728:* Azon Erdőröl s hellyröl ennek előtte kinek Szoktak bért avagy Gostina Pénzt adni, holt fáért dolghot vagy zabot? [Fejér m.; Mk I. I vk]. *1729:* A Praedicatorok szabadon erdőlhetik a holt fakat es gjertyanost [Kálnok Hsz; SVJk].

13. kb. elsenyvedt; stins; gelöscht, Lösch-. *1600:* Zabo Istwan ... vallia ... latam azt hogy amely hazban Debreczeny Thamas az hadnagy volt Zallason annak az belseo feleol valo zegelety feosteoleogh vala kyweol az Ablakon be tekintek tehat az kemenczeben semmy teoz ninchen hanem valamy holt eozeogeok volanak az kemenczeben [Kv; TJk VI/1. 451].

A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

II. *fn* **1.** halott (személy); mort; Tote(r). *1755:* Látám hogy Panitne Kallos Kata az uton féljul mint égy hol (!) ugy fekűt, véresén, és égy Czigányné mosogattya vala az verbol [Nagydevecser SzD; WLt]. *1768:* lattam Boka Mitrát az földen mint egy holtat heverni ... a földröl fel vettük s az házb(an) be vittük egészszen vérbe keveredve [Kiskáján SzD; BK. Pupa (?) Grigoria (36) jb vall.]. *1799:* Holtak Rendi ... Ratz Ersok 40 Esztendős Szüz Leány [Inaktelke K; RAk 15]. *1850:* az ez után Holtak az ujj Anya könyvbe irodnak, ez bé lévén telve [Damos K; RAk 127].

Szk: ~ *nevét költi. 1640:* Malomban lako Kathona Marthon mostannis tolle el futot hitötlen felesegetől el valast kiua(n) mivel het eztendeie el mult hogi el hatta es egi lator legenniel tűlle el ment. Deliberatum. Mivel ... az nilua(n) valo paraznasaga ki teczik az Azzonnak, hogi valahol iart az Legenniel mindenőt velle halt, vranak mondotta, es Kathona Marto(n)nak holt nevet keőlteőtte. Teczet azert az sz. széknek, hogi az Tőlle latorral el futot felesegenek kótelessegi alol fel szabadiczia [SzJk 49] ✱ ~ *számban* holt-elevenen. *1590:* Azert hittam Tórwenjhez ez al perest, hogi ... wdwarheljrol Jótómbe az orzagj wtan talala nem tudom mire walo Gondolataba. kezde wernj taglanj, el annira hogj az fóldón

holt Zamba hagót [UszT]. *1600:* Vargha Mihalj vallja az vthan oda menth Zabo Miklos vgy verte taglotta az Anniath, hogy holt Zamban hatta [Kv; TJk VI/1. 416]. *1634:* (Az asszonyom) engemet megh akar vala verni, en ugy tazita(m) hogy holt szamba(n) fekszik és immar Azzonyom gylkosnak hy [Mv; MvLt 291. 6b]. *1722:* az Exponens Méltgs vr(na)k azon Csordat pasztorló embereire . estve késön naphaladat után rájok mentenek, és Oltyán Opra nevű sellérét vertek, taglották, fejét őszve rontván hólt számban hadták, honnanis haló felben vittek pokroczban házához és azon véres (!) miatt őtődnapra meghis holt [Velkér K; Ks 7. XV. 5] ✱ *~tá tesz* holtra búsít/szomorít. *1785:* Jo Leányom, engemet holtá tévén, és el szőkvén, az én keresményembe nem részesülhet, mind magamébol mindenből ki tagadom, és semmi keresetemb(en), felkelhetőimb(en) részt ne várjan, hanem ha jobra fordulván, azután adok, és szakasztak tettzésemb(en) fog állani [Nagylak AF; DobLev. III/600. id. Dobolyi József kezével] ✱ *éhhel* ~ éhenkórász. *1631:* azt monda bizony neki aha ehel holt Gilkos beste tolvai lelek kurua fia ugymond, s miert jöz ide mikor tudod hogj nem szeretlek ugj mond [Mv; MvLt 290. 53a]. *1838:* éhel hotnak tetvesnek gazolt és piszkolt [KLev.].

Sz: *elfelejt vmit, mint a ~.* *1672:* megírtam Kegyelmednek, elküldöm, mi hírek vadnak; elfelejtettem mint az holt [TML VI, 158-9 Teleki Mihály Bánffi Dieneshez] ✱ *vki ~nak szemfedelit tartoztatja* '?' *1777:* ezis elég keserves, de keserveseb: hogj hanjszor Fogada az Mgs Ur parolajára hogy az en kész pénzemet [a] ... mégis az Mélgs Ur meg nem küldötte vigyázzon az Mélgos Ur, mert Holtnak szemfedelit tartoztatya az Ur, én nem élek igy meg, sem borom arrat sem az kész pénzemet nem fizeti az Ur, keserves dolog [Kv; SLt XL Fekete Ferenc Suki Jánoshoz. — [a]Tollban maradt: megküldi].

2. *~ja* (vmiből a) döglöttje; stricat; von etw. das Verendete/reckte. *1586:* az korchiolasnak hogj eggik Zekerreol masik Zekerre vonogattak az borokat es az Czykos hordokat attam nekie /75 ... hogj el Jndulanak ... az felek alat el deoiteotek az ket hordo Czykokat, vjoban erte kwltunk haza hoztak az visz hordoknak es hogj az holtiat valogattak tisztitottak fiszettem akkor — /26 [Kv; Szám. 3/XXIV. 13].

holta 1. vkinek a halála; moartea cuiva; js Tod. *1507:* Eleozor hagyom az En felesegem⟨nek⟩ az Bozy tot mynd az malomal egyetembe ., mert mykoron Isten Nekem Byrta vala, Eo hozzot ⟨E⟩n hozzam Barmot pezt kyket En Egyut el koltote⟨m⟩ holta utan az harom germeket zaz foryntal Elegycek meg es ozolyon kozykben [Kv körny.; NyIrK VI, 186 Cheh István végr.]. *1554:* Az Malomrol ilyen keppen wegeztwk, hogh Illyessy Christoph az Malomban harmados, ily okkal az cynalasat keozwl cinalljak az assonnyal, es az malomnak minden gongyat wyselye, es holtha wthan Illyessy Cristophnak maragyon [Bölön Hsz; SzO II, 115]. *1567:* Marton Saranak Vary Peter deaknenak panazolkodasabol ertjwk hog(y) te Vaya neweo falut, kyt my az eo Vranak eltebe kegyelmesen attunk volt, holta vtan eo kezebeol ottan ky foglaltad volna [i.h. 215-6 a fej. Telegdi Mihályhoz, a székely székek kapitányához]. *1586:* a' lewel ferencz palnal allion es holta utan az eo maradwainal [Szu; OfLev.]. *1590:* Ne Vadoltassek az eo Newek mind most, smind holtok vta(n) ha valamy Niawalia forduland az rendetlenseg miath az varosra [Kv; TanJk I/1. 138]. *1661:* csak legyen Csendesseghbe varja el holtomat [Sófva BN; Ks. 41. K]. *1701:* Buga Dávid és Buga Gergely ketten egyek léven Moldvábol ide Gyergyoba iővenek mind ketten s magokat adák ... Lázár Istvá(n) Ur(am) keze alá Jobbágyul az Ur holta után innet oda ki buidosodanak [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 69]. *1807:* holtad után Joszágodnak némelly része ezekre a szegény Szarvadiakra fog szállani [Dengeleg SzD; Ks 80. 19]. *1846:* (Az összeg) Sogoram Székely János Ur által holtam után fizetendő [Kv; Végr.]. — L. még CsH 48.

Szk: ~ *esik.* *1603:* az Atyamfiai vagy maradekim senkinek soha el ne köthessek[a]. Holtom esvin Penighlen Ezen Felesegem maradekjan kivül el ne köthesse senki sem [M.fráta K; BálLt 93. — [a]Az örökbe hagyott birtokot] ✱ ~ *napjáig.* *1777:* a' Feleségem, hogy mennénk haza, azal a' nalam lévő pénztis el vette mellyért vélle egybe haborodván, az Ik mint Atyafiai mellete fōl tamadtának (!), engem anyira vertenek, hogy holtom napjáig épp ember nem lészek, s kenyerem keresesire elégtelen [H; Ks 114 Vegyes ir.] ✱ ~ *történik.* *1552:* ha Ennekem holtom theortynyk [Berekeresztúr MT; AkLt 344]. *1596:* ha pedigh holta törtynjk myndenwt valo Jozagh Vdvar haszaual öszve fel oszolion közötwnk mynd egi arant [Szovát K; JHbK XVII/31]. *1686:* ha penig hota történnék az Atyam(na)k vagy nekem is holtom történnék szállyon visza azon portiom az batyámra ifjabbik Lugosi Miklosra [RLt 1 Lugosi Mihály végr.]. *1738:* Mikor pedig holtom törtenik, ha Isten háboru üdötol az hazankot anyira meg tartya S pestistül hogy testemet el vihetnék Kolosvár(r)a a testemet vigyék az feleségem mellé [Kv; Ks 14. XLIIIa Kornis István végr.]. *1846:* Holtam történvén minden felkelhető vagyonaim . egyenesen adassanak által és kezében Kedves Léányámnak Katona Klárinak [Kv; Végr.] ✱ *~ra ver.* *1613:* El meny bestie lelek kurva az haztul, hon ne talalhassalak, mert bizoni nem eltedre, hanem holtodra verlek, kezem miat megh kell halnod [KJ].

2. *~ig* haláláig, halála napjáig; pînă la moarte; bis zu seinem/ihrem Todestag. *1552:* Zederyest[a] wgy mond mond megh Bocyattam Immar holtomygh chynadal[b] es [Tompa MT; KvAkKt Mss. 344. — [a]? Kis- v. Nagyszederjes MT. [b]Erdőcsinád MT]. *1578:* Aztis tuggya hogy ... holtokigh Byrtak azokatt az rezekett, amellyel eokett ky fyzettek az thorozkoyak [Torda/M.kara[a]; Thor. V/14. — [a]Kolozskara]. *1591 k.:* Adorjan Gergelnet Attjank holtaigh tartotta vensegeighle(n) keőzel 32 eztendeighlen [UszT]. *1609:* becz pal birtan[a] azt az Tompos eoreoksegit .. anak utana becz palné azoniom birta bekesegesen holtaig [Tusnád Cs; BLt. — [a]Erre az igealakra 1. NyM 182 kk] | ezt az peres Jozagot ... az Reghy Beldi Kelemen es Beldi Janos holtokigh bekessegese(n) birtak [Uzon Hsz; BLt]. *1673/1681:* Haczogen lako Pestila Mihaly Supplicatiojara valo valasz megh tekéntvén mind maganak s felesége(ne)k nyomorék s élhetetlen voltokat, migh azon hazban laknak ha holtokigis, az Taksza fizetészétül Immunisok legyenek [VhU 473 Thökölyi Imre vál.]. *1736:* Mind felső alsó rendbeli ember, mihelyt megházasodott, az szakállát meghagyta s holtáig úgy viselte [MetTr 349]. *1835:* Sok árvákat, özvegyeket, el aggott öregeket holtokig tartott kenyérrel és köntössel [Zsibó Sz; WLt].

Ha. *1624/1752:* holtok után [Csomafva Cs; LLt]. *1629:* holtok után [Zsuk K (melyik?); SLt A. 44]. *1655/1754 k.:* hólta után [Kv; ACJk 9]. *1661:* holtomot [Sófva BN; Ks 41. K]. *1671:* holtok után [Szentábrahám U; Told. 21]. *1682:* holtok utan [Kv; RDL I. 160]. *1733:* hóta utan [TKl Teleki Sámuel kezével]. *1770:* holtik utan [Köpec Hsz; Köpeci lev.]. *1777:* holtam után [Fejér m.; HG]. *1792:* holtak utan [Aranyosrákos TA; Borb.]. *1795:* holtok utánn [Harasztkerék TA; Told. 30]. *1802:* holtok után [Ne; Incz. XII. 1a].

holtáiglan holtáig, holtig; pînă la moarte; bis in den Tod. *1609:* az geörgeös beli rezet ... bech pal, bekeszegeszen birtan azon kepen bech palneys mind holtaygla(n) bekeszegeszen birtan [Kászonújfalu; BLt 1]. *1665:* Meg maradvan kérésztény vallasunkban Felesegem birja neki testalt javaimat holtaiglan [Kv; KvRLt VII/5 Kovásznai Peter ref. préd. keze írása]. *1722:* ez kérdésb(en) lévő hellyen viz folyt ... kit meg Tisztitván ... néhai Pirstiny Joános kaszált, birt, és manuteneált mind holtaiglan [Algyógy H; JHb XXXII. 41]. *1731:* Kosztin ezen Katonai Fejedelem Malmában mind holtáiglan Molnár volt [Katona K; Born. XL. 79 Sütő János (64) jb vall.]. *1783:* Bocska Gligor mind holtáiglan Jobbágyképpen Szolgálta .. eő nagysága Mlgs Praedecessorait [M.fodorháza K; Eszt-Mk]. *1807:* Néhai édes Annyát holtáiglan a tartotta s a viselt gondot s azis temettette el [Aranyosrákos TA; Borb. II].

holtan halva; mort; tot. *1730:* (A gyermek) elevenen születette vagy holtan? [Dés; Jk].

holtanapiglan holtáig, holtig, holta napjáig; pînă la moarte; bis in den Tod, zeitlebens. *1608/1623:* az eö Apjat ... vgj meg uerte volt ... melj miat holta napiglan nylua(n) valo benna Ember leszen [LLt Fasc. 75].

holtdíj élő/elevendíj, fájdalomdíj; homagium vivum; homagiu (amendă/gloabă pentru vătămare corporală); Schmerzensgeld. *1570:* Erzebet Darochy Jacabne Ezt vallya hogy, ezt Mongia wolt More Ambrus az felesegenek, Ely vegezedeh mynden dolgodat az Rachnewal Arra azt felelte az felesege ely végezem, Mert holt Dymon (!) Maraztam [Kv; TJk III/2. 149]. *1585:* Myert hogy penig ez varosban lako embernek Holt dia Hatwan hat forint, es ha illien keoz ember volna Dia zerent valo bewntest (!) vetnenek eo kgmek az ollian Zemelyre, De Herczegh Caspar vra(m) Az Warosnak feo Biraia eset ez vetekben[a], Azert az vetkesnek meltosagahoz kepest itiltek eo kgmek hogy Caspar vram ez illien vetket Anny fizetessel Zasz harmincz ket forintal Emendalhassa megh, minden engedelemnelkwl ez ketzer valo Dia zerent fizetesewel bwnheöggiek [Kv; TanJk I/1. 7-8. — [a]Ti. a más helyről való „idegen bor" behozatalának és árulásának vétkébe]. *1590:* Myert hogj szokott az lenni hogj az gonoszul teveö embereket megh foghatni, Jol chelekettęk hogj meg tartosztattak az gylkost, de myert hogj az megh fogott fogliot megh nem eóriztęk, hanem az Alperesek tartoztatasok Alatt szabadult el az gylkos, Egizer valo holt dyan maradnak Az el' Szabadulassa miatt az gylkosnak | ez Al peres ... valamire valo gondolattyaban zolt En feleolem illyen Zotth. Mordalnak es Arwlonak mondott, vgj eset Ennekem hallano(m) Azert ha te zod, azt Akarom meg ertenj teolled az Zek zinen ha pedig mastol weotted az kiteol weotted azt kiwanom hogy eleo alasd, ha eleo alatodis ha rajtad maradis azt mondom hogy holt Diwmert fel nem weote(m) wolna, mert En mordal' sem vagjok sem Arwlo ne(m) vagyok az kinek te montal [UszT]. *1591:* Im erte(m) mit mondaz de en[a] teneked azert ne(m) atta(m) teorwent hogy azt mondad szeme(m)be(n) hogy en teneked biràd nem vagiòk te en rayta(m) semmit nem adczy, megh bizonitom hogy azt montad, ky ennekem tiztességemet nezy holt diomert fel nem veottem volna [i.h. — [a]A törvénybíró]. *1602:* Wajda Andrasne Klara czitaltatta wolt boier martonnet, Tiztesse⟨g⟩ dolgaert, miert hogy Éttetönnek monta, az fel peres holt dijat keressy hogi öttet Etetönek mondotta, Azert ugy tetzek ez teorwinnek hogi holt dian wagio(n) ertę [i.h. 16/90]. *1647:* Iffiu Kadar Janos .. hamis al cedolakot czinaltatot, es az en gyalazatomra fogiatkozasomra akart vele (!) elni propositiot institualta(m) volt az czielekedetiert ellene .. ez czielekedetiert holt diamon conuincaltassek erette [Kv; TJk VIII/4. 224]. *1725:* Bule Avram ... az Babolnaj erdőre reá jött, oszt az Urak hirek es akarattyak ellen vágta hordotta es üsualta ..., az orszag Törvenye szerint a Potentiarius ., maga holt dyjanak id est negyven forin(tna)k le tetelevel keletik magat meg valtoni [Bábolna H; BK ad nr. 1105].

A holt- v. vérdíj eredetileg az ősi nemzetségi vérbosszú maradványaként az az összeg volt, amelyet a gyilkosnak kellett — bírói közvetítéssel — fizetnie az áldozat hozzátartozóinak, hogy vérbosszújuktól megszabaduljon. A fejlődés rendjén azonban ezt a díjat más esetben is megítélte a bíróság; amint a fenti példákból látható, becsületsértés, gyalázkodás, halálos fenyegetés, hatalmaskodás, fegyveres támadás, emberölés kísérlete, a bírói illetékesség kétségbevonása és ezekhez hasonló esetekben is vérdíjat szabott ki a bíróság. A holtdíj összege helyenként, esetenként és a rendi helyzettől függően változó volt; a szócikkbe iktatott első adalék figyelemreméltó tanúsága szerint Kolozsvárt, ha főbíró követett el olyan cselekedetet, amelyért e díj járt, a díj kétszeres összegét kellett fizetnie. A holtdíjnak csak egy része, legfeljebb egyharmada-egynegyede volt a sérelmet szenvedetté, az úriszéken folyó perekben a díjnak legalább felét a földesúr foglalta le magának, egy részét pedig a bírák kapták. Az előbbiekben említett kv-i adalék szerint e városban, de valószínűleg más erdélyi városokban is a holtdíj a városi számvevők kezébe került, így városi költségvetési célokra használtatott fel. (L. még a címszóra nézve Úriszék 1049-50]. — Noha e megjegyzésekből láthatóan a címszóbeli díj különböző törvényt, ill. szokásjogot sértő cselekményekért járó büntetéspénz volt, nem látszott célszerűnek az ide vonható adalékokat a *díj* címszó al. részletezett jelentések, ill. jelentésárnyalatok néhányára szétforgácsolni.

holteleven félholt; pe jumătate mort; halbtot. *1595:* En raitam az J miatt taghlas, ver ontas, testem zakadasa veresegh leön, vgy Annjra hogy eggik uyomat el vagak, ... myües ember leüen, holt eleüen vagiok miatta [UszT 10/61].

holtelevenen félholtan; pe jumătate mort; halbtot. *1603:* Jeowe el J teob tarsaval egywtt hazamra ... megh foga hazamban az feoldre eytte tazigala azwal Nem elegedek az erezbennes az feoldre yttetth keowetem az ketek zeket labawal Rwgdossott holt elewene(n) hagyot [UszT 12/51]. *1604:* mikor ... niresb(en) valo kosarunkat marhanknak megh akartuk volna nagitanj az Farkas lakj Attiankfiaj ... rank wtenek, nemw gonozul teueo emberek egj Attiank fiat Farczadj Czeriak Ferenczet le uerek, taglak vagdalak ... holt eleuene(n) hagiua(n) [i.h. 18/73-4]. *1608/1623:* az eö Apjat minden oknelkwll ugy megh uerte volt, orszagh utan, hogj ugia(n) ott az feöldeon holt eleuenen hatta [LLt Fasc. 75]. *1722:* mikor Oltján Oprát halálra verték ... holt

elevenen a földen elhatták [Velkér K; Ks 7. XV. 6]. *1731:* meg verte, taglotta, kinzotta az vas villának nyelít rajta el törte holt elevenen hagján [Dés; DLt]. *1764:* Musnai János eő Kgylmét az Ő Tordai Piatzon ... késő estve az I egy nagy baltával meg tamadván, fejét, mejjét, testit öszszve rontani, s tsaknem holt elevenen hagyni batorkodott [Torda; TJkT V. 216]. *1801:* Kováts András ifju Legény (18) . vallya testének minden részeit öszve vagdalván holt elevenen hagyák [Feltorja Hsz; HSzjP].

holtelevenül félholtan; pe jumătate mort; halbtot. *1588:* Az en fiam jobagyat chyan Janos neweótt . . Az Atthyawal fegyveres kezzel Reya menwen .. halalos sebbel altal eóklele, holt eleweneól hatta [Somlyó Sz; WLt]. *1598:* Ezert hittam Kegelmed eleyben Tebeöb (!) Tarssayual kire protestallok azokra is Jeöuendöben Gondom lezen, Jöt hazamra eynek eyuesteghssegben (!), Aytomat be uagttak en magamat adigh vagdaltagh az migh akarttak, sebessen holt eleuenwl hallal akarasnak terhen uagy erette [UszT 13/33].

holthír halálhír; veste de moarte, stirea morţii; Todesnachricht. *1737:* etzakanak idejen cir. 9. orakor halvan hirit Turoczíné Köntzei Klara Aszonyomnak holt hirit ... oda haza busulaltunk magunkban [Kanta Hsz; HSzjP]. *1756:* el bujdosott Vászka Zaharia és hot hirit hozták [Oroszfalu MT; JHbK XX/23].

holtig halálig, vki halála napjáig; pînă la moarte; bis in den Tod. *1570:* Azt Thwgya hogy Zyw Andras alkwt megh valamynt az Trombitasnewal az haz feleol, De Nem Thwgya myt fyzetet neky, chak hogy Latta az azzont holtigh benne tartotta az hazba [Kv; TJk III/2. 5]. *1595 k.:* Noha kgmes vrunk hwsegesen holtigh Nagysagodnak zolgalni igiekezwnk az mint illikis, de giakorlatossaggal az nagy romlas miat be nem telliesithettiwk, az mint illennek az raitunk forgo Nagod zwkseges dolgait [Dés; DLt 247]. *1606:* Istent s az keöreöztenj allapatot tekintven fizetest rendelt minden eztendeönkent Holtigh neky [Tövis AF; BálLt 90]. *1619:* Daro Simo .. holtigh mind Beczj Imrehet szolgala [BLt 3 Dienes Ferenczj Szent Martonj[a] (60) ns vall. — [a]Cs]. *1684:* Daniel Deak Ur(am) az asztalárol holtig etette itatta tisztességesen tartotta s meg bötsüllötte [Torockósztgyörgy; Pk 7]. *1767:* az Eclésia lábas házát ... udvarával együtt ... által adja az Ecclesia Mlgos Inspector Curator Gróf Bethlen Lajos Ur(na)k a' végre, hogy maga költségén megépíttesse, és holtig birhassa [Kv; SRE]. *1778:* Emlékezem réa hogy meg vakult volt Etzken András, s holtig vak volt, sokszor én magam is vezettem haza az maga házához [Albis Hsz; BLev]. *1803:* Szabo Mihály az Apossáté vagy Anyossát (: melyiket meg felejtkeztem :) holtig dajkálta és elis takaritotta [Szenterzsébet U; Borb. II id. Török János (71) ns vall.].

Szk: ~ *tartó. 1775:* Igen siralmas és keresztény embertől sajnálandó dolog jött világosságra két úri házban, minémű kedvetlen dolog, nagy bűn és abból következett holtig tartó kedvetlenség és gyalázat. Bánfi György Wesselényi Farkasnéval egybenszűrte a levet [RettE 357] ✱ ~ *való* halálig tartó. *1579:* Aggyak eleybe hogy az Conuent eleybe Mennye(n) es vallast tegie(n), amynemő akarattyat es holtig valo abbelj meg Maradassat Igirt az keonyeorgeo zemelyek altal [Kv; TanJk V/3. 183a]. *1634:* ez az fogoly legeny es Gombasi ot vadnak az szegenyek temetese szelyben es az fogoly legeny kerűldegeli, es mondgia neki, miert esses hogy megh cziufolal, mert holtigh valo nyaualyat szerszel enneke(m) [Mv; MvLt 291. 20b]. *1766:* el tőkéllet gyilkos, és halálos szándekbol ã Férjemet két Flinta lővésekkel által lővöldözték ... karján és ágyékán 44 Sebet tettek, holtig valo fél széggé és nyomoriká tették [Kökös Hsz; Kp I. 237].

holtiglan halálig, vki halála napjáig; pînă la moarte; bis in den Tod, zeitlebens. *1584:* Catalin Keotelwereo peterne vallia hogy Az Aniamtol hallottam hogy holtiglan rea valla az vargane Anniara [Kv; TJk IV/1. 257]. *1691:* holtiglan az ö kegyelmek hűsegekb(en), földőkőn meg marad [Magyaró MT; Told. 22].

holtrészeg tökrészeg; beat tun/criţă; stockbesoffen. *1634:* Peter Kouaczy holt rezegh vala [Mv; MvLt 291. 28b]. *1638:* az Tauali Esztendeóben korczioma borom uala Varga Miklosné oda ieoue, es ott ijutt Nagi Miklossal es az tobbivel, es holt reszegh volt okadozot es ez az Nagi Miklos honia ala fogta es keozkenóievel törlötte az szaiat ezt monduan semmi semmi katona dologh [Mv; i.h. 142a]. *1762:* az I. Szabo Pal az meg nevezett üdöb(en) holt reszeg volt ugy annyira, hogy nem tudta maga actussait [Torda; TJkT V. 112]. *1794:* Burgya Onutz is holtt részeg volt [Letka SzD; TSb 5].

holtrészegen tökrészegen; beat tun/criţă; stockbesoffen. *1756:* A Falus Biro és Esküttek ki jövének holt részegen a' mezöre, és valaholott embert tanaltanak kergettek hurtzolták és zállagoltak [Bencenc H; BK Misc. 1143 Tot Marián (37) jb vall.]. *1759:* Tisztarto Vram ... el ment a' Fogadoba innya és a Béresekkel edgyütt viradtig tántzolt osztán reggel holt részegenn, kantso borokkal ment haza [Marosludas TA; TKl]. *1831:* a' Gujás akkor holt részegen feküdöt szemem láttára a Magyaros szélibe [Dés; DLt 332. 13].

holtszén 1. faszén, *rég, táj* kovácsszén; cărbune de lemn, mangal; Holzkohle. *1604:* Azonkeppen eztendeot altal az harangozonak es Trombitasnak Toronyban valo vigiazasra giertiat tartoznak Venny, az harangozonak penigh holt awagj kowach Zenetis amenyre az Zwksegh kewannia [Kv; RDL I. 77]. *1765:* (Az executorok) Biráinkot, s lakossainkot gombolyékba kötözték, hogy nemis mozdulhattak, ugy meg szoritották tekerő fával a kötést, mint az fával meg rakott szekeret, hogy abrázatunk, s körmeink meg feketedtenek, mint az hólt szén [Kisenyed AF; Eszt-Mk Vall. 299]. *1827:* a Halom(ba) melybe tégla holt szén tétettetett Felső Csernátoni Máttyás Joseff meg is tsapattatott [A.csernáton Hsz; HSzjP]. *1831:* a' fenyves között ... határhomp hányottatván, az alá temérdek hót szén temettetett [Toplica MT; Born. XVb]. *1832:* az ennek előtte mint egy hat esztendővel Zetelaka által halmoknak praetendalt kő hányások fel hányattak melyekben is találtattak ujj cserepek nem régi üveg darabok 's holt szénis — szemmel látolag meg tetszett hogy mely helyt rakattatot bé azon ujj cserép nem régi üveg darab és szén a meg nevezett kő hányásokba [Bögöz U; IB. Nagy Márton ub lev.].

2. elhamvadt/kialudt parázs; jar stins; Löschkohle. *1693:* az Ágy aloll ... asott ki edgj három lábu széket

edgj tsuprot, mellyb(en) volt holt szé(n), és egjeb aprolek Praktika mellyet nemis tudhattanak mitsoda [A.jára TA; Berz. 7. LXV/38]. *1759:* Az gyermekektől hallottam, hogy Gyergyai Boldizsárné azt mondotta volna, az patakon Faluvéginé Berei Sára az lúdnak az szivét kivette, és holt szenet tett helyébe [Bözöd U; Ethn. XXIV, 85 néhai Kecskés Zsigmond reliktája Sára[a] (40) pp vall. — [a]Csak így] | bémenék .., hát Faluvégi Mihályné[a] az tűz előtt ül, sóval, kenyérrel egy holt szénnel ott babonáskodott [uo.; i.h. 87. — [a]Leánynevén: Berei Sára, boszorkánysággal gyanúsított asszony].

holttest cadavru; Leiche, Leichnam. *1562:* Frater György kincstartó barát holttestét érdeme avagy latorsága szerént egy néhány napiglan a párna tolla között tarták, mert abban gyanakodtak, hogy esmét a török mellé akart állani a szultán Szulimán pártjára az országgal együtt [ETA I, 15 BS]. *1573:* Eotthwes Antal Azt vallia hogy mykor Immar az holt testet temetni akarnak vinny vgi Erkezet Zilagine latta hogi pechetet Mwtat volt Mindennek es tylt volt Mind kwlseo belseo Marhat Mig az eo adossaga ky telyk, es hogy ky hoztak az testet az hazbol azonnal lakatot vetetet az hazra [Kv; TJk III/3. 240]. *1586:* Ez Niolcz emberek, Assanak Syrt, es eok hordozzak a' holt testeket mind Bodoghok mind zegheniek hazabol [Kv; TanJk I/1. 33-4]. *1592:* Ceklas Mihalne, Anna azzoni vallia latta hogi mikor az holt test keorwl forgot az holt test megh veritezet [Kv; TJk V/1. 213]. *1613:* Procur(ator) Detenti Steph: Hattvani protestatúr super eo; Az keserves fel ... az mit kevannak az kett Birak Uraimtol hogy az ki hozatot fogoly H. Istúan az Tanacz hazhoz hozatot holt testet attingalna, pretendalvan ezt az procurator ebben, hogy ez volna az varosnak úsússa es szokása [Kv; PLPr 1612—15. 97. — Tetemrehívásos jell-ű bizonyítás!]. *1677:* Nemely helyeken ennekelötte éltenek illyen abussal, hogy a' Hólt Testeket némely Városokbol, vagy Falukbol, a' keserveseknek el-vinni, avagy tellyességgel nem engedték, avagy nagy sanczoltatással: annakokáért az az abusus in perpetuum tollaltassék, és a hólt testeknek ki-vitele minden helyekröl meg-engedtessék [AC 138]. *1794:* a' holt Test a' Templomban ne tartassék hanem tsak Predikatzio elött vitetvén bé annak végzödésével onnan ki vitettessék a' koporsok jol bé tsináltassanak, és ha az holt Test még is tapasztalhatoképen szagos lenne, az illyen Testnek bé vitettetése meg nem engedtetik, hanem a Templomon kivül a' Porticusban tétessék le [Kv; SRE 315]. — L. még CsH 102; RettE 73, 129-30.

holttetem 1. holttest; tetem; cadavru; Leiche, Leichnam. *1777:* Azon Házat, leg inkább azért tartya magájénak az Ecclesia, hogy ottan holt tetemet kaptak [Mezőpagocsa MT; BK. Lupus (!) Todor (57) zs vall.].

Szk: ~ *re reáhív* tetemre hív, tetemrehívásra idéz. *1590:* Malomffaly Janos Nemes Ember Jakos Balint Veres Peter farczadiak Nemes Emberek hitwk zerint mondgiak hogy Eoreoksegeteol farczadrol rea hittak kilenczj orara Fekete Moysest az holt tetemre. Thamas Janos Bodogh azzonyffaly Fanczialy Ferenczy vgian fanczialy Kosa Peter Vdvarhely nemes Emberek hitik zerint mondgiak hogy az feo Gylkost Nemett Mihalt rea hittak az tetemre Vduarhely hazatul kilenczy orara [UszT II/1. H. 92. — A teljesebb szöv. MNy LIX, 362-3.

A tetemrehívásra l. SzE 510—6.

2. csontképződmény (a ló lábán); formaţie osoasă (la piciorul calului); knochige Bildung (am Bein des Pferd(e)s). *1629:* Az gyermek louak Uram bekeuel vadnak, Az Fodornak, leott vólt az fel üleó feleoll ualo elejn az terde(n) aloll valami czomoczka mind azt tudtuk hogy holtetem, dórgóltette(m), hanem most meg lagyult [Fog.; KCs IV/114 Kemény János Kemény Boldizsárhoz]. *XVIII. sz. eleje:* Az mely lovon holt tetem indul nem kel varni hogy meg keményedgyék ā Csomoja, jo idején gyengén és nem méllyen meg kell vagdalni ā Csontot, apro sót kel rea hinteni és le dőjtvén ā lovat, mogyoró fával mind addig kel dörgőlni, még megh lágyul ā Csomoja, nem kel kimélni, csak az inat meg ne Sercsed s el Szárad [JHb 15/10 lótartási ut.]. *1791:* 10 esztendős Almás setét szürke szőrü, az első jobb és hátulso bal lábán holt tetem vagyon és kevéssé kehes egyébként apro lépésü ló [HSzj 169 *almás-sötétszürke* al.].

A MPászt. 261 *tetem* al. ezt írja: „csontos képződmények leginkább a ló lábán mint: öztetem, nyúltetem, holttetem, kaptatetem, gyűrűtetem; közös jellegük az, hogy a gyűrűtetem[a] kivételével hosszúkások" [[a]L. még i.h. 334 *tetem* al. *gyűrűstetem* alakban, megtoldva a *vágástetem* néven „a csánk vagy mellső végtag csontkinövései" között említett fejlődési rendellenességgel]. Noha i.h.[b] utal a *pók* cimszóra, az ott olvasható 'a lónál, lágy daganat a csónkon'[b] értelmezés miatt a cimszó és a *pók* jelölte lóbetegség nem tekinthető azonértelmű betegségnévnek [[b]L. még i.h. 330 *pók* al. ugyanezt ismételve]. Másutt Tseh Márton 1740 (?)-béli[c] adaléka alapján a holttetem-et Herman Ottó határozottan a kaptatetemmel azonosítja [i.h. 313. A rövidítésjegyzékben ugyanez a munka 1797-ből valóként szerepel].

3. '?' *XVI. sz. m. f.:* Holt tetem oruossagha Egy tikmoniat kemenyen kell sewttny es ketteo meczczeni io hewen ra kell keottny azt Haromzor kell chelekedny eggyk keotest vagi két napig tartja rajta [MNy XXI, 142].

Mivel e korai recept nem tartalmaz semmiféle utalást a betegség jellegére nézve, a szerk. az adalékot nem tudja értelmezni.

4. kb. kemény bőr alatti faggyúmirigy-csomó; glandă sebacee (sub piele); (harte) Talgdrüsenknoten (unter der Haut). *1724:* az job felól valo homlokan az szemöldökén felyűl harom kis Csomo volt, hold tetem vagj mi volt nem tudom [O.lápos SzD; BK. — Paska Jonucz (96) ns vall.]. *1847:* Popa Stéfannak .. a' jobb vak szeme iránt egy mogyorónyi nagyságu holt-tetem van [Dés; DLt 406].

5. vmilyen csomó, daganat v. kinövés; un fel de nod, umflătură sau excrescenţă; irgendein Knoten/eine Geschwulst | ? vadhús; excrescenţă de carne; Fleischwucherung. *1825:* Nyaka hátulso részén egy Holt-teteme lévén az operatio által ki-vágatott Chyr. Brassai János által [Dés; DLt 540].

holttetemes ? kaptatetemes; cu scoică; mit Schale. *1824:* Egy barna pej mintegy 10 Esztendös Kantza ... elsö jobb Lábba a' Csiklaján féjjel hottetemes [DLt 164 nyomt. kl.].

A jel-beli azonosításra l. MPászt. 313; i.h. szerint a holttetemes ló ménesbe nem alkalmas.

holttetemforma növés kb. vadhús; excrescenţă de carne; Fleischwucherung. *1852:* ezen lonak a' hasa alatt bal felől a le kőtő hejjén vagyon egy hot tetem forma nővése [Dés; DLt 1066].

holttetemű holttetemes, ? kaptatetemes; cu scoică; mit Schale. *1761:* Gyermek Mén lovak vadnak ez szerént Imo Tiszta fekete . öt esztendös ép Ménlo Nro I 2do barna szörü kevéssé szürkés két hátulsó Lábával szártsa, elsö lábai kevéssé holt tetemüek, külömb(en) ép testü Öteszendos Ménlo Nro I[a] [Siménfva H; JHb XXIII/31. 15-6. — [a]Folyt. a fels.].

holval reggel; dimineaţă; morgen. *1568:* Georgius szoch . fass(us) est, hogy Egy Tyukom Ment vala altal, az Andras Katho hazahoz, oth meg fogtak. Ezth vallia hogy egy vosarnapra viradolan, dobogas lqth az haz hyan, es tyuk Repeyes (?). Es en ezt meg mondam gergel Deaknak, holual, az Tyuk penig az vtan meg ique egik Andras Katotol, az masikath ot leltek meg [Kv; TJk III/1. 233]. *1570:* Hedwigh Hannes Zachne azt vallya, hallotta agyaba hogy egy holwal mykor az Annyatwl keoltezyk volt az Kwpas Janosne leanya Igen deorgedyk volt de Ne(m) tugia my veget [Kv; TJk III/2. 139]. *1583:* Zasz Georgy vallia Amely Nap a' haborusag león Azon Nap holwal meg paranchola az Kasketheo Agoston vgmint Capitan hog a' tizedet el Jaria(m) [Kv. TJk IV/1. 192]. *1588:* 17 Nouem(bris) Holwal hogy Lazlo vramat es Ferencz vramat vittek az Erdore Kolchyeget wottenek 5 kallachiot d. 5. 4 Tykot .. d. 20. Kenyerre d. 6. Bort uarosset [Kv; Szám. 4/III. 36]. *1592:* Jouegh Peterne, Ersébet Azzoni vallia . Mikor estue ez teortent volna holűal ki alla az Actora Zabo Georgine es monda Niarinak, te felesege hagiot lator Niari Martonnis vizza ada az zitkot es monda, Hazuc esse lelek kuruaul benne, hogi en felesege hagiot lator volnek mind addigh ammegh ram bizonitod, mert en el ne(m) hattam, hanem eo hogiot el engemet | Nyreo Kelemenne Ilóna Azzoni vallia . Ieoue egi holual hozzank az Inas Janczi es kerdwk mi dolog, hogi el Iwtt volna az vratól [Kv; TJk V/1. 183, 199]. *1604:* masod nap holúal azt mo(n)da Berkezj Mihaly hogy ne kereskednek az my Teórek Janos batiank penzeúel [UszT 18/144 Mich. Fanchialy de Ilke lib. vall.]. *1605:* Engem hiut uala el mattias kouaczj mocziar oldalba, hogj egi mehet talalt es segeliek ki uagnj en el menek vele es mikor ki akarok uagnj estve leon es kj nem veheteok estue hanem holual oda menenk es ugy segittek holual kj uenni [i.h. 20/335 Baiko Pal uargiasj zabad zekel keoz bizonia az ket fel peresnek].

Szk: ~ *reggel* ? kora reggel. *1583:* Marg(i)ta Bereczk Mathene vallia, . mind hazamhoz mind pithwaromba be Ieot az Deak Adam Diznaia elegzer mind holwal Reggel de Nem bantottam [Kv; TJk IV/1. 121] ✱ *estve* ~ ? kora este, szürkületkor. *1650:* oly helyen vagyon az hazam hogy megh latthatta(m) estve holval [Kóród KK; BálLt 43] ✱ *mind estve* ~ este-reggel, mind este, mind reggel, este is, reggel is. *1574:* Anna Lwkach deakne Latta hogy az Zabo Gaspar Zolgalo leania Mind estwe holwal Ment az horgos Balint hazahoz Mert az baromal bant [Kv; TJk III/3. 398]. *1590:* Hogy 24 february Enyedre Mentúnk volt ... Zab Zennara Mind estúe holúal Mind oda mentunkbe ez haza Jottúnkbe Zenna Teze(n) f. 5 d. 51. [Kv; Szám. 4/XXI/16 Kis István sp kezével]. *1602:* miklos petert mind boral husal Elessel andras wram tartotta wolt ot mind estue holualt [UszT 17/45 Biro Jakab lofw Bodog azon falwj vall.].

holvaldon reggel; dimineaţa; morgen. *1595 k.:* Az menesloúakot en yzem ki, de en akkor ne(m) tutta(m) kye az menes, hanem mastol hallam hogy az Boros Peteręt kj wztek volt, es az Berze Mihaliet be yztęk estúe fele, en azert holualdon yztem uala ki mikor ki wzęm ugy techik tizen valanak [UszT 10/115 Valentinus Antal de Zataloka[a] jb vall. — [a]Zetelaka U].

hol-vitel vminek merre való vezetése; ducere (într-o anumită direcţie); (Trassen)Führung. *1825:* a' szegény Populé szénved ö nyujt munkás kezeket, ö Conservalja, ö tartya[a], ötötis kel vala hát, azon temerdek nagy ki terjedö Utnak tsinálása, 's hol vitele aránt meg halgatni [UszLt Marchalis széki jk ad Nr. 304—825].

hólyag 1. băşică; Blase. *XVIII. sz. eleje:* az ember is kétt képpen Szokot meg ficzamodni ă fejeben és ă bokájáb(an), az fejébül ki nem vehetni, mert mint az kergeteges borjunak, az ugy (!) kergén van az holjagja, s nehéz ki vágni [JHb 17/10 lótartási ut.].

2. *1570:* Vachy Margith ezt vallya, hogy ew ez eyel fekethe Mathe hazanal halt, Es eyel fely Zerkent, es Tahat wgy hopogh az hazon az kew hogy vgian egymast ery volt, Es az keozbe hallot Illien zot hogy hoyagh hoyagh, Es az Mint esmerhette az Zeoch adam haza feleol leot volna Mind az haygalas Mind az hoyagh kyaltas [Kv; TJk III/2. 270].

3. húgyhólyag; vezică urinară; Harnblase. *1630:* iott vala valami kicziny ala az testebeöl de nem tudom ha az beli volte avagj penigh az Hojaga [Mv; MvLt 290. 220b]. *1773:* Balás János . meg vallotta hogj meg rekett az ökre nem vizelhetik, és hogj meg dőglőttis maga beszellette hogj edgj darabotska követskét talált a Madarába(n) vagyis Hojagjában [Asszonyfva TA; JHb II/3].

4. hólyagzacskó; punga din băşică; Blasenbeutel. *1828:* Dévai Kitsi Jósi Hohér inas 20—25. Esztendős, el fogatott azért, hogy égy Gintzágai Embertől az ővéből égy hojagban lévő pénzét el lopta, és azzal égyűtt fogatott el [H; JF 36 Prot. 1].

5. ? gömb alakú ékítmény; podoabă de formă sferică; kugel/blasenförmiger Schmuck. *1697:* Egy hármas karikás, és közben közben holyagos arany láncz eo; melyben vagyon ötven három darab láncz szem: és öt zöld Zománczos holyag [KGy]. *1736:* Minden lőfő vagy darabant embernek az felesége nagy kontyot viselt, abban nagy két tőt szúrt fel, mintha két szarva lett volna; az konty felől való része az tőnek holyagos volt, azt a kontyon kívül hagyta, az kinek jobb tehetsége volt, annak ezüst volt mind az tője, mind az hólyagja, némelyeknek az hólyagja aranyos, az többinek olyan volt, az micsodás tőle kitölt [MetTr 345]. *1782:* Gránátbol tsinált tizen egy Hojagokkal Palatingli [A.balásfva BN; LLt].

hólyagkiáltás strigătul „hólyag"; „hólyag"-Ruf. *1570:* az Zeoch adam haza feleol leot volna Mind az haygalas Mind az hoyagh kyaltas [Kv; TJk III/2. 270. — A teljesebb szöv. *hólyag 2.* al.].

hólyaglámpás lámpásfajta; un fel de lampă; Lampenart. *1669:* Az belsö boltra nyilo ajto gyantaros ... Ezen boltb(an) ... vagjon ... egj iratos zöld leveles lada ...

Egj Lengyel orszaghi holyogh lampas [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24a].

Alkalmasint marhahólyaggal bevont/borított lámpásfajtára von. az adalék.

hólyagos 1. kb. hólyagszerű felületű; cu suprafaţa bombată; von/mit blasenartiger Oberfläche, blasig. *1673:* Hat ezüst aranyas cseszek holyagosok [Fog.; UtI]. **Szk:** ~ *csésze. 1673:* hat örög fejer holyagos cseszék [Fog.; UtI]. *1753:* Viragos hojagos Lábas Csesze Gyümolts alá való N 10 [Marossztkirály MT; Told. 18] ✱ ~ *csupor. 1683:* hozott Imre Miklósné ejteles fületlen bibircsós csupor 14, füles csupor 3 harmadrész hólyagos fületlen 16, negyedrész füles csupor 19 [Torda; SzZs 247]. *1732:* Találtunk .. három ugorkának valo üveget porgoló formát . ., két holjagos csuprot [Kv; Ks 40. XXVIIIc]. *1736:* úgy ittak mindaddig, míg mind az gyümölcsöt beadták, akkor egyenest kezdettek innya vagy almási veres csuporból, vagy járai hólyagos csuporból | az színben[a] .. volt segesvári viaszas új kupákkal küsebb nagyobból álló pohárszék, volt járai fazékból, hólyagos csuporból, almási csuporból is álló pohárszék [MetTr 326, 383. — [a]Ahol a lakodalmat ültek]. *1816:* Az ajto felett valo kerek Fogason Négy hojagos Csupor, és Tiz Csuprok [Varsolc Sz; Born. IV. 41] ✱ ~ *fazék. 1716:* két holyagos fazék [HSzj] ✱ ~ *forma. 1694:* Vagyon két ezüst Pohár a' mellyik(ne)k egyike Cristaly hollyagos forma labos belöl aranyas [Kv; ACJk 16] ✱ ~ *ivócsésze. 1697:* Öreg Aranyas ajaku gerezdes holyagos ivo Csésze [KGy] ✱ ~ *kanna. 1668:* Egy holiagos torkán aranyozott kanna kivűl, belö merö Arannias [Mk Kapi György lelt.]. *1673:* Egy aranyos fejér holyagos kanna. ugya(n) az brassaiak adták [Fog.; UtI] ✱ ~ *kupa. 1639/XVIII. sz. köz.:* négy Szép Holyagos merőn arannyas virágos fedeles Kupák [Fog.; Told. 27]. *1683:* Két őreg virágos aranyos kupa edgyik hojagos masik nem fedeles [UtI]. *1699:* Holyagos arannyas czapas viragok kupa fedelestől [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 150] ✱ ~ *oldalú. 1679:* Hojjagos oldalu, paraszt, fületlen föld fazek (: egyike Csorbas :) nro 9 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János lelt. 54] ✱ ~ *palack. 1673:* Két ezüst aranyas holyagos Palaczk [Fog.; UtI] ✱ ~ *pohár. 1688:* Egy koronás holyagos Lábas ezüst pohár, kivűl belőll aranyas [Born. II. 18 Mikola László lelt.]. *1717:* Az Hollyagos lábos ezüst pohárís meg vagyon [Kv; ACJk 49b]. *1708:* Vagyon egy ezüst Pohár holyagos aranyas. Az Asztalos Cimer Céh Pecséti szerint lévén rajta [Kv; i.h. 69]. *1732:* Egy hojagos ezüst egészben arannyos régi nagy lábos pohár fedeles, a fedelének felsö részin ezüst unicornis[a] [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 35. — [a]Az egyszarvú a Kornis család címerállata] ✱ ~ *pohárfedél. 1735:* Ezüst Portekák ... Egy virágos hollyagos Pohár Fedél 26 Lot 2 Nehezék [Kv körny.; RLt] ✱ ~ *poharacska. 1694:* Egy kis lábos holyagos Pohárocska [Kv; Berz. 2. 29/76] ✱ ~ *sótartó. 1673:* Egy kerek holyagos aranyas só tartó [Fog.; UtI] ✱ ~ *üveg. 1699:* Hosszu ajaku holjogos üveg felejteles Nro 1 [O.csesztve AF; LLt Litt. C]. *1754:* Ugorka Sozni valo üveg 1. ... holyagos üveg [Borsa K; Told. 53] ✱ ~ *üvegpohár. 1713:* Nagy Öreg Veres Becsi Ládában 5. Lengyel Országi onos iratos Bokájok, egy hojagos meczet üveg pohár Srofos [WassLt id. Vass Györgyné Nemes Mária hagy.].

2. Betegségnevekben jelzőként; ca atribut în numele de boli; attributiv in Krankheitsbezeichnungen: felhólyagzott; cu pustule; voll(er) Blasen. **Szk:** ~ *himlő* fekete/valódi himlő; variola major/vera; variola pustuloasă, vărsat negru; schwarze Blattern. *1712:* Csak hertelen véletlen nyavallya az Matkamat megh kőrnyékezvén meg betegedet Megh himlőzőt hollyagos himlőben volt akkor Annor(um) 15 [SLt Suky László feljegyzése 17]. *1778:* az el mult tavaszon, és szüntelen való idő változások közt eltölt nyáron és öszön oldal fájásban, torok fájásban, veres himlöben, hollyagos himlöben és egyébb forro nyavallyákban sok hellyeken történtenek e' Nemes Székbenis hirtelen való meg halálozások [MvÁLt Mátyus, ConsSan. gub.]. ✱ ~ *himlős* valódi/feketehimlős beteg; bolnav de variolă pustuloasă/de vărsat negru; Pocken/Schwarzblatternkranke(r). *1824:* valyon a' mostani hojjagos Himlösek között vagynak é valósággal bé oltottak [Dés; DLt 893 dr. Soos Márton physicus (orvos) a városi tanácshoz] ✱ ~ *himlőzés* fekete himlőzés, fekete himlős megbetegedés; îmbolnăvire de variolă pustuloasă/de vărsat negru; Erkrankung an schwarzen Blattern. *1778:* Ezek a' Rendelések minden némü forro nyavallyákban, veres és hollyagos himlözésekben, tüzes orbánczokban közönségesen hasznosok és a' megtartása igen szükségesek [MvÁLt Mátyus, ConsSan. gub.] ✱ *fattyú* ~ *himlő* bárányhimlő; varicella; varicelă; Schafblattern/pocken. *1824:* Némelyeket én magam láttam .. a' Be oltás v. Vaccinatio utan meg himlözetteket — De a' kiknek hojjagos Himlöjek tsak fattyu hojjagos himlök (így!) voltanak varicellae ... a' mi kevés napok alatt magába el-szárad [Dés; DLt 893 dr Soos Márton physicus (orvos) a városi tanácshoz].

3. ? hasas; burtos, pîntecos; bauchig, kumpig. *1735:* Egy virágos Pohár hollyagos dereka 45 Lot [Kv körny.; RLt]. *1816:* Három Szilke ... Két hojagos (így!) [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina Conscr.]. — E jel-re l. a székelységből a MTsz *hólyagos 3.* al.

4. gömböcskeszerű; de forma unei biluţe; klümpchen/kügelchenförmig. *1736:* Minden lófő vagy darabont embernek az felesége nagy kontyot viselt, abban nagy két tőt szúrt fel ... ; az konty felől való része a tőnek hólyagos volt [MetTr 345. — A teljesebb szöv. *hólyag* 5. al.].

5. ? pöffedten karikás; cu pungi la ochi; mit Tränensäcken. *1815:* Szpiridon Berdásnak a' szemei holyagosak [DLt 56 nyomt. kl].

6. szk-ban; în construcţii; im Wortkonstruktionen: ~ *aranylánc* '?' *1697:* Egy hármas karikás, és közben közben holyagos arany láncz eo [KGy]. *1775:* egy hollyagos vagy diobeles Arany Láncz, jó féle gyöngyökkel rakott [EMLt] ✱ ~ *boglár* '?' *1645:* Egj Kantartis boglaroztam feieren haguan czak holjagos boglarokkal [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 120]. *1786:* Egy Arany övböl valo 4 hollyagos nagy arany boglár 24 rubint benne [Nsz; Ks 77/56].

7. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: ~ *fedél* '?' *1740:* az Graditson fel menvén egy Filegorias Tornatz, ezen Filegoriának magos holyagos fedele [Pálos NK; Ks 11. XLI. 32] ✱ ~ *fedelű* '?' *1791:* (Az udvarház) fedelenek tetején ... két égy sorban lévő hojagos fedelű négy szegü kémények szemléltetnek [MNy XXXVIII, 134].

Valamelyes valószínűséggel a barokk 'hagymafedél', 'hagymafedeles' jel-sel számolhatni.

8. ~ *nyakravaló* ' *1673:* Egj kis apro gjöngjből fűzet hojagas nyakra valo [Marossztkirály MT; BfR].

9. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: ~ *fejű szeg* ? nagyfejű szegfajta. *1623:* czyenaltasso(n), zep bellet az vagy keczeres kaputt keth fele Nylot gyalult dezkaboll mellyet zep megh onnozott Eoregh holiogos feyw zegekkel veresse(n) megh swreőn [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.] ✱ ~ *szeg* 'ua'. *1632:* Masik hazon egy festett bellet holiogos szegekkel uert uas sarkos pantos fa kilinczes ayto [Fog.; UF I, 139]. *1652:* festet, parkányos, holyagos szegekkel vert, vas sarkon panton forgo, vas tolyo záros, kilincses, fogantos, vértes, ütkőzős, forditos Ajto, kulcsával egyőtt [Görgény MT; Törzs]. *1694:* Innet az elebb meg irt boltb(a) vissza menvé(n), njilik onnét vas sarkas, pántos, plehes Záros, vas ütkőzős es be vonos, hojjagos szeges, fa hevederes bellett Ajtó, ahoz hasonlo más-bóltra [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúria-leír.] ✱ ~ *szeges. 1694:* vas sarkas, pántos, fa hevederes, boritott záros, vas űtkőzős, hojagos szeges, bellett Ajto [uo.; i.h.].

10. ~ *gyertyatartó* '?' *1673:* Két fejér holyagos oroszlyános gyertyatarto és egy mariás gyertya Tartó [Fog.; UtI] ✱ ~ *virágú. 1740:* Egy Pár hollyagos virágú ezüst Gyertya tartó ... Egy Liktarium alá valo hollyagos virágu ezüst Csészétske [Ne; Told. 19].

11. Gyümölcs-, ill. gyümölcsfanevekben jelzőként; ca atribut în nume de fructe şi de pomi; in Bezeichnungen von Früchten bzw. Obstbäumen, attributiv: ~ *cseresznye* cireşe băşicată; Blasenkirsche. *1771:* Szilágyi Josef Miska nevu fia ... és még Repa Jantsi, . szemem láttára . Madarasi Janos Uram hojagos Cseresznyéjét le loptak és az ágat is mind le tordelték [Dés; DLt 321. 6a Al. Huszár (30) vall.] ✱ ~ *cseresznye-fa* papălău; Blasenkirschbaum. *1786:* egy Nagy hollyagos Cseresnye fát [a] [Backamadaras MT; CsS. — [a]Vágott ki] ✱ ~ *meggy-fa* vişin (spaniol); Blasenweichselbaum. *1728:* Vagyon ezen Gyümöltsös Kertnek also Részében Vetemenyes Kert: melyben vadnak szep nevedekeny holjagos Megj fák [Aranykút K; Ks 55. 73 gr. Petky Dávid lelt.]. *1813:* Hójagos és más féle Medgy Fák [Koronka MT; Told. 18].

Ha. *1705:* holyogos [Cege SzD; WassLt].

hólyagosan 1. '.' *1680:* Kertben valo Fillegoria hollyagosson kar fásson vagyon Sindelyezve es czifrazva [A.porumbák F; ÁLt Inv. 9].

2. '?' *1742:* Egy pár fűlbe valo jo féle fejér gyöngyböl hojagosonn fűzve, gránát mindenik közepibe, fél lot s egy kőnting [Kisesküllő K; SL]. *1782:* Hét rend kőzépszerű borsonyi nagyságu joféle Győngyből, egy rend hojagosan fűzőtt három rend gránattal edgyütt. Nyakra valo [LLt].

hólyagozik *átv* kb. berzenkedik; a se burzului; sich sträuben. *1653:* Kolosvárt a gyűlésben választák a fejedelemségre Bethlen Gábort. Mert noha holyagozni kezdett vala az ország: hogy a török akaratja ne légyen, hanem a libera electio légyen, de ugyan lőn electio! Azt választák, a kit a török császár akara és a bassa Bethlen Gábort [ETA I, 115 NSz].

hólyagú '?' *1818/1826:* Nagy hojagu arany Láncz ehez valo két Fülbevaloval [KvAkKt Mss 27].

homagiális hűségeskübeli, hűségesküből folyó/következő; ca urmare a jurămîntului de credinţă; treueidisch. *1717:* Ezeket és több homagiális kötelességihez tartozó hívségeket, minden diffidentiák és hivetlenségek eltávoztatásával elkövetni, ... kegyelmeteknek . parancsoljuk és commitáljuk [SzO VII, 227 gub.]. *1755:* Bartos Kelemen ... előre kötelezte magát, hogy más Tartománybéli Akadémiákon nem tanul, hanem a' mellyek békességet tartanak a' mostan Uralkodo Felséges Királyi Méltossággal, Ottanis Homagialis Hivséggel viseli magát [Ne; BLev]. *1786:* En öregségem miat el erötlenedvén a' mostani terhes szolgálatot nem vihetem vgyan de a' szent korona 's örökos Királyom hasznát holtig elö mozditani homagialis kötelességemnek tartom [Mezőmadaras MT; TLev. 5/5 Medve Mihály prókátor lev.].

homágium 1. (alattvalói) hűségeskü; jurămînt de credinţă (al supusului); (Untertanen)Treueid. *1671:* Hogy mindeneknek elötte nyilván valová tennök Nagodnak Szabad akaratunk szerént valo hivatását és acceptálását, arra nézve ez közönséges Articulusunkban ... praestált homagiumunkat béirni szükségesnek itéltük [a] [CC 12. — [a] Köv. a fej-i és az alattvalói eskü szöv.]. *1677:* Mivel hogy a Fejedelmek az Országnak minden Rendeinek kötelesek, ugy alattok valok is hogy hittel legyenek kötelesek a' Fejedelemnek, szükségesképpen kivántatik ... Ha kik penig az Homagiumok depositiójára promulgaltatott időben nem deponálnák, mélto mentségek nem lehetvén, citáltassanak, és comperiáltatván ... convincaltassanak [AC 38]. *1710:* nagi Győri N: Horváth Gòrgi vram ... ha az eó felségihez Letett Homagiumáról el feletkeznék ... az meg irt kezesek is haborittatnának, hozzája szabadoson, és bonumihoz még feleségihez és egy giermekihez is hozzá nyulhassanak vigore praesentium [Csíkszereda; Borb. I].

Szk: ~*át leteszi* hűségesküjét leteszi, hűséget esküszik. *1784:* Magyarország nem akarja homagiumát letenni a császárnak, praetendálván, hogy elsőben a magyarok törvénye szerint koronáztassa meg magát [RettE 425] ✱ ~*ot deponál/prestál* hűségesküt tesz le. *1657:* Locum Tenens Vramis my eleőttunk homagiumot deponalljon mind Eő Nagok(na)k s mind mi nekünk | kevanna eő kegle, hogy homagiumunkat praestalnok . Mélj Eő kegle kivansagat értven homagiumunkat praestalljuk [Gyf; Törzs]. *1659:* Ha azért Kegyelmetek oly contumax embereket talál, kik ennek előtte ez hazának annak veszedelmével magokat opponalták és még most is két felé sántikálnak, ha az olyak akarnák is homagiumokat praestalni, Kegyelmetek fel ne vegye [EOE XII, 232-3 fej.]. *1705:* kiki az mikorra érkezhetik engedelmességek(ne)k s hűsegek(ne)k be mutatására compareallyanak (: mivel 9na X bris az Gubernium Segesvárrá bé mégyen :) ki ki mihelyt compareal és homagiumat deponallya, minden kesedelem es megh bántodás nélkül maga házahoz botsáttatik [KvLt I/192 gub.] — L. még AC 38 CsH 51, 158.

2. koronázási eskü; jurămînt de încoronare; Krönungseid. **Szk:** ~*át leteszi. 1781:* Mondják, hogy József

császár contemnálja a megkoronáztatást, a magyarok pedig praetensive praetendálják, hogy homagiumát a magyar törvény szerint letegye s magát megkoronáztassa [RettE 415].

3. eleven/élődíj; vivum homagium; gloabă pentru răscumpărarea vinii; Bußgeld. **Szk:** *~on marad* eleven/élő-díjra elmarasztaltatik/ítéltetik. *1689:* Deliberatum vilagoson comprobala Lőrincz Pap Ur(am) Actioja szérent Olosz Mihalyne ellen, hogy azt mondotta, hogy mas ember feleségit kotoraszta s tapogatta Ergo humagiumon marada az Incta [HSzj *kotorász* al.] *1792:* Árkosi Bihari Zsigmond falusi notárius huszár őkegyelme megszólítván ugyan árkosi Bedőházi Mihály czimermant és testvérhugát, Sárát a falutörvényén azért, hogy az actor őkegyelmének nagyobb léányát, Máriát rút, mocskos szókkal illették, amely egy becsületes leányhoz nem illik. Amelyért azt kévánja az actor őkegyelme, hogy azon mocskos szókat vagy reárakja a léányára az inctus, vagy ha nem tudja, annak büntetésén maradjon, homágiumon, mégis a laese személyeket kövesse meg [Árkos Hsz; RSzF 256] ✱ *vki ~án konvinkáltatik* vki eleven/élő-díjával büntettetik. *1677:* akar mely emberséges embernek-is másnak irt leveleit ha fel-szaggattya, avagy intercipiallya valaki; a' levél ironak homagiumán, és abból következet kárnak és expensájának refusioján convincáltassék [AC 99].

Az eleven/élődíj, élő ember díja az élő emberen elkövetett verés v. más testi sértés, ill. gyalázkodás, erkölcsi sérelem fejében fizetendő büntetéspénz volt [L. még erre részletesen előbb *holtdíj* al. a jegyzetet.

homágiumi hűségeskübeli, hűségesküből folyó/következő; ca urmare a jurămîntului de credință; treueidisch. *1694:* En ... Fogarasban Lako Boer Peter ... Apafi Mihaly Kgls Urunk eő Nsga Kgles parancsolatyabol .. alitattam az Fog(a)rasi Udvarbiroság tisztiben az hivatalis az mellyben már eő Nsga Kglmességeből alitattam azt kivánnya hogj Homagyumi és szolgai kötelességemet annál is szorosobban mint addig volt eő Nsgához fen tartam (!) [Fog; Szád.].

homály 1. felhő, felleg; nor; Wolke. **Szk:** *~ba borul be* beborul (az ég); a înnora, (despre cer) a se intuneca din cauza norilor; (der Himmel) bewölkt sich. *1639:* Farkas Jánosné elfelejtett dolgait így referálja: Minthogy énnekem az szegény Kállai Gyurka bátyám volt, vitattuk, hogy megholt szegény bizony megholt — s azt mondá Kállainé ángyom, hogy de bizony nem halt — úgymond — mert az estve is igen nézők mi ketten Molnár Istvánnéval az csillagokat, de nem borult be, hanem szép fényes, mert ha megholt volna, homályba borult volna be [Mv; MvLt 291. 188a—91a átírásban!].

Sz: *a ~t a nap sugára elűzi* a felhőt/felleget a napsugár szétfoszlatja | *átv* a zűrzavaros helyzet kitisztul. *1753:* mikor az homályt a kivánt nap sugára el üzte, és a békesség a Magyarok és a Csaszăr közötti voltaképpen consum(m)álodott vólna, mikor bé lépett volna Al Gyógyra az kastélynak puszta kőfalait talalta [Algyógy H; JHb XXI/3. 197] ✱ *az igazságot homállyal borítja be* az igazságot elkendőzi/ködösíti. *1796:* De én talám nem oknélkül tartok attól, hogy eltekerik fatsarják é dolgot; a' világosságot homállyal bé borityák, az igazságot elpalástollyák [Gernyeszeg MT; TL. Málnási László ref. főkonz-i pap gr. Teleki Józsefhez].

2. homályosság; pată; Trübe, Dunst. *1811:* Nints tiszta bor, melynek ne légyen seprője, A fényes Napban-is tapasztaltak homájt [ÁrÉ 59].

3. kb. bizonytalanság; nesiguranță; Unsicherheit. *1666/1701:* Az Fel ülésnek modgyát az mint eő kgek kivánnyák, abban sok homály vagyo(n) [KvLt I/188 ogy-i végzés]. *1672:* En Kaszoni Kata sulyos es fajdalmas betegsegh ala vettetuen s ki mulasomis el erkezek hogy az dologh ki mulasom utan homalyban ne lenne, teszek ... illjen Testamentomot [Angyalos Hsz; BLev.]. *1724:* a Nemes Szék sokat discuralt, az Exhibiták körül terhes munkát vivén véghez, mint ollyan homályb(an) lévő régi dolgokban, deliberáltunk ez szerint[a] [Ne; DobLev. I/109. — [a]Köv. a végzés]. *1760:* Minden Törvényes p(rae)cautiok Contractusb(a) tétetődje(ne)k fel, minden világosson irattassék fel hogy Sem(m)i homály benne ne légyen [Igenpataka AF; TL gr. Teleki Ádám aláírásával]. *1769:* Tapasztalya a Cont. Tabla hogy gyakron Némely Regiusok Tudatlansági mián, Nagy homallyok, és kétségek származnak [UszLt XIII/97]. *1818:* a' valoságos gonosztévők .. csaknem magok jelentik ki magokat, mégis homályban marad a dolog, el-hunyík [Dés; DLt 333].

Szk: *~ba borul az idő* a helyzet bizonytalanná/zűrzavarossá válik. *1753/1781:* Tudom azt is hogy fel serdűlt Kün Miklos vr, az idő is homályban borulván, nem tudom mi októl viseltetvén a Tutor vrat kentelenittetett oda hagyni, és Rákotzi Ferentz mellé menni Gavarleriara .., a Tutor a Joszágot birta, . a Joszágból bort buzát distrahalt, a jövedelmet maga el rakta, és mikor az homályt a kivánt nap sugára el üzte, és a bekesség a Magyarok és a Csaszăr közötti vóltaképpen consum(m)álodott vólna, mikor bé lépett volna Al Gyógyra az kasztélynak puszta kőfalait találta [Algyógy H; JHb XXI/3. 197] ✱ *~ba hozza a dolgot* bizonytalanná teszi a dolgot. *1795:* az egész dolgat egészszen fel forgathattya es homaljba hozza [Aranyosrákos TA; Borb.] ✱ *~ba jő* bizonytalanná válik. *1803:* Vagyon egy vgyan Allodiális szépen fel nevelkedett tilalmas Nyil erdejek ... melly Erdő Nyiljok Határa az erdők sűrűsége mián homalyba jövén ... azon emlegetett Nyil erdejek meg tévelyeztetett határát ki jartatni akarván, ezen kijártotást az Nagod mostani Tisztye fegyveres erővel való ellent állásánál fogva meg akadályaztatta [Ádámos KK; JHb XIX/63] ✱ *~nak napfényre való hozása* a bizonytalanság/homály eloszlatása. *1671:* Tetczett az eő Ngá Szekinek hogy ez homalynak nap fényre való hozására, ki tanolására bizonios szemellyeket bocsasson ki [BLt].

Sz: *a napfényben ~t keres* kb. vki a tiszta/világos dologban/ügyben bizonytalanságot kurkász. *1791:* mind ezek utánnis a' Nemes Uradalom Tisztsége a' Napfényben homályt keres [Kőrösbánya H; Ks 74. VII. 153].

4. *~ nélkül* kétség nélkül, kétségtelenül; fără îndoială; zweifellos. *1585:* vilagoson keserwes zywel megh Mutogatta mostan plebanos Vram zewkseget Vgy hogy Ieowedelmeheóz kepest, vilagoson es homaly nelkewl meg teczik zewkseges Allapattia kith Vgyan Ereós hittel valo Mondassalis megh bizonitot [Kv; TanJk I/1. 11]. *1669:* Az kik . eordőgh at⟨ta⟩ teremptette es ezekhez hasonlo tőb Isten ellen valo k⟨á⟩romkodó szitkokkal szitkozodnak homaly nélkül meg ⟨bi⟩zonyossodván az ollyanok halallal büntettessenek [Dés; Jk]. *1772:* a' min-

den homály nélkül valo dolog, hogj ezen két kerekek[a] olj dicsiretesen forgattyak, hogj itt körül bé párjok nem volt [Ádámos KK; JHb LXVII/2. 284. — [a]Ti. a malomkerekek]. *1793:* Határais minden felöl ezen helynek igen régi, és minden homály nélkül valo [Kisrápolt H; JHb XXXI/36. 3]. *1807:* minden homály nélkül parantsolja a' Törvény az Pároknak[a] azonnal valo ki adattatását [F.esküllő K; Somb. II. — [a]Értsd: levélmásolatoknak].

? ◇ **Szn.** *1614:* Homaly Mihalj ppix [Zabola Hsz; BethU 382].

Hn. '?' *1750:* homály Araka nevű hellyben [Etéd U; EHA]. *1777:* Homály (sz) [Borsa K; BHn 117] | Homály (k. sz) [Válaszút K; BHn 171].

homályképpen bizonytalanul; nesigur; unsicher. *1629:* Az weres czimmasin szokniarol nem emlekezem bizonyoson hane(m) chyak mint egy homalj keppen [Kv; TJk VII/3. 5].

homályos 1. borús, felhős, felleges; întunecat, înnorat; bewölkt, trüb. *1653:* Mikor Földvár felé viszsza fordultunk volna, estvefelé nagy köd ereszkedék és homályos idő lőn[a] [ETA I, 108 NSz. — [a]1612. évre von. feljegyzés]. *1829:* az Bal Szemét egészszen el fogta az Téh (!) Hájog a Jobb Szemével is tsak vgy lát mint vala mely sürü Szitán nézne; melyjel homalyjas időben szürküledet táján éppen semmit sem lát | ködös és homalyjos idökben nem is igen lát véllek [Dés; DLt 300].

2. sötét; întunecat, închis; dunkel. *1626/XVIII. sz. köz.:* Innet más piatzra homáljosra vünek .. Harmad piatzra is nagy setettre vünek [ItK 1931. 84 Fiátfalvi György pokoljárása].

3. sötétes; închis, întunecat; etwas dunkel, schwärzlich. *1869:* nézegettem a tojást minden oldalrol ... láttam hogy a tompább felében van egy kerek, széles fekete pont, s erre lettem figyelmetes nehányat pontost nehányat mást tettem tyuk alá a melyik pont barnább abból fekete, mely homályosb gyérebb, abból fehér csürke lessz [Mk Balog Simon székely zs gr. Mikó Imréhez].

4. zavaros; neclar, nalămurit; trüb, unklar. *1584:* Myerthogy az Bizonsagok homaliosok, es feokeppen egy oculatus testis vagion chak viczey Caspar vra(m) felesege, Azért tecczik a' teorwennek hogy heted magawal teós giwkeres Zomzediwal . bizonicha meg Artatlansagat [Kv; TJk IV/1. 270]. *1597:* Miert hogi az vetket eomaga az azzony sem tagadgia, es az thanúk wallasibol constal, chiak hogi az rekkentes[a] nem nylwa(n) walo hanem homalios, az faitalansagh penigh eomagaban vgian megh wolt amint eo maga megh wallia p(rae)tendallya chiak hogy betegsege miat keowetkezet be az abortus [Kv; TJk V/1. 134. — [a]Értsd: az angyalcsinálás]. *1637:* Eö kglmek az ket felnek feleleteket es az bizonsagoknak vallasit diligenter discutialtak, de az bizonsagok igen homaliosok [Mv; MvLt 291. 104a]. *1677:* ha a dolog[a] a' Birák elöt elég világos, ne-is exmittályák, ha pedig homályos, egy Exmissio után, második Széken finaliter decidáltassék [AC 55. — [a]A nemes ember ellen harmincadlási ügyben indított eljárás tényálladéka]. *1736:* ... homályos lévénn az hogj nős; vagj nőtelen paráznát Keres az A. homályos az is, ha Condemnaltathatotté; vagj nem, homályosok lévénn ezek .. homályos az is, illet valaé personalis Comparitiót; vagj nem [Dés; Jk 217a]. *1760 k.:* a két Levél homályos volt, de az harmadikban nyilvánságos expressiok tétetődtek le [TKl gr. Teleki Ádám lev.].

5. kb. halvány; spălăcit, şters, pal; bleich, fahl. **Szk:** ~ *pej* halvány-vörösbarna; brun-roşcat spălăcit/şters; fahl-rotbraun. *1861:* Egy kisded háméljos pejj paripa Igas 14- Eves [Marosbogát TA; HG]. — A jel-re 1. MPászt 348.

6. kb. bizonytalan; nesigur, incert, îndoielnic; unsicher. *1664:* Tegnapi napon írt Nagyságod méltóságos levelét alázatos engedelmességgel vettem, kegyelmes, de homályos parancsolatját, tudósítását valamennyire értem [TML III, 146 Teleki Mihály a fej-hez] | Kegyelmed 6-dik Januarii írt levelét vettem, melyből rövid és homályos tudosítását értem. Megvallom, édes Komám, bővebben és gyakrabban vártam volna Kegyelmed tudósítását [i.h. 17 ua. Katona Mihályhoz].

7. rejtélyes; tainic, misterios; geheimnisvoll. *1680/1715 k.:* ezen nap ahoz a' segestyehez juta, az hol a' praedeclaralt homályos titkoknak megfejtő Lumen nevű Kalugyere lakik vala [Rosnyai, HorTurc. 83].

8. '?' *1714:* egy arannyal varrott homalyos keszkenő [Kv; Pk 6].

homályosan bizonytalanul; nesigur; unsicher | zavarosan; neclar, confuz; unklar. *1574:* Miert hogi Az Igarto Istwanne byzonsagi homalioson valnak Mert ne(m) Mongiak hogi Mind meg fyzetet volna, hane(m) azt lattak hogi penzt adot neky [Kv; TJk III/3. 298]. *1595:* Myert az bizonsagok homalioson valnak, elegedendeó keppen az Actrix ne(m) bizonytott, az Jnek heted magaúal valo teórúenie vagio(n), myert fiatol eset az halal menche magath hogy eó telliessegel Artatlan vetetlen az Sofalui fere(n)ch halalaban [UszT 10/45]. *1618:* Az ment[a] hajók felöl igen homalyoson csak alattomban zergetik, hogy az gályák valami nyereséggel jártak | 9 die Decembris .. egy görög ... Ennékem igen homályoson beszélle havaselföldi hírt [BTN 114, 158. — [a]Előtte kimaradhatott az *odafel* szó]. *1736:* az Actor ő kglme homájosson Comprobál [Dés; Jk]. *1747:* Méltóságos Úr, útólszori Levelét atyafiságoson vettem melyben ir homályoson éppen, ez elöt kezdöd⟨ett⟩ Lármázas, s Tatár hír Continuatiojarol [ApLt gr. Haller János lev. Nszből]. *1760/76:* homályoson jut eszűnkbe [Szentmargita SzD; Ks 92]. *1765:* ugy emlékezem tóvábrá noha homállyoson, hogy e féle hibákkal jöttek vala hozzám, a Dombári és Sospataki Birákis [Gyf; Eszt-Mk VIII/336]. *1779:* már most homállyasonn jút eszemben, minthogy igen gyerek voltam, és tavul laktunk tőlle [O.gyerőmonostor K; GyL. Togyeris Szimion (72) jb vall.].

Sz. *1584:* Joannes Orelt vallia igen iol Nem emlekezem rea hane(m) chak homalioson mint egy Alom vgy Jut eszembe [TJk IV/1. 211].

homályosodik homályossá válik; a se întuneca; unklar werden. **Szk:** *vki szemeiben* ~ vkinek szeme/látása elködösödik/homályosodik; a i se întuneca cuiva vederea; js Auge/Sehen wird unklar/verschwommen. *1760:* Az Attya el öregedvén szemeiben is homállyosodvan [Szentimre Cs; Hr 7/7].

homályosság *átv* homály, bizonytalanság; nesiguranţă; Unsicherheit. *1769/1802:* A Bezdédi[a] és Nagy Kris-

toltzi[b] egyben folyo határak kőzőtt orialodatt contraversianak el igazittására ujjabbanis exmittaltatvan Commissarius Uraimék, a vegre: hogy minden homalyasságokot világosságra hozni és azokat ... a Tablanak reportálni tartsak kötelességeknek [BSz; JHb LXVII/3. 41. — [a-b]SzD].

homályszőrű *1687:* Sarga Tarcsa Tulok homaly szőrű Eokör ... veres meddű Tehen barna Homály szőrű meddű Tehén [UtI].

MPászt. 407, 444, 564, 592 a *homály*-t többször is 'bizonytalan szín' értelmezéssel szerepelteti ugyan, majd egyetlenben egyszer határozottabban fogalmazva egy Tolna megyei közlés nyomán ezt írja: „Homáj szarvasmarha jelzője; t. i. nem tiszta magyar fajta, szemeszőre, farkaszőre, füle hosszúszőre szőkés-fehér az orra is, az egész marha kissé halvány, vörhenyeges" [i.h. 444].

hómenés hóolvadás; topirea zăpezii; Schneeschmelze. *1754:* a' közelebb el mult 1753-dik esztendőb(en) Tavaszal hómenéskor foglalt Alsoné Aszszonyom a' Majorház nevű hellyben egy tonorokat [Gálfva KK; Ks 66. 44. 17a]. *1763:* Azt tudjuk hogj mikor nagj essők és hómenések voltanak, akkor némelykor ki ütött a' Patak [Szecsel Szb; JHb]. *1771:* ho menéskor ès Zápor essők hullásakor az Küküllonek régi árka anjira meg telik most egy néhány időktöl fogva ... sohult gyalog ember által Nem Mehet [Széplak KK; SLt G. Sárdi (47) pastor eccl. un. vall.] | most az közölöb el mult tavaszszal ho menéskor szidgya vala Medve István eö Kigyelme az Berest [Mezőmadaras MT; BK]. *1855:* A' Nagy Laki[a] határban az ⟨u⟩gy nevezett Malom patakán van egy két kövü patak malom Ezen malom csak esöss időkben és hó menéskor szokott járni [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1393 a Dobolyi Bálint kérv. — [a]AF; Koppándtól délre a második település]. — L. még HSzj *hómenés* al.

homicídium emberölés, gyilkosság; omucidere, asasinat; Menschenmord. *1590:* az masik Alperes . azis tarsa volt az Nemet Mihalnak az homicidiumnak patralasaban [UszT]. *1646:* Az varos directori ... p(ro)ponalwan Kovacz Mihaly es Koczkas Gergely foglyok ellen, hogy ... Koczkas Gergely nyilua(n) valo homicidiumert, . Kovacz Mihaly Toluaisagnak suspiciojaert leven fogwa, az varos teomleoczet violaltak es a Teomleocz tartot Megh eoltek [Kv; TJk VIII/4. 61].

Szk: *~ba esik* gyilkosságba esik. *1656:* Czutak Peter Vramis ada Czutak Matenak eötuen haro(m) forintot ., ennek penighlen az 53 forintnak egy reszet Czutak Peter Vram Diuba fizette uolt, az Czutak Mate . fiaert Janosert, miuel homicidiomba(n) incurrált volt [Impérfva Cs; BCs].

homiletikai (egyházi) szónoklati/szónoklattani; de omilie; homiletisch. *1863:* Egy Homiletikai naplora elöfizetési hirdetmény közöltetik [Gyalu K; RAk 78].

homlít szőlőt bujt/bújtat; a marcota; absenken/legen. *1585:* Venkler Janos vallia, Homlitok vala a' Ludnich Lukach zeoleyebe Aprok valanak a Gerezdek [Kv; TJk IV/1. 483]. *1671:* Hidelven lako Silagi Istvannenakis attam d. 50 hogy az Ura homlitson errette [Kv; ACJk 6b]. *1676/81:* Hunyad Varanak felét ... apprehendaltuk volna, minden hozza valo szőlők puszta alapattal . . tanaltatvan, Kérges nevű Falubeli Jobbagyink arra kőtöttek magokat, hogy azon Szőlőnek minden munkajat jol megh adgyak valamint illik, jo kertekkel tartyak, hasitot karot elegendőt hordanak bele, kapallyak, gyomlallyak, homlittyak ganejozzak [Vh; VhU 342-3]. *1767:* A vincellér a szőlőt (me)g mettzette már homlit [Esztény SzD; Told. 5a]. *1784:* fogadtam Vintzellérnek Tulokdi János Ő klmét tartozik ö klme, az őszszel vett Palánt Szőllőt is Maga, kellete koránt, ki-nyitni, vagy nyittatni, meg metzeni, karózni, homlitani [Somlyó Sz; IB]. *1789:* a szőllőt ... mívelte, ganészta, sullyesztette, homlitatta [Nyárádkarácsonfva MT; Told. 76]. *1791:* a szőllőket nem tsak jo moddal el fedettűk, hanem egy jo darabot homlitattunk is [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1805:* Szorossan köteleztetik ... a Szőlőbe dolgozni Homlittani [Erdőszengyel MT; TSb 43]. *1824:* Szilágyi András homlitat széna hozássért [Kv; Pk 5].

homlítás 1. (szőlő)bujtás, bújtatás; marcotare; Absenkung/legung. *1517:* Racio culture vinee. Circa festum beati Georgii[a] laboratoribus qui fecerunt homleythas, personis L per singulos d VII [Vh; DomH. — [a]Ápr. 24]. *1572:* Az leueleßeßre, kevereßre, homlitaßra Jßmet penß kel [Dés; BesztLt 3721]. *1590:* Az Zelore valo keölchegh Keouetkezik ... Homlitas. Voltak homljtoim 106 fozettem nekiek fl. 12 d. 72. [Szám. 4/XIX. 11]. *1595:* Az hasongarthj zeoleokhoz ... Homlitasra ment 17 napzam tezen f 2 d 4 [i.h. 6/XIII. 13]. *1670:* szegödte(m) megh vincelerseghre Bartok Istvannal hogy ... mind jobba(n) lehet tehettsege szerint munkalodik dolgozik es dolgoztat jobágymmal benne kivalykeppen az homlitasa(n) forgodik derekason [Dés; Ks 41. C. 10]. *1694:* vagjon .. Nagj Majorság Szőlő ... tsak hogj nagjobb reszént ritkás, homolitást kevan [Borberek AF; BfR]. *1729:* Vinczi Nagj István Uris tartozzék a' szőllő(ne)k minden mivét idejéb(en) meg adni ... és homlitással minden Esztendőb(en) s két, két száz hasáb karoval szaporittani [Ne; DobLev. I/140]. *1789:* A Szőllő Homlittására, s Meczésire Cub 4 Metr. 3 [Déva; Ks 95]. *1827:* Ezen szöllöre javittást tétetvén homlittás által [Mocs K; Told. 39].

2. bujtatott/homlított szőlősarj/sarjadás; marcotă; Absenker, Senkreis. *1667:* Monostorj Istua(n) vra(m) ... Nagy Szőtcz (!) Mihaly Vra(m)nak az Szep Szőlő teőuet Veszszejeuel eggyűtt potentiose kj uagta ... szep homlitasit kj szaggatta es el hanta uolna [Kv; RDL I. 148]. *1781:* A' szőllő töveknekis ... az akkori ritkasága sokkal bövebb palántálásokkal és homlitásokkal meg sürittetett [Ne; DobLev. III/559. 1b].

3. bujtatott/homlított szőlőültetvény; plantaţie de vie/viticolă prin marcotaj; abgesenkte Rebenpflanzung. *1574:* Az wltetest es homlitast Mellyet Borbel Janos mywelt az eo Zeoleye vegeben, zabadon meg Mywelhette [Kv; TJk III/3. 36a Chirbes Balk és Kerekes Pál vall.].

homlításocska *kics* bújtatás (bújtatott szőlővessző); marcotă mică; kleiner Absenker/Senkreis. *1667:* maga Monostori Uram egy homlitásotskát megh fogván fel huza[a] [Kv; RDL I. 148e Stephanus Fekete alias Szeots jur. centum vir Colosvariensis (67) vall. — [a]A teljesebb szöveg *homlító verem* al.].

homlító I. *mn* (szőlő)bújtató; care marcotează; Senk-. **Szk:** ~ *ember* (szőlő)bújtató-napszámos. *1844:* Az első hétbe öszvesen volt homlito 180 ... Második hetbe Homlito ember volt 145 [Born. F. IIIb] ✱ ~ *kapa. 1685:* Szász Sebesen Piheni (!) Peter Uram Házánál vadnak ... Hoszszu szanto vas Nro 2. Lapos szanto vas Nro 11. Homlito kapa Nro 2. [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 18-9] ✱ ~ *verem. 1598:* Hogy az zapor esseo az homlito vermeket mind hantta izzopal Attanak 2 embernek kik ki tiztittoták f — /24 [Kv; Szám. 7/XVI. 60]. *1667:* hiva minket Nagy Szeots Mihaly Békás pataki szeolojéb(en), Monostori Istuan Urammal nem alkhatván megh valami homlito vermek és mesdgye véget az szeoleonek az felseo véginél lévén égy homlito verem, mely láttatott ugyan az Szeots Mihály feoldén lenni, mint az mesdgyéb(en) [Kv; RDL I. 148e St. Fekete alias Szeots jur. centum vir Colosvariensis (67) vall.].

II. *fn* bújtató/homlító napszámos; ziler care face marcotaj; Senker (Taglöhner). *1587:* Az Kayanto wty Zeoleoheoz walo keolchyegh . . Homlito volt 3 ... d. 36 [Kv; Szám. 3/XXXIV. 5 Zabo György isp. m. kezével]. *1595:* Az zeoleok dolgarol Voltanak homlitok 6 [Kv; i.h. 6/XV. 44—7]. *1603:* az mostany niomorult niawalias zwk wdeoheoz kepest . az ferfy zeoleo myvesnek kapasnak es homlitonak fizessenek nap zamra tizen negy negy penzt [Kv; TanJk I/1. 441]. *1682:* az Humlitok(na)k rendeltünk adatni per djem 15. 15 penzt [Dés; Jk 18a]. *1698:* E mostani Szük időhöz kepest rendeltük hogy .. Kapasnak diurnuma per//9. Karozonak // 9. Homolitonak (!) //12 [Dés; Jk 267a]. *1700:* Die 14 Marty A(nn)o 1700: Iste(n) akarattyabol a' dolog tevő tavaszi napok bekőszőnvén a' munkasok diurnuma limitaltatott e' szerint: A' karozonak //12 hajtonak //6. kapasnak //12. homlitonak //15 leveledzőnek //6. [Dés; Jk 305b].

Ha. *1683:* humlitok [Dés; Jk].

homlíttat (szőlőt) bújtattat; a dispune să se marcoteze; absenken lassen. *1574:* Marton p(ro)ce (?) hity vtan Azt vallia hogi Eo Myveltette keremes zere(n)t az Igarto gërgy zeoleyet Eo homlitatot Nemely eztendeobe 32 Mas eztendeobe 40 Emberrelis benne, Annyera hogi mostan ep az zeoleo [Kv; TJk III/3. 337]. *1674:* Az másik Vincellérrelis más égy szász emberrel édgyütt homlittatunk szegeótségek küvűl valo homlitast tizenegy napszámokat, mely teszen édgyűtt 30 pénzével f 4 d 20 [Kv; SzCLev.]. *1763:* a' Szölöket még a' mult hetekben ki karoztattam már most a' mint lehet homlittatok [Szőkefva KK; BálLt 1]. *1792:* ezen a már el mulo héten[a] . a szőllők homlitásán, Cseresznye oltásán, az eddig oltott s meg fogont oltványok(na)k alkalmatos hellyen valo űltettetésén voltam egész erővel; a jövő héten pedig, ha az Isten arra valo időt parantsol, ismét homlittatni, a kertb(en) veteményezni, és tavasznak szántani vagyon szándékom [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev. — [a]A levél márc. 10-én kelt].

homlíttatás (szőlő)bújtattatás; marcotaj; Absenkung. *1683:* Egy nehany esztendőktől fogva, azon szőlőnek Ganejoztatásat és homlitatását nem ismérhettük, az homlitas(na)k p(e)digl(en) elégh hellye lőtt volna, s lenneis, olly ritkás leven sok hellyeken hogy Lovatis megh fordithatni benne [Radnót KK; UtI].

homlíttatik (a szőlő) bújtattatik; a fi marcotat; abgesenkt werden. *1694:* Majorság-Szőlő vagjon itt egygj ... Ennek két felől fel menő szelei ... igen pusztások, homolittatni kévánok: a' közepe(n) jobbadka [Kisenyed AF; BfR néhai ifj. Balpataki János urb]. *1732:* 'A Majorság szőlő edj két esztendőtől fogva szépen hómlittatott, ültettetett [Erdőszengyel MT; Told. 11/67]. *1845:* A vizi malomnál gát köttetett, vájkos föld hordatott a' siliphez és homlittatott [Kékes SzD; WLt].

homlíttattat (szőlőt) bújtattat; a dispune să se marchoteze; absenken lassen. *1782:* ugyan csak felesen ültetettem kés allya fát tiz ezer és 400 . az régi Szőlőbennis ho(m)litattam felesen [JHbCs Árkosi Ferenc Csáki Katalinhoz].

homlok 1. frunte; Stirn. *1573:* Mathe kowach Azt vallia hogy ... chisar Janus Archwl ieo Rea homlokat teorly volt | Azon deak azt vallia hogy ... ky Rantya Magat kezebeol vyzza futamyk Ragad egi keowet fely es vgy hayttia homlokba Ia(nos) deakot [Kv; TJk III/3. 209, 275]. *1582:* Borbara hozzw Georgne vallia, Egkor Jeowe oda hozzam Lucza a' Nireo Kalman zolgalo leanya En penigh mondek Neki, Lucza mikor ennekem az homlokom foltos volt[a], Nem zolok azert semmit feleolled de volt Akkor ennekem valamynt dolgom[b] [Kv; TJk IV/1. 42. — [a-b]Terhesség jeleként májfoltos]. *1598:* Eötwes Antal Coloswary wallya. Ez el múlt karachion eleot walo Chieoteorteokeon weztettem wala el hazamtol az en diznomat meli dizno eomaga fekete wala az homlokan holdos es kurta farkw wala [Kv; TJk V/1. 175]. *1604:* zennel be kentek vala magokat fa mohott keoteottek az homlokokra [UszT 18/73-4]. *1629:* latam akkor azt a Czikotis ot . latá(m) hogj vagjon egj kis fejer holdoczkaja az homloka(n) [Mv; MvLt 290. 165a]. *1730:* Az Inctanak Vargha Borkának ... sok szemellyek(ne)k hazoknal magha bé szinlésével tett kárai, lopásai világossághra jövén az Szék előtt mostan az Homlokaban tüzes akasztofa süttetik, es azzal meg béjegeztetik [Kv; TJk XV/7. 83-4]. *1761:* Barna Pej Spanyol faj Csillag â Homlokán [Branyicska H; JHb XXXV/39. 13]. *1810:* Thordai Musikus Czigány Suki Vojsza Latzinak a haja mostani módi szerint el-vagyon vágva, és elöl egy kis fürtetske a homlokára le-nyulik [Dés; DLt 151].

Szk: ~*ba rúg* homlokon rúg. *1634:* az czigany gyermek az uizre vizi vala az lovat es az lo homlokb(an) ruga az gyermeket [Mv; MvLt 291. 21b] ✱ ~*ba üt* homlokon üt. *1653:* Pater Argentát homlokba ütötték vala, Joannes Nigert meg ölék a kolosvári vitézek | Csak azon kérte Basta a patereket, hogy a gyilkost hadd büntesse meg, és azt a másikat, a ki a pater Árgentát homlokba ütötte volt [ETA I, 79, 91 NSz] ✱ ~*ba vág* homlokon vág. *1630:* azon keözben egj kest kapek s ugi vagam homlokba(n) hogj ha az östeöke meg nem tartotta, volna meg nagjob sebis let volna rajta [Mv; MvLt 290. 293b].

2. sörény/üstöknyomtató; fruntar; Stirnband. *1700:* hat deres szekeres lovat bagaria nyomtatot homlokokkal, hevederekkel és egyeb kivántato Eszközökkel [Hr 1/20].

E jel-re l. Frecskay 302. — Vö. a *homlokelő* 2. alatti értelmezéssel és jegyzettel.

3. hegyhomlok; fruntea dealului/muntelui; Bergstirn. *1694/1764:* A Réth mellett valo Arpa föld ... fellyül az oldalba(n) valo homlokig [Királyfva K; Told. 26]. *1712:* az Grujul podul hamlakaban [Mikeszásza KK; MúzRadák]. *1738:* Száraz volgjben fen a homlokban (sz) [Bözödújfalu U]. *1784:* Az Illyés Marczi Szilvásán alól való oldalban vagyon egy darabotska homlok; nagy elö Tölgy és Bükk Fákbol álló erdö [Szásznyíres SzD]. *XVIII. sz. v.:* A' Szénás ály völgye Nap Nyugotra fekvö homlokan vulgo a' Barazdakb(an) [Bonchida K].

Hn. *1450 k./1761:* pervenimus ad unum montem qui vocatur Homlokberch[a] [TelO II, 44. — [a]Az eltünt Szakácsi határában Mihályfva (NK) táján]. *1608:* az Zep havas homlokaban [Kozmás Cs]. *1617:* Zettie homlokan [BLt 2 Thamas Czjobott de Vyfalua[a] (60) vall. — [a]Kászonújfalu]. *1679:* Gátt homlokabann [Vadasd MT]. *1693:* Az Pap homlokánnis vagyon egy darab (k) [Harangláb KK]. *1698:* Kalma hegye homlokaban (sz) [Sepsisztkirály Hsz]. *1699:* az Tövis között az Homlokb(an) (sz) [M.zsákod U]. *1712:* Az Sárhomlokban [Borsa K; BHn 111]. *1714:* Kűpűs homlokán (sz) [Kászonfeltíz]. *1717:* Homlokon (sz) [Nyárádtö MT]. *1722:* A' Pál homloka völgyje mellet (sz) [Zágon Hsz]. *1749:* Bosso homlok oldálában (k) [Etéd U]. *1750:* A Hamlakann [Laborfva Hsz]. *1754:* A' Szár homlokonn [Vajdasztián MT]. *1757:* A' Hégy Homlokon (sz) [Tapolca Cs]. *1767:* a hamlak nevezetű helyben (sz) [Nyárádtö MT]. *1768:* Vész Homlokában [Nyárádkarácsonfva MT]. *1770:* az Homlok alatt [Nagyesküllö K; DHn 79]. *1772:* György Homloka alatt való lábban (sz) [Szászfenes K]. *1784:* A' Homlok elött (sz) [Szásznyíres SzD]. *1807:* Hamlakba (k) Hamlak alat (sz) [Kászonaltíz]. *1813:* a Sos patok felöl a homlokban [Torda]. *1818:* A Havad Homloka nevezetü hellyben (sz) [Szemerja Hsz]. *1822:* A homlokba (sz) [Gyerövásárhely K; KHn 156]. *1846:* A Bütös homloka nevű hellyen (e) [Kál MT]. — A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

4. kemencepárkány/pártázat; marginea/bordura cuptorului; Ofenrand/gesims. *1669:* (Az ebédlö palotában) vagjon egy öregh veres kalyhabol rakot kemencze, kinek homloka faragot kö [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24a].

5. irat feje/eleje; partea superioară a unui act; Kopfteil (des Schriftstücks). *1699:* a' Constitutio homlokan penig vilagossa(n) meg van irva az Inhabitator neve [Dés; Jk 296a].

6. kb. a templomi szék könyöklöje; rezematoarea stranei; Brustlehne des Kirchenstuhls. *1776:* A' Templomban taszigálodo Iffjuságnak rendeletlenségéröl rendeltetett: Hogy mátol fogva soha ezen tul egy is vállát bé ne vesse, Székbeli ulo társát meg ne taszigállya; hanem karjait a' Szék homlokára ki tégye a' mindeneket nézö Isten szemei elött betsülettel üllyenek, és halgassanak egyet se szollyanak [Torockó; TLev. 16/1].

homlokbeli a Homlok hn *-beli* képzős szárm.; derivatul cu sufixul *-beli* al toponimului Homlok; mit Suffix *-beli* gebildete Form des FN Homlok. *1707:* a' homlokbali[a] föld [Pálfva U; Pf. — [a]Ugyanabban a forrásban; farkabali, hágobali, torkabali].

homlokelö 1. fej-ék; diademă; Stirnbinde/band. *1574:* Wagion egy wy feoketeo ky Zegyn melytth gyeorgynee wolth, gyngyes A homlok eleoys gyngyes [Szamosfva K; JHbK 4]. *1586:* ada ... egy Aranyas fe fedelet homlok elostol ky giongios [Aszó SzD; Told. 27]. *1589:* Egy homlok eleo gyeongyeos de a' Geóngynek a' Iowat le Zedtek ... f 1/50 [Kv; KvLt Vegyes I/2. 34]. *1628:* homlok eleo ... fekete sinorral sinorozva ... homlok elö czipkes, fekete sinorral sinorozot [Bodola Hsz; BLt]. *1716:* Egy Homlok elö [LLt Fasc. 146].

A címszót PPB 'frontale, paropis; das Stirn-Blatt' jel-sel szótározza. — A NySz — PPBl-re utalva — mások mellett a lat. 'anadema' jel-t is felveszi, viszont e szót i.h. — bizonytalankodva — 'föékesség, koszorú, párta, homlok-elö' értelmezéssel szerepelteti.

Szk: *aranyos ~. 1620:* Egy Patiolat homlokeleo. Egj vasari Ladaban harom Zkofiumos aranias homlok elo [KJ] ✱ *gyöngyös ~. 1605:* Chyakan Balasna (!) vetet volt egy Geongyeos homlok eleot zalagon [UszT 19/56] ✱ *patyolat ~. 1620:* Egy Patiolat homlokeleo [KJ]. *1628:* Egj aranj fonallal es selyemmel uarrot potiolat homlok eleo czipkes [Bodola Hsz; BLt]. *1634:* 6 Vekony patiolat homlok eleö czypkes [Kv; JHbK XVII/15] ✱ *szkofiumos ~. 1620:* Egy vasari Ladaban harom zkofiumos aranias homlok elö [KJ].

2. sörény/üstöknyomtató; fruntar; Stirnband. *1637/-1639:* Egj Ezüst lora ualo homlokeleo, meliben uagjon ualamj Crisolitus almadinok amatist, es Egj njolcz szegú topasius njom p. 27. — f. 13. d. — [Kv; RDL I. 111].

A címszó PP-ben nincs meg, ellenben PPBl-ben *frontale* al. ilyen vonatkozásban 'üstöknyomtatója a lónak' értelmezéssel szerepel. A magyar—latin részben Bod csak az elöbbi, 1. jel-t adja.

homlokelöjü üstöknyomtatós; cu fruntar; mit Stirnband. *1740:* Egy ezüst aranyos Pléhekkel rakott figyegös homlok elöjü és Torka allyu, ugj lántzos orrodzojú Portai Kantár [Ne; Told. 19]. — A jel-re l. *homlokelö* 2. al. a jegyzetet.

homlokelö-párta partă de frunte; Stirnborten. *1716:* Egy viseltes gyöngyös Párta. Egy homlok elö Párta 24 gyemantos boglarocskakkal füzött [WassLt].

homlokfátyol voal pentru frunte; Stirnschleier. *1589:* az en attjam almadj gaspar vra(m) adot ... ket fö kötöt ket homlok fattjolt [JHbK XLV/43 „Ombozj Mjklos mpa" aláírással].

homlokfék '.' *1634:* egy Thár szeker, Uy homlok fekek [Kv; JHbK XVII/15].

homlokfö vmilyen hídrész; o parte a podului; irgendein Brückenteil. *1838:* 'Sukon, a' Szamos Vizére épitendö ujj Pallohoz meg kivántatnak a' következendö Fa Materialék .. 18 darab pallo lábok ... 6 darab ... homlok fök[a] [SLt Vegyes ir. — [a]Folytatódik a felsorolás; uo. mérnöki rajz!].

homlokgerenda a malomkö alatti gerenda; grinda de sub piatra de moară, babă; Schlagbalken (unter dem Mühlrad). *1774:* Antal Mihally Uram ... a mostani Tisztarto az Kapos nevezetü Erdöböl adot két élö Makkos Cserefát ... Henter János Uramnak, mellyekbölis eö kigyelme Csináltatott két Lisztelö köve alá gerendát (: mellyetis homlok Gerendanak neveznek :) .. azon kivül let az Vekonyabol agaival együt 8. Szeker fa [Mocs K; KS Conscr.].

homlok-kemencefa kb. a kemence fa-talapzatpárkánya; bordura de lemn de la baza cuptorului; hölzerner Feuerherd/Ofensockelrand. *1756:* tudom, hogy azon Joszágon levő Házban nem volt Sod Kő, hanem fábol allo homlok kemencze fája, mellyis semmire kellő volt [F.csernáton H; HSzjP Joh. Rákosi (60) pp vall. — Az erre von. vk-t l. *homlokkő* al.].

homlokkő kb. a kemence talapzatának párkányköve; bordura de piatră de la baza cuptorului; Sockelrandstein des Ofens/Feuerherds. *1756:* azon Joszágon levő Háznak volte faragot köből állo Soda, vagy nem Sod kő volte az vagy pedig homlok kő ? [F.csernáton Hsz; HSzjP vk]. *1761:* (A szoba) kementcéje .. jobb kéz felöll valo szegeletb(en) Szekeljes alatson tűzhelyre faragott kő lábakon állo vgyan faragott párkányos homlok köre Zöld mazu kaljhákbol rakatott [Siménfva U; JHbK LXVIII/1. 42].

homlokkötő I. *mn.* **Szk:** ~ *ruhácska* homlokkötő-kendőcske; băsmăluţă pentru frunte; Stirnbandtüchlein. *1788:* 8. Slajer főkötő és négy homlok kötő ruhátska [Mv; TSb 47].

II. *fn* homlokkötő-szalag; panglică pentru frunte; Stirnband. *1733:* Edgy Iskatullyáb(an) homlok kötő [Marossztkirály AF; Told 2]. *1758:* Kati Leanyom(na)k homlok kötöt Rh f. 1 xr 06 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 157a]. *1788:* Egy fejér blundíngos kék pántlikás főkötő Egy fekete homlok kötö [Mv; TSb 47]. *1790:* Egy fekete homlok kötő [Mv; MvLev. Boka Katalin hagy.]. *1811:* 2 fejér hamlok kötö [Aranykút K; CU]. *1823:* a meg mondottam Homlok kőtőn láttzottanak valami boglár forma arany Pilék [Dés; DLt].

homlokos 1. '.' *1732:* edgj nagj Gyümöltsős-kert vagj Bóngor . 'a Hely Homlokos es Vápás | vagjon edj láb homlokos 's vápás szőlő | A Kerek hegyben, a falu szölejivel edgyütt a széllyen vagyon edgy láb, homlokos s vápás szölö [Szentjakab SzD; Told. 11/67]

2. ~ *kemence* homlokpárkányos/pártázatos kályha/kemence; cuptor/sobă cu părcan în faţă; Ofen/Feuerherd mit Stirnrand/gesims. *1747:* Tizenkett rendü szép Mázas homlokos kemenczék [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb].

homlokpárta partă pentru frunte; Stirnborten/perlenkranz. *1692:* Egy jo féle gyöngyből fűzőt homlok párta [Bilak BN; JHbK L/36]. *1697:* Egy homlok párta ... fugbőnkéjen apro Rubint nro 9 [KGy]. *1715/1720:* Egy gjöngjös és Rubintos homlok párta fitjegősőn [Cege SzD; WassLt Vas György hagy.]. *1749:* Adának Aranybol valo egy homlok Pártat tizennyolc Remekből allo, mindeniknek a közepin egy egy nagy Szem jó féle Gyöngy ... Egy homlok Pártát tizen őtt Remekből áll (!) Dupléttal rakva ficsegőjeis van jóféle Gyöngyel egybe Fűzve [Koronka MT; Told. 12/2]. *1752:* egy homlok párta tizen őt arany boglárral apro orientalis gyöngyel fűzve, egy fityegő rajta tizen három rubintal, s egy nagy Smaragdal rakva, ă boglariban egy egy rubint [Ks Kornis Ferenc lelt.]. *1768:* Rubintos arany Homlokpárta filegránt munkával [Császári SzD; WassLt Wass Ágnes ékszereinek jegyz.]. *1768:* Gyémántas és Rubintas homlok párta [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 109].

homlokszorító *szk*-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *párta* homlokpárta; partă pentru frunte; Stirnborten/perlenkranz. *1697:* Egy Homlok szorito Párta [KGy].

homlokú cu o anumită frunte; mit irgendeiner Stirn. **Szk:** *csillag/csillagos* ~. *1764:* Tavallji Csillag homloku pej kancza [Buza SzD; LLt Fasc. 183]. *1821:* a' Csitkó három Esztendős pej, csillagos homloku [DLt 390. nyomt. kl]. *1837:* Nyalka (setet pej, csillagos homloku kanca) [Nagysajó BN; HG. Kemény Sámuel hagy.]. *1857—1858:* tarka lábu csilag homloku barna lo [HSzj. *csillagos* al] ✱ *foltos* ~. *1828:* jár egy foltos homloku magyarosson nyergelt erőss, barna, paripa lován [DLt 1001 nyomt. kl.] ✱ *holdas* ~. *1768:* Azon Szál Labu hodos homloku Pej Ló Csikkot Isák Péter èn töllem vette volt [Páké Hsz; SzentkGy Jos. Szörtsei kezével]. *1815:* Sárga szőru, holdos homloku (kantza) [DLt 410 nyomt. kl] ✱ *kicsiny* ~ alacsony homlokú. *1784:* Sárpatakról[a] ... el szökött Jobbágy Sütönek le irása .. a Szeme körulete Szederjes bé esett forma kitsin homloku, két bogara kötött fekete tömött haju hivják Nagy Sigmondnak [Msz; TKl. — [a]MT] ✱ *kiderült* ~. *1848:* Kunovics István Ágoston okleveles sebész ... kiderült nagy homloku [Kv; DLt nyomt. kl] ✱ *kiülő* ~. *1802:* Veltmán János ki ülö nagy kek szemü, ki ülö Homloku [DLt ua.] ✱ *kopasz* ~. *1623*[a]: latam az falabu Janos kertinel, hatt fa labu Janosnett egi Feier keőnokben vagott Aba mentes kett felöl kopaz homloko iffiu legeni az magok szeőuenie teőuebe le nio(m)ta vala [Mv; MvLt 290. 32b. — [a]Az *abamentés* címszó al. az évszám hibás]. *1801:* nagy tágos kopatz homloku [DLt nyomt. kl] ✱ *lámpásos* ~ homlokcsíkos. *1811:* két honapos esmét fekete szőrű, vékonyon lámpásos homloku nöstény Csitko [DLt 723 ua.] ✱ *nagy* ~ magas homlokú. *1813:* Szabo István kopatzsága miatt nagy homloku [DLt 398 ua.] ✱ *szár* ~ felkopaszosodott homlokú. *1634:* Egj szeöke szar homlokű (!) eoregh kancza [Hsz; LLt] ✱ *széles* ~. *1762:* egy asszonyember is szélyes homloku nagy orru [Esztelnek Hsz; HSzjP].

homlokvas kb. a kemencetalapzat párkányvasa; fierăria de la marginea bazei cuptorului; Stirn/Vordereisen am Rand des Ofensockels. *1698:* job kez felöl találtunk, egy kűs paraszt Kémenczét vas Lábon es homlok vasakon állot [Buza SzD; LLt Fasc. 208. B].

homok föveny; nisip; Sand. *1846:* Széchenyi .. Zalainéval egy gazdag debreceni birtokos feleségével találkozott ... annak négy éves léánykáját üzőbe vette 's kergeté homokon és bokrokon keresztül mindenfelé [KZsN 164-5].

Hn. *1639:* vagion egik feöld, melyet hinak felseö homoknak [Nyárádtő MT; EHA]. *1649:* az homokon felliel (sz) [Nagyölyves MT; EHA]. *1665:* Az homok labon (sz) [Vaja MT; EHA]. *1685:* a' Kurta homoknál (sz). A Homokon a' Cserefák elötti (sz) [Nyárádtő MT; EHA].

homokhegy munte de nisip; Sandberg. *1865:* Pulicka mál, — szép szőlőhely, homokhegy [Zilah; EHA].

homokos fövenyes; nisipos; sandig. *1718:* az Olt vize ig(en) erősse(n) erre az Csür felé ásta, véste magát, az

nagy szárazságok miatt ne(m) lévén hellje hogy tulfelölis szelesedhessék, ugj neki fekût ennek a part(na)k, másképpe(n) is homokos föld [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. *1732:* A Kerek hegyben vagyon edgy láb homokos, s vapás . . hasáb Csere karokkal, jó féle szölövel [Szászsztjakab SzD; TSb 51]. *1810:* Ezen Malomra Gátot kötetni bajos, mert a' helly a' hová a' viz mostani follyását vette, fővenyes és homokos, a' mellett a' viz mostis szüntelen tovább távozik [Rákos Sz; Ks 77. 20 Conscr. 65].

Hn. *1718/XVIII. sz.:* Az Homokoson (sz) [Szélszeg Sz; EHA].

homokvágó *szk*-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *kapa* fövenyvágó kapa; sapă de scos nisip; Sandhacke/haue. *1677:* Egy magyarországi homok vágó kapa Egy hitván tő-vágo kapa [Kv; RDL I. 155b].

homorító I. *mn* szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *poncol ötv* poanson de ciocănit; Treibpunze. *1622:* Homorito ponczol No 6 pikkeluago No 4 es egj plancz uago ttf — d. 80 [Kv; RDL I. 119 és a teljes szöv.: MNy LXII, 231 Néhai Tóthházi Eötues Mihály ötvösműszereinek lelt.].

Az ötvösműveletre és a jel-re nézve l. Frecskay 320, 478.

II. *fn* vmilyen ötvösműszer; un fel de unealtă a giuaergiului/orfevrierului; irgendein Goldschmiedewerkzeug. *1622:* Egj[a] eöregh homarito[b] es Negy apro homorito f. 1 — Hat rosz apro uerreök f. — d. 50 [Kv; i.h. — [a-b]E szók *apróhomorító* al. sajtóhibásak].

A teljesebb szövegösszefüggésből (l. ezt itt és teljes egészében: MNy LXII, 230) nyilvánvaló, hogy az *apróhomorító* al. adott jel. aligha helyes. Talán itt is inkább előbb az I. al. adott jel-sel számolhatni.

homoródkarácsonyfalvi a Homoródkarácsonyfalva (U) tn *-i* képzős szárm.; derivatul cu sufixul *-i* al numelui de aşezare Homoródkarácsonyfalva/Crăciunel; mit Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Homoródkarácsonyfalva. *1712:* Homorod karácsonfalvi Dimién Joseph [DobLev. I/75]. *1720:* Homorod Karácsonfalvi Nztes Dimien Josef ur Eozvegje Nztes Janko Anna Asz-(szo)ny [Kv; TJk XV/3. 74].

homorodott kb. (homorúan) görbült/vetemedett: încovoiat (concav); hohl(rund). *1813:* Homorodott fenyő feneků Csap ajja Kád [Koronka MT; Told. 18]. A jel-re l. ÉrtSz *vetemedés 1.* és *vetemedik 1.* al.

homoródszentmártoni a Homoródszentmárton (U) tn *-i* képzős szárm; derivatul cu sufixul *-i* al toponimului Homoródszentmárton/Mărtiniş; mit Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Homoródszentmárton. *1761:* Hamarod szentmártani üdősbik Biro Samuel Uram .. Nagylaki Tisztartaja Nemzetes Tordaj Brátán Farkas Uram [Nagylak AF; DobLev. I/91].

homorú curb; hohl(rund). *1623:* Meneswnkre igen zorgalmatos gondot viselyen . Gyermek Lowaynk keozwll az kiket pattkolnak azokot mind(en) Eoteodik hetben Jo kouacziall Megh pattkaltassa zepen homorw pattkot veryenek az Labokra hogy keörmeok zorulny ne kezgyen [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.].

Szk: ~ *csatú* kb. homorúan formált csatos; cu cataramă curbă; mit hohlrund geformter Schnalle. *1589:* Egy ezwst partha Eowechke Berteos homoru chattyw 15 boglar rajta [Kv; KvLt Vegyes I/2. 63].

hómozdulás hóolvadás; topirea zăpezii; Schneeschmelze. *1754:* Ezen 1754 dik esztendőb(en) ho mozduláskor .. ki mentűnk falustol együtt azon Majorház nevű hellyre [Gálfva KK; Ks 66. 45. 17a].

homp 1. föld; pămînt; Erde. *1625:* Az hideggsegen ualo totis tudom Bech Imreh Vra(m) czenaltatta uala, s maga is ualtig hanta az hompiat [Szentgyörgy Cs; BLt]. *1843:* akkor a' ki borozdolt Helyről, a' hol jotska volt, hordottuk a hompot a' Dereszte Árka töltésire [Bodola Hsz; BLt 12 Gödri István szolgaember vall.].

Az első adalék a 4. jel. alá is tartozhatik.

Szk: ~ *hordani. 1717:* Az Várhoz meny szolgalatunk expensaink voltanak ez előtti üdők alat ... Az után is mind eddig elé az ot valo szekereink tartása meg ne(m) szűnt, gjakron három s négj és az hirekhez kepest néha Tizenkettő is, föld, ág, homp, buza s liszt hordani [INyR Cssz, Gysz és Ksz panasza] ✱ ~*ot hordat. 1652/1653:* az Gátra hompot hordattunk [Dálnok Hsz; BLt].

2. göröngy, rög; bulgăre; Klumpen, Erdscholle. *1603:* kerde Ach' Istwa(nn)e hogy miert vertek wolna Bwrkeornet, monda az Inas hogy, en ne(m) verte(m) volna de az vram ada kezembe az hompot kettczer wtek hozza, eczer talalom, de eczer nem [Kv; TJk VI/1. 684-5 Porozlo Mihalne Ersebet Azzony vall.].

3. határdombocska/halmocska; moviliţă de hotar; Grenzhäufchen. *1801:* azon térben 24k föld homp vagy is Meta emeltetett [Szováta MT; Sár.]. *1807:* egy ut helyj hagyattatván meg, Sűrű hompokkal reocupaltatik a Falujéhoz [Nyárádsztbenedek MT; EHA]. *1837:* a falu uttyát meg külőmbőzteték — s a Hompok köze fel mérettetvén találtatott alol a Sántznál lévő Hompnál kezdve a második hompig — 18 ől [Kelementelke MT; Told. 31]. *1838:* Szánto Fölgyét ki Járták, ki Határozták és Hompokkal megkülömböztették [Szövérd MT; Hr].

Hn. *1807:* a Farago Kön feljül a Keresztes Bertzen elé a Nagy Hanyasig v. Hompig [Szováta MT; Sár.].

Szk: ~*ot csinál. 1821:* Hompokotis tsináltanok a Szt. Gerlitzeiek pedig a Gyalakuti Határ Szélig az Lutson Kapu nevü Hellyig, ki Hompozták a magok részeket [Szövérd MT; KelM].

4. földhányás; grămadă de pămînt; Erdhaufen. *1842:* a' Sántz tetején .. egy sing magosságu homp töltése rakatott fel [Nyén Hsz; BLt 11].

Szk: ~*nak szántat fel* '?' *1843:* a' hol arra valo volt, szántatott fel az Udvar hompnak parragot a' Dereszte Árka töltésibe [Bodola Hsz; BLt 9] ✱ ~*ot szánt* '?' *1843:* más helyeken pedig, a' hol fel nem szántották, hompot szántottak a' gátra, s' igy használták békességesen [uo.; BLt 12 Molnár Györgye (60) szolgáló ember vall.] | Azon Helynek ... más része ... pusztán állott Béldi Albert Ur vjra béborozdoltatta, a' hol arra valo volt, hompot szántottak a' Dereszte töltésihez 's ugy használták [uo.; i.h. Farkas Sándor István (71) szolgáló ember vall.].

hompjegy határdombocska/jel; movilijă/semn de hotar; Grenzhäufchen/zeichen. *1821:* Homp jegyek válószszák-el a' Szent Gerlitzei[a] Határt, a' Szővérdi[b] ezen Csere Bértz — nevezetű Erdőtől [KelM. — [a-b]Mindkettő MT-ben].

hompoly ? támasz; (grindă de) reazem, proptea; Stütze. *1794:* Mentünk a Nagy Palotára az holis a padlás gerendák kőzül négy le romlott Hompolyok tartyák [Backamadaras MT; CsS].

hompozás 1. határdomb/halomhányás; facerea movilei de hotar; Werfen/Häufen von Grenzhaufen. *1817:* nehány hellyeken hompozással az egyenes Határt ki jegyzették [Szentháromság MT; Sár.].
2. határdomb/halom; movilă de hotar; Grenzhaufen. *1807:* itt Eszak felöl is mindenűt a hompozást követvén le a Madarasi Határ felé [Nyárádsztbenedek MT; Told. 37]. *1829:* Buza, és Török buza Szánto földeik régi igazi metajokat nézetnök, kerestetnök meg, és jegyeztetnök is ki vagy gödrözéssel, vagy hompozásokkal [Nyárádkarácsonfva MT; ToldNy]. *1837:* az egész bé fogot Szőllő kőzűl a hegytetőig ki tizennyoltz számu Hompozásokkal ... a falu uttyát meg kűlőnbőzteték — s a Hompok kőzé fel mérettetvén találtatott alol a Sántznál lévő Hompnál kezdve a második hompig — 18 ől a masadik hompozástol a harmadik hompozásig 9 ől [Kelementelke MT; Told. 31].

hompoztatik kb. határhalomhányással kijelöltetik; a fi însemnat/marcat cu movilă de hotar; durch Häufen von Grenzhaufen bezeichnet werden. *1754:* meg hataroztatot hompoztatot az ut mellet 4 magjar ölös rudal 11 rud [Mezőmadaras MT; Berz. 18].

hon[1] I. *hsz* otthon; acasă; zu Hause, daheim | itthon; acasă; zu Hause; daheim. *1562/1567:* biroia nem vala hon [Pókafva AF; JHb XXVI/33]. *1568:* Joannes gulay Paulus Dengelegy ... fassi sunt, aequaliter, Ez tugyuk hogy az gyermek oda Joue, es kerde hogy ha hon vagyon eotues Pal, kerdok myre keresne [Kv; TJk III/1. 204]. *1570:* Makay Benedekne Erzebet valya Mikor az Monosthor kapwban lakyk volt az eo vrawal, Zeoch Demeter, gyakorta mykor az vra hon nem volt, Rea Be ment chipte harapta, es Intete hogy Engedne Neky, Gereznat es elegh keolcheget adna nekj [Kv; TJk III/2. 20]. *1577:* ky kwldenek falwrol az Erdeore, hogy hon ne talallyanak [Küsmöd U; DLev. 2 XVIIIB]. *1603:* Magdolna attjamffja ... az fiakat Tanitasd, lehessen walamj rezek az deakj Twdoma(n)ban, ha az battjoknak az sok haborwsagba(n) az zwk Ideo mjat reze az tanwlsagban ne(m) lehete, hon eoket lennj kerlek neh zenwegjed, mert ha hon Neweled fel eoket, teh magad lezez gjlkosa gjermekjdnek [Csapó KK; JHb XXV/23]. *1635:* az batiam nincz hon hogi igassaghat allathassa Nagőd előtt [Szárhegy Cs; LLt]. *1697:* Kotormanyi Peter Deakne Aszonyo(m) bé mene előll hogy meg lassa ha otthon vagyone az ura, hogy hon nem volt, tanczolva jőue ki s bé hiua, jól tarta, es ugy bocsatta el [CsJk 8-9]. *1794:* Márton Lászlo (48) Nemes Személy mostan Komollai Reformatus Mester ... vallya . igy szolla: Hon vane Ked Botránközi Ur [Eresztevény Hsz; HSzjP]. *1809:* honn tanálok Titt. Barthos Dánielné Ifi Aszszonyt [Albis Hsz; BLev.]. — L. még AC 239; ETA I, 21-2, 63, 139; SzO VI, 326, VII, 255.
Szk: ~ *dobban* otthon terem, hazatoppan. *1749:* én is ha Isten eltet még mikor nem is gondolyatok hon Dobbanok [Buzd AF; Ks 98 Mikó Ferenc feleségéhez] ✱ ~ *nem létében* távollétében. *1558:* Nagy Janos walla hogy mykor ewrzew wolt lattha hogy Annos harom darabanthal Jacchyk wolt. az wra hon ne(m) letebe le fekewtthek wolth ees gyergyayok megh alwth wolth [Kv; TJk tör. — Vö. a *honlét* címszóval] ✱ ~ *való* **a.** benn/belsőségben való. *1591:* vagion minekeonk egy hon valo kerteonk Vduar hely varosaba(n) ... holot minekeonk keoz kerteonknek kellene lenni [UszT]. *1602:* medeserj warga Istuan, warga miklos zabadittatta maga az wles heljbe zekel balaseba mind kwn hon waloba az mit oda birtak [i.h. 16/81]. *1649:* Ada edgy hon valo óröksége Tanorokiaval edgiüt [Lukafva MT; DLev. 3. XXI. A. 5]. — **b.** otthon való. *1677:* A' Székelység kőzűl kik Fejedelmeknek, vagy másoknak szolgálattyára adgyák magokat, hon valo kőzönséges tereh viseléstől immunisok ne legyének [AC 241]. *1690:* 20. forintba otta volt Zalogban ... aszt az hon valo őröksége [Makfva MT; DLev. XVIII. B]. *1717:* Sigmond János-(na)k az hon valo majorkodás körül kell forgod(n)i [Bocsárd AF; BfR] ✱ *vki ~ nem létében/voltában. 1567:* ez napokban thewedeth wolth el valamy keth Ewkrem, en hon Nem letemben [Apanagyfalu SzD; BesztLt 58 Sebastianus Erdelj Nag falw bírójához és esküdteihez]. *1570:* Sos Mathe Aztis Twgia hogy Sos Balaznak es felesegenek hon nem letebe Kolb Myklos ky hanyatta Minden haz keozbely Marhayat az vchara [Kv; TJk III/2. 112b]. *1590:* en hon nem voltomban ... mentek hazamhoz, Egy zemelth . el zabaditottanak [UszT]. *1593:* felessegem ... giermeketh chinaltatott massal, en hon nem woltomban [i.h.]. *1850:* Ungvári Ur, hon nem létében hibásan mértek [Dés; DLt 2165].
II. *fn* **1.** otthon (vkinek a maga hajléka); casă, cămin; Heim. *1598:* Nobilis Circumspectús Petrús filstich júnior ... fassus est Az sombory[a] harminczadosnak Thúri Janosnak zantalan sok Istentelenseget hallotta(m) nem chiak az kit az Coloswariakon chelekedet hane(m) egieb varosbeliekennis mikoron az Coloswary wagy egieb ez orzaghy Aros ember az mas parthi harminczadon altal iew illien valazzal bochiattiak eőket. No im my bekewel el bochiatúnk, de az ti orzagtokbeli harminczadosoktol leze(n) bantastok. Mely wgian halhatatlan dolog, mert az egéz kereztiensegbe(n) ha az Erdely aros ember el indúl mindenewt bekewel iar, it penigh mikoron zinte honnyaban volna az ember akiteol otalmat kellene varni attol wagion bantasa [Kv; TJk V/1. 180. — [a]K]. *1653:* a tatár ... azt mieli a mit akar. Jobb azért itthon, ha oltalmazhatjuk magunkat, tehát oltalmazzuk; ha pedig nem óhatjuk, haljunk honnyunkban meg érettek, hogynem mint azt lássuk, mikor rabolja el a tatár őket és mikor viszi el | A császár hadának ... minden dicséretre méltó állapotjok és hadi magaviselések vagyon, nem csak a hadi viselésekben, hanem honyokban is [ETA I, 80, 135 NSz]. *1809:* Nemes Simon ... e magános ember honyában ülő [Szu; UszLt ComGub. 1643]. *1825:* maga honnyába nem lévén a Felesége ... ki-jövén a Kapúba meg álla [Korond U; Told. 39]. *1840:* en soha miolta honnomba lakom nem preválkáltam [Dés; DLt 921]. *1844:* a más honnyában valo lakást

meg untuk [Várfva TA; Borb.] | Mi okbol hagytad ell honnyodott 's ezenn hellységen olly hoszszas idökig Sebe Rákhelel Törvénytelenül lakozol? vagynak honnyodban valamely Ingo és Ingatlan javaid, és Hazád földi Elöljároival valamelly mentesittö és bizonyitto irásaid [A.sófva U; DLt 1441 vk].

2. haza; patrie; Vaterland, Heimat. *1821/1854:* Wesselényi eddig csak hona s a szenvedő emberiség fölött, de most önháza jövőjén könnyez [ÚjfE 69 Wesselényi Miklós nyil.].

3. *Magyar* ~ Magyarország; Ungaria; Ungarn. *1854:* Nem volt-e forradalomban Erdélylyel együtt Magyarhon is, midőn Bocskai és Bethlen Gábor zászlóit Magyarhonban oly jelentékeny rokonszenv üdvözlé [i.h. 332].

hon, hun[2] **I.** *kérdő nm* hol?; unde?; wo? *1568:* eo neky az zoch panazolkodik volt, hogy az eo lator felesege ne(m) tugya hún Jar ha Jakabal vagione vagy hun | Elizabet c(on)sor(s) Vincenti Nag ... fassa e(st), Ez tudom hogy az Santa azony hozot gyolchiot sahos Ruhat, de en Ne(m) tudom hun wotte [Kv; TJk III/1. 225, 231]. *1592/1593:* Nem tudgiúk vala hún itesswk barmunkat [Árpástó SzD; Ks]. *1599:* Wargha Balas az Alperes p(ro)katora altal replical, hogy az A hazara me(n)t, zolgaia rutul zitta hogy megh mo(n)gya ho(n) wagyo(n) az J [UszT 15/189]. *1606:* kerde az Felesege hogj hun uolna Kouaczj mathe [Komolló Hsz; BLt]. *1638:* kerdemis hon vette[a] s monda hogy most vette per f 14 ..., s aval megh el niargala [Mv; MvLt 291. 137a. — [a]A lovat]. *1686:* Ki szájabol hallottad bizonyosan .. hogy pénzt talált volna, ha talált hun és mennyit? [Madaras Cs; BK]. *1749:* (A) Házhoz is külsö appertinentiak(na)k kell lenni lenni 's vadnak is, de hunn és ki vicinitasib(an) nem tudom [Ne; DobLev. I/236]. *1795:* Fát hozott, de hogy hun vágta azt nem láttám [Karácsonfva MT; Told. 76]. *1806:* a' szöllök hogy hun esnek ... bizonyosan nem tudom [M.sáros KK; DLev. 4 XXXVIII]. — L. még ETA I, 91, 130; GyU 107, 112, 129, 133; HSzj *nyílvetés* al.

Sz: ~ *volt esze?* hol hagyta/tartotta az eszét? *1597:* Borbely Janosné Catús Asszony . vallya .. monda az Leany im mit mútatok kteknek, egy rúhaba(n) vala fel takarok, hat egy holt gyermek, be hyuattak az Daikat . monda az leany nekj: Ihon hjres kurúa ez az te fattyad .. Monda az Daika Wr Iste(n) ki hozta ezt elö, hún leltetek ezt: Ugy monda(m) o atkozot Asszony hún volt eszed, ezert meg kel halnod ha ezer lelked leszenis [Kv; TJk V/1. 133].

II. *hsz* **1.** ahol; unde; wo. *1565:* Váradról király megindula minden erejével, és a törökkel szembe lön, és mind a két had Szakmárt megszállá; hun nagy harczokat tőnek, mely harczon egynéhány személyek elveszének [ETA I, 23 BS]. *1583/1584:* Hűn eo Kgme azt mongia hogy varmegien Nem tyltottwk Azt Mongywk az Ellen, hogy megh volt Annak Az tilalma, Annak Eleotte Megh [Újfalu K; Ks 42. B. 9]. *1600:* Tudom hogy az Baratoknak az Kikeleön twl wolt egy tanorochkaiok .. az malom arka hon el jeö [UszT 15/269]. *1632:* Azután is sokszor jött oda, csak ketten is voltak az házban, hun három óráig is elült ott, de én nem tudom mit csináltak [Mv; MvLt 290. 79b—82b átírásban!]. *1667 u.:* Igaz dolog uram, miltatlan liuin en edigis az kgd(ne)k ualo batorsagos irogatasra, fel töttem magamban, hogy az mint az uduaroskodast el hattam, ha parancziolnak megyek maskipen kunyomban hon lakom [Kozárvár SzD; CartTr XVIII Deesi Ferenc Béldi Pálhoz].

2. kb. valahol; undeva; irgendwo. *1595:* Miert hogy Ökmek Tanachúl és az töb Wraim pallerúl ky Taal mellet, kj kochnya(n): kj pinczeben hún faradoztak: hogy Biro Wram 2. Aztalra ismeglen fözettem varosebol [Kv; Szám. 6/XVIIa ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1597:* az kaptalan meg hagya hogy paytaba hun, megkeressek, ha lowat vagy egyeb marhat talalnak, de semmi fele Marhat ne(m) talalanak [Vessződ NK; JHb XXIII/3]. *1646:* Miolta emberj emlekezetem uagion hun szeöleönek ualo helj volt minden embernek az hun akart szabad uolt szeöleöt fogni [Torboszló MT; MvLt Berezky lev. — Pál Sándor kijegyzése]. *1740:* Igenis En addig is Privilegiomotokban Nem pizkáltam (!) sőt az mi hon lehetet Manuteniáltam [Torockósztgyörgy; TLev. 9/1].

3. Választó jell-ű mellérendelő m-okban a hsz páros, ritk többszörös szereplésével; în propoziţii coordonatoare disjunctive repetat de cîte două sau de mai multe ori; in disjunktivartigen koordinierenden Sätzen paarweise od. selten mit mehrfacher Wiederholung des Adverbs: ~ ..., (s) *hun/hol* v. *hon* *s* ~ hol ..., hol ... ; cînd ..., cînd ... ; mal ..., mal . *1595:* meg hagya a Biro Wram hogy ismeg Daarat czjnaltassak az Nemet Molnarral vetettem az húshoz benne, es gazdalkottam, hún Carolús Magnusnak, hol penig egyeb Nemet postaknak [Kv; Szám 6/XVIIa, 207 ifj. Heltai Gáspár sp kezével] | Zenat veottem kwleomb kwleomb wdeobe hun dragabban hun penig olchiobban f 22 d 81 [Kv; i.h. 6/XV. 32]. *1610:* Az vtan sokszor el Jeót Kun Peter Mihaly deakni estue kesseo(n), hun Niolcz es hul kilencz orakor [Dés; DLt 321]. *1629:* hon bort s hon penigh penztis ad neki [Mv; MvLt 290. 161a]. *1641:* hun az Batianal Lazar Mihaljnal hun az Aytayne iobagianal Vazilnal tart szalast [Sárvár SzD; Ks Szekely Istvan (45) jb vall.]. *1682:* az hun penig ked azt teszi fel, hogy az Aszoni eö kge p(rae)tensioiais biformis, hun többet shun kevesebbet teszen fel abba(n) nincz semmi biformitas [Kv; RDL I. 161]. *1696:* tanulok, magam kárán noha a kit eddig, hun pár ökrökvel.hun paripával S. hun. magam rövidetissivel csendesithett(em) énis aláb hagjok az ajándékozásb(an) [Monostorszeg SzD; Ks 11. XLVI. 12 Budai Zsigmond lev.]. *1711:* ezekben az fellyebb valo hat vagj hét zenebonás esztendökben zavarodek meg az a dezma dolga hun ide hozták a dezmat hun Nagj Sigmund vr(am) vitte el [Salykó NK; JHb XXIV/2. 3]. *1749:* 17 Esztendök alatt Exponens az Nemes Szeket hun Hajdusaggal hun penig Postasaggal szolgalvan mentette magat minden tereh viseléstől [Keresztúrfiszék; Sf].

hon[3] ? (pisztoly)kakas; trăgaci(ul pistolului); (Pistolen) Hahn. *1817:* Egy pàr rezes hosszu tsöjü pistoly a' honjával [Mv; DE 3. XXVIII. A].

hón hónalj; subsuoară; Achselhöhle. *1570:* Erzebet Kopas Jakabne, Martha Kis Demeterne leanya, ... vallyak, hogy az Nagy Palne esthwefele egy Nap az ely mwlt nyarba Menth volt az kenyerzerbe es ker volt egy filleren egy penzes kalachyot az leanthwl es hogy Nem akart adny, egyet az palaztia ala Reyth benne ..., vtan-

na megien az lean es az holna alol vonza ky az kalachiot | Zeoch Antal vallya, hogy akarya ky vonny zablyayath Istwan, felygh ky es vonta volt, hogy azt Lattha Nagy Imre ky vezy kezebeol es az holna alath Akarya volt kettew thërny [Kv; TJk III/2. 7, 195]. *1582:* Ez Kassay Kalmar Thamasne Borbara azzon vgyan ot az Kapw Keozeoth, az hona alol veon egy Keonyweth eleo [Kv; TJk IV/1. 106]. *1598:* Zeoreos Andras vallia ... ott Ala mene Pazthor Istwan egy darabfat latek az holnalat [Kv; TJk VI/1. 253b]. *1609 k.:* honom ala veom Zabliamat [Dés; DLt 311]. *1626:* Boczkor Matthiasis czak hamar ala iuta hazul, tehat egj pallos uagio(n) az holna alat [Szentgyörgy Cs; BLt 3]. *1638:* Varga Miklosni el eset oli reszegh uolt hogi az laba nem birta, es ez az Nagi Miklos az honia ala fogta es ugi hurczolta [Mv; MvLt 291. 142a]. *1705:* Telegdi Borbély Jánosné Bakai Susánna, Uraval együtt .. mondgjon hitet rolla, hogj kilencz forint volt a satskoba(n), mikor Dosa Mihalyné el kapta a honya alol [Dés; Jk 350a]. *1734:* lattak szemekkel vinni azon gyoltsot az Itöl ... jelen volt és látta keszkenöben takarnyi hóna alá tenni [Torda; TJkT I. 47]. *1778:* Berár Mitre az honya alatt lévö nag bottyával mind a' Fogado körül járt s leselkedet [Egerbegy TA; JHb. Turgyán Petre (65) zs vall.].

Szk: *~a alja. 1644:* sûueges Ianos igen reszegen jött vala Tariznia Petertül, s latam hogy az menteje dombos vala az hona allianal, en fel allek s megh nezem, hat egi suvégh vagion ot az hona alat [Mv; MvLt 291. 403b]. *1793:* valami edgyet mást hoz vala a honya ajja alatt [MNy XXXVIII, 57].

Ha. *1635:* holynia alol [Mv; MvLt 291. 40a]. *1733:* Holnya alá [Torda; TJkT I. 15].

hónalj 1. subsuoară; Achselhöhle. *1573:* farkas pal .. azt vallia hogy Mykoron Meggieshez keozel Iwtotak volna az Tho gaton altal Mennenek látta hogi hayladozny kezdet az kochy Es azomba Be deolt az Thoba ... Latta hogy Mind eomaga felesege vyzessek voltak Marhaiabais azot meg, Mert Mint holnalig vyzbe deolt volt [Kv; TJk III/3. 270]. *1584:* Anna Pays Gyarto Ianosne . vallia hogi eo semmit Nem latot annal egiebet hanem hogy chiklangia vala az derekat s az honalliat Azt nem latta hogy az laba keozibe Niult volna [Kv; TJk IV/1. 241]. *1725:* az Haznak az Ablakán az hunaljaig bé ereszkedett de a karjatol nem mehetet bé [Abosfva KK; Ks 33]. *1756:* tudom bizonyoson hogy az midön vagy Fia vagy Leánya a vagy maga Balogné Asszonyom meg szomiuhozot mindenik szabadoson járt az Uraság pinczéjib(en) és hogy dugva az Honyajjok alat haza is Balog Uram házához vittek italokat [Nagysomkút Szt; TKl Pap Gábor (28) jb vall.]. *1761:* az kendöis mely kérdésben forog Kannás Susannanak honyajja alatt le fityegni látta [Torda; TJkT V. 47]. *1775:* Láttam aztis hogy innen Peselnekről honalja alatt egy kevés lisztet költségetskét vitt [Peselnek Hsz; HSzjP Conjunx Ladislai Opra Clara (40) vall.]. *1782:* Helena Jantso incapilis de Kovászna (18) fatetur ... két tsomolya volt a honalya alat, mely mián ispotályba ült [Zágon Hsz; HSzjP]. — L. még FogE 63-4.

Szk: *~ alá való igazító vas. 1810:* Egy honaj alá valo igazító vas ... xr 13 [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 17].

2. egy hónaljnyi mennyiség; cît poţi cuprinde sub subsoară; eine Achselhöhle (viel), Menge von einer Achselhöhle. *1596:* en az Varos zenajaban chak egj honallial sem hozattam magamnak [Kv; Szám 6/XXIX. 173 Bachi Tamas sp kezével]. *1747:* szemeimmel láttam magam is hogj vágta s hordatta az utrizált erdöböl a Fát, s magam is egjszer mászor egj egj honaljal hazagattam [Mocs K; Ks 5. X/7 Morár Vaszilj (50) jb vall.].

hónaljkötés feszítőkötés; legătura contrafişei; Sprengband. *1833:* Sukon[a] edgy a' Szamos Vizére Ujjonnan épitendő Jármos Hidhoz ... meg kivántatnak .. 10 Darab karfa oszlop támaszok ... 56 Darab honaj kötések [SLt Vegyes perir. — [a]F.zsuk K].

hónaljkötő-gerenda feszítőgerenda; grindă cu contrafişă; Sprengbalken. *1838:* Honyaly kötő gerendák (Sprengband) a híd meg gyengűlt részének meg erösítésére tejendő ujj párnafák (Emsbaum) fel kötésére 20 Darab [Dés; DLt 794].

hónaljnyi vmiből egy hónalj alatt elférő mennyiség; cît poţi cuprinde sub subsoară; in Menge von einer Achselhöhle. *1837:* vágtam és vittem hir nélkül egy honyaljnyi borso karonak valo fát [Kakasd MT; DLev. 1. II/28].

hónalj-tisztítás hónaljazás; copilitul subsuorilor (la vie); Ausbrechen von Achselschossen. *1809:* A Szőlőnek nevezetes munkája a hónalj-tisztítás vagy is a második kapállás és kötözése a Csonkázással a Kapots Levél honyaj tisztitással együtt, mely ha illendő modon nem fojtatatik árt a Szőlő Termésének [KS. Szilágysági girókuti és kövesdi tisztek instr.].

hónap 1. hó; lună; Monat. *1561:* Hog' az ♀ cehekbe ket few Ceh mester legen eggik zaz es a masik magar legen ... Ezek mynden holnappban mynden mester miet meg' lassak es igazan meg' proballyak hogy senki semminemw miet tizenneg' lottosnal alab ualo ezwstbol ne merezellyen mielni [Kv; ÖCArt.]. *1586:* Az Hóo Penszesek Fizetessek 20 Maj Miert hogj az hid kapw belj Tyzedes Benedek nem zolgalt ez holnapban, az eó fiszetese meg maradot eó kiweolle az teóbbinek fiszettem f. 53/ [Kv; Szám. 3/XXIV. 3]. *1666/1793:* Mivel sokaknak telekjek kaszálo kertjek, csűr kertjek a Falu[a] határára függ ki ... azért az illyen helyeket kár tevésnek idein minden Holnapban meg circáltasson a Biro jo kertet tartozik tenni ott semminémű marha ki ne mehessen [SzékFt 22-3. — [a]A.csernáton Hsz]. *1787:* Ez után a' Quantum administralasa(na)k minden Honapban két Terminus fog observaltatni [Torockó; TLev. 3/2. 5a]. *1796:* Fogadtam meg Szilágy Csehi Joszágomba kertésznek .. Nagy Almásrol[a] valo Szász Jánóst, kinek is Esztendei Fizetést igértem eszerint ... Minden Holnapra két véka praebenda buzát, és Tésztának valo tiszta buzát egy kőblőt[b] [Kraszna Sz; IB. — [a]K. [b]Folytatódik a fels.]. *1804:* a' meg nevezett Holnapakan a' maga Házától alattamban kupájában sok pálinkát adatt el [Makfva MT; DLev. 5]. *1806:* (A) Tordai emberek az Közelebről el enyészett Juniusi honapnak az Közepén, azon Szalonnákért ... el-is jöttek volt [Szu; UszLt ComGub. 1753u.]. *1824:* Ezen ... szánto föld ... melyik napon,

vagy Holdnapban kinek ment birodalmába? [A.cserná-ton Hsz; HSzjP vk]. *1827:* Ezen Holdnap 12-kén estve Fono lévén nállam ezen Fonoba későbbre meg jelent az Özvegy Demeter Joseffné Asszony kotsissa [Egerbegy TA; TLt közig. ir. 1110]. *1832:* (A tisztarto) Diariumját minden holdnapba velem vidimaztattni kell [Csapó KK; Berz. 20].

Szk: *~ok figurái. 1678:* Uzonbol vitte(ne)k el ... Holnapok figurait nr. 10 [BLt. — Az adalék alkalmasint a hónapok szimbolikus ábrázolásaira von.] ✱ *folyó ~. 1749:* Attam ezen Fojo Holnapra az Istarsara (!)[a] Gyortyat | Ezen Fojo Honapra attam az HaranGazoknak Gyertyat N: 8 [Mv; MvLev. 1, 4. — [a]Többször is így *Istrasara* h.]. *1800:* Ezenn folyo Holdnapnak 23dik napjárol hozzám utasittatni nem Sajnállott betses Levelét a' Betsületes közönségnek Szeretettel vévén azonnal Szorgalmatos voltam, hogy a' Felséges Montanisticus Thesauráriátusrol a' Resolutiot kikaphassam és el küldhessem [TLev. 5/17. 17 Köpetzi Nagy Josef lev. Nsz-ből]. ✱ *hibernális ~ok* téli hónapok. *1710:* Poroncsolta volt ennekelötte Ngtok s Kgl(te)k, hogj az Hybernális holnapokban az husnak fontyát mindenüt két pénzen mérjék [Kv; KvLt I/199 a mészáros céh a gub-hoz]. *1718:* Szintén expirálván ă két hybernális holnapok ., illendő, ujjabb Dispositiot tenni, de ulteriori Subsistentia ejusdem Militiae [Ks 83 a gub Kv-ról] ✱ *jeleni ~. 1840:* A follyo Év jelenni Holnap 28-án Éfele utánni 2. Orakor .. ki Rendeltettem, mind patro Führernek (így!) [Bereck Hsz; HSzjP] ✱ *mához vhány ~ra. 1698:* Debreczeni István Deák a remek csinálásban meg keslödött, Ez okon imponállya a b. Czeh, hogy mához egy holnapra el végezze [Kv; ŐCJk].

2. vhány hónapnyi időtartam; de durată de . luni, timp de . . luni; Dauer, Zeitspanne von einigen Monaten. *1572:* Byro vram ... haggia megh Az zolgaknak Minden kapwkon hogy vigazanak rea, Es vagy Napal vagy Eyel posta Ieowend Azonnal vigek az Safar vrami (!) hazahoz ..., Az Safar vraim penigh eon keoztek Igenesedienek Megh Mellyknel Mennye Ideigh egy holnapig vagi teobik az fele posta zallion [Kv; TanJk V/3. 62a]. *1584:* De azolta Immar hogy fekzem ket holnapia vagyon [Kv; TJk IV/1. 244]. *1590:* Ezt hallam hogy mo(n)da Pribek Gergely hogy haro(m) holnapot nem hagy neky hogy kj tudgia Innet Capitany Vramat [Szu; UszT]. *1595:* Laszlo Biro egy szegen Nyomorúlt szekeres: volt oda Haúaselöföldeben, vitte az Borbellyokat és Lakatossakat 4 loual volt 3. holnapig oda, ket hoora meg attak nekj az ho penzt. 1 p(er) f. 8 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 316 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1614:* igirwnk minden kapurol egi egi Embert, Eót kapurol egi Negi Eokrw Zekeret ... ezek Eztendeoben egiszer egi holnapigh munkalodgianak ott [Ks 87 ogy-i végzés]. *1632:* Thott János ... mint egy harmadfél holnappal szőkek el ínnen [Bece AF; Told. 24]. *1695:* Sok és kivált keppen valo kenszeritő szüksegtűl viseltetven, az regi observalt jo mod szerent ketelenitettűnk harom holnapig valo Bor fogast allitani [Dés; Jk]. *1769/1778:* én egy Esztendeig, és egy hólnapig fogadóskodtam . de nékem két véka buzánál többett nem adtanak egész fogadósságomban [Bogdánháza Sz; BfN DDD/4]. *1827:* három Holdnapra certificáltam az Erdéllyi Méltoságos Törvényes Királlyi Táblára [DobLev. V/1126. 2a].

Szk: *~jára fizet* havonként. *1867:* Kosztra fizetek holnapjára 7 forintot [Kv; Pf].

3. a terhesség vhány hónapnyi időtartama; durata de un număr de luni a sarcinii; Zeitdauer von einigen Monaten der Schwangerschaft. *1681:* Lazár Janosne udeo elöt az az két holnapra Gyermeket hozot melly miat paraznasag(na)k suspitiojaba(n) vagyo(n) [SzJk 161]. *1819:* én fogantotása napját elö nem számlálhatom, hanem ... hogy hét szám szerént számlálva a' gyermek néha a 11iki holnapba is bele lépik, a' mint esztet tőbb tapasztalásaim után is erösithetem [Kv; Pk 2].

4. *~onként* havonta; lunar, în fiecare lună; monatlich. *1589:* Eo kgme Biro vra(m) vgyan keobeol Epittessen hidakat egyzeris maszoris, hogy Ne kellessek az fabol chinalt hidakat minde(n) holnaponke(n)t epitgetnj [Kv; TanJk I/1. 106. *1666/1681:* maga Naja Farkas, es ha Fiai születettnek tartozzanak engemet es Successorimat Hunyadi Varamban az tőb hites drabantok rendi szerint szolgalni, neki is mint tőb drabantimnak holnaponként azon fizetése megh járnia [Vh; VhU 259-60]. *1733:* mind Tiszteletes Uraimek(na)k, mind tőbb Conventionatusok(na)k rendes fizeteseket holnaponkent malom birak Atyánkfiai exolvalyak [Dés; Jk 437b]. *1789:* (A protocollumban) protocolaris Numerust sohult sem vittek a' Normalis ordinatiokot ugyan protocollálták, s egy tsomóban conserváltákis, de Hónaponként s esztendönként valo szakaszokra nem segregálták [Kobátfva U; UszLt XIII. 97].

Ha. *1597:* holnapia [Kv; TJk VI/1. 100]. *1772:* hólnap minden holnappan [Ádámos KK; JHb XVII/2. 374]. *1796:* Holnapra [Kraszna Sz; IB]. *1822:* holnapokot [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1057. 5a] | holnapak [DL nyomt. kl]. *1833:* Honapakra [Torda; TLt Közig. ir. 1534]. *1836:* Holdnapokig [uo.; i.h. 1075]. *1846:* hónap [Dés; Berz. 20].

hónapi 1. havi; pe lună; monatig, vom Monat ... *1702:* A zab és széna qvantumab(an) pedig, vgj értse kegjeltek, hogj ez jelen valo Octoberi holnapi subintelligaltatik, hogj erre is a mi fog disponaltatni p(rae)stallya kegjeltek [UszLt IX. 77. 55]. *1789:* Végsö Computust inealtunk a' Proviant Tiszt urral az holnapi Administratiorol [Csíkszereda; i.h. XIII. 97]. *1848:* nem fogom követelni a 150 V Rft 4. holnapi kamatját [Csapó KK; DobLev. V/1275]. — L. még FogE 200.

Szk: *~ folyóírás* havi (havonta megjelenő) folyóirat. *1809:* Meg lévén már a Békesség Frantzia Országgal és annak Szövettségesseivel (: Confederatussaival :) kötve szükség, hogy az ezen Tartományban Sajto alá bocsátando Ujságok, vagy egyéb más közönséges napi — vagy honapi follyo Irások olly kitételekkel 's írás modjával (: Stylussal :) készíttessenek mellyek magokban a mostani környűlállások folyamatjával ellenkezö vagy azokat sértegetö kepzeleteket ne foglaljanak [UszLt ComGub. 1670].

2. vhány hónapnyi; de ... luni; von einigen Monaten. *1703:* Eleitöl fogva bévött jo rendtartás lévén városunkban az három holnapi Város számára valo borfogás és korcsomárlás .. concludáltuk hogy Bor Birák Vraimek . mig Városunkban elegendő bort találnak idege(n) borokat ne educillállyanak [Dés; Jk]. *1722:* A Conscriptor Vrak ... immár azt p(rae)tendallyak

hogj egj hellyet denominallyok: az holot is lehessen egj holnapi Subsistentiajok a purizálásra[a] [Pókafva AF; Ks Borsay K. Pál lev. — [a]Ti. bizonyos iratok tisztázatba vételére]. *1795:* a Joszágokban lévö Gabonáknak Kolosvárra vagy Gorbora[a] a Joszágok erejével lééndö el vecturáztatásárais, nem kűlömben a Kortsomákba félbe lévö Italaknak el árultatásarais egy holnapi idö engedtetik [Kv; JHb I/36. — [a]M.gorbó K]. *1809:* Attam az főző Aszonynak 10 hónapi bériben 25 Rf [Tresztia H; Ks 109 Vegyes ir.]. *1853:* Elö fizetés egy holnapi kotára 15 garas [KCsl Útiköltségjegyzék Berlinből].

3. ~ *vérfolyás* menstruatio. *1778:* A Gyermekeken az akkor támadt or vér fojás, és forró hasmenések az Asszonyokon a' honapi vér follyások ér vágás hellyett támadnak: ezeknek tehát megállitásában szorgalmatoskodni illyenkor igen káros volna [MvÁLt Mátyus, ConsSan. gub. — L. Színi Karola kijegyzése].

4. vhány hónapos; de .. luni; von einigen Monaten. *1573:* Katalin Rostas Antalne .. vallya .. Mond Kapane Megh Neh Id[a] ha hazas[b] vagy, Mert az oly vyz hogy ha Niolcz holnapy volnais ely yeztene benned[c] [Kv; TJk III/3. 68. — [a]Az orvosszert. [b]Így, de nyilván tollvétség *hasos* 'terhes' h. [c]A gyermeket]. *1672:* Lett a feleségemnek egy fiacskája halva, ki nyolcz vagy kilencz holnapi volt [AMN 151]. *1686:* 23. Juny reggel negy s őt ora kőzt holt meg utánna[a] az tölle el maratt szep csecs szopo Samuel más fel esztendős és mas fel holnapi Fia, az verben valo sok kinlodasi utan [PatN 47b. — [a]A naplóíró feleségének halála után]. *1730:* Ambrus Mihály ennek Eöcze Márton kinek fia két holnapi János [Szentlászló TA; JHbK XLIX/4]. *1795:* Meg holtak .. Imre Borbára Imre András leánya 6 honapi [M.gyerőmonostor K; RAk 109].

Szk: *vhány* ~ *dolga van vkitől* vkitől vhány hónapja terhes. *1687:* Azon kell igen busulnom hogj az mely Bulyat Annus(na)k vettem volt; ollyan szerencsetlenül jára. Husvet napja(n) más bulyával edgjütt ... addig tanczolanak (: hogy amannak már őt holnapi dolga leuen az nemet kapitantol, az ki nekem atta :) idetlen szült másnap [ApLt 6 Kálnoki Sámuel feleségéhez Szigetről (Mm)] ✱ *vhány* ~ *nehezes* vhány hónapnyi/hónapos terhes/várandós. *1629:* latta(m) Simonfi Gasparnet .. monda hogi immar Negi holnapi nehezes s nem jeöhett megh en monda(m) neki, hogi tala(n) nem nehezes, mert igen horpasz [Mv; MvLt 290. 188b].

hónapos 1. de ... luni; -monatig, von Monaten. *1760:* Csetsemös kis Leánykaja Rebeka negyedfél holnapos [Feltorja Hsz; LLt]. *1770:* Buta Anutza három holnapos Fiatskájával Hesfelán Szimionnal árvaságra maradott, gyámoltalanul [Nagyernye MT; Ks 67. 48. 31]. *1807:* 11 esztendős voltam és 6 holdnapus 's egy nehány napus [Dés; KMN 266]. *1808:* (Megholt) Abrám Márton 7 Holdnapos Tsetsemö vérhasban [Szucság K; RAk 137]. *1812:* meg holt ... Török Anna 3 hold napos Petetsb(en) vagy inkább Skárlátb(an) [M.gyerőmonostor K; RAk 119]. *1829:* a tájbanis három holnapos sertésnél vénebb sertések husait árulták Cseberbe, holott pedig Czéhunk articulussa tisztán tartja azt, hogj az három holnapusnál vénebb sertések husait nem Cseberbe, hanem a' Mészárszékbe Táblán kelletik árulni [Kv; MészCLev.]. *1849:* Barna kanca 3 honapus csikkóval fehéres lábu [Kvh; CsS]. *1854:* halt meg Horvai Lajos 8 holnapus korában: bél gyuladásban [Dés; RHAk 55 a költő-pap Medgyes Lajos kezével]. *1868:* (Meg holt) Kováts Mihály 8 holdnapos Tsetsszopo [Szucság K; RAk 137].

2. *vhány* ~ *terhes* gravidă în a .. lună; schwanger von einigen Monaten. *1819:* már én két holnapus terhes légyek — melyre kérdém, hogy mitsoda jelekböl esmérné magát annak lennie, melyre azt felelé, nem egyébböl hanem azon jelből hogy két holnaptol fogva a' szokot tisztulasa el maradott légyen [Kv; Pk 2].

3. havi; lunar; monatlich, Monats-. *1823—1830:* Hát az úr és az úrfi engemet egyhónapi vagy hónapos fizetés biztatása mellett hivtanak-é ki Erdélyből?[a] [FogE 199. — [a]Németországi tanulmányútra].

4. ~ *rózsa* bengálrózsa; Rosa chinensis semperflorens; trandafir de lună/de Bengal; Monatsrose. *1813:* Virág Házban: ... Hónapos Rosa győkér Nro 2 [Alpestes H; Told. 18].

A SzamSz-ba a *hónapos rózsa* 'rosa Damascena L.' jel-sel került be.

Ha. *1809:* hólnapos [Damos K; RAk]. *1835:* Holdnapus. Holnapus [Gyalu K; RAk 206]. *1842:* holnapus [Dés; DLt 85].

Az 1-2. jel. alá besorolt adalékaink mellett az 1854—1861 közötti időszakaszból még hat *holnapus* és tizenöt *hónapos* ~ *honapus* hangalakú kijegyzés került a kihullatott cédulák közé. — A szerk. gyermekkorában ez utóbbi alakváltozat még elevenen élt a tősgyökeres désiek és a Dés környékiek nyelvében. Tájszógyűjteményeink hiányosságára azonban jellemző, hogy bár ezt az alakot a szerk. Erdély más részein is hallotta, hirtelenjében csak a TSzj-ből tud rá bizonyságként hivatkozni.

hónaposretek Raphanus sativus convar. sativus/radicula; ridiche de lună; Radieschen. *1813:* A' Virágház mellett Földbe ásott mintegy 8. őlős hoszszu meleg ágy Honapos Retekkel és fuszujkával szépen zőldellő [Koronka MT; Told. 18].

hónaposretek-mag seminţe de ridiche de lună; Radieschensamen. *1796:* Hónapos Retek mag Fejér hónapos Retek mag [Déva; Ks 76. IX, 26].

hónapszám hr-os, ill. *szerint* nu-s szerk-ben; în construcţii atributive sau cu postpoziţia *szerint;* in Konstruktionen mit Adverbialendung bzw. mit der Postposition *szerint:* ~*ra*/~ *szerint* havonként, hónaponként; lunar, pe lună; monatlich, Monate hindurch. *1588:* Az Somodj Andras kovachjnak Esmeg fizettem az Malomrol, mivel hogj kulen Zegeotsegem volt velle az kovachial holnapzamra, egj egj holnapra f. 1 [Kv; Szám. 4/V. 37]. *1681:* Ploscha Bánya ... Vas tarto Ház ... Talaltatot ugya(n) itt most 16 mása vas ... NB .. többire holnap számra áll nállok a' vas [Vh; VhU 579]. *1722:* Tegnapelott tőttem vala emlékezetett az Várbeli Tűzifá(na)k hibás administratioja iránt, irta(m) vala hogy az Boérság holnap számra 50. 50 szekér fát praestalna [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. *1735:* holnap szám szerint, vagj hordo szám szerint mennyi erogalodott azt bizonyosan nem tudhatom, tudom azt hogy mind ez vrffiak italára mind penig praebendára valo bor bőven volt ... elégséges bor transponáltatott Kolosvárra [Kendilóna SzD; TKl Beniamin Cseh de Akna (29) ns vall.]. *1746:* Asztalos al(ia)s Iuhos János, alkudt meg a' Város Házánál lévő asztalos munkájáért holnap szám szerint p(rae)bendára két, két véka búza egy személyre [Torda; TJkT III. 59].

hónapszám-nyavalya menstruatio. *1756:* Molduán Onya eö kgjlme .. meg fogott s szinte erőszakot tett és tsak azzal menekedtem megh hogj mondottam magamat a' holnap szám nyavalyájab(an) lenni [Galac BN; WLt Matsinika providi Nák Onul inq. cons. (20) vall.].

hónapú vhány hónapos; cu ... luni; von einigen Monaten, -monatig. *1796:* egy kisded Csetsemős más féll Holnapu Pável János Nevezetű ártotlan Kisded [Déva; Ks 74. VII. 164].

honátóli otthonától való; de acasă, de la cămin; von zu Hause/dem Heim. *1847:* Először: Varga Katának életiratát, fellépésének helyét és honátóli távolságát tekintve lehetetlenséget feltételez, hogy állván a maga által írásba tett s az esketések öszvevetésiből is kijövő életirata, éppen oly távol, havasos helyeken s idegen ajkú lakosok között bujtógatóul s bűnős ingerlőül léphessen föl [VKp 292-3].

honboldogulás *alk, fell* kb. a haza/hon virágzása; înflorirea/prosperarea patriei; Aufschwung/Blühen des Vaterlandes. *1854:* a honfiak szemeiben rezgő örömkönnyek özöne volt a termékenyitő harmat s a honboldogulás gyümölcsét érlelő honfi lelkesülés volt a nap[a] [ÚjfE 329. — [a]1848. márc. 15-e].

honcsok ? vakondtúrás; muşuroi de cîrtiţă; Maulwurfshaufen. *1763:* hideg télnek idején ... fagyos hontsokoknak egyenessen valo doroszoltatása [Hsz; UszLt 16]. *1810/1833:* ollyan öreg ember vala ez a' Fazakas Miklos hogy a hontsokokon csak botorkazott, mi tsak neveténk mint ifiak [Páva Hsz; HSzjP Osváth Joseff (49) gy. kat. vall.]. *1864:* Hancsagos rét a benne találtato temérdek hancsagokkal [Érkávás Sz; Pesty, MgHnt XXIV, 92a].

Szk: ~ *vágó borona. 1816:* Egy Hantsok vágó borona, ahoz valo három vágo vasaival és Lántzával [Bányabükk TA; MkG].

◇ **Hn.** *1654:* az Honczokban (k) [Bikfva Hsz]. *1686:* A Honcsokra menóben (sz) [uo.]. *1696:* az Hontsokra io veggel az Dombon (sz) [Alfalu Cs; GyHn 16]. *1723:* Honcsokb(an) (k) [Oltszem Hsz]. *1761:* A Honcsokon (k) [Szárhegy Cs]. *1773:* a Szénaság n.h.-ben a honcsokon kivül (sz). [Ditró Cs] | Vagyon a Csomafalva Határon a Nagy István Hancsokjánál (sz) [Alfalu Cs; GyHn 17] | A Nagy István Hontsokjában [Csomafva Cs]. *1804:* a honcsokon, amely ennek előtte régen falu osztása volt [Szárhegy Cs; RSzF 129]. *1817:* Két Hontsokban (k) [Szentimre Cs]. *1821:* A Höntsökben (sz) [Mikóújfalu Hsz]. *1864:* Hontsak utzája (u). Nagy István hontsoka, vizes, melyen vizenyős szántok feküsznek. Hontsog [Csomafva Cs; GyHn 26, 29] | Hancsagos rét a benne találtato temérdek hancsagokal [Érkávás Sz; Pesty, MgHnt 92a]. *1866:* Höntsökbe (sz). Hőntsők — Horsai kaszálók [Mikóújfalu Hsz].

A címszó jelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók. — A köznévi szerepben sok alakváltozatú és több jel-ű szónak (l. MTsz; TESz; NrLex. *hancsik* al.) adalékainkból sem tudja a szerk. a biztos jel-ét megállapitani. Magára a köznévre l. a TESz-t és az ott id. irodalmat. A *honcsok* kszegi 'vakondtúrás' [KTsz] és a torjai 'vakondok' [TSzj] jel. miatt a köznévi ' vakondtúrás' jel-sel számolhatni.

honcsokos, höncsökös '?' **Hn.** *1590:* Vagio(n) itt az feiedelem zamara Hanchiokos erdeó tilalmas [Kajántó K; GyHn 17]. *1643:* el mentünk az Peres helyre Honcsokos nevü helyb(en) [Bikfva Hsz]. *1652:* Egy darab Erde⟨o⟩ vesszeós melyet Hantsokasnak hynak [Kajántó K; GyU 126]. *1676:* Hanczokos (e) [uo.]. *1732:* hancsakos (e) [uo.]. *1742:* az Hontsokos Tónál (sz) [Gyerővásárhely K; KHn 150]. *1752:* az Honcsokos Tó n. Óldalon (sz) [Egeres K; KHn 192]. *1755:* Széna főben a Honcsokosb(an) (k) [Burjánosújbuda K; BHn 49]. *1770:* A' Hontsokosban (k) [Gyerővásárhely K; KHn 152] | A Höntsökösben (k) [Vaja MT]. *1778:* A Hóntsökősben (k) [uo.]. *1780:* Höntsökös (sz) [uo.]. *1784:* az Uj Budai Széna főben a Hántzokosban (sz) [Burjánosújbuda K; BHn 48]. *1785:* Az Hontsokos Tónál [Gyerővásárhely K; KHn 152]. *1793:* a' Hantsukás Tónál (sz) [uo. KHn 154]. *1796:* Honcsokos nevezetü helyen [Verebes Cs]. *XVIII. sz. v.:* A' Hontsokos (k) [Bita Hsz]. *1822:* Honcsokosba (k) [Gyerővásárhely K; KHn 156] | a Hőntsőkősben [Vaja MT]. *1828:* A Höntsökösben (k) [uo.]. *1864:* Hontsokos [Kvh; Pesty, MgHnt XLI, 515a].

A címszó jelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók. — A jel. bizonytalan voltára nézve l. *honcsok* al. a jegyzetet.

honfi hazafi; patriot; Patriot. *1854:* a honfiak szemeiben rezgő örömkönnyek özöne volt a termékenyitő harmat [ÚjfE 329. — A teljesebb szöv. *honboldogulás* al.].

honfi-lelkesülés hazafiúi lelkesedés; însufleţire patriotică; patriotische Begeisterung. *1854:* a honboldogulás gyümölcsét érlelő honfi lelkesülés volt a nap[a] [ÚjfE 329. — A teljesebb szöv. *honboldogulás* al. — [a]1848. márc. 15-e].

honlakos otthon lakó; care stă acasă; zu Hause/bei den Eltern wohnend. *1779:* Gr. Bethlen Elek úr is megholt Három fia maradott ... Az egyik fia katona, ketteje honnlakos, hacsak azok is katonákká nem lesznek, mert szörnyű annak termett magas szál emberek [RettE 398].

honlét otthon-lét; statul acasă; Zuhausesein, Heimsein. *1558:* Nagy Janos azt walla hogy mykor ewrzew wolth lattha hogy Annos harom darabanthal Jacchyk wolth az wra hon ne(m) letebe le fekewtthek wolth ees gyergyayok megh alwth wolth [Kv; TJk tör.]. *1572:* Byro Kato, azt vallia hogi lakot hegedws Janos vagy ket hetig az eo hazanal, latta hogy az Iffyw vraim Ieottek hozza es Mwlattak felesegewel Mind hon leteben mynd annelkwl [Kv; TJk III/3. 34] | Ez napokba Hon nem letembe Bochiattam volth Gazdamazzont az ktek Varosaba [Buza SzD; BesztLt 3722 Gabriel Kendi de Radnolth Timár Gergely beszt-i bíróhoz]. *1588:* hon nem letembe fel keolth Nilas Tiwadar vgyan ith valo Sombori vram Jobagia ereowel ell boczyatta az marhat kit az karrol haytotta(m) vala be [Zsákfva Sz; WLt]. *1590:* Az hazatis az szobat Keomwes Palne czinala az Vra hon nem letebe(n) [UszT]. *1610:* Kvn Peter el Jeót oda Mihaly Vram hon nem litiben, es zememmel lattam, hogy az Azonnial eoleltek, es czokoltak egymast [Dés; DLt 321]. *1639:* értém hogj Kgldis olljat mondot volna hogj ha hon létemet értene én vélem eoreomest beszel-

getne [Homoródsztpál U; Szád. Redej János Nagy Thamashoz, a fog-i vár gondv-jéhez]. *1699:* maga hon nem létiben Egrestőről maga tulajdon Házabol Felesegit ki rakatta [Bögöz U; BálLt]. *1784:* A' reménytelen Rémű-lések kőzőtt Tőrvénytelen hatalmat kelletík tapasztalnam Nagylaki udvarházamra, a' midőn honn nem létem alatt, Udvaramat invadálták, Villicusom ellenzése ellen (így!) [Nagylak AF; DobLev. III/587]. *1835:* Kedves Uram Ecsem! ... a közelebbi Karatson Innep napokan szokasunk szerént a Tiszteletes Ministereinket meg vendegelni hon nem létünk mián nem tudtuk [Kadács U; Pf Pálffi Dávid lev.].

honmaradás kb. hadmentesség; scutire de război; Kriegsbefreitheit. *1677:* A' Városokban lako Nemesség, ha a' Város kőzzé magát béadta, kőtelezte, és a' Városnak terhét vélek egyiránt viseli, személyében hadban menni ne tartozzék; de ha külső jószágot és őrökséget birna, arrol Soldost állatni tartozik; és mivel az hon maradás, s' Város helyben valo bátorságos lakás, nagy kőnnyebség, az ollyanok felényi értekről és jószágrol tartozzanak Sóldost adni, mint a' kűn lako Nemesség [AC 95].

honnag honnan, honnat; de unde; woher. *1588:* 8 Fèbrúary Sandor hazatol Mentenek esmeg Marton deak. Luckachy (!) deak Gerendy Janossal 4 falw hatarara hogy meg lassak, honnag vittek az Marhat [Kv; Szám 4/III. 49]. — Vö. a *honnan* és *honnat* címszóval.

honnan I *nm* **1.** *átv is* honnat?; de unde?; woher? von wo? *1606:* Maknak ideyen azert az Keczeti diznot be yztek vala Orozhegibe, de en ne(m) tudo(m) hona(n) [UszT 20/72. Laurentius Nagy de Orozhegy (40) lib. vall.]. *1698:* hoz vala az vallán egy sákban, egy vékánnyi buzát, Uj Falusi Lupsa ... kérdem honna(n) hozza — s — mit hoz [Szentegyed SzD; Ks Mart. Pete (50) jb vall. — Ugyanebben a vallatásban az előbbinek felesége, Catharina Ballabas (36) vall-ban: hunnán, ès kitöl hozta eő tudgya] | hozott az Moldován Fia buzát lo háton onnan Gyulatelke felöll, de hunnan hozta nem tudom [Ks Thordai de Sz. Egyed[a] (60) ns vall. — [a]Szentegyed SzD]. *1720:* Mikor és honnon jütt volt ide a Sokszor emlitett Kerekes Thodor; azt nem tudom [M.újfalu K; Ks 25. V]. *1746:* Tudjae a Tanu ... hogy kik és honnan mitsoda helyről hajtották és vették el ... édj édj marhájokot? [Doboka; IB]. *1751:* Opra Csizmadia a' Király pénzit vitte Szebenbe de hunnon hozta ... azt nem tudom meg mondani [Alamor AF; BfN VII/3]. *1753:* honnon hoznák a karókat [O.hidegkút U; Told. 9a]. *1771:* magaktol a szekeresektől tudakoztuk, hogy hunnan hardanak annyi sok szép épületre valo Tőlgy fát [Poposd H; Ks 19. 6]. *1798:* azt nem mondotta edgyik is közüllek, hogj hunnan parantsolta az Ur hogj hozzak a fákot [Ádámos KK; JHb XIX/58]. *1842:* Azt mondottad, hogy Farkas Nátzitol valo a' gyermek hunnan tudad azt? [Dés; DLt 85. 3].

Szk: ~ *való? 1831:* Ne tétovázz vald meg igazán hogy az utrisalt éjtzaka mitsoda és honnan valo idegen Gubas Embereknek adtad kezekre a Ferentzi Károly Ur Lovait? [Dés; DLt 332. 21] ✱ *vminek* ~ *vette volta. 1776:* midőn firtattam volna az fának honnon vette voltáról, minden utann magát az Mélgos Groff Uram Eő Nagysága Erdejéből hoztnak lenni tagatta [A.kápolna KK; BK Bethlenszentmiklósi cs. Dikoj Szávu (30) jb zsitár vall.].

Sz. *1753:* a' pénznek szőre nintsen, nem lehet azt kőnnyen megh ismerni melyik honnan jőtt [Harasztos TA; Ks 14. XLIIIb].

2. miből?; din ce?; wovon? *1542:* Demeter vram azt mongia hogh ǫ thǫle semmit ne warywnk, semmit sem ad, merth neky nenchen mit adnia. Azerth the k. konier-gwnk, agyon thanussagoth, honnan varywk megh my az myenketh [Fog.; LevT I, 20 Olah Balas és Mottnoky Lajos lev.]. *1609:* az my kevesunket kj attuk, Imaro(n) ne(m) Tugiuk honnan varnj az mienket [Kv; Szám. 126/IV. 89]. *1722:* ami bor, hus el kőlt ugj fűszerszámra amit expedaltok parancsollyan Ngsd iránta honnan fizettessem meg, minthogy Ngod Parancsolattya szerint: En meg nem engedtem hogj a Portio pénzhez nyullya-(na)k [Pókafva AF; Ks 95 Borsaj N. Pál lev.]. *1782:* honnon potolhatna az 1000 Rf, a midőn ezen Administrandi Modus változik [JHbCs Árkosi Ferenc Csáki Katalinhoz].

3. kb. hogyan?; cum?; wie? *1653:* miert kell illyen rettenetes hallatlan idegensegnek lenni ö kegyelme tűl oknel kűl, maga en ö kegyelmenek soha nem vetettem, sőt inkab szolgaltam ö kegyelmenek, jol tudgya maga is, azt honnan erdemlettem? [Sófva BN; Ks] *1730:* az Utramban spécificalt hordoknak űrességét midőn az nyárban harmadik izben kőtettűk volna az boros hordokat műis vettűk észre de hunnan let űressége nem tudgyuk [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 24]. *1764:* tellyességgel semmit az IIsok nem docealnak, mind azon jelek hunnan estenek az ők szállások kőrűl, s mitsoda sertések turkáltanak volna ottan [Torda; TJkT V. 207]. *1816:* Hat a' melly Krumpli es Kőrtve ... nállad találtattak, azokat honnan szerezted? [Déva; Ks 116 Vegyes ir.].

Szk: ~ *vagyon?* hogyan van/lehetséges az? *1661:* Bővebben való írásom is lehetne ezekről Ngodhoz, de nem tudom honnan vagyon kegyelmes uram, valamit értésére adok Ngodnak, Ngod udvarából mindjárt értésére adják ide be az embereknek [EMLt Czerej Miklós a fejhez] ✱ ~ *vesz autoritást? 1677:* Mely cselekedetin kglme(dne)k nem kevesse csudálkozunk, kitöl s honnan vőtte azon Authoritást! az Nemes ország(na)k affele Potentiariuskodokrul irott Articulussitol igen el tavozat [WLt 19 a fej. Vas Jánoshoz] ✱ ~ *vesz szabadságot? 1681:* Szilvasine Asszonyomis, az előtti Ura házanal giakorta Korczomat tart; melyreis eő kglme honnan vett szabadsagot nem tudatik [Vh; VhU 50] ✱ ~ *vesz vmilyen nevezetet? 1726:* honnan vette az Fundusi nevezetet, eléggé puhatoltam, de másunnan nem gondolhatom, hanem hogy mellettem két felől lévő őrökségek mint hogy Fundusok az consequentia ez lehetne, hogy az én kertemis Fundus [Kv; Pk 6].

Sz: *nem foghatom meg,* ~ *van* ... nem érem fel ésszel, hogyan lehetséges. *1833:* Enis Ádám ős Apánknak azon rest órájában származott számos Lajhárjai kőzzűl vagyok a' kik a' Level-irást restellik. — s hogy az olyan kőzönséges Bűn — nem foghatom meg: honnan van [Mv; Lok. Koronka László lev.].

II. *ksz, hsz* **1.** ahonnat (amely helyről); de unde (din care loc); woher, von wo. *1578:* wtet zemely zerent pokaba ... Meg lelwk es Meg kerwk az Jozagot az parachyolat tartasa zerent ... tholdalagy Balastwl de my

nekynk az walazt thewe hogy wneky chyak zalogba wethette Thodalagy (!) Ferencz 57 forynthba ha meg nem othalmazza benne thodalagy ferencz w Nem gondol vele wagyon neky Mogya honan Az w penzet Meg wegye Azert w ala Nem Megyen [Póka MT; Thor. VII/2]. *1591:* Az erdó felóll azt vallia elegh erdejek volt honna(n) elljenek, eò ne(m) hallotta sem tudgya hogj soha haborgottak volna belölle az peres erdeoból [UszT]. *1700:* Remenkedenek it Aranyas szekben szekely Kocsardan lako nemes Csuka János Uramnak hogy adgyan ókglme, tizen egy Zoltakat (!)[a], mert reja szoritattak az porciora, s nincsen honnan le tenniek [Székelykocsárd TA; DobLev. I/52. — [a]Így *Zlotokat* h.; a zlot ekkor Erdélyben is forgalomban lévő lengyel és román pénznem]. *1722:* Oltyán Opra nevű sellérét vertek, taglották, fejét őszve rontván hólt számban hadták, honnanis haló felben vittek pokroczban házához és azon véres (!) miatt őtődnapra meghis holt [Velkér K; Ks 7. XV. 5]. *1738:* (Az Inctanak) nem egj(gj) Quiudena, hanem négj adatott, úgy hogj száz mértföldröl is, ha lett volna hunnan, maga mentségére való igasságát el-hozhatta vólna [Dés; Jk 264b]. *1784:* Ilyés István és mások Csáki Györgyöt és Kisseb Széjes Istvánt minden igaz ok nélkül el fogák és a Biro házához kalodába vivék honnan másnap szabadultak meg [Béta U; IB. Jakab Pálné Széjes Ilona (36) jb vall.]. *1792:* nékem nints honnan küldjek pénzt [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

2. *átv* ahonnan, amiből (is); de unde, din care; woher, wovon. *1614:* 1604. Esztendóben . en Boldisar deak Uram hiret sem hallottam és nemis ismertem, honnan constal hogy nem stante conjugio conflaltatot volna az Debytúm, ha szinte constalnais az Debytum [Kv; RDL I. 8]. *1718:* Lattaké nagy tüzét az hazb(an) vagy lángot az kűrtö torkán honnan gondolhato volna belső tüztűl gyűlt meg a ház? [H; JHb vk]. *1749:* Érkezett az emlitett Deputationak Levele, hogy . Diurnumok el költ, és nagyon meg fogyatkoztak; kell . Bécsben Creditumat keresni, mellyet, ha szintén nagy Interest igérnekis, bajosan tanálhatni; honnan minden helységnek ujjabb terhe redundál [ApLt 1].

3. htlan jell-ű haszn-ban; folosit cu sens nedefinit/nehotărit; unbestimmt: *vagy* ~ .. vagy valahonnan; sau de unde; oder irgendwoher. *1597:* ez az Eotwes fogoly leginy nem tudom ha az kertreol hagot volt be vagi honnan, megj nyta mingiarast az Kadasne aytaiat, be mene egienesse(n) [Kv; TJk V/1. 106]. *1769:* az egész Falu ökreit bé hajtották .. s midön kerdettük volna a Határ pasztorokot hogy ha kárbol hajtották volté bé vagy honnan, azt mondták hogy nem voltak kárban [Bögöz U; IB. Csont János (34) lib. vall.].

4. ismétléses szk-ban mondatértékű jelleggel; repetat cu valoare de propoziţie în construcţii; in wiederholter Wortkonstruktion mit Satzwert: ~, *honnan nem* ... nem tudni, honnat, de valahonnat; nu se ştie de unde/de unde nu, dar de undeva; man weiß nicht woher, aber von irgendwoher. *1819:* az Ur mikent a háztol el távozott Sylvester azonnal (: honnan honnan nem meg tudta :) és ott termett [Kv; Pk 2].

Ha. *1746:* hunnan [Déva; ErdO II, 34]. *1763:* hunnan [Gálfva KK; Mk V. VII/1. 31]. *1794:* hunnan [Mezőmadaras MT; BKG Laurentius Kiss (36) col. vall.]. *1841:* hunnan [Dés; DLt 984]. *1843:* hunnan [Dés; DLt 1055].

honnat, honnét I. *nm* **1.** honnan?; de unde; woher. *1570:* Thar Lazlo ... vallya hogi ez ely mwlt Napokban hozot neky haro(m) gerezd zeoleot es egynehan Barazkot, De eo Nem Thwgia honnat hozza [Kv; TJk III/2. 108b]. *1574:* ha valamely Idegen Esmeretlen Ember az kapura Ieowend Meg kerdezzek honnet Ieo es ky Embere [Kv; TJk V/3. 103]. *1591:* ez el mult napokba ... nem tudatik honnat Jndultatuan Az bardoschfalui vduarhelszekj hatarba holot enis portionatus uagiok Johomra ment Absoluta pot(en)tia median(te) [UszT]. *1599:* Nem tudo(m) honnet wztek be az diznot [i.h. 15/194]. *1677:* Az Országtol rendeltetet idökre az adót minden helyekröl tartozzanak bé-szolgáltatni; az honnat penig bé-vitelét el-mulatnák, az adó Szedők adgyákki Regestrumban a' Vármegyék Vice Ispáninak, honnét nem szolgáltatták légyen bé [AC 70]. *1694:* Szentkirály Ferencz Ur(am) ... innet vitte el az Horvát Miklosné Asszonyom szekereit szolgáját ... de én nem tudom hunnét vitte [Gyula K; SLt A.Q. 25 Szikszai János (60) ns vall.]. *1730:* látám hogy Székely Lőrincz von vala egy taligát . — mondá hogy ... oda viszem bé Szakács Mattyásni; de én nem tudom honnét vitte [Altorja Hsz; Borb. Csáki János (28) jb vall.]. *1736:* Éltető Ferencz ... hunnét származott volt ide Zilarra nem tudgyuk [Zilah; WassLt]. *1751:* nem tudgja hunnét veszett el [Koronka MT; Told 3a]. *1775:* hallottam, hogy Czintos Istvant megzáloglották volna hunnat hozta s mitsoda fáért, és mikor azt nem tudom, [Bodok Hsz; Mk II. 2/71]. *1782:* hunnét valo nem tudom [Ikland MT; Berz. 12. 92/217]. *1830:* a mostani erdöt ... nagj őrizet mellet neveltük, hogy a Berendi utba levö öt hidakat légyen honnot conserváljuk [Kv; Somb. II].

Szk: ~ *való. 1570:* monda feyrwary Ambrus . Azt sem twgywk ky es kichoda wagy es honnat walo wagy [Erked K; JHbK XIII/23]. *1817 k.:* már hárman négyen jöttenek a' szállásomra, s tudakozták hogy honnat valo vagyok, 's mit keresek [Héderfája KK; IB. Veress István tt vall.] ✱ *innen* . *vagy* ~*? 1684:* Tudgyaé Kglm(ete)k Bokor Annok ha innen Torjárol az Mihálcz Miklos Uram házatol Szőkőt el két gyermekivel Palkoval s Ferkővel edgyűtt vagy honnet? s annak el szőkésinek menji ideje lehet? [Hsz; Borb.] ✱ *mint és* ~. *1586:* Velmen Mihaly vallia, Estwe mint egy Niolcz orakor ... ez olah peter chak be Ieowe hozza(m), es le teowe Dardayat es melle(m) wle, Mondek Neky, It nem Maracz mert elegh vendéghim vadnak azt sem tudom Honnat Ieottel ... ezen keozben ky tazitok Az ayton, Az vczan oztan megh fogtak, En Nem tudom My Iarasbely volt, es minth es honnat Ieowe be hazamba [Kv; TJk IV/1. 564].

2. miből? de unde? din ce? woraus. *1573:* Orsola nehay Beke Matiasne Azt vallia hogy Marhaiok feleol Mint es hogy volt honnat gywlt semmyt ne(m) tud sem hallot [Kv; TJk III/3. 169]. *1607:* Keőnyeőrgwnk Nagtoknak, es ty kgteknek, hogy ... mutasson modot annak az summanak megh fizeteseben, honnet fizeteodgiwnk megh [Kv; RDL I. 80]. *1644:* latam azt hogj Egh vala az Nagj Miklos haza, de honnat giult megh en azt ne(m) tudom [Mv; MvLt 291. 432b]. *1724:* Veress Sára Aszszony ... mondta nékem; Sokkal adós már nékem Ecsedi Mihály Ur(am), én mondtam, honnét vészi meg kld [Ne; DobLev. I/106. 7b Gabriel Fazakas de Medgjes (64) ns vall.]. *1743:* sokan álmélkodtak honnét

gjűl annji proventus [Ádámos KK; JHbK XXVIII/9]. *1769:* meg valik húnnat eszik kinyeret Rücs[a] és Margita[b] nélkül [Marossztgyörgy MT; Ks 99 Kornis István lev. — [a]Mezőrücs MT; [b]Szentmargita SzD]. *1797:* hunnét volna néked hogy olly bőven adakozzál a' máséből [Náznánfva MT; Berz. 3. 3. N. 21].

II. *hsz, ksz* **1.** ahonnat (amely helyről); de unde (din care loc); von wo. *1562:* 1528 esztendőben János király . megvereték Török Bálint által Ferdinándustól, honnét elszalada, béfuta Lengyelországba [ETA I, 13 BS]. *1573:* Koppany Lĕrinch, Zeoch Pal es Janos deak, Azt valliák hogy mykor zigarto Balint az zek zinere eleh hozta volna az legent kyt kezessegen ky veot volt, Illenmodon zolt, Ihol kyert kezes leotte(m) Im eleh hoztam En leh tezem az kezesseget, Ezt halwan Borbel Ianos es Zabo gĕrgy (így!) Nem lehet le tenned egedwl hane(m) hyd eleh Az Mas kezestis hogy hallywk ha azis leh teszy . De ha leh tennedis vytesd oda honnat ky veotted, Mert It Ninchen helie [Kv; TJk III/3. 385]. *1632:* kd oly embereket kiuan en tullem uissa melliek teöss giukeress Ilondaiak Ilondarol[a] saiat eöreöksegekbeöl budossanak Kopatzfaluara[b], honnet mostan uiszont io akrattiok szerent eös heliekre uissa szalottanak [Kv; Ks 41. D. 21 Lad. Bornemissa lev. — [a]Nagyilonda SzD. [b]Eltűnt település Nagyilonda vidékén]. *1716:* Az én fugitivusimat peniglen szorgalmatason investigallya s reducallya akiket honnet lehet [Szászerked K; LLt Lázár Ferenc instr.]. *1727:* Kocsi[a] Bogyan Togyer a' jövó Sz: Márton napig magáért allandó kezeseket állit onnét az helyrűl, honnét fogja az emlitett Aszszony[b] kivánni [Kendilóna SzD; TKl 5. — [a]Kócsról (SzD) való. [b]Bethlen Györgyné Kollatovith Kata]. *1750:* abban az űdőbenn az vdvaronn járok vala (: honnatis éppenn a Győrgj Triff eletire jol lehet látni :) [Ohába AF; Told. 25]. *1812:* Grantzki Moses Uram Kardot kőtvén az udvarba Feleségével edgyűtt bé jőtt, én pedig a Mesternél maradtam, honnatis hamar bé jővén utánnok az udvarban, már ők akkor a Groffné Aszszony eő nsgánál voltak [Héderfája KK; IB].

2. ahonnan, amiből; de unde, din ce; wovon. *1573:* eo k. varoswl valaztottanak 12 zemelt kyk lassak meg az hatart, Melliet az Iwhoknak Ez eleot zakaztottak wolt ha eleg nekyk Maradion azba, ha Ne(m) eleg es leszen honnat teobet zakassanak hozza, Annak wtanna kyaltassa még eo k. Byro vra(m) hogi senky azon kywl Jwhat Ne Iarassa [Kv; TanJk V/3. 90b—1a]. *1585:* Viczey Caspar vallia ... Daroczy Peter egy wdeobe marat volt Adossa Kis Casparnak, Nem leön honnet Daroczy Peternek meg fizetny [Kv; TJk IV/1. 394]. *1731:* nem léven honnét kőlteni [Dés; DLt]. *1760:* szegény a Falu s nints honnét meg fizesse [Magura TA; SzentkGy Bircz Szimion (35) zs vall.]. *1785:* (a) Lonak nem lévén hunnét le tenni az árát [Csekelaka AF; KCsl 3]. *1852:* adak 60 forintat de tsak vgy ha te kűldesz mert nekem nints hunét [Kv; Pk 6]. *1864:* Bungor részint Szöllöböl reszint cziheres bokros bunguros helyből áll honnét nevét is vette [Jobbágyfva MT; Pesty, MgHnt XXVIII. 95a].

3. ahonnan/amiből is; pentru care, din care cauză; wovon, worüber. *1572:* Sofia nehay ferge Lwkachne Azt vallia hogy myert Zeoch Benedekne az kamaraba arwl, Mely kamaran Altal Kely menny az chinterembeol valo wyz ky foliasnak giakorta Meg rakodyk vyzzel Es az mellete walo Camarakrais Jwt benne Honnat zoksor volt panazolkodas rea hogi Nem vysel gondot az vyz foliasra [Kv; TJk III/3. 18].

4. kb. hogyan?; cum?; wie? *1573:* Sophia nehai ferge Lukachne azt vallia hogi eo semmy Byzoniost Nem thwd puskarnak Marhaia Eredety feleol honnat volt | Kalmar Janos vallasa ... zerentt, Pwskar gasparnak megh gazdagwlasanak Eleytt Nem Tudom honnet voltt [Kv; TJk III/3. 173, 174b]. *1645:* az fogoly ... per torturam megh examinaltassek honnot mentek az marhak kezeben [Kv; TJk VIII/4. 37]. *1843:* a' bőrt hunnat kapta [Dés; DLt 65].

Szk: ~ *veszi az autoritást? 1702:* Admonealtatta Walter Janost az B: Ceh ... hogy honnét vőtte aszt az Autoritást hogy miolta az Remekjét meg tsinálta sok hellyekre munkalodott és mostis munkálodik [Kv; ACJk 48].

5. valahonnan; de undeva; irgendwoher. *1584:* zegen Ember volt, de annak wttana honnat eo meg gazdagúlt [Kv; TJk IV/1. 323b]. *1629:* Az bizonj dologh penigh hogy akar ki honnat jeot volna oda attuk volna [Kv; TJk VII/3. 58].

◇ **Szk:** ~ *való indulat?* miféle indulat?; ce fel de pornire?; was für eine Gesinnung? *1586:* mikor Beochiel Andrassal perben volnank ennekem Igiarto Gieorgi prokatorom vala melire vgian fyzettem nekie, Nem tudom honnat valo indulat volt a' teorweny el vewe twlem, Beochiel Andras prokatora volt mind ez ideigh [Kv; TJk IV/1. 619-20]. *1589:* Nem tudo(m) honnat valo Indulatbul ez Al peres zida engemet rutolmos zitkokkal [UszT]. *1597:* Nem tudwa(n) honet walo Indul⟨attiabol⟩ 1.5.9.7. eztendeobe zent balint nap tayatt Jeowe ream fegweres kezzel zekercheyewel [i.h. 12/39].

Ha. *1573:* honnat [Kv; TJk III/3. 101]. *1592:* honatt [UszT]. *1602:* honat [UszT II/3. B. 44]. *1629:* honnat [Kv; TJk VII/3. 104]. *1729:* honnét [Csicsókeresztúr SzD; Ks 83]. *1730:* hunnét [M.fodorháza K; Ks 25. V]. *1736:* honnét [Zilah; WassLt]. *1749:* honnét [Veresegyháza AF; Told. 3]. *1774:* honnat [Keszű K; KS Conscr. Barta János (40) jb vall.]. *1777:* hunnét [RettE 380]. *1808:* honnét [Aranyosgyéres TA; DLt 612]. *1815:* honnét [Mv; Berz. 21]. *1831:* honnet [Dés; DLt 332]. *1837:* honnot [Dob.; Somb. II].

honorárium 1. járandóság; retribuţie; Honorar, Gehalt. *1582:* Die 11 Decembris az fellywl megh Irt Zamweweo vraym, Zamot veowen az Eghaz fiakolys Breiber Lazlotol es Pethessy Jiarfastol, Az eo honorariumokath ki deputalwan, Maradoth Restantiaba Nallok kireól Jeowendeo eztendeore tartoznak Zamoth Adny f. 417/81 [Kv; Szám. 3/VI Diósy Gergely not. kezével]. *1586:* Az egyhaz fiak Honorariúmokra deputaltanak, holot ezen eztendeoben az Menykeo megh Wtwen Giutwa(n) az Torniot sokat faradtanak az Epitesben kjt hattak hogy a' Restantiabol vegienek kj f: 26 [Kv; i.h. 3/XXIX. 17 Diósy Gergely not. kezével 17 l.]. *1621:* Az kett Egyhazfiaknak is honorariumok tt. fl. 26 [Kv; i.h. 15b/IV. 31-2].

2. pénzbeli szolgáltatás; prestaţie în bani; Geldleistung. *1667:* Fogarasi udvarbíronk administrált tárházunkban az komanai asszesszor bojérok hozta karácsoni honorariumot ... fl. 19'50 [AUt 6]. *1677:* az Oláh Papok annuatim bizonyos honorariummal, de

csak állapottyokhoz és értekekhez illendővel tartozzanak [AC 15]. *1682:* az udvarbíró adott be boér pap honorariumát, fl. 7, 50 [Fog.; AUt 293]. *1684:* Kománai[a] számtartónk . administrált . Hét esküdt boérok honorariumjának felét [AUt 328. — [a]F]. *1695:* Testimonio, Hogy az Szasz kezdi Processusbeli Dezmassagnak honorariumat praestaltam kesz penzűl T.N. Diosi Ianos Praefectus Uram eő kegyelme keziben ugymint ... f 63// Der: (!) 60 [Szúv; RLt]. — L. még AUt 21, 121-2, 125, 127, 131, 137-8, 140, 285, 292, 295, 302, 307, 313-4, 327-8, 518, 524, 547—51; CC 27-8; Nyr XXXVII, 275-6; UF II, 638, 641.

3. jobbágyszolgáltatás pénzbeli váltsága; răscumpărarea în bani a prestaţiei iobăgeşti; Geldablöse der Fronleistung. *1683:* az oláh deákok is földesuroknak illendő honorariumot adni tartozzanak [EOE XVIII, 94 a sv-i ogy törvényei és irományai].

4. tiszteletdíj; onorariu; Honorar, Ehrenlohn. *1769:* már most az Joszágat járo Cancellistaknak is kelletik fizetnem, az procuratoroknak is honorariumat [Marossztgyörgy MT; Ks 99 Kornis István lev.].

5. kb. (tiszteletbeli/tisztelgő) ajándék; cadou/dar (de onoare); (Ehren)Geschenk. *1592:* megh tekintwe(n) Huniady Demeternek iambor zolgalattiat sok Wdeoteol fogwa(n) mind az scholaban s mind az Ecclesiaban valo sok Jo Munkaiat, ... valamy kepes zerent valo Honorariumot zakazzanak az Mostanj dezmabol [Kv; TanJk I/1. 200]. *1739:* egyéb és nagyobb honorariummal nem lehettűnk Vármegyénk Territoriumáb(an) termett egy hordocska borral kivántunk Excellenciád Méltoságos asztalára kedveskednűnk [KSz; Ks 99]. *1741:* Mtgs Princeps Portugál ő Serenitássa Regimentebeli Mltgs Fő Colonellus Groff Khustály Úr ő Ngának igértenek Honorariumot 'e szerint[a] [Dés; Jk 542a. — [a]Köv. a fels.]. *1750:* a Mgos Nagy Aszszony . a Nemes Varmegye Tiszteinekis sok honorariumokat küldött és discretizált hogy sokszor magamis parancsolatyára meg untam a sok vadásztatást, és halásztatást, hogy mindenfelé lehessen discretiot küldeni [Déva; BK sub nro 144 Mich. Somlyai (50) ns vall.].

6. kb. háladíj/pénz; bani de recunoştinţă; Dankesgeld. *1765:* Ezzel a jámbor, istenfélő gr. Bethlen Elekkel is úgy bánt[a], hogy amaz megszorulván kért tőle hatezer forintot, de néki nem lévén, azt mondotta, szerez csak légyen honorárium mmal néki. Aminthogy szerzett is a collegiomtol, de úgy, hogy bizonyos számú deszkát és szekér fákat számára szállítson Kolozsvárra, azonkívül a rendes interest adja meg [RettE 194. — [a]Korda György].

7. (lekenyerező, jóindulatra hangoló) ajándék; plocon, cadou (dat în scopul de a îndatora pe cineva); Bestechungs- (zum Wohlwollen stimmendes)geschenk. *1715:* az Utrumba(n) fel tőtt Esztendőkb(en) ollyan állapat vala, hogj senki sem kénálta magát az udvarbiro mellé valami szolgálatra, hanem inkább kerűlték, Tartva(n) az időnek háborgásától, sem vice udvarbiro, sem korcsomaros, sem biro, sem Hidos, sem kertészek, sem Csurbiro, sem mások akkori idöben honorariummal nem járta(na)k szolgálattjok uta(n), hanem kit szép szóval, s kit kéréssel, kit fenyegetéssel, s kénszeritéssel állitott akkori udvarbiro maga mellé [Fog.; UtI].

Békés állapotok idején bármilyen udvari szolgálat, tisztség anyagi és erkölcsi előnyökkel járt, s ezért az udvarbirót a jb-ok pénzbeli ajándékkal környékezték meg a tisztség elnyerése érdekében. A kuruc mozgalmak idején azonban — a két ellenfél kíméletlen zaklatásai, zsarolásai miatt — nem volt kívánatos az udvari szolgálat.

honorárium-adás kb. pénzbeli jobbágyváltság-szolgáltatás; răscumpărarea în bani a prestaţiei iobăgeşti; Geldleistung der Fronablöse. *1698:* az . . oláh Papok a Dominus Terrestrisek(ne)k valo Tűrhető honorarium adástól, es maradekjok a Jobbadsagtúl meg nem menekedhetnek [UszT IX/76. 63 gub.].

honorárium ígérés promisiune de onorariu; Honorarversprechen. *1710:* Caprara[a] eleget munkálódék a török császárnál mind ajándékokkal, mind esztendőnkint valo honorariumígíréssel, de semmit véghez nem vihete a fővezér miatt, ki már mindenfelé . parancsolatot adott vala, hogy mentől számosabban Lándorfejérvárhoz gyűljenek, és így re infecta visszamene Bécsbe[b] [CsH 164-5. — [a]Caprara Aeneas császári tábornok és diplomata. [b]1681-re von. feljegyzés].

honorárium-nyest nyestszolgáltatás; prestaţie în blăni de jder; Marderleistung. *1686:* Katonai[a] Tavalyi adó nestek no 48 alá Püspök administralta honorarium nestek no 32 [UtI. — [a]Katona K].

honorárium-pénz pénzbeli szolgáltatás; prestaţie în bani; Geldleistung. *1673:* administralt Tárházunkb(a) az Szászság Annuatim tartozando honorarium pinzebűl Szebeni Kiraly Biro Vr(am) Két Ezer: Magyar forintokat [Gyf; UtI].

honos vhová való (vmilyen illetőségű); cu domiciliul ..., domiciliat . ; (ein)heimisch, heimatzuständig. *1868:* az oly gyermekek' kereszt levelét, kiknek szülöi nem abban az Egyházközségben laknak, melyben gyermekek születik, és meg kereszteltetik, a' keresztelö lelkész leg ott külgye ált hivatalosan azon Egyház község lelkészének melyben a' szülék honosok [Gyalu K; RAk 143].

honpolgár cetăţean; Staatsbürger, Patriot. *1865:* honnan tsinályunk ki oly sok pénzt mint a' mennyi Elek fiunknak kell — holott meg kell lenni hogy ha érdemes Honn polgárt akarunk belölle formálni [Héjjasfva NK; Pf Nagy Károly lev.].

hontár csillés; vagonetar; Fördermann (im Bergwerk). *1756 k.:* Történhetik az is hogy az Hontárnak (így!), és gondviseletlensége miat béesnek ă bánya, melly miat az Hontár akár szakaszszával, akár nap számmal szegődet hant kőveit ki nem adhatná, ollyankor tartozik mind az Hontár, mind a Bányász 'a hetet vagy restantiat ki potlani [Born. XXXVIII. 8 az abrudbányai bányászok törv.]. *1806:* Hontárok[a] és Iungarok [Tresztia H; Ks 109 Vegyes ir. — [a]Köv. bányászattal kapcsolatos 11 név fels.].

honvéd honved; Honved. *1869:* Válaszszatok jobb oldali kovetet, hogy csinályanak osztrák katonát az egész magyarországbol, hogy valogassák ki a magyar fiuk javát ... s a maradékot, csonkákat, öregeket hagyják meg honvédeknek [Kv; Pf Pálffi Károly lev.].

honvédelmi szk-ban; în construcţie; in Wortkonstruktion: ~ *minisztérium* ministerul apărării naţionale; Mi-

nisterum für Landesverteidigung. *1868:* a' Magyar kir. Honvédelmi Ministerium rendelete nem vonatkozik a patentalis és tartalékos invalidusokra ugyan azért az ily katonai aggastyánok csak is a Nagy szombati Hadastyán Intézettől nyert engedély elö mutatása mellett eskethetök össze [Gyalu K; RAk 148-9 hiv. leirat].

honvédség honvezii; Honved. *1869:* A honvédség felszerelése gyorsan megyen már négyet egészen felszereltek és bemutatták a m. királynak, (: gyönyörü alakok :) [Kv; Pf Pálffi Károly lev.].

honvéd-vadász vînător la honvezi; Honved-Jäger. *1849:* Biro István honvéd vadász[a] [Dés; RkHAk 123. — [a]Mezőpetriből (Szt) való, itt eltemetett honvéd].

hóolvadás topirea zăpezii; Schneeschmelze. *1807:* Szinte ismét réá jutunk azokra a Napokra, melyekben uj esztendö elött egyszer ho olvadás, és árviz történni szokásban lévén a dugásokot és gátokot a viz meg Szokta probalni [Kv; KmULev. 3].

hópénz **1.** havi fizetés; leafă/retribuţie lunară; Monatslohn/gehalt. *1579:* Az zoleo karoknak meg wetele felól vgy wegeztek eo keg, miert hogy az ket kapura hozzak feokeppen az zeőleo karot be, hogy mind ket fertalyba valazzanak ket zemelt, azoknak ha zinte egy egy ho penzt fyzetnek is ellent nem tartnak benne [Kv; TanJk V/3. 183b]. *1586:* Ha penigh Ez temeteo emberek a' hopenzt keweselnek, Eo kgmek varosul Biro vra(m) beolch Jtiletibe eresztik, mywel kellien fizeteseket Jobbítani [Kv; i.h. I/1. 35]. *1591:* 1. January Attam az drabantoknak hoopinzt, Eggyk Eggyk kapura f 19 [Kv; i.h. 5/X. 16]. *1601:* Myert hogy az fizetett nep ho pinzekert felette igen Sollicitalnak ... kenzerittetwnk magunk keözött pinzt zedni, melyböl sem tanacz rend, sem egieb rendek nem wressek [Gyf; Ks 100]. *1677:* adtam ... Két Nemét halászoknak három forint hatvan penzevel egy ho pénzeket f 7 //20 [UtI]. *1682:* 22 My meg mustraltatván az szerint fizetetek (!) eo Ngok .. Hat kengyel futoknak öt öt forintyaval egy ho penzek f 30// [UtI]. — L. még RákGIr. 425; SKr 642.

2. havi zsold; soldă lunară; Monatssold. *1570:* Nagy hitre kerdette Taligas Janosne az Molnar legent my kor Thordara Mennek volt hogy Megh Mongia ha vetkezet vele[a], Azt Montha hogy az kyral ho penzet fely veotte(m) oda Megek, De ha vetthkem volt soha vyzza Ne Jeohessek, hanem az oldalamon valo zablya myath halyak megh [Kv; TJk III/2. 103. — [a]A városból parázsnaság vádjával kicsapott/vert Rengő Annával]. *1575:* Megh tekintwen eo K. varosswl az Mostany zwkseget vegeztek azt, hogi az Tyzedekbeol keszitessek Az varosnak oltalmara zaz gialog De jo gondwiselessel, Es valaky valamely Tyzedben Adayat meg Nem adna, Arra veteszek az tyzedbeol Az ely keszwles, Es adaya melle Rea telesiteszek Az ho penz [Kv; TanJk V/3. 123a]. *1594:* Cetbitzet, az Nemet fegyüeresek fezetö Mesteret vitte. 1. kúczjaúal, és hoo penzel Thordaig 6 loúal, hidelúei Zabo György f 1 d 50 [Kv; Szám. 6/III. 3]. *1601:* Attam rudnaj Jstwa(n) kezíhez az kathonaknak walo ho penzekbe f. 3000 | Bene Andrasnak az hadnagjnak kett vttal atta(m) az adobol ho penzib(en) [Lécfva Hsz; Törzs]. *1647:* Veres Jánosnak ha hadba(n) kel mennj ot az ho pinzt megh adgyuk nekj az szokas szerent [Tötör SzD; Ks 42. E]. *1671:* Colosvári Kapitány requisitiojára, ha hó pénzel katonák el-szöknének mindenütt tartozzanak meg-fogni és kézben adni sub poena [CCI]. *1684:* egj Járfás nevü Darabant ho pénzért szolgálta az Fejedelmet de örökséget micsoda jussal birta ne(m) tudgjuk [Sárd AF; Incz. V. 57b]. — L. még CsH 105; ETA I, 99, 107; SKr 353; TML II, 470; Veress, Doc. X, 210, 261.

3. havi zsold-szállítmány; transport de soldă lunar; Monatssoldlieferung. *1595:* Waradi Lúkacz Deak, Wrúnk ö fge eggyik Secretariussa, szolgaiúal, Darabantokkal .. megyen Tasnad[a] fele, ho penzel, az fogadot Nep eleiben, 1. kucziuál és 1 zekerrel | Küldek ö km(e)k Horwat Ianost Lippara hoo penzel az Darabantinknak [Kv; Szám. 6/XVIIa. 57, 149 ifj. Heltai Gáspár sp kezével. — [a]Sz].

4. kb. hadi szolgálatmentesség fejében fizetett pénzváltság; răscumpărare în bani a obligaţiei de a presta serviciu pe front; für die Kriegsdienstfreiheit gezahltes Lösegeld. *1703:* külgjon annyi számu Lovasokat megint a mennyi szamut elöszer parantsoltunk volt, ugjan azok(na)k kiváltássára, de azokat az Tehetősibul es fegjveresibul conscribaltossa és rendeltesse, ne ugj mint az előtt, hogj az Tehetősek vagj fizetésért, vagj Hó pénzre, vagy más képpen ott hon maradgjanak, és azok az kikre vagj nehezség lészen, vagj nem gratificalodhat(na)k, vagj Ho penzt nem adhatnak Hadnagj attjankfiai el irjak [UszLt IX. 77. 77 gub.]. *1736:* Mikor az fökapitány táborban ment, bizonyos embereket, legfeljebb Háromszéken százat ... az táborozásbol megmenthetett, az kik neki fizettek; hasonlóképen voltak mentségesi az vice-kapitánynak, hadnagyoknak, vice-hadnagyoknak s zászlótartóknak, és az mintegy hópénz gyanánt volt [MetTr 413].

hópénzes **I.** *mn* **1.** havi fizetéses; cu salariu lunar; mit Monatslohn/gehalt. *1586:* Miert hogj Egesz varaswl vegesztek vala eó kgmek hogj hóo penses embereket fogadna(n)k az temetteo kertekben, Elseóben keszdettuk 10 Junj fogattunk Niolch Embert, kiknek attunk hora harmad fęl fłot [Kv; Szám. 3/XXIV. 5]. *1598:* Forgott ... eo kgmek eleott ez mostany zeoksegnek nagj volta, az ho penzes Attiankfiainak az penz igen zeokseges volna vetettenek azert adott eo kgmek egy vonasra fl. 2 [Kv; TanJk I/1. 321].

Szk: ~ *darabont* havi fizetéses (város)kapubeli őr. *1586:* Az Hópenzes Drabantok fizetese tezen f 609/55 [Kv; Szám. 3/XXIV. 67]. *1591:* Az Harom Kapubelj Hoo pinzes Drabantoknak fizetessek rend zerint Eggyk Eggyk kapura f 19 [Kv; i.h. 5/X. 67]. *1621:* Keouetkezik az Varosnak harom kapujan es kysajtokon valo ho pinzes Darabantok fizetesek ... Dje 28. January fizettem az Darabantok(na)k egy ho pinzt ... Attam esmet az ho pinzes Darabantoknak masodik ho pinzt[a] [Kv; i.h. 15b/IX. 245-6. — [a]Így tovább minden hónapban] ∗ ~ *íródeák* havidíjas írnok. *1687:* My Nemes Kőzép Szolnak Varmegyében Szécsben lako Szécsi Gyeőrgy, az meg irt Nemes V(árme)g(y)é(ne)k edgyik hűtős Assessora, ... és Halmághi János eő Ngok hó pénzes Iró Déákja; Mindnyáján hűtős és Nemes személlyek. Adgyuk tudására, és értésére mindenek(ne)k kik(ne)k illik [GramTr VIII. 45].

2. havi zsoldos; cu soldă lunară; mit Monatssold. *1654:* Immár mi lészen a jövendőbeli dolog, Isten tudja. A hópénzes hadak azon telen Erdélyben quártélyozának nagy viszszafordultsággal, melyben nékem is jutott vala egy Gilyén nevű kapitány a házamhoz [ETA I, 157 NSz].

Szk: ~ *darabont* havi zsoldos gyalogos (katona). *1594:* ho penzes drabant Balint Boldisar h(ab)et Bo(ues) 4 [Hosszúaszó Sz; UC 113/5. 43]. *1597:* az melj 50 ho penzes darabantokatt fogattunk Azoknak fizetesek igy kouetkezik Az hadnagynak Sala Jstwannak attunk hora f 10 d — 4 tizedesnek f 16 [Kv; Szám. 7/VI. 4 Dica]. *1601:* Attam az ho penzes drabantoknak, kikett Senniey Vra(m) fogadott wala f 33 et d. 50 [Lécfva Hsz; Törzs]. *1674:* Szamos vyári (!) [a] ho pinzes darabant [KGy. — [a]Olv.: újvári] ✱ ~ *katona. 1671:* Ha mely hó pinzes katonák Colosvári fő Kapitány Atyánkfia tiszti alol elszöktenek vagy el-szöknének, valahol találtatnak ... mindenütt tartozzanak meg-fogni, és kézben adni kiknek-is mélto bűntetéseket azon Kapitány Atyánkfia dispositiojára hadtuk [CC 81]. *1716:* Csehj es Gonczj Istvan uraink ho penzes katonak voltake vagy sem nem tudgjuk, de hogj zaszlok alatt laktak, hallottuk [Dés; Ks 26. XIII St. Zilahj de Des (38) vall.]. *1839:* Parancsoltatik hogy égy Pap is, sem ideiglenes, sem végképenis szabadsággal el bocsátott hó penzes katonát, az illető katonai Elöljáróság Szabadság levele nélkül házasságra öszve ne eskessen [Nagykapus K; RAk 16] ✱ ~ *városdarabont* havi zsoldos gyalogos. *1595:* Biro W egez Tanacz akkarattyabol küldenek hoo penzt az 50 ho penzes varos Darabantinknak, mellyek akkoron meg Lúgasban valanak [Kv; Szám. 6/XVIIa. 131 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

3. havi, egy hónapra járó; lunar, cuvenit pe o lună; monatlich, Monats-. *1681:* Conventioja Hunyadi várbeli kapus Nemeteknek Hó pinzes fizetesek, hat hetre rendeltetett Kapral Kenyér Andrasnak hat hitre hat forint [Vh; VhU 643].

II. *fn* havi fizetéses alkalmazott (személy); (persoană) angajat(ă) cu salar lunar; Angestellte(r) mit Monatslohn. *1586:* Az Hóo Penzesek Fizetessek | Miert hogi az hid kapwtis el hatta eggik ho penszes az keozep kapwnis egj hija mostanis fiszettem kesz penszt f. 5 | Az Nagy Temeteo kertekben valo hóo penszesekreól [Kv; Szám. 3/XXIV. 3—5]. *1595:* Olaz Janost Wrúnk szolgaiat, és Marto(n) Deakot az hoo penzest, mentt Deesre 4 loúal (így!), vittek penzt, rostelt ablakra és egyeb portekat [Kv; i.h. 6/XVIIa. 101 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1597:* Az kwlso drabantoknak az ho pinzesseknek Ez May Nap keztem el az fizetist Bachy Thamass wramtwl Ertedtem hogy akkor tęolt wolt el hawok [Kv; i.h. 7/XIV. 110]. *1603:* Vegesztek ... ö kk egez Varossul, e maj Naptol fogua mindenik Saffar egy mast ertue(n) mindenik kölcze(n) az hoo penzesseknek eggyik fizesse(n), az masik az Cantorossoknak[a] [Kv; TanJk I/1. 449. — [a]Értsd: a fertályesztendősöknek].

Szk: *síráso/temető* ~. *1586:* Az Temeteo es Syraso ho penzesek fizetese f. 136/79 [Kv; Szám. 3/XXIV. 67].

hópénz-osztás zsoldosztás; plata soldei; Geld/Soldfassung. *1683 k.:* Minden Lovas Katona ho penz osztaskor ád az Pastornak akar magyar s akar olah legyen d. 12 ... A Tisztek Fizetnék ugy à mint à magok bőcsülletinek őrűlhetnek [Szilágycseh; SzVJk 128].

hópilyhe hópehely; fulg de zăpadă; Schneeflocke. *1823—1830:* besétáltunk gyalog Hálába (:Halle in Sachsen:) Itt láttuk a sófőzőházat ... Formája ezen sónak olyan, mint mikor a legnagyobb hópilyhék hullanak, akkorák és minden formájúak [FogE 190—2].

hoplás rosszalkodó diák; elev care se poartă rău; Unfug treibender Schüler. *1870 k./1914:* Nebuló: inkább a kisebb és helytelenkedő, rosszalkodó gyermek neve, a nagyobbak voltak aztán a *lurkók, hoplások, korifeusok,* stb. [MvÉrt. 27].

hoplott ütődött, *táj* összepotyolódott; bătucit; gedrückt/quetscht. *1625:* Az fogsagbol hogj megj⟨zaba⟩dula, haromzor is kentem megj az Jt, sok ütes veres vala raita mint Egj hoplot alma ollian vala az teste [UszT 153b].

hopmester 1. udvarmester (fej-i/gubernátori udvartartás személyzeti és gazdasági ügyeinek intézője); majordom, intendent al curţii princiare (persoană însărcinată cu îngrijirea problemelor de personal şi de gospodărie a curţii princiare/gubernatoriale); Hofmeister (Verwalter der Personal- und Wirtschaftssachen der fürstlichen od. gubernatorischen Hofhaltung). *1567:* w felseghe [a]kegyelmethoktol [b]Io Newen veotthe az Malosath azerth Myndyarasth az palachk tokokath megh nem keldhetem de Myhelen w felseghe wyzza ther feyer warra azonnal megh wresethethem es Thy kegyelmethok En nalam talallya megh ... Kelth Enyeden Zombathon szent andras estyn [c]1567 Wrunk w felsghe hopp Mesthere Pokay Jakabh [BesztLt 91. — [a]János Zsigmond. [b]Thymar Gergel beszt-i bírótól és tanácsától. [c]Szent András nap estéje (nov. 29) ez évben valóban szombatra esett]. *1588:* Lazlo wyt Peter deaknak, az hob mesternek Egeressre Ayandekot attam nekye f. — d. 37 [Kv; Szám. 4/III. 75]. *1621:* atta(m) Ispan Jstua(n) Gubernatorne Azzonio(m)[a] hoppmestere zolgajnak hust Libr. 4 [Kv; i.h. 15b/XI. 124. — [a]J. Bethlen Istvánné, Bethlen Gábor fejedelem István öccsének, a fej. hadakozási idején Erdély gubernátorának feleségé]. *1625:* Henczler Benedek vram eő kglme chjnaltattva(n) 6 Ezwst kalant Cziutj Gaspar, Hoffmester vra(m) zamara mellieknek munkajanak Jutalmat Tanacziül eő kglmek magokra veőttek es Hoffmester vramatt velle fel tizteltek, En[a] penigh az Arrat megh Advan tt f 3 [Kv; i.h. 16/XXXIV. 270. — [a]A sp]. *1663:* Hoff Mester Nalátzi Istvan uram [Gyf; UtI]. *1664:* asszonyunk ő nagysága kezeihez való bizonyos leveleket dirigáltam vala, Uram, Kegyelmed kezeihez ... úgy, hogy ott nem találhatván Kegyelmed, hohmester Naláczy uram nyitná fel s küldené meg a leveleket is | a mi leveleket találhattunk, melyeket hokmester Naláczy uram ő kegyelme az mint izené némely nap Saárvári Tamás uramtól meg is küldött ő nagyságának, tudom, alkalmas időben ő nagysága méltóztatik közleni Kegyelmeddel [TML III, 170, 184 Szalárdi János Teleki Mihályhoz]. *1671:* Ha penig más rendbéli személyt kellene ... Postálkodtatni, az illyent Posta lóval kell sublevalni, de ugy hogy meg-becsülvén a' lovat a' mellyet elviszen a' Postálkodó személy, ha el-veszti, avagy maga usussára fordittya, panaszolván a' káros plenariè fizettessen-meg a károsnak Hopmester Atyánkfia sub poena Articulari [CC 30]. *1681:* Nevek az Udvar népeknek:

Hoff Mester vram ... Udvar(i) Praedicator ... Udvar(i) Kapitány ur [UtI]. *1829:* Tektes Kun András Urnak (: a' Néhai Grof és Gubernator Bánffi György Ur eö Exclja Hof Mesterének:) [Gyalu K; RAk].

2. főúri ház/udvartartás személyzeti és gazdasági ügyeinek intézője; intendent însărcinat cu îngrijirea problemelor de personal şi de gospodărie ale unei case de neam mare; Hofmeister (Verwalter der Personal- und Wirtschaftssachen des hochadeligen Hauses/der hochadeligen Hofhaltung). *1572:* My Kamwthy Balas az Nagsagos Vrnak Bekes Gasparnak hadnaggya. chyeffey Benedek hopp mestere [Fog.; SLt S. 10]. *1598:* Bocszkayne Aaszoniom w Naga hop Mesterit Tariany Andrast portekastwl widte Kaross peter harom lowan szekerin Egeressre[a] d 75 [Kv; Szám. 7/XVIII. 92. — [a]Kv-tól nyugatra]. *1614:* Hallottam az Imrephine Azzoniom [a]Hopmestereteöl Jllyesteöl, ki most Rhedeyne Azzonyom Hopmestere ez Zokat [Nsz; VLt 53/5267 J. Buczyai (28) pedisequus vall. — [a]A szertelenül szeretkező Báthory Gábor fej. egyik kedvese]. *1676:* Belenyesi István vram, Nemes Személy (50) . . igy vall: Az idősb Rakoczi Győrgj idejében ... Arkosi Mihály ... mostani Kegyelmes Asszonyunk ő Nága[a], Hoff Mestere lőn haláláig [Vajasd AF; JHbK XX/21. — [a]I. Apafi Mihály felesége, Bornemisza Anna fejedelemasszony]. *1688:* Karaffa Ur(am) eö Nga ide jüvetelekor Komornyikja vagy Hopmestere eö Nganak nállam lévén szálláson ... a Cselédi ládámrul lakatomat le tekerték [Kv; UtI]. *1765:* èn az pinszt valami nagy ügyel bajal meg kaptam de bizany nekem ha az elebeni Hoff Mester Ur Ernyéböl oda nem jüt volna Beszterczére meg sem kaptam volna az pinszt [Gyeke K; Ks Bíró János jb. vall.].

3. fej-i szertartásmester; maestru de ceremonie princiar; fürstlicher Zeremonienmeister. *1736:* (Étkezéshez) az leányok az asszonyok elött jöttenek ... egy öreg rend szolga, mint egy hopmester lassan jött előttök | A fejedelem mikor ebédelt vagy vacsorált elmondván az asztaláldást az fejedelem az süvegit megint az fejiben tette, ketten az fejedelemasszonynyal egymás mellé leültenek a fő helyre, s enni kezdettenek, azután az kik az fejedelem asztalára marasztott vendégek voltanak, az hopmester rendre leültette | az kik az fejedelem asztalánál le nem ültenek, az hopmesterhez mentek ebédre [MetTr 324, 333, 335].

4. kb. (katonai) elszállásolási és gazdasági parancsnok; persoană însărcinată cu încartiruire (a soldaţilor); Quartiermeister. *1681:* Hophmester; avagi Tisztek szállasa [Hátszeg; VhU 397]. *1701:* Az kapitány ő nga konyhájára és a maga számára vett itt el az hopmester dánfalvában vajat cupas 35, berbécset 1, báránt 11 [Szentdomokos Cs; SzO VII, 71]. *1724:* Én lévén Második biro a Falub(an), elsöben nékem parantsolt az Fö Strása Mester Vr(am) ö Nga Hopmestere, hogy két szekeret állicsunk [Földvár SzD; Ks 4. VI. 17 Moldován János (28) jb vall.]. *1727:* Az mostan Varosunkb(a) Quartelyb(a) be szállando Colonellus ur(am) eö Nga ha Coactive be száll az Ur Petki Nagy Sigmond ur(am) házához .. Hoffmester ur(amna)k az Nagj István ur(am) háza [Dés; Jk 368a]. *1749:* Kézdy Király Biro Domby János Vram jövén hozzám .. reportála eö kegyelme, hogy az én Téli Qvártélyomnak rendeltetett volna Markosfalván lévő Szék Háza, a' melynek Revisiojára küldöttem volt föl egy Strása Mesteremet, Hoffmesteremmel együtt ... Maghok minden épületeket revideáltak, 's ugy referállyák, hogy nem lehet Securitással a' Házokban lakni [Köröspatak Hsz; ApLt 2 Ant. Kálnoki lev.].

5. *átv.* előhírnök, herold; prevestitor; Vorbote, Herold. *1662:* az idős, koros és tanácsos emberek s az ország tanácsi is annyi[a] elszedegettek vala a halál által, hogy kevés számmal maradának, mely is, több szomorú jelek között nem utolsó prodromusa, elöljáró hopmestere vala a következő romlásoknak [SKr 321. — [a]Így a közlésben!].

Ha. *1593:* hopmester [Kv; Szám. 5/XXI. 81]. *1598:* hoop Mester [Kv; i.h. 7/XVIII. 30 Th. Masas sp kezével]. *1625:* Hoffmester [Kv; i.h. 16/XXXV. 270]. *1667:* hopmester [TML IV, 114 Székely László Teleki Mihályhoz]. *1710 k.:* az ur hopmesterével [BÖn. 936].

hopmesterasszony kb. a fejedelemasszony udvartartásának főgazdasszonya; intendentă a unui palat (regal); Hofmeisterin. *1657:* Blényesi György ... fertelmes életét continuálván ... Felesége elálla mellöle ... hala meg gyalázatban. Feleségét a fejedelemasszony sok kérésére hopmesterasszonynak szerzettem vala, kit azután az hopmester Görgei Job vőn el feleségül [KemÖn. 130-1].

hopmester-bot szertartásmesteri bot; baston de maestru de ceremonii; Stock des Zeremonienmeisters. *1673:* az Ifju Eötvösnek az Hopmester Bottjáertt adtam f 2//50 [UtI].

hopmester-pálca ? szertartásmesteri bot; baston de maestru de ceremonii; Stock des Zeremonienmeisters. *1627:* Egj rakot ladaban . Egj hocmester (!) palcza [BLt 1 Béldi Kelemen lelt.].

hopmesterség fej-i udvarmesterség; funcţia de majordom/intendent al curţii princiare; Amt des fürstlichen Hofmeisters. *1661:* Arkosi Mihály Ur(am) Hopmesterségében lévö Conventioja ez volt Kész penz fizetese volt eo kglnek f 200// Gránát posztoja tiz sing uln. 10// Roka Mál béllése. Buzája ötven köböl Cub. Sax. nro 50. Lovai számára széna, Ábrak elegedendö. Bora napjában egy veder Ur. nro 1. Czipoja napjában huszon négy Verö Disznoja kettö nro 2 [UtI].

hopog l. hupog.

hoporcs kb. hepehupa; hîrtop; humpeliges Gelände. **Hn.** *1792:* a hoportsba (sz). a külső hoportsba (sz) [Derzs U; EHA]. — Vö. a *hoporty* címszóval.

hoporcsos kb. hepehupás; cu hîrtoape; humpelig, rumpelig. *1757:* adá K. Solymossi Sipos Miklos uram egj darab huportsos bokros ös földit K. Solymosi Márkos András uramnak [Kissolymos U; Márkos lev.].

Hn. *1856:* Hoportsosba vagyis Saramás oldalába (e) [Medesér U; EHA]. *1864:* Huportsos [uo.· Pesty, MgHnt LVII, 260a].

hoporjas kb. hepehupás; cu hîrtoape; humpelig, rumpelig. *1864:* Hoporty Hápa hupás, hoporjas fekvésü, magas kősziklán, sűrű bokros Cziheres helly — Csaknem minden évbe farkasok fajzási hellye [A.sófva U; Pesty, MgHnt 27b].

hoportos l. hoporcsos

hoporty, hoportyok kb. hepehupa; hîrtop; humpeliges Gelände. **Hn.** *1729:* az Hoportyok nevű hellyben [Nyárádsztmárton MT; EHA]. *1772/1812:* Hoportyokban [Vadad MT; EHA]. *1779:* Az Hoportyok ajjáb(an) (k) [Szászzsombor SzD; RLt 0.4]. *1816:* Hoportyok nevű helyt (sz) [Nyárádsztmárton MT; EHA]. *1834/1847:* A Hoportyoki erdö [Vadad MT; EHA]. *1836:* Hoportyok (k) [M.péterlaka MT; EHA]. *1864:* Hoporty Hápa hupás, hoporjas fekvésü, magas kősziklán, sűrű bokros Cziheres helly [A.sófva U; Pesty, MgHnt 27b]. — Vö. a *hoporcs* címszóval.

Az alábbi két adalék nyilván csak hangátvetéssel keletkezett hn-i előfordulás lehet: *1724:* horpotyok nevű helyben [Nyárádsztmárton MT; EHA]. *1836:* Horpotyokon [M.péterlaka MT; EHA].

hoportyokos kb. hepehupás; cu hîrtoape; humpelig, rumpelig. *XVIII. sz. e. f.:* Bodor Samuel hoportyokos vápás kaszálloja [Petlend[a]; AbN. — [a]Egykor önálló település, később házcsoport Túr (TA) határában (vö. Csánki V, 727)].

hoportyos kb. hepehupás; cu hîrtoape; humpeliges, rumpeliges Gelände. **Hn.** *1799:* Huportyos alatt (sz) [M.felek U; EHA]. *1805:* A' Hupurtyos[a] alatt (sz) [uo.; EHA. — [a]Alakváltozat v. csak tollvétségből keletkezett alak?]. *1829:* A Huportyos nevezetű ... erdő [uo.; EHA]. *1831:* Hoportyosban tövisses (e) [Vadad MT; EHA]. — Vö. a *hoporcsos* címszóval.

hopp hoppá!; hop!; hops, hopp! *1619:* Messiássá akarja magát tenni s meg akarja ez világot ítilni. Hopp haja! így confundálja az Isten az embereket [BTN 217 Borsos Tamás Péchi Simon kancellárhoz].
Sz. *1667:* Tövissi uram fizetése kevesebb. Hiszem ha beállhatnak az árkon által kell ugrani, úgy kell hoppot mondani [TML IV, 104 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

hoppanás l. huppanás

hoppoztat' *1753:* A mint Szabo János Uram egy nap hoppoztatot egy nap fövenyeztetet két napi étire itára attam 24 drt [Kvh; HSzjP].

hopp-rongyos ? toprongyos; zdrenţăros; zerlumpt, lumpig. *1815:* ha el nem hagyod szokásod szerént valo korhelységeidet hogy nem Tanulván egyik házbol ki, 's az másikban bé Flangírozol; az kezedben kártya, 's Pipa; az őledben Hopp-rondgyos 'ordínar kurva ilyjen Positurában Dőglősz még meg [Kóród KK; Ks 101 gr. Kornis Gáspár lev. fiához].

A TESz-ben *toprongyos* al. olvasható szófejtő észrevételek tekintetbe vételével a címszó a *toprongyos* szóhoz hasonló alakulás lehet; előtagjában a *hopp* 'hoppá' jel-ű isz lappanghat, utótagja pedig azonos *rongyos* szavunkkal.

hopsa l. hapsa

hora l. óra

hóra[1] felkelő, lázadó; răsculat, răzvrătitor; Aufständische(r). *1784 k./1821:* a' Horák ... Földvár felé vették utjokat [TudGyűjt. 1821. XII, 81, 86 „A' Dévai mezőn a' Horákkal történt Csatáknak rövid de igaz leirása ... Bajesdi Vitán Sándor Ns Hunyad vármegyének hütös Székező Birája előadásában"]. *1833:* Kűkűllő Vármegyei Gálfalvi és Balástelki Jószágokat illető, a' Horák által sárba tapodott Levelek [OL Erdélyi tábla ir. Post advocatos VIII. Ugron elenchus Siko István lev.].

hóra[2] román népi/nemzeti körtánc; horă; rumänischer Volks- und National-Rundtanz/Reigen. *1873:* Az oláh tánczok közt estve a hora is figurál ... A horában a nők és férfiak körbe fogódznak, hármat előre, hármat hátra, azután jobbra és balra is ennyit lépnek, ebből áll az egész táncz A hora mellett még divatos a szerbiászka ... és a székelyeknél is divatos a kalákás vagy csűrdöngölő [Orbán, SzfLeír. VI, 148].

A TESz 1861-2. évjelzéssel *chora (körtánc)* alakban első előfoduláskénti idéz egy adalékot Oroszhegyi Józsnak »Román élet« című, a korabeli romániai életet, szokásokat jellemző művéből [Erdélyi ritkaságok 5. Szerk. Dr. Jancsó Elemér. Kv, 1942. 77], de ez az idézet román nyelvi adalék, és így nem tekinthető a szó m. nyj-i v. éppen irodalmi nyelvi jelenetkezése első bizonyságának.

horác '?' *1800:* a Felperes Házánál alatsonitották Tolvajnak Huntzfutnak Horatznak mondották [Dés; DLt].

Hóra-lárma 1. a Horea-felkelés; răscoala lui Horea; Aufstand von Horea. *1792:* az Hora lármának alkalmatosságával valamint egyebek, ugy a tilalmas erdőis közönséges praedává nem lett [Lapusnyak H; Ks 79. XXXVI. 3].
2. kb. felbolydulás; tulburare, zbucium; Aufruhr. *1791:* halván a' harangokat nagj lármával félen verni ... az egész Falut alás fel nyargalni; Ugj hogj nem lehet kèbzelni nagjobb Hora lármát [Gergelyfája AF; LLt 19/17].

Hóra-világ a Horea-féle felkelés kora; vremea răscoalei lui Horea; Zeit des Aufstands von Horea. *1787:* a Porkurai kortsmáros instantiát adott volt bé a kamarára avégre, hogy ... Nsgtok(na)k rajta semmi kereseti nintsen holott 475 forintal és 8 krajtzárral tartozik, melyről reversalistis adott volt a Hora világ után [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1789:* Ket Bornyos fejös Tehény ... edgyike (így!) vetetetett el Dobrai Vr által, az Udvart illető adosságba a Hora világba el praedált Tőrőkbuzáért [Branyicska H; JHb XXXV/65]. *1790:* a nem régiben volt Hora világban fenn szolgált Nemesség számára égj karo szénát adott volt [Msz; Told. 39/25]. *1823 k.:* 1784-ben 1-ső Novemberben kezdődett az úgynevezett Hóra-világ [EM XII, 163 Fogarasi Sámuel ref. esp. emlékezése].

hord 1. (folyamatosan v. ismételten) visz/szállít; a căra (continuu); (nach und nach) tragen. *1570:* Ertyk aztis hogy az felekyek Beh zantotak volna az vthat Mellyen az fat kellene hordany | Zas ferencz vallya, hogy Benedek Tanistrawal veotte az kenyeret es vgy hordotta az Antal germekinek [Kv; TanJk V/3. 14a, TJk III/2. 138]. *1582:* keott (!) Leginynek hogj Sendelt hordatt attam nekyek d. 24 [Kv; Szám. 3/VII. 9]. *1589:* ket Ember(ne)k akik keowet hordatanak f. — d. 6 [Kv; i.h. 4/IX. 12]. *1606:* sok bort hordot Antalfi matiasnak egy Zwretőn [UszT 20/212 Fabian marton Keczieti Zabad zekel (28) vall.]. *1697:* Hallottam aztis hogj Peter Deákné igen

hordott Kalaczot Szentt Györgyre szebeni Janos Deáknak [Kotormány Cs; CsJk 4 Albert Istvánné Katalin (45) pp vall.]. *1755:* ere az épűletre Sok kő és Tégla kivántatik s nincsen ki hargjan mert ökrős szolgálo Jobbágy nincsen tőbb hanem Sz: Margitán vagjan hat Jobbágj . ezek el nem gjőzik [Szentmargita SzD; Ks 18. CII Kosa Sigmond tt lev.]. *1762:* hordatták a fűz fát és porandat .. az ö Nga parantsalatyából [Körtvélyfája MT; BálLt 87]. *1771:* A Nemes Város Tilalmas Erdejéből eleget hordattanak Tekintetes Mosa Lászlo Uram Beressei [Dés; DLt 321. 26a]. *1830:* ö az Embereket nem esméri ... az elött valo héten követ hordattak a bányából [Kv; KmULev. 3]. — L. még CsVh 57; SzO VII, 116.

Szk. *ág ~ani. 1717:* Az Várhoz meny szolgalatunk, expensaink voltanak ez elötti üdök alat . Az után is mind eddig elé az ot valo szekereink tartása meg ne(m) szűnt, gjakron három, s négj és az hirekhez kepest néha Tizenkettö is, föld, ág, homp, buza s liszt hordani, A mellé dolgozni 50.60: s néméljkor tőb embereink is ajandékon [INyR Cssz, Gysz és Ksz panasza] ✱ *bor ~ani. 1677:* vad(na)k bor hordani csös kancsók [Kv; RDL I. 155b] ✱ *búza ~ani → ág ~ani* ✱ *búza ~ani való* búzahordásra való. *1621:* Az Alpret Malomrol valo Jnventarium ... Buza hordani valo Czieber N: 4 [Kv; Szám. 15b/VI-hoz] ✱ *fa ~ani. 1621:* Az felseo Jozagbol jottek Kilencz zan(n)al be fa hordani ... attam nekjk Egy eoreog Vam kenjeret [Kv; i.h. 15b/IX, 186] ✱ *föld ~ani. 1589:* Vettunk föld hordany ket tekeneot p(ro) f. — d. 6 [Kv; i.h. 4/IX. 13]. *1731:* az Marhás Emberek kiknek meg hirdettyűk holnap föld hordani menet gaszt vinni senkiis el ne mulassa [Dés; Jk 415a] ✱ *föld ~ani való. 1647:* Vagjon föld hordani valo torgoncza nro 12 [Marosillye H; VLt 55/5415] ✱ *fön ~ani való* fejenhordásra való. *1647:* Ket Uy, s ket ö feön hordani valo czeber [uo.; i.h.] ✱ *gané ~ani. 1731:* adassék ött szekér ganéj hordani [Dés; Jk] ✱ *homp ~ani → ág ~ani* ✱ *kenyér ~ani. 1703:* Azon kompaniának sűttetője mellett az táborra kenyér hordani, az sütőknek fát, az malomba búzát és lisztet hordani egy darabig tartottunk 24 szekérrel ..., kik is éjjel-nappal azon munkákban continuuskodtak [Csíkszereda; SzO VII, 111 Cssz, Gysz és Ksz panasza a német katonaságra] ✱ *kő ~ani. 1590:* Keo hordani sarogliat vettünk 4 [Kv; Szám. 4/XIV. 9]. *1606:* Az keó ne(m) volt elegh, mynket keó hordani fogadának [UszT 20/322] ✱ *léc ~ani. 1621:* Egi nap Zamost kellet az Aczok mellet tartanu(n)k Lecz, Zaru fa, Sendelj Es Zegh hordani tt d. 12 [Kv; Szám. 15b/IV. 22] ✱ *liszt ~ani → ág ~ani* ✱ *liszt ~ani való. 1687:* öszszel .. az olton tul Felmérnél[a] nyüzattak megh egj ala valo fejös juhat (:liszt hordani valo burdufnak:) [Bucsum T; MvRK Lev. — [a]NK] ✱ *mész ~ani való. 1647:* Mesz hordani valo lada nro 8 [Marosillye H; VLt 55/5415] ✱ *szarufa ~ani, szeg ~ani → léc ~ani* ✱ *szemét ~ani való. 1647:* Egj kis szarvas tekenőczke, szemett hordani valo [uo.; i.h.]. ✱ *szőlő ~ani való. 1597:* Egy zeoleo hordani valo botot vettünk az hewederewel egietembe p(er) f — d 35 [Kv; Szám. 7/III. 40]. *1794:* Szöllö Hordani Valo Fenyö Puttanak [Nagyfalu Sz; CU] ✱ *tőke ~ani. 1759:* Kűs Balas ingemet el hiva kölcsön ökröstöl tőke hordani | tőke hordani mü el menenk [Remete Cs; LLt Fasc. 149] ✱ *víz ~ani. 1756:* Lenardot ... el hajtotta ... mikor a' Gazdasszony egett bort főzőtt viz hordani [Told. 16/42] ✱ *víz ~ani való. 1753:* Egy raszszacska viz hordani valo Hordo [Szentmargita SzD; Ks 18. CII] ✱ *zsindely ~ani → léc ~ani.*

2. *hordaton/hordton-~. 1571:* az petresffaluj plebanos hordaton horgia az Mustott my helt nyomiak [Kentelke SzD; BesztLt 3572 Joan Thorma provisor Casp. Zwch beszt-i főbíróhoz]. *1662:* Rákóczi György . Váradban ezen őszön[a] ugyan sokáig lakván, hadai az Alföldre, csatára a török földit váltig járják vala ... a török fejeket Váradba naponként hordton-hordják vala ... s járton-járván az Alföldre, töröké gyanánt az alföldi szegénységnek is minden javait váltig hordják s a váradi piacon naponként kótyavetyén hányják és árulják, adják és veszik vala | A vezér[b] ... a híd előtt[c] sátort vonatván, előtte egy nagy rakás tallért letöltetvén, a kegyetlen ember igen nagy vásárt indított vala, mert a szegény várbelieknek fejeket eleibe hordton-hordván az jancsárok, ő is nekik az egy-egy tallért fizetten-fizeti vala, és azokat a sátora körül a vérszomjúhozó, kegyetlen ember ... nyúzatton-nyúzatta és szekerekre úgy rakatá vala [SKr 457, 546. — [a]1660-ban. [b]Szejdi Ahmed pasa. [c]A török által elfoglalt bihari Pocsaj vára előtt].

3. odahord/szállít, elvisz vhová; a duce/a căra undeva; hintragen/befördern. *1570:* Erzebet Nagy vagy zekel Barlabasnę .. vallya hogy . Mykoron zekely peter zabo vinchewel egybe Tharsolkottak volna, Adot volt zabo vinche 10 fot neky hogi Buzayart (!) Menneh, veot volt egy aztagot kinek az zemeth Mind Zabo Vinche hazahoz hordotta [Kv; TJk III/2. 13-4]. *1587:* az Szaz prędicatornak egi vttal adattata vram szendeljt hęt zazat ... az mj ezektwl meg maradot az S.P.ri[a] Cinteremheóz hordottak [Kv; Szám. 3/XXX. 20. — [a]Olv.; Szentpéteri]. *1605:* tudom hogy az mely hazat It fel rakanak Nagj Solymosbul hordok Jde otth fwleöp benedek chinalta vala az hazat [UszT 19/76]. *1638:* en hordotta(m) mind az Negj kereket az kerekeshez hogi megh falaztata eőkett: az kovaczhozis en hordam az uta(n) s ot volta(m) az Czenalasaba(n) [Mv; MvLt 291. 137b]. *1681:* valami epűletre valo fákat-is hordottak volt ide, de az dissipaltatott [Hátszeg; VhU 605[. *1735:* azok(na)k szölejekben a követ visza hánni akár mikor, a kik magok szölejeket tisztitván az én szölömben hánták hordották [Torda; TJkT I. 77]. *1793:* az Ifiu Aszszony minden portékáit Kováts Lászloni hordotta [Páva Hsz; Bogáts 9]. *1798:* huva s kik házakhaz hordatták és vittek [Ádámos KK; JHb XIX/58. — Tomai László kijegyzése].

4. szénát, (termést) haza/betakarít/gyűjt; a strînge/căra (recolta) acasă; (Korn, Ernte) einbringen. *1596:* akkor hordottak az Varos buzaiatis, es eö kegmek rottak ki meniet hozot [Kv; Szám. 6/XXIX. 171 Bachi Tamás sp kezével]. *1642:* Az Szekerek fel nap s-egesz napis ott lestek hogy hordani akartak az buzat de az sok esseoteol nem hordhattak be [Nagykapus K; GyU 70]. *1758:* mondam neki Ugyan sokan s derekasint arattyatok a Buzát melyre mondgya a szolga-legenis mert Grof Toldalagi János Ur két háram embert hajtat ki azak arattyák s hordgjak a Buzát [Harasztkerék MT; Ks 18. XC. 11]. *1767:* Nap feljöttig aluttam égy Vasárnap a' tsűr odorba, az Anyám ki jő s mondja hogy kelly fel mert Kispál Uramék nem hallodē mint dőrgetnek, talám gabonát hordnak [Uzon Hsz; Kp IV. 243 G. Kováts (20) miles equ. vall.]. *1796:* Az Somfalvi ... a Babutzai szénát rakják a Sz Csehi Horvathi B(enedek)falvi Inai a

Malet horgyák [Szilágycseh; IB. Fogarasi István kezével]. *1819:* a' Kalongyákot hordani kezdette [Dés; DLt 91]. *1840:* Gőrgény Marhássai szénát hordtak és kevertek [Born. G. XXIVb].

Szk: *búza ~ani. 1602:* Balogh Georgy Colosy .. vallia hogy eotet Berzete Mihaly hitta buza hordany Coloson es az en zekeremen nyolchuan kilench kalongyat hordottam be [Kv; TJk VI/1. 613]. *1621:* Die 11 Augusti Jeöttenek az felseö Joszágbol Negy szekerrel buza hordanj [Kv; Szám. 15b/VII. 25]. *1701:* az czegei béreseknek penig meghagytam, hogy Szentgothárdra[a] menjenek fel búza hordani [MonÍrók XXXV, 339 VGyN. — [a]SzD]. *1782 k.:* Alakor aratni 2 Nap Volt Buza hordani 2 Nap [Ne; DobLev. III/567. 1b] ✱ *gabona ~ani. 1772:* volt két Béres szekér ... a' Nyáron Gabona hordani [Hidvég Hsz; HSzjP Michael Bölöni (34) jb. vall.] ✱ *széna ~ani. 1592:* Elseöbe hogi be ieöwenek az Jobbagiok zena hordani nem horthatanak az eseö miat [Kv; Szám. 5/XIV. 174]. *1749:* Az Also Joszaghbol jőttek Buza es szena hordani [Kv; i.h. 26/VI. 483].

5. Tárgy nélkül; fără obiect; ohne Objekt: (szalmás gabonát) be/egybehord, betakarít; a strînge/aduna cereale; (Strohgetreide) zusammentragen, einbringen. *1586:* Az Szena Hordasrol, 8 Septem: Jeottenek az olahok[a] tizen hatod napeg hordottak [Kv; Szám. 3/XXIV. 35. — [a]Ti. a város román jb-faluiból úrdolgára]. *1604:* ketzer jeott Lukacz Deakne az louakert zekerert mi(n)dgiart az eö magok louajual eggyt fel uitte az louakot zekeret, s mi(n)giart hordanj mentek raita, Az eö magok hordasat el vegeztek s az vtan masnak hordottak mikor az louat el veztette az J [UszT 20/266]. *1696:* varjon reá az lecsi kutya most nem kaphatám megh de holnap Kőris völgiben megjek hordani, megh kaphatom mind őszve rontom [Mikeháza MT; Berz. 17. Fasc. XII]. *1734:* Zabis és egjeb gabonais felesen vagjon aratatlan Azert vegeztetett hogy hordani nem lehet ha Csak nem éteti marhájat ki ki de ugj hogj akar nappal, annál inkább ejjel a marha mellett Ember legjen, hogj kárb(a) ne ereszsze [Dés; Jk 449b]. *1797:* az utrizált őkret ... Fodor Sigmond Uram egy néhány napokon jármozta és hordatt vélle [Sinfva TA; Borb.].

6. vhonnan vmit hordogat/viszeget; a căra regulat ceva de undeva; irgendwoher etw. nach und nach tragen/befördern. *1577:* az nagj vapabol zabadon hordottak fath az chykfalwyak [Jobbágyfva MT; EHA]. *1590:* Karott vesszőtt Giorttianfatt szabad legien rolla Hordaniok [uo.; BálLt 89]. *1592:* az Nywladot en vgy tudo(m) hogy orozhegy hatar es birodalom. Thwdom hogy orozhegy Ember Adomaniabwl az zetelakiak Zenatis hordottak onnet [UszT]. *1671:* Noha elég Articulusok extalnak arrol hogy a' Paraszt ember Nemes ember borára ne korcsomállyon, és annak mind poenaja s mind processusa extal; Mindazáltal a' Parasztság ... a' Faluban őszve beszélgetvén hordóstol Bort hozatnak-bé a' Faluban, czégért nem tesznek ugyan, de azt a' Bort hordgyák és iszszák [CC 37]. *1722:* Vass Györgj Ur(am) ... mondotta .. ha ez a kut enyim volna en az Falutul Clákát kérnék s' ugy engednem meg hogj innen hordanának vizet [Göc SzD; WassLt Vig György (26) jb vall.]. *1736:* száraz ődön vizetis a falun kivül valo patakból hordottak [Tekerőpatak Cs; LLt Fasc. 161]. *1764:* ő Nsga számára hordattuk volna a Szent királyi Erdőnek faját [O.tordas AF; JHb XXVIII/48]. *1771:* magaktol a szekeresektől tudakoztuk, hogy hunnan hardanak annyi sok szép épületre valo Tőlgy fát, magak mondták hogy déla Bries gyin Zabránit [Popesd H; Ks 93. 19. 6]. *1800:* szabadoson hordottam a' leesett fákat, és hordom mostis [Benedekfva Sz; BfR 58/21 Erdődi Cs. József (58) hites assz. vall. Vérvölgyi Bányai János kezével].

Szk: *(az erdő) fáját közre ~ja. 1801:* A Cziheres Rész Erdőkbe pedig a ki hol Eleitől s régtől fogva Orotványának fel fogta éli s használja, a Fáját közre horgya, a helljeit kaszállja, Juhait s egyébb szarvas marháitis legelteti bizonyos szállásain [Nagynyulas K; DLev. 5].

7. *~ja az erdőt* vágja az erdőt és viszi a fát, *rég, táj* erdől; a tăia pădurea şi a căra lemnele; abholzen und wegtragen. *1572:* az erdüth Mynden Ember zabadon vagta hordotta az kynek kelleth [Erdőfva K; KP. Chyarno Kozta jb vall.]. *1577:* a gierthian erdeyeth eok zabadon hordottak [Jobbágyfva MT; EHA]. *1600:* Tilalmot teöttwnk az Alperesek ellen .. Tiltottuk wala mi megh az mi hatarunkba walo erdeönket .. az mienket hogy ne horgyak mi akaratunk nelkeöl [UszT 15/256]. *1610:* az zabad érdeöt mindenkor zabadon hordotta [Farcád U; i.h. 38]. *1711:* Sárpataki Márton ur(am) eö naga Buzás Besenyei határon leuő Borzik nevü erdejt ... kik hordották . ? [Búzásbesenyő KK; BfR IV. 30/26]. *1734:* Az Fellyebb elmult napokb(an) egj darab erdőnket fel szabadittottuk, mellyet . nem Csak magok szűkségekre hordanak, hanem el adniis szűntelen hordgják [Dés; Jk 444a].

8. kb. (el)hordogat, dézsmálgat; a căra/dijmui treptat; nach und nach wegtragen/stibitzen. *1595:* 29 Júly. Könyües Balintot ès Ianos Deakot, kültem ala az rętre hogy az kalongyat igazgassak, és azokat örüzek, mert az szeel igen el hanta vala: és sok úton Iaro igen hordgya volt [Kv; Szám. 6/XVIIa. 273 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1600:* Kerezturfalwaban Nemes Vdwar hazamath ... inuadalta vgyan azon Nemes Vdwarhazamnak kapuian belol walo aztagomath ... mindenestol el hordotta, Zabomatis es Zenamatis es minden egieb hazi ezkeözemet azonkeppe(n) hordotta es dulta [UszT 15/79-80]. *1690:* lattam az Borbely Istva(n) Kertit avagy földenek ez vegyn valo kerttet hordottak az tüzre [Aranyosrákos TA; Borb. I Komáromi Ferenc ns vall.]. *1711:* Az eö Nag(o)k itt Besenyöben leuö gyümölcsős kertiből az Termőfákat fiatalokat kik vagdalták ki, és az gyümölcsős körűl leuő kertet kik hordották pusztitottták? [Búzásbesenyő KK; BfR IV. 30/26 vk]. *1730:* bortöltteskor Karacson tajban az baraknak megh toltese es be pecsétlése után ki szakasztatta volna fel az Ur pecsetit es ki hardatta volna kancsokkal az Ur borat .. huva vittek ... ? [Kük.; Ks 8. XXIX. 24 vk]. *1762:* vit el .. Vas kalánt miheljt a' Mlgos Ur még halálozék mindgyárt el Sugoritotta, ugy egy Aranyas Lepedőt is az elö Ruhaja alat vin ell, egyebett is a' mit szemeivel még látott mindent hordot s Lopot [Mk RN. IX. 109]. *1793:* a' bort kimillés nélkül pazérolta fazakakkal hordotta [Páva Hsz; HSzjP Szabó Józsefné Betsek Ilona (30) vall.]. — L. még RSzF 119.

9. (víz) vmihez hozzáhord/mos; (despre apă) a duce/depune undeva; hinschwemmen. *1692:* a Maros sok ődoktúl fogva a Kórtvelyfaj határbul nagy darabot Morsolt es hordot ezen ... rétnek melleje [Vajdasztiván MT; BálLt 90]. *1764:* a' Marosnak ezen porondos

hellyen túl Vajda Sz. Ivány felé nyomúló ága hordotta s hordja és ragasztya a' porondot apródonkint azon porondos hellyhez [uo.; JHb IX/46].

10. (víz) magával visz/sodor; (despre apă) a duce cu sine; mit sich schwemmen/reißen. *1647/XIX. sz. eleje:* Arviznek idején mindenkor ki vetett az viz az Huszár Uram Malmán feljul s alol sok károkat tett buzát bugjat hordott [Nyárádsztlászló MT; Sár.].

11. (levelet) hord-visz; a duce-aduce (scrisori); (Brief) austragen. *1793:* Andris, és Csenusár nevezetű Czigányok ... posták voltanak ., s ezen Czigányoknak postaságok ki telvén, Kakas nevezetű Sűtő Inas hordotta a' Mlgs Grofné Leveleit [Koronka MT; Told.].

12. *szót* ~ pletykát terjeszt, pletykál, *rég, táj* temondál; a răspîndi bîrfe, a bîrfi/cleveti; Klatsch verbreiten, schwatzen. *1737:* főasszonyaink[a] is egymást ... megbecsüljék, sem egyik, ⟨sem má⟩soktól hallott szót másnak ne hor⟨djanak⟩ [Dés; DFaz. 15. — [a]A céh-tisztségviselők feleségére von.].

13. visel; a purta; tragen, anhaben. *1823—1830:* A paraszt cseheknek s morváknak öltözetjek térdig érő bőrnadrág s bőrkaput. A fejérnépeknek ... kurta szoknyájok szárközépig ér. Reklijek, melynek az ujja sok ránccal s kemény bérléssel egészen visszafordulva felfelé áll, a derekak közepéig, mintha muntli sákot hordanának a farakon feljül, igen csudálatos látás [FogE 175].

14. *1765:* téged vér az Urad ugyé? ... adnék én ollyan orvasságot hogy soha meg nem verhetne, mellyre nézve ... adott néki ollyan sót mellyet eö a szemérem testiben hordott hogy nékem innam be adgya s a' mint meg vallotta egyszer béis adta de osztán meg irtozván tölle a' tűzbe vetette [Gyeke K; Ks 4. V. 20].

Ha. *1582:* hordatt. hordottak, hordottanak [Kv; Szám. 3/VII. 9, 3/IV. 6]. *1585:* hortanak [Kv; i.h. 3/XIV. 30]. *1724:* hordottok [Oroszfája K; BLt]. *1747:* hordattam [Mocs K; Ks 5. X. 7]. *1761:* hordoni [Szirb H; JHb LXX/3. 209]. *1762:* hordattuk [Körtefája MT; BálLt 87]. *1770:* vágták és hordatták [Torockó; Thor. XVI/39]. *1771:* hordatták [Dés; DLt 321. 14b—5a] *1785:* hordattanak [Agárd MT; Told. 10]. *1796:* hordatt [Kv; AggmLt B. 15]. *1797:* hordatt [Sinfva TA; Borb.]. *1807:* hordattak [uo.; Borb. II Pető Ferentz (67) lib. vall.]. *1827:* hordattanak [M.köblös SzD; BetLt. 3]. *1839:* hordat [Libánfva MT; Born. G. XXIVb].

hordandó szállítandó; de transportat; was zu tragen/befördern ist. *1770:* Br. Bánffi Mihály úr is hosszasan beszélte elé, hogy járt abban a commissióban, melyben Enzenberggel együtt rendeltetett volt avégre, hogy a Szamoson le Szatmár felé hordandó sónak módját miképpen találhatnák jobban ki [RettE 236].

hordás 1. vitel, vivés, szállítás; cărare, transportare; Beförderung. *1591:* Az Jeeg hordassatol az zekerehsseknek, fyzettem az: Zanniszlone, Toarol hordotak f 3 [Kv; Szám. 5/I. 13]. *1597:* Ertik aztis ew kegmek hogi az varossy keosseget az eppewletre walo keowek hordassara rea ereoltetnek de fizetest nekiek ne(m) adnanak [Kv; TanJk I/1. 296]. *1710:* adának es Conferálá(na)k .. felső falvi közönséges falu hataráb(an) .. egy darab helyet fürész(ne)k .. a menyi hely azon fűrészhez, fürész Mester házához, gátyahoz s árkához tőkék hordásához kévántatik [Kászonfelsőfalu; BCs]. *1734:* akki penig porondozo Szekeret ád, a porond hordasa imputaltatik harom gjalog szeri nap számb(an) [Dés; Jk]. *1795:* Roskánybol Dévára Mésznek hordásával, Szendelynek és Prastyílánok az Havasrol valo le szálitásával, ugy annyira nyomottatunk hogy feles Marhaink ... eldőgöltek [Dobra vid. H; Ks]. *1819:* innen vágjuk a Gát agat nem eröltettyük egyebünnen valo hozásra hordásra hanem a Szigetből vágunk [Kökös Hsz; Kp V. 323]. — L. még VKp 263.

2. odahordás/szállítás; dus/purtat undeva; Hinbeförderung/tragen. *1681:* Az erdeőrül való fa haza hordással, szén csinálással, az szénnek hámorra való hordásával egy hétre fizetnek hat béresnek fl. — 3. három forintot [CsVh 100]. *1759:* Sztrancz Péter kétt nap és kétt éjszaka nállam dolgozott és ottis hált Segitvén énnékem klákában egy Csűr fájának hordásában [Grohot H; Ks 101].

3. (termés)betakarítás/gyűjtés; recoltare, strîngere a recoltei; Einbringung. *1592:* Ez okaert ez napságtol fogua, se buza, se zena, se erdeo hordasara, se semmire, vasarnapon ne mennien ... megh tarcha az Innepet tiz forint bwntetes alat [Kv; TanJk I/1. 199]. *1616:* Mi Feketek, Lukaczok es Geörfiek, egienleo Akaratbol nemzetesteol illyen vegezest es keotest szerzettűnk szena Reteink felől ... ha valamelly Atiank fia vagi betegsegh, Orzagh, es Vármegie dolga mia, az Kazalashoz es hordashoz nem erkeznek, tehat az hordasra megh varjuk [Törzs. Petrus P. Alvinczi és társai az erdélyi rendekhez]. *1767:* Zabot ... vetettek volt mint égj 40 Vékát a' le takaritására 's hordására emlékezem hogj felesen volt [Kóród KK; Ks 19/I. 6].

4. (szalmás gabona) be/egybehordás; strîngere, adunare, recoltare (a cerealelor); (Strohgetreide) Zusammentragen. *1589:* Az hordaskoronis hoztúnk Buzat kobol 5 ... Eczer feozettúnk az 2 hetben Nekyek, kapoztas hústh 64 Emberre [Kv; Szám. 4/XII. 20]. *1604:* ketzer jeott Lukacz Deakne az louakert zekerert az eö magok louajual eggyt fel uitte az louakat zekeret, s mi(n)giart hordanj mentek raita, Az eö magok hordasat el vegeztek, s az vtan masnak hordottak [UszT 20/266]. *1642:* Az hordaskoris az Buzanak az tisztaiat rakatta kwleon vetnj [Szászfenes K; GyU 91]. *1729:* most a hordasra nyomtato rudatis vagtam [Karácsonfva MT; Told. 31]. *1785:* midön bé jön az dolog tévő nap és idő, egész heteken hajtya szántásra, Hordásra, vecturara [M.bikal K; KLev.]. *1796:* a milyen gyarlo vásár mutatta magát Szeredán mint hogy leg nagyobb szorgos dolog ideje volt az Hordásnak tartottam hogy majd Semmi haszon nem lesz a Vásárba [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. *1814:* erössen megszorultam, hogy a' míg a' hordást, szántást el nem végezem bártsak addig ne adjam el marhámot [Berekeresztúr MT; Berz. 11 Fasc. 75]. — L. még ErdO II, 117.

Szk: ~ *ideje. 1797:* minthogy már a hordás ideje el kővetkezett volt, meg kaszáltatta a hol jobbacska volt ... azt békességesen haza is vitette [Ne; DobLev. IV/790. 2b] ✱ ~*(nak) idején. 1746:* mint hogy .. földeim nincsenék, töllem földet ne praetendaljanak, hanem a dezmaja iránt az ki földiben liszen magok providealjanak, maga fel takarittatván hordásnak idejen azon földbéli termést [Vajdasztiván MT; GörgJk 141]. *1774:* az Ur Venitzéje mellett a' lábas olat is a' Falu

uttzájára tétette ki Rosnyai Joseff Urunk, mely miatt oly nagy sár lett, hogy hordás idején kár nélkül nem lehet járni [Udvarfva MT; Told. 44a]. *1786:* a' Vasáros utan jártanak ki a Hordasnak idellyen [Nyárádkarácsonyfva MT; EHA].

5. (szalmás gabona)hordás ideje/időszaka; timpul/perioada de strîngere a păioaselor; Einbringungszeit (des Strohgetreides). *1595:* Biro W . para(n)czola meg az 2. Ispannak, hogy adgyanak 4 köblet az hordasra az Maiorsagbol [Kv; Szám. 6/XVIIa. 273 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1693:* en giogiitottam Kocaba Dèmetert az Verekedes utan megis giogiitattam ... az utan Hordastol fogua meegh Szent Andras Napigh elt az utan holt megh [Szeszárma SzD; BK. Hitikas Todor jb vall.] *1765:* Télben, nyárban, őszszel, tavaszszal, aratáskor, hordáskor, szűretkor, egy szóval mindenkor, az Processust szakadhatatlanul örökké kerülték[a] [Marosztimre AF; Eszt-Mk Vall. 212. — [a]Az exekútorok]. *1787:* öt Hetet külen külen mindenik m(a)gok erejeken Ökörrel szolgálnak illy rendel, az Elsö lèszen ugorlásnak idején, 2dik A' Hordásan vagy is takaradásan, 3dik a' Keverésen, 4dik a' Magláson, 5dik Téli szolgálat lészen a' mire kivántatni [Majos MT; Told. 35].

6. hordogatás; cărat treptat; (nach und nach) Abtragen/schleppen. *1821:* az Udvari erdőkröl Lejendö száraz ágak hordása iránt oly egyezésre lépet a Falu a' Kajántoi Tisztel, hogy valameddig ezen tûzre lejendö asszuságok hordàsa fen marad mindaddig tartozzanak a Falusi Birák a tûzelo hellyek száma szerént egy egy jo napszámos aratot esztendőnként egyszer az Udvarnak ki állitani [Kajántó K; KmULev. 2]. *1825:* Az Arendator Cetz Vártán Ur . hozzá kezdett az 1825k beli fabeli Competentiajának hordásához [Csatány SzD/Dés; DLt 288].

hordat 1. (folyamatosan v. ismételten) vitet/szállíttat; a dispune să se care fără întrerupere sau în repetate rînduri; (andauernd, wiederholt) tragen/befördern lassen. *1546:* Bogathy Chaspar ymmar az kezh erdeebeele (!) az Ew haza Eppylesere esz chenalthathassara semi faath ne wagasson esz ne hordasson [Panot[a]; DanielO 5. — [a]Parád KK]. *1577:* Az wyz dolga felol, es azon valo fogiatkozassoknak megh epytessek felol eo kegmet Byro vramat Tanachyawal keryk, hogy .. agat bowe(n) hordatnanak [Kv; TanJk V/3. 153]. *1621:* Az melj fóuenjet megh annak elötte hordattu(n)k uolt, El fogyuan, kellet az vtan Jsmet ket louú Zekeressel fóuent hordatnú(n)k 16. Zekerrel tt fl 1 d. 28 [Kv; Szám. 15b/IV. 20]. *1699:* Minden marhas emberek 2. 2 nap hordassanak porondot a' gatra [Dés; Jk]. *1716:* Teli idöb(en) tűzi fát, és epűletre való kővett s meszet (: ha fundust mutatok :)[a] minél tőbbet hordosso(n) [Erked K; LLt Lázár Ferenc instr. — [a]Értsd: ha telket ad a jb-nak a földesúr]. *1843:* hordattunk véllek ... agyagot a Szamoson már rég óta munka alatt lévő gáthoz [Zsibó Sz; WLt Nagy Lázár lev.]. — L. még BGU 122.

2. odahordat/szállíttat; a dispune să fie cărat/transportat acolo; hintragen/befördern lassen. *1583:* Az zemet Biro ... vessen eg fertalt hetfeón, az Varos Estalloiabol az Ganet ki hordassa es az megh chinalando helre es vthra hordassa [Kv; TanJk V/3. 270b]. *1596:* ez az darab zena fw oztatlan eö vele, nem tuggyuk mire walo gondolatthiaban, azra az fwre kwldötte louait, es Jo rezet meg etette az kit meg nem Etetheteth benne, azt kazaltatta es arattatta, Sakokkal hordatta hazahoz [UszT 11/69]. *1711:* Tudom hogy tavaly esztendöben Szabo Mihály ur(am) az eö Naga Gabonás házának boronafáit az maga Csürihez hordatta [Búzásbesenyő KK; BfR IV. 30/26 Janko Imre (27) szabad szem. vall.]. *1745:* Kriszta juon juána nevű szolgáloja azt beszéllette hogy azon bőrt minjárt a' Cseres kádgyáb(a) tette Kriszta juon, és minek utána osztán meg koppasztván a' szőrit vélle a' máléb(a) hordatta [Szásznyires SzD; Ks Aleksza Pável (45) jb vall.]. *1791:* buza is sok lévén a Gabonásb(an) az eszsze melegedésre hajlandoságát látván az Csürben hordatom [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. *1816:* egy hetig nyugtassa az embereket azutan az Ablaka alol azt a' Jo forgats Trágyát ásassa fel Saragjával hordassa a kerbe [Kv; IB gr. Korda Anna lev.]. *1830:* a' Görgényi Udvar hordatott volt a' Fűrész Malom hely körül Eszköz fákat, de a' Remeteiek, az ök Határokra lévén az Eszköz fák le rakva, nem engedték meg az épittést [Born. G. XXIV. 1 Ant. Janko de Mikháza[a] (48) vall. — [a]MT]. — L. még EM XVIII, 400; UF I, 120].

Szk: *piacra ~. 1681:* hasznosabb volna, ha az malom alatt sövenjből font oldalu, deszkas feneků s fedelű nagi barkat tartananak; es onnan minden nap ã piaczra hordatni à szép eleven halat [Hátszeg; VhU 605].

3. (rendszeresen v. ismételten) hozat vmit; a dispune să se aducă regulat sau în repetate rînduri; etw. regelmäßig od. wiederholt bringen lassen. *1586:* Keówetkeózik az Varas Retin valo kazaltatas .. Miert hogj az Meleg Jgen szwteót rovasra hordattam io bort, magunk zamara mind annj Jdeig keolt el aztalunkon tisz veder bor attam erte f 3/20 [Kv; Szám. 3/XXIV. 28, 30]. *1590:* no gazda hanj kwpa bort hozattal minekeonk en mo(n)da(m) egj vider bort hordatta(m) mo(n)da eo vaj teobbet hozattal [UszT]. *1608:* A korchoma haznal eyel senkjnek a korchmaros se borth se serth ne aggyon, ha ky Innya akar hazahoz hordassa sub poena fl. 1 [Kvh; HSzjP]. *1734:* Voltanak honesta Confluxusok a mikoran is egj darabig mulataztanak hol musika szoval, hol penig musika szo nélkűl ekor penig meg esett gjakran hógj a Pedagogus Huszti uram a maga borabol hordatott [Kv; TKl Fr. Bányai (35) cívis vall.]. *1757:* Keszey Pál ... a' hol jó Bort talált bé ült ottan innya kezdvén sokakat .. itatott a' Bort Kimiletlenül hordatta [Gálfva KK; Ks 66. 45. 17c]. *1815:* a' Bálokban sokszer evett, és ivott . igen sokszer hordatott .. a maga szállására Ebédet [Mv; Told. 45]. *1849:* Krisán Máriskó ... Majertől hordatott egy darabig kosztot | kosztot az Uri Kaszinoi vendéglőből hordattunk [Kv; Végr. 4, 15]. — L. még FogE 75.

4. (termést) betakaríttat/gyűjtet; a dispune să se strîngă recolta; einbringen/ernten lassen. *1711:* it Sarjut takartatok, S hordatok [Ks 96 Kornis István lev.]. *1740:* Szénát mind esős idöben kelletvén hordatni, azt a Militia nem acceptálta [Hosdát H; Ks 83 Zejk István lev.]. *1774:* Tavaj mult Esztendöben, hogy a mostani Tisztarto Antal Mihally Uram esös üdöben hordatta a Majorság Szénát negy Szekérre valo penyeszedet, és rothadot az kalangyakba [Mocs K; KS Conscr. 35].

5. Tárgy nélkül; fără complement; ohne Objekt: (szalmás gabonát) be/egybehordat; a dispune să fie cărate cerealele; (Strohgetreide) einbringen lassen. *1730:* jobbágjival sokat dolgaztatott, ugjmint szántatott, hor-

datott, baranáltatott [Mihálcfva AF; LLt Fasc. 127]. *1746:* A' Várból à ki hordatni akar tehát à Kalongya kőzőtt meg ereszteni ne mérészelljen [Torda; TJkT III. 48]. *1785:* Itt ezen a földön igen meg félemlett a nép ... en Gyogyon hordattam, és semmit se tudtam a dologb(an) [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

6. vhonnan vmit vitetget/hordatgat; a dispune să se care ceva de undeva; etw. von irgendwo nach und nach wegtragen/bringen lassen. *1733:* Az város(na)k tőbb erdeiről penig Senkiis se nagj se apro tőlgy fát ne merjen hordatni [Dés; EHA]. *1771:* az el dölt es el aszatt fákbol magak szükségekre szoktanak volt hordatni [Kersec H; Ks 93. 19. 6]. *1814:* a' Processualis Szolga Biro Szent Iványi Sándor Ur Az Erdőkből számtalan 's temérdek fákot hordatott [Banyica K; BfR 117/1 Ladislaus Dorgo (49) ns vall.]. *1826:* Nehai Bartos Pap Uram el vágatta ezt a három koporsoforma Dombot .. Bartos Samuel és Daniel Urak hordatták a magok Szükségekre a mikor kellett [Albis Hsz; BLev. Vall. 4-5].

7. *~ja az erdőt* vágatja az erdőt és viteti/szállíttatja a fát, *rég, táj* erdőltet; a dispune ca pădurea să fie tăiată şi lemnele să fie cărate; abholzen und wegtragen/befördern lassen. *1648:* az Gialai Vduarbiro hordatta palanknak az erdeot [M.nagygorbó K; JHbK L. 12]. *1722:* kgld az egisz nyaronis mind hordatā az Tilalmas erdöt rosu Peterrel öszve szürte a Levet [Kv; Ks 33 Rőd II. 47 Viski Pál lev.].

8. elhordat, dézsmálgattat; a dispune să fie dus/dijmuit; nach und nach wegtragen/stibitzen lassen. *1671:* láttak hordatni az It Csiszár Miklost vei(ne)k hazátol, Feleseghevel adott jovait, melyből absoluta potentiariuskodasa az Inek nem elucescal .. mivel veinek ugy mint gyermekének, és Leanyának disciplinálásokra, valami competentiaja hozzajok, mint Atyának láttatik lenni [Kv; TJk VIII/11. 141]. *1711:* az Radnoti Pap Diosi András ur(am) hordatta maga Szekerével azon eö Naga Borzik nevű Szálas erdeit [Búzásbesenyő KK; BfR IV. 30/26 Szabó István (52) jb vall.]. *1763:* Ezen tilalmas Erdöre való menetelnek oka volt Leopold Jóseff Uram a' ki klákásokkal hordatta a' fát onnan [Zágon Hsz; Szentk. Gabr. Vajna (25) pp vall.].

Ha. *1739:* hordotván [Déva; Ks 99]. *1773:* hordatatt [Nyárádsztlászló MT; Sár.]. *1802:* hordotatt [Dob.· SLev.].

hordatás 1. (termés) betakaríttatás/gyűjtetés; strîngerea (recoltei); Einbringung. *1680:* Az Revrűl valo szena hordatasab(an) es marhak ki bocsatattasab(an) is illyen mod tartassek megh, senki az Reten valo szena boglyak kőzőtt ki ne bocsasson annyival inkab oda halni ne mennyen sub poena f 1 [Dés; Jk 17a]. *1836:* sok bajoskodásokkal tele vagyunk, a' midőn az aratáson, hordatáson kivűl epittetésünk is még mind foly [Kv; Pk 7].

2. elhordatás/vitetés; căratul; Wegtragen/beförderung. *1763:* Inditó oka vólt ezen erdő depopulatiojának Leopold Jóseff Uram ő Kgylme, ki Klákát kert azon Farkas Domb Nevű Erdő fájának hordatására [Zágon Hsz; Szentk. Joh. Elekes (40) jb. vall.].

hordathat szállíttathat, vitethet; a putea dispune să fie cărat; befördern lassen können. *1588:* az feo feo vraim ... eo kgmeknek az Vristen beweobben Adwa(n) Ayandekat, Mas hatarrolis eleget hordathatnak[a] [Kv; TanJk I/1. 88.[a] Ti. fát]. *1610:* ez kett darab banianak az porondgiat, aszonkeppe(n) az fwetis az also darab Banianak Pal deak szabado(n) elhesse es hordathassa [Abrudbánya; Berz. 17]. *1740:* Mltgs Groff Kornis Sigmond Urfi ö Nga Méltóságos Requisitiojára, a' Rósa Hegj oldalából, meg engettetik ő Ngán(a)k, hogj kőveket hordathasson [Dés; Jk 543b]. *1790:* a Maroson valo által járásis igen bajos, mert hol jég menés vagyon, hol zajos, hol meg feneklik a hajo, és még eddig semmi féle épületre valo fát vagy kővet nem hordathattunk [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. — L. még UFI, 120.

hordatik 1. vitetik/szállíttatik; a fi dus/cărat; gebracht/getragen/befördert werden. *1662:* Az Toronynak az Also, es Felsö padlasat felljeb kellet magasztalnunk, es Deszkaual padolnunk, meljhez kiuantatot, Gerenda fak ... Az Toronyhoz hordatuan, fel kellet adni az elsö padlashoz [Kv; SzCLev.]. *1800:* a' Parochialis Házok, és Czinterem kőrűl lévö Épitésekre szűkséges fák ezekből hordassanak [Erdősztgyörgy MT; TSb 24]. *1825:* hordatott ... a Sidohoz 23. Szekér fa | hordatatt az Csatányi Udvarházhoz 46 Tallyga fa két marhával [Dés; DLt 288].

2. *erdő ~* vágatik az erdő és elszállíttatik/elvitetik a fa; pădurea se taie şi lemnele se cară; abgeholzt und weggetragen/befördert werden. *1789:* A Potsfalvi Határon lévö ... szép szálos vastag Csere Erdö ... hová, mi szükségre hordatott, tüzre è, vagy nem, adatott è el? [Kük.; GyL vk]. *1797:* Ezenn Erdő Szüntelen vágattatott, hordatott, mig utolso pusztulojára maradott [Szentegyed SzD; WassLt Conscr. 177-8].

hordatott 1. szállíttatott, vitetett; transportat, dus; befördert, gebracht. *1731:* (Nagy Boldisárnak) Az eddig hordatott veszszőjert el vetetett Zallogjatis adassa Viszsza Hadnagj Atyankfia eò kglme [Dés; Jk 415b]. *1754:* Páter Jesuiták Uraimék által hordatott épületre valo fenyö fák [M.valkó K; KHn 103].

2. hozatott; adus; gebracht. *1786:* Igazé hát hogy ezen Varga Ferentz és Mihály Szöllöjek ... másunnan hordatott Szöllökkel ültetett Szöllök ... ? [Msz; BetLt 6 vk]. *1849:* Kelemen Béni sem élhetett levegövel, hanem igen is az általa az érdekelt vendéglőből hordatott kosztból [Kv; Végr. Vall. 35, 92].

hordattat 1. hordat, szállíttat; a dispune să fie cărat/transportat; tragen/befördern lassen. *1589/XVII sz. eleje:* De az mi nezi az darab Rako kőueket, vegeztetet, hogi effęle Rako keőuet az Gazda az eőnneőn keőlczegen cziak az állásra hordattassa, es ott az tablara le tetesse [Kv; KőmCArt. 19]. *1593:* Az plebanos hazanal ... 21 May Az kertet hogi meg kapaltattam es a' gaszbol kj tiztíttattam Attam 2 embernek f — d 24 ... Megis ganet hordattattam es hogi ismeg be kappaltak 2 embernek attam deligh f — d 10 [Kv; Szám. 5/XX. 131]. *1595:* Hogi az meszet Oltattatuk segitet 2 Ember vizet hordani attunk f — /17 Az útan ismegh hogi az meszen a' Viz igen meg zallot vala, teob Vizet hordattatunk attunk 2 legennek f — /5 [Kv; i.h. 6/XIII. 38]. *1746:* Géczi Dávid Vr(am) mint P(rinci)palis az elégett Tőredék helyén két annyit hordattasson és hordgyon az elégett szántó föld(ne)k reficialására [Torda; TJkT III. 93]. *1756:* hordattatta(na)k ... Kolosvárra ... Csebret, Vékát, Szén

vonót, Lapátakat, és egyéb Csanakakat [Gernyeszeg MT; TGsz 51]. *1762:* Az Urasag tanorabol hogy Lovai Szamára Krajnik uram füvet hordototott volna ... nem tudom [Roskány H; Ks 113 Vegyes ir.] | amikor kivántatatt szabadasan vágatta, és hardattatta a fűz fát és parandat [Körtvélyfája MT; BálLt. 87]. *1767:* a ganej dombat ... ö Nsga hordottotta [Koronka MT; Told. 19/29]. *1825:* ezen fát ... az D(omi)nalis Biro fel rakatván az Arendátor Szekerére ugy hordattatta az Sidohoz [Csatány[a]/Dés; DLt 288]. — [a]Tőszomszédos a várossal].

2. hozat; a dispune să se aducă; bringen lassen. *1711:* azon nemet Executorok(na)k adtunk bort 15 kupat, sajtot szalonat tyukot, mind egyre hordototak velünk, anyit hordotunk amenit eö kirt, az birotis meg vertèk [Szentegyed SzD; WassLt Moldovan Pavel (40) vall.]. *1823—1830:* ezek[a] ebédjeiket gróf Bethlen Imre szállására hordattatták, és ott együtt ebédeltenek jóllehet kétfelől volt a kosztjok fogadva [FogE 209. — [a]Antal János, Zejk János és Szőts Albert].

3. (termést) betakaríttat/gyűjtet; a dispune ca (recolta) să fie strînsă; einbringen/ernten lassen. *1596:* Biro vram oda kj izene, hogj az zenat az Varosbali zekeresekkel hordattassam, es otalmazzam hogj mas feleis ne tekozloggjek [Kv; Szám. 6/XXIX. 172]. *1758/1792:* (A termést) Szóllőűl hordattatta a maga Szőllőjihez sokis gazlodatt el benne [Fejér m.; KGy].

4. elhordat, dézsmálgattat; a dispune să fie dus/dijmuit; nach und nach wegtragen/stibitzen lassen. *1812:* A Kotsárdiak legtőbbet praevaricáltak azon Berekre nézt . ., lopva kitől hogy lehetett ki háttal ki szekérrel .. hordattatott [Nagylak AF; DobLev. IV/943. 27 Marsinán Lup (60) col. vall.].

hordattatandó hordatandó, szállíttatandó; de cărat/transportat; was zu tragen/befördern lassen ist. *1842:* A' határszélnél elkezdett kövecselésre nézve ... az à javallatom, hogy arasznyi vastagságban a' leg durvább kovacsot kell ho⟨rdan⟩i bár meszszebb helyről is, s ezt be lehet azután színelni a' Me⟨sz⟩árosok legelője mellöl hordatatandó aprobb kövecsel, hogy járható és tartós legyen [Mv; MvLev. 2].

hordattatás elhordatás; dispoziţie de a fi cărat; Wegtragenlassen. *1810:* edgyik sem volt restes hordattatásában[a] [Jedd MT; LLt. — [a]Ti. az erdőnek].

hordattatik vitettetik, szállíttatik; a fi dus/transportat; getragen/bracht werden. *1731:* az jelen levő fájok hordattassek Város Usussára, Inobedientiajokert penig mind az mostani fa vágásokért, mind penig ... ez előtt valo fa vágasokértis ... bűntettessenek meg [Dés; Jk 412a]. *1744:* insinualtatotta Az R. Gubernium aztis hogy az előtt szalmák (!) hordatottak a magas hegyekre hogy ha az ott lévő Strasa valami idegen népet látna jöni, azt meg gyujtván a Nepség ebből eszre vévén jövetelit el szaladhatna [ApLt 4 Árkosi Benkő Raphaël és Imreh József Apor Péterhez Nsz-ből]. *1780:* Ollyan Bányák lévén, mellyekböl roszsz Metallum hordattatik ... melly miatt roszsz Vas keszűlvén mind a' Mlgs Familiának, mind az Hellységnek kára ... tapasztaltatik [Torockó; TLev. 20].

hordhat 1. vihet, szállíthat; a putea duce/transporta; bringen/befördern können. *1577:* vegezesbewl engette uolt Jobbagifalwa hogj az giortian fat hordhassak az chykfaluiak, de chere fat ne(m) vit [Mv; BálLt 79]. *1636:* Ez Falunak sem Makkos sem bardos erdeje nintsen kwleön az Uduarhazhoz a' ki tilalmas lehetne hane(m) eleö erdeje busegesen vagyon melly minden embernek szabados, a' ki mi(n)t hordhattya [Siménfva U; JHb Inv.]. *1700:* semmi Marhánk egyeb egy egy rosz lovunknál ninczen, megis marhasok(na)k irtanak az registromb(a) fel azzalis pedig egyeb dolgunkat nem promovialhattyuk hanem csak tuzi fánkot hordhatnok rajta [UszLt XIII/94]. *1733:* Tűzi fa hordás végett az Kádbűkkit fel szabaditottuk ugj hogj a gjőmőlcs fákon kivül onnét minden féle fát hordhatnak [Dés; Jk 433a]. *1767:* utak Hidak tsinálására marad a' vápa fő, ... mellyet Senki Privatus Ember különős haszonra három forint bűntetés alatt ... ne hordhasson [Vaja MT; EHA]. *1780:* Borra valo kö hordásrol, ennek el adásárol, és Lakozásrol. Annyi haszon kerűlvén valamelly Bányákban, hogy borra valot is hordhatná(na)k a' Bányászok, fél télig Másfél ló kővet, tavaszra két ló követ hordhatnak a régi usus szerént, de ezt Sűtt felett, különös rakásba önteni tartozzanak [Torockó; TLev. 7b].

2. (termést) betakaríthat/gyűjthet; a putea strînge (recolta); einbringen/ernten können. *1592:* Elseòbe hogi be ieòwenek az Jobbagiok zena hordani nem horthatanak az eseò miat hanem fat hozattam vellek [Kv; Szám. 5/XIV. 174]. *1737:* Concludáltatott hogj a Dési Nagj Rétről se Felsőbbek; se Alsóbbak, ujabb Dispositionkig szenáját senki ne hordhassa [Dés; Jk 483b].

3. *~ja az erdőt* vághatja az erdőt és viheti a fát, *rég, táj* erdőlhet; a putea tăia pădurea şi căra lemnele; abholzen und wegtragen dürfen. *1557:* Se Byro sem polgar wraym egyebekys Ne hordhassak az ewrdewth, kynek wewth faya nynczen [Kv; TanJk V/1. 19].

hordhatás betakaríthatás; posibilitatea a fi recoltat; Einbringen/Erntenkönnen. *1733:* 18 Augusti az egesz hataron lévő gabonák Quartasztassanak meg, tali tamen Conditione, hogj aval az határ fel nem szabadul mind eretlen kölesre, kenderre és sokak(na)k hirtelen gabonájokatt nem hordhatásokra nézvé, hanem az ki hord ki ne bocsásson tovább valo dispositionkig [Dés; Jk 440a].

hordó[1] I. *mn* **1.** szállító, hordásra/szállításra való; care transportă, pentru transportat/cărat; zum Tragen/zur Beförderung gebraucht. *1761:* Követ, Téglát, Meszet, Fővenyet, Földet, hordo Szekerek [Mv; Told. 15/53]. *1824:* ordiner hordo Kosár [Fugad AF; HG Mara lev.].

Hn. *1756:* A Só hordó utnál (sz) [Aldoboly Hsz; LLt]. *1759:* A Tetem hordo Utra jővőben (sz) [Göröcsfva Cs].

2. szállító, fuvarozó; care transportă/duce; tragend, befördernd. **Szn:** *1585:* Az Harmad napyg Hordot vyz Hordo Tamas vyzet az feyedelem Kohnyayara [Kv; Szám. 3/XXII. 20]. *1625:* Hogj viz Hordo Andras az vrünk konjhajara vizett hordot Attam nekj f 1 d 25 [Kv; i.h. 16/XXXIV. 280].

Szk: *~ taligás* taligás ember. *1590:* Az Hordo Taligas, hordot wyzot (!) 32 vttal minden felle a' hol Zywkseg volt f. 1 d. 28 [Kv; Szám. 4/XXI. 95].

3. (terményt) betakarító/gyűjtő; care strînge (recolta); einbringend, erntend. *1791:* Fel adván a' Magistratusban a' két Határ Járo, hogy most a' Széna Hordás alkalmatosságával a' Szénát hordo Marhás Emberek Marhájokat szabadon botsátván, a' más Gazdák Nyillyaiban a' Széna Bugjákban igen sok károkat tésznek [Kv; TanJk 54].

Hn. *1680/1792:* az hordo uton (sz) [Albis Hsz]. *1680/1817:* a Külsö Hordo uton (sz) [Dálnok Hsz]. *1750:* a belső hordo ut nevű lábban (sz). a külső hordó ut nevű lábban (sz) [Albis Hsz]. *1769:* a' Hordo utnál [Bos MT].

Szk: ~ *idő.* *1685:* Augustus 20 kezdettem Istennek hála az búza hordáshoz . Igen jó hordó idő járt Isten áldásából [Torda; SzZs 266-7].

4. kb. tálaló; pentru servit; Anrichte-, Servier-. *1755:* Otska Káfét hordo Tátza 1 .. Kafé szin fintsia tálastol 1 [Batiz H; BK sub nr 1020 Naláczi conscr.].

II. *fn* **1.** hordozó/szállító személy; cel care duce, cărător; Beförderer. *1699:* Kapitany Uramek a' Tizedesekkel szorgalmatossa(n) vigyazzanak az uttzakra ... uttzakra ganajt es szemetet hordokat meg bűntessék [Dés; Jk 277b].

2. (terményt) betakarító személy; persoana care strînge (recolta); Einbringer/heimser. *1734:* a szenát hordok senki füvén ne járjanak s ne gazollyák sub poena fl hung. 1 és a kartis megh fizessek [Dés; Jk 449b].

◇ **Hn.** *1643 u./1770 k.:* Hordó völgy (sz) [Botháza K]. *1757:* A Hordo Tójára ménőben (sz) [Szentmihály Cs]. *1796:* a' Csont Hordo (sz) [Póka MT]. *1849:* A Hardo kőbe (sz) [Köbölkút K]. *1864:* Kis hordó rét (sz) [Kalotasztkirály K; KHn 56].

A címszó forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

hordó[2] *fn* **1.** butoi; Faß. *1565:* Mynden Brassay, Lugossy, Awagy Karansebessy, akar honneth walo, ky halat hoz, vag' chikot ide az Warosra, Egesz harom Nap tartozzanak arwlny Nylwankeppen, hordaiokath fel werwe, Es Apronkent el Adny [Kv; PolgK 6]. *1593:* Megh Jzene(m) az peres felesegenek, hogy az bort ky ne Arullia, felis mettetem az Czapiat az hordonak [UszT]. *1594:* Mikor vres hordott megh merettenek az bjrak, kiket az falukra korchiomakra ki vittenek, az Biraknak kik az hordokat megh mertek egi pint bor arraual tartoztanak [Somlyó Sz; UC 113/5. 7]. *1618:* Egj hetue(n) Eöt uedres hordú [Kv; RDL I. 104 Andr. Junck kezével]. *1677:* Hordok Allapottyarol azt kivánván a' közönséges igazság-is hogy minden rendek igaz mértékkel éllyenek; ez Hazában penig edgyik kiváltképpen valo quaestura a' boroknak adásában és vévésében áll; mellyeknek hordojoknak minéműségében meg-tapasztalt káros csalárdságok ezzel orvosoltatnak; hogy hordostol bort el-ado minden ember veder számokra alkudni tartozzék, a' vásárlo-is a' szerint vegye; kiböl midön a' bor ki fogy, egy vederig történhető fogyatkozás nyolczvanos hordóban, légyen a' vévőnek kárával; negyvenes hordo fél veder kárral, szenvedtessék; de ha ezeken fellyül valo hiba találtatik a' hordókban, a' káros ember contentaltassék, ebben-is illyen mód tartatván; hogy ha valamely bor ugy vétetik-meg, hogy hordaja vagy viszsza vitessék azon faluban vagy városban méretessék-meg Biro avagy esküttek elöt, és ugyan azok tétessenek contentatiot, és azon fellyül floren. 12. bűntettessenek, .. ha penig hordóstol vészik-meg, a' vévő vegyen hiteles Testimonialist, és arra légyen-meg az elégtétel [AC 169-70]. *1734:* Senkiis idegen bort be hozni maga italárais annál inkább korcsomárlásra ... be hozni meg nem engedtetik bora hordaja(na)k a Város piaczczán valo ki vágattatása alatt [Dés; Jk 450b]. *1747:* Az ur Thesaurarius (így!) hordoi nagyabbak vóltanak ... az hardók jabbak voltanak [Ebesfva; Ks 83 Kopacz Péter lev.]. *1764:* a hordokot Seprővel töltette meg [Kóród KK; Ks 19/I. 6]. *1786:* Én aszt sem hallattam hogy az Thoroczkai Communitás vagy külenes ember fenyegetödet volna azzal hogy az Mlgs Uraság Hordajanak fenekét ki vagjak [Torockó; TLev. 4/13. 58]. *1794:* Hujest Ursz 6 Hardokat vévén ... a hardokat el vette a fenn ki nevezett Sugya 9,9 márjásokan [Vályebrád H; Ks 75. VIII/72].

Szk: ~ *törölni.* *1675:* Az Fejervári Kulczár kezeben hordo tőrleni adtam vásznat Ul. 4 [UtI] ✱ ~ *aknája fúró* hordószádaló/szájzó fúrására való[a]. *1724:* Egy hordó aknája furó kalán furu [Koronka MT; Told. 29/12. — [a]A jel-re l. Frecskay 562] ✱ *apró* ~. *1623:* tizta Ezw Sauanio borokott arultasso(n) es apro hordokot 40neseket haniasso(n) ky s ollianakotis vetessen hogy hamareb ell kellyen [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.] ✱ *bélyeges* ~ hitelesített hordó. *1777 k.:* Az sok béres Loval valo lefáradásom; az meljis sok üdö töltèsemmel, s rontsolodásommal eset meg .. mégis béjeges Hordom oda marat [Kv; SLt XL Fekete Ferenc Suki Jánoshoz] ✱ *boros* ~. *1588:* Harom Boros hordók ... Egy bochka [Kv; KvLt Inv. I/2. 19]. — L. külön *boroshordó* al. ✱ *bráhás* ~. *1801:* A Palinka Házba találtatik Nyoltz nagy Kad egy Brahas Hordo [Héderfája KK; IB] ✱ *búzás* ~. *1761:* Negyvenes romladozott buzás hordo Nro 4 Küssebb romladozott buzás hordo Nro 3 [Vessződ NK; JHb XXII/31. 24]. *1768:* 40 Vedres buzás hordo 5 [Mezősztgyörgy K; Ks 23. XXIIb]. — L. még külön *búzáshordó* al. ✱ *csigeres* ~. *1656:* Az Pincze torkaban ... egy őregh Czigeres hordo [Doboka; Mk Inv. 6]. *1697:* Az második kőzepső pinczéb(en) vad(na)k ezek. Csűgeres hordo nro 5 [Borberek AF; Mk Alvinczi Péter inv. 5]. *1706:* Az pinszeben vagyon ... egy Csügörös hordo [Görgény MT; Born. G. VII. 4]. *1824:* fél fenekü Csügrős hordo [Fugad AF; HG Mara lev.] ✱ *csíkos* ~ csíkszállító hordó. *1586:* az korchiolasnak hogj eggik zekerreol masik zekerre vonogattak az borokat es az Czykos hordokat, volt az zeker az kiken hoztak 12 attam nekie /75 [Kv; Szám. 3/XXIV. 13] ✱ *degetes/dohottas* ~ kocsikenőcstartó hordó. *1770:* A Felső Hinto szinben ... Dohotas hordo 2 [HSzjP]. *1840:* Egy degettes hitvány hordó [i.h.] ✱ *ecetes* ~. *1692:* Eczetes hordo no 2 [Mezőbodon TA; BK Inv. 13]. *1728:* Tanaltatot egy 10 vídres Etzetes Hardo [Told. 29/19]. *1793:* egy hat Vedres etzetes Hordo [TL Conscr.] ✱ *faabroncsos* ~. *1793:* az also Pintzében a' fa Abrantsos hordokatt mivelhogy régik voltak az Abrantsai és tsak szakadoztak ... tőbbire majd mind ujj abrantsokba vétettük [Hadad Sz; JF 36 LevK 286 Benkő Elek lev.]. *1826:* Avatég fél fenekű faabrontsos Hordok Szilvások 22 Darabb [Szentdemeter U; Told. 41] ✱ *földes* ~. *1592:* wgyan az tayba atta wala az I. Egy foldes hordomat el | aztis emlegeted, hogy Egy feoldes hordot Elis attam volna [UszT]. *1632:* Az szuzek mellett két feőldes hordo, N 2. Az edgikben uagion buza utoly Cub N 2. Az masik-

ban uagio(n) keőleős [A.porumbák F; UC 14/38. 175]. *1647:* Az Istallok eleott az Uduaron vagion egy szalmas Pincze melynek felin vagion ... negy feoldes hordo [Drassó AF; BK 48. F. 16] ✱ *halas/halhordozó ~. 1770:* irtam Bako V hogy kűlgyen onan égy hal hordozo hordot hogy szépen lévén halam a bárkában had kűldhessem oda eőkegyelmének [Lekence BN; Ks 47. 67. 29]. *1771:* Toi Csonakok 2. Haltarto bárka 3 Halas hordo 1 [Katona K; Born. VI. 7] ✱ *hosszú ~. 1785:* Egy oláh orszagi hoszszu hordo [Borosbenedek AF; SLev.]. — L. még *szász ~* al. ✱ *káposztás ~. 1679:* Ezen fel hajazat alat vagyon Boros, őregh, ō hordo nro 99 ... Kaposztás őregh hordo nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 92-3]. *1734:* két káposztás hordoba hoztak bort [Szamosfva K; Ks 99 Veres János lev.]. *1824:* Egy Kápasztás [a]hordo [Fugad AF; HG Mara lev. — [a]Az eredetiben alább *Káposztás* alakban is] ✱ *korpás ~. 1717:* Az Czipo tarto kamara, melyben talaltatott ... egy Korpás hordo [Abafája MT; JHbK XXXIV/20. 5] ✱ *korpa tartó ~. 1812:* Egy rosz korpa tartó Hordó [Mv; MvLev. Szürtei József hagy. 3] ✱ *lisztes ~. 1594:* Az Varbeli hazakban ualo Inuentarium ... Az feier liztes hazban ... Liztes hordo uagjon No. 8 [Somlyó Sz; UC 78/7. 22, 26-7] ✱ *malátás ~. 1820:* Két Malátás hordó [M.lapád AF; BLt] ✱ *negyvenes ~* negyven vedres hordó. *1658:* Egyeb fa Eszközök, hordok, kadak Sekrenyekis vadnak, Ezekből adgyanak az felesegem(n)ek Negy Negi venes (!) hordot, haro(m) közepszerő kádat [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr.]. *1677:* negyvenes hordo fél veder kárral szenvedtessék [AC 169-70. — A teljes szöv. l. az 1. jel. al.]. *1752:* Nagy Janos Ur(na)k, . . egy Nyomo jó kad, egy jó Negyvenes hordo [Göc SzD; Borb. I] ✱ *nyolcvanas ~* nyolcvan vedres hordó. *1619:* Egj Niolzuanos hordo, Egj harmincz Eöt vedres, es egj Tize(n) Eött uedres altalagh [Kv; RDL I. 107]. *1677:* egy vederig történhető fogyatkozás nyolczvanas hordóban légyen a' vévőnek kárával [AC 169-70. — A teljes szöv. l. az 1. jel. al.] ✱ *oláhországi ~ → hosszú ~* ✱ *öreg ~* nagy hordó. *1587:* Ket eoregh hordo f 4 [Kv; KvLt Inv. I/2. 4]. *1600:* hazbely ezkeoz ket eoregh hardok [UszT 15/178]. *1700:* Őreg hordo nro 1 [Csicsó Cs; BálLt 71] ✱ *ötvenes ~* ötven vedres hordó. *1821:* épitettem . egy nagy fa Szint Ászokra melybe belé megyen 60 ötvenes Hordo [Celna AF; Ks 79. 9] ✱ *pakoló ~*[a] *1847:* Pakolo hordo 22. darab [F.árpás F; TSb 46 üveghuta lelt. — [a]A régiségben nemcsak folyadékot, hanem sok szilárd anyagú árucikket is hordóban szállítottak] ✱ *sörös ~. 1669:* (A) pinczeben vagjon harom seres hordo [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24a]. *1680:* Seres hordok alá valo Tekenőcskek [A.porumbák F; ÁLt Inv. 3]. *1714:* Tanáltünk egy csere fa seres hordott [Kászonfelsőfalu; LLt Fasc. 85] ✱ *szász ~. 1821:* Egy hibás szuj ette dongáju szász hordo | Avatag hoszszu szász hordo [Koronka MT; Told.] ✱ *szilvatartó ~. 1750:* Szilvatarto hordo Nro 2 [Gyeke K; Ks 83] ✱ *vámtartó ~* vámgabonatartó hordó. *1717:* Van az Malom ház héján Vam tartó egy Nagy Hordo [Pálos NK; LLt Fasc. 140] ✱ *vasabroncsos/abroncsú ~. 1801:* Egy más vas abrantsos hordo a' Venyitzében jo Cir. 20 vedres Hf 3 [Mv; MvLev. Szabo Moses Josef civis hagy. 8]. *1837:* Vas abrontsos hordo 8 Fa Abrontsos hordo 4. Két vas abrontsos, és három fa abrontsos átalog | Egy fa abrantsos hordoba 59 Veder Bor ... Négy vas abrantsu hordoba 59 Veder Bor [Szentbenedek SzD; Ks 88. 32, 75. 55].

Sz. *1750:* ha az Udvarban mégyek, meg méri rajtam az hordótt az az, erősen meg vér [Szság; Told. 3].

2. vhány hordónyi mennyiség; cantitate de butoaie; Quantität von einigen Fässern. *1585:* vöttwnk 2 hordoual abrak bort [Kv; Szám. 3/XXII. 82]. *1591:* Zaz feldj bor Hordoiatt veöttük f 12 d 40 [Kv; i.h. 5/IV. 5]. *1600:* el wittek ... ket hordoval borunk, negy hordowal serunk [UszT 15/23-4]. *1679:* Pincze ... Vagyo(n) itt: Tavalyi fojtot kaposzta, haro(m) őregh hordoval, negyedik felben vagyo(n) [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János lelt. 109]. *1697:* elsőbenis fel kell czirkalni, ha Deesi Bor talaltatik tiz Hordoval addig masunnan idegen Bort ne legyen szabad bé hozni [Dés; Jk]. *1748:* Bora maradott két hordóval, de edgyik ā Toron elköltt s a másikotis megkezdették [Torda; Borb.]. *1797:* El szokott . ezenn .. kortsomán kelni, kerek eszt(end)őn által Bor ... Három, harmintz, harmintz vedres Hordoval [Szentgothárd SzD; WassLt Conscr. 366].

Szk: *hordajában ad el. 1606:* Attam el hordaiaba(n) ket hordo bort ... attam eöt uedreuel egi forinton [Kv; Szám. 12a/I. 13]. *1627:* Igj deliberaltunk az borok felol, hogj korchomaltassak kj auuagj hordaiaba(n) Adgiak el [Kv; RDL I. 134] ✱ *~nként ad. 1631:* senki keözwleök az ser latok hirek s engedelmeknelkwl egy penz arrátis se kulseö, sem penigh it levő ember(ne)k semmi szin es praetextus alat, se ejtelenkent se uedrenkent sem penigh hordonkent ne mereszellie(n) adni [Kv; PolgK 142] ✱ *~stól disztrahál. 1740:* A melly Désen Commoráló Inresidentiatus Embereknek Borok vagjon, ámbátor ha a' Dési Territoriumon termettis, Concluláltuk, hogj az ollyanok, ha átallyáb(an), hordostól akarják distrahálni, 's Nms Városunk Korcsomájára, vagj másúvá adni, szabadságokb(an) állyon [Dés; Jk 539b] ✱ *~stól elad. 1735:* az Instans magais fatealta hogy az számára bé hozott idegen bort hordostol el adta az városon [Torda; TJkT I. 97] ✱ *~val ad. 1584:* Semmy idegen Wagy kyweol walo kereskedeo ember, vagy kalmar, semmy marhaiat ell ne Adhassa idegen, wagy kyweol walo Embernek, hanem chak ith walo es Coloswary embernek, ky Wewen az sokadalom Napiath, Annakis ez keowetkezendeó mood es rend zerenth. Syweget Aggion hordowal Giolchot Ballal [Kv; KvLt Vegyes III/4]. *1668:* Idegen avagy kívül valo kereskedő Ember . Colosvári Embernek is penigh a következendő mód és rend szerint adhassa marháját: Süveget adgyon Hordoval [Kv; KvTOkl. II, 404].

3. hordó-bor; vin de butoi; Faßwein. *1593:* latnak az varos zabadsagabannis feokeppe(n) a' Bor be hozas míat Nagy Abusust, vadnak kik ... ideghe(n) bor behozassal, Adaugealtak borral hordoiokat ... az varos zabadsaganak Nilwa(n) valo romlasara [Kv; TanJk I/1. 224]. *1774:* A Félben maradott hordobol Szűret utan meg töltven a Borokot abban maradatt fogyaték bort ... fizetésért arulvan ... Administrált ... flo. 8 [Sáros KK; SLt XL Körmötzi József Suki Jánoshoz]. *1797:* Az Borokat megvisgaltam mennyi költ el a Czinkussait az Hordokn(a)k kuldom az Ngd parantsolatja szerént, a két bog között valo hoszusag az hijjánosága az Hordokn(a)k [Banyica K; IB. Gombos István lev.]. *1805:* (Az udvari majoros) az Hordok, és Borok árát ugy ad(mini)strálja, hogy az el kőlt Hordo Bornak ára a más Hor-

donak ki kezdésével tőstént ad(mini)stralodjék [Erdőszengyel MT; TSb 43].

4. ~ *csinja metsző* ontoravágó kádárszerszám; gărdinar; Böttcherwerkzeug zum Einschnitzen der Kröse, Gergelkamm. *1816:* Egy Hordo tsinnya mettző [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.].

5. Jelzői haszn-ban; cu funcţia atributivă; in attributivem Gebrauch: (vhány) hordónyi; de butoaie; von (einigen) Fässern (viel). *1546:* Banffy Bernaldnak adyanak, nyolcz, hordo, Borth [Radnót KK; JHbK XXXVIII/19]. *1568:* Michael deak ... fassus est, hogy meg ǫth hordo borok uuolt [Kv; TJk III/1. 168]. *1585:* Hozanak 2 Hordó Saletromot feyedele(m) zamara 2 zeker vywe el .. 5 lora fyzettem Tordayg f 1 d 25 [Kv; Szám. 3/XXII. 18]. *1635:* monda Borbely Janosne, en ne(m) alkúzom veled, hane(m) Janos Deakne Azzonyo(m) igjrt enneke(m) egy hordo bort, uele àlkűzo(m) [Mv; MvLt 291. 53b]. *1647:* Harmadik keő pincze . Vagion ebben . ket hordo Cziger [Drassó AF; BK 48. F. 1]. *1722:* Kovács Mihályné Cserei Ilona relicta Primipila de Kézdi Béla Falva (80) fatetur ... Azt es tudom, hogy Cserei András vett vólt egy hordo bort Balog Mihálytól [Peselnek Hsz; HSzjP.]. *1756:* Vagjon egj Hordó szép mész, melyben vagjon Met. Cir. 7 [Nagyrápolt H; JHb XXXV. 35. 19]. *1782:* néhány Hordo méze maradatté ha igen hány negjvenessel? [Mv; DLev. 4. XXXVI]. *1855:* Atyafisagodbol a Hordo Szöllöt és az atalag föt bort vettem [Uzon Hsz; Kp V. 405 Kispál György lev.].

Szk: *földes ~* *1598:* hazambol ky Rękesztettek az my keues marham vala keth feőldes hordo serem es egy fel feöldes hordo serem ... valamy marham neke(m) vala mindeneketh el vèóttek teolle(m) [UszT 13/23] ✱ *negyvenes ~*. *1633:* azo(n) zekerre egi Negiuenes hordo bort es egi Negiuenes Meh sert fel toliata es ugi vive el Zekeli Istua(n) [Mv; MvLt 290. 139b/2]. *1736:* gróf Apor István .. a mellette való elévaló szolgáinak negyven-ötven egész negyvenes hordó borokat elajándékozott [MetTr 318-9] ✱ *öreg ~*. *1598:* Keoreos fabianis vit keth Eoreg hordo bort 6 lovo zanon Tordara f 1 //50 [Kv; Szám. 8/V. 121]. *1647:* Ezen Pinczeben vagion, ket Eoregh hordo Cziger [M.királyfva KK; BK 48. F. 16].

6. ~ *farú* széles/terebélyes feneků/ülepű; cu fund lat; von/mit breitem Hinterteil. **Szn.** *1614:* Hordo faru Duruttia [UszLt VI. 56 Összeírás 510].

Ha. *1584:* hordokot.hordaiokath [Kv; TJk IV/1. 264-5, PolK 6]. *1589:* hordaiat. hordayat [Kv; Szám. 4/X. 66, i.h. 8/4. 19]. *1593:* hordoia [Kv; i.h. 5/XXI. 43]. *1595:* hordokot [Kv; i.h. 6/XVIIa. 69 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1597:* hordaiat [Kv; i.h. 7/XII. 45]. *1598:* hordayat [Kv; i.h. 8/IV. 19]. *1644:* padokot, hordokot, kadakot . Aztalokot ... kasokot [Kőrispatak U; Pf]. *1695:* hordaiaban [Kv; SRE 36]. *1730:* hordaját [Szentbenedek SzD; Ks 26. XIV]. *1733:* hordojert.hordait [Dés; Jk 436a]. *1747:* hordoit [Alvinc AF; Incz. X. 24]. *1759:* hordokot [Déva; Ks 94. 24. 2]. *1760:* hordojába [Bethlen SzD; BK. Emeric Ersek (35) jb vall.]. *1769:* Kádokat. Hordokot. portékákot szalonnákot [Vadad MT; VK]. *1774:* hordókot [Fületelke KK; LLt Vall. 219]. *1778:* hordaja [Dés; Jk 379b]. *1784:* Hordoinak [Torockó; TLev. 4/13. 50]. *1786:* Hordojaknak [uo.; i.h.]. *1791:* hordohaz [Sebeshely AF; JHb]. *1844:* hordokot [Széplak KK; SLt Sipos Miklós P. Horváth Ferenchez]. *1851:* hordoját [Kv; Pk 6].

hordóbeli 1. hordóból való; din butoi; aus dem Faß (stammend). *1678:* Az Réthbeli nagy feoldbe vetettűnk veres Tar buzat ... Az Hordobeli veres Tar buzat vettűk az nagy feoldön fellyel valo Hoszszu feoldbe [Ilyefva Hsz; BálLt 71].

2. hordóba való; pentru butoi; zum Faß gehörig. *1793:* Egy boros hordobeli német tsap [Faragó K; Told. 19].

3. *1798:* a' Ládáját a bor árráért es egyéb hordóbéli czinkusokért fel hánytuk [Dés; DLt].

hordóbélyegező vasacska hordóhitelesítő vas; fier pentru etalonarea butoaielor; Faßeicheisen. *1654:* Egy hordo Bilegzö vasaczka [Szásznádas KK; Ks Bánffy Anna urb.].

hordóbontó vas kádárszerszám; unealtă de dogar; Böttcherwerkzeug. *1748:* Hordo bonto vas [Ks; 8. XXVIII. 5].

hordó-bor hordós bor; vin de butoi; Faßwein. *1562:* a Nyárád mellé szállának az ákosfalvi rétre és a Mihályfi Tamás házára menének egy szereda nap estve, és az udvarházat igen megdúlák és hordó borokat vivének a táborra [ETA I, 18-9 BS]. *1590:* Aroltatam Hordo Borokat 20 [Kv; Szám. 4/XVII. 7]. *1702 k.:* Abrud-bányán nem csak hordo bort, hanem berbencze bort is, égett bort, méhsert, Szalath sertis arultak s arulnak [Born. XXXIX. 6]. *1797:* közép jóságu Bor .. 6 ~ hat 30 ~ harmintz vedres tiszta szin Hordo Bor [Cege SzD; WassLt Conscr. 559]. *1812:* az ágyam felett volt egy pálcza a' mely egy Királyfalvi Hordó boromnak tzinkussa vólt azt hirtelen kiragadja és azzal is verni kezdett [Héderfája KK; IB gr. I. Bethlen Sámuel nyil.].

hordócsap canea; Faßhahn. *1816:* Egy kitsiny Hordo tsap furni valo Furu [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.].

hordócsináló bodnár, kádár, pintér; dogar, butnar; Böttcher, Faßbinder. *1782:* Vagyon . a Baresdi Hordo tsinaloknal uj dezma hordo négy [Branyicska H; JHb XXXV/65].

hordócska 1. butoiaş; Fäßchen. *1645:* egj kis hordoczkais uala [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 120]. *1669:* Ezen pinczeben vagyon ... Egy cziknak valo üres hordoczka [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24a]. *1679:* hal hordáshoz valo hordocska nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 136]. *1699:* Hitván űress hordócska Nro 1 Ser Szűrő kosarocska Nro 1 [O.cseszte AF; LLt Gyulafi László inv.]. *1706:* Egy hordocskaban Malom por vagyon cub 1,,3 [Görgény MT; Born. G. VII. 4]. *1797:* Nagy Sandor Ur(Na)k ... egy örög jo kad, ket hordatska, egy puttan [Göc SzD; Borb. | Borsai Sándor kezével]. *1789:* Egy 12. Vedres Hordotskába valami két vedernyi meg veszett Bor [Mv; ConscrAp. 7]. *1797:* öttszáz Hordótskáknak készittéséhez meg kévántató dongákot, és fenekeket Lipovára egyenesen ... le szállittatok [Déva; Ks 78. 20/20]. *1846:* Az Udvar ház ... hijjba

tanáltattak — egy hoszszu egy fenekü hordotska [Szászerked K; LLt].

Szk: *boros ~. 1801:* Aprobb Boros Hordotskák [Vargyas U; CsS] ✱ *ecetes ~. 1693:* edgy eczetes hordoczka den. 30 [Tarcsafva U; Pf]. *1741:* egj etzetes hordotskában bor etzet [Mezőbánd MT; LLt 146. B]. *1744:* egj kis eczetes hordotska [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67] ✱ *gabonatartó ~. 1801:* Egy Gabona tarto Hordotska [BLt II/11] ✱ *öreg ~* nagy hordócska. *1720:* egy vak ablakban egy öreg hordotska [Köröspatak Hsz; HSzjP] ✱ *vízhordó ~. 1784:* viz hordo kis hordotska [Rücs MT; Ks 21. XV. 22].

2. vhány hordócskányi mennyiség; cantitate de butoiaşi; Quantität von einigen Fäßchen. *1823:* kortsmárolni valo Borunk nints, hanem veszűnk egy-egy Hordotskával [Alpestes H; Told. 7].

3. Jelzői haszn-ban; cu funcţie atributivă; in attributivem Gebrauch: vhány hordócskányi; de . butoiaşi; von einigen Fäßchen (viel). *1736:* egy Cir(citer) tiz vedres Hordotska bor [CU]. *1738:* S: Miklosi korcomaros korcomalot el harom hordocka bort [Gysz; LLt]. *1741:* Egj hòrdotska éczét . 1 [M.nádas K; RLt Csekelaki Varsányi Benedekné Beszprémi Orsollya lelt.]. *1749:* lesz egy Hordocska boro(m) [Buzd AF; Ks 96 Mikó Ferenc feleségéhez]. *1766:* oly szoros ez a' két Ház között valo Vdvar, hogj ha ez két felé szakasztatnék, és kerteltetnék, tsak egj Hordotska Borátis egjik Gazda maga Pintzéjéb(e) nem vihetné szekérrel [Torda; TJkT V. 327]. *1848:* egy hordotska sos káposztát el éltek [Dés; DLt]. — L. még FogE 296.

hordódonga doagă de butoi; Faßdaube. *1774:* 'a Csőbi Határon lévő Uraság Erdeiben Hordo Dongának való fákat vágtunk [Kük.; LLt Vall. 224]. *1794:* Hordo Dongákat Gyalulo Taszitto Nagy Gyalu Vasával és Agyával [Tasnád Sz; CU] | a télen Uraság számára hordo dungakat tsinálni voltam [Nagykristolc SzD; JHb]. *1849:* Láttom Fejéregyhazi Todorika Todort hogy a pintzébeböl (!) Csokjával vittek Hordo Dongákot s égette [Héjjasfva NK; CsZ. Fodor Márton (57) vall.] | Valami hánnytt vetett hordo dongák [Somkerék SzD; Ks 73/55].

Szk: *~ gyalulni való gyalu. 1816:* Két nagy bak gyalu ... Kád, Hordó Donga és fenék gyalulni valo Gyalu [Varsolc Sz; Born. IV. 41].

hordóeresztés hordó-leeresztés; lăsare în jos/coborîrea butoiului; Faßhinunterlassen. *1850:* Pincze kötél a hordó eresztéshez 4 Vft [Algyógy H; Born. F. Ii].

Erdélyben a hordót korcsolyán (l. ott), kettős kötéllel engedték és alkalmasint néhol még napjainkban is így engedik le a pincébe.

hordóeresztő szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *~ istráng/kötél;* ştreang/funie pentru coborîrea butoaielor; Strang/Seil zum Hinunterlassen/Ziehen des Fasses. *1790:* Két régi hordo eresztő, vagy huzo Istrang 8 [Déva; Ks 76. IX. 24]. *1832:* Két hosszu hordo eresztö kötelek és egy keresztül övedző kötél két vas horgaival [Sáromberke MT; TSb 26] ✱ *~ vashorog* hordóvontató vashorog; cîrlig de fier pentru tragerea butoaielor; Eisenhaken gebraucht zum Faßschleppen. *1824:* Két hordó-eresztö vas horog [Kv; BetLt 2].

hordó-eszkába ' *1842:* A' Pincze, melyben találtatott egy hordoeszkába [O.kercisóra F; TSb 51].

hordó-fakáva ' *1824:* Lapotzkais talaltatott[a] 80 Ket Zsák Hordo fa kava [Nyárádsztbenedek MT; Told. 37. — [a]A malomban].

hordófal (hordó)donga; doagă (de butoi); Faßdaube. *1581:* wagion az Sohoz tartozo hawas allat egy nagy kazalo mezzeó holott az hawas alatt lakozo falwk mind feyedelemseghez walo falwk mind lofeyek es drabantok az En Jozagochkambeli zegeny Jobbagimis onnat Eltenek minden fele mwhebe (!) walo fakkal hordo falnak walo fawal zwksegeket abbol kerestek es barmokotis ott tarthattak [Törzs. Szentpáli Kornis Mihály Gyf-ról a fejhez].

A jel-re l. Frecskay *fal* al.

hordófenék hordó-fenékdeszka; fund de butoi; Faßboden(brett). *1816:* Holmi dirib darab hordo fenekek [Szamosfva K; Born. III. 33].

Szk: *~ gyalulni való gyalu. 1816:* Két nagy bak gyalu ... Kád, Hordo Donga, és fenek gyalulni valo Gyalu [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.].

hordófenék-húzó kádárszerszám; unealtă de doğar; Böttcherwerkzeug. *1837:* Két abrantsat huzo kapots .. Egy hordo fenék huzo [Szentbenedek SzD/Dés; Ks 73. 53].

hordófenék-metsző kádárszerszám; unealtă de dogar; Böttcherwerkzeug. *1794:* Hordo Fenék mettzö [Zentelke K; CU].

hordófúró burghiu cu cep de ghidare; Zapfenbohrer. *1747:* Egy nagy furu in Den. 14 egy hordo furu in Den. 12 [Kv; Pk 6].

hordogat 1. viszeget, szállítgat; a tot duce/transporta; nach und nach tragen/bringen. *1600:* Az zekeresnek a' ki az szemetett hordogatta es az Leszat megh fette fizettem f 2 [Kv; Szám. 9/XIII Damakos Máté isp. m. kezével]. *1639:* mikor ... megh hozak azt az Czikor Giörgy lovat, az uta(n)is, latta(m) hogy hordogatot egj nap fat raita [Mv; MvLt 291. 184b]. *1686:* mikor két Tiboldi Péter feoldeket osztogatanak ... edgyiket el válazto Tiboldi Péter a Nagyobb monda hogy, Eotsem hadd nekem azt, én is hagyom néked ă völgy föbeli foldet, hadd hordogasuk ganét erre, mivel ĕ közelebb vagyon [Kőrispatak U; Pf]. *1748:* Eltetö Ur(am) a szökött 'Selléreknek Törökbuzáját hordogatta magához [Szentegyed SzD; WassLt]. *1779:* a gunyáját alattomba hordogatni kezdette haza a menyetske, amellyért az uraís meg veregette [Csesztve AF; Mk Szilvás 5/3 Téti Samu (40) cigány jb vall.].

2. elhordogat/lopogat; a duce/fura pe rînd; nach und nach wegtragen/mausen. *1771:* ennis sokszor láttam, mikor innen hordagatták hol titkon, hol lopva az Hunyadi Dominiumhaz tartazo Jobbágyak, s midön az Erdő Pásztar tudakazta, hogy olly mérészen ki parantsalattyából s kinek engedelméből hordgyák a fákat Az (!) mondották mi gondjak véllek, légyen gondja másak-

ra, mert ők mind edgyek az Dévai Dominium Joszágival [Nagymuncsel H; JHb 93. XIX. 6]. *1810:* Blós Mihaila, tudom, hogy a' Feleségit 's Gyermekeit is engedetlenségekért Néhánykor a' Házból el zaklatta Azért, hogy a' felesége alattomba a' Gabonáját, 's egyéb Jovatskáit az ital kedviért a' Faluba hordogatta [Adorján MT; Born. G. XIV. 1 Latzko András (63) ns vall.].

Ha. *1843:* hordagata [Dés; DLt 410].

hordóhornyoló csin/ontorametsző gyalu, ontorázó; rindea de canelat; Faßkrösen/Nuthobel. *1753:* Hordo hornjalo a kadárnál áll nro 1 [Szentmargita SzD; Ks 18. CII].

hordóhúzó szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *istráng* hordófelvonó kötél; ştreang/funie pentru tragerea în sus a butoaielor; Seil zum Heraufziehen des Fasses. *1790:* Két régi hordo eresztö, vagy huzo Istrang [Déva; Ks 76. IX. 24].

hordóíz gust/iz de butoi; Faßgeschmack. *1715:* Ujfalvi foglalt bor ... Kis hordo iz van rajta [Ebesfva; UtI]. *1751:* tegnap a borokat mind meg gostoltam (!) I(ste)nnek hála Semmi meg vető bort nem kaptam az kiről gyanakottunk hogy meg változhotná(na)k tsak egy sincs ... tsak egyhez tért valami gyanum, de az is inkáb hordo üz lehet az kitsid üze, hogy ki mostrallyam meg jetzette(m) [Szentdemeter U; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.].

hordó-konzervatórium hordótartó szín; şopron pentru butoaie; Lagerschuppen für Fässer. *XIX. sz. eleje:* a vár alatt . egy nagy pintze, a rajta találhato hordo Conservatoriummal Ezek felett egy más edeny conservatorium kö lábakon Szin formálag fél fedélre [Déva; Ks 90. XCVII. 7].

hordókötés hordóabroncsozás; cercuirea butoaielor; Faßbinden. *1600:* ammi zeoleo zedesre, must haza hordasra, hordo keotesre, es egieb zwkseges dolgokra keolt zwretkor, tezen mindenesteol f 11// 84 [Kv; Szám. 9/IX. 55].

hordólajtorja hordáshoz használt szekéroldal; loitră de căruţă; Wagen/Tragleiter. *1694:* Egy rosz hordo laytora valora 3 penz [Kilyén Hsz; BLt 4]. *1740:* Hordo Laytora nro 3 [Pálos NK; Ks 11. XLI. 32]. *1839:* Egy egész vágás szekér fatalpu, ökör ruddal és hordo Lajtorjával és ganyézo Lajtorjával [HSzj *egész-vágás-szekér* al.]

hordóméré s 1. măsurarea butoaielor; Faßmessen. *1816:* Toth Márisnak Hordo Mérés utánn forditottam viszsza egy veder Bor árrát 18 RFt [Mezőmadaras MT; Born. XVb].

2. hordóméréskor megállapított bormennyiség; cantitatea stabilită la măsurarea butoaielor; beim Faßmessen festgestellte Weinquantität. *1675:* Meg mérven az Mihály Mester vette nagyobbik hordot lött hordo méres Ur. 29//4 [Szászerked K; LLt]. *1744:* el korcsomarolván Fogado Vonya az Kiss Kendi Kolcsártol vett Hordo bort Lött Hordo méres Ur. 43 [uo.; LLt].

hordómérő hordóhitelesítő (személy); persoane care etalonează butoaiele; Faßeichmeister. *1640:* Csizmadia Peter hordo merö ... Csonka Marthon Teömleöcz tarto [Fog.; UC 14/48. 8].

hordós 1. hordó tartására való; pentru păstrarea butoaielor; zur Faßlagerung dienend, Faß-. **Szk:** ~ *szín* hordószín; şopron pentru butoaie; Faßschuppen. *1594:* Restal az varban egguttis masuttis, jsmet az var eleött valo Zeker zenben es hordos zinben veretlen es vert hordo es altalagh No 186 [Somlyó Sz; UC 78/7. 14-5].

2. hordószámra árusító; care vinde cu butoiul; faßweise verkaufend. *1827:* a' piatzon künn árulo Sátrasak — Pogátsásak — Peretzesek etc. etc. között a' Fel vett Taxák iránt ki mennyit vett Fel alázatoson bé mutattyuk ... Hordoval Pálinka kereskedők[a] ... Recapitulatio: 1. A Sátrasak[b]. 2. Kolészás pálinkások[c] ... 3. Hordos palinkások[d] ... [Torda; TVLt 1826—1829 sztlan. — [a—d]Köv. a nevek és egyenként a felvett összeg fels.].

3. ~ *bor* hordóban tárolt bor; vin de/în butoi; Faßwein. *1679:* Vagyon ezen pinczeben, hordos bor nro 10 1/2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 76]. *1708:* hordos bort bé sem vihetnenek [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.].

◇ **Hn.** *XVII. sz. m. f.:* az Hordos kuttban (k) [Szucság K; KHn 253]. *1676:* az hordos Kut pataka [Vista K; KHn 269]. *1847/1851:* A' Hordosba a' szöllö alatt (k) [M.szovát K; EHA]. *1864:* Hordoskut az ottan lévö . feneketlen kutba el, bele sülyedt egy bivalos szekér hordoval együt [Vista K; KHn 273].

hordósánc hordótorlasz; baricadă de butoaie; Faßsperre. *1662:* Gyulai Ferenc valahány száz gyalogot vivén maga mellé, Olaszira[a] azonnal általsiete ... az nagyobb rész gyalogsággal Olaszi utcára feljövő két szoros utcáknak torkait hordókkal által hányatván, állata vala el ... noha az égető tatárság Zsúpos és Szombathely utcákat is benyargalván, hogy a hordósáncok megöl a jó magyar és német gyalogtol keményen meglövöldöztetének, arrafelé közelíteni nem merészelnek vala; hanem azokat a külső utcákat megégették vala [SKr 451-2. — [a]Egykor külön település, de később egybeolvadt Nagyváraddal; ma is ilyen néven megkülönböztetett városrész].

hordószám 1. a hordók darabszáma; numărul/cantitatea butoaielor; Zahl der Fässer. *1678:* Dezma borok hordo szám: 4 [Alvinc AF; UtI]. *1686:* Az pénzen vött uy Borok(na)k summájok tészen hoc modo Hordo szam nro 80 [Ebesfva; UtI].

Szk: ~*ra elkel/vesztegetődik* hordószám szerint elfogy/pazarlódik. *1734:* Ki procuralta be az Urfiak szállását, micsoda provisio alatt, az victuale takarekosan költetett é vagy tekozlolag, és azt ki okozta, bor egj holnap alatt ordinarie mennyi költ, vagy vesztegetődett el veder számra, vagj hordo számra? [Kv; TKl].

2. ~ *szerint* hordószámra; după numărul butoaielor; faßweise, nach der Zahl der Fässer. *1735:* hordo szám szerint mennyi erogalodott[a] azt bizonyoson nem tudhatom [Kendilóna SzD; TKl Beniamin Cseh de Akna (29) ns vall. — [a]Ti. bor]. *1783:* Fel mervén a Mustot külön

külön Hordo Szám Szerént Szin Mustot, Sajtolást [Mv; Told. 20/5].

hordó-szekér (termény)hordáshoz való szekér; car de transportat (recolta); (Ernte, Getreide)Fuhrwerk. *1679:* Egy hordó szekér is juta a gyermek számára [Zágon Hsz; Barabás, SzO 382]. *1789:* Hordo szekerek fél vásottak [HSzj *kapocs* al.].

hordószín hordótartó szín; şopron pentru butoaie; Faßschuppen. *1777:* Hordo Szin, Sertés pajta, fa boronából valok, és haszonvehetők volta(na)k [Dés; Ks 79. 29. 235]. *1807:* edgy Hordo szín két felé nyílo Fenyö Dészka vas Sarkas Fogantyus, és Franczia Záros ajtoval Fenyőfa Dèszkákkal egèszszen bé padolva [Szentmargita SzD; Ks 76/56 Conscr. 6]. *1820:* egy nagy Hordo Szin Szalmával bé fedve jo alapotba deszkás ajtoval[a] [M.lapád AF; BLt. — [a]Köv. a hordók fels.].

hordószorító vasabroncs cerc de butoi; Faßreifen. *1732:* ezen pincze torokba bé menvén, találtunk abban egj nagj hordo szoritto Srofos vas abrancsot, és három Srofatlan közönséges vas abrancsat [Kóród KK; Ks 12. I]. *1748:* Hordo szorito nagy vas abroncs [Ks 8. XXVIII. 5]. *1832:* Egy Lántzos Hordo szorito vas abrants kultsával együtt [Sáromberke MT; TSb 26].

hordótartó szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *korcsolya* kb. a hordót az ászokfán rögzítő létraszerű faalkotmány; un fel de loitră de lemn pentru fixarea/consolidarea butoaielor pe podvale/pe suporturi; leiterartiges Holzgestell zur Befestigung des Fasses auf dem Lagerholz. *1692:* Egy hoszu korcsolya, mas kisded korcsolya, negy aszok fakra szegezet hordo tarto korcsolyak [Görgénysztimre MT; JHb Inv.].

hordótöltő I. *mn* hordótöltésre való; pentru umplarea butoaielor; zum Faßauffüllen dienend. **Szk:** ~ *cseber* tölcséres csebrecske, *rég, táj* lió, liu; ciubăraş cu pîlnie; Trichterzuberchen. *1732:* Találtunk ... három hordó töltö csebret, két bor töltegetö kártját [Kv; Ks 40. XXVIIIc].

II. *fn* hordótöltögető edényfajta, *táj* kb. lihó, liu; leică (un fel de vas pentru umplerea butoaielor); Art Gefäß zum Anfüllen des Weinfasses. *1600:* az Actorok walami hordo teölteö felel[a] zoltak [UszT 15/28. — [a]Értsd: felől]. *1630:* Viricseresztő tekenő nr. 1 ... Egy hordótöltő nro 1 [Szu; SzO VII, 120 Székelytámadt vár lelt.] *1748:* Hordo tötö nro 1 [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 13]. *1754:* Hordo tötö 1 [O.kocsárd KK; Ks 84].

hordott 1. odahordott/szállított; dus/transportat acolo; (hin)getragen/befördert. *1735:* Igen nagj ruináb(an) lévén a Rosahegj alatt valo városunk malma Gáttya, hovais hordottak Malombirák Atyánk fiai feles Agat és Leczet, de Tövis nelkül szükölködnek és hogy mind Gátunk jobban el ne pusztullyon, A hordott Agis el ne száradgjon ... Concludaltuk, hogj ... az Marhas Emberek harmadnap alatt egj, egj jo szekér Tövisset, vitessenek, és Vigjenek [Dés; Jk 455a]. *1782:* a' régibb Allodialis Szöllök is pusztáson jövén által ... eő Excellentiaja birodalma alá, azokatis azon sok felől hordott kés alja fákbol és Szöllökböl foldozták, épitették és állitották heljre [Dombó KK; JHb XIX/22. 9]. *1823—1830:* Akartam volna, hogy az udvarom gyepes legyen, azért azt felkapáltattam, a faluból hordott szénamurvával bevetettem [FogE 284]. — Vö. az *odahordott* címszóval.

2. hozott; adus; gebracht. *1776:* Az Nagyságod korcsomájárol hordatt bor [Jobbágyfva MT; BálLt 1]. *1791:* a Néhai édes Anyámtol hordott Bor, és pálinka árrát, amellyeket a Birákak számára vittenek meg fizette [Torockó; Bosla].

3. (víz által) sodort, vitt; dus (de apă); geschwemmt/spült. *1826:* (A Küküllő) mind a' szántó földeket mind a kaszállokat el iszapolja, a' melynek elkerülésére más mod nincsen, hanemha a' völgy torkátol kezdve olyan mély és széles és egyenes árok ásattatik, a' melyen a' patak legrövidebb uton befolyván a' Küküllőbe, sebességével birhassa meg a' völgyböl hordott gomolyákat a Küküllőbe vinni [Msz; GyL].

Ha. *1786:* hordat [Backamadaras MT; CsS].

hordó-vető szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *ital* kb. hordószállításkor elfogyasztott italnemű; băutură consumată la transportarea butoaielor; bei Faßbeförderung verbrauchtes Getränk. *1844:* Hordo vetö ital árát fel tudtam 10 Rf 40 xr [Born. F. IIIb].

A régiségben az italnemût tartalmazó hordók szekérre rakásának műveletére a (fel)vet ige, ill. a felvetés fn általános használatú volt. L. erre *felvet 16.* és *felvetés 1.* al. — Magát a hordófelrakást végző személyt az erdélyi régiségben korcsolyásnak (l. ott) hívták.

hordoz 1. huzamosan v. ismételten hord/visz; a duce/căra timp îndelungat sau în repetate rînduri; dauerhaft od. wiederholt tragen/bringen. *1584:* Ambrus Deak vallia, giakorta feniegetet megh ez Lakatosne es hogy meg vesze az zeme(m) ottan hamar Rea gianakottam es zoltamis neky feleolle, vegre ily tanachot Ada hogy Janos Birohoz Mennek Makoba[a], Mert eötetis ez Lakatosnet mind erdeókeón Mezeókeón valtig hordozta, es oly fwweket tudna hogy meg giogithatna engemet [Kv; TJk IV/1. 265. — [a]K]. *1592:* Kadar Janostol ueöttem egi vendelt az meliben elest hordoznak ... d 25 [Kv; Szám. 5/XIV. 133]. *1627:* Egy feier lovon Hordozak vala az Kiraly singit [HSzjP]. *1681:* az Vra(m) szolgáiis ott leve(n), az fellaitar Lovász inas egy korbácsal meg csapá az lovat, kiert azon ember meg szidã s monda miert bantya az lovát, mert az hordozza őtet [Ajton K; WassLt]. *1727:* Tudom hogj az Köblösi possessorok fel osztották az gjümölcsös es szollö hellyeket mind harom ölös rudal fel mérvén az rudat én hordoztam [M.köblös SzD; RLt Miron Vaszilly (62) jb vall.]. *1752:* egy ide valo Kőrtvélykapui ös őrökös Jobbágya meg halván itt, maradott egy kis fiatskája, kitis az Anya imit amot hordozván, az Anyais meg holt [Körtvélykapu MT; IB]. *1765:* Vadász Pincze Tok melyben étket hordaznak [Kóród KK; Ks 19/I. 6hoz]. *1834:* Kereszturt a' mit Sákokba lehet hordazni aszt mind az Udvari sákokban szokták hordazni, és ez által örökké hùrtzaltatván sok sák szakad el [Sajókeresztúr SzD; Born. F. IIg].

Szk: *levelet* ~. *1667:* Mikor Szilvási Bálint uram most váradi utolszori követségében ... keresi házamnál mondá: Zolyomi uramnak is hozok egy levelet a gyulai Olaj béktől ... nem is gondoltam, hogy valami ártalmas dologról való levelet hordozna [TML IV, 69-70 Bethlen Domokos Teleki Mihályhoz Vh-ról].

Sz: *életét markában ~za* ? élete hajszálon függ. *1715:* Mint hogy veszedelmes idő vala rettenetes sok igygyel bajjal, nagy félelemmel vitethettűk véghez az eo Her(czegse)ge dolgait, rendesen nem folyhatott, hanem csak kapdosva mivel enis sokszor szaladva szalatta(m), s az életemet markamba(n) hordozta(m) derék dolognak idején, néha két három hétigis nem tuttunk csak edgj lelketis ki hajtani az Ur dolgára [Fog.; UtI] ✱ *méltó, hogy valaki, mely terhet vállára felvett, maga ~za. 1662:* igen méltó lévén, hogy valaki, melly terhet vállára felvett, maga hordozza, és amit mívelni nem átallott, azont hordozni is ne szégyenelje [SKr 462-3] ✱ *vajon hol ~za a dupéját* kb. vajon hol éli világát. *1748:* Discursus közben hozodik elő, vajon hol hordozza Pista a dupéját; de én bizonyost irántad nem tudtam mondani, hogy ha vagy-é bent Vargyason vagy nem [Bodok Hsz; DanielAd. 264 Mikó Ferencz ifj. br. Daniel Istvánhoz] ✱ *véres nyársat ~ (széjjel)* véres nyárs körülhordozásával harcra szólít. *1575:* Balog Márton[a] sódost adott a Békés hadába; wn maga véres nyársot hordozott selel, (!) azzal támasztotta az népet Békés mellé [Barabás, SzO 31. — [a]Bedéből (MT) való]. *1653:* A székelységen — úgy hallottam, de nem láttam, — hogy mindenütt véres nyársot hordoztak akkoron[a] a nép között, hogy felkeljen minden és az ellenség felé menjen. Azt mondották akkor, hogy az régi székely törvény volt a nyárs hordozás, melyet igen nagy és utolsó szükség korán szoktak vala cselekedni a régi székelyek [ETA I, 44 NSz. — [a]1595-ben, Báthory Zsigmond hadakozása idején].

2. hordogat vhová; a duce de repetate ori undeva; irgendwohin öfters/wiederholt tragen/bringen. *1570:* Sos Mathe .. vallya, hogy . Latta azt hogy Ratz Balinthnet Zokadalomba hordozta More Ambrws [Kv; TJk III/2. 148]. *1572:* zabo gasparnetwl hallota hogi az myt varrot eo hordozta Boltokra ely atta es vgy elt [Kv; TJk III/3 42a]. *1630:* fekete Janos az belit hordozza vala â diznonak s az jegh ueremben vete be [Mv; MvLt 290. 222a]. *1723:* Ezt az Hugomatt tartottam is sokáig mert hogj az Pestiskor mind Apja mind Annya meg holt mind az két szemeivel meg vakulván az ölemben hordoztam, az Német Borbéllyhoz, az gyogyitá meg Isten után [Kv; KvRLt VII. 18 Miszti Eötves Pál végr.]. *1758:* az Tarloban egy Ember egyebet nem dolgazat hanem öllel hordazta az Botot, Vasvillát az aratók utan [Harasztkerék MT; Ks 18. XC. 11]. *1828:* kentelenittetett a' Hazai piatzon le vágott Marhák bőrét Vásárokra hordozni s tetemes károkkal adni el [Torockó; TLev. 13/3]. *1843:* A' Kászon rétin a' feredőn lévén a' beteg Gyermekekel ... Kovásznára hordoztam feredőre a' pokol sárára [Lécfva Hsz; HSzjP]. — L. még FogE 63, 135.

3. el/széthordogat; a distribui, a duce treptat (în diferite locuri/la diferite persoane); nach und nach austragen (Brief, Schriften). *1594:* Attam Balogh Tamasnak, hogy az Zaz W. be gyűtesere Cedulat hordozat d 10 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 113 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1618:* az kik vallato paranczlolatunkat hordoztak azokatis eolessel feniegette [Gyf; Borb. I fej.]. *1685:* ide erkezek N. B. D. Uramnak szolgája, ki az ő kglme Házassági allapottya felől, az en Cursilis levelemet Esperestektöl Esperestekre hordozta [Fog.; BLt 9 Horti István Mikes Pálhoz]. *1822:* Porondozo szekerekel Menő Gornyiknak 6 xr .. Dethremi (!) Gornik irassakat hordozvan 6 xr [Mezőbő TA; TLt Közig ir.]. *1823—1830:* Itt[a] a több templomokban is akik prédikálnak, szombaton kinyomtatva cédulákat hordoznak a városon, és akinek melyik pap tetszik, azt hallgatják, s annak prédikációjára mennek [FogE 239. — [a]Göttingában].

4. magával hordogat; a purta cu sine, a avea asupra sa; wiederholt mit sich bringen. *1623:* senkinek fegyvert hordozni közöttök szabad ne legyen, még csak az juhok mellett való pakulárok se hordozzanak képet[a] [Gyf; EOE VIII, 131 ogy-i végzés. — [a]Értsd: lándzsát]. *1635:* ennel az Káthánál ... hol tiz hol tizen egy penz volt nála, egy ruhaba(n) kótue, az ove alatt hordozta [Mv; MvLt 291. 42a]. *1699:* A' ki nem malitiosa intentione hordozza a fegyvert, az felebarattyat pofajara vetven a' puskat, nem veszi czelban hogy meg lűllye [Dés; Jk 295a]. *1736:* Az ablakban[a] lévő egyik ládácska ... volt az kocsisoké, abban hordozták az patkolózacskót, lóvakarót s törlő szűrt s affélét [MetTr 369. — [a]A hintónak így nevezett része]. *1755:* Egj ezüst uti Könnyü szerű pohár Széket[a], mellyet tarisnyában lehet hordozni [Petek U; TGsz 51. — [a]Ti. adott]. *1840:* Bábezán Gábor ... a derekán viselő tűszővel, és az abban hordozni szokott hüvejes tót késsel [DLt 892 nyomt. kl].

Szk: *kezében ~. 1597:* most is kewannyak ew kegmek hogi ez mostani vasarbirakis az reghieknek nyomdokat keowessek. Hogi penigh nem chiak ez varossi ember, hanem az kewlseo nepis megh esmerhesse ewket az ew tizteknek ielet az botochkat az elebi vasarbirak moggia zerint az vasaron mindenkoron kezekben hordozzak [Kv; TanJk I/1. 295]. *1606:* Zederjesi Janos kezebe zokta hordozni az puskat [UszT 20/203 Joannes Zel de Kis Kede Seruitor Georgy Janosi vall.]. *1763:* az I(nct)us mezetelen fegjvert, roszra czélozo szándékkal kezében hordazván . mely ily vétkes ... cselekedeteiért . érdeme szerént bűntettessék [Torda; TJkT V. 147] ✱ *maga kezénél ~. 1699:* az A ellen Stuczot Vagy fegyvert nem vettem kezemhez ne(m) hordoztam; hane(m) mint házán kivűl mezőbeli Ember szokott fegyvert maga kezenel hordozni enis ugy hordoztam [Dés; Jk 294b] ✱ *magánál/magával ~. 1633:* Hallottam magatolis azt Falabu Kathatol hogi azt mondotta, hordozok maga(m)mal oliat tudni illik egi Zeöld bekat, hogi valakit azzal megh jllethetek, de mind szeretnek azok engemet [Mv; MvLt 290. 137a]. *1768:* üres kezzel sohová sem mennek, baltát, vasvillát, s Lántsát hordoznak mágokkal [Nyárádkarácsonfva MT; Told. 3a]. *1849:* Kelemen béni . pénzét örökké magánál tartotta és hordozta [Kv; Végr. Vall. 48] ✱ *nála ~* magánál/magával hordoz. *1582:* Borbara azzon ... az hona alol veon egy keonyweth eleo akor az Ideobe hallottam vala hogy vadnak Eordeongeos keonywek es ha ember olwas benne tehat eleo Ieonek az Eordeogeok ... monda(m) Neky hogy Nem io Azzoni Allatnak effeleket nala hordozni [Kv; TJk IV/1. 106].

5. elhordogat/szállít; a duce (treptat); nach und nach wegtragen/befördern. *1586:* Vegeztek varosul hogy egy Eleoben Niolcz keozeonseges emberek valaztassanak .. Ez Niolcz emberek, Assanak Syrt, es eok hordozzak a' holt testeket mind Bodoghok mind zegheniek hazabol [Kv; TanJk I/1. 33-4].

6. el-elhordogat, lopogat; a duce/fura întruna; nach und nach wegtragen/stehlen. *1690:* lattam az Kut főről .. egy egy nyalab veszőt hoznak vala az hatokon az emlitet kerdesben forgho negj szal fatis lattam az hol

hordoztak az emlitet erdőből [Aranyosrákos TA; Borb. I Kozma István ns vall.]. *1785:* Pasku Billye Felesége, és Gyorgy Gyergyiu Felesége kratintzájokban (!) hordozták a mèzet [Piskinc H; GyK].

7. *étket* ~ ételt/étket körülhordoz/felszolgál; a servi mîncările la masă; Essen herumtragen/auftischen. *1823—1830:* gróf Bethlen Pál úr Őexcellenciája .. asztalán rendszerént minden ebéden tizenkét tál étek volt, vacsorára hat, és mind magyaros ételek. Egyszer emlékezem, hogy csak ketten ebédeltünk, s mikor egy tál étket hordozván az inas, nem vévén én is belőle, elnevettem volna magamat [FogE 133, 135].

8. terjeszt, hord-visz; a răspîndi/colporta; verbreiten. *1582:* Az Thanachnak titkat kyweól nem hordozom [Kv; TanJk V/3. 256b a notárius esküjéből].

Szk: *hírt* ~ hírt/pletykát hord-visz, pletykálkodik, *rég, táj* temondál, temondáz. *1596:* Vöttwk az kegd levelét, ertiwk irasat; az vy hirek felöll kik noha nem mind igazak; gondolhattia kegd, hogy az Erdelnek (így!) vgian propriuma volt mindenkor hogy affele hireket oly nagion es bizonnial hordoztanak, azert nem chiuda ha mostis azt chielekzik [Törzs. A fej. Keresztúry Kristófhoz] ✱ *temondádot* ~ 'ua.' *1638:* oda jöt az leani az en leaniomhoz s ot beszel ereössen vele felugra(m) s rutul megh szidogata(m) s haza üzem onnet, hogj mit hordoz oda temondadot [Mv; MvLt 291. 125b] ✱ *vmit nyelvén* ~ 'ua.' *1669:* ő Nagyságok körül, ha mi oly dolgokat látok, hallok vagy irásban olvasok, az melyeket nem kelletik kimondani, azokat én is titokban tartom, nyelvemen imitt amott nem hordozom [UF II, 449].

9. *átv is* hurcol; a duce/tîrî; schleppen. *1594:* Az hoheroknak Miuel hogi az Mondro peter testeth, fogokkal foghdostak, es Negge vaktak attam Neginek f 4 Az mely zekere(n) az Mondro peter testeth hordoztak es fogdostak attol atta(m) f — /12 [Kv; Szám. 6/VI. 4]. *1606:* A dicit. Miert Vargiasrol az kirali biro vram eleol ide apellaltatok uolt az iol itelt teorueniel, akkor is protestaltunk volt, hogi ot is azt lattatom megj hogj ugi hordoztok mint patuaros: Ergo miert is semmi io okat nem adhad (!) apellatiodnak ugy hoztal ide mint patuaros ennek terhit uarom [UszT 20/326-7]. *1630:* az Annia el vzte vala eczer az leaniat de azt nem tudom hol iart, es hol hordoztak legien [Mv; MvLt 290. 191a]. *1737:* a Czigány gyermekeket ló háton lévén maga meg kapta az ustöket s ugy hordozta mint egy káposzta főt [Vh; Ks 83]. *1755:* monda az Inczedi Ur fogadosneja ... kurva boszorkány vagy mèrt az Nemetek ott hordoznak az hol akarnak a mellyekre mi elöttűnk protestált Panit Istvánne Kallos Kata [Kékes SzD; WLt Nagy András (30) jb vall.]. *1775:* Nálunk feleltetett Potsa Dávid Uram ezt is mondja vala Te leptses miért hordoztok engemet [Peselnek Hsz; HSzjP Anna Opra Stephani Lászlo Conjux (40) vall.].

Szk: *cseren-bokron* ~ kb. mindenfelé (meg)hurcol. *1629:* Hallotta(m) azt balogh Giőrgjnetöl hogi mondotta Uarbeli Mathenenak, te seg dugasz Varbeli Mathene tü magiar Orszagiak vattok, korczi porok[a] czere bokron hordoztak[b] tüteöketh [Mv; MvLt 290. 142a. — [a]Így! [b]A jel-re l. *hordozott I. szk* al.] ✱ *kapuról kapura* ~ széltében-hosszában/szeres szerte gyaláz/becsületét meghurcolja. *1619:* Görcsi uram igen rútul szidta Startzert, csaknem kivetette az ajtaján. Azt mondotta Startzernek: Rossz eb, kapuról kapura hordosz engem, gyalász, hogy én bontottam fel uraddal az frigyet | Többé engem kapurol kapura ne hordozz, mert én úgy megveretlek, hogy másnak is példa lész [BTN[2] 367] ✱ *lófarkon* ~. *1591:* 4 die Jűly wagtak Negye az keet Legent, kyk az Merhray [a]Malomnal felesegestwl meg elttek voltt[b] ... Attam az Czyganyoknak hogy fogowal fogdostak Lo farkon hordoztak es Negye wagttak . f 8 [Kv; Szám. 5/I. 28. — [a]Mérai (K). [b]Csak így!]. *1625:* Egi Hideluj azzonj magat fel akaztua(n) attam Fodoroczkj Jstua(n) Czigannak hogi lofarkon hordozta f 1 [Kv; i.h. 16/XXXIV. 209] ✱ *nyelvében* ~. *1687:* Hat azt tudode vagy hallottade hogy Tot Janosne es Sebesine az falun nyelveben hordoztak volna Asztalos Petert s micsoda szokkal gyalaztak? [Kézdisztlélek Hsz; HSzjP vk].

10. kísérget; a însoţi întruna; öfter begleiten. *1823—1830:* Szigeti Mihály Utoljára gróf Teleki László udvarába ment nevelőnek, ott egy francia mamzelt feleségül vett, s minthogy már mint feleségének nem engedte a kisasszonyokat hordozni, elküldötték, s úgy elszegényedett volt, hogy könyveit kezdette eladogatni [FogE 76-7].

11. (termést, szénát) betakarít; a strînge (recolta); einbringen/ernten. *1779:* Széna pedig lett Limitatio szerint 17. őreg szekérrel ollyannal, mint a' Mezőségen szokták hordozni, mellynek edgyikéből mint itten szokták hordozni lett két szekér [O.zsákod KK; LLt Vall. 200].

12. kb. (lovat) hajt, terel; a mîna (calul); (Pferd) treiben. *1621:* Teoreok Balas es Kuczis Georgi hat loat, az mjnt eleob meg uagion jrua mjnt hordoztak imjde[a] amodajs Maros Vyuarig [Kv; Szám. 15b/X. 16. — [a]Szúv-ról Székre, onnan Kolozsra, onnan Tordára]. *1638:* Kajántai Szőcs János ... fassus est . az Székely Mihály fia szájából hallám, hogy herélt lovakat hordoztak [Mv; MvLt 291. 142-3 átírásban!].

13. (lovat) jártat; a purta (calul); (Pferd) auf und ab führen. *1592:* Forgach Dienesne Sára Azzoni ... en maraztani kezdem az Mihali fiat, hogi halna ott, de eo azt monda hogi ne(m) mert ot maradni mert az Apia valami louat hereltetet megh, es azt monta hogi ha ne(m) hordozna gonozul Iarna [Kv; TJk V/1. 213]. *XVIII. sz. eleje:* ha változtatnák is à hátas lovat, elsőbben semmit sem kell kedvezni néki, éjjel hordozzák leg inkáb Szantáson, és mindenűt, igy ha jol bánnak velle, harmadnapra jol meg tanól [JHb 17/10 lótartási ut.].

14. űz, hajszol; a goni/alunga; jagen, treiben. *1596:* Thudom hogj Sebesi Miklos tartott az kek lohoz zamot, eö latott hozza, vakarta, michoda, Egheyi Georgy vezette haza ieöueóbe. mégh egy nehanzor mo(n)dotta Sebesi Miklos Egheyi Georgynek hogy Koma ne hordozd ollyan rutúl hizen ne(m) ajandekon hordozod neke(m), nam en megh fizete(m) kegdnek [UszT 11/48].

15. szekéren visz, szekereztet; a duce cu căruţa/carul; fuhrwerken, fahren. *1629:* Én az míg én hordoztam, semmi gonoszságot nem láttam hozzá, Varga Mihálynéhoz egyebet, hanem láttam azt, hogy együtt öttek az katonával [Mv; MvLt 290. 150b—3 Debreczeni István szekeres vall. átírásban!]. *1633:* egy Aszonis vala az szekeren Varga Menihartnak, de en nem tudo(m) miczioda Aszoni uolt, eö azt mo(n)dotta, hogi berbe hordozza [Mv; i.h. 110b]. *1728:* alkudtunk és egjgjeztűnk meg ... az Kaczkai[a] lakosokkal, hogj Nemes Városunk Hidgjain ... minden Vám nelkűl esztendőnként békével jár-

hatnak A penig ne légjen hogj Kaczkaiak nevezetek alatt magokkal idegeneket hordoznának [Dés; Jk 376a. — [a]Kackó, Déstől nyugatra lévő település lakosai]. *1738:* Hogj Nemes Varosunk sok Forspontozasait demonstralhassuk Concludáltuk hogj mindenik Tizedb(en) Conscribalni rendeltessek egj egj b(ecsü)l(e)tes Ember, hogj ... ki s hova, hány okőrrel, hany Loval voltanak militiát hordozni [Dés; Jk 436b].

16. *átv is* visel; a avea/purta; tragen, anhaben. *1688:* Baron Gal ober Lajtmán Regimentyeben levő Capral à koszperdel a' vallamot meg vagdalta igaz dolog meg nem fogta dé a kékjet sokaig hordosztam s kőtősztettem ã Borbelljál [Kv; UtI]. *1736:* A szásznék az mellyeken mind olyan medály formát hordoztanak, az kit kesentyűnek híttak [MetTr 344]. *1744:* Konsztandin Banúl felől tudom azt is, hogy eő hohér kézb(en) is vólt ez előt és a jelét a' kezén hordozza, mert a' kőrmét el szették [Déva; Ks 112 Vegyes ir.]. *1767:* a Falusi Biroságot a Koronkai szabad emberek tsak egy esztendeig viselik vagy hordozzák [Koronka MT; Told. 26]. *1811:* Jano Josi Uj paraszt ... a' jobb füle jukas Csertsejét szokott benne hordozni [DLt 810 nyomt. kl]. *1858:* Minden nemü rovatalokot, adokot, kösségi terheket, fuvarozást, kőz munka tételt, katona tartást én berlö köteles leszek hordozni bérbe feltudás nélkül [Kendilóna SzD; TKhF 15]. *1873:* Közgyűlésünk ... tekintve ... hogy az egyházfiság valóban tereh, nem kényszeriti tagjait hogy azt 3 évig hordozzák [M.bikal K; RAk 300]. — L. még FogE 67, 80, 144, 173.

Szk: *bűnének büntetését ~za. 1736:* Az I . késő estvének idejénn . az Edes Annya háza ajtajára pöröllyel ment .. káromkodván sok féle képpen . meg-kivánom a Jure, hogy . mivel Móses 3dik könyvének 24. Részib(en) . a vagjon irva: Valaki az I(ste)n ellen káromkodást szól, annak bűnének büntetését hordozza, és valaki szidalmazza az Ur(na)k nevét meg-őlettessék [Dés; Jk 206a] ✱ *a ház terhét ~za. 1826:* Az Exponensnek néhai Férje az belsö házi, és külsö Mezei Gazdaságnak jo moddal valo folytatására mi okokbol nem volt alkalmatos? és a Ház terhit ki hordozta? | az Alperes Őzvegy a Néhai Férjéhez lett menetele után 14 esztendőkig maga hordozta a Ház terhit [Ne; DobLev. V/1109, 2 vk, 16a] ✱ *katona-uniformist ~* katonai egyenruhát visel. *1823—1830:* Az ifjabb gróf akármicsoda országban járt, mind csak katona uniformist hordozott [FogE 144] ✱ *költségen ~* vkinek/vminek költségeit viseli. *1596:* Thudom hogj Sebesi Miklos tartott az kek lohoz zamot ... Keöltsegennis eö hordozta Egheyi Georgyet mind(en) louastol [UszT 11/48] ✱ *költséget ~* költségeket visel. *1843:* Úgy hallottam, hogy Varga Katalinnak a három faluk közönségével olyan egyezése volna, hogy ha kifolytatja s megnyeri a fiscus ellen indított úrbéri peröket, minden háztól kapjon egy pengő forintot fáradsága jutalmául, az addigi költségeket pedig hordozzák a bucsumiak [VKp 89] ✱ *közterhet ~. 1843:* az erdőbeli károk értékét — glaba — sem tartoztok megfizetni s ne is fizessétek, mert azokért ti fizetitek az adót és hordozzátok a közterheket, nem a kamara [VKp 93]. *1851:* A' felibe ki adott .. egész rész Jószágra háramlandó Cs: kir: adót — minden névvel nevezendő kőz terheket, rovatalokat egyedül tulajdonos Úr asszony tartozik fizetni, hordozni, a' feledesen csakis a' főld jól mivelési kőtelezettség maradván [A.esküllő K; RLt 0. 4] ✱ *nyakába vetve ~* panyókára vetve visel. *1823—1830:* Mente hasonlólag volt készítve, mint a dolmány, csak hogy annál kevéssel hosszabb volt, legalább a prémjével, ezt a mentét sohasem öltötték fel, hanem lánccal vagy drága kemény kötővel nyakokba vetve hordozták [FogE 64] ✱ *terhet/terhét ~(za vkinek/vminek). 1721:* a kőzönséges Contributiok, égjenes, és kinek kinek tehecsége szerint valo proportioval, vettesse(ne)k fel, és a tereh víselés ugj regulaltassék, hogj edgjik a' másik terhét ne hordozza, hanem erejéhez képest egjenlő légjen [Kv; Ks 18/XCIII gub.]. *1756:* â ki mint â terhet hordozza a hasznotis â szerént vegye [Bukuresd H; Ks 62/4]. *1785:* mű is mostani Terhűnkőt az ő Felsége meg hatarozásáig békével hordozzuk [Torockó; TLev. 9/22].

Sz. *1675/1681:* Jandurovszki Győrgy mostani Szamtartom ... ez után valo űdőkreis migh I(ste)n élteti igéri magat, halaadatlannak (:kinel az földis nehezeb terhet nem hordoz:) hogy magat megh mutatni nem akarja [Vh; VhU 278 Thököly Imre ad. lev.].

17. *(vhogyan) ~za magát* (vmiképpen) viselkedik; a se purta într-un anumit fel; sich (irgendwie) benehmen. *1584:* ez mostany wy Basa .. az eő allapattya es rendy felet (!) illien felfualkodassal embertelenseggel hordoza magat Erdelyhez es az feiedelemhez [Báthory, ErdLev. 229].

Szk: *jámbor életében ~za magát* jámborul él/viseli magát, jámbor életet él, jámborul viselkedik. *1583:* Miuelhogi az Jsteni tizteletet nezi es az eó paranczlolattianak megh tartasat illeti, hogy minden ember teökelletes Jambor eleteben hordozza magat. Vegeztuk, hogy akar Mester legien akar legeni akar tanulo Jnas legíen valaki az eó Vra hazat', uagy meg kissebitene, uag affele vgiekezetben talaltatnek . az Ceh azzal buntesse hogy a' Cehbol ki rekeztessek [Kv; MészCLev.]

18. *átv is* vezet; a conduce; führen. *1649:* Vrunk eő Naga 14 Louas Legenynek kik az vezetekeket hordozzak, Atta(m) Vaczorara[a] [Kv; Szám. 26/VI. 108. — [a]Köv. a fels.]. *1749:* ũj Kertőtt álittátván óda ... Sinorra Kezdém veretni az Kértőtt egjenességnek őkáért, én az Sinórt ugj hórdóztam hogy az menyit bé vóttem az hól tekerődőtt éppen anyit eő Excellentiájéból ki hattam [Gagy U; Ks 83 Péterffi Sándor lev.].

Szk: *~za a szekeret. 1619:* urunkkal őnagyságával ülünk vala egy szekérben, és az kocsisok úgy kezdék hordozni az szekeret, hogy szinte eldől vala [BTN[2] 221] ✱ *vezetéken ~. XVIII. sz. eleje:* Az lovat hoszszu kőtéllel urokkal kel ki fogni ã Menesbűl ... megint tagicsák meg az urkot .. az után semmi Szűnetet nem adván néki kőssék jámbor lõ mellé, és vezetéken inditsák megh, és mihelyt jol meg indúl az urkot le kell venni rola, és ugy kell Szűntelen vezetéken hordozni, és à ki hordozza ottan ottan à kezivel döllyen rája [JHb 17/10 lótartási ut.]. *1831:* elég az hogy a szerentsésen meg kapatt két Lovaimat legottan meg fogtam, fel kőtő fékeltem, es az egyikre fel ülvén, a másikat pedig vezetéken hordozván, a Solymastotol a Rétre le lovagoltam [Dés; DLt 33. 13].

Sz. *1724:* az egesz status Catholicus előtt ugyan meg mondam Vicarius Ur(amna)k hogy tuttára legyen, hogy bizony orromnál fogva nem hordoz [ApLt 2 Apor Péter feleségéhez Nsz-ből]. *1764:* Ne is gondolja azt őkegyelme, hogy az orromnál fogva hordoz, mint ezelőtt ifjúságomban háromszor hordozott [RettE 172]. *1776:* Lássák Ngtok, ha mégis halaszszák, bizom Istenben, hogy

Senki tőbbé óromnál fogva nem hordoz [Mv; GyL br. Henter Antal lev.]. *1782:* a mig az örög Ur élt, addig Ura voltam ö Ngának, az orránál fogva hordoztam eö Ngát de meg mutattya o Nga hogy ez után eö Nga lesz nékem Uram [Koronka MT; Told. 3a Demeter Balás (52) néhai gr. Toldalagi László örököseinek koronkai gondv. vall.].

19. *átv is* tart; a ţine; halten, tragen. *1759:* Peter János ... A Bal kaját merőn hordozza [Lázárfva Cs; BLt 9]. *1846:* Maga a Fűrész Malom egészszen kő fallbol van épitve ... A fűrészelö gépely egy ollyan négy gerenddákbol alakitott szekeren működik, amely 8 héngereket magában foglalo ágyon jár, és a metzésre alkalmaztatott Tőnkőkőt hordozza [Bács K; KmULev. 2].

Szk: *előtte* ~ szeme előtt tart. *1783:* mostoha Fiam .. éczaka kétszer jött be az udvaramra alattamban .. melly mián en felette meg rémültem elöttem hordozván azt hogy égetessel s ölessel fenyegetett [Mv; MbK XI. 68] ✱ *fejét vmiképpen ~za. 1807:* Fridrich Vilhelm Frantz . elö tsüggedve hordozza a fejét [Kv; DLt 66/808 gub-i nyomt. kl] ✱ *szeme előtt ~. 1575:* zeomeom eleot hordozom hogy minden embernek eczer az bewnnek az ew Solgiatt az az a testy halalt meg kell kostolny [Szentanna MT; LLt 99/8]. *1803:* Az Ispány a' Spotály Jovaiban nem tsak ugy tartozik Gazdáskodni, valamint egy jo Gazda maga tulajdon Jószágában igyekszik . hanem szemei elött hordozni (így!), hogy a' Szegények Vagyonnya kűlőnősön a' Kristus vagyonnya [Kv; AggmLt 117] ✱ *szeme előtt nem ~* kb. ügyet sem vet vmire. *1602:* Az fogoly azzony . . minthogy nyilwan tutta, ... hogy az vra èl, Eo penigh azzal nem gondolt, hane(m) ky hirdettette magat ... az Jstennek parancholatatis zeme eleot nem hordozwan, Az Azzony azért Sákba vonattassek, es az viszbe vettessek [Kv; TJk VI/1. 126b] ✱ *szóval ~* szóval tart. *1659:* az Vezer retteneteskeppen haragszik, aszt mondotta: Czak szoual hordoznak az ebek[a] bennünket mint Rakoczi [Borb. I konstantinápolyi követjel. — [a]Az erdélyi követség].

20. (költséget) fedez; a acoperi (cheltuielile); (Kosten) bestreiten. *1843:* adjanak élelemre- s költségrevalót, aminthogy evégre adtak is mind a három falubéli emberek tetszések szerént ... mely pénzt Varga Katalin maga gyűjtött fel, kerületről kerületre járván, s az ily módon gyűjtögetett pénzből hordozta a bécsi útra tett költségeit [VKp 105].

21. *1570:* mykoron Lĕrĕnch deak Menegzeye leot volna, Az Zabo Janosne zyr (!) volt es zytkozodyk volt hogy nem Ieo alah az Trombitas[a] Az fychor bestie kwrwafya hog vonna Thanchot tancholnek paysos Janossal, Mykor ely Jeot volna, Mond az paysos Janosnak vggh ely az Thanchba es hordoz Mynt Joban lehet az fychor bestie kurwa fya Bozzwsagara [Kv; TJk III/2. 26].

◇ **Szk:** *kezét közel ~za* kezét közel viszi vmihez; a-şi duce mîna aproape de ceva; die Hände zu jm nahe bringen. *1812:* azt gondoltam mindjárt mindjárt egyben kapnak: a' nagy Aszszony is a kezét igen kőzél hordozván a' Groff orrához, mellyből a lett, hogy a' Groffis azon háborus állapotjában a' nagy Aszszont pofon legyintette [Héderfája KK; IB. Molnár György (58) ref. esp. vall.] ✱ *követséget ~* kb. (szerelmi) követségben jár; a umbla în solie (de dragoste); in (Liebes)Botschaft gehen. *1614:* Tudom azt bizo(nyo)son hogy zerelmeskedett az meg holt feyedelem[a] mind Imrephyne Azzonyommal mind Dengeleghine Azzonyommal ... Irogatott izengetett nekiek . Kende Ferencz Vyhely Marton voltak inkab az feö postak eök hordoztak az keöwetseget [Nsz; VLt 53/5267 G. Keörtuelyesi (21) vall. — [a]Báthory Gábor]. *1763:* A kik az követséget hordoztak az Asz(sz)ony eö Ngáhaz ugj mint Czirjék Uramék betsűletes Nemes Emberek(ne)k hallattak lenni [Kóród KK; Ks 22/XXIa] ✱ *pénzt marokkal ~* szórja a pénzt; a risipi banni; das Geld verschleudern. *1764:* A kispapok, vagyis clericusok is voltak két versben Rettenetes insolentiát vittek végbe, csaknem szemlátomást fertelmeskedtek a bokrokon, úgy az udvaron éjjelenként. Marokkal hordozták a pénzt s úgy jártak egy Szántóné nevű asszony után, aki is Henter István urammal ment volt ki ugyanoda a feredőre [RettE 166] ✱ *vizet ~* kb. vizet elvezet; a abate/devia un curs de apă; Wasser ableiten. *1757:* Virágos nevezetü Bányász Czimborák ... azan Kőztünk békességel nem Gondolván vizeket ujjanan Banyankban botsátottak hogy torvény szerént Convincaltassanak, es ha azon Bekességhez szorittatvánis nem akarnak allani, a banyajokbéli vizeket Istallyakon kárunk nélkül nem akarják hordozni s jártotni Bányájok tórkától fogva fenékig tilolomba(n) légyen [Torockó; Bosla].

Ha. *1716:* hordazta [Nagyida K; Told. 22]. *1757:* hordazzák [Torockó; Bosla]. *1810:* hordozad [K; KLev.]. *1812:* hordazzák [Kövend TA; Borb.]. *1824:* hordazni [Mezőbodon TA; Ks 89]. *1843:* tartazunk hordazni [Kövend TA; KLev.]. *1847:* hordozam [Dés; DLt 612].

hordozás 1. (huzamos v. ismételt) hordás/vivés; dusul/căratul timp îndelungat sau în repetate rînduri; (dauerhaftes, wiederholtes) Tragen, Bringen. *1782:* már a karjainkis el állatt a sok hordozás és emelés miatt [Mv; DLev. 4. XXXVI]. *XIX. sz. eleje:* Vájognak valo valu hordozásáért 9 Rf [HSzj *vályog* al.]. *1842:* közösön valo hordozás [Dés; DLt 1516].

Sz. *1675:* Nem is csuda a mifelőlünk való opinió, ha az egész keresztény világot, a hatalmas nemzetet[a] is orránál fogva való hordozással akarják magok pártjára jobban s mélyebben is vonni [TML VII, 11 Teleki Mihály Szepesi Pálhoz. — [a]A törököt].

2. magánál/magával hordás; purtare la/cu sine; Mitsichbringen. *1671:* husz bizonysagok comportalliak Bűbájosságát, kötözeset Ember Czontnak zebiben hordozását [Kvh; HSzjP].

3. *átv is* viselés; purtare, suportare; Tragen. *1712:* az Nemes Varos(na)k semmi külsö tereh viselésének hordozásával ne(m) tartozo(m) [Kv; Pk 6]. *1741:* Isten eo Kglmét szerentsésen éltesse és a' terehnek hordozására Kegyelmeivel segéllje [Kv; SRE 175]. *1805:* méltoztassék bennünket azon Articulusbeli Czikkellyeknek betü szerent való ertelme alóll fel szabadittani ..., hogy ebbe a' szerfelett való terhes időbe a' minket erdeklö sok féle terhek hordozására, sok véres verejtekeink után légyen miböl magunkan segittenünk [Torockó; TLev. 9/38]. *1812:* A Lábravaló hordozása ha bizonyossá tétetodik bizonyságok által, s meg bizonyosodik hogy a cselekedet közbe keverte el a Ferje Lábravalojat ismét büntetödik 6 Rf Török Istvánné [Nagykapus K; RAk 14]. *1847:* (A) közköltségek hordozására, hogy tudniillik Bucsum, Kerpenyes és Abrudfalva nevű három helységeknek a

méltóságos királyi fiscus ellen indított úrbéri pereket Varga Kata ... annál sikeresebben elémozdíthassa, gyűjtöttek pénzt [VKp 221].

hordozgatja magát vitetgeti magát; a face să fie dus; sich wiederholt bringen lassen. *1793:* szüretkor magát hat lovakkal drága kotsikkal, munduros cselédekkel hordozgatta [Páva Hsz; HSzjP Szabo Josefné Betsek Ilona (30) vall.].

hordozhat 1. *átv* viselhet; a putea purta/suporta; tragen können. *1721:* a' Contributiok fel vetésenek olly bizonyos Normaja lenne ... mellyet ki, ki tudvan ..., maga Quantumat könyebben hordozhassa [Kv; Ks 18/XCIII gub.]

Szk: *terhet ~. 1789:* Nem hordozhassuk tovább azon terheket [Balsa H; Ks 76. VIIIc. 176]. *1814:* a Bátyám Varga Márton nem arra valo hogy az örökséggel járo terheket vihesse hordozhassa a korhelkedés részegeskedés miatt [M.gyerőmonostor K; GyL. Varga Pál dominális bíró lev.]. *1849:* Kelemen Béni miután Zsibón[a] a konyhára fözönének béadott, s ottan ... a főzést kitanultam felszólítottam Kelemen Bénit hogy ottan azon nagy terüt tovább nem hordozhatva azon szolgálatból ki kivánok lépni [Kv; Végr. Vall. — [a]Sz].

2. fedezhet; a putea acoperi; (Kosten) bestreiten können. **Szk:** *költséget ~. 1843:* Hallottam, hogy Varga Katalinnak volna valami egyezése a három faluk közönségeivel oly formán, hogy csak azután, ha kifolytatja és megnyeri úrbéri pereket, fizessenek néki bizonyos summát. Addig pedig csak annyit adjanak, hogy a per költségeit hordozhassa [VKp 111].

hordozható 1. ide-oda vihető/szállítható; portabil, transportabil; (hin und her) tragbar. *1789:* Egy vas Lábokon állo Hordozhato Vas Kementze Rf 20 | Egy vas Lábokon állo Vas pléh hordozhato Füttö hoszszan ki nyulo vas kürtöjivel edgyütt Rf 7 [Mv; ConscrAp. 22-3]. *1843:* A' város kőzőnséges piáttzán, hol tágasságra van szűkség, nem lévén, egy koleszában árulonak is szabad, meg vájogolt, állando, hanem csakis hordozhato kolészát állitani, ez okbol kérelmes jelen kéresinek hely nem adattathatik [Torda; TVLt 1173].

2. *átv* viselhető; suportabil; tragbar. *1831:* Mivel F. Sukon kerésztül szűntelen jövő és menő Katonáknak .. Statiojok ... nem egyebűve, hanem tsupán ide F. 'Sukra assignaltatik ... mely meg kettőztetett Terűh hordozás miatt . . az Ország kőz Terhét hordozo Embereimet legkevésbé sem gyarapithatom, desőt (!) a mostan . meglévőktől is az általok tovább nem hordozhato ily kettős terű miatt (: készebbek lévén ők innen elmozdulni :) lassanként kéntelenítetem meg fosztatni [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.].

hordozkodik hurcolkodik; a se muta cu lucrurile; umziehen. *1573:* Kalmar Marton Azt vallia hogy Eyel latot gyertia vilagot az Zabo Lazarne haza tayan eo fely keolt es ky ment az hazbol ..., Latta hat Zabo Vince hordozkodyk, kerdy hogi my dolog volna, Mond hogi Im Ide keoltezem [Kv; TJk III/3. 199]. *1662:* (II. Rákóczi György) levele[a] . érkezvén Váraddá, nagy bódulást szerzett vala: mert hogy immár ... Barcsai[b] hűségére mindenek megesküdtek ... a város is szakadásra, pártolkodásra régen elkészített volna, akik lelkek ismeretének megoltalmazására igyekeznének, be a várba hordozkodni nagyon kezdettek vala | Az ellenség közelítése híréért a várban ottan hármat lőttek vala, és az egész város felzendülvén, akik lelkiismeretek sérelmétől féltenek, a várban nagyon hordozkodnak [SKr 495-6. — [a]Benne fej-i székétől megfosztott Rákóczi hűségre szólította fel a váradiakat. [b]Barcsai Ákos, a Rákóczi letétele után — a török porta beleegyezésével — választott új fejedelem.

hordozó I. *mn* **1.** vminek hordozására való; pentru dus/purtat/transportat; zum Tragen einer Sache dienend, Trag-. *1736:* Az hintónak az alsó részin, az hol az ember lába állott, táltartó és hordozó hely volt az hintó fenekin [MetTr 366]. *1809:* bagásiát hordozo 9. lovak [DLt 380 nyomt.]. *1823:* Egy beteghez, particulat hordozo aranyazott ezűst pixis, négy kis kendővel, égy arannyal kivarrott zatskoba [Szentbenedek SzD; Ks 38. V. Clenodia fam.].

Sz: *vkit kedve szerint ~ ember*? vkit az orránál fogva hordozó/vezető ember. *1766:* a' Városnak mostani Tisztartaja Mészáros György a' Városnak igen nagy kárával, a Város Jobbágji által magának enormiter Oeconomizaltatot ... mint nyakas, és Hadnagj Uramat kedve szerent hordozo ember ... perfunctorie Rationalt az Városnak kárára [Torda; TJkT V. 335-6].

2. hordásra való; de purtat; Trag-. **Szk:** *karban ~ kosár* karoskosár. *1683:* Vinczi bőrözetlen kosár n. 3. Karban hordozó kosár n. 2 [GyF; UtI] ∗ *kézben ~ csákány fokos. 1604:* egy kezbe hordozo chyakany [UszT 18/93] ∗ *kézben ~ kosár* kézikosár. *1729:* Két kezben hordozo kisded kosár [Usz; Pf].

3. fuvarozó, szállító; care transportă/cară; frachtend, befördernd. *1677:* Dezmakat, sót, és egyéb terheket Fiscus, vagy mások számára hordozo, avagy abbol viszsza menő szekeresek-is, kik vagy tilalmas helyekben valo károkat, kaszált és baglya szénáknak meg-bántását, kerteknek le-vágását, égetését, és töb insolentiakat-is szoktak cselekedni, ... ezen fellyeb meg-irt mod szerint bűntettessenek[a] [AC 215. — [a]A kártevők marháit „arestálják" és a kárt térittessék meg]. *1826:* Himlő oltáskor ... A Tyrurgus (!) Urakot hordozo Szekernek bériben Repartitio szerént fr. 50 [Szkr; Borb. I].

4. viselésre való; care este pentru purtat; was zum Tragen dient. **Szk:** *nyakban ~ szentség. 1732:* Egy nyakba hordozó Szencség 3 Scapulárával, kinek ketteje Scofiummal Varrot [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 21].

5. viselő; care poartă/suportă; tragend. *1734:* Antiqua sessiokat pedig akarmennyit foglalt Valaki együvé tőbre ne adattassek hanem amennyi tereh hordozo Ember rajta lakik ugy hasonlo keppen amelly antiqua session külön terhet hordozo szemellyek laknak kűlőn nyill főld adattassek mindenik(ne)k [Dés; Jk 446b]. *1831:* az Ország kőz Terhét hordozo Embereimet legkevésbé sem gyarapithatom, desőt a' mostan meglévőktől is ... lassanként kéntelenítetem meg fosztatni [F.zsuk K; SLt Vegyes perir. — A teljesebb szöv. *hordozható 2.* al.].

6. *fejét fenn ~* care îşi ţine capul drept/ridicat; den Kopf hochtragend. *1811:* Maga Bakos András, Jo kőzzepes termetű nem kövér, inkáb suhantz, nyalka katzéros lépésű, fejét kevésé fenn hordozo [DLt 339 nyomt. kl].

Talán az *átv* 'orrát fenn hordó' jel-sel is számolhatni.

7. ~ kalán '.' *1851:* Egy hordozó kalán 6 lot Egy hordozó kalán 9 lot [Kv; KCsl 15].

II. *fn* **1.** szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *szenteltvíz* ~ szenteltvíztartó edény; agheasmatar; Weihwasserbecken. *1732:* Egy Ezüst szentelt viz hordozo srofos Lot. 7 [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 11].

2. *szó* ~ pletykahordó/terjesztő (személy), *biz* pletykafészek; colportor/colportoare de bîrfeli; Klatschmaul, Zuträger. *1614:* ki kellene egynek az Nyeluet uonatnunk a fele zoo hordozoknak az bestye kuruaknak [VLt 53/5267].

◇ **Hn.** *1731:* A hűves út mellett, alias eb hordozo nevü helyben (sz) [Kászonimpérfva; EHA].

Ha. *1788:* hordazo [Dés; DLt].

hordozódik kb. fáradozik, töri magát vmiért; a se trudi pentru ceva; sich um etw. bemühen. *1590 k.:* Vgj tudom hogj keszbe kerte Vala Bodo Janos az Matthias Koúaczj es Balas Marto(n) dolgokot sokaigh hordoszodek, hogj megh nem Alkotta eőket vgj kezdenek esmet az perre Iarni Vgj Emlekeszem Vagjon ket esztendeje hogj ki kerte Balas Marto(n) az Causat Bodo Janos keszeből [UszT].

hordozóskodás szállítgatás, hordás-vivés; ducere-aducere; Hin- und Hertragen. *1610 k.:* Kegmes vrunk ertywk az Nemessegnek miltatla(n) panazolkodasabol, hogy az vizen valo hordozoskodasnak va(m)yath nem zenwedhetik abbol valo zabadsagokat kewannyak [Dés; DLt 325].

hordozóskodik 1. hurcolkodik; a se muta cu lucrurile; umziehen. *1658:* Az Lengyelek be ütesekkor, minden Ember a' Varban hordozoskoduan hirtelenseggel, ... fizettem megh a' szekereseknek fl. 3 [Borberek AF; WassLt Perc. 26]. *1751:* hogy Miron Peterné és az veje azon eczaka hordozoskattanak volna, vagy költeztették volna az pénzt nem láttam [Gyeke K; Ks]. *1763:* töb gabonát raktaké azon szekérre nem tudom bizonyoson, mivel én azonb(an) a' magam szekeremhez fordultam el onnan s az alatt hordozoskodtanak s rakták azon szekeret [Szőkefva KK; Mk V. VII/1. 43 Helmáts Lapadát (45) jb vall.].

2. cipelget, hordozgat; a duce/căra; wiederholt tragen/schleppen. *1843:* hirtelen kelletett fel kelnie beteg ágyából holmit hordozoskodnia [Kispetri K; KLev.].

hordozott hurcolt; dus, tîrît; getragen/schleppt. **Szk:** *cseren ~ kurva* hírhedt/nagy rima/szajha; curvă mare, căţea; große Hure. *1729:* Sok káromkodási és mocskolodási között diffamálta[a] Cseren hordozott kurvának [Dés; Jk. — [a]Bakos Mihályné Székelyhidi Anna Cserei Juditot] ✱ *köpenyegben/köpenyeg alatt* ~ nagy lotyó/szajha; curvă mare, căţea; große Hure, Petze. *1746:* Praetendallya Kováts Martonné Kerekes An(n)a Aszony Szekely Marton ur(am) ellen, hogy ègy veka török buza adosság iránt öszve veszvén kurvának boszorkánnak, az patak mellett köpenyegben hordozottnak szidta pronuncialta | az J. motskolta, boszorkányozta, köpenyeg alatt hordozottnak s ebadtanak, kurvának szidta[a] [Torda; TJkT III. 67, 77. — [a]A felperest] ✱ *társzekér után ~ kurva* 'ua.; idem'. *1749:* solide importaltatik hogj mind magát az At mind feleségét az Jk illetlen s, bestelen szokkal afficialtak ... Az A(na)k feleségét illyen szokkal: orszag fojta tár szekér után hordozott kurva [uo.; i.h. 258].

A hsz-i Köpecen e század első felében még a *cseres kurva* 'ua.' szk divott [Néhai K. Sebestyén József egykori közlése].

hordozta szk-ban; în construcţie; in Wortkonstruktion: *tatár ~* tatár hurcolta lotyó/rima/szajha; curvă dusă de tătari; vom Tataren verschleppte Hure. *1634:* Zigiarto Mihaly ... szidgia uala ezt az Rab Ilona Azzont Tatar farkkal fekotnak, Tatar hordoztanak, az lelekkelis szida [Mv; MvLt 291. 9b].

hordoztat 1. vitetget; a duce mereu/întruna; wiederholt bringen/holen lassen. *1593:* Migh fejedelem zamara valo biro voltam, en hoztam fel az adoth ne(m) hagia vra(m) velem hordoztatni az mas ember Jobbagia adaiat [UszT 10/93]. *1776:* Jósika Imre úr . Különben sincerus és embert szerető barátságos úriember lett volna .. Vajon hová lettek a tevéi ? mert a múlt esztendőkben vett volt kettőt, melyeket vásárokra hordoztatott s pénzért mutogatták [RettE 363]. *1844:* Az irós vajat tegnap és ma, Vendéglőtől Vendéglőhez, Czukrászokhoz, 'Semlésekhez hordoztatta Anyám, tegnap 30 xt ígértek fontjáért [Kv; Pk 7].

2. *~ja magát* vitetgeti magát; a face să fie dus; sich wiederholt tragen lassen. *1756:* Ezen embernek még néhai Atyára is Matyas Juonra egész falustol nagy gyanuságunk vólt, hogy ördögi Mesterséggel, boszorkánysággal elő gonosz ember let volna, . mely szerént egész Suspicionk vagyon az Inctus Mátyás Ignára is, hogy ő is emlitet Atyárol rá maradott gonoszságokban magát elegyittené, eczakánké(n)t hintoval boszorkányági gonoszságokbol hordoztattya magát [Vályebrád H; Ks 62. 22]. *1759:* Hajkul vram ... midön ho nem volt, Kortsomákrol kortsomákra, hol magát egyedül, hol Feleségestöl hordoztatta, a' Mlgs Groff Ur ökrein és szánnyán, és a' szárazon szánkazott [Marosludas TA; TKl Bunye Juon (24) jb vall.]. *1823—1830:* Szokták pedig ottan[a] a kényesebbek gyalogkocsiba (:portchais:) hordoztatni magukat [FogE 241. — [a]Göttingában].

3. hordat, szállíttat; a dispune să fie cărat/transportat; befördern/bringen lassen. *1677:* Vámmal Nemes ember maga majorságábol valo javait hordoztatván; nem tartozik [AC 272].

4. széthordat; a dispune să fie distribuit; austragen/-bringen lassen. *1590:* Byro paranchiolatiabol hogy az Zaz[a] vraincknak Cedolat hordoztattam attam zolganak errette f. — d. 10 [Kv; Szám. 4/XX. 2. — [a]Olv.: száz].

5. hurcoltat; a dispune să fie dus/tîrît; schleppen/tragen lassen. *1564:* felit az lw feieknek w felsige hadba külte es feliuel az zeginy nip között iart es hodoltatot es maganak louanak elest zedet, az ky meg nem sarcol az meg fogatta fogua hordoztatta es verette [Cssz; SzO II, 180].

Szk: *lófarkon ~. 1589:* Az Hozzu Marton vincellere, hogi magat fel akaztotta volt, hogi Biro vram lo farkon hordoztatta, es az akazto fahoz lo farkon vitette, temeteseiert attam az Ciganoknak d. 20 [Kv; Szám. 4/X. 14].

hordoztatik 1. hurcoltatik; a fi dus; getragen/schleppt werden. *1662:* Ali csauz és a vezér több követei . mindenütt a táborral ott hordoztatván, itt is a városban jó őrizet alatt tartatnak vala [SKr 184]. *1759:* (A tolvaj)

meg fogattatott, és à lopott portékák à Nyakára fűgesztettvén, à Sokadalamb(an) fel s alá hordoztottván, meg verettetett [Bulzest H; Ks 112 Vegyes ir.] | (A tolvaj) egy kantárt, egy Szűgyelűt és egy pár kengyel Szijat lopván, ezen általa lopott portékák à Nyakára akasztattanak, s ugy hordoztatott fel s alá à Sokadalomban à honnét à Sógora váltotta ki 12 for. [Tomnátyek H; i.h.].

2. *vmi az időnek alkalmatosságaitól* ~ kb. vmi az idő/a viszonyok változásától függ; a depinde de schimbarea vremii/împrejurărilor; von der Änderung der Zeiten/Verhältnisse abhängen. *1677:* Fejedelmek a' Libera Electio szerint választatván, azoknak praescribalando conditiok, az időnek alkalmatosságitol hordoztatnak [AC 255. — Az Index-ben hivatkozott artikulus így szól: a' választando Fejedelmeknek személyek, és az időnek kivánsága szerént szoktanak à Fejedelmeknek Conditiokat praescribálni, és azoknak pro ratione temporis vagy változtatását, vagy helyben hagyatását az időnek mivolta hordozza magával (AC 18)].

hordoztattat hurcoltat; a dispune să fie dus; tragen/schleppen lassen. *1722:* ez azert sokat kőnjeregvén nékiek, ugj nem verének halálra, hanem megfogván még kőtezének erőssen ... az után harom egész hetek alatt erőssen kőtőzve Falukrol Falukra hordoztattatának [Velkér K; Ks 7. XV. 6 Moldován Juon (46) zs vall.].

hordoztattatik hurcoltatik; a fi dus; getragen/schleppt werden. **Szk:** *lófarkon* ~ a fi tîrît de coada calului; am/beim Pferdeschweif geschleppt werden. *1591:* Minthogi ... Bathor Simon, es zappanios Jstuan, eoltek megh Zeoleos Gaspart, es Kis Georgnet ... es eok voltak rekkenteoys, ..., teccik a teoruennek, hogi eleozeor megh czigaztassanak, megh czepegetessenek. Annak vtanna heu fogoual megh fogdottassanak (!), lo farkon hordoztatassanak, vegezetre mind ketten neggie vagatassanak es ezeknek tagai (!) niassba vonassanak [Kv; TJk V/1. 109].

horgad hajlik; a coti; biegen. *1748:* Ezen szőllőt ... Kornis Istvan Vr szőllőjebeli acquisitumanak hallottam lenni a' régi emberektül, a Botos rész szőllőjinek felsö véginél egy kisségg alább horgad a felső vége [Backamadaras MT; Ks 38/II. 3].

horgadás görbület; cotitură; Krümmung. *1814:* az árok Sz Lászlo felé kőnyőkősül a Horgadassal [Nyárádsztlászló MT; Sár.]. *1830:* halom hányatott az ut horgadása szerént [Hidvég Hsz; Mk].

horgas[1] **I.** *mn* **1.** görbült, hajlott; încovoiat; gebogen/krümmt. *1573:* Anna Molnar Istwanne, azt vallia hogi ... agoston Mond neky Katonak Te Nylwan valo bozorkan vagi kapubely chigan vagi Inkab lakna(m) egi hazba egi ebel hogi ne(m) weled mert annalis alab valo vagi horgas kěrmed vagion | Erdely gaspar azt vallya, hogy eoneky ezt Monta Agoston te Erdelyi gaspar olyan Bozorkany az Anyad hogi Neked kezedet Megh keotette hogi leaniat Megh Neh verhesd soha myg Te els, Mert az egi chigan ollian horgas az keze Mint az kapwban valo chigannak [Kv; TJk III/3, 87]. *XVIII. sz. eleje:* ă mely Lovaknak káváson horgas ă nyakok azok Pompas lovak, ă félék ă Török lovak [JHb 17/10 lótartási ut.]. *1772:* Staturája volt a szegény Székely László úrnak középszerűnél kisebb kevéssé horgas orra, de nem disztelen [RettE 270].

Szn. *1574:* horgos Balint [Kv; TJk III/3. 398]. *1734:* Horgos Dávid jb [Szentpál K; TKl]. *1756:* Horgas Dávid [Kötelesmező SzD; TKl].

Szk: ~ *lábú* karikalábú. *1600:* Anna azzony horgos labu [Kv; Szám. 8/VI. 87]. *1802:* Sűttős Daniel horgas lábu [DLt nyomt. kl]. *1844:* Litseszk Nyikolájé ... egy kissé horgas lábu [DLt 1173 ua.] ✱ ~ *orrú. 1775:* Dániel Tódor magas, száraz, himlőhelyes, nagy horgas orrú ember vala szegény [RettE 355]. *XVIII. sz. v.:* egy vértse Szűrke horgos orru hodos 4 esztendős kancza [Pf]. *1825:* Mojsza Kinda kevéssé horgos orru [DLt 969 nyomt. kl].

2. görbe, hajlított; curbat, îndoit; krumm, gebogen. *1589:* Harom puska palazk, kettej horgas Bialchont [Kv; KvLt Vegyes I/2. 68]. *1637/1639:* Egj Ezusteos kard kett boglarral toroklattjanal ... horgas maroklatu [Kv; RDL I. 111]. *1680:* Arany valosztáshoz valo öregh üvegh tőkők no. 3 ... horgas szarú arany valosztáshoz valo tőkecskék no. 9 [A.porumbák F; ÁLt Inv. 23]. *1753:* A pinczeb(en) ... Bor Tisztito horgos rosz ecset Nro 1 [Szentmargita SzD; Ks 18. CII]. *1758:* Cserefa deszkából horgas Lábra készült asztalocska [Déva; Ks 76. IX. 8]. *1789:* Egy Fü vágo laposs horgas kés. Fa az Nyele ... xr 25 [Mv; ConscrAp. 23]. *1803:* Egy tört talpu fa-olajos és etzetes hajagos egybe ragadott horgas száju karafina ... Más ehez hasonlo ép horgas nyaku kettős karafinák [Ne; DobLev. IV/858. 2b]. *1805:* Pistolyok ... 9. Egy pár Lűttíchi, ezűst készületű, horgas kápáju | Pistolyok ... 27 Egy pár 'Sebbe való ígen szép Ánglus mordály Londonba csinálták, ezűstős horgas kápával [Mv; TGsz 52]. *1806:* egy kisdég horgos labu egerfa asztal [Bodola Hsz; BLt].

Szk: ~ *fésű. 1734:* Vásároltunk ... Egy hargos fűsűt flo. — //12 [Kv; Ks 72. 53]. *1735:* Mlgös Groff Kornis Sigmond Urfi eö Nga' számára ... Hargas fűsűre flo. — //24 [Kv; i.h.]. *1745:* Egj bonto és egj horgas Fűsűért [KGy]. *1823—1830:* A deákoknak[a] nem volt szabad a kollégiumon kívül horgas fésűt hordozni fejeken, egy garas büntetés alatt, hanem a fésűt a felszegezett kalapba dugták, s ott hordozták, hogy mikor borzasodnak, megsimíthassák | A deákoknak hajviselete sokféle volt, mert gyermekkoromban a fő közepét mind megnyírták törpén, elől hagytak hosszan, hátul is igen, és azután az elsőt a nyírt hajon keresztül hátrafésülték az hátulsóhoz, s az első az hátulsóval összeért, ott horgas fésűvel összefoglalták, mely fésű az egyik fültől a másikig ért ... és ezt a nyírást nevezték calamistrálni [FogE 67, 107-8. — [a]Mv-t] ✱ ~ *fésűre vágott haj. 1823—1830:* Még mindeddigelé egy deáki kurta mentében s deákoson horgas fésűre vágott hajjal jártam az udvarban [i.h. 141] ✱ ~ *kalán. 1793:* egy gazdálkado horgos kalány egy horgos gazdálkado kalány [Mv; KCsl 5]. *1804:* egy nádméz porozo horgos jukatos ezüst kalán [Koronka MT; Told. 19]. *1851:* Egy kis horgas kalán 1 1/4 lot [Kv; KCsl 15] ✱ ~ *kard. 1674:* Vagyon egy kard mely az Uram eleije volt aranyas szeles horgas kard ... Vagyon más egy Viseltes egyenes kard mely az szegény atyamé volt [Beszt.; WassLt 72/6]. *1697:* Egj horgas kard szijjas boglaros tarsollyával [Borberek AF; Mk Alvinczi Péter lelt. 8]. *1823—1830:* Ezen polgári katonaságnak elöljáro serge

(avantgárda) állott a magyar mesteremberekből, kik is gránátszín mentében, magyar nadrágban s csizmában voltanak, háromszegű kalappal és magyar horgas kardal [FogE 259] ✱ ~ *kardocska. 1823—1830:* Régen hosszú horgas kardjok volt a magyaroknak, mellyel, ha szükség volt, egyszeribe táborba szállhatott, és csak a consiliariusokat láttam gyermekkoromba kicsiny ezüstös horgos kardocskával járni, későbbre a Királyi Tábla assessorait; de most mindennek megrövidült s megkeskenyült a kardja, most csak címer, de nem fegyver [i.h. 64-5] ✱ ~ *körmű. 1573:* Zekel Andras Azt vallia hogi Mikor Immar p(er)be volna agoston Katoval, Eccher Megen hazahoz agostonnak, tezen Zo bezedeket kato felel, Mond hogi vgian Bozorkan az ely higed ollian az mynt az kapwbely chigan horgas keormw, Az vtan kwlte volt eotet teobekel agostonhoz kato keowetetny, Mond Agoston Nem akarom teorwenelkwl hadny [Kv; TJk III/3. 87] ✱ ~ *szablya. 1714:* Horgas Szábja (!) mind hozza valo appertinentiakkal egjütt fl Hung. 14 [AH 7].

3. kampós; încîrligat; hakenförmig, hakig. *1592:* 22 february hogy Az derek Ieg meg Indolt Akoro(n) wezze 5 Chyaklia Az wyzbe Chynaltattam Mindiarast, harom Chyakliat ket egyenest egy Torozkay wasbol f — d 32 Egy horgos Chyakliat egy Apro vasbol f — d 8 [Kv; Szám. 5/XIV. 39]. *1597:* uottem egy apro uasat d 10 cynaltak horgas cakliat belole [Kv; i.h. 7/XVI. 117]. *1669:* Egj konjhara valo horgos szito vas [Kőhalom NK; Ks 67. 46. 24a]. *1677:* Vas verő ház . Vagyon e felet[a] egy víz eresztő rúd, mellyenis vagyon fellyül és alól köpüs, horgas vonó és tartó vas [Madaras Cs; CsVh 50. — [a]A vasverő tőke felett]. *1750:* Onnét bé menvén az Malom ajtaján .. Vagjon egy jégelő vas csáklya, és más horgas csáklya [Szamosfva K; JHbK LVIII/4. 7]. *1775:* az mü ökrünkön egj szep réz harang[a] lántzal levén fel kötve valami Dalnaki Legények oda menvén nem tudák le venni, s egj horgas lántsa léven nállok azzal az ökör nyakát el akarta vágni a harangért [Oltszem Hsz; Mk II. 2/71. — [a]Értsd: kolomp].

Szk: *bécsi ~ mérték* bécsi kampós mérleg. *1758:* Egy 30. fontot tarto bécsi horgos mérték Nro 1 [Déva; Ks 76. IX. 8] ✱ ~ *kulcs. 1603:* Fekete Jstwan vallia Nyres Martonnak Az eönnen gyermeketeol hallottam aztis igy bezelle megh ennekem, hogy amikor immar a' kar eset az vtan Apam Zegezte be az tw aytotokot az my horgas kolchiwnkkal, hogy az kwldwsok be ne mennienek [Kv; TJk VI/1.642]. *1688:* Az malom ajtaja deszka, semmi vass rajta nincse(n), egy tőke zár rajta, azon molnár házacskánakis horgas kolcsal nyilo deszka ajtaja [Csicsógyörgyfva SzD; BK] ✱ ~ *kulcsú. 1647:* Drasson vagion az Udvarhaz ... Ez kapú felett vagion egy tapaszos, sendelyes haz, melyre megyen egy fa gradicz, melynek felseo felén vagyon egy fęl szer vas sarkú pantú, horgas kolczú aito egy kis folyosóra [Drassó AF; BK 48/16] ✱ ~ *szomokszeg. 1625:* chinaltattam ... ket szaz horgas' szomok szeget az ora keőrül valo Circulusba(n) [Kv; Szám. XXX. 17).

4. ? görcsös, göcsös, bütykös; noduros, cioturos; knotig. *1590:* Veottem ... Az Schyutneky (!) [a]Erdorol horgos faat 8 zalat p(ro) f 1 [Kv; i.h. 4/XVII. 8. — [a]A Sütmeg (TA) tn elírása lehet]. *1666 k/1687 k.:* A' Havadi Praedikátor számára Ferenczi Márton is hagyott Szén egetőb(en) egy mosolygo horgas alma fát [Havad MT; MMatr. 158]. *1697:* Abram Győrgy hagyott egy mosolygo Alma fát ... az Adorjáni[a] Templom számara [i.h. 160. — [a]MT]. *1727:* Másadik Erdő ... Metája alol a széllyin egy fiatal vaczkorfa, a Tőve felé horgas [Vajdasztiván MT; JHb IX/12]. *1757:* Egy darab Csere Erdő helly, mellyb(en) vadnak egy néhány horgos Cserefák [Nyárádsztlászló MT; Told. 18]. *1840:* a gyuri kertyébe bé mentem égy horgos almafa ala [Dés; DLt 1073].

Szk: ~ *bogos. 1798:* láttam is valami horgos bogos fa volt [Backamadaras MT; CsS]. *1818:* égy közép szerü nagyságu erdötske Gyertyános része horgas, bogas [Jedd MT; LLt].

Hn. *1591:* Horghas bewk teowebe(n) (sz, k) [Kissolymos U]. *1676/XIX. sz. eleje:* Hargas bük tővin (sz) [uo.]. *1699:* Horgas Bik alatt (sz) [M.zsákod U]. *XVII. sz. v.:* az horgas Czere alá (sz) [Nagyiklód SzD]. *1761:* A hargas keresztfánál (sz) [Szárhegy Cs]. *1773:* a Horgos Kerezt fa uttya (sz) [uo.]. *1797:* Horgas Cserealya [Koronka MT]. *1822:* A' Horgos Bűk (e) [M.zsákod U.]. *1825:* 'A horgas Bükkben (e) [M.hermány U]. *1850:* Harmadik horgas (ku). Második horgas (ku) [Dés]. *1860:* Horgas Bűkk (e) ... napnyugotról és északról a horgos bükki szántok [M.zsákod U]. *1864:* Pádina alhatár nevekkel hargas hid, nyires, padina sorka [Vasláb Cs; GyHn 65].

5. ? göbös; noduros; knotig. *1685:* Gyermek lovak Szürke, bal felől az első lába horgas [UtI].

A '? pókos' jel-sel is számolhatni.

6. kanyargós, tekervényes; cotit, şerpuitor; schlängelnd. *1770:* A' Nyárád árkainak szorosságait meg-szélesiteni. Horgas follyásit, néhol kitsin Földeknek keresztül vágásaival meg egyenesitteni [Cserefva MT; Told. 9]. *1781:* az Mezőről bé jövő Hargás Árok [M.andrásfva U].

Hn. *1464:* ad unum stagnum Horgasser vocatum. inter duo stagna Hargasser vocata [Nagyernye MT; Barabás, SzO 107. — L. még i.h. 112]. *1641:* horgos ér neuw heliben (k) [Kilyén Hsz]. *1653:* az Horgos Uczában [Sárd AF]. *1668:* az hórgas Utsában [uo.]. *1672:* az Horgas erre megyen lábbal (k) [Kilyén Hsz]. *1679:* horgos Er mellyéke (r) [Vajdasztiván MT]. *1680/1825:* Az horgas Érben [uo.]. *1694/1764:* A Horgas patakan kivűl [Abafája MT]. *1737:* a' horgas gyepüre jő véggel (sz) [Désfva KK]. *1754:* a' Horgas árkon alól lévő Rétbenn (k) [Fejérd K]. *1761:* az Falun alol az horgos áruknál (k) [uo.]. *1767:* A Horgas Gyepünél (sz) [Póka MT]. *1792/1808:* a Hegy meget Horgas pataknál (sz) [Búzásbesenyő KK]. *1826:* A' horgos Útnál (e) [Póka MT]. *1831:* A Horgas ut mellett (k) [M.valkó K; KHn 107].

7. kb. horogszerűen kanyarodó; care coteşte ca un cîrlig; sich hakenförmig biegend. *1618/1687 k.:* égy horgas föld ... 3. napi járás [Berekeresztúr MT; MMatr. 223]. *1639:* Az Patak mellett egj horgas föld (sz) [M.köblös SzD]. *1647:* Az Lonka Tava előt ... egj horgas feőld az Szamos felől [Szentmargita SzD]. *1684:* az közepin peniglen horgas livin[a] ... intiztünk az két végében mint égy singnyit, az közepin peniglen egy borna földnel nagyobbat [Dés; DLt 446. — [a]A föld]. *1718/XVIII. sz.:* A Szoroson tul vagyon egy hargos szánto föld, vagy egy faltsa [Széplak Sz; Berz. 7. 68/1]. *1725:* az felső halavány végiben egy darab horgos föld [Dés; DHn 26]. *1737:* Sos János .. hargas szánto földe [Mocs K; JHbK LIX/26. 12]. *1756:* földe ... Borozdája nem egyenes hanem horgas [Nyárádsztlászló MT; Sár.].

1864: Hargas ... a Földek mind hargasok [Magyarós U; Pesty, MgHnt LVII, 243a].

Hn. *1578:* zanto feold wagion ... kit horgas feöldnek mondnak [Dellőapáti SzD]. *1604:* hargas feold [Bikafva U]. *1617/1628:* tudom ... az horgas földet az hegy megett [Ditró Cs]. *1622:* az Horgas retb(en) (k) [Kozárvár SzD]. *1623:* az horghas labban (sz) [A.csernáton Hsz]. *1627:* Az Horgas Vapaban (sz) [Lőrincfva MT]. *1660:* horgas föld [Kászonimpérfva]. *1670/1752:* az Horgas Faron az Rakottyásban [Tancs K]. *1671:* Az Horgas föld (sz) [Szentimre Cs]. *1675:* az Also hargas Föld vegeb(en) (sz) [Petek U]. *1681:* az Horgas Láb [Szászszztlászló NK]. *1684:* az horgas lábban (sz) [Sárd AF]. *1685:* a' Horgas Tonál (k) [Nyárádtő MT]. *1692:* az horgas Martba(n) [Sinfva TA]. *1707:* a' horgas föld mellet [Pálfva U]. *1718/1801:* a horgos tetön (sz) [Pócsfva KK]. *1721:* az Nyilas földek végén, kiket Horgas földek(ne)k is hinak (sz) [M.gyerőmonostor K]. *1728:* A Felsö horgas tó karaján (k) [Komolló Hsz]. *1744:* Horgos vápa oldalán (sz) [Vécke U]. *1752:* Az Hargas lábba (sz) [Buza SzD]. *1762/1779:* A Horgos Gaz alatt (sz) [Szilágycseh]. *1767:* A Horgos Lábak Kőzőtt (sz) [Feketelak SzD]. *1779:* A Hargas Lábban (sz). Az Horgas Lábban (sz) [Retteg SzD; OL ErdFisc. XII/Í12. Fasc. 13. R]. *1795:* A Horgos földek mellett (k) [Magyaró MT]. *1799:* horgos kert nevezetü füves Kert [Albis Hsz]. *1803:* Hargas To nevezetü helyb(en) (k) [Dombó KK]. *1815:* A Nagy Vőlgyben a Horgas Földek véginél (sz) [M.bece AF]. *1853:* A' kanta hágónál, vagyis sós-kútnál az ugy nevezett hargos föld (: mert egy hegy körül van :) [Kv; KmULev. 4]. — L. még BHn 27, 49, 169; KHn 103, 112, 139; THn 14-5.

8. ~ *ház* '?' *1652:* Az Várba fel jövő ut felől az horgas házak végétől fogva az Harcsa fark bastyáig valo kőz kő falon vagyon lővő lyuk N. 20 | Az Golyobisos boltrul eleb menvén Job kézre, az horgas ház alat valo Pinczebe(n) nyilik, egy félszer szinlet, vas sarkon panto(n) forgo deszka Ajto | Ez Pinczéből ki jűvén tértűnk az Horgas házra [Görgény MT; Törzs]. *1681:* mar egj kevés Epűletem Görgènjb(en) leszen mivel Aszszonjunk azt à kőfalt is nekem atta ã kj a' Piatzon vagjon, a' Horgos haznak is a' meljket Szeretem egikét aztis nekem atta Aszszonjunk [Körtvélyfája MT; BálLt 1].

9. ~ *és csavaros hurkájú* '.' *1835:* Huszár katona Gyárfás Ferentz (57) vall Császár Sámueltől Horgas és Csafaros (!) Hurkáju embernek szidalmazni hallottam [Sszgy; HSzjP]. — L. még *csavaros* al.

II. *fn* kb. horogszerűen kanyarodó (szántó)föld; ogor/arătură care coteşte ca un cîrlig; sich hakenförmig biegendes Ackerfeld. *1727:* Az Oszeg nevű horgasb(an). Az Dobran alatt valo Hargasb(an) (sz) [Vajdasztián MT; JHb IX/7. — Tomai László kijegyzése].

Hn. *1577:* Az bott horgasnak kyt hynak [Jobbágyfva MT]. *1578/XVII. sz. köz.:* Az Horgasban az Illies Ianos feolde (sz) [Kide K; BHn 86]. *1600:* az horgas tuise alatt (sz) [Fintaháza MT]. *1613:* az horgosban (sz) [Ne]. *1622:* Az horgas vegen (sz) [Virágosberek SzD]. *1624:* Az horgasban (sz) [Nyárádtő MT]. *1632:* az hargas [Nagymoha NK]. *1646:* Az horgasba(n) (sz) [Mezőkirályfva K]. *1652:* az Szep mezeón az kűlseö Horgosb(an) (sz) [Sszgy]. *1653:* az horgosban [Kercsed TA]. *1658:* Az Horgasban (sz) [Ne. — L. még EM XXXVIII, 228, ETF 58:19]. *1676:* Az horgos (sz) [Válaszút K; BHn 169]. *1687:* A Nyir alatt a Porgolath horgassanál (sz) [Désfva KK]. *1694:* az horgosban (szö). Az To horgoson aloll (r) [Póka MT]. *1699:* Borcza hargasánál (sz) [Egeres K; KHn 191] | Hargasban (sz) [Siklód U]. *1701:* Hargos nevü labban (sz) [Torja Hsz]. *1730:* az hargasban (sz) [Ne]. *1741:* Az horgasban (sz) [M.nemegye BN; Múz-Radák]. *1750/1797:* a' hűgedűs (!) hegye alatt a' horgosban [Nagydoba Sz; Borb. II]. *1751:* horgas (sz) [Szentgyörgy Cs]. *1756:* Az Hargas nevezetü Forduloban [Karatnavolál Hsz] | Az Hargas (sz) [Sszgy]. *1760:* Az hargasba (sz) [Körtvélyfája MT]. *1761:* az Boglyosban, vagy is Horgasban [Déva; Ks 94. 24. 4]. *1770:* az Felmenő horgasban ... az Földek dölnek meg rajta [Köpec Hsz; Köpeci lev.]. *1778:* Az Hargasba (sz) [Csapó KK]. 1780/1828: Horgosban (sz) [Szentimre Cs]. *1781:* Az Hargasban (sz) [M.andrásfva U]. *1783:* A Horgas Réttye (k) [M.köblös SzD]. *1794:* A' Hargasba (sz) [Jára MT]. *1797:* Holt Kűkőllő mellet a hargasban (sz) [Bordos U]. *1807/1832:* Hargos (sz) [Csekelaka AF]. *1809:* A Csokás hargossáb(an) (sz) [Jára MT]. *1845:* A' Hargasban [Doboka]. *1836/1840:* HorgosTo [Dés]. *1853:* Veress láb vagy Horgosba (sz) [Szentsimon Cs]. — L. még BHn Mut.; DHn 10, 13, 15, 19; KHn Mut.

◇ **Án.** *1679:* Horgos (agár) [EM XLIX, 596].

A címszó forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

horgas[2] *fn* kb. 40 dénár értékű ezüstpénz; monedă în valoare de 40 de dinari; Silbermünze im Werte von 40 Denar. *1701:* az fejer Czondramot el adtam harom horgason ... az az harom horgast is beküldöttem kegyelmednek [Ne; BLt 9 Toth István édesanyjához Toth Balásnéhoz] | Az kik az Tanczolok(na)k helyt adtak, két horgasra bűntettessenek [Szentdemeter U; Ks 90] | Balas István az szitokért egy horgassal ados [Vécke U; i.h.]. *1705:* Vettem ... egy darab szanto földet retivel együtt 3 horgassal Zallagon id est den 102 [Selye MT; Told. 76] | Az pénznek pedígh folyásab(an) hogy confusio ne essek, szűkségesnek itiltűk kí irnj, mint determinaltatot volt az pénznek állapattya az elmult esztendőb(en) itt Szebenb(en) A' mostani Szebeni uj vagy reghi de Császár kepere vert horgasok negyven penzben ... járjanak és számláltassanak. Az Császár képére vert horgasokon kivűl valo horgasok(na)k pedigh valora és allapattya ugy marad es hagyatik az mint volt [Nsz; KvLt I/192 gub.]. *1716:* adot el Gyekeben Biro János 60 // berbécset, mellynek 54gyit atta el pároson hét hét horgason, melly tészen f. Ung. 63,, 72,, három párt item adot hat hat horgason facit 6,, 12,, [Gyeke K; Ks 90]. *1722:* Attam Labancz Peternek ket veka Török buzat hitelben fizesse vekajat egy horgassal. Olar Peternek hitelben ket vekat egy egy horgason Herebóranak attam negj vekat vagj egj horgassal fizesse megh öszre kelve vagj csipelven adgyo(n) 4 veka buzat [Lezsnek H; Szer.]. — Vö. a *horgaspénz* címszóval.

Több más, az itteniekkel egykorú történeti adalék idézésével Csefkó: MNy XX, 198-9 a címszóbeli pénznem értékét 15—17 kr-ban határozza meg, és az elnevezés magyarázati kísérletével a nevet népi jellegűnek minősíti. Noha a *horgas pénz* szk-ból (l. ott) jelentéstapadással alakult címszóbeli pénznemnév valóban népi eredetű elnevezésnek tekinthető, de mint ilyen közkeletű név — a fenti 1705-beli adalék tanúsága szerint — bekerült gub-i leiratba is. Az onnan fennebb közölt kijegyzés aztán lehetővé tette a szerk. számára a címszóbeli pénznem értékének megközelítően pontos meghatározását is. — A *horgas pénz* → *horgas* jelentéstapadás már a XVII. század végén végbemehetett, mert már 1701-ből van rá jelentéstapadásos bizonyságunk; a *horgas pénz*-re csak hat évvel későbbi adalék került a kutató tollára.

horgasacél acélfajta; un fel de oţel; Art Stahl. *1599:* Feier Antaltol hoztam 1 Rud atzelt ... d 50 Zabo Gieorgiteol hoztam 3 Darabotska Torozkaì atzeltt ... d 45 ... 3 Masa 25 lb Horgas atzelt f 30 d 37 1/2 [Kv; Szám. 8/XI. 18].

horgaságas csűrágas; crăcană-proptea de şură; Scheunenstrebe. *1666:* Az kert közepin egy öreg csűr, négy bokor horgas ágason, hat bokor törpés ágasokra [Gyalu K; ETF 108. 18]. *XVIII. sz. eleje:* Vagyon az Udvaron egy Csűrnek valo 4 horgas ágos, oldal ágos Nro 11 [Kv; LLt Fasc. 71].

A csűr fedélszerkezetét tartó páros oszlopocska leírását l. Jankó, TAszT 108 (vázlattal a X. tábla 6) és nyomában — jól szemléltető vázlattal — MNr² I, 205.

horgasan 1. *átv is* görbén; strîmb; krumm. *1630:* Az Mikor az Menieczke betegh vala altal hiuatanak engemetis oda mutatak ennekem is akor az menieczkenek az testet s az minemű farczontia szokot lenni, embernek azt latam hogj ugjan horgason be hajlot vala [Mv; MvLt 290. 220]. *1779:* (Pap Lupujt) sok beszedéért veszekedéséért horgasón valo járásáért Horobanak nevezték az emberek [Girolt SzD; GyL. Kővarán Grigór (95) jb vall.] | horgósón valo járásáért it hítták Horobanak [uo.; i.h. Kólcza Lukács (62) ns vall.]. *1822:* Pintye Stoika ... a' jobb lábával egy kevéssé a Csipőjéből horgoson jár [DLt 91 nyomt. k.]. *XIX. sz. m. f.:* Nenézz ojan horgasan Szárag meg a fogasan[a] [Asz; EMKt Egyes versek gyűjt. — [a]Táncszó].

2. kanyargósan, kanyarogva; cotit, şerpuitor; sich schlängelnd. *1772:* Nem de nem ... okaé ennek az, hogy ő Excellentiája Malmátòl fogva le egy darabig; hegyek kőzőtt, és horgasonnis menvén a' Víz; őszve szorul, s magát ki nem őntheti? [Kük.; JHb XX/27.7 vk]. *1800:* így igen Horgoson, és mind a nyilokra, mind a kaszálora valo nézve igen Káros lenne az utt [Backamadaras MT; Hr 1/40]. *1823—1830:* Lipsia[a] térségben fekszik ... E kerített város törpe kőfallal és sánccal. A sáncán kívül gyönyörűséges sétálóhelyek (Allék), ángluskertek, melyeket a sok utak formálnak horgoson, vagynak [FogE 193—4.—[a] Lipcse].

3. kb. görbületesen; cotit, curb; krumm, mit Krümmung. *1666:* az kapu Sarkatól fogva egész ki az Ország uttya felé valo kertig egyenesen Lipcsei Győrgyne Aszonyo(m) számára valo rész legye(n) ugy mindazáltal az kut taja(n) ha széntén (!) horgossa(n) essék is de az kutnak felét birjak egyik udvarhoz más felét pedig másik udvarhoz [Ne; Incz. III. 5b]. *1727:* ezenn Tomboldos nevű bértzen tul, az mint horgasonn tekeredik az Bértz azt most Czibrésnek hijjak az Balavásariak[a] [Szövérd MT; Ks 12/III Steph. Kádár (70) jb vall. — [a]A Szövérddel tőszomszédos település lakosai]. *1797/1800:* a' Verőfény farkán horgason bé menő Láb (ku) [Mezősámsond MT; EHA]. *1835:* (A telek) felsö vége horgasan jár [Kakasd MT; MRLt.—Tomai László kijegyzése]. *1864:* Horgas szántók, melyek horgason kanyarodnak [M.valkó K; KHn 112] | Horgos hoszszu hargason járo földek nevét mostis viseli [Ócfva U; Pesty, MgHnt LVII, 275b].

horgasbab paszulyfajta; un soi de fasole; Art Bohne. *1761:* Egy veka borso Szilva horgas bab az mint az Buza jár [Dés; DLt].

horgasbeli a Horgas hn *-beli* képzős szárm.; derivat cu sufixul *-beli* a toponimului Horgas; mit Ableitungssuffix *-beli* gebildete Form des ON Horgas: a Horgasban lévő; care se află în Horgas; in Horgas befindlich. *1746:* ezen levél ă tű horgasbeli földetekről való levél [Bágyon TA; Told. 21] | rosz Emberek ezek ă Csépék ... hogj nem keresik az horgasbéli földet [Kövend TA; i.h.].

Hn. *1759:* A' Horgasbeli Rét [Jedd MT; EHA]. *1781:* A Horgasbali föld [Újszékely NK; NyM 163]. *1806/1835:* a Horgosbeli föld (sz)[Kide K; BHn 97]. *1806/1816:* a' Horgasbéli Föld [Vadad MT; EHA]. *1837:* A Horgasbeli láb (sz) [Nagysajó BN; EHA] | Horgasbéli Föld [Kide K; BHn 101]. *1845:* A Horgosbeli Láb föld (sz) [Doboka; EHA].

horgas-borgas 1. girbe-gurba; strîmb; krumm, voller Krümmungen. *1745:* Horgas borgas bikkfa nro 16 [Marossztkirály AF; Told. 18]. *1793:* Tölgyfa fiatalok horgas borgas voltak miatt épületnek nem igen alkalmatosok [Inaktelke K; Hr]. *1811:* Az Erdők Gyertyános része horgas Borgas | vagynak benne gyertyános fák, de horgasok borgasok [Jedd MT; LLt]. *1823:* A' Kut fenyő Dészkákkal kirakva meg lehetős állapatb(an) vagyon vékony és horgos borgos ágossa, a Kut Gém és Kut ostor jok [Egerszeg MT; LLt 63/7].

2. kanyargós; şerpuitor; sich schlängelnd. *1807:* az Ut mellett egy horgos borgos árok jár el, a melyj árok nemelyj heljen a réá jaro földeket vágja ketté, és Csegjeket tsinál [Nyárádsztbenedek MT; Told. 37].

horgasborsó borsófajta; un soi de mazăre; Art Erbse. *1735:* Horgas Borsó Met. 1 [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb]. *1744:* Fejér Hargas borso. Fekete Hargas borso. Mezei borso. Kertiborso. Nyul borso [Buza SzD; LLt 181 Litt. B]. *1747:* egj Vajos desa egj Vekanyi horgas borso benne [Aranykút K; Ks 73. 55]. *1751:* tanáltatott égy Tábla ... fokhagymával, Dinnyével, Ugorkával és Horgas borsoval [Gyéressztkirály TA; SzentkZs Conscr. 5b]. *1754:* Kerti Borso Metr No 3 1/2 Hargas borso Metr No 4 [Buza SzD; LLt 169 Litt. B].

horgascirkalom (befelé görbülő) szárú mérőkörző; compas de măsurat (cu braţe curbate spre înăuntru); Meßzirkel (mit nach innen gebogenen Schenkeln). *1692:* Vagyon horgas mértékes Czirkalom [Kv; ACJk 13].

horgascsap '?' *1786/1787:* Egy Fürész Malomhoz tartozó Vas Szerszámok Becsűje Egy Horgas Csap 3/6 [M.valkó K; BetLt 1].

horgasfejsze szalu; topor cu tăiş curb; Queraxt/beil. *1859:* 1 horgas féjsze, egy lapo farago féjsze [Bodola Hsz; MkG Urb.].

A faragómesterség e fontos szerszáma jel-ének megállapítását, ill. a szaluval való azonosítását Frecskay 16, 479 mellett Balassa Iván: EM LII, 154 és Haáz Ferenc, UszMest. 49 vázlata és adatközlése tette lehetővé. Az ÉrtSz a szalu-t — a körülíró értelmezés mellett — 'vájó, hornyoló, völgyelő fejsze' szinonimával értelmezi. Frecskay ez utóbbi műszókat nem szótározza.

horgasfogó kovácsfogófajta; un fel de cleşte de fierar; Art Schmiedezange. *1756:* Vasalni való Nagj horgos fogó [Nagyrápolt H; JHb XXXV/35. 14].

horgasín 1. térdhajlatban levő ín; tendo musculi gastrocnemialis, triceps; tendoanele muşchiului triceps sural; Kniekehlensehne. *1704:* az urnak a bal lábának a horgasina és szára ikrája igen erősen kezdett fájni . igen nagy kínokat lát véle [WIN I, 297]. *1729:* ā meg kötöztetet személy Capitány Vr(am) maga jellen létében kötöztetet meg . . ugj kötöztetvén meg mint ā Boszorkánjokat szokták kötözni kezét, labait, horgas ina alá rúdat húzván gomboljagban kötöztette, Söt a' horgas ina alá huzot rudat Kapitány Vr(am) vékonjolván és ki huzatván maga temérdekeb rudat vágott s hozott horgas ina alá | ā rudnak ā horgas ina alá valo huzásakkor ugjan ropogot a tsontya is [Sövényfva KK; TSb 51]. *1736:* Az csizmájok szárát alól az horgasinokon szép térdkötővel megkötötték [MetTr 348]. *1779:* néhai nemes Pap Jonásk széles kék Lengjel övel övezvén Derekát Aszony ember módra az Farán az önek két végét az hórgas ináig le bocsatotta [Orbó SzD; GyL].

2. ? ló térdhajlatához (hátulról) tapadó erős ín; articulaţia piciorului din spate al calului; am Fesselgelenk haftende starke Sehne am Bein des Pferdes. *1852:* (A ló) farka el volt vágva a' horgos ináig [Dés; DLt 1066].

A címszó értelmezésében a 2. jel. vonatkozásában nagy a zavar. Már a Tsz és a nyomában induló MTsz az aligha szabatos *horgas ina* 'csánkja a szarvasmarhának', ill. '(horgas ina a szarvasmarhának) csánk, hátulsó lábak hajlása', CzF meg éppen a zavaros 'a szarvasmarhának hátulsó lábszárai, csánkjai, melyek horgasan, görbedten hajlanak befelé' értelmezéssel számol. Maga Herman Ottó is két, egymásnak ellentmondó értelmezést ad: előbb **a.** 'a béka fölötti térdalakú hajlás — tulajdonképpen a sark (így!) — népiesen *horgasin*' [MNy II, 247], majd az ennek ellentmondó **b.** 'a hátulsó lábon a sarokcsonthoz kapcsolódó/tapadó erős ín' [MPászt. 314, 407] jel-sel növeli a zavart. Ugyancsak bizonytalan fogalmazású az ÉKSz-nak 'a ló, marha hátulsó lábának vastag ina' jel. is. Ilyen ellentmondó jel-ek láttán a szerk. bizonytalankodva Herman 1. jel-e nyomán fenntartással és azzal az észrevétellel iktatja be a fenti értelmezést, hogy a szótárak jelentésadásbeli bizonytalankodása alkalmasint a nyj-i jel-ek esetleges eltéréseivel és a közlések nem eléggé szabatos voltával magyarázható.

horgasíttatik kanyaríttatik; a fi curbat; geschweift/gebogen geführt werden. *1765/1770:* Megtekintvén a' mostani ki ásot árkot, ugy láttyuk hogy .. Horváth Boldisár Ur özvegye Simon Sára Aszszony szánto földe mellett a' Kűkullő felé horgasitatott az árok [Széplak KK; SLt Transm. 188].

horgaskés 1. kb. negyedhold-kés; cuţit curbat; Viertelmond-Messer. *1688:* Vargának valo horgas késtól No 100 f — //30 [BfR Vect.]. — Vö. a *horgas-vargakés* címszóval.

Frecskay 479 a nyergesmesterség körébe tartozó szerszámként a fenti értelmezéssel szótározza.

2. görbekés; cuţitoaie curbă; Krummeisen. *1711:* Kadarnak valo horgas kes // 30 [ApLt 5 Apor Péter inv.]. — E jel-re l. Frecskay 479.

horgas-kézvonó kádárszerszámfajta; mezdrea/cuţitoaie curbă; Art Böttcherwerkzeug. *1711:* Kádárnak valo horgas kézvono ... 1//36 [ApLt 5 Apor Péter inv.]. *1717:* Kadár(na)k valo vas kapocs, két horgas kézvono [Abafája MT; JHbK XXXIV/20. 6]. *1749:* Az Korodi kádárnál Merk Iuonnál lévő Kádár miv Szerszámok ... Egyenes kéz vono nu: 2 Horgas kéz vono nu: 2 [Kóród KK; Ks 18/XCII. 20].

E szerszám azonos lehet azzal a kézvonó-fajtával, amelynek Jankó (TAszT X. tábla h vázlatán) a képét közli. Esetleg a horgas-kés-sel (l. ott) is azonosítható.

horgasmagú szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: ~ *szilva* magvaváló szilva; prună care se desface de sîmbure; Kerngeherpflaume. *1826:* termet . Szilva húsos 40 véka horgas magu[a] [Tarcsafva U; Pf. — [a]A vékaszám-jelzés hiányzik] ✱ ~ *szilvafa. 1797:* Horgas magu Szilva fák Nro 203 [Kőrispatak U; Pf]. *1820:* Azonn Utrizált Joszágon ... tudok lenni Muskotály szilva fát s horgas magu Szilva fákot felesen [Martonos U; Pf]. — A jel-re l. MTsz.

A horgasmagú szilva az erdélyi nyj-okban meg a köznyelvben, a régiségben és ma is a *beszterceei szilva* néven ismert szilvafajtára vonatkozhatik. Ez utóbbi szilvanévre von. régiségbeli adalékokat l. *beszterceei 4.* al. E szilvafajtát az ÉrtSz is ismeri (l. *szilva 1.* al.)

horgasmérték asztalos-mérőszerszám; unealtă de măsurat a tîmplarului; Tischler-Meßwerkzeug/gerät. *1655/1754 k.:* Szűkség azért hogy az el készült Remekre[a] a Remekes Legény Lineat, Czirkalmat, Szeg mértéket, horgas mértéket, rá tégyen ..., a' melyel a' Láto mesterek visgálásra vihessék az el készitett munkát [Kv; ACJk. — [a]Ti. a remekműként készített asztalra].

horgasodik kb. kanyarodik; a coti; sich schlängeln/biegen. *1765/1770:* olly fövenyes és poronyo hellyen horgasodva kőzel a' Malmon alol nem lehet a' Viznek follyása [Széplak[a]; SLt Transm. 179. — [a]Később: Dedrádszéplak K].

horgaspénz kb. 40 dénár értékű ezüstpénz; monedă de argint de valoare de 40 dinari; Silbermünze im Werte von 40 Denar. *1707:* Levala mű előttűnk ... Jo el kelhető Arany s Tallér, Susták, paltura penzűl hetven őtt Magyar Forintokat, két Aranyat Tiz forintban, őt (?) Tallérokot tizenkét forintban Sustak penzt egj sustakot Tizenket penzben Computálván, a Poltrát háromban őtven magyar forintokot, Horgos penzűl harom forintot melly . tészen hetven eőt Major (!) forintokot ... Computalván, egj horgost ... nyegjven (!) pénzben [Ne; DobLev. I/61]. *1720:* időbsik Tövisi István Ur(am) ... vette megh az kérdesb(en) forgo Joszágot az Falunktol .. őrőmeb(en) Őrőgh Szeredai Peter Ur(am) minket kezesekűl edgj horgos penzel ajándékoza meg hogj magunk(na)k dohanyt vegyunk rajta [Somostelke KK; MbK 133].

A jel-re l. *horgas*[2] al. a jegyzetet.

horgasság görbület, hajlat, hajlás; cotitură, curbură, meandru; Krümmung, Biegung. *1598:* Bachy Thamas vram amelly kertet harsongartban Paul Magnustol teorwenniel prosequalt es adepiscalt, azon kertet egez varoswl, az varos zenas kerthy mellet valo alo vizet ollian hatarawal attak, hogy az minth az viznek allasa, es horgassaga vagion igenes seowent, eggyk vegeteol fogwa masikhoz fonatathasson [Kv; TanJk I/1. 325]. *1807:* a Madarasiak a Gyepű alatt lévő Sántzot a Szent Benedeki határ fele le nyomták, a Szent Benedekiek pedig fel a Madarasi határ felé és így a két határ kőzőtt lévő metát egésszen el horgositották, melyjet most a két Falu edgyűtt mind a két határbol esett foglalást, vagy is inkább horgosságot edgyezésből, a hibákot meg igazitták, gődrőkkel meg jegyzek [Nyárádsztbenedek MT; Told. 37].

horgasszeg kampósszeg; piron, cui cu cîrlig; Hakennagel. *1848:* 6 D[a] Horgos szeg [Dés; DLt. — [a]Olv.: da-

rab]. *1855:* a falon fenyőfa kis pipa fogason 4 hosszu száru borgai ... pipa: alattok horgas szegen csüng a zsiros, nagy kostök [ÚjfE 76].

horgas-tojócirkalom (befelé görbülő szárú) mérőkörző; compas de măsurat (cu braţe curbate spre înăuntru); Meßzirkel (mit nach innen gebogenen Schenkeln). *1810:* Egy tojo Czirkalom xr 20 ... Egy horgos tojo Czirkalom [Mv; MvLev. Trincseni Mihály szgy hagy. 16].

horgasüllő réz- és vasmíves-üllőfajta; un fel de nicovală pentru arămari şi fierari; Legamboss. *1677:* Vas verő ház . . egy serpenyő csináló horgas ülő no. 1 [Madaras Cs; CsVh 50].

Ennek az üllőfajtának német jel-ét rézmíves-műszóként Frecskay 677 szótározza.

horgas-vargakés negyedhold-kés; cuţit curbat; Viertelmond-Messer. *1627:* szabnj valo kesek varganak valo 4. f — d. 60 Egj horgas varga kes, Tuz veteö Achellal Eggiut f — d. 6 [Kv; RDL I. 134]. — Vö. a *horgaskés* címszóval.

horgasvas 1. kb. rúdvas-fajta; un fel de drug de fier; Krummeisen. *1625:* Zekeli Lőrinczteol hoztam horgas vasakat 20 [Kv; Szám. 16/XXXV. 150]. *1637:* egy darab horgas vas negh szegw [Teremi KK; Ks 69. 50. 44].

2. ? horogvas, tűzszító; vătrai; Schürhaken. *1677:* vagyon ... egy kovács műhely Ezen műhelynek vagyon fúvó hajtó egy vizi kupás kereke, gerendelyével két vas karikájával és két vas csapjaival egygyűtt; horgas vasa is meg vagyon [Madaras Cs; CsVh 49].

A kételyes jel-re l. Frecskay 479.

3. szíjgyártó-szerszámfajta; un fel de unealtă de şelărie; Art Sattlermeister-Werkzeug. *1810:* Egy tengejes czifrázo horgos Vas nyelestöl [Mv; MvLev. Trincseni Mihály szgy hagy. 16].

A Frecskay 298 említett, majd ott szótározott vmelyik szíjgyártó cifrázóeszközre gondolhatni.

horgászik szk-ban; în constructii; in Wortkonstruktion: *szót* ~ kb. szót/beszédet elkapdos/leseget; a prinde din zbor un cuvînt; Wort/Rede ab/auffangen. *1657:* Beérkezvén azért, udvari barátim, kik szánakozva, kik hízelkedve, némelyek csak szót venni, horgászni akarva kezdék jelenteni az fejedelem haragját [KemÖn.].

horgocska kampócska; cîrligel, cîrlig mic; Häkchen. *1699:* az Ablak tablai vas pantocskakon s horgocskakon forgok | Ket ablaknak az Ramain vagyon paraszt vas plehecske tizenhat horgocskával [Boroskrakkó AF; BfN VI]. — Vö. az *akasztó-horgocska* címszóval.

horgol 1. torzsalkodik, viszálykodik; a se sfădi, a se certa; hadern, zanken. *1781:* az Molduvaiakkal huzatt, horgalt az irt Familia[a] ezen vicinált hellysegért | (A) Meltóságos Familia birta, ... ă Molduvaiakkal mindenkor Controversiában Vólt érette .., de ă Molduvaiakis magokénak tartották, ugy annyira horgaltak erette, hogy a' Méltóságos Udvarnak felette sok marháit hajtották bé onnan a Mólduvaiak, ă kiket viszsza válthattunk viszszá adtak [Gyszm; DE 3. — [a]Ti. a Lázár família] | tapasztaltam, hogy az irt Meltosagos Familia mindenkor horgolt erette[a] ă Molduvaiakkal [uo.; i.h. Gonza (?) Tódor (70) jb vall. — [a]A havasért].

2. hajlik/húz/vonzódik vkihez; a ţine/trage la cineva; jm zugetan/ zugeneigt sein, zu jm halten. *1662:* Ezen gyűlésen[a] azért az országnak nagyobb részétől, még azoktól is, kik alattomban a megholt[a] király nénje, Anna[b], Ferdinándusné után Ferdinándhoz vonnának és horgolnának is, királlyá választatott, felkiáltott, és ... meg is koronáztatott vala [SKr 76. — [a]1526. nov. 10-én tartott székesfehérvári ogy Szapolyai Jánost választotta királlyá. [b]Jagello Anna, II. Lajos nővére, (Habsburg) I. Ferdinánd felesége].

horgoló I. *mn* horgolódó, (horoggal/kampóval) záródó; care se încheie cu un cîrlig; sich mit Haken schließend. *1816:* Ezen szobának .. egy fél vas káván forgo és vas haroggal hargolo rostélyos ajtaján belől vagyon egy más egész viseltes ajtaja [Jobbágyfva MT; BálLt 67].

II. *fn* **1.** ablakhorog; cîrlig de fereastră; Fensterhaken. *1773:* mindenik(ne)k[a] rámáin vas Sarkotskák és horgolok vannak [Tekerőpatak Cs; LLt. — [a]Ti. ablaknak]. *1815:* két Ablak mindenik vas Sorkokkal, hargalokkal [Görgénysztimre MT; Born G. II. 20]. *1821:* az ablakok vas sorkaikkal horgoloikkal és vas gomb be vonoival együtt még használhatok [Koronka MT; Told.]. *1858:* (A szoba) uttzára nyilo ablakán lévö külsö és belsö ablaktokok és szárnyak szükséges vasozással, horgoloval, két schubriglivel, üvegekkel ellátva [Mv; TSb 39].

2. kb. (ajtó)kallantyú; încuietoare (la uşă); Türhaken. *1720:* A konyhára nyilik edgj közönséges Fenyő Ajto, Fa kilintses horgoloja [HSzj *konyha* al.].

horgos l. horgas

horgyol l. hornyol

? **horholás** ? hornyolás; uluc; Nute, Hohlleiste | ? rovátka; crestătură; Kerbe. *1522:* sculptura wlgo horcholas [Beszt.; BesztLt IVc/145a. 1]. — Vö. a *hornyolás* címszóval.

horizont *átv* látóhatár; orizont; Horizont. *1823:* a' sok szomoru környül állasok .. terhét csakugyan könnyitheti az hogy egész nemzetek(ne)k ... horizonja fellett terhes zivatarral fenyegető fellegek borongnak [Ne; DobLev. V/1077 Dobolyi Sándor lev. szüleihez].

hornyocska ' *1729:* Marhák lábához valo hornyotska [Tarcsafva U; Pf].

hornyol, horgyol 1. (zsindelyt) rovátkol, völgyel; (despre şindrilă) a canela; (Schindel) (aus)riefeln. *1590:* Az Malomhoz veottem 35000 Sendel Zeget Ezeret p(ro) 37 d attam f. 13 d. 20 ... Chinaltatam 4 horgiolot ... d. 28. 4 ember hogy horgiolt Az Mallomnal ket hettyg minden nap mikor dolgoztanak Attam Enyk valot es minden nap ket ket eytel Bort f. 1 d. 60 [Kv; Szám. 4/XVII. 9]. *1670:* Sendely hornyolónak. Mikor Sendelyt hornyol számunkra Per die(m) Kőz Czipó no 5 [UtI]. *1837:* Kintses[a] Marhássai fényő dongát hoztak a Havasbol. Gyalagassai 'Sendejt hornyoltak [Görgény MT;

Born. G. XXIVb. — [a]MT]. *1840:* Kintses Gyalagassai Hornyoltak [i.h.].

A zsindelyhornyolás műveletének leírását l. Haáz, UszMest. 13—

2. ? rovátkol; a cresta; (ein)kerben. *1787:* Két pár Ezűst nyelű hornyolva, és a' vége meg hajtva készült kés kalannyaival edgyût [M.fodorháza K; RLt Somai Sándor ellopott portékái közt].

hornyolás, horgyolás 1. ? bevágás, rovátka; tăietură, crestătură; Einschnitt/kerbung. *1522:* p(ro) sculptura wlgo horgyolas [Beszt.; BesztLt IVc/145a. 2]. *1592:* Kuti Janos vallia Mikor en az keo falt el inditottam volna Zegedi Gaspar zamara eppiteni, az zeget .. Berekzazi feleol az falnak az oldalaba wtteottem: es ahoz keottem az sinort: de Berekzazi Lukachis mikor megh latta ... A Sinort en vele(m) le vetete, Es keozbe a' horgiolasba vonata, hog vigie(m) fel a' falt vgimint Zegedi Casparnak sajat feolden [Kv; TJk V/1. 273]. *1774:* jol meg nézegetvén a le vágott Rakás béli Fák(na)k vágott végeit valami Tsorba Fejszének hornyolása látztzatott rajtok azonképpen ki érkezvén az erdőre a Tőrsőkőkőnis azon hornyolások meg tetztzettenek [Vaja MT; Told. 46/14].

3. ? rovátkolás; crestătură; Rille. *1793:* csipkes és ormos szelü tangyerok 18 mas csipkes de szelein semmi hornyalas nintsen 24 [TL Conscr.].

hornyolatlan hornyolás/*táj* fánc nélküli; fără canelură; unausgeriefelt. *1706:* kesz Sindely 800. Hornyolatlan Sindely no 500 [Görgény MT; Born. G VII. 4].

hornyoló I. *mn* szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *horog* ? hornyoló kampó/kés; cuţit de scobit/de canelat; Kehl/Kerbmesser. *1822:* Egy hornyolo horog [Nyárádsztanna MT; MvLev. 8] ✱ ~ *vas* 'ua.; idem'. *1797:* Egy hornyoló vas Dr. 6 [DobLev. IV/775].

II. *fn* **1.** hornyoló kampó/kés; cuţit de scobit/de canelat; Kehl/Kerbmesser. *1590:* Chinaltatam 4 horgiolot (!) [Kv; Szám. 4/XVII. 9. — A teljesebb szöv. *hornyol* 1. al.]. *1744:* Kisded Zsindelyező Szekertze edgy, hornyolgó (!) edgy [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67].

2. hornyolást végző munkás; muncitor care face caneluri; Riefenmacher. *1671:* Sendely hornyolónak. Mikor Sendelyt hornyol számunkra Per die(m) Kőz Czipo no 5 [UtI].

hornyolt 1. árkolt völgyelt; scobit; ausgeriefelt, gekehlt. *1569 k.:* lattya .k. Mynemyw Bethegesse waltham Tywzes haz Nelkywl Jgen zywkelketthem, Mostan chynalthathok Egy tywzes hazachkath. Jm pynzt kywltem kerem .k. mynth Byroth wramath hogy .k. zerezyen En pynzem feyeben Nekem keth ezer sendelth, es wagy neghwen leeczeth .. Bathor horgyalth lenne .. Erdely Sebestien mp [Szentmihálytelke[a]; BesztLt 54 a levélíró Gr. Tymar beszt-i bíróhoz. — [a]Később: Mezősztmihály K]. *1587:* Az owarbely Swteo hazra walo keolchyeg ... Veottem 84. horgyalt Dezkatth f. 1 [Kv; Szám. 3/XXXIV. 8]. *1590:* Zabo Mihaly vitt horgiolt dezkat ket louaúal Tordara fyzette(m) f. — d. 50 [Kv; i.h. 4/XXI. 80]. *1655:* Adot volt ... harminczeőt horgiolt deszkatt [Kv; SzCLev.]. *1676:* Horgyolt sindely nro 3900 [Szúv; UtI]. *1688:* Ezen ... két házaknak hornyolt fejír fenyő láto gerendakon állo fejír párkányos fenyő deszka padlása vagyon [Kozmás Cs; Törzs Inv. 3]. *1699:* faragot, és hornyolt bik fa deszkábol csinalt eőreg kapu [Kelementelke MT; LLt] | ezen fás kertbé ez csűr kertből jőnek bé cserefa kőtőt kapu mellyiékű vas kapcson forgo holnyolt bűkfa deszkábol allo kapun [Szentdemeter U; LLt Inv. 31]. *1761:* Ezen palota Négy szegeletre faragott, hornyolt szélyü tizenkilentz szál kereszt gerendákkal, és hasonló formáju, csak vastagabb egy mester gerendával gerendáztatott [Szászvessződ NK; JHbK LXVIII/1. 202-3]. *1807:* A haz ... padlása ál Mester gerendan ket kéreszt gerendakon hornyolt Sima Duplazot fenyő Deszkakkal padolva [Dés; BetLt 6 Gyergyóújfalvi Nagy Ferenc kezével].

2. ? rovátkolt; crestat; gerillt, eingekerbt. *1811:* őt régi módi hornyolt ezüst nyelü kés [DLt 239 nyomt. kl].

horog 1. kampó; cîrlig; Haken. *1585:* Lakatos Istvannak Zyn vczainak húz horogtul, meliet ... a falba rakatúnk be verettuk, attunk d 35 [Kv; Szám. 3/XIV. 34]. *1597:* Doboss ferencz Egy horgot Chinaltatot az dobhoz Az Niakaban walo ziwhoz — /08 [Kv; i.h. 7/XIV. 33]. *1601:* 1 Feoggheo wst horgastol [Kv; AggmLt A. 41]. *1647:* Egj kanot palcza horgastul [Marosillye H; VLt 55/5415]. *1659:* Vider horgastol [Szu; Pf]. *1673:* Kohosok eszközei .. fúvó felrántó négy lánczok horgokkal edgyűtt [CsVh 44]. *1681:* Belső Sáfárház ... Vagyon itt ... Oka szerint valo font (: rez pondusaval, vas rudgiaval, horgaval :) Nro 1 [Vh; VhU 563]. *1702:* vagyon egy kémény formára Sövényből fonatott, tapaszos, a Padlásbol horgokon le függő kemencze [O.brettye H; Born. XXIX. 4]. *1729:* vagtam vagj ket horgatis az pajtamra [A.karácsonfva AF; Told. 31]. *1747:* Váltó ekéhez Való Kormány rajtok lévő két karikáival s három horgokkal [Borsa K; Told. 24]. *1770:* Ket szeker kőtő Lancz őtt Szőm Karikajaval hargaval egjütt [Usz; Pf]. *1780 k.:* Az béres szekérre egy Lántz szemet és egy horgat xr. 06 [Szászváros; BK]. *1828:* Bor vető hosszu Kortsia .. hordot tarto ket kis horgaival 2 Darab [Szentdemeter U; Told. 39].

Szk: ~ *csinálni. 1594:* weőttem egi Apro wasat horog chinalnj .. d 8 [Kv; Szám. 6/XV. 25] ✱ *gombos* ~. *1780 k.:* az kuthaz valo két vedernek az egyiknek az két fűlit ki tottam xr. 6 . egy nagy Gombos hargot hozzája amagambol (!) xr. 4 [Szászváros; BK] ✱ *hornyoló* ~ hornyoló kampó/kés. *1822:* Egy hornyolo horog [Nyárádsztanna MT; MvLev. 8] ✱ *köpűs* ~. *1836:* a' kut ostor végibe jo küpüs horog [HSzj *árbóc-fa* al.] ✱ ? *pántos* ~ ablakhorog. *1692:* az megh-irt ablak ramas táblai vas sarkokon pantos-horgakon járok, hozzávaló vas fordéttoival [Mezőbodon TA; BK Inv. 7-8] ✱ *rontó* ~. *1741:* Egy rontó horog [Kv; TL 90 lak. szerszámok közt].

2. ajtó- v. ablakhorog; cîrlig de uşă sau de fereastră; Tür- od. Fensterhaken. *1588:* Keozep Kapuban Sarampot meg foldoztak Az Czyganok Chinaltanak valamy Retez feoket. Horgaűal egyetembe [Kv; Szám. 4/III. 29]. *1734:* Az ns. Cúrián egy Udvarház ... az palotanak üveg ablaka három onba foglalva, vas sarkokkal és pantokkal, ugj horgokkal edgjütt [Datk NK; JHbB D. 1 gr. Bethlen Farkas inv.]. *1768:* egy horgott ... tettem a Porkaláb kapuhoz [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.]. *1852:* A Belső Ablakhoz egy horgot egy Kléblit tsináltam 30 xr [Kv; SLt Vegyes perir. Géng Ádám lakatosmester kezével].

Szk: *beakasztó* ~. *1841:* vagyon az árnyék széken egy Levél ajto . vagyon rajta egy bé akaszto horog [Km; KmULev. 2] ✱ *kiakasztó* ~. *1817:* (A kúria) ... utzàrol bé járo két felé nyillo fenyő deszkákbol készült bérlett kapuja Retesze, és ki akaszto horga vasbol csináltattva meg vadnak [Ördöngösfüzes SzD; ÖrmMúz. Inv. 1].

3. ajtó(sarok)pipa; ţîtînă, balama; (Tür)Angel. *1609:* Lakatos Georgy zolgaia egy kamera Aytot Az scholaban meg pantozta es Az horog hellyet be fürtha az keobe [Kv; Szám. 126/IV. 109]. *1692:* kémény allya alá nyilik egy fürész deszkából való vas sarkokon horgakon járó aitó [Mezőbodon TA; BK 5]. *1732:* (A) Curiaban mennek bé .. három vastag Cserefábol, négy Szegre, faragot, huvarlot, földben fel asot, kőtőt magos Kapu fél fákon, fa Sorkokon és horgokon két felé nyilo .. nagy kapun [Nagyida K; Told. 11/70]. *1760:* találtatik a pitvarban egy fenyődeszkából csinált paraszt-ajtó vassarkakan, horgakon reteszfövel, reteszivel, fazárjával együtt [Szentdemeter U; ETF 108. 18]. *1779:* A Maiar kopoiara, egj nagj Sarkat, 2 hargat és 4 létz szeget tsináltam xr. 9 [Szászváros; BK]. *1807:* A masik ablak Deszkaval van be szegezve Nintsen Semi rajta hanem egy harog és két sarok [Dés; BetLt 6 Gyergyóújfalvi Nagy Ferenc kezével].

Szk: *saroktartó* ~ ajtó(sarok)pipa. *1821:* égy Sarak tartó horgot tsináltatván [Mezőmadaras MT; MRLt. — Tomai László kijegyzése].

4. kampós végű bot/rúd; prăjină/drug cu cîrlig; Hakenstock, Stange mit Haken. *1681:* Toplicza Bánya ... vas vonashoz valo horogh Nro 1 [Vh; VhU 581-2]. *1872:* az erdőben kár tétetett Bálint (: Kongó :) János által, ki egy vas horoggal az ágakat tördelte; a horog, Mint bűnjel el is vétetett tőle [M.bikal K; RAk 298].

Szk: *tűzkihúzó* ~ piszkavas. *1812:* Egy tűz ki huzo horog xr 8 [Mv; MvLev. Szabadi József hagy. 10 kov. szerszámok közt] ✱ *vasas* ~ ? csáklya. *1632:* Ezen Bastian . Eöt hozzu nielw vasas horogh [Fog.; UF I, 132].

5. tűzoltó csáklya/kampó; cange de foc; Feuerhaken. *1789:* A Tüz oltására minden Tizesnek Horga Vagyon [Szu; UszLt XIII. 97].

6. vederkereső horog/horgony; mîţă/scoabă de fier; Brunnen/Eimerhaken. *1758:* Kútba bé esett veder ki keresésire valo horog Nro 1 [Déva; Ks 76. IX. 8].

Vö. a SzegSz ide vonható adalékával: *vödörkereső horog* 'sokágú, erős horog, amely a kútba esett vödör kihalászására szolgál'. Röviden: *vödörkereső* v. *vasmacska* [i.h. a vasmacskaszerű eszköz vázlata is].

7. halászhorog; cîrlig pescăresc; Fisch(er)haken. *1637:* Czehffei Lazlo uram ... az Tora nem küldhet, mert az Vass Gieörgi Uram szolgay az mitt az szolgaínknal Es Emberinknel kaphatnak mind horgostol el von(n)iak [WassLt]. *1638/1647:* iol tutta eo kgl(m)e hogy ket kőzhaloval horgokkal veszszel az noszalj hatar reszen szabad volna az kötes szerent halasztatno(m) [Noszoly SzD; i.h.]. *1681/1741:* tulajdon magok asztalokra ha a' Somlyai Familiák ö Kglmek horogal vagy két kőz (!) háloval kivánná(na)k a' To halábol részeltetni tartozza(na)k eléb vagy Lugosi Vram(na)k vagy gondviselöinek értésére és tuttokra adni, s ugy halásztatni [Szentbenedek AF; DobLev. I/28a]. *1763:* a To egészen keresztül fagyott s ujjabb(an) a meleg idöben fel darabolodatt, hogy se horoggal, se haloval valamit probalhassan az ember [Mezősztpál K; TL. Cseh Benjámin lev.]. *1771:* az also Ton fellyül valo puszta To, ökegyelméé légyen örökösön, a' kész Toban pedig, mig Isten időt ád ö kegyelmének, hogy elkészithesse, maga asztalára, mind horoggal, mind két köz (!) háloval szabad légyen halásztatni [Fejér m.; DobLev. II/428. 7a.]

Sz. *1710:* meg eddig életben lévő, de minden orán az halálnak horgára akadhato Cselédim kőzőtt valami tőllem telhető dispositiot tennék [Visa K; BLt].

8. horgas kapocs; copcă; Haken, Heftel. *1561:* eg' mesteris az ǫ miheliebe az legennek ne haggion az ǫmmaga zwksegere tobbet chinalni hanem eg' ruhara ualo gombot egy felsew ruhara ualo horgot [Kv; ÖCArt.]. *1585:* Latek egy Eowetis nalla, hoszu lancza Vagion, es gombis vagyon raita, Es az eonek A horghan eleol ket keo vagyon [Kv; TJk IV/1. 390 Anna al(ia)s Fran(cis)ci Zabo Rlcta vall.]. *1589:* Egy Aranias kes hywely ... Egy zokniara valo horoggal ... Megh Eer f 4 [Kv; KvLt Inv. I/2. 32]. *1770:* Szederjes Lusztring Szoknya ... hozzá valo vallal Mejj tartoja nintsen a Specificált vállákon Horog nintsen [Kisesküllő K; RLt 0.4 Sombori Gáborné Salánki Ráchel hagy. Désfalvi Simon Mihály kezével].

Szk: *kína* ~ *1862:* 1 Kina horog 5 Loth haltsont [Kv; LLt].

9. ékszerlánc-kapocs; agrafă de lănţişor; Schmuckkettenhaken. *1701:* Az Lánczbol jut az Relictá(na)k 8. szem, item az magáé mellyét hazol hozott 14 szem az horgával edgjütt Balasi Boldisár(na)k Feleségestöl 16 szem karikájaval edgjütt [Kissolymos U; BLev.].

10. horogfa; contrafişă; Knagge. *1758:* egy kis Sövényből tsinált horgokra fedett Marha Pajtája [HSzj *sövény* al.].

E címszóra vonatkoztatható *horog-fa* al. a MTsz egyetlen, Csongrád m-i adalékát '?'-lel jel. nélkül közli. A SzegSz a magunk adta jel-t így értelmezi: 'a tetőszerkezetben alkalmazott vízszintes merevítő gerenda' [l. i.h. *horogfa* al.].

11. '?' *XVIII. sz. v.:* Esmet most azon pár rezes pistollynak az fogássainak horgait pallérozásával egygyűt [Kv; BK. Gyarmati Sámuel lakatos kezével].

12. ? horgolótű; croşetă; Häkelnadel. *1836:* egy Filigrán munkáju karba akaszto Srimf kötéshez valo gombajég horog [Apahida K; RLt 0.4].

◇ **Szk:** ~*ba hány* '?' *1614:* Körülfogák az egész székelységet és szörnyön meghodoltaták[a]. Sokat bennek az jovába kit felnyársalának, kit akasztának, kit horogba hányának, kinek orrát-fülét elmetélék [BTN 44. — [a]1599-beli eseményre von.].

Ha. *1692:* harog [Szárhegy Cs; LLt]. *1734:* harog [Datk NK; JHbB D. 1 gr. Bethlen Farkas inv.]. *1841:* sorkakért. horgakért [Mezőbergenye MT; MRLt].

horogkő '?' *1595:* Egy keo gradychot chynaltatam az felseo hazhoz Annak az gradychnak zűksegere vettem rako keowet 6 zekerel ... Az gradychnak lepseo keowet vettem 17 Negi horog kewet tezen Vníúersal(ite)r f 4 / 13 [Kv; Szám. 6/XV. 5] | Közep útzai kapúnak czinaltatasara költettünk ... Kömies Peter haza elöl 1 horogh köuet hozattak el, es czinaltak fell [Kv; i.h. 6/XVIIa. 241 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1629:* miwel Teolchyeres Tamas hejazattya szarufaj alat valo koszoro fa az falba vagyon rakua mind az szarufak vegiuel együt, az honnat megh laczik hogy az fal keoz helyen vagyon epitue es horogh keoveiis vad(na)k az falban epit-

ue, Azért teczik eo kgl(ne)k hogy az fal keoz [Kv; TJk VII/3. 204].

horogpánt '.' *1597:* Megis hogy az gradich mellieket el wegig be dezkaztak horog pantokat vontak az hiazat ala, hogy az horog pantok helit be wagtak ismeg be raktak, fizette(m) Keomiwes Andrasnak f — d[a] [Kv; Szám. 7/XIII. 12. — [a]A dénárszám jelzése tollban maradt].

Ez ugyanarra a fedélszerkezetrészre vonatkozhatik, mint a horogfa, azaz a fedélszerkezet feltámasztására szolgáló *gáncs* v. *hevederfa* (Nagy Jenő közlése].

horpac, horpasz I. *fn* **1.** az állat véknya; flanc/deşert la animale; Dünne. *1773:* azon Sertésnek ... a' Horpotzán egy igen nagy szurás volt [Déva; Ks 113 Vegyes ir.]. *1776:* a melj Lovas Emberek Sz.Háromság fele Sz. Geritze es Madaras felé mentenek a Lovaknak a horpatzát is el érte a viz a Kotymányos helyeken [Nyárádsztlászló MT; Sár. Josephus Szabo (40) vall.]. *1825:* a' meg dőglött ökrőt meg nézegettük, a' melynek jele horpatzánál egy nagy szurás [Kálnok Hsz; HSzjP Berde Joseff (31) gy. kat. vall.]. *1832:* fel dagadva lévén az ökör s láttuk a jobb horpatzán erős nagy sebet [Zalán Hsz; i.h. Vaska Mihály Kálnoki (66) gy. kat. vall.].

SzD[2] is a *horpasz* címszó alá iktatja be a *horpatz* (olv. horpac) alakot. A MTsz is minden jel-ben a székelységből csak ezt az alakváltozatot ismeri.

2. ? horpadás; surpătură; Einhöhlung/buchtung. *1745:* A 27dik Tábláig és a Vatzkor fák kútja felöl való, kevéssé viz mosásós, gödrös hórpatzig, öldal hosszára hasadva [Told. 9].

A jel-re l. MTsz *horpasz 2.* al.

II. *mn* keshedt, sovány; slab; knochendürr. *1629:* latta(m) Simonfi Gasparnet ... monda hogi immar Negi holnapi nehezes s nem jeöhett megh en monda(m) neki, hogi tala(m) nem nehezes, mert igen horpasz [Mv; MvLt 290. 188b]. *1828:* szidgya Horpotz Agárnak Tolvajnak [Tarcsafva U; Pf].

horpad benyomódik; a se turti; eingedrückt werden. *1708:* Horpadni: Deprimi, Cavari [PPm]. — Vö. a *hojpad* és a *meghojpad* címszóval.

horpadozott horpadásos, horpadt; turtit; eingedrückt. *1572:* Farkas Palne Anna Azt vallia hogy eo semy kazdagsagat Nem latta Bonchoknenak ... egeb ezwst mywet Nem latta egy horpadozot poharnal es egi partha Eonel [Kv; TJk III/3. 42]. *1612:* Egy kerekdid horpodazat Pohar fedeles Aranyas Labas [Kv; PLPr 68]. *1627:* Egj fel Eyteles Kanna horpadozott [Kv; RDL I. 134]. *1647:* egj horpadozot eiteles kanna f 1 [Kv; i.h.]. *1844:* ezen vasozások egy atalában égettek, horpadozottak [Km; KmULev. 2 Pávai János kezével]. — Vö. a *hojpadozott* címszóval.

horpasz l. horpac

horszant horkant, hortyant; a hîrii; schnaufen. *1743:* hallám hogy horszanta a házban edgyet, de miképen és mi miatt lőtt ö kegyelmének halala semmit eszre nem veheték [Kézdisztlélek Hsz; HSzjP Virág Kováts Mihály (40) pp vall.].

hortyog 1. horkol; a sforăi; schnarchen. *1697:* voltam egykor Peter Deak Batjam uraméknál egy étczaka és én ueték Agyat, ... én osztán kün vóltam, Lugzottam, hallottam hogy Peter Deak Batyám igen hortyogott [Szárazajta Hsz; CsJk 11 Száraz Ajtai Dauid Martonne Anna (28) vall.]. *1750:* hogy én bé menék, a Menyetske fel ugrék, Dani pedig hortyogot, de alutté vagy nem, nem tudom [Kál MT; Berz. 12. 92/61].

2. hörög; a horcăi; röcheln. *1573:* Orsolia Kis Zeoch Imrehne, Azt vallia hogy Egykort Ment volt Borbel Balintne latogatny Betegsegeben, Azonba hogi oda Iwtot volna az Betegseg ely wteote es hogi otth lelne ely Ied hogi meg hal ... Esmet Iobban kezd vetekedni Horttiogny [Kv; TJk III/3. 114]. *1756:* látám hogy égy férjfi hanyattán dölt a kutb(an) de a feje nem érte a vizet, és erössen hortyogott és hirippelt [Mv; Told. 16/49].

horvas ' *1585:* Mikoro(n) .. fogwa kj hozak, Akoron Iutek oda Azomba my le wlenk zellel, az horwassokra [M.valkó K; KP].

A három középkori hn-i adalékban előforduló címszót — a ? tanúsága szerint — a NySz szerkesztői sem tudták értelmezni. A MTsz *horvás* címszavának jel-ei is aligha használhatók fel az itt közölt kijegyzésben szereplő szó értelmezéséhez.

horvát I. *fn* **1.** horvát (ember); croat; Kroate. *1681 e.:* az sölö (!) kőzőt sok horuat nimet talaltatot uolna, kit nem azok az magyarok uagtak uolna miuel keselis fogtak uolna torkokat meczeni [Kozárvár SzD; GramTr XVIII. 644 Deesi Ferenc Béldi Pálhoz].

2. kb. horvát katona; soldat croat; kroatischer Soldat | ?huszár; husar; Husar. *1598:* Kwn Jacob varos zolgaia wallia az horwatis ereosen kezde mezitelen zabliawal hozzam chiapdosny | Makowiczy Marthon Gellien Jmreh vram lowazza ... wallia ... egi kewes vartatwa enis vtannok menek chiak tawwl nezte(m) hat ... az eggyk drabant el deole az horwattal de ne(m) thúdom mellyk eset felliewl [Kv; TJk V/1. 149-50]. *1692:* Puskás Istva(n) Felesegetől Bartalyus Judittol divortiumot kivan, illye(n) okokra nezve Az el mult esztendőbe(n) a Horvathokhoz adta volna magat mellyek tisztasaga felőlis gyanakodik [SzJk 267]. *1693:* Puskás Istvánnak relatoriajából világosa(n) ki tetczik Bartalyus alias Nagy Juditnak az Horvatokkal valo tilalmas és nyilvá(n) valo paráznaságra mutato egy néhány rendbéli conversatiói [i.h. 272].

Egy 1676-beli tudósítás „egynehány katonákkal és horvátokkal üzte azon törököt" részletének értelmezéseként — egykorú forrásokra és újabb hadtörténeti tájékoztatásokra hivatkozva — írja Kertész Manó, hogy „itt a horvát nem nemzetiséget, hanem fegyvernemet jelent: a horvátok (Kroaten) huszármódra felszerelt könnyű lovasok voltak, és igen sokszor az e néven emlegetett csapatok javarészét nem is Horvátországban toborozták" [NyK L, 166]. Minthogy az előbbi fejtegetésre hivatkozva a TESz *horvát* al. értelmezései közé besorolja a 'huszár' jel-t is, magunk valamivel óvatosabban és valamelyes fenntartással a fenti jel-t iktattuk be néhány kijegyzésünk elé. Erre az eljárásra a mondottakon kívül az is feljogosít bennünket, hogy az erdélyi válóperes jegyzőkönyvekben, ha a férjét, családját hűtlenül elhagyó, a falujából elszökő asszonyról azt írják, hogy „horvátokhoz, németekhez vagy rácokhoz adta magát", az mindig a faluban ideiglenesen tartózkodó, ill. ott át- és továbbvonuló katonasághoz való csatlakozás tényének megállapítására vonatkozik.

II. *mn* **1.** croat; kroatisch. **Szn.** *1453:* Ladislaus Horváth [Kv; TT 1882. 526]. *1488:* Paulo Horvath de Mikezazya [BfO II, 266]. *1525/1560:* Johanne Horwat [TelO II, 452]. *1530:* Petro Horwath [Vh; DomH 71]. *1531:* Michael Horwath. Michaeli Holwath (!) [Vh; i.h. 117-

8]. *1554:* Horwath Ianosne [Kv; Szám. 1/IV. 53]. *1574:* orozfay[a] horwat kozma [LLt Fasc. 29. — [a]Oroszfája K] | horwatt gergely [Somlyó Sz; WLt]. *1579:* Horwat Boldysarne [Dés; DLt 205]. *1591:* horúat Janos [UszT]. *1593:* Horwat Janos Bodog azzonyfalwy [i.h. 10/90]. *1594:* Ladmoczi Horuat Janos vra(m) [Somlyó Sz; UC 78/7. 35]. *1602:* Horvát János szab. [Dánfva Cs; SzO V, 222]. *1603:* Matthias Horwat [Vaja MT; i.h. 250]. *1614:* Horvat Janos zs [Szépvíz Cs; BethU 466] | szeplakj Horuat Ianos vram [Gerend TA; Törzs. Gerendi Pál végr.]. *1614/1777:* Horváth Mihály [Zágon Hsz/Mv; Szentk.]. *1630:* Horuat Simonne [Mv; MvLt 290. 197b]. *1632:* Horuath Andras Tizedes [Fog.; UC 14/38 108-9]. *1650:* Horuat Abraham [Földvár TA; WassLt]. *1733:* Horvath Peter [Torda; TJkT I. 6]. *1819:* Zágrábi Horváth Elek mpr [Nagylak AF; DobLev. V/1024].

A rendelkezésre álló szn-i kijegyzések közül — kellő földrajzi szórtsággal — csak válogatott adalékokat soroltunk be.

2. horvát nyelvű; în limba croată; in kroatischer Sprache. *1769:* keményen parantsollya eo Felsége Hogy Nemes Magyar Erdély és Német Országokban külsö Tot és Horváth konyveket Passualis nélkül bé vinni senki ne bátorkodgyék [UszLt XIII. 97].

3. ~ *módra* horvát módisan, horvátosan; ca croaţii, după moda croaţilor; nach kroatischer Art/Weise. *1736:* Nyárban penig az öreg urak matéria köntösben jártanak, az vagy bibor vagy kanavácz vagy kamuka volt . az ifiú urak penig karban kivágott olyan foszlán horvát módra kivágva, abból kifüggött vagy skófiummal vagy arany fonallal varrott ingeknek az újja [MetTr 352].

horvátországi 1. din Croaţia; aus Kroatien. *1819:* Koprolschutz János Horváth Országi kozép rötyesz termetü [DLt 794 nyomt. kl].

2. Horvátországban szolgálatot teljesítő; care serveşte/slujeşte în Croatia; in Kroatien Dienst tuend/dienend. *1777:* gr. Gyulai Sámuel generális . horvátországi commendirozó generálisságra rezolváltatott őfelségétől [RettE 374].

horvátos ?horvát módis, horvát módra készült; după moda/obiceiul croatilor; nach kroatischer Art verfertigt. *1714:* Pistokának Egy Angliai szederjes horvatos hiuzzal rokaval bellet, Scofiumos bogár hatu sinoros, 16 őreg s apro tekervényes rosás ezüst gombos makkostol mentét [Kv; Pk 6].

horvátság croaţii; Kroatentum. *1764:* Nagy híre vagyon, hogy a horvátság rebellált [RettE 164].

hospitál (főiskolai) előadást látogat; a urma cursuri; (Vorlesung) besuchen. *1823—1830:* Amint az akadémiákon szokták mondani, aki nem fizetésért, nem is egész kurzust hallgat ki, hanem csak egynehányszor megyen valamely professzor leckéjére, hospitaltam ezeknél: úgymint Platnernél (Medicus) hallgattam moralis philosophiát Wielándnál Kirchen-Geschichtét, .. Hindenburgnál experiment physicat ... Goetzenél paedagogicát, ... Eschenbachnál kémiát [FogE 190].

hospitálás (ellenőrző)osztálylátogatás; inspecţie/control în clasă; (kontrollierender) Klassenbesuch/inspektion. 2. előadáslátogatás; urmarea cursurilor; Besuch von Vorlesungen. 3. kb. diákpajtási látogatás; vizitarea colegilor de clasă; Besuch von Klassenfreunden. *1870 k./1914:* Hospitálás: látogatás; midőn egyik tanító osztályfőnök bement a másiknak előadását meghallgatni; vagy a felsőbb tudományok hallgatója olyan tanár előadására járt be, kinek különben nem volt rendes hallgatója . Így nevezték azt is mikor az egyik szobából 1-2 deák átment egy másik szobában lakókhoz beszélgetésre, vitatkozásra (várdázás) [MvÉrt. 16].

A kv-i Ref. Kollégiumban 1922 táján az igazgató ellenőrző osztály- v. bennlakáslátogatására vonatkozott a cimszóbeli nyelvi megjelölés.

hospitális vendégszerető; ospitalier; gastfreundlich. *1767:* 12ma Julii temettetett zágoni Aranka György erdélyi református püspök Széken. Derék ember vala, és valóban regimenre termett, authoritativus, hospitalis, generosus, vígkedvű, egészséges, jó erőben levő ember vala szegény [RettE 210].

hospotvágó vmilyen konyhaszerszám; un fel de unealtă de bucătărie; irgendein Küchenwerkzeug. *1847:* Egy másba járo hospotvágó [MkG Conscr.].

hóstanc l. hóstát

hóstát 1. elő/külváros; cartier mărginaş; Vorstadt. *1571:* Az hostatokbanis vigiaztasson eo k. Eyelis nappalis | Ha az vrak keozzwl valamely Seregel Jeowend Eo k. biro vram . kwlgien eleyben az Thanachbely vraim keozzwl vagi Lowas legent, Megh Izenwen az vrnak hogy ha Beh akar Ieony 25 lowal Beh Bochatassa eo k. Es Thyztesseges zallasal ayandekal latogassa megh, Az Teob Nepe penigh zallion az hostathban [Kv; TanJk V/3.38a, 40a]. *1574:* Catalin azzony Molnos Mihalne Azt vallia hogy ez ely Mwlt Aratasnak vtanna hamar volt hogi Mazas peterne Eohozzaya Ment volt ky az hostatba hwl lakik [Kv; TJk III/3.392]. *1585:* mostan Az hostatokban sok Idegen Nepek vadnak es Takarodasnak es zwretnek ideyen penigh felelmes hogy feokeppen twz es Lopas miath veszedelem es kar ne legien [Kv; TanJk I/1.18]. *1593:* It ez varosra kwwl az hostadbannis vagion egi Mezaros, akki az oru[a] marhat tudua vezi megh [Kv; TJk V/1. 415.—[a] Olv. orv, azaz lopott]. *1605:* Biro vram, Az wénség keozzeol az kíket akar hywasson, kikkel egyetemben lassak megh az keo faltol ualo distantiat, az teob hostatokhoz képest mint kellessek rendelny[a] [Kv; TanJk I/1. 506.—[a] A hajdúság égetései, pusztításai nyomában hozott, a hóstátok újraépítését elrendelő határozat után írva]. *1620:* az hosdatban (!) leweő Capitanságok alat valo emberek valakit megh kaphatnak az koborlason, es az kertek majorok fel teőresen, Zarok le vonasan megh foghjak, el ne bocziassak Saccziottatas alat [Kv; TanJk II/1.297]. *1653:* Vagy harmad nap mulván, a bassával a fejedelem[a] a két had közt szembe lőn, és mit beszéltek légyen, azt ők tudják; elég ha az egész Barczaságot és a Brassó hostátit mind porrá tevők [ETA I, 109 NSz.—[a] 1611-ben Báthory Gábor]. *1663:* Besztercze Ispotály kapu n. hostattyaban [Beszt.; EHA]. *1664:* Kis István fia Márton Beszterczén lakik

egy Varga István nevű embernek majorjában az hostatban [Marossztanna MT; BálLt 55]. *1668:* mentse Sebes Vár[a] építése véget (így!) hogy Ngod semmi Uy épulétét ném csinyáltát, haném tsak szintén az Váron kivul valo Hostatot akaria Ngod restauraltatni [KJ.—[a] K.—Romjaiban ma is áll]. *1679:* az D(omi)nus I ... jövén az hostantbol(1) részeghen ... nagi fel szoval kezdett rettenetes rut szitkokkal szidalmazni [Kv; TJk XII/1. 576]. *1704:* ma[a] hallottuk, hogy a kolozsvári hostáncot Toroczkai István uramék egy darabig felverték[b] | ma[c] hallottuk, hogy Brassónak a hostántyát a kurucok felgyújtották mind templomostul | Este tíz órakor ége el egy ház a hostáncban[d], kinek nagy lármája volt | Pekri uram a németet úgy megszorította, hogy Szebennek a hostánciból ki nem mehetnek [WIN I, 63, 69, 229, 294.—[a] Febr. 17-én. [b]A kurucok. [c]Márc. 19-én. [d]Nszben]. *1710:* Bécsből[a] kik a városból kifutottak ... a nagy sietségben szekereket felette megterhelvén, jól ki nem mehettek a hostátból, elromlott szekerek s ... feleségekkel együtt gyermekekkel pogány rabságra jutottak [CsH 169.—[a] Kara Musztafa nagyvezír 1683. júl. 14-én kezdte meg Bécsnek — sikertelenül végződött — ostromát]. *1710 k.:* Párisban St.Germain hostátban volt szállásom, s asztalom [BÖn. 592]. *1717:* itt a Pestis nem tsak a hóstatb(an) hanem a Varosonnis igen nagy mértékben el kezdődött [ApLt I Mikes Mihály Apor Péterhez Nszből]. *1725:* Magyar orszagban sok égés volt Nagy Győrnek ket hostattya ... egeszlen el egett [i. h. Apor Péter lev. feleségéhez]. *1744:* ezen Kolosvári Hóstátb(an) az Kët Viz kozott . Ajtai Szabó Mihálj Vraimek ö kglmek Major, vagy Veteménjes Kertjek [Kv; Ks 15. LIII. 8]. *1746:* Tudjae hogj a Kis István fiai Kolosvarra mentenek volna lakni Aranyas Rakosrol[a] es Kolosvarnak mellyik Hostatyab(an) laknak [Kilyén Hsz; LLt.—[a] TA]. *1764:* a hofstatban egy ház meggyúlt éjszakának idején [RettE 176]. *1848:* az J az Tordai sz: György napi barom vásár(na)k alkalmatosságaval itten el adott edgy általa Beszterczérôl az hostátbol el lopatott pej szörü paripa lovat [Torda; TJkT III. 209]. *1755:* En mind eddig is kün lakván az Hostatb(an) ... Klmes Ur(am) eo Excellentiájával nem szolhattam [Ks 96 Baló Antal lev. Nsz-ből]. *1769:* Vigyázván éö Felsége a kisded gyermekek nevelésire azok(na)k nevelésére Nagy Szebennek Hostátyában oly épületet fundált, melyben az árva gyermekek neveltessenek [UszLt XIII/97]. *1776:* a Vár . mellett vagyon néhány Házakból állo Kandia[a] n. Hostát a Varos Határán, az itt lakók is Taxát fizetnek a Varosnak [Szúv; EHA.—[a] Erre nézve l. AÉ 467—8]. *1799 k.:* az földek .. az hostátak végein feküsznek [Kv; AggmLt C. 114]. *1800:* Georgye Sampá születésire nézve Szászsebesi Hostádbol valo[a] [DLt nyomt. kl.—[a] A párhuzamos német szöv.ben: aus der Muhlbacher Vorstadt bürtig]. *1810:* el mentünk ezen Szabad Királlyi Kolosvár várassa Hostáttyában a Külső Monostor uttzai Fertályban a Vár kő fala mellett vagyis Vár árkában épült uj Sorra [Kv; Borb.]. *1819:* Brasso Várossának Bolgárszeg nevezetu Hostátyában [DLt 93].

Az l. jel. al. a szerk. nem különítette el egymástól a közszói és a hn-i adalékokat, minthogy nem egy esetben az adalék szöv-ében szereplő szó ingadozik az ilyen vagy amolyan használat tekintetében. — A ma Erdélyben csak hn-i alakulatokban élő régi és tájnyelvi *hóstát* köznévre l. TESz; a dési Hóstátra: ETF 101. 32, a kv-ira KvTel. 58. Megjegyzendő, hogy Kv-t régen több hóstát volt; ezeket a városfalon kívüli hóstátokat a várfalon belöli utcák folytatásaként keletkezett településrészek *Külső-* jelzővel ellátott utcaneveivel vagy más módon különböztették meg egymástól [Erre nézve l. KvTel. 58].

Érdekes az az itt következő, egyedülálló adalék, amely a Kv-tól kb. 3 km-re fekvő Feleket, a város egykori jb-faluját is hóstátnak minősíti: *1671:* Felek nem leve(n) külön valo hely Colosvartol, seöt inkáb reputaltatvan Colosvarnak hostattyanak, mennyibe(n) is teritoria Ci(vi)t(a)tis Colosvar va(gyo)n [Kv; TJk VIII/11. 151].

2. kb. faluszéli/végi településrész; aşezare la marginea/capătul satului; Siedlungsstelle am Dorfrand/ende. **Hn.** *XVIII. sz. köz.:* Hostáton kivül (sz) [Páncélcseh SzD; DHn 57]. *1795:* a Falunak Hostát v. Hostád n. részében [M.bükkös AF; EHA]. *1796:* Hostát [Szászfenes K; EHA]. *1818:* a Kis Hostad (sz) [Lőrincréve AF; EHA]. *1860:* Hostát [Páncélcseh SzD; DHn 59].

Az 1942-ben folytatott helyszíni gyűjtés alkalmával a páncélcsehi Alsóutca névnek még emlékeztek régebbi Hóstát elnevezésére [i.h.] Szászfenesen ma is a település egyik mellékutcáját *Hóstát*nak nevezik.

3. udvarház előtti telekrész; partea de teren dinaintea casei moşiereşti/boiereşti; Teil des Grundstücks vor dem Herrenhaus. *1764:* Az Udvar elött lévö Nemes helly vagyis Hostát ... mellyen a Curialisták laknak [Marossztkirály AF; EHA].

hóstátbeli I. *mn* Kolozsvár vmelyik hóstátjában lakó; din cartierul mărginaş (Hóstát) al oraşului Cluj; in irgendeiner Vorstadt (Hóstát) von Klausenburg wohnend. *1586:* latwa(n) hogy az Niolcz Temeteo es Syr Aso emberek Nem gyeoznek az hostatokbely halotakrais vigyaznj Annak okaert Biro vram eo kgme, Magyar vczanak Keozep vczanak farkas vczanakis Negy embert kerestessen [Kv; TanJk I/1. 34]. *1605:* Az hoostatbely Égett házak feleol Vegeztek eó kegek varosul hogy az hostatok esmet megh eppwlhessenek walamelly eorekesnek ház helie vagion kit eorekeswl bir, megh eppytse, hogy penigh elegsegesb lehessen három eztendeigh minden adozastol zabados legien [Kv; i.h. 505-6]. *1621:* paranchiolatot kewldeót uolt[a] eo kigielmeknek Az hostatbely harom Atianfiay (!) megh adassa felol [Kv; Szám. 15b/XI. 250. — [a]I. Bethlen István, a fej. öccse, a fej. hadakozásai idején Erdély kormányzója]. *1705:* Mint hogy I(ste)n kegjelmességéből mind a' városbéli mind a' Hostátbeli Atyafiak buzgo kegyes adakozásokbol annyira fel éppült romlásábol a' Kulso Templom[a], hogy az Isten zolgálat benne el kezdődhetett, Tetzett a' Consistorium(na)k az ott valo szolgálatra, addig mig harmadik papot hozhatnak, egj jó erkőlcsű Iffiut fogadni [Kv; SRE 94. — [a]A várfalon kívül a Magyar utcai hóstátban, a mai Kétágú templom táján álló ref. szentegyház]. *1788:* A Hostátbeli Föld (sz) [Páncélcseh SzD; EHA].

II. *fn* vmelyik kolozsvári hóstát lakosa; locuitorul unuia din cartierele mărginaşe ale oraşului Cluj; Bewohner einer der Vorstädte Klausenburgs. *1578:* Myert hogy penig Az also hora Az keozep kapw felet gondwisseles nelkwl zwkelkedyk, es ninchy ky hozza latny (!) Azert megis allot mostan (így!), Az Hostatbelyeknek es varasbelieknekis nagy fogyatkozassokra keryk eo kegmet Byro vramat ... hogy erreis vyssellyenek gondot [Kv; TanJk V/8. 177b]. *1595:* Biro vramat kerik eo kegmek hogi eo kegme nem chak az kapukra, hanem kwwl az hostatokrais vigiaztasson rea hogi senki se sert se bort ez varosra be ne hozhasson, ereos bwntetes alat: mert feokeppen az hostatbeliek zoktak alatomba,

titkon mind bort, s mind az sert be hozni [Kv; i.h. I/1. 262].

hóstáti I. *mn* Kolozsvár vmelyik hóstátjában lakó; care locuieşte într-unul din cartierele mărginaşe ale oraşului Cluj; in irgendeiner Vorstadt Klausenburgs wohnend: din Hóstát; Hostáter. *1650:* Rakoczj Sigmond Eő Naga konyhaia(n), Es Istalok körül munkalkodo Hostatj Emberek(n)ek .. Hust Lib. 10 [Kv; Szám. 26/VI. 417]. *1804:* Kolosvári Hostáti Lakos Erganyi János Kolosvár Várossa Hostattyában Hidelvén a Nagy Uttzában [Kv; Pk 3]. *1832:* mondá egy hostáti ember hogy 2 hét alatt nem hágot de volt 500 's még 600 f váltóis egy pár jo ökör [Kv; Pk Pákei Krisztina férjéhez].

II. *fn* vmelyik kolozsvári hóstát lakosa; locuitor al unui cartier mărginaş (Hóstát) al oraşului Cluj; Bewohner von irgendeiner Vorstadt (Hóstát) Klausenburgs. *1768:* végeztetett a' Férfi Gyermekekröl-is .. Hogy azokat is szüléik tanittassák, és kivált a' Hostátiak, a' külsö[a] Cántorokhoz jártassák [Kv; SRE 227. — [a]A városfalon kívüli].

hóstátság Kolozsvár elő/külvárosi településrészeinek összefoglaló megjelölése; denumirea colectivă a cartierelor mărginaşe ale oraşului Cluj; zusammenfassende Benennung der vorstädtischen Siedlungen Klausenburgs. *1807:* Kolosvár Varossa ... a Monostori Malmokrol lefollyo viznek a maga határán nevezetesen a Hostáttságnak minden esztendöbéli alkalmatlanságaival, sött gyakron nagy kárával lèvo árkot nevezetesen télnek, és jég tojulásnak, mint mostanis vagyon, idején, a két viz közi Fertállynak veszedelmivel conservállya eleitöl fogva [Kv; KmULev. 3].

hószám menstruatio. *1762:* az hoszámnak rendes folyása azon üdöb(en) az I(nct)an mindenkor meg volt, mely egészszen evertállya az viselös Aszsz(ony)nak lehetö állapattyát [Torda; TJkT V. 97]. — Vö. a *hónapszámnyavalya* cimszóval.

2. *~ra* hónaponként, havonként, havonta; lunar; monatlich. *1586:* Vegeztek hogy . Niolcz keozonseges emberek valaztassanak, kik .. Assanak Syrt, es eok hordozzak a holt testeket mind Bodoghok mind zegheniek hazabol . Ho zamra ket ket forintoth fizessenek nekik [Kv; TanJk I/1. 33-4]. *1590:* Keouetkozyk az Harom Capúbely darabantoknak fyzettessek hoo Zamrah[a] [Kv; Szám. 4/XXI. 63 Kis István sp kezével. — [a]Köv. a fels.]. *1593:* Az harom kapûbely Darabantoknak, ho Zamra valo fyzettesek [Kv; i.h. 5/XXIII. 177 Casp. Schemel sp kezével].

hószín hab/hófehér; alb ca zăpada; schneeweiß. *1807/1818:* 2 Rend ho szin Győngy [Mv; Told.].

hossza l. hosszú II. 2

hosszában 1. vminek a hossza/hosszanti irányában; în lung/lungime; entlang, der Länge nach. *1699/XVIII. sz. eleje:* A Szent Benedeki malomra menö út hoszszában ... egy darab Varos földe [Dés]. *1722:* A' Kert szegen alol a' kert hoszszáb(an) (sz) [Zágon Hsz]. *1776:* A Ház hoszába le foljo Málét termő Kert [Kálna SzD; Ks 39 XV. 2]. *1794:* az Udvarnak Dél felől valo oldala, és ... az uttza hoszszába vagyon égy romladozott, és 47 Sasfákban rakott Borona palánk kert [Szentmargita SzD; Ks 68. 49]. *1819:* A kert hoszszába két sorjával apro veres szőllő fák [M.köblös SzD; Torma]. *1827:* A Zabolo Válu felett az Istállo hoszszába vagyon igen derék Széna tarto Soroglya [Koronka MT; Told. 34]. *1841:* a Felsö oldalrol végedes végig egész hoszszába szomszédja ezen földemnek az Idösbb Sombori Elek Bátyám Allodiális török buzás Tábla földje [M.zsombor K; Somb. II].

Hn. *1803:* a' Gyitrai Puskás v. Deák Urék . most nem régtöl fogva kezdik az erdö felé a' Galotzás hoszszába fellyebb fellyebb terjesztgetni, és a' colonicalis házakot benne inkább inkább szaporittani [Gyszm; Born. XVa. 1/2 Z]. *XIX sz. köz.:* A rét Hosszába a' nagy Tábla alatt (sz.) [Somlyóújlak Sz].

Szk: *~ban-szélességében. 1597:* Az erdeo latasra ew kegmek walaztottanak negi zemelt[a] ... kiknek ew kegmek megh hattak hogi ki menwe(n) al (!) el adasra zakazzanak elegedendeo fat, es wgian eonkeozteok azon zemeliek intezzek el io ertelembeol mind hozzaba zelessegebe hany rudat ozzanak egi forintra [Kv; TanJk I/1. 302. — [a]Köv. a fels.].

2. nu-szerűen; ca postpoziţie; als eine Art Postposition: vminek mentében/mentén; în lungul . ; entlang, längs. *1739:* a melly út az hegj alatt eszak felé mégjen, annak hoszszab(an) vagjon egj darab tisztás [Dés; Jk 511b]. *1753:* a' Szebeni Ország Uttól fogva a' Maros Ujvár[a] felé menő ut hoszszába a Patakig kőz helly légyen, mind a' két fél egyaránsu Jussal birhassa [DobLev. I/299. lb gub. — [a]AF]. *1784:* a' régi veszett ország úttya hosszába (sz) [Szásznyíres SzD]. *1799:* a' régibb kertelésen kivül, régebben voltt valami puszta helly az ut hoszszába [Gyéressztkirály TA].

Hn. *1623:* az Keues[a] utt hozzaba [Meggyesfva MT. — [a]Értsd: köves]. *1737:* A Falun aloll a Hidan tul a Patak hosszáb(an) (k.) [Nagyida K]. *1767/1784:* Etsenye hoszában also végin fel járo tsegellyel (sz.) [Makfva MT]. *1773:* A Vatsora ut Hoszszáb(an) (sz) [Szárhegy Cs]. *1786:* a' Gerebenesi ut hoszszába egy kis fetske farku Kaszálo [Mezőbánd MT]. *1794:* A' Rákos uttya hosszában (sz.) [Papolc Hsz]. *1812:* A' Kis Kut patakja hosszába (sz.) [M.lapád AF]. *1813:* A' Kép Dombja mellett az Ut hosszáb(an) (sz.) [Bogártelke K; KHn 186]. *1822/1823:* A' Tőkös To Hoszszában (k) [Dés].

A címszó jelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

hosszabbacska cu puţin/ceva mai lung; klein wenig/ein bißchen länger. *1748:* mely le irt helység ha valamivel hoszszabatska lenneis az más rész atyafiak Erdejeknél, de sokkal keskenyeb, alá valo, és puszláb [Kál MT; Berz 2. 41/127]. *1803:* (A ház) fedelire kének (!) még fel őlni hoszszuságunál hoszszabbatska bűkfa Dranitza 50 szál [Kőrisbánya H; Ks 108 Vegyes ir.]. *1822:* Girotán János ... az üstöke nyirott, hátul hoszszabbatska haju [DLt 67 nyomt. kl]. *1839:* két darab hoszszabatska folyo gerendák [Dés; DLt 700].

hosszabbacskán cu ceva mai lung; ein bißchen länger. *1700:* Takarodot estve avval[a] harangozzanak hoszszabbacska(n) mint eddig [Dés; Jk 311a. — [a]A Déési Diószegi István adományozta kis haranggal.].

hosszabban mai lung; länger. *1735/1760:* Ezen láb föld ... négy öllel hoszszabban hagyatván, az juta B Szentkereszti[a] és Antos György Uraimék(na)k nyilakban [Elekes AF; DobLev. I/160. 3. — [a]Az *András* név tollban maradt]. *1739:* fellyül haszszabban nyulván a föld [Spring AF; JHb XXVII/14]. *1770/1771:* Mint hogy ezen also rész alá menve keskenyedik és fetske farkulag nyulik le arra nézve, in adaequationem jo darabotskával hoszszabban hagyatott a' más részben lévő Possessorok nyillyánál [Fejér m.; DobLev. II/428. 17a]. *1810:* koporsomb(a) tévén ketzer 24 oráig fedetlen tartsanak, akkor bé szegezvén a koporsot fekete bakatsin borítékot mennél szélesebb(en) és hoszszab(an) tégyenek a koporsomra [Héderfája KK; IB].

hosszabbít a face mai lung, a lungi/prelungi; länger machen. *1590:* egi korong vas hozzabitani veotte(m) egi Torockay vasat d. 28 [Kv; Szám. 4/XIII Gr. Wass malomreg.].

hosszabbítás lungire, prelungire; Verlängerung. *1591:* Keovettkeozyk Az Alperet Malomra vallo keolchyege Perpenczeheoz korong wasznak hozabitassara veottem 2 wassat Torozkayt d 62 [Kv; Szám 5/V. 3]. *1595:* Hogi az zekerhoz walo lanczok meg zakadaztak volt, azoknak meg chinalassara es hozzabitassara vettem 4 apro vasot f — /36 [Kv; i.h. 6/XIII. 4]. *1676:* Egj Diobeles Lancz csinalásertt hoszszabbitasertt f 2// [UtI]. *1835:* Lakatos Hegyi Mihály A Vas Kementzehez tsinált ... a' Pipája hosszabbitása az én vasambol öszvesseggel 5 R. [Dés; Törzs Dési taxalisták].

hosszabbíthat a putea lungi/prelungi; verlängern können. *1711:* az mi az èpűletre valo fàkat nézi örömest ot lennèk, de nem lehet, èn ha valamivel Széllesithetik s hoszabbithattyàk nem bánom, de disztelen lészen [Ks 96 Kornis István feleségéhez].

hosszabbíttatik a se lungi/prelungi; verlängert werden. *1846:* a' hidnak .. Czövekes kassai . közelebbi idökben javittattak ki, — igy tehát ... feszittö gerendák alkalmaztatnak ... mellyek által a meggörbült folyo Gerendák magok hellyekre viszszányomatván, az Elörugok Schrofjai annyira hoszszabbíttatnak, hogy ezen feszittö gerendákon is át èrjenek [Dés; DLt 858/1847].

hosszabbság vminek hosszabb volta; lungime; Länge. *1697:* az más részre jutott földek penig hosszabbak de aláb valok; azok(na)k hosszabsága potollya ezek(ne)k jobságat [Sálfva H; JHbK LI/6].

hosszabbul a se lungi/prelungi; länger werden. *1582:* Nemis akarjak hogy Biro vramnak legie(n) bantassa az postaktul, vegeztek hogy a Saffar polgarokhoz zalichya, ha eggyk betegh, az massikheoz (!) zalichya ha penigh az betegsegh hozzabbulna es ne(m) zolgalhatna tehagh a ki elotte wl az zolgallyon erthe migh megh gyogywl [Kv; TanJk V/3. 250a].

hosszacska hosszúkó; cu ceva mai lung; etwas lang/länglich. *1698:* edgy hoszszacska asztal [Kóród KK; LLt 72] | egy hoszszacska folyoso [Buza SzD; LLt Fasc. 208 B]. *1720:* nem kaphatak az ki négy hitvány Lovamat el hajcsa, kettövel ménuén pedig nem lehet az utnak alkalmatlan s hoszszacska voltara nezve [Balázstelke KK; Ks 96 Simon Pál lev.]. *1721:* az harmadik haszacska mustranak singe 48 pénz [Ks 96 Bornemisza Imre lev. Nsz-ből]. *1754:* Festetlen keskeny hoszszatska fogasok vannak ezenn Házban [Uzdisztpéter K; CU]. *1766:* egy hoszszatska régi fogass a' falon Szegezve [Hosszútelke AF; Kath.]. *1802:* Anniska ... közép kartsu termetü, hoszszatska száraz ábrázatu [DLt nyomt. kl]. *1808:* hoszszatska szakálla bajuszsza [DLt 101 ua.]. *1832:* megkaptuk a kaptzáját a mely ször volt és égy krajtzárt, továbbatskát égy hoszszatska pipa szárt [Kv; KLev.].

hosszacskán 1. vminek a hossza mentén; în lungul unui lucru; (einer Sache) der Länge nach. *1739:* a miolta én értem minden esztendőben használtak a Sz: Benedeki Révészek égy darabotska rétet a Révre menő uton alol hoszszatskán és keskenyen a Viz le mentére [Dés; Ks 28. V].

2. hosszacska ideig tartó; care durează mult; etwas lang (an)dauernd. *1765/1783:* Hogyha a' Venditorok azon Csekelaki Portiot valamely praegnans impedimentum miatt által nem adhatnák, és által adása hoszszatskán terjedne ., tehát azontul egész az által adásig legalis Interesse, az ö Nsgok fel adott penzek(ne)k currályon [Kv; DobLev. III/574].

hosszan lung; lang. *1580:* (Az) Nyly feoldnęk .. az hozzasagat penyg ... azert hattuk Illyen hozzan hogy az Eggy wege a Lab feoldnek keskonb[a] es alab valo az Thob nyl Lab feoldeknel [Pókafva AF; JHb XXVI/8. — [a]Olv.: keskönyb; értsd: keskenyebb). *1596:* Azt ne(m) lattam mikor megh verte az J az A Aszont, de azon oraba, az mely oraba megh verte volt ugy fútott uala hoszan hogy mégh az kezkenejeis el húlott vala [UszT 11/11]. *1636:* hoszan fel az be meöneö eoregh kapura fel mengyen egy eöregh harom szakaszban valo Istalo borona feniö fabol rott [Siménfva U; JHb Inv.]. *1647:* Az Konjha kemennjiben negi öreg szál vas, hoszszan, es keresztűl bele csinalva [Marosillye H; VLt 55/5415]. *1699:* a kert mellett hosszan elö vékonyon az ösvenjbeis palántált Veres hagjma vagjon [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.]. *1707:* Szállás Szenajaban az arok felöl valo felen hoszszan alá jo darab bokros szenafűes helj vagjon [Pálfva U; EHA]. *1736:* az menyasszony lakadalma napján ... az haját az fonadékból kifonták, azt szélyesen az hátán leeresztették, fényes keskeny pántlikával közben fel czifrázván, de azt is hosszan lebocsátván [MetTr 387]. *1764:* Vagyon a' Cziberés nevű hellyen egy darab Kaszálojok ... nap nyugotra a' nevezett vatzkor fára hoszszan rug véggel [Hidalmás K; RLt 0.2]. *1796:* Vén pataka Mellyéke ... ennek egy részét az utazok gazolyák, lévén nyugatti részén hosszan az ut rajta [Csatószeg Cs; EHA]. *1831:* láttamis a Fodor Péterné Léányát Sirva, borzos hajjal, fővel a piatzan futni, a fersingit hoszan maga Után el nyulva vontzolván, azt kiábálta jaj meg ől Székelly Farkasné [Torda; TVLt Közig. ir. rtlen Kenderesi Joseffné, Kondort Katalin (49) vall.].

hosszányi vmennyi/vmilyen hosszúságú; de o anumită lungime; von einer (bestimmten) Länge. *1597:* Enge(m)

Nagy Bodo Janosne hjua oda s latom hogy az meh kosarostol az kerten kòuyl az Bodo Gergely kertin kòuyl az Bodo Janos kertibeol egy kopia hoszanegh vagio(n) [UszT 12/37 Mich. Cyki de S. Kiraly jb vall.]. *1629:* ez a két Inas tavul allot teolleok mint vagy ket kopiannyi hozzannyera az kis schola feleol valo soron [Kv; TJk 29]. *1656:* csinaltam egy deszka hoszani ladas padot feketen festve [Kv; ACJk 52a]. *1666:* Csinaltam egy egez deszka hoszanyi pantos szeket [Kv; i.h. 80a].

hosszára în lungime; der Länge nach. *1568:* Valen(tinus) Nyro .. fass(us) e(st), Ezth hallotta(m) hogy az poztot Hozara ky metelte mynt egy pozto zelt [Kv; TJk III/1. 200]. *1579:* az Erdeonek Jawat penig aggyak niolcz Rudgiawal az zelessegere es tyzen hat Ruggiawal az hozzara [Kv; TanJk V/3. 182b]. *1652:* Az Pincze nagy magas, sima boltasu, hosszára harom rend keresztül viszont egyik végib(en) egy rend gantar fak benne [Görgény MT; Törzs]. *1698:* en azon az Irotvanyon hoszszara menek fel [Dés; DLt 480]. *1722:* Az Nemes puszta Curianak hason fele ..., mely Részt ekével hosszára mingyärt leis borázdáltattunk . ă Béldi rész mellett hosszára eke borázdával le határozván [Mezőrücs TA; Ks 14/XXXII. 2]. *1756:* Fekszik az egèsz épület Hosszára Tizetfél ölnére, Széllyességire Négy ölnére [Branyicska H; JHb LXX/2. 24]. *1786:* az Nagy laki Patzolai részre tartozo Curia hoszszára szakasztatott ki 31 és fél Kirally ölre, szélessegire pedig 19 .. Kir. ölre [Nagylak AF; DobLev. III/607. 11]. *1810:* Én .. két Rákosi Áts Mester Emberekkel az Tekintetes Ur Joszágára fel rakatt senyvet boranaju Házat leg elèbbis hoszszára meg mérettem ... hoszsza 6. Nimet öl s 2 fertály [Aranyosrákos TA; Pk 7]. — L. még BGU 125.

Szk: *mind szélire, mind ~. 1781:* az fel osztando Erdök . Vétettenek egy Plágában Táblázás szerint illyen rendel Első Táblában ... mind szélire, mind hoszszára annyi számu mértékkel accomodáltotvan ... Nyilvonás szerint ... a Téhén gyepu felöl 118, also véginel 220, magasságára 240 öll [Magyaros MT; EHA] ✱ *szélire- ~. 1751:* Ezen Nagy Erdő szélire hoszszára minekutánna accurate meg mérettetett vólna .. estenek a' Meták a' Nagy Plésugan alöl valamivel [Koronka MT; Told. 31. 4].

hosszas I. *mn* **1.** hoszszú; lung; lang. *1618:* minthogy azt eszembe vöttem, hogy Nagyságod nemhogy az írásnak hosszú voltának olvasását, de ezféle dologban még az maga írásának hosszú voltát sem difficultálja, ehhez képest vagy hosszas vagy nem, de minden naponként való actaimot is per seriem megírtam [BTN 135]. *1652:* van egy ágasokra csinált, vesszőből font, szalmával fedet, avatag diszno pajta, fedele hoszas [Görgény MT; Törzs]. *1675/1688 k.:* Az jobbagiokot annak rendi, s modgia szerent szolgaltassad, ... Az hoszass utakot egi arant rend⟨szerent v⟩itesd velek vegb(en), hogi ez irantis, ne csak eggjk, hanem egi arant visellyek a terhet [Borb. I Petki János ut. csíkcsicsai jb-bírájához]. *1714:* Hebenus fábol hoszszas Páltza, meg aranjozott ezüst gomball [AH]. *1735:* Hoszszasbb írásommal az Mltgs Asz(szo)nt nem terhelem [ApLt gr. Haller József gr. Kálnoki Borbárához Nsz-ből]. *1739:* korcsomákra egjgjütt jártanak, hoszszas utra is, sokszor egjgjütt jártanak [Dés; Jk 314]. *1782:* Wesselényi Miklósné, Cserei Farkas leánya[a], nagy örömmel amplectálta a reformata vallást, melyért az édesatyja haragos, pirongató, hosszas levelet írt neki, de utoljára mindennémű áldáskívánással rekesztette be levelét [RettE 417-8. — [a]Cserei Ilona]. *1820:* hosszasabb utat igen ritkán tészünk [Bács K; KmUrLev. 2].

2. hosszúkó; lunguieţ; länglich. *1681:* Egiben jaro hoszszas réz csesze Nro 6 [Vh; VhU 541]. *1714:* Festett fabul tsinalt hoszszas Török Ladatska, Pornak és Tinta-n(a)k valo 1„50 | Hosszas meghidegitő[a] két füleivel s vasas Karikakkal [AH 34, 48. — [a]Ugyanott még 4 meghidegítőt írtak össze.].

3. hosszan/hosszú ideig tartó; care durează mult; (lang) andauernd/haltend. *1650:* Szandeko(m) az vala nekem is kgmetek keőzibe(n) magamis fel mehessek, de hoszszas nyaualjam uta(n) valo epwlesemet annyera nem aranzottam, hogy az uto(n) valo razodassal merjem magamot szerenczeltetni [Fiátfva U; UszT 8/64. 75a]. *1659:* Kornis Ferencz Ur eő Nagais .. Tatar kezbén, rabsaghba éruén, es ott hossas ideighlen való sanyarü rabsaghba tartatua(n), most adatott modgya penzbely nagi summa le tetele altal megh szabadulasában [Dés; Ks G. 32]. *1675:* Ennek az hoszszas szantasnak vetesnek, mind egy cseppigh az alkalmatlan idö volt oka, hogy ennyere haladott, mert különb(en) hamareb ment volna vegb(en) az dologh [Kv; Szám. 35/I. 20]. *1710 k.:* én sem terheltem szegént[a] s atollattam eröltetni elég hoszszas Sajlodasi után avalis hogy hoszszasabb szókkal s világosabban erölkögyék ki mondani [Cssz; CsV. — [a]Ti. a haldoklót]. *1749:* Egy Jármas ökör vagyis Tulok hoszszas Sinlödese után meg dögölven erogatioba megyen Nro 1 [Kiskend KK; Ks 70/51]. *1771:* most közölébről az nyáron el tölt hoszszos Szárosság idején Semmi szökése[a] nincsen, hanem a Viz a Silipet éri [Kük.; JHb XX/26. 2 vk. — [a]Ti. a víznek]. *1784:* kivántom Nsgtokat az ide le folyo dolgokrol tudositani: leg nevezetesebben pedig erröl a hosszas télröl melyet emberi nyom nem ért ezen a földön, hogy a Juhok illyen idö tájb(an) még szénát egyenek [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

4. hosszadalmas; îndelungat; langanhaltend. *1670:* Capitany Vr(am) maradeki ereőtlenek és érteketlenek lévén az hoszszas pernek keresésére, kelletet volt Nehai Mikola Janos vrammal ... bizonyos Contractust czinalni [Kv; JHbK XXIV/25]. *1697:* Volt az arany bárány[a] osztás hos(s)zas ceremoniával eot személnek[b] [AIN 154. — [a]Értsd: a bécsi udvarban az aranygyapjasrend-osztás. [b]Köv. a név szerinti fels.]. *1800:* hosszas perlekedés után a' Pokai just a' Deak fiak ki nyervén nagyon tsonkult gazdasága Dosa Adám vrnak [Msz; DLev. 3 XXXV. 6]. *1812:* Hoszszas Courtesia nélkül irok [Marosújvár AF; Ks 89]. *1832:* hoszszas perlődés után Molnár Josef ... nyervén ... egy dabotska (!) Szöllötis ... Zálogba adta Biro Péternek [Szentimre MT; BalLev.].

5. terjedelmes, terjengős; extins; weitschweifig/läufig. *1772:* semmit sem ujjitott a' Novizans A Groffne Aszszonj eö Excellentiaja, mert hoszszos iratasiban és ujjabb Leveleiben éppen csak azok az okok allegaltatnak s találtatnak, mellyek ezen Novum elöttis fárattig fenn forgattak [JHb LXVIII/267].

II. *fn* hn-ként; ca toponim; als FN: *1773:* az Hoszszasb(an) (k) [Gyalu K; EHA].

Ha. *1755:* hoszas [Illyefva Hsz; HSzjP]. *1760:* hoszszos [Szava K; RLt O. 4]. *1829:* hoszszasobb [Dés; DLt 569]. *1830:* hoszas [Mocs K; BetLt 1 Henter Farkas Vajna Istvánhoz].

hosszasabban 1. hosszabb ideig; timp mai îndelungat; längere Zeit. *1806:* a' Nyájat a' déllőbe(n) az illendő időnél hoszszassabban ne fektessék [F. rákos U; Falujk 17 Sebe János pap-not.kezével]. *1816:* a' tőbbi hoszszassabban mulatván ottan onnan meg gajdult fővel takarodtanak el minyájon [Déva; Ks 118 Vegyes ir.].

2. részletesebben; mai amănunţit; ausführlicher, eingehender. *1796:* az I. Betü alatt Citalt esketésenn a' praetendensek tellyességgel semmit se Fundalhatnak, azért azonn erősségeket az All Peres itt hoszszasabban nem reiteralja [Mv; TLev. 5/16 Transm. 62 tábl]

hosszaság l. hosszúság

hosszasan 1. hosszú ideig; mult timp, lange Zeit. *1733/1813:* már régen és hoszason betegeskedvén .. Homorod szentpáli István Uram ő Kegyelme meghagyatott özvegye Petrityevith Horváth Krisztina Aszszony ő Kegyelme ... kivánt légyen ... testamentaria dispositiot tenni [Kv; SLt XLII. 6. 22-3]. *1750:* Az hosszasson tarto Conscriptio mián az Motsi Gondviselő Dávid Péter iránt valo Inquisitoria későtskén készűlgete el [O.csesztve AF; Ks 83 Casp. Szatsvay lev.]. *1782:* az egész rész Joszágotska a néhai Atyafi által ell volt 2180 Forintig kötve Dobollyi Joseff hoszszáson Tőrvénykezvén meg nyerte [Ne; DobLev. III/570]. *1796:* Doctori cura alatt kelletett magát hoszszoson nagy kőltséggel gyogyitani [Ilencfva MT; DLev. 3/XXXV. 4]. *1810:* A' városon szerte széjjel .. poshadt ganej dombok állanak és hoszszason sorvadva — a' levegőt el büdössittik [Dés; DLt 477]. *1820:* meg érkezik a' Rákosi Pápné Tiszt Ferentziné aszszony, s az Iffjaszszonyal ketten két Székre le telepedvén discursusba eredének . én gondolam, hogy hoszszason fog folyni a' discursus jo éjtzakát mondék, s elmenék Házomhoz [Aranyosrákos TA; JHb 48 Groza Mariska Luka Monujné (50) zs vall.]. *1826:* Mostan azt bátarkadam Nságadnak jelenteni hogy kéntelen vagyok a' Gyergyai Bor vízre menni meg pedig ottan egy kevesset hoszasan mulatni [Kv; Ks 101 Pataki Mihály Kornis Imréhez].

2. részletesen; amănunţit; ausführlich. *1717:* jollehet ez mostani Conjunctura alatt valo terheinket, volta képpen valo specificatioba sém tehettjűk Le, mind az által az menyb(en) az rővidsegnek ratioja engedheti ne(m) az materiának suljához képest hoszason, hanem summatim, és rövidedén ezén repartitionak alkalmatosságával terheink kőnnjebbítésiért alázatoson remonstralni ez szerént kévánjuk Ngtok(na)k [INyR Cssz, Gysz és Ksz folyj]. *1720:* En Uram hoszszason exponālam az dolgot, mert kevēs szoval nem lehetet [Vh; UtI]. *1754:* Kápás (!) Jánosné Harko Mária Aszszany, hoszszoson declárálván, és p(rae)numerálván mi előttűnk lamentabilis sorsát s állapattyát .. ; reménkedék Titt. Kovács Péter Uramnak tekéntené még és tenne jol eő kigyelmevel és segittené ki azan adosságának meg fizetésére tehetetlen állapattyáb(an) [Sövényfva KK; MbK VIII. 16]. *1764:* felyebb hoszszason declaraltam aztat, hogy az mostani I. eőkegyelme maga p(rae)tensiojat oly Documentumokkal semmiképpen meg nem mutathatta [Torda; TJkT V. 197]. *1796:* mitsoda gondolatbol esett pedig ezen Bornak meg-itala a' rol epen hosszason ha most nem irunk is, csak elég az, hogy a' mértekletlen Bor-itala ő kegyelmének Betsülletet nem szerezhetett [Krasznarécse Sz; KCs 1265].

3. *1769:* Meg in anno 1766 ő Felsége által hosszason ki parancsolt kemény büntetését a Molduvábol és oláh országról tilalmas utakon ki szökö embereket duggatok(na)k Kgk között ki hirdettük vala ..., a kik abba találtat(na)k halállal büntettet(ne)k [UszLt XIII/97].

Ha. *1739/1742:* hoszszason [Szentdemeter U; U]. *1759:* hoszason [M.csesztve AF; Ks Mikess Antal lev.]. *1765/1766:* hoszszason [Kv; DobLev. III/574]. *1784:* hoszszason [Mv; Mt tábl.]. *1807:* hoszszason [Apahida K; RLt O. 2 Jos. Fazakas (47) ns prov.]. hoszszason [Mv; DobLev. IV/908. lb]. *1812:* hoszszason [Héderfája KK; IB. Molnár György (58) ref. esp. vall.]. *1823:* hoszszason [Dés; DLt].

hosszasság l. hosszúság

hosszatában hosszában; în lung, în lungime; der Länge nach. *1585:* Anna Taligas Andrasne vallia ... Molnar Mihalne a' feoldeon valo keobeol sakon Altal fekwt vala hozzattaba [Kv; TJk IV/1. 484]. *1617:* Az giwmeölch kertiben hozzataba ... hatart teottunk, En(n)ek vicinussa ab vna Keleme(n) Janos ab alia Filep Janos [Szentgyörgy Cs; IB]. *1627:* Del utan menenk arra az erdeore melliet Bak Czierejenek hinak, el iarok hoszszattaba keotellel fele (!) mereok, az fakat meg hatarozok, nylat vonank ra [Galambod MT; EHA]. *1684:* Az Czeréni rész tiszta To hely felet melljet nem keresztül hanem hoszszataban osztottunk Daczo uramekkal [Gyulatelke K; SLt AM. 24]. *1728:* a' Maros régenten a' Kis réth hoszszattában folyván ... szaporitotta naponként a' Folti határt [Folt H; BK sub nro 137 7 román tanú vall.]. *1741:* Egj Velkeri Pap János ne⟨v⟩ü ember birja vala a' Kornis részt ... az uton fejüllis aszt a' darab földet, az utt hoszszátában az mi határunkig fell [Mezővelkér TA; Ks]. *1786:* Ház helly ... Az Marosra rugo Uttzában ... az Ut hoszszatában [Nagylak AF; DobLev. III/607. 18-9].

Ha. *1699:* hozzataba(n) [Bergenye MT; MbK 90]. *1743:* hoszszattában [Boroskrakkó AF; BfN].

hosszatára hosszában; în lungul, de-a lungul; längs, entlang. *1693:* az ut hoszszatára ele menő láb föld ... juta Sarosi Susanna Aszszonjnak [Gyula K; SLt AH. 17].

hosszít hosszabbít; a lungi/prelungi; verlängern. *1818:* a' Szöts Czéhis Szinnyét hoszszittani szándékozik [Mv; A lakatos céh lev.].

hosszú I. *mn* **1.** lung; lang. *1570:* az Annya azt Mongya neke(m) hogy ha Ream Ery, ha oly hozzw volna az Nyelwem Mynt az keneokeigh az keze ky vonatna [Kv; TJk III/2. 101 Kwthy Antal vall.]. *1581:* Esmeg Az nagy harang Chyapiat Myert hogy hozzw volt Lakatos Istwanal le wagatuk fyzetúnk neky d. 50 [Kv; Szám. 3/IV. 11]. *1595:* Eggik kerek zemeo Arany lanch hozzw kiben vagyon Aranj forint pp. 130 [Zsombor K; SL Sombori

László reg.]. *1606:* Az nagj patak melleol valo feold igen hoszú [UszT 20/285 Lucas Ghedeo de Ethed pp nyil.]. *1749:* nagyab a' Samarjai Sessioja 's hoszszabb is mint a darabant Paskulyé [F.peterd TA; DobLev. I/236. 15a].

Hn. *1399:* montem Hozywhegh vocatam [M.bikal K; KHn 70]. *1514:* ascendendo ... ad montem Hozywberczoldala vocatum | Hozywthewwyspathakafeye | ipsa ripa in aliam ripam Hozywtewwzpathaka wewlgye nuncupatam incidit [Tóhát BN; TelO II, 329]. *1588:* Hozzu Berekben [Gyerőmonostor K; KP]. *1591:* az hozzu bwk feyere [Geges MT]. *1594 k.:* hoszu tonya new tarto(many)ban [Bikafva U]. *1606:* Keozep hozzwbán [Szentmárton Cs]. *1629:* az hozzvv feold uegebe [Jobbágyfva MT]. *1642:* Hoszu Ayban az szolo alatt (sz) [Páncélcseh SzD; DHn 54]. *1650:* az Padon valo hoszszu lab (sz) [M.léta TA]. *1654:* A hoszu Tón tul [Holtmaros MT; Ks Bánffy Albert urb.]. *1673/XVIII. sz. v.:* a Hoszszu Vápán alol [Gyepes U]. *1676:* hoszu berek patakan felyul (k) [Nagykapus K; EFiscLt IV. Fasc. 259. A]. *1678/1741:* Az hoszszu nyilakb(an) vagyon egy nyil Szena fü [Nagylak AF; DobLev. I/27a]. *1679:* Hoszszu Ay szadan (sz) [Vadasd MT]. *1685:* az hoszu Bük [Bh; KHn 7]. *1687:* Hosszu Berek oldalán (sz) [F.gyerőmonostor K]. *1693:* Hoszszu tanorok mellet (k) [Tordátfva U]. *1728:* Hoszszu bercz alatt Denes pallagjanal (sz) [Illyefva Hsz]. *1731/1802:* A Hoszszu Lázban (sz) [Gálfva MT]. *1732:* Hoszszuér (k) [Szék SzD]. *1740:* A' Hoszszu Teriben (sz) [Inaktelke K]. *1741:* Hoszu Mezeibe Kűs vőlgybe (sz) [Futásfva Hsz]. *1748:* A Hoszszuaszon (sz) [Nagyfalu Sz]. *1754:* Hosszúvápa torok [Feketelak SzD; SzDMon. III, 443] | A' Hoszszu godorben (sz) [Uzdisztpéter K] | A haszszu (!) Nyilakb(an) (sz). A Hoszszu Labban (sz) [Gogán KK]. *1758:* az haszszu Asza Torakba [Feketelak SzD]. *1778:* Hoszszu mezö tövin (sz) [Kőrispatak U]. *1781:* Hoszszú nevű lábban [Tapolca Cs; RSzF 249]. *1798:* Hoszszu kerekto szeribe (sz) [Méra K]. *1805:* Hoszszu Lok (sz) [Timafva U]. *1818:* az Huszszu (!) árkon [M.bikal K; Ref. egyh.lt C. 15]. *1864:* hosszuágy [Nyárádsztimre MT; Pesty, MgHnt XXVIII, 206b] | Hosszu vész hajdon sűrűség [Küsmöd U; i.h. LVII, 229a].

Szk: ~ *almárium. 1748:* Zöld festékű Virágos Almárium .. egy nagy edgyet más tarto hoszszu Almárium [Koronka MT; Told. 79] ✱ ~ *bajuszú. 1742:* hallám hogy egy hoszú Sárga bajuszu kisdeg katona öszve Szidá Feö Biro Urat kö teremtettének nékem nem parancsol az illyen-amolyan adta [Mócs K; Ks 5. X. 6 Sarmasán Vaszily (36) zs vall.] ✱ ~ *bekecs. 1847:* hossu portulák szin asztrakánnal prémezett jó posztó bekes [DLt 562 nyomt. kl] ✱ ~ *bokálycsésze. 1753:* Hoszszu fejér bokály Czesze [Marossztkirály AF; Told. 18] ✱ ~ *bunda. 1838:* Egy ujj Hoszszu bunda, egy köpönyeg, egy prémes ujjas, négy karton ujjas [Szentimre MT; BalLev. Balog Klára kel.] ✱ ~ *csákány. 1647/1648:* Vagyon az Thon egy szalmaúal fedett keo kemenyes Malom ... vagion benne ket keo vagho czakany; Egy hoszú Czakany [Drassó AF; BK 48 F. 16] ✱ ~ *cseber. 1732:* egj tokfis (!) ásztato hoszszu cseber [Kóród KK; Ks 12/I]. *1788:* Egy kis Szappanyozo hoszu Cseber Egy avatég Szappanyozo cseber [Mv; TSb 47] ✱ ~ *csecsű. 1637/1639:* Egj Teoreok rez korso hoszu csecsű fedeletlen — f. — d. 25 [Kv; RDL I. 111] ✱ ~ *csűr. 1715:* Csűrős Kert . Közepin Jo szarvazás Uj Supozás alat, talpakra Sasokban rakó fából ki rakot Jó hoszszu tágos egy felöl valo Fiokos Csűr vagyon [Pálos NK; LLt Fasc 140]. *1740:* dölni hanyatlot jo hoszu Csür [Marosnémeti H; Ks 37/55] ✱ ~ *deberke. 1805:* találtunk .. Egy Vaj csinalo hoszszu Deberkét [Szamosfva K; BLt 9] ✱ ~ *erdőlő lánc. 1768:* egj hoszszu erdölő Lánczát el vitette [Uzon Hsz; Kp IV. 258] ✱ ~ *farkú* uszályos. *1603:* minden rendbely varosy feleynk réghy attyaynktol reank maratt rendy zerent es Nemzetsege zerent valo forma eolteozetett viselyen, minden varosi rend kewl (!) valo eolteozetet, ugy mind Spanyol hozzw farku boronalo keonteos es zoknya, Arany premes nyak ruha Ezeken az eo Erdemek zerent valo Adoot vegyenek [Kv; TanJkI/1. 460]. *1628:* Egi fekete viragos barsonj hozzw farku zoknia, az allia(n) ket rend ezust perem [Bodola Hsz; BLt] ✱ ~ *fátyol. 1759:* Az úriasszonyok különbözőképpen jártak a nemesasszonyoktól. Fekete hosszú fátyolt, vagy borzos főkötőt többire csak a főasszonyok viseltek, a nemesasszonyok pedig majd mind fehér fátyolt [RettE 91] ✱ ~*fejű fejsze. 1748:* Rodolo Nagj Fejsze 1 és más hoszszu fejű Fejsze 1 [Szászsztjakab SzD; Told. 11/95] ✱ ~ *flinta. 1692:* Egy hoszszu flinta [Szárhegy; LLt]. *1823:* Lajbbakki hoszszu Flínta [BK] ✱ ~ *fúró. 1585:* Egy hozzu furo d. 8 [Kv; KvLt I/2. 3]. *1849:* viszen egy Hoszu Furut [Héjjasfva NK; CsZ] ✱ ~ *fülű cseber. 1745:* Két hoszszú fülö cseber nro 2 [Marossztkirály AF; Told. 18] ✱ ~ *gyémántos* hegyes gyémántos. *1648:* Egy Szegeletes hoszu giemantos giűrű [Mk Kapi Kata kel.] ✱ ~ *gyolcsing. 1788:* Egy hoszszu gyolts ing ... Hat also gyolts ing Hat hoszszu hálo ing [Mv; TSb 47] ✱ ~ *ing. 1733:* Viseltes hoszszu ing [Marossztkirály AF; Told. 2] ✱ ~ *kaput. 1807:* Egj Barát Szin hoszszu kaput már igen viseltes lyukatos petsétes [Körtvélyfája MT; LLt]. *1813:* igértem ... Két Hoszszu Kaputakat, és három kitsi Lajblikat[a] [Nyárádsztbenedek MT; Told. 45. — [a]A szakácsinasnak] ✱ ~ *kesztyű. 1804:* glazirtos bőr hoszu és egy kurta kéztyü [Koronka MT; Told. 19] ✱ ~ *köntös. 1804:* egy Fejér perkas (!) hoszu kész köntös [Koronka MT; Told. 19] ✱ ~ *körtvély. 1597:* Makarias keortwilt -/07 ... hoszszw keortwilt ... /08 Masfele zep Apro keortwilt .. /04 [Kv; Szám. 7/XIV. 57 Th.Masass sp kezével] ✱ ~ *lóca. 1679:* Lisztes Ház. Ez a fellyeb megh irt Külső kamara mellett vagyo(n) ... Hoszszu Lócza nro 1 | Hoszzu Locza alá valo lábas székek Par 17. [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 61, 96] ✱ ~*magú szilva* ? besztercei szilva. *1748:* Hoszszumagu szilva aszalva Metr 1/2 Husos szilva aszalva Metr 1/2 [Told. 11/95] ✱ ~ *mente. 1735:* Egy hoszu mente Teczin Angliai Posztobol Arannyal Szinorozva [Sv; Hr]. *1736:* Hosszú mentéket is viseltenek az akkori emberek, melyet boér mentének híttanak [MetTr 351]. *1766:* Egy Király Szin hozzu Sima bársony mente a' mellyin pedig, és ránczain tizen egy pár Arany pontispan rojtos gombok s pikkelyek [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 96] ✱ ~ *nagyláda. 1681:* Fejer, hoszzu nagi lada plehes kolcsos [Vh; VhU 502] ✱ ~ *nyakú.* **a.** *1589:* Eot kanna eggyk ket Eyteles Masik egy hozzu Niaku Az harma Drettolosok [Kv; KvLt Vegyes I/22. 76]. *1594:* Hozzw Niakw jwegh uagion No. 4 [Somlyó Sz; Uc 78/7. 34]. *1802:* Hosszu Nyaku kerek fertajos karafinak No 2 [Ne; DobLev. IV/858. 3a]. — **b.** *1622:* Egj hozzú niako uereo tt f. — d. 10 [Kv; RDL I.

119 néhai Tótházi Eötues Mihály műszereinek lelt. — A teljes lelt.: MNy LXLII, 230] ✱ ~ *öl. 1799 k.:* ha hoszu ölbe hozzák egy ölet három szekeren ha kurtába egyet két szekeren . szokták hozatni ki rendezni itten ölbe kirakatni [Kv; AggmLt C. 114]. *1803:* 'a Spotállyban lévö 28. szegények számokra Szent Mihálly naptól fogva Szent György napig 38 — hoszszu öl Tüzi fát tartazik az Ispány administráltatni [Kv; i.h. 117] ✱ ~ *pad. 1582:* Chynaltattam az felseo Tanach hazhoz egy hozzw padot veottem harom Dezkat d. 40. Attam Aztalos Benedeknek az chynalasatol d. 25 [Kv; Szám. 3/V. 25]. *1605:* Az Giereöffy vram hazaba(n) aztal 1; kerwlle valo szekek egy hozzu pad [Gyalu K; Sennyei 11/47 fej. inv.]. *1813:* kűsded székek Koporso alá szolgálók, ... egy Keservesek alá valo hoszszu Pad [Betlensztmiklós KK; UnVJk] ✱ ~ *padszék. 1594:* Az Varbeli hazakban ualo Inuentarium .. Az szabo hazban. Aztal uagjon No. 2 . Hozzu Pad zek No 2 [Somlyó Sz; UC 78/7. 22, 28-9]. *1600:* Az Kis templamba chinaltattunk egi hozzu padzeket, az kin az ferfiak wlnek, Attam teolle Aztalos Lukachnak d 20 [Kv; Szám. 9/IX. 28] ✱ ~ *parasztszék. 1609:* Asztalos Lukachy . Ket hosszú parazt szeeket chinalt f — d 32 [Kv; Szám 126/IV. 128-9] ✱ ~ *puska. 1586:* Egy kerek fwrott, Negy vas karykatt es harom hoszw pwskatt hatt Reszre osztottűk [Lesnek H; IB VI. 225/16]. *1611:* Egj io Acelos hozù Puska gemes [Kv; RDL I. 88]. *1835:* Egy kápszlis lazarino Csóű hoszszu puska [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.] ✱ ~ *rokolya. 1629:* (A boszorkány) egy nagy hoszu rokolyaban vala az feje be vala ruhawal tekerve [Kv; TJk VII/3. 122] ✱ ~ *rosta. 1700:* Percipialtam elegjes Gazos Buzát az Spotaly szamara száz nyolczvan vékat be hozatván és az Huzar Vr(am) hoszszu rostajan meg eresztven lőtt semmire kellő allya tizen két véka [Kv; Szám 40/I. 5]. *1771:* Nagy Hoszszu Rosta ... Kerekes Rosta [Nagyida K; Told. 19] ✱ ~ *rovás. 1799:* szükségesnek találta a' Királyi Gubernium ... szoros meg-tartás végett meghagyni .. Hogy ennekutánna az addig szokásban volt . hoszszu Rovasok hellyett más külömbözö Rovasok vulgo Czinkos (!) nevezetűek . készittettessenek, és minden faluban bé-hozattassanak [Kv; ACLev. nyomt. gub. körrend. 6014 és 6463] ✱ ~ *szakállas* ún. szakállas puska. *1605:* Az kapolna mellet uagion egy hozzw szakalos, keczke labra szegezuin . . Az Dobolo Bastiaban vagio(n) . egy nagy hozzu O fincha (!) [Gyalu K; Sennyei 11/47] ✱ ~ *szakállpuska. XIX. sz. eleje:* Hat Darab hoszszu Szakál Puska. Egy kissebb Szakál Puska tzövekjével édgyütt [BK Inv.] ✱ ~ *szék* pad. *1594:* Az Maior haz zobaiban vagjon aztal No. 1. Keőreős keőreől wadnak pad zekek Ismet vagjon Hozzu zeek No 2 [Kraszna Sz; UC 78/7. 19]. *1753:* Karjas hoszszu szék nro 2 [Mezőőr K; Told. 18 néhai br. Bánffi Zsigmond conscr.] | Karjos hoszszu szék N. 2 [Marosztkirály AF; Told. 18] ✱ ~ *szekrény* hosszú nagyláda. *1594:* Az Varbeli hazakban ualo Inuentarium ... Az Azzon' Thar hazaban ... vagjon hozzw eőreg zekreni No 1 [Somlyó Sz; UC 78/7. 16—8] ✱ ~ *szoknya* ? uszályos szoknya. *1628:* Egj meczjn arannjas materias hozzw miw zoknia [Bodola Hsz; BLt]. *1797:* Egj fejér Slájer német köntös Egy viselő Slajer hoszszu Szoknya [Mv; Told. 19] ✱ ~ *tekenő. 1747:* Hoszszu keskeny Tekenő 1 Klinta 2 Kissebb tsebrek 2 [Borsa K; i.h. 24] ✱ ~ *vándli* hosszú dézsafajta. *1786:* Groff Gyulai Generalisnénak ... jutott ... Egy fedeles hoszszu Vándli 66 Loth 3 könt [Nsz; Ks 74/56]. *1793:* Konyhabeli Rez Edények egybe járo Kandér fedeles 2 Hoszszu vandli sarkos fedelü 1 ezután való fedeles vándli sarak nélkűl [Kv; TL Conscr].

Sz. *1820:* velle lett utozásom alkalmatosságával kérdezvén en; hát ugyan a' Báronétak hogy van ? mert sokféle hirt hallok felölle, ezt monda: ugy van, hogy ma holnap ki-rekesztik az Udvarbol, s én leszek ott a Tisztarto, én parantsolok mindennek, én kérdem de hát miért ? Mellyre felele: hoszszu az Ökörnek a Nyelve nem szolhat [Várfva TA; JHb 48 Budai Péter (42) fogadós vall.].

2. hosszúkás, hosszúkó; lunguieţ; länglich. *1767:* Raffael Mariánok le irása ... hajadon Leány magos szál és vékony sugár termetű hoszszú ábrázatu, . hoszszu orú [Szancsal KK; Mk Jos. Mezey jur. assz. kezével].

3. hosszan/hosszú ideig tartó; care durează mult; langhaltend/dauernd. *1560:* ez napokban valami feleletwnket attwk vala be ty kegyelmeteknek Im suky benedek vramnak es Ilonassonnak az v kegyelme huganak swky ylonasszonnyal hozzu perunk volt [Kv; SLt 5. 6]. *1561:* Ha vala melly az mesterek kozzwl hozzw ydeyg valo betegseg mia a' vag' ualami modon meg' nyomorodnek es az mesterek annak segitseggel akarnanak lenny azt az egez Cehnek kozonseges iouedelmebol myellyek [Kv; ÖCArt.]. *1579:* egy desy ember Sylwaszy Balas newǫ my elollǫnk illyen wallast teǫn, hogh ez eloth ennyhan eztendowel kwlomb kwlomb fele kar vallas es hozzw Betegseg myath megh fogyatkozwan kezeryteth (!) ǫrǫksegheth, el adny ǫrǫk aron awagh el zalogosythany [Dés; DLt 205]. *1586:* Istentol kyuanok ... Hozzu Ileteth egyssiget meg adatny [Erked K; KGy]. *1631:* hoszszu üdöt erötlen állapattiahoz kepest maganak eö keglme nem igirhet [Szentmargita SzD; Told. 27]. *1769:* A kik másakot az Eo Felsége birodalmán kivül valo országokra fökeppen katonai szolgálatra ki szökni akarot házánál tartana duggatva, Nem hogy a Magistratusnak hirré tenne az illyen közönséges Munkára a bünnek mivoltához hoszszab, vagy rövidebb üdökig szententiaztatik és büntettetik [UszLt XIII. 97]. *1848:* Már most csak azt szeretnök tudni, ... hogy és mit matyognak ketten egész napokan 's a' hosszu estéken át? [Kv; Pk 7].

Szk: ~ *nap* soká, sokáig. *1571:* Az Tho dolga feleol, eo k. zoltanak Antal vramal feleole Eo k. Napot veot Maganak hogy gondolkodyk rola es azwtan valazt tezen, Azert eo k. Byro vra(m) Neh halassa hoszw Napra, hane(m) hywassa Beh eo keget es Erchye Megh akaratiat [Kv; TJk V/3. 50a].

4. terjedelmes; cuprinzător; weitläufig. *1830:* irjál te is enyi ujságat de sok és hoszu levelet ne a' szokat Stylus szerént nagy kurtán [Kv; Pk 6].

5. hosszadalmas, terjengős; lung; weitschweifig. *1618:* Kamuti uram[a] számtalan hosszú historiákot elő-hozván ... sok szóval mutǫgatá azt, hogy önéki elég sok főszolgái vadnak [BTN[2] 12. — [a]Kamuthi Farkas (mh 1626-ban), ekkor Konstantinápolyban a Portán erdélyi főkövet].

6. magas; înalt; hoch. *1775:* Wesselényi Farkasné ... hosszú, vékony, halovány, sovány, szőke asszony [RettE 358].

Szn. *1567:* Angalita consors Luce Hozzw [Kv; TJk III/1. 118]. *1568:* Lukacz hozw[a] [Kv; i.h. 193. — [a]Latin szöv-ben]. *1570:* Hozzw Barthos [Kv; TJk III/2. 17]. *1582:* Borbara hozzw Georgne [Kv; TJk IV/1. 42]. *1589:* Hozzu Marton [Kv; Szám. 4/X. 14]. *1591:* Hozw Janos [Kv; i.h. 5/I. 1]. *1614:* Hozzu Demeter jb [Bodok Hsz; BethU 271] | Hozzu Mihaly ppix [Ozsdola Hsz; i.h. 347]. *1626:* Hozzo Gergely [BLt 3]. *1650:* Kolosuari hoszu Sophia [Kv; JHb III/7]. *1693:* Michael Meszaros alias hoszszu de Dees [Dés; DLt]. *1736:* Hoszszu Szabados János [M.pérterlaka MT; Born. XXIXa 15]. *1800:* Néhai Finta Jóseff Özvegye Beretzkben lakó Hoszú Ilona [Bereck Hsz; HSzjP].

Szk: ~ *kalpag* magas föveg. *1747:* Pap Mihaly nevű katona házomnál járván, Láttam . Tiszteséges sárga Gombos szederjes mundérban, veres hoszszu kalpagban [Csicsópoján SzD; Ks 27. XVII] ✱ ~ *kucsma* magas süveg. *1783:* Desi Sigmond Uram . ezt maga mondotta nékem ... hogy ne tartsak az Jobbagyokkal, hanem az Urasággal meg mutattya hogy le vetteti a piros tsizmát az aszszonyokkal Toroczkon, s az Ferfiaknak az hoszszu kutsmájok tetejen ki lattzik az hajok [Torockó; Thor. XX/4. Jos. Literati (38) ns vall.] ✱ ~ *süveg* magas föveg. *1711:* Egj Pasint szin Scarlát hoszu süveg zold atlaczal bellett Nustostol [Told. 19]. *1736:* Egyszer a fejedelemasszony[a] fejében . hosszu nusztos süveg volt, köves medályban álló kolcsagtoll benne [MetTr 337. — [a]I. Apafi Mihály feleségére, Bornemisza Annára von.] ✱ ~ *szárú* magas szárú. *1600:* 23 Marcy veottem az Eoregh leginnek egy hozzu száru sarut d 70 [Kv; Szám. 9/XII. 65]. *1628:* Egy kek karmazin Janiczar kapcza hozzw szarw [Gyalu K; JHbK XII/44. 10].

7. ~ *ekevas* csoroszlya; fier lung; Pflugmesser/eisen. *1797:* Kerűlő eke Lapos vas kettő válto eke vas egy El vásatt hoszszu Eke vas kettő [M.igen AF; DobLev. IV/777. 13]. *1845:* Egy hosszu, egy laposs[a], egy Czimer eke vas [Magyaró MT; HG gr. Kemény Sámuel hagy. — [a]E szó *cimer-ekevas* al. sajtóhibával].

A jel-re l. MEke Mut.

8. ~ *szántóvas* 'ua.; idem' *1647/1648:* Egy lapos szanto vas No. 1. Ket hoszú Szanto vas No. 2. [Drassó AF; BK 16]. *1688:* Egy Hoszszu szanto vastol f-//05 [Mv; MvRkLev. 27]. *1722:* egy rud vasat vőtém az két hoszu szantovasat nadoltatam meg egy mariasit (!) nadoltak [Szentpál K; TL. Mihály Deák Szénás Miklóshoz]. *1756:* Árok barázdálni valo nagy Lapos és hoszszu Szánto vas egy pár [Déva; Ks 92. I. 32]. *1773:* Találtattanak két Eke taligájával edgyütt ezekhez valo 2 lapos szánto vas, egy hoszszu szánto vas 2 Pating [Kászon]. *1800:* a' volt a' Főbiro Ur kévansága hogy ... szerezzünk 3. hoszszu szánto vasat, felis találtuk Szász Jánosnal [Torockó; TLev. 5]. — A jel-re l. MEkE Mut.

9. ~ *krumpli* kb. kiflikrumpli; soi de cartofi în formă de corn/de rinichi; lange Kartoffel. *1836:* edgy tseberbe két véka sárga Hoszszu Krumpli [Borsa K; MNy XXXVIII, 38, 55].

10. ~ *ezüstforint* ' *1707:* én nékem lévén az Aszonynal Banffi Pálné Aszonyomnal hoszu ezüst forintul két Száz huszon két forintom kilenczven öt pénz f. 227,,95 [Told. 2].

11. Névszói, ill. ige-névszói áll-i haszn-ban; cu funcţie nominală, respectiv nominal-verbală; in nominalem bzw. verbo-nominalem prädikativem Gebrauch: lung; lang. *1623:* Gerendaytt vgy Zakasza hogy az Istallokall Eggewt Eryek ell az Tornaczynakys gerendazasatt oly hozzak legyenek az fak [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. *1681:* Ezen Udvarbirak házabol nyilo belső Kő Ház .. Karotlan fogas az falon, egyik hoszszu masik darab (!) nro 2 [Vh; VhU 517]. *1760:* Solyomkőn lévén, az ott lévő pusztatemplomba bementem A barátnak abban az időben nem volt olyan habitusa, mint a mostaniaknak, hanem csak földigérő hosszú, a kötél mindazonáltal ott volt akkor is [RettE 107]. *1781:* az Abosfalvi Mihály mester már bé is rakta vólt a malomnak fundamentum Talp fáit 2 tzöveket belőlle a' viz meg is mozditott nem lévén elig hoszszak [Mihálcfva AF; Eszt-MK]. *1803:* Két festékes égyik hoszszu más rövideb kendő szegek vagy fogasok [Betlensztmiklós KK; UnVJk 34]. *1829:* Anyámnak küldek tsizmát egy kitsit hoszu de a' lábához takaradik [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

12. Ért. jelzői jell-ű haszn-ban; ca apoziţie; in appositionalem Gebrauch: 'ua.; idem'. *1744:* Ser forrásához accomodált válu hoszu, mellynek egyik vége Vas kapcsos mellyb(en) Seprő takarodik [Déva; Ks. 76. IX. 8]. *1756:* vagyon jó készületu Bikfa vályu hoszszú 4 [Nagyrápolt H; JHb XXXV/35]. *1838:* két tölgyfa turos deberke, hoszszuk [M.bogáta SzD; BetLt 2.]. *1845:* Debretzeni vagy Szebeni jo talp botskorok 12. hűvelyk szélesek és 14 hűvelyk hoszak [Dés; DLt 440].

Az utolsó adalékban a címszóra von. mondatrész névszói áll-nak is tekinthető.

II. fn-i jell-ű haszn-ban; in valoare de substantiv; in substantivartigem Gebrauch: **1.** lung; lang. **Hn:** *1503:* Az kerek t⟨ó⟩ Meghet hozyuban [Szentlélek Hsz; MNy LX, 105]. *1598:* egj darab feoldett kit hoszzunak hinak [Dellőapáti SzD]. *1602:* az hozzuba [HSzj *ganéz* al.]. *1609:* Az hozzuban walo feold [Kozmás Cs; BLt]. *1624:* Az huszszuban (!) (sz) [Lisznyó Hsz]. *1631:* az Hozzuban az Kws hid alliaban (sz) [Héjjasfva NK]. *1641:* az hozzu labian [Nagyernye MT]. *1666:* Az hoszszako(n) (sz) [Illyefva Hsz]. *1679/1770 k.:* in Hoszszak vulgo vocatis [Sajóudvarhely SzD]. *1681/1748:* Az első hoszszub(an) ... felső vége a' kőzep hoszszub(an) menő útb(an) ... űtkőzik [Balázsfva]. *1697:* egy párlag (!) a hoszakon [Illyefva Hsz]. *1718/1801:* a hoszszuban lévő keskény hoszszu föld [Pócsfva KK]. *1720/1811:* Vagynak örökkösön vet földekis ... a Kurtáb(an) egy hasáb ... a Hoszszub(an) is egy hasáb [Szotyor Hsz; Borb. II]. *1747:* Kökönyes pataka mellett le jövö hoszszub(an) (sz) [Sszgy]. *1750:* A hoszszak lábján nevű helybe (sz) [Kőrös Hsz]. *1753:* az haszu (!) labjan (k) [Nagyernye MT]. *1756:* Az Hoszszak nevezetü helyben (k) [Illyefva Hsz]. *1757:* A Kőzepső Hoszszuban (sz) [Nagyernye MT]. *1765:* az Hoszszuban [Jákótelke K; KHn 39]. *1774:* Hoszak Lábja [Szentsimon Cs]. *1775:* Az Hoszszuk Lábján belől a' rét szeg Nevezetű rővid földek [Mv; MvHn]. *1777:* az Hoszszak lábja nevezetü hellyben [Árapatak Hsz]. *1794:* Hoszszuk véginél [Marossztkirály AF]. *XVIII. sz. v.:* a' Hosszak nevű lábban (sz) A' Rővid-hosszu nevű Lábban (sz) [Bita Hsz]. *1823:* a Hoszszuk Nevezetü Török Buzás helybe [Radnótfája MT; TLt Praes. ir. 65/827-hez]. *1828:* A hoszszak végében (sz) [Csekelaka AF]. *1833:* az Uzoni hoszszu nevű

réten (k) [Uzon Hsz]. *1835:* A Hoszszukba a' Csere alatt (sz) [Bodola Hsz] | A' hosszak lábjában (sz) [Erősd Hsz].

2. 3. sz-ű birt. szr-os alakban; cu sufix posesiv de persoana a 3-a; in Form mit Possessivendung 3. Person: vminek a hosszúsága; lungimea a ceva; Länge. *1576:* Wagion egy pattyoloth feyre walo negyed fel Syngh A hoza keres kereol waroth tereok warrassal gazdaghon A weghe haro(m) harom Rendel warroth [Szamosfva K; JHbK XVIII/7-6]. *1590:* Amy Az karokat illethy es a' Sendelt, melyben az eghesz Coloswarmegiej Nemessegh, consensialwan, Az varosnak ereot Adot, hog az Sendelt a' Nemessegh es Jobbagy harom Araznyra chinalliak, Az karonak penigh hozzat eot singhre [Kv; TanJk I/1. 125]. *1623:* Az Palank hozza ala az olt fele igen Jgienesse(n) 75. Eóll legyen [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. *1651:* Az Mirtik Rudnak hozza vagion harmad fél Eólj az meljel fel mirtík [Szürkerék SzD; JHbK X/16]. *1693:* A verőfeny láb szanto foldet fel merven . egy kötellel, mely kötelnek hoszsza vala nyoltz rud három ölös ruddal [Gyula K; SLt AH. 17]. *1732:* vagyon edgy szakasz Széna, melynek hoszsza ulnae 5. széllye 21/2. magassága. 3 [Szászsztjakab SzD; TSb 51]. *1798:* Lévén . ö Natságának egy benn valo Sessioja . mellynek hoszsza a közepin bé mérve 6. sukos őllel találtatott 44 3/4 rész őlnek a feneke pedig 19 1/2 őlnek [Ádámos KK; JHb XIX/61]. *1816:* Mértéke ezen Czinteremnek Kereksége 47, Hoszsza 14, előtte a' belölle kimaradt kűs Piatznak Hoszsza 9 Szélessége 10 öl [Vadad MT; UnVJk 187].

Szk: *hossza-széle. 1581:* Byro vra(m) Az kiket Akar tyzet è huzate, á menyet Akar Az keomywesseket Mind be hywassa es Azokkal eggywt lassak es Intezzek el mind hozzat zelyt Az epitmennek [Kv; TJk V/3. 235a] ✱ *széle (és) hossza. 1590:* (Az) helyet my ozlasra bocziat⟨ok⟩ az warosnak, Az waros rea mene keötelet wwnek reá es mind zelyet ⟨es⟩ hozzat meg merek [Szu; UszT]. *1733:* Tudgjae a Tanu .. hogy Hoszszu Aszoi Desi János ur(am) Pagocsai Nemes haz hellyének határa, Szellye, hoszsza, meddig exténdálodik, és hol terminálodik [T; JHb X/22 vk]. *1872:* Gondnok afia utasittatik, hogy a beszántás szélét és hoszát öl számra mérje meg [M.bikal K; RAk 298] ✱ *szélére-hosszára. 1748:* Szilágyi Samuel vr(am) Jobbágy sessioi felék közűl Kettőt szélire hoszszára meg mérdeklénk [Ákosfva MT; Told. 8] ✱ *szélivel-hosszával* szélét-hosszát nézve/tekintve. *1726:* Tartozzanak egymásnak ugymint az melly fél nem evincalna vagy evincalhatná egyik az másikat, az fen meg nevezet földek(ne)k bekesseges birásáb(an) (!), más hasanlo földet szélivel hoszszával es hasznával egyenlőt adni [DobLev. I/128] ✱ *végehossza. 1795:* Illyetén rendetlenségeket kővetvén a' jó ötsém, ... valahányszor haza érkeztűnk; mind annyiszor fekéllyekkel, bogarakkal, ujra meg ujra rakva találtuk, s A vélle valo utalsággal tellyes bibelödésnek vége hoszsza nem vala [Mv; Told. 47].

A cimszó jelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

hosszúaszói a Hosszúaszó tn *-i* képzős szárm.; derivatul cu sufixul *-i* al toponimului Hosszúaszó; mit Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Hosszúaszó: din Hosszúaszó; aus Hosszúaszó. *1590:* Kosa Gergelj hozzsu azaj wrunk eö Nga Veres darabantia [Mindszent Cs; BálLt 54]. *1630:* Derlaczj Ferencz: Húszar Istvan vramnak contradicalt volna az Hoszszuaszay Joszagh feöleöl [Monor BN; Told. Húszár lev. 172]. *1693:* Hoszszu aszai[a] Szász Ecclesia [Szentk. — [a]KK]. *1703:* Hosszu Asszoji jobbagj [i.h.]. *1717:* Kertém (!)[a] az Hoszszuaszai Kolcsartol s azt mondotta hogy egy csep sincs [Búzásbocsárd AF; BfR Sigmond János lev. — [a]Mézet]. *1735/1826:* (A) Hoszszuaszoi[a] Lutherana Ecclesia [Szentk. Lodormányi dézma 68. — [a]KK]. *1757:* Ezen somlyai határ contiguitásában vagyon egy Hoszszuaszoi Praedium[a], melynek ismét szomszédságában egy Szilva nevezetű jo darab terrenum [EHA. — [a]Később újranépesült: Krasznahosszúaszó Sz]. *1765:* Hoszuaszoi Lakosok [Szentk]. *1770:* A nevezett Hoszuaszai három tzigányt ismerteé a Tanu? [Mezőpagocsa MT; SzentkGy vk]. | Nemes Kűkűllő Vár(me)gyéi Hoszszuaszoi Házomnál létemben, vettem .. tudositását [SLt XLIII. 16 Marothi István lev.]. *1779:* Dobolyi Jósef Ur(am) a Hoszszuaszai Joszág dolgában valo űgjünket . maga inditotta meg [Mv; DobLev. III/559. 1a]. *1780:* Csíkmindszenti, alias hosszúaszai Vágási Albert [Taploca Cs; RSzF 229]. *1796:* a' Hoszszuaszai[a] Határon [EHA. — [a]KK]. *1830:* Haszszuaszoi Joszághaz tartazando Termő Lista [Born.].

Szn. *1543:* Valentini Hozzwazay [WassLt]. *1559:* hozozay gaspar es hozozay ferenc [Torockó; Thor. II/14]. *1562/1567:* was Annos[a] azzony az nehay Hozzwazay Chasparne [WassLt. — [a]Az oklevél hátlapjára írt XVII. sz. végi latin regestában „Agneta Wass", alatta magyarul „Wass ágnes" dólga rájegyzés olvasható]. *1572:* oda hiua thoroszkai ferencz ... bagameri gieórginet hoszuaszai pontincz aszont [Alsójára TA; Thor. IV/6]. *1573:* Hozzwazay peter boldocrol[a] [Thor. XII/21. — [a]Eltűnt település Mezőcsán (TA) táján]. *1578:* Frwsinazzonnak, Hozzwazay Peternenek Az annya Az wen Thorozkay ferenczne [Torda/Mezőcsán TA; i.h. V/14] | hozozwy Ersebet [i.h. V/7]. *1585:* St. Hozzw Azzay in Mezeo chian [i.h. I/22]. *1591:* Hozzwazay Miklos, forroban[a] Lakozo [JHb XXIII/2. — [a]AF]. *1592:* hozu azai mihaly [F.jára TA; Berz. 7 LXV. 6]. *1597:* hoszwaszay Pál [Kv; Szám. 7/XIV. 44 Th. Masas sp kezével]. *1637:* Istua(n) Ferenczne Katalin Hoszuazaj most Szent Giörgiö(n) lako Szabad szekelne [Szentgyörgy Cs; BLt 3]. *1671:* Hoszszu Aszai Török Pál [BfN].

Minthogy egyes — főként szn-i — adalékok esetében nem állapíthattuk meg, melyik településről (Cs, KK v. Sz) van szó, a címszó utáni előjelzésben nem tüntettük fel a megyét. Amely adalék esetében ezt megtehettük, a szokásos módon jegyzetben tájékoztatást adtunk a település közigazgatási hovatartozásáról.

hosszúbeli a Hosszú hn *-beli* képzős szárm.; derivatul cu *-beli* al toponimului Hosszú; die mit Ableitungssuffix *-beli* gebildete Form des FN Hosszú: a Hosszúban levő; care se află în Hosszú; in Hosszú befindlich. *1701/XVIII. sz. v.:* a Hoszszubali föld [Usz; Pf, NyM 163]. *1763:* a' Hoszszubeli Patakon fellyűl [Udvarfva MT; EHA].

hosszúcska hosszúkó; lunguiet; länglich. *1710 k.:* Az alsó állam éle hosszucska volt [BÖn. 492]. *1726:* Vagyon Sövénnyel font perje fákra szalma fedél alatt készitett hosszutska disznó ól [Nagyfalu Sz; BfN Nagyfalusi csomó]. *1732:* ezen kamorában találtunk egj rendbeli kovacsnak való miv szert, ugjmint egj nagj vas pőröljt, egj hoszszucska szinkáló vasat [Kóród KK; Ks 12.

I]. *1749:* Mas hoszszutska pintze tokb(an) Srofos Üvek [Marossztkirály AF; Told. 19]. *1788:* Üvegnek valo kitsin tojokás Ferslog . Egy hoszszutska fejér Tojoka [Mv; TSb 47]. *1845:* Egy hosszucska fenyőfa asztal [Doboka; Mk].

hosszúdad lunguieţ, lunguţ; länglich. *1864:* Várhegy, melly is egy felemelkedett hosszudad hegj [Nagyalmás K; KHn 316].

hosszúfalusi a Hosszúfalu (Szt) tn *-i* képzős szárm.; derivatul cu sufixul *-i* al toponimului Hosszúfalu/Satulung; mit Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Hosszúfalu: din Hosszúfalu/Satulung; Hosszúfaluer. **I.** *mn 1735:* 'A Talp fákat az Hoszszufalusi[a] Jobbagyi az Groff Vr Teleki Sámuel Vram eö Nacsaje hordották meg [Nagysomkút Szt; TKl. Merkos Kosztán (50) jb. provisor in curia vall. — [a]Kővárhosszúfalubeli].

Szn. *1673:* Hoszszufalusi Márton [PatN 5a].

II. *fn* Hosszúfalu lakosa; locuitor din Hosszúfalu/Satulung; Einwohner von Hosszúfalu. *1735:* vgy 18 vagy 19 szekér berena fákat is hoztanak ugyan az Hoszszufalusiak klakaba [Nagysomkút Szt; TKl Merkos Kosztán (50) jb, provisor in curia vall.].

hosszúka hosszacska, hosszúkó; lungăreţ, lunguieţ; länglich. *1693:* Tizenhat aranyas hoszszuka Dolmanra valo gombok Szives formak pikkel | Tizen nyolcz hoszszuka pikkelyek, az gombjai ment(e)n vadnak [Ne; DobLev. I/38. 8b]. *1710 k.:* Termetem sem hosszú, sem kurta ... ábrázatom hosszúka, barnaszeg, piros [BÖn. 491]. *1837:* Katso Samuel valamennyire hosszuka orru [DLt 755 nyomt. kl]. *1838:* Kadár János .. égy kevéssé hosszuka halavány ábrázatu [DLt 264 ua.].

Hn. *1637/1778:* Hoszszuka mező (sz) [Erdősztgyörgy MT; EHA]. *1774:* a Hoszszuka Mező Pataka [uo.; EHA].

hosszúkás hosszúkó; lungăreţ, lunguieţ; länglich. *1811:* Felesége hoszszukás tiszta ábrázatu [DLt 166 nyomt. kl]. *1846:* Kirilla András hosszukás ábrázatu, szabatos orru [Kv; DLt 1200].

hosszúkó **I.** *mn* hosszúkás; lunguieţ; länglich. *1726:* Őrdőgharapást[a] nem küldhettem ... elég vagyon Gyergyoban, a hol Sovány határok vadnak, a Levele hoszuko mint egy petyegetet, az koroja magassan nő fel, a tetein vagyon kék virágja, akkora mint egy egy poltura kerek s mint egy Szurosocska [Fog.; LLt Miss. — [a]Succisa pratensis]. *1795:* A Krumpinak két neme vagyon, a' veres aprobb hoszszukobb és valamivel kedvesebb izű [DLt nyomt.]. *1802:* Négy kerek nyakas fertájos karafinák hoszszukok [Ne; DobLev. IV/858. 3a]. *1807:* Asztal lábastol hoszszuko [Körtvélyfája MT; LLt]. *1830:* Sültes Tál hosszukó [LLt] | Három leveses Kolosvári porczellán tálak. Egy kerek s két hosszukó csakugyan efféle porczellán tálak [Torockósztgyörgy; Ethn LXXII, 606].

Hn. *1864:* Hosszuko[a] [Kvh; Pesty, MgHnt XLI, 515a. — [a]Utána megjegyzésként: fekvéséről].

Szk: ~ *ablak. 1851:* hat kis hosszukó ablak [Erdősztgyörgy MT; TSb 34] ✱ ~ *ábrázat. 1841:* imitt-amott a' himlőhelyek láttzanak szeplős hosszukó ábrázattyán [DLt 229 nyomt. kl] ✱ ~ *ábrázatú. 1798:* Köpetzi György ... hoszszukó Ábrázatu fekete hajú [DLt ua.]. *1803:* Szilágyi Imreh .. hoszszuko himlö köties Abrázatu [DLt ua.]. *1836:* Juon Bábes ... hoszszuko pofatyos ábrázatú [DLt 39 ua.] ✱ ~ *abrosz. 1850:* Egy Hoszuko abrosz [TarcsafvaU; Pf] ✱ ~ *almárium. 1792:* egy törpe hosszuko almariom, diofa festekü [CU]. *1849:* A' Nappali házba Vagyon . két fekete Színre lagirozott hét hét fioku — aranyos párkányozattal ekesitett hoszszuko Almarium [Somkerék SzD; Ks 73/55] ✱ ~ *aranypikszis. 1837:* egy hoszszuko arany pixis [Doboka; BetLt 1 Hodor Károly lelt.] ✱ ~ *árok. 1764:* egy hoszszuko viz mosasos arok [M.köblös SzD; Becski] ✱ ~ *asztal. 1849:* Egy ágy eleibe valo lagírozott egy lábu tsinos kis hoszszuko asztal [Somkerék SzD; Ks 73/55] ✱ ~ *boglár. 1697:* nyolcz hoszszuko fejér, fekete, s kék Zomanczos boglár [Szentmargita SzD; KGy]. *1776:* Harom hoszukó arany gyöngyös boglár [RLt Sombori Klára és Sándor lelt.] ✱ ~ *bokály. 1753:* Egy hoszszukó keskeny szaju onos fedelű Bokály N 1 [Marossztkirály AF; Told. 18] ✱ ~ *borsoló iskátulya. 1788:* Gömböjeg hoszszuko pléh borsolo iskátuja [Mv; TSb 47] ✱ ~ *cseber. 1736:* Bor hűttő hoszszuko cseber nro 3 [Mikefva KK; CU XIII/1. 163]. *1814:* Egy Nagy fenyőfa hoszuko Cseber [Mv; MvLev.] ✱ ~ *csésze. 1787:* Egy hosszúkó füles csésze [Kv; Ks 73. 55 110]. *1792:* Veres festékü hoszuko Csésze [TL] ✱ ~ *ezüstgomb. 1735:* Húsz hoszszúkó hal héjjos ezüst gomb, hozzá való negyven pikkelyekkel együtt [M.nagyzsombor K; SL] ✱ ~ *faasztal. 1868:* egy hoszszuko fa asztal [Kv; Újf. 6 Újfalvi Sándor hagy.] ✱ ~ *fatálca. 1845:* Két étel hordo hosszukó fa tácza [K; MkG Conscr.] ✱ ~ *forma/formájú* hosszúkás. *1786:* Három hoszszuko forma arany boglár két két rubint a kőzepibe [Nsz; Ks 74/56]. *1848:* Két halvandli fedelestűl .. Négy hosszuko forma egy egy fertályosok 4 rft [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVa]. *1849:* három talpas metzett hoszszuko formáju külömböző szinü poharak [Szentbenedek SzD; Ks 73/55] ✱ ~ *földecske. 1808:* ezen tserében adott hoszszuko Földetskének hátulso vége [Kv; Pk 3] ✱ ~ *gyémánt. 1758:* Egy Gyémántos Rubintos Reszkető Tő, mellynek kőzepínn hoszszúkó szép őreg gyémánt van, kőrüttötte 13. aprób és őt Rúbint [Nsz; TSb 21] ✱ ~ *kalamáris. 1830:* Egy réz hosszukó oláh kalamáris [DLt 449 nyomt. kl] ✱ ~ *kasztrol. 1793:* hoszszuko fedeles Kasztrol egybe járok 4 [TL] ✱ ~ *kés. 1854:* eléveszi tarsolya hüvelyéből az ... ott tokban lévő hosszukó kést, villát és aczelat [ÚjfE 78.] ✱ ~ *közterrenum. 1809:* hosszuko köz Terrenum [Dés; DLt] ✱ ~ *krumpli. 1816:* a' Detentusnál találtatott ... hosszuko és sárgás gömböllyég Czukker nevezetű krumpli [Déva; Ks 116 Vegyes ir.] ✱ ~ *levesestál. 1819:* egy kerek, és egy hoszszuko leveses tál Kolosv(árt) fabr(icalt) [Kv; Pk 3] ✱ ~ *medál. 1703:* Egy pár nyakra, vagy kézre valo ezüst hoszszukó médály [LLt Fasc. 115]. *1746:* Egy Arany hoszuko Médály [Nsz; Told. 19] ✱ ~ *medence. 1746:* 4. Pár hoszszukó két két fűlű éteknek valo Medence [Nsz; Ks 40. XXVIII C] ✱ ~ *óntál. 1790:* Viseltes, hoszuko Files on tál Nro 5 [Sv; Ks] ✱ ~ *orr. 1807:* Fridrich Vilhelm Frantz ... Negyven Esztendős Catholicus Pap hoszszuko lapos Orra [Kv; DLt 66/1808 gub-i nyomt. kl] ✱ ~ *pad. 1817:* Egy kis Fejér Hoszszuko Pad [Mv; MvLev.] ✱ ~ *pihepárna. 1788:* Egy hoszszuko Píh Párna [Mv; TSb 47] ✱ ~ *pikszis.*

1810: Egy pár hoszszuko Pixis [Kv; Berz. 20]. *1818/-1826:* Egy hosszuko schildrott Pixis [Kv; KvAkKt Mss hung. 27] ✱ ~ *pléhcső. 1835:* Egy hoszszuko pléh Cső [Mv; MvLev.] ✱ ~ *pohár. 1847:* hoszszuko 1/2 fertályosnyi ezüst pohár [Dicsősztmárton; UnVJk 9] ✱ ~ *remek. 1700:* Egy rubintos nyakravalo huszonnégy kerek remekecskeje huszon kettödik az fityegöje két két, rubintocska, az közte valo remeken ollyan hoszszuko remeke 19 [Hr 1/120] ✱ ~ *skatulya. 1848:* Egy hoszuko Skatuja fisek benne a ladában [Szászerked K; LLt Kovats M. gub. írnok kezével] ✱ ~ *sültes tál. 1845:* Hosszuko sultes tál 4 [Kv; MkG Conscr]. *1848:* Hoszuko sültes tál 4 [Szászerked K; LLt] ✱ ~ *szapulócseber. 1753:* Egy nagj hoszszuko szapullo Cseber [Szentmargita SzD; Ks 18. CII] ✱ ~ *szék* hosszúszék, pad. *1755:* Hoszszuko Szék No 1 [Buza SzD; LLt] ✱ ~ *tál. 1781:* Hoszszuko talak fedelestöl [Koronka MT; Told. 10]. *1841:* kisebb hoszszuko tál [Egeres K; Ks 89] ✱ ~ *tálacska. 1786:* Hoszszuko talatska [Nsz; Ks 74/56 Conscr. 74]. *1849:* egy aranyos szaju portzellan hoszszuko tálatska [Somkerék SzD; Ks 73/55] ✱ ~ *üvegflakon. 1846:* Gyűrű (!) és Tő tarto a' hozzá valo hosszuko üveg Flackonnal [SLt 17] ✱ ~ *vasrosta. 1761:* Hoszszuko Vas rosta 1 [Déva; Ks 76/IX. 10] ✱ ~ *vendely* hosszúkás bödön v. hordócska. *1753:* Hoszszuko vendely No 1 abban kerti borso [Buza SzD; LLt].

II. *fn* hr-os formában; cu sufix adverbial; mit adverbialer Endung: ~*ban* hosszúkó alakban/darabban; în formă lungă; in länglicher Form. *1655:* Tudom azt hogy egy olykor, jövenek hozzám kétt Olāhok .. mutogàtvàn nèkem hosszukób(an) darab aranyat [Kv; CartTr].

hosszúkós hosszúkó; lunguieţ; länglich. *1819:* Knittel Jóseff . hoszszukós hegyes orru | Dringa György ... hoszszukos feketés ábrázatu [DLt 610, 732 nyomt. kl]. *1846:* Riszta Gligor hosszukós képü [DLt 563 ua.]. *1849:* Torony fehéren meszelve, a' frontyán diszletes épitmény, hoszszukos formára faragott [Szentbenedek SzD; Ks 73. 55]. *1854:* zöld hosszukos mente [Újf. 78].

hosszúmezői a Hosszúmező (SzD) tn *-i* képzős szárm.; derivatul cu sufixul *-i* al toponimului Hosszúmező/Cîmpia; mit Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Hosszúmező; din Cîmpia; Hosszúmezőer. *1766/1802:* (Az irotványt) a Zalkai és Hoszszumezei Tanuk Bezdédhez tartazonak importálják | a Zalkai és Hoszszumezei Tanuk inacceptabilisnek declaráltatnak [BSz; JHb LXVII/3. 3, 9]. *1769/1802:* azon Bezdédi Irotvány Kaszállo ... ütkezik a Hoszszumezei határban [BSz; i.h. 52]. *1775/1802:* a Bezdédi Hatarnak napkelet felöl valo széllе a Bércz tetön a Hoszszumezei Határral Coincidal [BSz; i.h.] | A kisebb aetásu Hoszszumezei Lakosak a conraversiás Helynek se proprietássarol, se Possessoriumárol bizonyast nem tudnak mondani [BSz; 76-7].

hosszúnadrág pantaloni lungi; lange Hose. *1805:* Anan Joseff visel ... fekete Manchesterböl valo hoszszu Nadrágot [DLt nyomt. kl]. *1810:* feketéslö sötét hoszszu Nadrág [DLt 598].

hosszúpecsenye bélszín, vesepecsenye; muşchi; Lendenbraten/stück. *1674:* Hosszu pecsenyet ebedre nro. 2. Oldal pecsenyet vacsor(ara) nro 1. [Fog.; UtI]. *1683:* Avas hoszszu pecsenye n. 46 Avas oldal ötven hat [Gyf; UtI]. *1717:* jo Darab hoszszu pecsenye, és holmi Diszno aprolék [Abafája MT; JHbK XXXIV/20. 2]. *1735:* tiz darab hoszu pecsenye négy Nyúlakja (!) Négy oldal pecsenye [Királyhalma KK; Ks 23. XXIIb]. *1761:* Hoszszu petsenye 25 Has petsenye 19. Szálkás petsenye 58 [Szentmargita SzD; Ks CII. 16]. *1791:* küldöttem .. 6 oldalost, 6 Sodort, 6 hoszu petsenyét, s egyéb aproságokot [Lunka H; Ks 108 Vegyes ir.]. *1823:* Quietaltatik Budatelky Tisztem Negy Kereszt tsontos oldalrol, négy lapotzkarol, negy Sodor petsenyéröl, két Hoszu petsenyéről [Kv; Born. F. IIe].

hosszúság, hosszaság lungime; Länge. *1571:* Ezen Ez hethen Emberemet Bochyatanam oda fel ky az Ktek Embereywel az hawasra Menne es az dezkaknak zelesseget hozzasagat meg Mwtogatna | Az Mynemew dezkak feleol knek Irtam hog kd wgian azon myrtekre Chynaltasson hozzasaggal Zelesseggel, Az kyket kd Chynaltatoth s Jde hoztanak Ezekben eggys arra walo Nynchyen ky Jo wolna [Szúv; BesztLt 3509, 3520 P. Zentmyhalffalwi szúv-i provisor Casp. Zeuch beszt-i bíróhoz]. *1580:* mertúnk egy Darab Nyl auagy Lab feoldet mely Nyly feoldnęk ott az Zellossegi lęon mind az patakig hozzasaga, Zaz es harmincz ket Rwd ... az hozzasagat penyg ... azert hattuk Illyen hozzan hogy az Eggy wege ez Lab feoldnek keskonb[a] es alab valo az Thob nyl Lab feoldeknel [Pókafva AF; JHb XXVI/8. — [a]Olv.: keskönyb; értsd keskenyebb]. *1589:* 18 Nouembris B(yro) V(ram) Kyuldette Boldisart hogy Gialoban meg Kialtassa harom hellyen hog az Zeolö Karot es az Sendelnek hozzosagat Az Karo 5 singre az Sendelt 1 singre es fel fertalra [Kv; Szám. 4/VI. 144 Stenzely András sp kezével]. *1609:* Veottewnk Negy temérdek dezkat, Eggiknek az hosszusága Negywen eot láb nyomny [Kv; i.h. 126/IV. 34]. *1645:* mely el foglalt határ .. helien helien ... teszen keözel harom hold szanto feöld hozzasagot [Szentjakab (? SzD); Told 27]. *1679:* Hoszszu, öreg Uy Palota. Ennek belől szelessege öt öt öl; hoszszasaga 18 1/2 öl [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János Inv. 48]. *1716:* ezen udvarház helyhez tartozando hely vagyon egj darab .. eztis megh méretvén ... ennek hoszszusága extendal 40: idest negyven ölnire [Kercsedszilvás SzD; JHb III/68]. *1746:* Egy fetske farkulag maradott Dombas hellyet fel mérvén hoszszassága fellyűl felől tizen egy kötél | A Szöló megett valo Eszkat meg mérvén hoszszusága tiz kötél | A Szakadásokan fellyül való teret keresztül bé mérvén az Iklándi széna füvek félé a patakig széllessége hoszszosága minden felöl tizen nyoltz kötél [Mezőbodon TA; JHb XI/22. 10, XI/29. 4, XI/22. 8]. *1783:* Ezen Nyilaknak Hoszszaságai nem egyenlök, hanem hova tovább a' Tit. Farkas Uraimék Erdeje felé mind rövidebbek [Harasztkerék MT; Told. 25]. *1830:* A Verő fényen ... a hegy aljától le fele kezdve mely nyil Táblanak a szélessége 165 ölnyi lévén egy(ikne)k egy(ikne)k a Nyilja szélességére 10. hoszszaságára 165. ölnyi lészen [Galponya Sz; Somb. II]. *1843:* (A tavak) hoszszaságokra Oldal félt, mind pedig széleségekre nézve végeiknél lántzal fel mérhetök [Kötelend K; SLt Vegyes peir. Valentinus Todor (33) col. vall.].

Ha. *1680:* hosszasságához, hosszaságra [A.porumbák F; ÁLt Inv. 7, 18]. *1742:* hoszszuság [A.árpás F;

TKl Váradi Zsigmond Teleki Ádámhoz]. *1748:* hoszszaság [Torda; TJkT III. 219]. *1754:* hoszszassága [Sövényfva KK; MbK VIII. 16]. *1797:* hoszuság [Banyica K; IB. Gombos István lev.]. *1825:* hoszszuságaban [Dés; DLt 3]. *1828:* hosszuságára [Marosvécs MT; DE 2].

hosszúságú vmilyen méretnyi hosszú; de o anumită lungime; von irgendeinem Maß lang. *1680:* Hajokhoz valo egy araszni hosszussagu örög vas szegek no. 12 | talaltunk az szeker szin oldalán szegekre fel téve egy heted fél ölni hosszuságu uj örög fenyö fa lajtorja [A.porumbák F; ÁLt Inv. 17, 25]. *1699:* tizenharmadfel öles hoszszuságu negyed fél öl szilyeségü Lo Istalo [Szentdemeter U; LLt]. *1748:* (Az) erdőnek mérése kezdődött ... egy 30 ölöss hosszusagu kötellel [Esztény SzD; Told. 29]. *1765 k.* hat ölni hoszuságu joszágomot az itten All Szegben lévö fűrésze gátyának fell nyulásával ell foglaltatta [Szentimre Cs; Hr 76]. *1772:* vagyon 17. Tölgy Sasfákban 15. Királlyi öll hoszszasságu, és 3. sing magassagu égy égy rend sendelly fedél alatt Nyárfa Boronákbol rakott Ház | Ezen ajto előtt vagjon két fa Stőmpőjen állo Sendelly fedél alatt egy öl hoszszasságu Pintze Torok [Szászfenes K; Bethl Kt Mikes conscr.]. *1802:* a' daganaton kivül két aprobb és égy a' csontokig hato s égy jo hüvelyknyi hoszszuságu Sebet találtam [Déva; Ks 115 Vegyes ir.].

Ha. *1744:* hoszszuságu [Szendemeter U; LLt Fasc. 67]. *1757:* hoszszuságu [Zalatna AF; JHb Borsai István kezével]. *1789:* hoszszuságu [Meggyesfva MT; EMLt Torma Éva kel.]. *1802:* hoszsúságu [Dombó KK; Palotay 20]. *1810:* hoszszasságu [Pacal Sz; Ks 76/383 Conscr.]. *1821:* hoszszasságu [Sorostély AF; Ks 79. 7. 2]. *1831:* hoszuságu [Mv; Berz. 21]. *1845:* hosszuságu [Kv; MkG Conscr.]. *1851:* hosszuságu [Bányabükk TA; EHA].

hosszúszárú fúró burghiu co coadă lungă; Bohrer mit langem Stiel. *1729:* Leczező furú nro 1. hoszszú szárú furú nro 1. Csapozo furú nro 1 [Petek U; TKl Petki Nagy család szám. 79b].

hosszútelki a Hosszútelke (AF) tn *-i* képzős szárm.; derivatul cu sufixul *-i* al toponimului Hosszútelke/Dostat; mit Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Hosszútelke: din Dostat; aus Hosszútelke. **I.** *mn* **Szn.** *1551:* Hozzwtelkj Myklos [Mezőszengyel TA; BfR 304/108. — A teljes szöv. MNy LVIII, 491-2]. *1552:* Hozzwtelkj Miklos [M.fráta K; SLt sub Lit. V. Nro. 19]. *1560:* hoszszwtelky ferencz es bodysar [Kv; SLt 5-4]. *1570:* hozzwtelky Isthuan [Kv; TJk III/2. 157]. *1577:* Hossutelki Istwanne lupssai Annassony [F.jára TA; SLt 5. 19]. *1611:* Hozzutelkj Lazlo Hozzutelke(n) lako Fejeruarmeggiebe(n) [Szád.]. *1669:* Hoszutelki Susanna, Samphira es Eva Aszonyok [Hosszútelke AF; Kath.].

II. *fn* hosszútelki lakos; locuitor din Hosszútelke/Dostat; Einwohner von Hosszútelke. *1693:* nem győzven varni a Hosszutelkieket [LLt 19/9].

hosszúvas (eke)csoroszlya; fierul lung (al plugului); Pflugmesser/eisen. *1587:* Az Ispotaly bely Zekerheoz es Ekeheoz walo keolchyegh Eztendeott altal 2 Marty Andras kowach Nadalt megh keet hozzw vassat ... d. 66 Jttem keet Lapis vassat Elesiteth megh ... d. 8 [Kv; Szám. 3/XXXIV. 2 Zabo György isp. m. kezével]. *1653:* Vit el egy hoszszu vasat egyiket a' másikkal nádoltak [Ilencfva MT; DLev. IIB. 11]. *1656:* Ket bokor szanto vas, hoszu vasaiual edgywt [Doboka; Mk Inv. 4]. *1694:* 1 eke minden Szerszámával, lapos és hoszszu vasával [Torda; Told. 11/34]. *1736:* Válto eke Tajigájával, pántyával, hoszszu vasával, utoljával, és egy járommal edgyutt [Bongárd BN; CU]. *1756:* Béres eke jo negy, minden vasbéli requisitumival, négy pating(g)al, négy Lapos vassal, négy hoszszu vassal, és Kormán vasakkal, vgy négy rendbéli eke Tallyigával [Déva; Ks 92. I. 32]. *1765:* Kerülö Eke vagjon egy Lapos és hoszszu vasával egyb(en) [Mezőcsán TA; Ks 26. X]. *1811:* Égy lapos ekevas, jol meg nádolva, és égy el-vásott hosszu vas [Mezőőr K; MkG]. — L. még MEke 205-6; HSzj *hosszú-vas* és *lapos-vas* al.; MNy XXXVIII, 55; RSzF 260, 292-3.

A cimszó jelölte eszközre és elterjedésére l. MEke Mut.

hosztilitás 1. ellenségeskedés; ostilitate; Feindschaft/seligkeit. *1677:* Ha kik idegen Országban Deáki tudománynak, nyelveknek tanulásáert peregrinalásért, viszont az Hazával és Fejedelmekkel nem ellenséges helyekre, vitézi vagy egyéb tisztességes állapotbéli szolgálatért ki akarnának menni magokat ugy alkolmaztassák, hogy .. ha medio tempore arrol az Országrol valo hosztilitas interveniálna, az holot az illyenképpen ki-ment Haza fia szolgálna, tartozzék ad fidelitatem Principis unionemq(ue) Regni redealni [AC 86-7]. *1680:* à dato praesentiu(m) hat hetigh az hadak mind az ket reszreöl el bochiattassanak, es semmi hosztilitàs edgyik reszreöl se legien, es az wdeö alatt szabados commerciu(m) engettessek utrinq(ue), es Joszagok szabado(n) birattassanak [Törzs. Bethlen István nyil. (egykorú hitelesítetlen másolat)].

2. ellenséges érzület; sentiment ostil/duşmănos; feindliche Gesinnung. *1684:* Proclamálták Tökölyi grófot ő nagyságát, minden Erdélyben lévő jószágát az fiscusnak ítélték, mivel nyilvánvaló hostilitássa mind az mi kegyelmes urunk ő nagysága ellen, mind a haza ellen elucescáltak [SzZs 262].

hova, hová *hsz* **A.** kérdőszóként; adverb interogativ; als Fragewort. **1.** mely(ik) helyre? merre?; unde? încotro?; wohin? *1570:* Mongia megh ha Twgya howa Menth az or, Eo ely menth es megh kerdette, Es haromzor megh eskwt eleotte hogy eo neky hyrewel Ninch sem azt nem Twgya howa Menth [Kv; TJk III/2. 66d]. *1572:* mond vytesd be ez Bestye kurűaffyatt onnęt az veres Embertth Ez (!) mondek Neky houa vytessem az nem el szwkö Ember [Dés; DLt 182]. *1592:* Kerdem howa mennyeonk fayert [UszT]. *1632:* talala engem Keörtveljfai Istua(n) s monda en nekem hogi houa meghi mihaly Uram [Mv; MvLt 290. 85a]. *1683:* Jovon Andronyik, Eszt sem tudgyuk huva ment [Preszáka AF; Incz. V. 24]. *1690:* az general hoa igyekezik [Brassó; Veress, Doc. XI, 436 Névtelen lev-e Teleki Mihályhoz]. *1711:* azon Marhákat és méneseket fel gyütteték itt Szárhegyen egy kertbe, és onnat az ā kurucz el hajtatá nem tudom hova [Szárhegy Cs; WLt Petrus Mezei (40) pp vall.]. *1757:* rakászni hová jártak ketten [Galgó Sz; JHbK LIV/4. 8. 1]. *1764:* égy szóval sem indigitáltatik mi okon fognák a' Commissariusokat ki kérni, és hová

[Torda; TJkT V. 231]. *1781:* mondok hogy hava (!) mentenek [Koronka MT; Told. 10]. *1798:* hány szal .. tüzre valõ fakot vagtak . s azakat huva hordattak ? [Kük.; JHb XIX/58. 5].

Sz. *1704:* Szomoru özvegyek tü is magatokat Mint árva Görlitze az ként meg vantátok Elesék fejetek ékes koronája Árva fejeteket már hova hajtjátok [EM XXXV, 274 gyászének].

2. miféle helyre?; în ce loc? unde?; an was für einen Ort? wohin? *1542:* Kys Pethert, Pether wayda kenczthartonak egy zolgayathes . mind fogwa wytthe Moldwaba. Az nem thwdom hogy howa thezy ewketh [Fog.; LevT I, 18-9 Dempsedj[a] lev. Majláth Istvánnéhoz. — [a]Csak így!]. *1561:* Jo diznok ... toth estuan El haytata vala de nem tudom hwa teue [Ráton Sz; BálLt 78]. *1570:* Vrsula Boldyzar Mesterne .. vallya ... egykorba esthwe akar volt ely Menny az lean, es hogi kerdette volna howa Menne ollyan esthwe, Nem akarya volt megh Mondany [Kv; TJk III/2. 28]. *1589:* Tyuk vagion 15 Kegielmeh lassa hoüa teszi, mert el unta(m) tartani [Kv; Szám. 4/X. 87]. *1646:* az ados levelet .. nem tudgya hwa rekedet es hol legyen mostis [Kv; TJk VIII/4. 83]. *1770:* Ki tud ; hogy az nevezett beteg Ur Párnája alol Kolcsait petsét nyomoját erszényével edgyűtt el vette s vitte volna, s ha vette, huva vitte [H; BK sub nro 1017 vk]. *1849:* az arendasné kereste hogy Cseh Joseff Ur hova but volna el [Héjjasfva NK; CsZ].

Szk: ~ *lesz (el)* **a.** hová/merre tűnik el. *1568:* en nem tudom myczoda testamentom volt az, es howa lǫth el az a testamento(m) leuel [Kv; TJk III/1. 160 Ambrosius Auner vall.] *1592:* nem tudgiak volt howa leott volt az kezes [UszT]. *1611:* nem tudom ki houa löt benne [Taploca Cs; LLt Fasc. 155]. *1645:* En ezeken kjuul nem tudo(m) mi uolt s mi nem uolt s hova leőt [Gysz; LLt]. *1730:* nem tudgyuk huva let az bor [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 24]. *1736:* Sógor, hova lől [MetTr 416]. *1763:* A . adott legjen az I keze alá két tulkajit (így!) melyeknek edgjike el tevelyedet, és mind ez mai napig nem lehet uttyáb(a) igazadni hova lett légjen [Torda; TJkT V. 165]. *1782:* azan fa huva lett el s ki vitte el onnét, Nem tudam [Nyárádsztlászló MT; Sár.]. — **b.** mit tegyen, mihez kezdjen? *1573:* Pwskar Balas vallia hogi hallotta Balogdy farkas hazanal az testamentumosok eleot panazolkodnak volt hogi azzoniok Ely kwlte volna hazatwl, Nem twdnak howa lenny [Kv; TJk III/3. 110]. *1629:* minden marhámat elböcsülik ... s nem tudom, hova kell lennem [Mv; MvLt 290. 150b átírásban!]. *1667:* Eztis hallotta(m) Csiepregi Uramtol hogy keotes levele vagyon vélle azon dologh feleol, nagy busulása volt miatta vgy busult miatta tsak nem tudot hova lenni [Kv; RDL I. 148e St. Cassai alias Csizmadia (37) jur. centumvir Colosvariensis vall.]. *1771:* (Popa Danila) ital közben ittas lévén, monda: Jáj nékem hová légyek! mert el vesztém lelkemet, mivel Tyiu Győrgjet aggraváltam azzal, hogy Istenemet őszve szidta [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.]. — **c.** milyen sorsra jut, mi lesz vele? *1597:* Elek Janos . giakorta mondotta hogi Az Jlko[a] vgimond, ha el hagi wala chiak Jste(n) túggia howa lezek wala [Kv; TJk VI/1. 14 Berekzazy Lukach vall. — [a]Ti. a felesége]. *1705:* az vilagon mindennel segittette Tarczafalui Ferencz vram az szegenj Tarczafalvi mihalyne Aszszonyomot bizonj nem is tudom hova lõt volna el, ha Ferencz vram nem gyamolgatta volna [Pálfva U; Pf]. *1740:* Az Springeriána egyik Compagnia rajtunk vagyon, ha Ngod exopera(ti)oja altal nem amovéaltathatik nem tudom hová légyünk [Kéménd H; Ks 83 Zejk István lev.]. — L. még RettE 223, 224, 315.

Sz. *1597:* Lakatos Mihali wallia ... monda neki .. te hasas wagy mondot az leany mit tehetek rolla ha ne(m) thúdom howa teznekis az vramra[a] wallok mert eo dolga [Kv; TJk VI/1. 70. — [a]A szolgáló a gazdájára].

3. mire, milyen célra?; pentru ce? în ce scop?; wozu/für? *1590:* Ez expenssaban talalok vgyminth het f(ori)nt negywen het penz fogiokozast (!), kit a sok kwlemb kúlemb dolgaimnak turbatioiaba(n) ezzembe nem vehetem hüa keoltetem legien [Kv; Szám. 4/XIV. 17]. *1644:* Egj fekethe feolseó ruhat latta(m) hogj hozot Vala, roka hatal belleótet, de houa mit fizeteót ... en Ne(m) tudo(m) [Mv; MvLt 291. 427b]. *1727:* Földvári Ferencz attyánkfia tartazik . remonstratiot tenni azan Penz hová kőlt es kiknél mi restál [Déva; JHb XLII]. *1740:* ã Malombeli Vámot ... hová distrahálta ... ? [BSz; Ks 54. 72]. *1822:* ki mi formálag mit vett fel rajtak és azt hova forditotta? [Dés; DLt 1823 évi adatok közt].

Szk: ~ *kel?* mire fordítódik? *1571:* Az chyky ravók az hamoron való kēz vasat ... el aggyak ..., Zewch Tamas ... tarchyon zamott, howa keel [SzO III, 336 fej-i ut.]. *1586:* Az Espotalt Amywel megh latogattak howa leót, Az vam kenierek howa keoltenek [Kv; PolgK 21] ✱ ~ *teszi* mire fordítja, mit csinál vele? *1570:* fl 40 d 50 .. az Safar polgar zamot aggyon rola howa Theotte [Kv; TanJk V/3. 2a]. *1604:* lassatok ugy mond az eoreoksyget houa tezytek [UszT 18/19-20]. *1765:* hová tették azon glóbát, magok tudgyák [O.girbó AF; EsztMk Vall.]. *1829:* (A fának) az arrát pedig Szedte fel a Falus Biro, de hová tette költette õ tudja [Mezőkölpény MT; TSb 48].

4. hol?; unde?; wo? *1580:* Vitez Gabriel vram monda, mind Zolga legeniek iwtottanak ennekem: nem tudom tetoua ki houa vagion bennek [M.palatka K; JHbK XIII. 29]. *1599:* Tetczyk azert az teorwennek hogy az fogoly leaninak harmad magawal menteny kel magat hogy azokat az el vezet marhakat sem eo el nem lopta, se massal el nem lopatta azt sem tudgya hwa vagion [Kv; TJk VI/1. 329]. *1781:* azon faluk(na)k lakossi midőn annét el Szélljettenek huva telepettenek meg [Msz; LLt 85/5 vk]. *1785:* vele szer felett bánt, el bujdaklatt máigis oda van nem tudjuk hova [M.bikal K; KLev.].

Szk: ~ *jár?* hol/merre jár? *1696:* az Paterek Barány pásztorát kerdèm vallyon hová járt Kovács János [Mikháza MT; Berz. 17 Fasc. XII]. *1748:* Boja Lőrincz ... én nem tudom huvá jár [Somlyó Cs; ApLt 5 Bőjte Lőrincz Apor Péterhez]. *1785:* ezen .. Oláh Deák ... Urat adja kivel ment el s hová járt [M.nagyzsombor K; KLev. Parucza Aleksza (32) vall.].

5. ~ *való* **a.** milyen illetőségű; unde-şi are domiciliul?; wo ist er/sie zuständig? | honnan származó?; de unde e de loc/e originar; woher ist er/sie? wo stammt er/sie her? *1570:* Cristina Taligas Janosne Azt vallya egy Borbolya New leant Tartanak volt zekel peterne es Barlabasne es vgian eok hazasitottak ely egy kywfeoldy Embernek deh Nem Thwgia howa valo volt [Kv; TJk III/2. 16b]. *1669:* nem tudgíuk, kik es hova valok [Feketelak SzD; WassLt]. *1722:* kérdek az Deákok tölle micsoda Ember eő, és huva valo volna [Köbölkút K; BetLt

6 Mich. Farkas (55) jb vall.] *1756:* huva valok és kiknek híják [Kük.; Ks 17. LXXXI. 15 vk]. *1848:* kik voltak a Birák azoknak neveiket s hova valok voltak pontoson le kel irni [Tarcsafva U; Pf Pálfi Lajos lev.] — **b.** kinek a tulajdonában levő, kié?; proprietatea cui este? cui aparţine?; wem gehört? *1550:* az Cyllanak az vegheben öryztek barmokat de nem tvgg'ak howa valo az az mező [Mereggyó K; MNy XXIV, 290-1]. *1600:* az mostani molnoth tudo(m) hogy Telegdi Mihaly chenaltatta, de en ne(m) tudom howa walo hatar, Zombatfaluie wagy warosse [UszT 15/263 Nic. Jakab Primipilus Farczadiensis (60) vall.]. *1681:* Vagjon itt: Beres Jármos Őkőr Nr 24 bitangh ökör-is (: nem tudgiák hova valo :) Nro 1 [Vh; VhU 571]. *1769/1802:* Commissarius Uraimék némely őreg Emberektől meg kérdették mind a helyet ottan lévő Pojánákat és Erdöt, hogy hová valo Határnak álittának lenni [Torda; TJkT V. 37]. — **c.** honnan való?; de unde este?; woher stammt? von wo ist? *1679/1681:* Minden megh mért hordorul az eò kglme[a] Számtartoja .. ravast tarczo(n), s — irja à Ravás végere mennyi veder, hova valo es hány pénzes volt [Vh; VhU 672. — [a]Az ub]. *1761:* Scheda nélkűl valo Vrmös bor, nem tudatik hova valo ... Scheda nélkűl valo Springröl Szálitott oh bor [Vessződ NK; JHb XXIII/31. 27].

6. kinek a birtokához?; la proprietatea cui?; zu wessen Besitz gehörend? *1600:* Az peres helet howa birtak es howa walo hatar, nem tudom [UszT 15/107 Zaz Pal, Malomfalui, Zabad Zekely (50) vall.]. *1701:* Tudom hogy az kérdésben forgo hellj(en) két ághban foljt az Ólt vize, mikor nagy volt a Viz, mikor kicsin volt csak Apálcza (!) felöll foljt, azt az darabot az ólt el szakasztotta de hová szakasztotta ne(m) visgaltam, nem őblőgette [Ürmös NK; BNB V/9 Erdő Gjőrgj senior (66) col. vall.]. *1735:* a' ... Groff Vr Széki Teleki Samuel Vram eö Natsaga Jobbágyi .. mint dolgozgatanak es mitsoda szolgalatott p(rae)staltanak, hova, es mellyik Vdvar házahoz nevezetésen? [Kővár vid.; TKI].

Szk: ~ *való. 1600:* (A peres hely) howa walo hatar, nem tudom [UszT 15/107. — A teljesebb szöv. fent.].

7. mondatértékű/helyettesítő kérdőszóként; ca adverb interogativ cu funcţie de propoziţie/care ţine locul unei propoziţii; als satzwertiges/ersetzendes Fragewort: hová megy?; unde/încotro se duce?; wohin geht er/sie? *1840:* Vizi István Urhoz igy szolla: hová, meddig bátja [Kvh; HSzjP].

8. ~ *sietőbben* mennél/mentől/minél gyorsabban/sürgősebben, *rég* hovahamarább; cît se poate de repede/urgent; je schneller. *1809:* méltoztassék hova sietőbben a maga vidékiben . hathatos rendelést tétettni [Kőhalom NK; UszLt ComGub. 1591]. — Vö. a *hovahamarabb* címszóval.

B. Vonatkoztató haszn-ban; folosit cu funcţie relativă; in relativem Gebrauch: **1.** ahová, amerre; (pe) unde, încotro, în ce direcţie; wohin, nach/in welcher Richtung. *1570:* egy nap kylench orakor ... Zabo Balinthne kery volt eotet ezen hogy Be Menneh az Thoromba es zolna az fogolnak Balogh Janosnak ezen hogy adna megh Marhayat Es vegre hogy Nem akar ely Menny hova kwldy volt ezt Mongya neky[a] [Kv; TJk III/2. 64. — [a]Köv. a nyil.]. *1579:* egy desy ember Sylwassy Balas newǫ ǫrǫksege felǫl ... az polgarok meg engedwen hogy akynek es howa el adhatta el adgia awagh el zalo gosychia wydekbennis [Dés; DLt 205]. *1591 k.:* vgy keoteotte magat Boldisar Gerebnek hogy mikor el akar onnet feoldereol mennj zabad lezen howa akar mennj [UszT]. *1614:* minden varosokban es ereossegekben akj houa zeret mennj az Nemes Emberek feleseg⟨es⟩teol giermekesteöl marhastol be boczatassanak [Ks 87 ogy-i végzés]. *1713:* Azert mostan akaratom az hogj sendellyel ex toto megh fizessek .. sz: János napjara az fele vgj mint 30000 készén lészen, és hova kivántatik oda vihetik [Kadács U; Sf Kadatsi Nagjob Lázár Istán lev.]. *1799:* Samukátis .. a' mire hová kellett küldözték [Mv; MvLev. Vall. 6].

Szk: *nem tud* ~ *menni* nincs (a)hová mennie. *1570:* Agotha Bako Myhalne, Azt vallya ... kerte Bachne Ambrust hogy Neh Jarion oda hozza De az azt Montha hogy ne(m) Thwd howa Menny [Kv; TJk III/2. 148-9] ✱ *nem tud* ~ *térülni* nincs mit tennie. *1589:* Az meszarosok feleol veghezten weghesztenek varosul eó kgmek ... mind azon Altal ez oraigh semmy Jot nem tehettenek benneók .. Annak okaert eó kgmek varosul Nem tudnak howa therwlnj, hanem amyt vegheztenek ... mostis azt Akariak varosul megh tartany [Kv; TanJk I/1. 106] ✱ *van/nincs* ~ . van/nincs (a)hová ... *1590:* az véghre veottem az hazat ha valami felelmes Ideo tamadna, volna howa eggyetmasomat be reponalno(m) [Kv; i.h. 131a]. *1603:* myert hogy haza el eget vala ... Hadnagy Lukaczjnenak, szolnj kezde Hadnagy Lazlonak Hogy boczjatnak bele az az (!) aruak hazaba ne nyomoroganek kwn az puztan, mert megh czjak Gabonaiatis ninczjen houa takaritany [UszT 17/79]. *1730:* magam Házaimnak meg falaiis le' omladaztak ..., Suhova magamat hova meg vonnyam Arvaimmal edgyütt ne'm volt [Folt H; BK sub Nro 140 özv. Folti Bálintné Jósika Mária végr.]. *1849:* Kelemen Béni igen is jol tudja hogy mikor és miket vásarolgattam mert előle nem volt hova eldughassam [Kv; Végr. Vall. 50] ✱ *nincs* ~ *lenni vki miatt* nincs nyugta vkitől. *1570:* Racz Agotha Azt vallya hogy gyakorta Menth Zanta Cristina More Ambrwznehoz eo hozza hwl egy garast, hwl Theobet kert Theole, hogy az vranak Enny valo (!) zerezen vele, Mert ky very az hazbol, Ninchen howa lenny Myatta [Kv; TJk III/2. 146] ✱ *nem volt* ~ *tekerednie* nem volt mit tennie. *1742:* addig járt körüllettem s kért ... hogy tsak tselekedgyem valamit, nem volt hová tekerednem égy keresztet huzék ă ratiojába pennával mivel én egyéb irástudo nem vagyok [Kv; AggmLt C. 12].

2. Visszautalólag; trimiţînd înapoi; auf etw. zurück-(ver)weisend: ahova; unde; wohin. *1681:* Az holott valami oly alkalmatos helyeczke volna, mellyen is Groff Vram eo Nga[a] Cziganyinak kellene lakniok: az ollyan helyek el vannak foglalva; hova is Szilvasi Uram, es Markocsan Uramek magok Cziganyokat szállitották [Vh; VhU 41. — [a]Gr. Thököly Imre]. *1712:* Biro Samuel Uramis ... cserében ada az Falú Nagjlak teriben ... egj puszta fundust, hová mostan Arannyas szekröl reducálandó egj fugitivus Jobbágját akarná Boër Samuel Ur(am) telepitteni [Nagylak AF; DobLev. I/76]. *1733:* Tktes Nemes V(á)r(me)gjenek lévén 16 July Arpaston[a] Generalis Girás Szekj hovais alázatos Instantiankat kell be adnunk ..., nyomorult Városunk sok Teherviselesej iránt [Dés; Jk 438b. — [a]SzD]. *1810:* a Méltoságos udvar Az allodiumok kőrül 5 véka vetésnek hellyet ád, hova a maga magvábol maga erején Buzát vét a' Foga-

dos [Doboka; Ks 76 Conscr. 99]. *1854:* Az izráélitakat illetöleg csak azon bizonyitványok érvényesek, melyek azon kerület Rabbinusátol adattak, hová a' született ... tartozott [M.bikal K; RAk 54]. — L. még FogE 126-7, 152.

C. Választó jell-ű haszn-ban; folosit cu funcţie disjunctivă; in disjunktivartigem Gebrauch: egyenként máshova, nem tudni merre; fiecare în altă parte, nu se ştie unde/încotro; je anderswohin, man weiß nicht wohin. *1586:* veottem vala fwresz deszkakat ... az egyik aitonal wleó Zeket Czinaltattam az mj ezekteol meg maradot, kit Ide kit hova szellel varas Zolgaj es egiebekis el keregettek [Kv; Szám. 3/XXIV. 22]. *1629:* A mikor az az Uarga Mihaly leania megh ieőtt vala, az szekeressel monda Nemes Mathene hogi rakiak le valahova az marhat kit hiuba s kit houa [Mv; MvLt 290. 172a]. *1653:* elfuta a tábor — ki hova láta szemével [ETA I, 52 NSz].

D. Htlan jell-ű haszn-ban; folosit cu valoare nehotărîtă/nedefinită; in unbestimmtem Gebrauch: **1.** (vagy) merre; (sau) încotro/pe unde; (oder) wohin. *1561:* nem twdom hwa teue[a] ha borzasra haytataye a vagy houa [Ráton Sz; BálLt 78. — [a]A disznókat]. *1585:* Jlona Kis Simon Antalne, tuggia hogy feyerwarra hoűa vandorlot budosot Az Anniatol a' leany [Kv; TJk IV/1. 507]. *1618:* Azt tudom hogj mikor ualamj pokol hirek uoltak s az teöb Jobbagiotis fel uertek ut Allanj uagj houa eöis[a] ott uolt [BLt 3 Benedictus Kayczia de Kozmas[b] (70) ns vall. — [a]Tamko Mihalj. [b]Cs] | Tamko Mihalj .. mint az teob sellerek eöis el ment ut Vagni houa [i.h. Thomas Barthalis Judex Juratus de Kozmas (70) vall.]. *1640:* mondá Asztalos Márton, hogy ő bizony elmegyen, s elbúdosik valamelyfele vagy a vízbe ugrik — s én mondám neki: Még pokolba, hova tudnál menni? — s behívám házamba [Mv; MvLt 291. 212a átírásban!]. *1717:* A sövényfalvi Gáton és malmon aloll levő és fundusokra hova való gát dagassza, tolja fel a vizet [Sövényfva KK; EHA].

2. valahova; (pe) undeva; irgendwohin. *1631:* ez mostani edes hazanknak szörzauar (!) vezedelmezö allapottyanak ideyen kinek kinek az Ur I(ste)n az mi keues javait engette, keze kozót lenni, czak Isten tudgya kiki hova batorsagos helyre vitette [Radnót KK; Ks O. 37].

3. ~ *vagy* ~ *nem* nem tudni hová, de valahová; nu se ştie unde, dar undeva; man weiß nicht wohin, aber irgendwohin. *1840:* midőn a Zsákokkal bajlodnánk, a Sogorom a Szekér mellől hová, vagy hová nem el Szőkőtt [Homoródsztmárton U; KLev. Szász István (30) szabad székely vall.].

Ha. *1749:* huvá [Magura TA; DobLev. I/236. 21b—2a]. *1770:* huvá [H; BK sub nro 1017 vk]. *1798:* huva [Ádámos KK; JHb XIX/58].

hovahamarább, hovahamarább **1.** mennél/mentől/minél előbb; cît mai curînd; je früher/eher. *1640:* Az czeit házat, minden munitiókat, hova hamarabb lehet, az ott valo káptalanokkal felinventaltasd [RákCsLev. 65 I. Rákóczi György feleségéhez]. *1677:* Collegiumnak szükséges volta, ha kettő[a] nem lehetne-is de valamellyik helybéli erigaltassek hova hamarébb [AC 253. — [a]Ti. Gyf-t és Kv-t]. *1678:* parancsollyuk kglmetek(ne)k igen serio hogy se orát se napott sem penigh tőb parancsollatunkat rolla nem várván hova hamarébb mindezek(ne)k effectuáltatásába(n) az hól illik szorgalmatoskodgyek [UszLt IX. 76. 8 fej.]. *1717:* ha I(ste)n engedi maga is Na(godna)k huva Hamareb udvarlak [Harangláb KK; i.h. Szarka Zsigmond lev.]. *1720:* Az hálo még nem kész, parancsoltam havá hamaráb valo el készitéséről [Beszt.; Ks 83]. *1736:* engemet hová hamarébb informaljon a' M Aszszony [ApLt 2 a gub. Nsz-ből]. *1767:* azon leszek, hogy a' Levelei kezébe hova hamarább juthassanak [Torda; Ks 67. 48. 31]. *1792:* a' fennebb megirtak közzül edgyet hová hamarébb ki-nevezni .. méltoztassék [Dés; DLt]. *1850:* Malom kő el van készülve .. s hová hamaráb menyünk utánna [Kadács U; Pf].

2. rövidesen; peste puţin, în curînd; bald, in Bälde. *1720:* többekreis gondom lészen .. igen szorgalmatoson: meg szerezvén, hova hamarább el küldöm [Brassó; Ks 95 Csapaj Ferenc lev.]. *1748:* (Bort) az menyit gyűjthetek hova hamarabb be küldöm [Tövis AF; ApLt 1. A. Bartos Josef lev.]. *1750:* Majorságot, s egjeb kerti veteményt hová hamarébb fogok bé küldeni [O.cseszlve AF; Ks 83 Szabó István lev.]. *1773:* Láttam az írt goldát hogy szép és nagy hová hamaréb meg malatzozot volna [Déva; Ks 113 Vegyes ir.]. *1812:* már hová hamarébb Filialis Szék lész [Torda; Bosla]. — L. még ETA I, 61-2, 137; SKr 573; TML II, 265.

hováj a csizmadiák nyelv alakú (fa)eszköze, amelyet a kaptafa és a fejbőr közé vernek, hogy ezt tágítsák; pană de cizmărie; Auftriebholz, Unterschlag (bei Schuhmachern). *1734:* Csizmadija Műszer. 2 réz musta egy Jó Tőke, egy Mihely Két vass sodró, 2 óón nyomtató, husz pár elegyes kapta, egy hovájos teli hovájjal, igazitto vass, 3 kopott bicskija valent H fl: 10,,00 [Kv; Pk 6]. *1817:* Husz pár Hováj, és Tizen négy pár Potzok [Mv; MvLev. csizm.]. *1839:* 12 pár Hovally Potzkostol párja per 2 x [Dés; DLt az 1846. évi iratok közt].

Itt az MTsz útmutatása nyomán értelmezett cimszót a Tsz *hovaj* alakban székely szóként szótározta ugyan, de értelmezése némiképpen eltér a MTsz-étól. Ez utóbbi helyen a székelységi előfordulás mellett Debrecen, Gyöngyös és Kiskunhalas csizmadiaságára is történik utalás. Frecskay 56 a cimszóval kapcsolatban ezt írja: „(A csizmadia) a csizma torka (Stiefelrist) és a kapta közé, hogy amaz kellő tágasságot öltsön, beilleszti a hovályt (Auftriebholz), amely fából való nyelv alakú eszköz, és ebbe még beleveri, *csaptatja* (einschlagen) az ék alakú faéket: a *csaptatót, pockot* (Zwinger), vagy ezek helyett a talpbőrdarabokból készített réteges és nyereg alakú *bőrhovályt, torokbőrt, bővítőt* (Alzen)"

hovájos hovájtartó; suport pentru pene de cizmărie; Unterschlagbehälter. *1734:* egy hovájos teli hovájjal [Kv; Pk 6].

hovájtartó ? a hovájok tartására való szekrényke; dulăpior pentru păstrarea penelor de cizmărie; Kästchen/Schränkchen für Unterschläge. *1788:* Csizmadia mű szerhez valo portékák Kapta Pár Nro 40 . Sámfa pár Nro 7 Hovály tarto vagy Téka 1 [Mv; MvRKLev. 6].

hoválétel hova/merre-tűnés; dispariţie; Wohinverschwinden. *1785:* A szegény Gyogyi öreg Papné ma meg érkezék ki azt mondja hogy egy Sellérinek a ganéjáb(an) vagynak léányi fel kontzolva, ki azt hogy a Homorodi lunkáb(an) ölték meg ..., ki egyebet, de mindenik bizonytalan hanem ha a gyanusokat el fogdossák, hogy tőllek ki tanolják hová lételeket [BK. Bara Ferenc lev. Szászvárosról].

hovallott, hovarlott l. huvallott.

hovatovább 1. idő teltével; pe zi ce trece; mit der Zeit. *1577:* Az Colostromba valo Balwanyozas felól zoltak eo kegmek Miert hogy penig naprol napra howa towab az balwanyozas mind erot vezen ... Annak okaert eo kegmet Byro vramat tanachyawal keryk hogy venne eleyt eo kegmek . es ha lehet e' dolgot tawoztassa el eo kegmek [Kv; TanJk V/3. 156b]. *1604:* az Nyavaliak vgyan nem Zwnth(ene)k megh hanem howa towab inkab gerjetten geryed (így!) es varosunkra teorekedeo ellenségek tamatton tamadnak [Kv; i.h. I/1. 485]. *1716:* nyavalyájával hova továb mind inkáb el erötlenedet szegény [Nagyida K; Told. 22]. *1749:* az hegjen egjmással vetélkedni kezdének, hova tovéb nagjobban kezdének öszve szollalkozni [Tarcsafva U; Pf]. *1760:* Elég bánatb(an) vagyok illy reméntelen hová tovébb nagyobb(an) sértegető vexáim miátt [Igenpataka AF; TL]. *1803:* azon hellyet mais a' Gyitraiak birják, 's ezt foglalták el elébb a' Toplitzai határbol a' Gyergyo székbeliek; az után késö idöig nem harapoztak osztán bellyebb .. a' Remeteiek valami öt vagy hat esztendöktöl fogva kezdenek hovatovább inkább inkább bé harapozni [Toplica MT; Born. XVc. 1/35 Molduván Szimjuon (90) col. vall.]. *1851:* Aranyosom épül, hová tovább jobban édesedik az uj élethez, 's valoban nagy isteni áldás a' háznál [Kv; Pk 7]. — L. még FogE 156; RettE 149; SKr 162.

2. egyre arrébb; din ce în ce mai încolo; immer weiter (zu etw.). *1783:* Ezen Nyilaknak Hoszszuságai nem egyenlök, hanem hova tovább a' Tit. Farkas Uraimék Erdeje felé mind rövidebbek [Harasztkerék MT; Told. 25].

hóvirág ghiocel; Schneeglöckchen. *1807:* Martius 13a igen szép idö volt Sétáltunk a Nagy temetön[a], egy Aszszony ho virágot adott [Dés; KMN 355. — [a]Ma is így hívják].

hóvíz 1. hólé; apă de zăpadă; Schneewasser. *1758:* a hó menéskor is találkoztam eö Nságával, de térgyig belé esett a hó vizbe [Altorja Hsz; HSzjP Szánto István (26) jb vall.]. *1770:* Ezen helyet nem de nem a hegyröl le folyo eö, és hoviz töltötte fel porondal, és követsel, lévén igen magas hegy, és árok le felé a hegyröl azon helyetskére [H; JHb XXXI/17. 3 vk].

2. szölöfajta; un soi de strugure; Traubenart. *1847:* némely szölönemnek (: péld. hóviz és ágasfark :) szemei kemények legalább részszerint [KCsl 13].

hoz 1. a aduce; bringen, holen. *1559:* Immár hoztak három lajtba tizenegyedfélszázat[a] [TT 1911. 474 Sombory Gergely Nádasdy Tamáshoz. — [a]Ti. halat]. *1561:* hozak mynekunk az felseged paroncholattyat az Beztercey Wraim kyben nekunk paronchol vala te felseged hogy ... eli mennenk Az peres feóldre es ki hyuatnok az soofalui[a] espant es gerebeket az peres feoldre, es megi kerdeneok Ewket hogy ha mondananak ellene anak az rez feoldnek mert my az kyraly nemetyeket[b] beleje jktattuk es bene hagyuk es Bekesseges wrassagaban hagiuk ewreoke byrni es tartani [BesztLt 21. — [a-b]BN] | Ha valamely mester mas warosrol ide iqne az cehbe be akarna allany az is tartozzek az ǫ tiztesseges masonnat valo el ualasarol es tiztesseges allapattiarol leuelet hozny [Kv; ÖCArt.]. *1571:* eo k. aztis kyaltassa megh hogy az zeolew Mywesek keozzwl seh darab karot seh venyket haza Neh horgion, Mert vala mely hozand es gazdaya megh latya teobet fely bernel Neh aggyon neky [Kv; TanJk V/3. 36b]. *1592:* Kopoz Janos hozat ... Tyz Zaraz Lemonyat f 1 d 20 [Kv; Szám. 5/XIV. 346 Eppel Péter sp kezével] | Margit Zabo Mihalne vallia ... lattam az vram kezbe hozza vala az malaczot [Kv; TJk V/1. 290]. *1604:* Az vtan mikor ele kellet volna az leüelet hoznik (!) azzal attak okot hogy az koborlasba az leüel el vezett [UszT 17/13]. *1644:* Szigiarto Gergeline egi eóreg hayamat fel rakta volt, s az szolgalom arczul talalta hogi hozza volt [Mv; MvLt 291. 400b]. *1708:* Hung f 153// — .. az Also Visti Plajastól Petset allat klmd kezihez küldetünk ... hozan Quetantiat (!) nekünk [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.]. *1728:* tartoznak 100 szeker jo tölgjfa ágat hozniok [Dés; Jk]. *1730:* Géczi hozot vagy két kanna bort | mást nem tudok hogy bort hazat volna az pinczébol [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 24]. *1739:* Noszolybul hosztanak kezem alá bizonyos számu deberke turot [Zágon KK; ApLt 2 Bél István Apor Péternéhez]. *1751:* Sállyibol fűvet hasztak [M.csapó KK; Berz. 12. 92/203]. *1753:* (A gyanúsított) három lopat lovat hozat [Grohot H; Ks 80. 40/5 Román Avrám (46) jb vall.]. *1761:* onnat penig nem hazat más semmitis, hanem ... Mura nevü Biro 2 veka ... Zabat [Branyicska H; JHb XXXV/45. 8]. *1768:* te saha azon Pénzt ellönkbe ne hazd [Bukuresd H; Ks]. *1797:* meg irtam Doctor Pataki Uram(na)k hogy hogy vagyon az én kedves Fiam 's kértem hogy jöjjen ki s hozzan magával orvosságokat [Héderfája KK; IB id. gr. I. Bethlen Sámuel lev.]. *1852:* mikor Kolósvárra jön, megint hozzan neki pénzt [Kv; Pk7].

Szk: *hozton* ~ egyre-másra hoz. *1581:* Megh ertettek eo kegmek varassul Az Viczey Thamas adossagayert My nemo nagy faradassal legien es bantassa Biro vramnak es tanachynak, aztis mynemo Nagy vezedelmes karok kówetkezhetnek es fyzetessek az zegeny kossegre è myat hogy az paranchiolatokat hozto(n) hozza az Nemessegh az Creditorok, feokeppe(n) Kendy Sandor Vrunk [Kv; TanJk V/3. 246b] ✱ *ajándékba/on* ~. *1613:* jutottunk Nikápolyba ... Az zsidók is hoztak vala ajándékon két igen nagy sós pozsárt [BTN 65]. *1673:* Adtam az Tömösvari Passa követejinek ki lovat hozott ajandekon ... Az füvebbik szolgaja(na)k Tal. 8. Az több szolgainak Tal. 30. Item maga(na)k ugyan öt sing Angliait [UtI]. *1722:* egy nihány nyomoru Dinnyet hoztanak nekem ajandekba [Köröspatak Hsz; ApLt 1 Apor Péterné Kálnoki Borbára férjéhez] ✱ *bükkfa ~ni. 1840:* én sok versen voltam az Allfalvi[a] erdöben Koltsár Imrének mint szamszédomnak Kalákába Tutaly, Töke, és Bükfa hozni [LLt. — [a]Cs] ✱ *fa ~ni. 1588:* Byro vram kyuldote Somogy boldisart Fellekre fa hozny [Kv; Szám. 4/III. 80] ✱ *hal ~ni. 1585:* paranczhyola Vrunk ... hogy hal hozny egy kuczhyt aggyu(n)k [Kv; i.h. 3/XXII. 23] ✱ *kenyér ~ni. 1752:* (A tiszt) mindenkor tsak azan sirankozik hogy ... nints kivel dolgoztassan ... az emberej ... nemely 2 napat ha tölt kenyér hozni kérezik [Mócs K; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.] ✱ *tökefa/tulajfa ~ni → bükkfa ~ni.*

Sz. *1796:* mingyárt osztán meg is fogták tépték, huzták vonták Nyikolájt s hozták mint az öllyü a tsirkét egyenesen Panitba [Panit Sz; TSb 2].

2. *1734:* Barcsai János Uramat ide Kolosvárra hozták és igj Kolosvárt alkalmas időkig tanult [Kv; TKl]. *1772:* Ma temettetik a szegény esperestünk, Beregszászi Mózes uram Désen .. 74 esztendős vagyon 30 esztendeje, hogy Désre hozták Vajdakamarásról [RettE 275]. — L. még FogE 76, 110.

3. kb. kísér; a însoţi/petrece; begleiten, führen. *1570:* Cathalin Dancz Palne, Ezt vallya hogy Az eo Eoche vette volt az Markos Antal hwgat orsoliat, Es Mykor Immar az Menegzeore kezwlnenek, Megien oda ez vallo Eochehez Az lean Mattkajat Latogatny volt Rayta egy Barazlay palast, Ez vallo kerdy ha azt agyak vele, Arra felelte az lean Begzegh (!) ezt aggyak Markos Antal batiam (igy!), es eztis Rezembe attha Eo penigh azt Monta neky hogy Bathor ez palastba az en hazamhoz Ne hozzanak, ha Jobat ne(m) adot Batyad, hanem az en palastomba vygenek eskenny es azba hozzanak Ide [Kv; TJk III/2. 136c-d]. *1582:* Rezeny Albert vallia Mondanak az eorizeók Im ket Azzony embert hozank kd[a] eleybe [Kv; TJk IV/1. 54. — [a]Ti. a bíró]. *1629:* Halla(m) az Cziganjok zaigasatt hogy hozzak vala ezt az Jnast [Mv; MvLt 290. 162a]. *1639:* ki hozak az legentt, s hogy hozzak vala melleslegh alla Szekely Istua(n) az legeny melle s monda[a] [Mv; i.h. 291. 175b. — [a]Köv. a nyil.].

Szk: *kézen fogva ~*. *1603:* Hannes Luczy .. vall .. Bwrkeorne ott ieo, az onokaiat kezen fogwa hozza [Kv; TJk VI/1. 677].

4. kb. előállít; a prezenta în faţa cuiva; vor jn bringen. *1550:* My the N lewelenek Engedwyn mjkippen tartozonk engednye az napon oda Damosra[a] gywlenk, es mynd a keet fele bizonsagot kiket my elonkbe hozanak meg kerdezők es myt wallanak ... ez be kötöt registomba meg Jrtuk [MNy XXIV, 289-90. — [a]K]. *1595:* Amy Nezy Azokath, kik az varos keonyweben magokat be nem irattak volna, vegheztek erreol eoreokeoseon, hogy a' Capitanok minden fertalbol Az thanach eleibe hozzak az eo fertalbely lakosokat mindeneket, minden Nap egy egy fertalt [Kv; TanJk I/1. 258].

Szk: *szembe ~* előállít. *1597:* Dalljai Georgj Kouachnak vt Actornak az feleseget zembe kel hozni, Azon Dallyai Lukachj Andras vt J ellen az nyl feöldek feleóll [UszT 12/120]. *1607:* Az Al Peres zembe keuanta voltt az Atjafiat Elekes Ambrustt mostis sistalnj keuanja: Az Actor azt mongja zembe hozta voltt, megj Bizonjtia ne(m) keuanhatj (!) zembe vyolagh per hoc mjertt ollian fogh arra hogj Zembe hozta voltt az A. Bizonjchja megi Az vtan az scopusra [i.h. 20/269]. *1610:* Engem nagj karaczon nap eleótt egj hettel hittak uala Dersbe[a] az atiafiak azt keuannjuk uala hogj Zembe hosza Kovácz Balas az zolgaiat, hogj megh kezesechiek, es sem(m)i keppen eleó ne(m) hosza [Zetelaka U; i.h. 49d. — [a]U].

5. (fel)vonultat; a face să se desfăşoare; aufmarschieren/rücken lassen. *1644:* az hadakat ugyan úgy kell hoznod, el ne tikkadjanak, szép módjával hozzad, hogy ha itt mindjárt kivántatnék is, szolgálhossanak [RákCsLev. 258 a fej. fiához Tokajból]. *1653:* Egykorban Básta akaratából a vár megvételére a magyarokat hozák; de azok sem ostromlák meg [ETA I, 66 NSz].

6. kerít, szerez; a căuta, a face rost; schaffen. *1570:* Sofia Kathank Symonne Mo(n)gia volt Kowach Matthiasnak, Bathor Job zomzedot hoztal volna, keozinkbe, Mert Nem Igen Jo hirt hallok hozzaya [Kv; TJk III/2. 112a]. *1580:* Almady Gaspar es az w felesegi Zylwasy sofyazon akartak Mestert hoznya zylwasy peterre ... hog azokat [a]meg rectificaltasa [M.légen K; JHbK XVI/23. — [a]Ti. birtokrészeket]. *1596:* Az meli drabantok es Dauid kenez, az olahok mellet voltak vgimint heten, mikor az Auar es nad megh egetesre es Irtasra Ide hoztak eoket, attam. 7. Eitel borra valo pinzt [Kv; Szám. 6/XXIX. 68 Bachi Tamás sp kezével]. *1642:* az negj baniakrol hosztak torvenj teuókot s azok elott Igaszitottak dolgokot [Abrudbánya; Törzs. Tomas Adamosi (60) jur. civ. vall.]. *1670:* Szilagyi Janosne Aszszonyom ... ment Szilagyi Peternehez ., kerte azonnis hogy az Menyenek egy szolgalot hozzon [Görgénysztimre MT; RLt]. *1767:* a Nms Kollegiumbul hozzan(ak)k nem másunnan valami Mestert; mert nem acceptaltatik [GörgJk 210]. *1817:* a' Néhai Báro Mohai János Urat tette Görgényben Fő Administratornak; Mohai Ur pedig egy Székelly Iosef nevezetű Inspectort hozott [Görgénysztimre MT; Born. G. XVIII. 5 Árkosi Antal (60) ns vall.].

Szk: *álmot ~ vkire*. *1629:* az leanra penigh delbennis almot hoznak es ugy wesztegetik | Mint egy delkor oztan enis haza menék az gyermekkel az gyermekre almot hoztak estuere mideon fel keolthettem azt monta hogy Kerekes Züle kepeben jeot rea [Kv; TJk VII/3. 121] ✱ *feleségül ~ vkinek vkit*. *1653:* Rákóczinak hozák a Fridericus, Palatinusbeli herczeg leányát, a Henriette asszonyt feleségül [ETA I, 155 NSz] ✱ *gráciát ~ vkinek*. *1592:* Kadas Meniharthne Orsolia Azzoni .. vallia egi reggel Kotro Mihali ereossen veri az feleseget azert verte, hogi teoreot sot ne(m) adhatot volna eleget, kit az zenafwre vinne Mondek nekj legien neked, mert ez elebbj ebsege mellettis partiat fogad az fia halalakor, es Gratiat hozal nekj. Monda Kotro Mihaline vgi vagion hogi az feiedelemhez mentem vala, de ne(m) gratiat hoztam hane(m) hogi teoruenigh ne banchak [Kv; TJk V/1. 211] ✱ *Isten a dolgot jobb karba ~za*. *1663:* az mit segithetek feleségemmel együtt, bizony el nem mulatom, talán az Isten az dolgokat is jobb karban hozza es Isten Kegyelmednek is dolgát boldogítja [TML II, 585 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. ✱ *kedvetlenséget ~ magára*. *1638:* hogi valami kedvetlenseget kgtek magara ne hozzon ualameli gonoz akaroinak Inczielkedesbeol, Job hirre tenni kgteknek, az mi kegielmes Vrunknak, el hizem mentest megh engedi eo Naga [Somkerék SzD; BesztLt 5 St.Erdely a beszt-i főbíróhoz] ✱ *közelebb ~*. *1796/1802:* a tavullyabb jutott részít igyekezett csere és más egyébb uton közelebb hozni, hogy jobb moddal hasznalhassa [Ilencfva MT; DLev. 6] ✱ *maga mellé ~*. *1799:* Prokator Gecse Beniamin Bátyám .. engemetis Enyedrōl Dévára maga mellé hozat, az holat én az Gazdaszszanyságat, a Bátyám a Prokátorságat folytattuk feles Esztendőkig [Torockó; Ks 75. VIIIb. 130] ✱ *pusztulásra ~*. *1710:* Második Rákóczi Ferencz azután feltámadván, s római császár ellen Erdélyt fellázasztván, Mely szörnyű pusztulásra magyar nemzetet hozván, Azolta csak nyomorgunk sokfelé bujdosván [CsH 47].

7. a nyakára visz vkinek vkit/vmit; a duce pe cineva/ceva pe capul cuiva; jm jn/etw auf den Hals bringen. *1573:* Thomas feyr, et Agneta Rta Erasmi Mezaros fassi sunt ... eztis hallottak feyr tamasnetol hogy Monta volna Adam Istwa(n) Jm rea(m) hoza az Anya(m) a Battyamot, de felek hogy Mordarsag esyk egezen keoz-

twnk [Kv; TJk III/3. 198]. *1595:* Az mikor en ra(m) igaz teúeö birakot Akartal hoznj, en az igaz teúeö biraknak megh izente(m) ... hogy en ra(m) ne Jeojen Olahfalúba hane(m) Abran falúara [UszT]. *1672:* En altalam T. N. Kis Buni Betlen Miklos Ur(am) Certificaltatja ad octavum Executiora, es jelentj ô kgme hogj Executorocat hoz kgdre [Torda; Törzs. Ioannes Mikola vice judex nob. com. Torda vall.]. *1710 k.:* Ráczokot a Birák ránk hosznak a Németekkél fényégettetnek [Vacsárcsi Cs; BCs].

Szk: *fegyvert ~ vkire* fegyverrel támad vkire. *1582:* Ach Mathias vallia azt mongia vala Olaios Georg, bizony zep dolog hog feg'wert hoz ream, mert a labodalis engemet illien beteges embert meg Niomorithatnal [Kv; TJk IV/1. 76] ✱ *gyermeket ~ vkire* gyermeket varr vki nyakába. *1582:* Petrus Gruz fassus est . Az leannak giermeke leót az Calman vram Maioraba . Egkor Nireo Kalman hozzam Ieowe, s monda Neke(m) en az Tot mihaltol Igen felek felesegeteolis, mert am ream Akariak az giermeket hozni ... Ereg' kerlek az Jstenert, Es keryed eoketh, chak hog à giermeket rea(m) Ne hozzak, mind az giermeket s mind az Anniat es legent el tartom Zabad keoltsegeme(n) [Kv; i.h. 34—7] ✱ *(a) házára ~ vkinek vkit. 1600:* A mikor Mako Gyeörgy zolgait az en vram hazara hozta Hoggiay Andras, zekriniemeth eö magha teörte fel [UszT 15/201]. *1690:* Hazamra reszeg Nimetet hozot maga hazatol ... Gyermekem megh iede't tölle [Zabola Hsz; HSzjP] ✱ *vki nyakára ~ vmit. 1729:* edgy kissebbséget kiván a gyermeke nyakára hozni, hogy azt is osztán az Aszszony nyakára harincsa [Somlyó Cs; ApLt 1. gr. Haller János br. Apor Péternéhez] ✱ *pert ~ vkire* pert akaszt vkinek a nyakába. *1716:* Az idege(n) marhák bé hajtásáb(an) ugy vigyazza(n) hogj rea(m) Girás pert ne hozzon [Szászerked K; LLt Lázár Ferenc ut.].

8. telepít; a aşeza; (an)siedeln, seßhaft machen. *1564:* ha estwe el iw reggel mingiarast roia az zeginy nipet az mely zeginy ember meg holt, az vagy az mely meg nem adhatna mingiarast az zeginsig miat annak öröksigyt es marhachikaiat el foglalia, es maganak nemesyty es földön lakot hoz reaia [Cssz; SzO II, 178 a cssz-i közszékelység panasza a fej-hez a királyi tisztviselők és főemberek törvénytelenségei ügyében]. *1663:* Szücz Laszlo Nehai idősbik Rettegi Istva(n) Uram(na)k kötöte volt magat .. Belsö Szolnok Váár megjeb(en) Közepfalvan, onnat hozta ide Rettegreis Rettegi Istva(n) Ur(am) Nemes Udvarhazahoz [Retteg SzD; RLt 1]. *1726:* Nehai Keresztesi Samuel Vr(am) hozá ide . egy Bélde György Nevű Jobagyát [Örke TA; Born. IX. 5]. *1758:* Engem az Mlgos Vram öe(!) Naga[a] tsak ött Esztendeje hogy ide hazat Lakni [Cintos AF; TKl 19/42. — [a]Néhai br. Kemény Sámuel]. *1774:* Most 5 Esztendeje ... Papp Telki Máttyás Von szököt el ... mondotta énnékem akor, hogy viszá jönne, ha tudná hogy nem hozák Motsra lakni [KS Conscr.].

9. *vkit vhová ~ vmi* kb. vkit vhová késztet jönni/menni vmi; a face ca cineva să vină/să meargă undeva; (eine Sache) jn irgendwohin zu gehen/kommen bewegen. *1570:* Zekeres Gergelne Margith ezt vallya .. Megen Be oda az Borbara New lean Az vtan hogi ki Ment volna kerdy az Zolgalo Azzonembert ha Rokona volna, Azt Mongia hogy nekem soha Nem volt, chyak nem Thwdom my hozza Jde ez sok kwrwath [Kv; TJk III/2. 89]. *1629:* monda Üst gjarto Istua(n), hogj hat teged mi eördeögh hozot ide [Mv; MvLt 290. 169b]. *1832:* ha ide hozza az Isten Sogor Urat meg beszéllek mindeneket [O.asszonynépe AF; DobLev. V/1184 Zabolai F. Pál Kökösi Dobolyi Zsigmondhoz].

10. vkit vmire rábír/vesz; a determina pe cineva să facă ceva; jn zu etw. bewegen/veranlassen. *1580:* az Predikator Hazanal illye'n egyenessegre és alkalomra hozok eokött [Köröspatak Hsz; HSzjP]. *1635:* mw felliel megh irt birak keozikben szolua(n) es intercedalua(n) eö kemek keozeot illien eggiessegre es bekesegre hozok eó kemeket [Hsz; LLt Fasc. 70]. *1666:* Az meniemű (!) Controuersia Eö kgmek kőzőt orialtatott volt mű .. Eö kegmek keőzze Szoluan, hozòk Eö kgmeket Illyen Eggiesseghre, Es bekesegre [Altorja Hsz; Borb. I]. *1714/XVIII. sz. v.:* Mivel e ket betsületes Személyek(ne)k edes hűtős Társok Néhai Csomos Demeter Ur(amna)k és Nehai Feleségének Veres Ersebet Aszszonynak edes Leányi voltanak ... a mely bonumok ő kglmekről edes Leányokra devenialtanak, azokbol ò kglmeket hoznok szép Atyafisagoson valo meg edgyezesre [Albis Hsz; BLev.].

Szk: *jobb indulatokra ~ vkit* jobb belátásra bír vkit. *1819:* Én az Isten nevibe kérlek édes Fiam! ... Vedd magad mellé el ebbedett ötsédet, hozzad ötet jobb indulatokra [M.régen MT; Pf].

11. (házastársul) vesz; a lua (în căsătorie/de soţie/soţ); (zur Gattin, zum Gatten) nehmen. *1590:* mikor onnet el ozlanak Pribekis el akar vala menny az leany az kit most hozot eolele Pribek Gergelyt es monda hogy ne menny edes Vra(m) [Szu; UszT]. *1626:* Elseob(en) mint hogi tudgiak azt minemw allapattal voltam en akkor, mikor ez gazdam Azzont hoztam volt; Azert minek elötte velle osztoznanak, Elseoben ez gazdam Aszonnak raita leueo ruhazattia, es parta eoue, eppen neki meg adattassek [Kv; RDL I. 129]. *1734:* Az Templomb(an) Copulálandoktolis 3 :/: 3 márjás fizettetik ... Ha penig háznál lészen a Copulátio lészen Csak egj Taller .. meg ha szinten Deesi Aszszonyt, vagj Léányt külsö helyröl valo szemelly venneis el vagj ha Deesi Ferfiu külsö helyröl valo szemelyt hozandis azis Csak egj Tallerral tartozik s nem többel [Dés; Jk 556a]. *1758:* A nagyanyám Csegezi Judit másodszor is férjhez menvén Váradi Zsigmond nevű emberhez, attól születtek öt gyermekei A negyedik, György, gr. Bánffi Dienes úrral Bécsben járván, onnat hozott egy német leányt s azzal lakik Désen [RettE 57].

Szk: *feleséget ~. 1653:* 1555 esztendőben Borsos Sebestyén hoza Kolosvárról feleséget ... az Hoszszunemzetből a Kristina aszszonyt nagy tisztességgel [ETA I, 17 NSz] ✱ *férjnek ~* férjhez hoz. *1767:* Barbara Jánosi (68) Agilis Danielis Bartalis ex Medeser .. fatetur engemet ide férjnek hoztak, mellynek lehet valami negyvenhat esztendeje [Medesér U; Ks 20. XIV. 10].

12. (hozományként/örökségként) hoz/visz magával vmit; a aduce/duce ceva (ca zestre/moştenire); etw. (als Mitgift/Erbe) mit sich bringen. *1507:* Eleozor hagyom az En felesegem(nek) az Bozy tot ..., mert mykoron Isten Nekem Byrta vala, Eo hozzot (E)n hozzam Barmot penzt, kyket En Egyut el koltote(m) [NyIrK VI, 186 Cheh István végr.]. *1567:* semmit pernelkwl ne(m) adok mert En az azzonnak semmi marhaiat ne(m) lattam, s nem adom, az arwaketh mert w az Kalmar lazlo mar-

haiahoz semmit ne(m) hozoth [Kv; TJk III/1. 74]. *1573:* Dorko azzon Zep Martonne Azt vallia hogi Twgia Mindent valamit Apatinenak az Annya hozot volt mykor darochy Matiashoz Ment . Mindeneket ely vit Apatine [Kv; TJk III/3. 157]. *1606:* En az Zöke lörincz hazaba es eöreöksegebe nem tudom hogy Zöke lukacziot be vallottak volna, tudom azt hogy Zöke lörinczteöl kerte Zolgalatthiat vagy az eöuet Aggja kj azra azt monta hogy tudod mit hoztal menj el Jnnet vele [UszT 20/309 Pal Janos löuetej lib. vall.]. *1785:* vagyon nékem elég miből főzzen, ne hánnya[a] nékem mit hozott [Mv; DLev. 4. XXXVI. — [a]Ti. a férjnek a feleség]. *1794:* Hallottam, hogy igen sok vagyont hozott volt N. Csiszér Lászlóné Aszony miket én nem igen szokotáltam [Eresztevény Hsz; HSzjP Anna Toot vall.]. *1812:* arra a Boszszus és panaszos szokra fokadott a Groff Ur eö Nsga az Aszszony eö Nsgára menny el, ha velem nem akarsz űlni . azon Hat Lovaddal és Hintoddal a Jószágodban mellyet Anyád adott a' mellyeket hoztál nékem [Héderfája KK; IB. Tordai Mihály (67) jb vall.]. *1848:* Vonyiga Urszuj özvegye maga Gazda aszszonykodott, nem vesztegetett; söt gyűjtött és takaritott ... meg kiványa azért lo Hogy a mely Marhát vulgo Zesztrát hozott edes attyától az ellöre ki adassek um: két Tehén [A.szőcs SzD; RLt].

Szk: *a házhoz ~. 1700:* Tudade' mind menest, Disznott oda hajtatott Görgenyb(en) hova tőttek ... ? Tudade' mindent eö hazat ehez az házhoz juhat, Bárányt ? [K; SzentkGy vk]. *1760:* en ... Incta qva Relicta azt kivánom hogy ... ā mely mobile Bonumokot, Argenteriat, elöbbeni Férjem Szotyori Mihály vr(am) házától hoztam utolbszori férjem Fekete Joseff vr(am) házához . azok intacte excindáltassanak én nékem [Oroszfalu Hsz; BLev.] ✱ *zesztrául/zesztrében ~. 1746:* Relicta Danos Maria[a] Az meg hólt Uram egyetmásaban én nem Succedaltam mivel csak a tehén es S.v. egy Diszno a mellyet én magammal hoztam Zesztraul kezemnél vadnak [Radulest H; Ks LXII/23. — [a]Utána tollban maradt; exponálja]. *1768:* Ádás Jákobnak Felesége Lunkoján Rebeka Zesztrében hozott egy Tehenet, két Disznot [Vályebrád H; Ks 81. 57/17 Adás Adám (45) jb vall.].

13. *átv* vmit hordoz magával; a purta/duce ceva; etw. mit sich tragen. *1823—1830:* Midőn az elébb nevezett köves utakon gyalogolnánk, egyszer veszem észre, hogy az én úrfim alig jöhet. Meg-megáll, gyakran nadrágot old, mintha peselne. Gyanúba jövök, hogy nyavalyát kapott, s Bécsben Dienes agens manuductiója alatt kapott kultúrát hozza, mert a mái világ kultúrája közé tartják a kicsapongó Venust [FogE 180].

14. hírül ad/hoz; a da de ştire, a aduce o ştire; (die) Nachricht bringen, berichten. *1552:* hirunk ith mosth egeb nichen (!), hanem a mith ez elewth valla Modua fellwl mosth Dacho Pall es Zenth iuany Janos Idemffy zolgaya ezt hozak, hogy ismeth az tatarok hatra kweltweztenek vollna [Torda; LevT I, 94]. *1597:* B: wram w kegelme kwlte Makray Janost az Taborban hogy biszonios hyrt hoszszon hwl wadgion az Tabor es egieb dolgokrwl biszoniost hoszszon [Kv; Szám. 7/XIV. 99 Th.Masass sp kezével]. *1621:* Juta haro(m) zekj posta Syluester Peter ki bizonjoson hoza hogy Teoreok Czazar altal keolteozeot az Dunan Eszenel (!)[a] [Kv; i.h. 15b/IX. 63. — [a]Tollvétség lehet Eszeknel h.]. *1658:* Minket igen megnyomoríta az Isten, édes Öcsém uram, mert az ellenség, az mint hozá tegnapelőtt az ficsor, akkor égette Kőhalmot [TML I, 256 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz]. *1729:* A Szegény bátyám Petki David Ur(am) Sullyos nyavalyája itt is hallatott, jol lehet Szabo Joseph ... mondotta volna, hogy az után jobbacskán valo letét hozták volna [Somlyó Cs; ApLt 1 gr. Haller János br. Apor Péternéhez].

Szk: *hír ~ni. 1594:* Horuath Janost az louas legenth, kwldeotte Biro vram Debrecenbe hir hozni [Kv; Szám. 6/IV. 78] ✱ *hír(é)t ~(za). 1582:* az wy eztendeo aiandekiakor az az Januariusnak 23 Napian weottwnk woltt Neg' zonyegett ... Byro vramek attak Feierwaratt eggikett ... Aykay Peternek ky az Lengyel Kyral Bekessegerwl az hirt hozta [Kv; i.h. 3/VIII. 30]. *1596:* 26. oct(obris) Juta vrunktol ket posta eccersmind, az kj az hirt hozta vala az vrunk diadalma feleol [Kv; i.h. 6/XXIX. 45 Bachi Tamas sp kezével]. *1658:* Tegnap hozák hirét az uj vajda követi jűnek hozzánk, főpohárnoka s ármása [RákCsLev. 526 II. Rákóczi György anyjához] ✱ *hírrel ~. 1595:* Hozak Biro Wramnak hirrel .. hogy az Püspek jöne Papa követe [Kv; Szám. 6/XVIIa. 176 ifj. Heltai Gáspár sp kezével] ✱ *hírül ~. 1847:* Darvas János engemet Tolvajnak, huntzfutnak, gazembernek nevezett .. nékem hirül hozták ellenemi méltatlan piszkolódásait [Dés; DLt 530c] ✱ *holt hírét ~za vkinek. 1573:* Kadar Balint Azt vallia hogi volt Puskar hazanal . . Twgia eccher holt hyret hoztak volt varadrol [Kv; TJk III/3. 167]. *1756:* el bujdosott Vászka Zaharia és hot hirit hozták [Oroszfalu MT; JHbK XX/23].

15. juttat; a face să-i revină; jm etw. zukommen lassen. *1561:* mynden ezthendeoben az wölgieket Igazan egibe Jnthizwin, mindeneketh nygy Rizre Jntizzenek es azokra Nilat hannyanak Es ki ki mind azon maragyon megh walamelyet az nil ky mutath awagj hoz nekiek [Fráta K; SLt U. 28]. *1579:* Nilat vonua(n) rea az Nil hoza az felso felit Toldalagy Annanak es mag(dol)nanak | azokat ozak fel keozteok Igazan ket fele az zerint az mynt az nil mel felol melliknek hozza [Néma MT; Told. 31/1]. *1591:* vgian azon Eoreoksegen kit ennek eleotteis ferenczjnek hozott vólt az Nyl: Andrasnakis . czinallianak hasonlo hazat [UszT]. *1680:* az nil hoza Kovacz Peter Uramnak az naptamadat felől valo felit [Altorja Hsz; HSzjP]. *1711:* Az szanto földeket mind az harom Hatarokba I(ste)nesen el intezven, magok is jova hagyván, és Sorsokra vetven az osztozo Atyafiak közőt a Sors hozta harom reszre [A.csernáton Hsz; BLev.]. *1728:* az mint az nyl hozta kiki oda vetette reszere az kürteott [HSzj *kürtő* al.].

Szk: *vmilyen állapotba ~* vmilyen állapotba juttat. *1750:* (Az) epűletek restauratiojahoz Nehai Mlgos Josika Maria Aszszony kezdvén azon epűleteket repáráltatta és jobb álapotra mint az előtt voltak hozta [Folt H; BK sub nro 144]. *1772:* A Bándi Részeis Tos, vizes hely vala Szalmával töltötte sokat mig az mostani állapattjara hozta [Bibarcfva U; EHA] | Atyim nevezetű Malom Mester ... azon dűlő félben el sülyedett Malmat kevés, és tsak 20, forint fizetésselis ... az elébbeni statussára hozná [Sövényfva KK; JHb LXVII/2. 358-9]. *1799:* már ollyan állapotban hoztam a Jószágotskáimat hogy már önként is szépecskén hoznak bé [Ne; DobLev. IV/810 Szánto Sándor fiához].

16. *nyomot ~/vminek a nyomát ~za* nyomot követ; a merge pe urma, a urmări paşii; auf der Spur (ver)folgen. *1625:* mikor az lopot Eokor niomot az mattisfaluiak ky hoztak volt az halom ot volt es az halomigj hoztak volt az niomot [Agyagfva U; UszT 156b]. *1668:* nyomotis adigh hozvan az Láposiak, az pataknál vöttük fel tüllök [Hagymáslápos Szt; JHbK XIII. 18]. *1761:* hozta a tulok njomát a havan a Kostestiekkel edjűtt éppen az falunk határában ... a nevezett Czigányok bordellyához [Fintoág H; Ks 113 Vegyes ir.]. *1777:* A Lopott Marhák Nyomát pedig mikor a Fontinyitza Bátsulujhoz hozták a Ködmönnösiek ... én Nem mehettem ki a Nyom fel vételére [Konkolyfva SzD; JHbK LVIII/28].

Az idegennek elveszett marhája nyomonkövetésére az AC 231 így rendelkezik: Ha ... marhája el-vész valakinek, és nyomát fel-vévén, a' Falubélieknek-is hirt tévén (: a'kik tartozzanak-is ki-menni, és a nyomot a károssal edgyűt követni :) ha azon határrol ki nem vihetik, annál inkáb megölve azon határban találllyák, tartozzanak káráról contentálni a' káros embert, a nyomra, avagy meg-öletet marhára reá esküvén [Köv. az eljárás további részletezése].

17. *(világra) ~* szül; a naşte; zur Welt bringen, gebären. *1579:* susananak lött esmeg leanya Ez kett leany közöt hozot volt esmeg hon nem letemben egy fiat, Mely idetlen volt, annak Neue Ninchen [Nsz; MKsz 1896. 365]. *1592:* Mezaros Menihartne vallia Mikor giermek agiba fekwnnek Bachi Peterne, es latni mente(m) volna, .. monda eo ennekem .. engemet Mezaros fabianne el arult . Aztis monta hogi wdeo eleot hoztam az giermeket [Kv; TJk V/1. 232]. *1682:* mikor e'nnek az Peter Nevű megh fogot Inasnak az Nagy Annya gyermeket hoza ez Vilagra ... Csutak Uram ioszagan lon ez Vilagra akoris Csutak Uram foga partyokat .. az edes Annyatis hogy megh fogak fattyazasert [Impérfva Cs; Born. XL. 94 Gazda Istvan(n)e Margit (60) vall.]. *1723:* az Incta Szatmári Ersok, tőrvénytelenűl teréhb(e) esvén, igen Szép, és ép, idejére elő jőtt Fiu Gyer-

22]. *1790:* Ngd kevés orákig tarto fajdalmai után szép furtsa, fürge fiut hozott a' világra [Kv; TKl Bodoki József prof. lev.].

18. *Isten e világra ~* Isten e világra teremt; Dumnezeu îl aduce pe lume; Gott schuf zu dieser Welt. *1746:* az en Io Istenem .. kereszteny Szűlek altal e vilagra hozott, az igaz Idvezitö Reformata Religioban fel nevelt [Nagyajta Hsz; Told. 18 Cserei Mihály nyil.].

19. *átv* von (vkire vmit); a atrage (ceva asupra cuiva); (etw. über jm) bringen. *1575:* meg Erchye Byro vram .. kyk Akarnak az fejedelem Melle Menny .. kenzerice eoket . vgi Mennyenek hogi Nem Egebwe hane(m) az feiedelem Melle, Es vgi celekednenek hogi valamynemw Bwt kart haragot az varosra Neh hozzanak [Kv; TanJk V/3. 123a]. *1579:* Meg ertettek eo kegmek egez tanachyul az okait myert kellet be gywteny az warast tudny illik az plebanos mellet valo otalomert vgy otalmazzak hogy az orzagh wegezesse elle(n) az varosra semmy terhet ne hozzanak [Kv; i.h. 189]. *1675/1688 u.:* Ha kik hazamhoz be szallanak, azok(na)k illendőkeppen gazdalkodgial, hogi ez irántis gialazatott ram ne hozz, de annak szine alat ne tikozoly [Borb. II. Petki János ut. csíkcsicsai jb-bírájához]. *1790:* most sem(m)i rosz hireink nintsenek a Török főlde felöl, éppen tsak ez a belső sibongás ne hozna romlást főldűnkre [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

20. *vmi (így) ~ (magával) vmit* **a.** vmi együtt jár vmivel; a aduce cu sine; etw. mit sich bringen. *1584:* Chiszar ferencz vallia, Be Mentem vala Mikandahoz A Toronyba[a] Es mondek neky, Bizony Iambor legent vesztel el, bator Masut Iartal volna Akkor, Es monda: Mith tehetek neky Az gonoz zerenche ha Immar igy hozta [Kv; TJk IV/1. 311. — [a]A városi börtönbe]. *1666/1701:* Mivel penig azt hozván magával az boldogtalanság, hogy eddigis külsö Nemes Atyánkfiai soka(n) mentenek Colosvárra, pro refugio, ennekutánna is kétség nélkül sokan fognak telepedni [KvLt I/188 ogy-i végzés]. *1698:* mig ez a porcziozo üdö tart, lehetetlen hogy eok[a] is tellyességgel immunisok lehessenek akar mellyik recepta Relligioval uniallyak is magokat hanem Bekesseg(ne)k idejeben elhetnek avval a szabadsággal, amellyet az unio hoz magával [UszLt IX. 76. 63 gub. — [a]A román papok]. *1773:* légyen azért jol hirekre és tuttokra hogy ... Kegyelmetek ellen mind azt a mit a Törvény s igasság fog magával hozni el követni igyekezi [Fejér m.; DobLev. II/443-2a]. — **b.** vmiből vmi értetődik/következik; a se înţelege/urma/rezulta din ceva; sich verstehen, verstanden werden, aus etw. folgen/hervorgehen. *1748:* A' Király is a Privilegiumot nem hat hét ember(ne)k, hane(m) az egész Czéh(ne)k adta, és a' nevezetis: Mester asztal magaval hozza hogj nem privatus embereké hanem az Czéhé, mivel nem öregek asztalá(na)k, hanem közönséges Mester aszta(lna)k neveztetik [Torda; TJkT III. 222-3]. — **c.** vmi megkíván/követel vmit; a cere/pretinde ceva; etw. verlangen/fordern. *1594:* Amy nezy Az Algiuk, tarazkok . . el vontatasat, mely tereh visselesben ha az zwksegh hozna, kewantatnęk Ne tala(m) Az zaz vraim lowainak Barmainak oda Adasa ... Vegheztenek eó kgmek[a] [Kv; TanJk I/1. 237. — [a]Köv. a végzés]. *1615:* Zigethy Jstua(n)t talallia meg felolle, es twlle veszen tob pinzt rea, ha az zwksegh ugy hozza [Dés; SLt 29. Y. 12 Emericus Arkj nyil.]. *1737:* (Szükséges) a .. Congerált magazinalis szénák(na)k őrizetire, hogy strásák allittassanak portio fizetö betsülletes atyánkfiai közzül, Serietim, a mint a rend hozza [Dés; Jk 472b]. *1784:* Az egesz szolgalatnak rendit declarallyuk e' szerint Lo rend ketzer egy Esztendőb(en) vagy haromszor, az mint az rend hozza magával [Torockó; TLev. 4/9. 13a]. *1810:* Az ellenkező esetben[a] protestalván az Exponens Ur minden kegyelmed által okozando költségeitől fáradságától és maga tulajdon pénzinek nem használhatásától, mind azt a' mit 'a Törvény és igazság szokott magával hozni Klmed ellen el követni, és követtetni el nem fogja mulatni [Egerbegy TA; Tolvaly lev. — [a]Ti. a záloglevél le nem tétele esetén].

21. okoz; a cauza/pricinui; verursachen. *1566:* akaria felseged megh erteny feo nepeknek neweth es lako helyeyth es, melynek megh ertese myt hozzon Isten wtan csak az felseged zywenek tyttkyaban all [SzO II, 191]. *1570:* az fewnepek keozet valo per patthuar Nagy haboruzagot zokot hoznj [Kv; TanJk V/3. 5b]. *1575:* Meg Ertettek eo K. Biro vram panazolkodasat Az keoztek valo haborgas feleol . Ez fele Thanaczbely Igentelenseg Semmy Iot Nem hoz az keoszeg keozyben [Kv; i.h. 415b]. *1583:* feleönk attwlis, hogy az sok Boernak ky futassa, nekeönk is ide valamy gondoth az portarol ne hozzon [BáthoryErdLev. 71 az erdélyi hármastanács Báthory Istvánhoz]. *1608:* tuduanis azt hogy az perleo-

des az Attyafiak keozeot ne(m) szerez eggyessiget sem attyafiuy szeretetet Hane(m) inkab haborusagot gywleosiget (!) es uisza uonast hoz [Kv; JHb XXVI/109]. *1806:* a rend szerént bé vett Decoctumos Cura ... a' bőv viz itallal a gyomrot meg lotsositván, el hidegiti, és a' functioira alkalmatlanná tévén azután a' tagokra is generalis gyengeséget Szokott hozni [Mv; Ks 94 Vegyes ir.].

Szk: *bút ~ a városnak. 1573:* vegeztek volt .. Az leszegeo (!) haydwk es egieb Jeowen (!)[a] Emberek feleol kyk az varosnak gondot es Bwt hoztak .., Ne engedjek az varos Neve alat elny kereskedny eoket, mert vgian az Regestumbol[b] ky vonasak ha oda Irtak volnais az feleket kyknek Eoreksegek es hazoknepe Ninchen [Kv; TanJk V/3. 75b. — [a]Tollvétség *Jeowewen* h. [b]A városnak ún. Polgárkönyvéből; ebbe a város lakosának minősített letelepűlőket jegyezték be] ✱ *bút ~ vkinek a fejére* bánatot okoz vkinek. *1823:* Másképpen nem tudom kitöl eset volna terében ... Vas Ágnes, hanem minek utánna meg tuttam volna hogy terhes ... igy szollottam hozzája, ugyan bizon Ötsém aszszony Miért hoza but az annyának fejére [Radnótfája MT; TLt Praes. ir. 65/1827] ✱ *kárba ~ vkit/kárt ~ vkinek* kárt okoz vkinek. *1558:* Mosthan myndenyk fel azon ygyekezyk, hogy az warosth nagy karba hozzak ... Merth mynd az harom Byro Wrammal ees az thanaczal akarnak perelny [Kv; TanJk V/1. 47]. *1589/XVII. sz. eleje:* Minden Mester oly gonduiselessel, uigiázással forgodgiek az eő megh szegődeot miue keorniwl, hogy az Gazdaknak ualamikeppen kárt ne hozzanak [Kv; KőmCArt. 18]. *1590:* az al peres fogádasa zerentt dolgomatt el wezteglette, es engem nagy karba hozott, mert engem Palaticzj wram Capitalison Ertt miert jelen nem woltam, es ertem Zolo sem wolt melj dolgot tiz forintal wegeztem el Palaticz wrammal [UszT].

22. terem; a produce/aduce/rodi; (Früchte) bringen, tragen. *1676/1681:* Udvarbiro Vr(am) minden féle majorkodtatast Tiszti szerint véghez vévén, mindeneket à miket ă föld hozni szokot eő kglme adgya bé ă számtarto kezehez [Vh; VhU 657]. *1793:* a Makkot teremhető fák néha Makkot is hoznak [Erdőszengyel MT; TSb 51].

Szk: *termést ~. 1805:* Örkén a Zabjak, s alakorjak ő nékiek kőzépszerű termest hosztanak | A Törökbuzájak elegedendő bő termést hozott [Torda; TLt Közig. ir. 1182 ifj. Szaniszló Zsigmond szb kezével].

23. hajt, jövedelmez; a produce, a aduce venit; (Nutzen) (ein)bringen. *1774:* az ide valo Motsi Sokadalom mit hozna[a] Esztendőt átal bizonyoson nem tudgyuk [Szépkenyerűsztmárton SzD; Ks Conscr. 102-3. — [a]Ti. a vámot].

◇ **Szk:** *békességre ~za (a dolgot vkivel)* (vmilyen dologban/ügyben) egyezségre jut vkivel; a ajunge la înțelegere cu cineva (într-o problemă/chestiune oarecare); in einer Sache mit jm übereinkommen. *1551:* My Gyorgyfalwy boldisar Es toldalagy andras Agwyk (!) Emlekezetre az my lewelwnk zeryben hogy az vytezlo lyptay myklostol az ow hwga liptay sofyazzony kert volt ozlast katonabaly[a] rezebol mely p(er)nek folyasaba terhen maradot liptay myklos az ow battya my kozykbe zolwan hozok Illyen bekesegre [b] [Torda; SLt QR. 2. — [a]Katonában (K) levő. [b]Köv. a részl.]. *1689:* Üdvezűlt Fejedelem Aszszony eó Nga annuentiajabol perbe(n) fogtam vala szegeny Boer Sigmond Uramot, de az tőrvenyre ne(m) mervén magát bizni az dolgot velem bekeségre hoza [Szőkefva KK; Szád. Sárosi János kezével] ✱ *cenzurára ~* kb. számadásbeli ellenőrzésre terjeszt elő; a prezenta/supune pentru verificarea socotelilor; zur Rechnungskontrolle unterbreiten. *1700:* A' mely Ratiokhoz penig Exactor Uraimék ő kglk már eddig hozzá fogtanak, azokat vgjan ő kglk minden haladék nélkűl végezzék el, s hozzák Censurára [Kv; SRE 65] ✱ *emlékezetbe ~* emlékezetbe idéz, (meg)említ; a aminti/pomeni; erwähnen. *1787:* eddig fungált Fő Quartas Tkts Szathmári György Uram Fő Quartási Hivatalától el butsuzván ... Tktes Hadadi Sigmond Uram elő állván emlékezetben hozá ... a' Ven Consistoriumnak . ő Kgylme iránt tett végzését [Kv; SRE 250]. *1826:* ezelőtt is az efféle mérges nyavalyákba elkárosodott marhák megfizetésére a falu ítélőszéke által nem kénszerítettek a pásztorok, amelyre az 1820-ba Székely Ferencnek mérges tájogba eldöglött ökrét például hozza emlékezetben, amelynek megfizetésére se a falu, se a pásztorok nem ítéltettek [F.rákos U; RSzF 223] ✱ *emlékezetébe ~za vkinek magát* emlékezetébe idézteti magát vkinek; a face ca cineva să-i aducă aminte de el/ea; sich jm durch jn in Erinnerung bringen lassen. *1743:* Kévántam ... magamot emlékezetibe hozni Nagyságodnak [Alfalu Cs; LLt Fasc. 134] ✱ *gráciába ~* kegyébe ajánl; a încredința/da (pe cineva) în grațiile cuiva; in js Gunst empfehlen. *1754:* mondá, hogy egy főre valot adna annak a' ki őtet ... János Urfi régi jo gratiajában hozná [Altorja Hsz; HSzjP Catherina Molnár Consors P(rovi)di Tala Bukur (35) jb vall.] ✱ *gyanúba ~za magát* gyanúba keveredik; a deveni bănuit; in Verdacht kommen/geraten. *1669:* Bottyani Janos kivan el valast matkajatol Székelj Janosnetol Török Ilonatol (így!) oka, mert magaviseletlenűl viselte magat, mely magaviseletlensegből paraznasag(na)k gjanujaba hozta magat [SzJk 106] ✱ *gyalázatba ~ vkit* gyalázatba kever/sodor vkit; a face pe cineva de rușine; jn in Schmach bringen. *1612/1613:* azt monda Czereny Gaspar, hogi meg lattiak az Essezek hogy megh keresem kik ebben az gialazatban hoztanak [Feketelak/Buza SzD; KJ]. *1787:* midőn valaki tisztitatlan metallumot, vagy tsalardsagra czelozo szandekbol rosz vasat keszitene ki tudattassek .. ennek tselekedője, hogy a Torotzkai jo fele vasnak hirét gyalázatban hozta az Ország előtt [Torockó; TLev. 9/25] ✱ *hite mellé ~ vkit* hitszegő asszonyt urához visszatérésre bír; a îndemna o femeie care și-a călcat jurămîntul să se întoarcă la soțul ei; treubrüchige Frau zur Rückkehr zu ihrem Mann bewegen. *1679:* Mivel regtűl fogva(n) (: vgy mint :) tiz esztendőktűl fogva(n) vagy(na)k külön ez időtűl fogva(n) More János forgodot benne hogy hűti melle hozza, tsak mostanis hivatta, mellyb(en) resolvalta magát az felesége hogy eő bizony sohais nem jün melleje [SzJk 139] ✱ *indulatba ~* felingerel vkit; a întărîta/ațița pe cineva; jn in Erregung bringen. *1805:* vegezesűnket Birák ő Klmek az illendősegnél élesebb pennával jelentvén Ngdnak, az által ... Ngdat ellenünk indulatba hozták [Torockó; TLev. 9/38] ✱ *ítéletet ~* a pronunța o sentință; Urteil fällen. *1826:* Kihallgatván mind a két feleket, a falu ítélőszéke hozott ilyen ítéletet[a] [F.rákos U; RSzF 258. — [a]Köv. az ítélet szöv.] ✱ *javaslatba ~* javasol; a propune; vorschlagen. *1876:* Gondnok javaslatba hozza az erdő takarítást, miből meglehetős őszveg gyűlne bé [M.bikal K; RAk 331] ✱ *kérdésbe ~* vitat; a con-

testa; bestreiten. *1796:* Az Tőrvényes, vagy Tőrvénytelenségít sem lehet hoc Processu azonn Levélnek ... kérdésbe hozni [Mv; TLev. 5/16 Transm. 67] ✱ *kétségbe ~* **a.** kétségbe von; a pune (ceva) la îndoială; bezweifeln. *1700:* Irtam nemelj nap ... Kgldnek, Sogor Uram ö kglme ... fogta praesentalni valaki informatiojara hallom Kgld meg ütközzet azo(n) dologb(an), ketczegb(en) hozva(n) azo(n) levelett, Azert akarna(m) vjob(an) is Kgldet kis irasommal tudositani, hogj azo(n) iras en irasom voltt [Dés; RLt]. *1809:* kéttségben sem hozzuk hogy a' Nemes Ország Rendei, azt ne munkálodták volna, hogy műis Székelyek, és Armalista Nemesek, hogy az adozás terhe alol ki menekedgyünk [Asz; Borb. II]. *1829:* Hogy a pallérozódásra tőrekedő Nemzetek, a Theatrumot sokra vitték, és hogy ennek befolyása légyen, vgy az tőkéllete(s)seb pallérozodásra valo vágyakodással együtt Erdellyben — ezt talán senki kécségbe nem hozza [Kv; KvSzLt]. — **b.** kétségessé tesz; a face să fie îndoielnic; zweifelhaft machen, bezweifeln. *1764:* (A) fassiois oly scrupulust causal, hogy egészszen kétségben hozza az Novizansnal valo lehetőségét azon pénznek az Biro előtt [Torda; TJkT V. 210]. — **c.** kérdésessé tesz; a face să fie problematic; in Frage stellen. *1776:* nagy kétségbe hozta mennyiből állana azon Házhellyre investiált Summa [M.köblös SzD; RLt O. 1. 50]. *1826:* Könnyen gondolkozik az Allperes, a ki a Nádbol sipol, hogy kéttségbe hozza a Fellperesek tereh hordozását, mert azt nem érzi, s annál fogva nemis akarja tudni, hog az Enyedi Nyil volt Birtokossa Néhai Dobolyi Joseffröl szallott terhekbe hány ezer forintokot kellett fizetni a Fell pereseknek [Ne; DobLev. V/1114. 2b—3a]. — **d.** kétessé tesz; a face (să fie) nesigur; zweifelhaft machen. *1766:* Petrucz György jó hirit nevit hogy Petrucz János nevezetü Attyafiának Irigysége hozta vólna mindenek előt kéttségben, bizonyoson hallottam a falusiaktól kőzönségesen [Grohot H; Ks 40/9 Román Juon (40) jb vall.] ✱ *konfúzióba ~* **a.** összekuszál; a încurca; verwirren. *1749:* vgy találta a' Visitatio, hogy az Oltszemi Ekkla Megyebirai negligenter curalták, söt egész confusioba hozták a' Debitumnak accrescentiaját [Oltszem Hsz; SVJk]. — **b.** tanácstalan helyzetbe taszít; a aduce într-o situație din care nu știe cum să iasă; in ratlose Lage bringen. *1761:* Amaz nagy hírű-nevű boldogemlékezetű Bethlen Ádám urat őexcellentiáját midőn Fehér vármegyei főispán volt, maga pedig Belső-Szolnok vármegyei, meg nem elégedvén azzal, kifaragta vala a főispánságból s igen nagy confusioba hozta volt. Ugyancsak Isten kimentette belőle s csakhamar statuum praesidenssé lett [RettE 116] ✱ *közre ~* '?' *1604:* Az adossagokban es Zalagosakban a' mit megh tudhattam igi uagion. Galfy Mihalne aszonio(m)nak Zentegieden ualo iozagat, Galfy Mihalj uram élteben ualtotta megh Zalagbul harom zaz forintal: Az Nagi Galambfaluit Eötúen forintal, Azt az negiedfel zaz forintot hozza keózre azzoniom, mjert azok az iozagok nem illetik az en felesegemet hanem Gherendi Palne Aszonio(m)ra es eocziere neznek [UszT 20/127] ✱ *labirintusba ~* összekuszál; a încurca; verwirren. *1794:* a nevezett Cancalisták (!) ... gyakran Labirintusban hoszták a dolgot, annyira hogy tsak nem meg téballyattam [Koronka MT; Told. 42/1] ✱ *módiba ~* divatba hoz; a aduce în modă; in Mode bringen. *1823—1830:* Mikor Göttingába voltam[a], ott láttam előbb, hogy valami curlandus deákoknak muszka módra egészen le volt nyírva az hajok, melyet némely ott levő magyarok is követvén, hogy hazajöttünk, módiba hozták az hajnyírást, és ma már minden fő egészen nyírva vagyon [FogE 67. — [a]1796-tól] ✱ *mostani formájára ~* jelenlegi formájára alakít; a aduce la forma actuală; in die jetzige Form bringen. *1794:* Az ide való M. Madarasi, Veteményes, és gyűmőltsős Kertnek hatulso es Nagyobb Része igaz é, hogy hápa hupás haszantalan helly vólt, s igaz é hogy aztat az Exponens Gróf Ur nagy szorgalmatossággal s költséggel hozta ... az mostani formájára ? [Mezőmadaras Msz; BKG vk] ✱ *napfényre ~* **a.** elé/feltár; a dezveli; an den Tag bringen. *1717:* Bizony ha vétkemet tudnám benne nem kivánnám nap fényre hozni [Kv; Ks 96 Biro Mojzes lev.]. — **b.** nyilvánvalóvá tesz; a face să fie evident; offenbar machen. *1772:* Fekete Joseff Vram Malma állapottja, ha tőbb nem volnais, a dolgot napfénjre hozza [Kük.; JHb LXVII/267] ✱ *például ~* példaként említ; a aminti/pomeni ca exemplu; als Beispiel erwähnen. *1724:* sokszor hozom neki peldávul az Asz(szo)nt [ApLt 2 gr. Haller János anyósához Nsz-ből] ✱ *perikulumba ~* veszélybe sodor; a expune la un pericol; in Gefahr bringen. *1645:* (A fogoly) vrat kinek otalmara uolt keoteles, traducalta es diffamalta s nem kiczin periculumb(a) hőzta gonosz nyelueuel [Kv; TJk VIII/4. 29] ✱ *rendbe ~* rendez; a aşeza/pune în ordine; ordnen. *1729:* Valaholott a' Keresztesi Joszágban formalis igaz Divisio nem volt s nintsen, rövid Terminust tévén az Atyafiak, tartozzanak mindeneket jo rendben hozni s el igazitani [Nsz; JHb XLII] ✱ *sínylődésbe ~* megbetegít; a îmbolnăvi; krank machen. *1835—1836:* az epekorság — Cholera midön Kolozsvárt már September holdnap elejéig csaknem 2000 Embereket meg öldöklött volna, itten a két Gy Monostoron is sokakat sinlődésbe hozott [M.gyerőmonostor K; RHAk 42] ✱ *a sors úgy ~ta* . soarta a hotărît ca .. ; das Schicksal hat es so gebracht. *1599:* Halaztottak volt eo kgmek varosul arra hogy . gondwiseleott rendelnenek ... sorsott vetwen, eo kgmek hogy mellyk nemzetbeol kellessek arra valo gondwiseleo embert valaztany, Az sors vgy hozta hogy az szaz nemzetbeol legyen [Kv; TanJk I/1. 334] ✱ *szuszpícióba ~za magát* gyanúba keveri magát, gyanúba keveredik; a se face bănuit; in Verdacht kommen. *1711:* Molnár Iudithis szellyel sokat járv(án) magát Csatári Ura (így!) előtt suspicioba(n) hozta [Dés; Jk 358a]. *1738:* az mostani Actor ellen injuria(na)k suspiciojáb(a) magokat ne hozzák [Torda; TJkT I. 172] ✱ *szuszpíciót ~ magára* gyanút von magára; a face să fie suspiciat/bănuit; sich verdächtig machen. *1702:* az I. Csere István az Válnak valo Zőld kanavácz és Arany galand iránt nagy suspiciot hozvan magára, mentegetven azzal magat hogy Czibini Jakabnak nalla semmie sincs [Dés; Jk 325b] ✱ *teherbe ~* teherbe ejt; a însărcina, a lăsa gravidă; schwängern, füllen. *1823:* egy fejér népet Terűbeis hozott [K; KLev.] ✱ *tisztába ~* **a.** tisztáz; a clarifica; klären. *1822:* gondoltam, hogy computizálunk együt, és tisztába hozzuk egy más aránti p(rae)tensioinkat [Hadrév TA; KCsl 5]. *1834:* a' Conventioknak ilyen Szembe tűnő kűlőmbőzését hozza tisztában, kűlőmben ki tétetik difficultásul [Somb. II] — **b.** rendez; a aranja, a pune în ordine; ordnen, in Ordnung bringen. *1844:* Reketes Mihály és Veress János volt Megye Birákot megkell inteni, hogy [a] hátralevő oszpora pénzeket már valahára hozzák tisztá-

ba [Csomortán Hsz; HSzjP]. *1852:* Tessék a' követlő Aszszonynak az el foglalt részeket Tisztába hozni fizesse meg saját hanyagságából eredett káromat [Nagylak AF; DobLev. V/1351] ✱ *a törvény ~za* a törvény (úgy) ítéli; legea prevede; das Gesetz urteilt/schreibt (so) vor. *1557:* akarwan Bekesseget Imreh wram zerzeny, Miert hog az Bekeseg Bathory Christhoff wram nel kwl Nem lehetne wegezthonk Jllyen zerzest ... mykoron Christhoff wram meg Jew thehat, az napthol fogwan ezthen meg az napyg ha Jmreh wramal meg egenesethethnek Jo, ha hol nem, Jsmegh ezthen meg az massyk napon Jmreh wram mynd zolgaywal az mynt az elewt az therweny hoztha wolt hythekel Reya allhassanak es therwenyek helyen maragyon [Somlyó Sz; WLt]. *1644:* ha az teoruin mit hoz Phileop Palne feleol nilua (!) el Jár benne | ha az teruin hozza bizoni soha megh Ne(m) engedék nekj hane(m) kj meczeteo(m) az Nieluet [Mv; MvLt 291. 425a]. *1701:* el vitte az viz az Gátot és ha ... az Törvény vgy hoza talám még meg nem Szeginyedem ha szintén más huvá kelletik is csináltatnam [WassLt Apor István kezével] ✱ *törvényt ~* a legifera; ein Gesetz bringen/schaffen. *1823—1830:* Classisbeli praeceptor lévén[a], az előttünk volt praeceptorok mind jurátusok voltak az ők idejükben hozták volt azt a törvényt, hogy ha a publicus praeceptorok órát negligálnak, 60 pénzt fizessenek büntetésbe [FogE 127] — [a]A mv-i ref. kollégiumban] ✱ *tűzbe ~* felingerel; a irita/aţîţa/întărîta; erregen, (auf)reizen. *1801:* estve alkanyatkor maga az Ispány Vr megparantsolta a Béresek(ne)k, hogy Senkiis a Kortsomára kőzűllők ne merészeljen menni, minthogy már a kortsomárost nagy tűzbe hozták [Kajántó K; FiscLt] ✱ *új ösztönt ~* új ösztönzést ad; a da un impuls nou; neuen Antrieb/neue Anregung geben. *1854:* Kedélyvilágom szép lelkű nemtője, szeretett nőm, sejtve lelkem tartózkodását, új ösztönt hoza; s így történt hogy szeretett nőm meleg óhajtására fōl vevém a' tollat, hogy éltem rögös terén gyűjtött tapasztalataimat s a körültem fölmerült eseményeket lejegyezzem [ÚjfE 5] ✱ *versengésbe ~* vitássá tesz; a face să fie discutabil; streitig machen. *1796:* kendert vetvén abba a' most versengésbe hozni akart földbe, kertet tsináltak körűllötte [Panit Sz; TSb 2] ✱ *veszedelemre ~* veszélyeztet; a periclita; gefährden. *1795:* (A jégzajlás) az Exponens Aszszony eö Nsága .. nagy költséggel fel épült drága vámos hidgyát nagy erővel érdekelvén majd végső pusztulásra s veszedelemre hozná [Ádámos KK; JHb XIX/49] ✱ *világosságra ~* **a.** tisztáz; a clarifica; klären. *1693:* A' Legeny Relatoriajabol vilagossa(n) az Asszony(na)k paraszna eletet n(em) lattyuk az Férjet Kénszerittyúk igyekezne jövendö Partialisra dolgat vilagossagra hozni [SzJk 268]. *1763:* kévánván az Nmes Mag(istra)tus az dolognak valoságát ki tanulni, az It elé hivatta ... de midön hallaná minemü vád légjen ellene tagadást tön, és igy ... kévánta az Nmes Mag(istra)tus bizonyságok által a dolognak valoságát világosságra hozni [Torda; TJkT V. 171]. — **b.** leleplez; a demasca; enthüllen. *1797:* Ujra ele álittatván Szuba Juon, a' végett hogy Burián Martinnak Csinnyát világosságra hozza [Kosesd H; Ks 115 Vegyes ir.]. *1828:* az világosságra hozta volna még tisztábban a Csalfaságát, e' pedig hogy a lehetösségig el palástolodjék, kűlönös interesseje volt [Dés; DLt 87/1829] ✱ *zavarba ~* összekavar; a încurca; verwirren. *1847:* a NLaki Hataron bír az Exponens ur T. Ur Szomszedtságáb(an) egy darab Berkes helyett, mely Berkes helynek a Maros felölli végit a T. Ur Zavarba hozta, azon ki nevezett helynek metáját a Tisztább és tsendesebb Birtokolhatás tekintetéböl ki akarja az Exps Ur jártatni [F; DobLev. V/1269].

Ha. *1570:* hozd [Kv; TJk III/2. 35-6]. *1580:* hozzanak [Kv; TanJk V/3. 206a]. *1588:* hozzon. hozza [Kv; i.h. I/1. 74]. *1591:* hozat [Kv; Szám. 5/I. 87]. *1609:* hozzot [Gyalu K; Sennyei lt. 47/11]. *1631:* hozat [Mv; MvLt 290. 58b]. *1701:* hazta⟨m⟩ [Ne; BLt 9 Tóth István édesanyjához Angyalosra (Hsz)]. *1763:* hozat [Szökefva KK; Mk V. R. VII/1. 44]. *1768:* hazta [Csapó KK; Berz. 3. 7. Lit. C. 7]. *1794:* hozatt [Asz; Borb. I]. *1813:* hazat [Mv; CsS]. *1849:* hozzan [Héjjasfva NK; CsZ. Vaszi Demeter (51) vall.[

hozandó I. *mn* **1.** de adus; zu bringend. *1671:* A' Portarol hozando Athnámenak impetrálásában-is ... az Országnak kőzönséges hasznára, és meg-maradására vigyáz[a] [CC 13. — [a]Kemény János fej. beiktatási »conditiói«]. *1684:* Szarvas Fadgyubol csinalt Ungventumot, ahoz Szebenbül hozando némelly Szerekkel [UtI].

2. tisztébe állítandó; de instalat în funcţia sa; in sein Amt einzusetzend. *1695:* Tiszt. Petelei Husz István Uram ö klmet öregségében tisztiböl az Eccla ki nem tudgya ... A mostan hozando be(csü)l(ete)s Praedicatoris ö klmét praemittállya és meg becsüllye [Kv; SRE 29].

3. kimondandó; de pronunţat; zu verkündend. *1807:* egész Per follyás a további follytatás, és a Meritumban hozando Itélet véget az also Törvényes Székre viszszá utasittatik [Mv; DobLev. IV/908. 1b].

II. fn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare substantivală; in substantivartigem Gebrauch: behozandó, importálandó; de importat; einzuführend. *1846:* De a Magyar országrol Austriába viendö iparczikkeken nagyobb terü fekszik, mint az onnan ide hozandókon [Sszgy; KZsN].

hozás 1. hozatal; aducere; Bringen, Holen. *1582:* ket hozas wizert az batory Zallasara d. 6. egy hozas Zenatol d. 6 ... Az tanachyhazhoz harom hozas Zenatol d. 18 ... Az Mihaly deak zallasara egy hozas Zenatol attam Joboronak d. 4 | Zabotkay Marton wizen az lengyel keweot lowaynak zenat zalmat 6 hozast attam hozasatol d. 8 d. 48 Zilagy Janos is hozot az waras zenayabol harom hozast atta(m) terheyeteol d. 8 d. 24 [Kv; Szám. 3/V. 6-7, 15 Lederer Mihály sp kezével]. *1585:* Hozattunk elseoben huzon egy zeker feowent, egik hozasatul attúnk ... d 8 tezen f 1 d 68 [Kv; i.h. 3/XIV. 33]. *1590:* Gardinal Loaínak Zena hozatatasra. Varga Jakab egy hozas zenat d. 6 Chyette Mate egy hozas d. 6. Jgiarto Janos egy hozas d. 6 [Kv; i.h. 4/XXI. 77 Kis István sp kezével]. *1596:* az hordasban illien modunk volt, Miert hogy veratigh giakorta le raktak egj rendbeli hozasokat, feökeppen az mikor ketzer hozot napjaban es gyakrabban hozot ketzer hogjnem egjzer ... igen igiekeztem rajta, hogj zarazban be vegeztethessem[a] [Kv; i.h. 6/XXIX. 172. — [a]A szénahordatást]. *1597:* az keo hordasra ew kegmek Tanachúl vgian rea kenzerichek az keosseget, de el rendelliek hany loww es hany eökrew keonek hozasaert menyt kelessek fizetny, es azzerint fizessenek nekiek [Kv; TanJk I/1. 296]. *1756:* Beretz András ... az Falusi Törvény Széke eleibe Citált az Fának hozásáért [Bácsi

H; BK]. *1819:* innen vágjuk a Gát agat nem eröltettyük egyebünnen valo hozásra hordásra hanem a Szigetből vágunk [Kökös Hsz; Kp 323].

2. meghozatal/fizetés; plată; Bezahlung. *1760:* az jo Leányom .. azon 26 ezer forint Capitalisnak, Interessé(ne)k hozására capaxnak agnoscáltatott [Igenpataka AF; TL gr. Teleki Ádám lev.; csak az aláírás sk].

3. *1569:* hitwan baczynak hozasayrt ew maga marazta harmincz keth forinton. Zabo Mathe harmincz keth forintig volt kezes az hitwan baczynak hozasairt [HSzj *bács* al.].

4. *jó karba való* ~ jó karba tétel; punere în stare bună; das In-guten-Zustand-Setzen. *1796:* (A) Mikeszászi Catholicum Templomnak fel épittése és jo karban valo hozása iránt tudnia illik . a Templom Sanctuariumának Segrestéjének és Templom dereka Fedele tetejének meg ujittatásában egyezének meg [Mikeszásza KK; Ks Dévai urad. Mixtae relatoriae et documenta XXVI/1—12].

hozat 1. a dispune/face să se aducă; bringen/holen lassen. *1570:* Eotthwes ferencz vallya . Eo ez vallo egykor az vtan Ment Az Keomyes Tamas hazahoz, Latta hogy az Ayto kĕwe keszen volt, Mondotta Keomyes Tamasnak chinald fely Aytot (így!), Thamas azt Monta hogy fely chinallya chiak feowent hozasson, Eo megh hozatta [Kv; TJk III/2. 172]. *1579:* hozotek massonet 4 penzes bort tezen d. 8 [Kv; Szám. 1/XVIII. 13]. *1582:* hozattam wolt egy feyer zeonyeget . f. 5 [Kv; i.h. 3/V. 10 Lederer Mihály sp kezével]. *1595:* Biro W. hozatat .. 28. örög föld fazakat Radnothj Istua(nn)al Iarabol [Kv; Szám. 6/XVIIa. 198 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1604:* Tudom aztis hogi egizer en velem hozata Galfy Mihalj kilenchwen araniat Boczkor Benedekteól az Galambfalwy íozaghra [UszT 20/128]. *1635:* az Leanyod kert arra, hogy hozas eget bort Anya . mingiarast tiz penzes eueggel hozáttád az egét bort [Mv; MvLt 291. 50-1]. *1656:* bort hazatta(m) eött Eytelt [Mv; MvRLt. — Tomai László kijegyzése]. *1711:* Bors Giorgi vr(am) hazanal voltanak az szeredaban[a] megh úrult Boros hordok had hozatnam az kegd hazahoz ketejt [Impérfva Cs; BCs. — [a]Csíkszeredában]. *1751:* űgyekeztem .. fűvet hazatni magam szekeremel [Sályi KK; Berz. 12. 92/203]. *1753:* hozatat ö kegjelme . mas fel veder bort [Torockó/Gyertyános TA; Bosla]. *1756:* Holmi aprosagokat hozottam Kolosvárrol xr 34 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 65a]. *1762:* A Gabanása padlására hozotot tutoly deszkákot [Roskány H; Ks 113 Vegyes ir.].

Szk: *áldomását ~ja. 1568:* gregorius hoszw . fass(us) est, Ezt tudom hogy az haszát Meg veüe szǫch peter, szǫch gǫrgtǫl, illyen modon hogy Mingiarast aldomasat hozatak [Kv; TJk III/1. 214a. — A szk a házvásárlást berekesztő áldomásital hozatására von.].

2. be/előhozat; a dispune să se facă; hervorbringen/holen lassen. *1581:* eo kegmek hozasson Articulust es Ahoz kepest eo kegmekis byzoniosban tudnak zolny vegezny [Kv; TanJk V/3. 244a].

3. vmit (külföldről) behozat; a dispune să se importe ceva (din străinătate); etw (vom Ausland) einführen lassen. *1677:* Harminczaddal, Vámmal nem tartozik, a' ki Magyar Országi házához innen belöl, a. vagy onnan ide bé valohoz, akarmi féle jokat hozat, és vitet [AC 261].

4. kb. bekísértet; a face să fie escortat; einführen/bringen lassen. *1593:* Zabo Marton, fenessi Tamas valliak. Mikor az Toromba[a] hozatta volna Daniel deak Maytini Jstuant, egi nehanizor monda ezt, hozzatok eleombe chak az bestie lelek kuruat, hat (!) wthessem megh [Kv; TJk V/1. 372. — [a]A városi börtönbe]. *1718:* mondom az Aszszonynak miert tetet arestumb(a), s aszt feleli rejja azert hozottalak es tétetlek arestumb(an) mijert mondottad hogy Ura(m) égette vagy egettetté az Baronyai Marija Aszszony major hazat [Branyicska H; JHb Fülei Csak Ferenc gondv. vall.].

5. kerittet/szereztet vkit; a dispune să caute pe cineva; jn herschaffen lassen. *1585:* Jlona Balassy Georgnek zolgaloia vallia, Ezt tudom hogy ket penz arra Borert kwldek Annat s lata(m) hogy egik penzt megh marazta Az porozlot hozata Georgy vram es Az leannak mindgyarast valtozik vala Az zineh, de bizonnial Ne(m) tudom ha eo lopta ell [Kv; TJk IV/1. 517]. *1656:* sok Doctorokot hozatot minden feleöl curálására [Dicsősztmárton; BálLt 85]. *1718:* aszt monda az Ur Josika Sigmond Ura(m), hogy hozotok vagy tizen ket hajdut avagy nemetet s meg öletlek [Branyicska H; JHb Fülei Csak Ferencz gondv. vall.]. *1760:* én mint ittas ember hegedűst hozattam a bátyámmal [RettE 114]. *1794:* Az veteményes és gyümöltsős kertnek . plánérozására egy néhány Svábokat hozatott ö Nga [Mezőmadaras MT; BKG St. Czerjék (26) lib. vall.]. *1804:* se Felesége se attyafiai nem igyekeztek hamarjában Borbélyt hozatni és a rajta eset Sebet gyogyitatni [KLev 10].

6. telepíttet; a dispune să fie stabilit/așezat; ansiedeln lassen. *1710:* Az mely molnart uram harom szekröl hozatam az Kgd malmaba, . . azon Könjörgene vram hogj valtana magahoz mivel el akarja adni az ura [Szentkirály Cs; BCs]. *1793:* egykor egy tudákos Vén Szűlét hozatott vólt ide, és magát azon szűléhez le menni láttom elégszer ., de mit tractált vélle, azt észre nem vettem [Koronka MT; Told.].

7. *~ja magát* szállíttatja/telepítteti magát; a face să fie dus/așezat; sich ansiedeln lassen. *1630:* Nagi Janos ... elozor szent Goothartra hozatta magat Maros szekbul szent Kiralbul [Szentegyed SzD; WassLt Elena Hattzokj de Szent Egedj rel. Val. Tolnaj ns vall.].

8. vkit vmilyen állásba/tisztbe állíttat/helyeztet; a dispune să fie instalat într-un post/într-o funcțiune; jn. in eine Stellung einsetzen lassen. *1814:* Ezt a' Tiszteletes Urat a' Groffné hozatta ide Vásárhelyről [Banyica H; BfR 117/1].

9. *feleségül ~ vkinek vkit* a aduce pe cineva cuiva ca soție; jn jm zur Frau bringen. *1662:* Ifjú Bethlen Istvánnak Magyarországból Széchy György leányát Máriát hozatta vala[a] feleségül [SKr 127. — [a]Bethlen Gábor az öccsének; az később Bethlen hadakozásai idején kormányzó (gubernátor), majd a fej. halálát követő évben, 1630-ben két hónapi fejedelemsége után lemondott Rákóczi György javára].

10. *feleségül ~ magának vkit* a dispune să-i fie adusă ca soție; jn zur Frau bringen/holen lassen. *1653:* Bethlen Gábor Katharinát Márchiából feleségül magának hozatja [ETA I, 142 NSz].

11. szereztet vmit; a dispune să se procure ceva; etw. schaffen lassen. *1592:* én ezeket az meg Newezet kezeseket ... kertem, es kerettemis hogj ez Boros Janost hoz-

zak eleo s allassak eleo Arrais Jgertek magokat, hogy eleo hozzák, ne(m) twdnam miczioda az oka chiak halogatak, Nem leon Enneke(m) mit tenne(m) vgj hozatam Vrűnk Para(n)cziolattiat az kezesekre hogy kotesek zerint Jgazat vehessek [UszT]. *1763:* repertoriumokat mutattak s tanáltam jó leveleket mind Rettegi, mind Somlyai, mind pedig a szüleanyám Almádi Kata nevére; már mást[a] kell hozatnom [RettE 155. — [a]Értsd: másolatot]. *1774:* Alkalmas birodalmú ember volt, grófságot is hozatott vala. Azzal dicsekedett, hogy László király, akit Kun Lászlónak is hívtak, maradéka lett volna [i.h. 326].

Szk: *zálogot* ~ zálogot szedet/vétet; a dispune să se ia amanet/gaj; in Pfand nehmen lassen. *1732:* Az külső hid fait el szedetvén egjmástol ..., el bontására s ki hordására ha kik nem akarnak menni, toties, quoties egj egj forint ara Zallogjat kell hozatni [Dés; Jk 426a].

Ha. *1585:* hozottunk [Kv; Szám. 3/XIX. 36]. *1593:* hozattom [Kv; i.h. 5/XXIII. 120 Casp. Schemel sp kezevel]. *1595:* hozotot. hozottam [Kv; i.h. 3/XVIIa. 140 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1597:* hoszadtam [Kv; i.h. 7/XIV. 18 Th. Masass sp kezével]. *1603:* hozatek [Kv; TJk VI/1. 669]. *1635:* hozáttának [Mv; MvLt 291. 42a]. *1687/XVIII. sz. v.:* hozatatt.hajtatatt [Kisszőlős KK; Sár.]. *1774:* hozatatt [Mocs K; KS Conscr. 93 Varro János (26) jb kulcsár vall.]. *1825:* hozassan [Kv; IB gr. Korda Anna ut.].

hozatal **1.** hozás; aducere; Bringen, Holen. *1817:* 1 pakéta hazataláért Rfor 4.30 [Mv; DE 3]. *1825:* 7 kubik ől kő a hányását hozatalával édjütt 1 ölért 4 Rf calculalva 28 Rf [Dés; DLt 3]. *1838:* 5 Füsü Gerenda Rf 10 Ezeknek nagyolások 's Sukra hozatalok ... Rf 40 [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. *1845:* 27 Julii a Borvizet hozo e(mbe)rnek 10 üveg borviz hozataláért 50 x [Dés; KvNJ 39]. — L. még FogE 251-2.

2. behozatal; importare; Einfuhr. *1816:* a Terjéknek Triestből és Velentzéböl a több Császári kir. Tartományokba az egesség fenn tartására nézve ki adott rendelesek szerént leendő hozatalát és arulását tsupán tsak a Patikáriusoknak ... a praescribált Norma .. kegyelmesen meg engedi [BesztLt 2375 gub. — Kiss András kijegyzése].

◇ **Szk:** *folyamatba* ~ érvénybe léptetés; punere în vigoare; in Geltungsetzen. *1830:* (Aranyos) székben az 1799dik esztendőben ... ki botsatott Kerűlő Rendelések ellenére a' Contributionalis pénz fel szedésb(en) mostan ís a' regi hosszu Rovosok (!) haszáltatnak (!), mellyre nézve ezen Rendelesnek tellyesitése és közönséges follyamatba valo hozatala olly hozzá adassál (!) újjittatik meg, hogy a' mostani hoszszú Rovások hellyett, a' fenn irt Rendelésekben ki porontsolt hasitott Rovást közönségessé tevén, ennek edgyik oldalára, a' Contribuens a tett Summát, a' masikra pedíg a' forintokot és xrokat mellyet ki fizettek fel vágattattni szoros es, el múlhatatlan kötelessegek(ne)k esmerjék Klmetek [AszLt 5533 gub.] ✱ *tisztába* ~ tisztázás; clarificare; Klärung, Klarstellung. *1835:* Fel Őr és Cs Keresztur határai kőzőtt lévő valoságos Meta ki járása, és tisztába hozatala végett ki rendelt Reambulatorok ... ki menvén a' .. meg nevezett hellyre [Felőr SzD; BetLt] | az mindgyárt irt Héjjánosságok tisztába valo hozatalára nézve a volt czéh mestereket Felelősőkké hadjuk [Kv; ACSzám. 105].

hozatás **1.** szállíttatás; transportare; Bringen/Holenlassen. *1600:* feoweni hozatas d 12 [Kv; Szám. 9/IX. 32]. *1739:* az Fiscus Malmára Gátot Csinálni kenszerittetűnk gjakran ... ehez accedal a malom kőnek hozatása, egjnek pedig hozatása extendallya magát ad Hf 10 [Hátszeg; Ks 83]. *1805:* a Malomhoz szükséges Gerendáknak és kö Pad eleiben valo szemöldökök(ne)k valo fáknak vágátásokra és hozatásokra légjen hirekkel és Tuttokra Kigyelmetek(ne)k [Msz; LLt].

2. hurcoltatás; tîrîre; Verschleppenlassen. *1706:* elhatta Ngd Rabsagomot es Brassai Felleg varban valo hozatasomot [ApLt 1 Apor Péter lev.].

Aport 1706-ban Rabutin tábornok kurucpártiság gyanújával elfogatta, és huszonkét hónapig a brassói fellegvárban raboskodtatta, holott — mint maga írja a főkormányzóhoz intézett levelében — ő „egy kuruccal sem cimborált, senkit kurucságra nem gerjesztett" A kurucok éppen labancsága miatt tartották fogságban.

3. feleségül hozatal; aducere ca soție; Heirat. *1662:* Bethlen Gábor Catharina[a] hozatása előtt sokszor nékiek sem az öccsét[b] sem mást maga helyébe, hanem Rákóczi Györgyöt commendálta [SKr 130-1. — [a]A fejedelem második, német felesége, Brandenburgi Katalin. [b]L. *hozat 9.* al. a jegyzetet].

hozathat a putea dispune să se aducă; bringen/holen lassen können. *1603:* Nicolaus Kosa fassus est Darabos Balas El kwlde az Azzony embert borert, amikor immar az Azzonj ember haza ieott volna, hat nem hozot bort im vgimond Darabos vram ne(m) adanak, en ezt igen zegienlem . immar ne(m) hozathattam [Kv; TJk VI/1. 670]. *1734:* egj, vagj leg fellyebb ket Berbencze sert vehet, es hozathat [Dés; Jk].

hozatik **1.** a fi adus; gebracht/holt werden. *1662:* Ez táborozás[a] alatt hozattak vala fejedelemhez Kovacsóczy István cancelláriusnak holmi minutálási, imideamoda országos közönséges dolgokban írattatott különb-különb leveleknek mássai, formái, mellyek között találtattak vala szegény cancelláriusnak ugyan jeles és sok írási [SKr 158. — [a]Bethlen Gábornak a török porta rendeletére a lengyelek ellen való készülődése rendjén a Szászsebesen való táborozás idején]. *1716:* In Visitatione K Sz Miklosini celebrata, hozaték előnkben Grof Bethlen Katha aszszony ő Nga Néhai Grof Bethle(n) Samuel ő Ngok gyermekének jeles ajándéka ... egy jeles ezűst tányér [Fintaháza MT; MMatr. 67]. *1744:* A tőbb épületekre meg kévántató Materiálekat mind pénzen Szerzette eő Nsga ..., Wásárhellyrőlis Béres, és pénzes Szekerekkel, vgy kalákásokkalis hozottak sok fák [Mezőmadaras MT; BKG Kosztin Szávuj (40) prov. vall.]. *1761:* ezen buza az Melgos Josika Antal kostelljából hazatat volna ada [Branyicska H; JHb XXXV/45. 16-7]. *1818:* Héti vásárra jövő szekerek általis gyűjtessék, és hozassék Kovacs [Dés; DLt 319]. *1842:* a Szinyei Zsido bizonyos fákat administrált ... a Hidhoz mikor a fák hozattak, történetesen a' Hid felé menve ... Fő orator Roth Pállal találkoztam [Dés; DLt 1480/-1843].

2. vezettetik; a fi condus; geführt/leitet werden. *1756:* a Nagy vagyis belső udvar közepében vagyon negj ugro kút, mellynek vizeben valo alveuson fenyő csatornák vagy csőkön hozatik kölcséges munkálódással [Déva; Ks 92. I. 32 kúria-leír.].

3. *deliberátum/meghatározás* ~ határozat kimondatik; hotărîrea se pronunţă; gefaß werden Beschluß). *1803:* Falus Biro Székelly János Elől ůlése alatt a' Falu Forumán egy el károsodott ökre iránt pert inditván F. Rákosi Fitori Ferentz a' Communitás ökör Pásztorai ellen, mellyre hozatott és tétetett e' következendő Déliberatum [F.rákos U; Falujk 1]. *1809:* Ujj buza béjőtekor vjjabb(an) határozás hozatik a' pálinka árra aránt [uo.· i.h. 32 Sebe János pap-not. kezével].

◇ **Szk:** *emlékezetbe/említésbe* ~ említtetik; a fi amintit; erwähnt werden. *1681:* (A) P(ro)ventus Vasak ... ott inuentaltattak ... mely dologh azert hozatik emlekezetb(e), hogi kételkedésb(en) ne légye(n), azo(n) ott talalt vasak hol, s mint írattak fel [VhU 608]. *1844:* Említésbe hozatott Szép Ferentz mestertársunk, által hogy a mult honapnak egyik Szombattyán, midőn ... az árulás végett kitett edényeket visgálta, akkor több darabokat talált hasatokat hibásokatt, és pállottakat, Szalantai Ferentzné előtt [Zilah; ZFaz] ✱ *kérdőre* ~ tárgyalás alá bocsáttatik; a fi supus discuţiei; zur Verhandlung zugelassen werden. *1801:* A Parochialis Ház anyira el rongyollott allapattya kérdőre hozatik a N(e)mes Ecclesia előtt [M.köblös SzD; RLt] ✱ *kétségbe* ~ kétségbe vonatik; a fi pus la îndoială; bezweifelt werden. *1794:* Azon Nemes Armálisták kik(ne)k Armalistai àllapottyok kétségben hozatik ... akiket méltonak itél a' Tisztség ... a' Mlgs Kir Tábla eleiben relegalja productiora [Szu; Borb. II] ✱ *kontroverziába* ~ vitássá tétetik; a fi făcut discutabil; streitig gemacht werden. *1797:* A paraszt Lak Házak után kűnn és benn akárminévvel neveztethetendő appertinentiákbol . sem égyszer, sem másszer senki által sem el-nem foglaltatott sem Controversiában nem hozatott [Gőc SzD; WassLt Conscr. 720] ✱ *az örökös jussal elidegenített jószág zálogos jussra* ~ kb. az örökös jussal eladományozott jószág zálogosítottnak minősíttetik. bunul dotat pe resuicie se califică/declară ipotecat; das mit Erbteil verschenkte Gut wird verpfändet qualifiziert/erklärt. *1662:* (Báthory Gábor által) hogy az ország fiscális váraitól a jószágok annyira elosztogattak volna, 1615-ben ugyan orvoslást is kellett vala tenni a státusoknak úgy, hogy az ollyan örökös jussal elidegenített fiscális jószágok zálogos jusra hozatván[a], a donatariusoknak, kiknek azon jószágok ajándékoztattak volt, érdemességükhöz képest való summa pénzeknek megfizetése által váltogattatnának vissza egyszer is, másszor is [SKr 92. — [a]Bethlen Gábor uralkodása kezdetétől fogva] ✱ *rendre* ~ helyreállíttatik; a se restabili; hergestellt werden. *1607:* az regi feel bomlott io rend tartas es allapat lassan lassan ismet io rendre hazatnek [Dés; DLt 297] ✱ *törvényes kereset alá* ~ kb. vád alá helyeztetik; a fi pus sub acuzare; unter Anklage gestellt werden. *1826:* Néhai Férjem ... a Testvérei rendetlenségek hibájok miatt törvényes kereset alá hozatván ... másfél esztendeig valo rabságot szenvedett [Ne; DobLev. V/1114. 4a].

hozatott I. *mn* 1. adus; gebracht/holt. *1662:* Hát mire valók voltak a sok aranyos új zászlók s kopják? és ... a portáról csak akkor hozatott számtalan párduc- és tigrisbőrök? prémes süvegek [SKr 463-4]. *1758:* Bécsből hozatott diófából valo Sárga rezes pántokkal adornált két részben valo Almárium [Déva; Ks 76. IX. 8]. *1787:* a Néhai Nagy György eő Kegyelme meg halálozásakor a virasztok és sirások számára hozatott Ser arába ... Hf I Dr. 20 [Mv; MvLev. Nagy György hagy.]. *1835:* maga költségin hozatott Orvasságokkal curáltatott [Zsibó; WLt]. *1844:* A fülpösi erdőből hozatott veszszőkből a' sellér házakot fonatta vagy kerteltette bé [Abafája MT; TSb 22].

2. behozatott; adus înăuntru; eingebracht/geholt. *1613:* Az keserves fel ., az mit kevannak az kelt Birak Uraimtol hogy az ki hozatot fogoly H.Istúan az Tanacz hazhoz hozatot holt testet attingalna Halvan ezt az detentusnak procuratora, egyeb valaszt arra nem töt, hane(m) czak Urunk ő Fge gr(ati)a leúelet emlegette az ellen, ahoz magat akarua(n) tartani [Kv; PLPr 1612—15. 97]. *1662:* minekutána az vízibetegségbeli nyavalya elhatalmaznék rajta[a] annyira, hogy az idegen országokból hozatott és maga doctori is semmit sem tehetnének neki, .. 1629-ben, die 20. Novembris Gyulafejérvaratt meghala [SKr 129. — [a]Bethlen Gáboron].

3. kimondatott; pronunţat, adus; ausgesprochen, erklärt. *1809:* arra vettem magamat, hogy az Égyházfiunak az engemet illetö Bért el-engedem, ezen .. feltételek mellett: Hogy ez a Part. Synodusnak az 1802d(i)k Esztendőb(en) ... hozatott Itéletének megtapodása nélkül lészen [Vista K; RAk 114]. *1842:* Birói teljes meg győzödésig bé lévén bizonyosodva az Alperes férj nős paráznasága — ezen alap okból az alpapi szék által hozatott — a Felperest az Alperestől őrökösen elválaszto Itélet minden czikkekben helyben hagyatik megerösitetik [Kv; Borb. I].

4. kiadott/bocsátott; emis; erlassen. *1789:* az akkoron Uralkodo masodik Joseff Csaszár áltol hozatott Decisio altol is, gyűkeres Földes Uraságunk helyben hagyatott [T; Thor. XX/10].

◇ **Szk:** *kontroverziába* ~ vitássá tétetett; care a fost făcut discutabil; strittig gemacht. *1769/1802:* approportionaltassék ezen Controversiaban hozatott .. Bűkkős Erdő az ahoz irt Sertések Számáhaz [Torda; TJkT V. 23].

II. *fn* hozományként hozott (dolog); lucru adus ca dotă/ zestre; als Mitgift Gebrachte(s). *1780:* A' mik ezeken kivűl az Ház és Ioszág kőrűl vagynak ma, és talaltatnak, azokat rész szerint együtt valo keresetűnkből, rész szerint pedig Edes Atyám Házatol hozattattakbol szaporitattuk [Ne; DobLev. III/546. 2b].

hozattat 1. hozat; a dispune să fie adus; bringen/holen lassen. *1586:* Az Hid kapwhoz 20 Junj az feierdiekkel hozattattam zegeoduen padimentom keoweket [Kv; Szám. 3/XXIV. 32]. *1597:* Myert hogi az kamarak keozet a' scholaban a' padimontom mind az padlasig mind fel teoret volt, kelletet azt aggiagal ismegh meg veretettnűnk, hozatattunk âhoz 18. zeker aggiagot f 1 d 52 [Kv; i.h. 7/III. 33]. *1625:* hozattattam Rowasra vonas Igazgato vrajmeknak pinczie Tokokba(n) es konderokba(n) be teőltven ... vgj mint Bort vr. 41 És Eytt : 5 [Kv; i.h. 16/XXXIV. 236]. *1755:* Adamástis hozatatatt Horko Ferenz Ur(am) melyet elis költettenek [Vaja MT; VH]. *1761:* Az nehai ... Josika Joseff Generalis Vr eő Nga hozotatott volt, Felső Joszagaibol telelni Kemendre, 18 számbol allo Gyermek Lovakot [Kémend H; JHb XXXV/39. 30].

2. vkivel (magához) kísértet; a dispune să fie adus (la el) însoţit de cineva; mit jm zu sich begleiten lassen.

1752: Groff Kornis István műnkőt egy nehány Bokor Gazda Embereket ottan meg fogattatván egy más után ide Nagy Gyekében hozattata [Ks 5. XI. 9 Mathian Ursz (85) jb vall.].

3. keríttet; a lăsa să caute; herbeischaffen lassen. *1761:* A szegény .. bátyám Ismét gyengélkedni kezdett, doctort semmiképpen nem tudunk hozattatni a feleségével szegénynek [RettE 130].

hozattatandó szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion; ~ *ítélet* kimondandó ítélet; sentinţa care urmează să fie pronunţată; das auszusprechende Urteil. *1807:* a hozattatando Itilet . minden Tőrvényes menedékeknek ki rekesztésével, végső tellyesittésben vétetődni rendeltessék [Déva; Ks 116 Vegyes ir.].

hozattatás 1. (vmilyen állásba) helyeztetés/hozatás; punere (într-un post); (in irgendeine Stellung) Einsetzung. *1823:* ide valo hozattatásomtol fogva a' Papi Sz. Hivatalon kivűl, a' meghivo levél ellenére a' Kántori, Egyházfiui és Harangozoi kötelességeket is vittem, a'melyekre magamot nem köteleztem 's nem is kőtelezem ... Ignácz István mpr. Loci Minister [M.köblös SzD; RLt].

2. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *az abalineált jószágnak zálogos jussra való ~a* az eladományozott/idegenített jószágnak zálogos jószággá való minősítése; considerarea/calificarea bunului donat/apropriat ca bun zălogit; die Qualifizierung als Pfandgut des verschenkten/abalienierten Guts. *1662:* Báthori Gábor igazgatásabeli vetemedés, amiatt az országra következett károk, .. az abalienált jószágoknak zálogos jusra valo hozattatásoknak alkalmatossága [SKr 87].

hozattathatik szk-okban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *kétségbe* ~ kétségbe vonathatik; a putea fi pus la îndoială; bezweifelt werden können. *1796:* Az[a] pediglen hogy Religiojokra nézve sem lehetnének azoknak[b] maradéki, éppen figyelmet nem érdemel, mert ezen okból Erdéllyben minden Nemzetnek Eredete kétségbe hozattathatnék, mivel tudva vagyon, hogy ezenn hazában a' Religioknak változása a' 16ik Saeculumban kezdődött [Mv; TLev. 5/16 Transm. 67. — [a]Az az állítás, hogy az Ausztriából betelepültek rk-ok voltak, a mai torockóiak pedig un-ok. [b]Az osztrák betelepülőknek] ✱ *teljesítésbe* ~ teljesíttethetik; a putea fi îndeplinit; erfüllt werden können. *1840:* S arról is szoroson meg lévénk egyezve hogy senki falusi feleink közül fél bért utoljáig meg ne fizesse, hogy a 4-ik pont alatti kitétel teljesítésbe hozattathassék [Taploca Cs; RSzF 201].

hozattatik 1. hozatik; a fi adus; gebracht/holt werden. *1590:* az Sendelt a' Nemessegh es Jobbagy harom Araznyra chinalliak, Az karonak penigh hozzat eot singhre, es ha ezen kyweól hozattatnek, tehat el egettetnek [Kv; TanJk I/1. 125]. *1729:* A' Feleki erdőre ... Kolosvárrol rendeltettenek pásztorok, kikis a' Felekiek(ne)k marhajokat kezdették bé hajtani és a' Collegium számára, mind addig hozattatni szokott fanak hozatását tilalmazni [Kv; SRE 158]. *1761:* közönséges Mázas edényeket külső hellyeken lako fazakas Mester emberek itten Országos sokadalmakon kivül ne arullyanak . ide nem értvén a' paraszt edények indiscriminatim akár honnan hozattassanak vgy a Győrj, Al Vinczi, és Nagy Szebeni minden féle edények [Torda; TJkT V. 31]. *1809:* (A) Tisztség határozásából a' Pataki István Szalonnái kőzül, tsak azok tartoztattak meg mellyek az piatzunkan szedettettek fel; azok pedig a' mellyek idegen hellyekről hozattattak az Tordaiaknak altalis adattattak [Szu; UszLt ComGub. 1753u.].

Szk: *telelésre* ~. *1662:* Ázsiából negyvenezer török indíttatott a tatár chám is kiindíttatott, s telelésre az Ér mellé hozattatott [SKr 505].

2. behozatik, importáltatik; a fi importat, a se importa; eingeführt werden. *1724:* Az eddigh p(ro)ducalt Privilegialis Levelekből, nem constal, hogy az Idegen Országokban Szkompiaval készitetett Bőrök ez országhba, leg közlőbb (!) ez Városba ne hozattassanak, sőt ... constal, hogj Ak eo kgl(me)k, nem arcealhattyák az oly Szkompiaval készűlt Bőroknek bé hozattatását, és árultatását [Kv; TJk XV/4 Ítélet a tímárcéh és Joh. Fogarasi Kereskedő perében].

3. vki vmilyen munka végzésére állíttatik/hozatik; a fi adus pentru executarea anumitor lucrări; zur Ausführung irgendeiner Arbeit gestellt/bracht werden. *1785:* 1359. Esztendő táján, az Metallurgianak fel állattására Styriabol Metallurgusak hozottattak ide Thorotzkora [Torockó; TLev. 6/1. Transm. 16b—7a]. *1794:* Valóságos dolog az, hogy az Veteményes kertnek nagy része Sűjjedékény, és mivelésre alkalmatlan voltt, melly kertnek meg gyogyittására két rendbéli Svábak hozattattak [Mezőmadaras MT; BKG Dregutz Timók (80) col. vall.] *1799:* a' flaszterezés mellé Kolosvárra hozattatott Komáromi Dávid nevezetű Rab [Kv; DLt].

Az utolsó adalékban a címszónak mn-i jelzői szerep is tulajdonítható; akkor a *hozattatott* címszó alá tartozik.

4. *a holttest mellé* ~ tetemre hivattatik; a fi adus în faţa cadavrului celui ucis; vor das Bahrgericht berufen werden. *1613:* Az Laesa pars .. megis kevanya vala az ręggj consuetúdo szerent az holt test melle hozatassek az Homicida [Kv; PLPr. 1612—15. 95].

5. (állás betöltésére) hozatik; a fi adus (pentru ocuparea unui post); (zur Bekleidung des Amts) geholt werden. *1677:* Collegiumban[a] tudós Professorok hozattassanak: hasznossan tanito jo Mesterek tartassanak [AC 253. — A Bethlen Gábor által Gyf-t alapított kollégiumba]. *1823—1830:* Csernátoni V. Sámuel ... udvarhelyi professzorságból hozattatott Marosvásárhelyre az híres Fogarasi József helyébe [FogE 140].

6. bekísértetik; a fi escortat/condus; eingeführt/gebracht werden. *1737:* Panaszolvan az tavalyi Particularis Perceptorok hogy az Portiobeli restantiat az restantiariusok fizetni nem akarják azért hogy Hadnagy ur(am) brachiumot advan az renuensek ide az Varos hazahoz hozattassanak [Torda; TJkT I. 130]. *1831:* Holnap leszsz őt hete hogy el fogtak, és ide a Város, Hajdui Házába hozattattam [Dés; DLt 332. 1].

7. hozatik, kimondatik; a se lua/pronunţa; ausgesprochen werden. **Szk:** *határozás* ~ határozat hozatik/kimondatik; se ia/se pronunţă o hotărîre; gefaßt/ausgesprochen werden (Beschluß). *1826:* itten tsak annyi a kérdés, hogy a Mennyivel a Felperesek a (!) Alperest vidualis Intertentiojára meg kínálták elégségesé, vagy nem ? s abban hozattassék Határozás hogy Mennyi szakasztassék az Alperes Simplex Dotalistának

[Ne; DobLev. V/1114. 2a] ✱ *szentencia* ~ ítélet hozatik/kimondatik; se pronunţă o sentinţă; gefällt/ausgesprochen werden (Urteil). *1807:* a midön az ottani[a] Királyi Táblán Sententia fog hozattatni ebben a perben, nékem külgye el [Kv; Incz. XII. 3b br. Josinczi József lev. — [a]M.országi] ✱ *tisztába* ~ tisztáztatik; a se clarifica; geklärt werden. *1822:* Addig is a míg via noví gratiósi én a mostani terheltetésemet meg orvosolhatnám, meg kivánom azt, hogy ... az hely színén tisztába hozattassék . hogy hol állott azon malom? [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1057. 3].

◇ **Szk:** *büntetés alá* ~ megbüntettetik; a fi pedepsit; bestraft werden. *1737:* Ha a Dékányok akár mellyik részröl negligenter viselik magokat, közönseges akaratbol bűntetés alá hozattassanak [Torda; TJkT I. 147] ✱ *kontroverziába* ~ vitássá tétetik; a fi făcut discutabil; strittig gemacht werden. *1752:* Tudgyaè ā Tanu ... hogj .. az Actor Urffi Praesesnek ültettetvén azon Triduale Forumon, minek utánna Praesessege Controversiaban hozattatot vólna asceveraltake azon Törvény tévő Birák hogy az Actor urffi légyen, Praesidiallyon ... és kik intimatiojára fordult meg osztán hogy az említett urffi ne Praesidiállyon? [Dob.; MvRKLev. vk].

Ha. *1679:* hozattassék [Dés; Jk].

hozattatott hozatott; adus; gebracht/holt. *1758:* Hunyadról[a] hozattatott vj hoszu Szanto Vasak Nro 4 [Déva; Ks 76. IX. 8. — [a]Vh-ról].

hozdogál szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *hátán* ~ maga után hozogat; a atrage după sine (încetul cu încetul); (nach und nach) hinter sich herholen. *1657:* az zaprocki kozákság az derék sáncban bé sem szorult, hanem kívül csinált magának apró sáncocskákat, még az Dunához pedig eleiben menvén, hátán hozdogálta az császár erejét [KemÖn. 81].

hózentráger nadrágtartó; bretele; Hosenträger. *1823:* Egy ujj s egy hitvány Hosentrager [Nsz; DobLev. V/1080. 2a]. *1825:* Lajasnak huzentraker 2 Rf [Kv; Pk 5]. *1842:* Egj avatég hozentrager [Dés; Újf. 3 Újfalvi György hagy.]. *1851:* két hosentrágel [Dés; DLt]. 1853: Egy hozentrager 7 1/2 garas [KCsl 3 Berlinben bejegyzett számadástétel].

Szk: *kötött* ~. *1829:* Kötött Hozentrager 6 Darab 12 Rf [BLt 12 kv-i dologház nyomt. szám.]. *1836:* Egy pár kötött hozintrager [Kv; RKA].

hozhat 1. a putea aduce; bringen/holen können. *1560:* az ew kewlcsegeeth ha mělthonak Jtělyk hath azokrol Lagistromokath hozhasson [Dés; SLt AB. 3]. *1586:* Beel Mihalj ... vallia ez olah peter Eorizy vala az zeoleot ... Egykor megie(n) vala az Espotaly Juhazza es kialta Ez peternek, hogy az Juhaz (így!), hoz vgmond peter egy sywegh zeoleót ky, Monda peter Nem hozhatok de Meny be ot az gyepwn, es femigh[a] felelek hogy senky Nem bant [Kv; TJk IV/1. 566. — Olv.: *fémig;* értsd: fejemig, fejemmel]. *1594:* senki nialabbal karot veniket zeolejebeol ne hozhasson [Kv; TanJk I/1. 239]. *1631:* (Peter kovacznak) oly rosz lova volt, hogi megh szenat sem igen hozhatot szegeny, nem hogi vala hova czatara ment volna [Mv; MvLt 290. 255b]. *1666:* Urunk eö naga Ur(am) Szeredáigh itt fogh mulatni, ha azért kegmed egj czedulát adna, el küldenék Betlenben az Glétért, addig még ide hozhatnák [Szúv; BLt 9 Nalaczy István lev.]. *1726:* az Somollyai Jobbágjok Marhájokon oda Gát ágat nem hozhatnak [Szentgyörgy Cs; ApLt 1 Apor Péter feleségéhez]. *1763:* Mányika Iuon ... Záhrol[a] valami buzáját hozván el Sákokb(an) tovább nem hozhatván a' nagy tereh miat ... Szengyelb(en)[b] ... le rakta [Gátfva KK; Mk V. VII/1. 52. — [a]Mezőzáh TA. [b]Mezőszengyelbe (TA)]. *1825:* Jonak láttya ezen Comissio azt, hogy a' Csatányi szabad Erdő is vgy reguláztassék Esztendőnként hogy abbol csak a magok szükségekre hozhassanak a Colonusok Tüzifát [Dés; DLt 288].

2. behozhat; a putea importa; einbringen/führen können. *1629:* mikor Nyireo Ferencz az mezet ki vitte az orszaghbol akkor Keopeczi Daniel Fogarasban ment ... mez vetelre noha nem hozhatot [Kv; TJk VII/3. 108].

3. (fogva/tartva) vezethet; a conduce (ţinîndu-l); (gefangen/festhaltend) führen können. *1603:* Erdely Balinth vallia . Horwat Adam minthogy rezegh (így!) ezzel fel vchyudek az Adgybol tehat eotet fogam es az kwlseo ajtoigh hozhatam ott el esek [Kv; TJk VI/1. 663-4].

4. keríthet, szerezhet; a putea face rost; herbeischaffen können. *1653:* Básta pedig Szakmár felé méne, hogy ha lehet s kivántatnék, segitséget hozhasson onnat [ETA I, 78 NSz]. *1782:* Fattyu Todor ... az mikor valami pénzecskét hozhatott az házhoz abbol részesitette Bocskor Gligort és Annyát mint Szűléit [Sólyomkő K; EsztMk].

5. eredményezhet; a putea rezulta; ergeben können. *1590:* Warosul eó kgmek ighen megh Zendwltenek az Espotaly Mesteren Baloghy Farkason, hogy az Espotalyban megh gyermekesedet volna, holot soha Nem emlekeznek az eleót hogy abba az Espotalyba gyermekes ember lakot wolna, De eó kgmek meg ertekezwe(n) az Zamweweo Vraimtol ez dologhnak es vysagnak meg mertekeleset, es hatarozassat, mint s hogy smeddig legien Baloghy Farkasnak ot letele Teczet varosul eó kegmeknek, hogy abba maradgyon, es vysagot sem hozhat, ollyat Aky ennek vthannais eleó mehetne a' Reghy Vsus ellen, Mert mikor az Espotalyba statualtatot, akkor Magtalan volt, gyermeke Nem volt [Kv; TanJk I/1. 128-9].

◇ **Szk:** *állapotjára* ~ *vmit* azzá tehet, aminek lennie kell vminek; a putea să facă ca ceva să devină ceea ce trebuie să fie; zu etw. machen können, wozu es sein müßte. *1574:* A cemment Negy allatokra vagyon fondalva: teglara, sora, fekete onra es veres rezre, Mert ezek nelkwl az arannak az o tekeletessege es allapattiara Nem hozhatny [Nsz; MKsz 1896. 291. — A teljesebb szöv. l. *cement 5.* al.] ✱ *deliberátumot* ~ határozatot kimondhat; a putea pronunţa o hotărîre; Beschluß aussprechen/erklären können. *1810:* azon egy Biro ugyan azon űgyb(en) két izbenis utolso Deliberatumot nem hozhat [F.rákos U; Falujk 45 Sebe János pap-not. kezével] ✱ *egyenességbe* ~ *vkiket* megegyezésre bírhat/rávehet; a putea convinge să ajungă la înţelegere; zur Vereinbarung bringen/bewegen können. *1560:* Ieottunk ebesfaluara hog az Minemeo per Indultatot wolt Petky Katalin azzon keozeot, es harinaj farkas wra(m) keozeoth hog Attiafiusagkeppen walaminemeo Igenessegbe hozhat-

nok eoket [Ebesfva; Ks; Ks 101] ✱ *ellenségül* ~ a putea duce ca duşman; als Feind her holen können. *1662:* az dánia királyt svékus ellen felindítván országára ellenségül hozhassa és azáltal kedve ellen is a svékust Lengyelországbul a fejedelem mellől kivonhassa [SKr 538] ✱ *jó státusba* ~ megjavíthat; a putea repara; ausbessern können. *1839:* az falunk között lévő sok elromlott utcákot ... aprádonként jó státusba hozhatnók [Taploca Cs; RSzF 102] ✱ *jó útba* ~ *vkit átv* jó útra térítheť vkit; a putea îndruma pe cineva pe drumul cel bun; auf den rechten Weg bringen/führen können. *1778:* Viski József bátyámuram az Istennek utait s maga idvességének útját nem igen curálta. Sokszor próbáltam holmi theologicus discursussal hogy valami jó útban hozhassam [RettE 388] ✱ *kétségbe* ~ kétségessé/kétessé tehet; a putea face să devină îndoielnică; zweifelhaft machen können. *1772:* ezen ratio emlitett Inquisitoriambeli fatenseimnek fassiojokat kettségben éppen nem hozhattja [Kük.; JHb LXVII/226]. *1796:* az All Peres Vr maga sem méri tagadni, hogy a' Torotzkai Vas mives Lakosok nem volnának Idegeny országbol bé jött Nemzetek ..., eztet tehát az All Peres Ur mind addig kétségben nem hozhatja, vala meddig meg nem bizonyittya, hogy ők nem Austriából, hanem egyebünnen származtanak bé Torotzkóra [Mv; TLev. 5/16 Transm. 31-2] ✱ *menedéket* ~ *v. menedékül* ~ *vkit* mentőtanút/mentőtanúként állíthat; a putea pune martor de apărare; als Entlastungszeuge stellen lassen können. *1604:* En pedig Jgen mondam ez olahnak hogi mohaj miklost hoza ele menedekwl de ö azt monda hogi azt ö nem hozhattia mert az moldouaba ment [UszT 16/55 Lőrincz Janos czieherdfalwi lofw Ember vall.]. *1634:* en Tima Giörgjöt .. az Johert perleni kezdem .. nem hozhatta menedekit ha ne(m) en nekem megh ada az Johot [Kászonújfalu; BLt 3 Sido Mihalj (37) vall.] ✱ *napfényre* ~ elé/feltárhat; a putea scoate la iveală; aufdecken können. *1646:* Az torveny penig nem arra valo hogy annak abutalasaval egymast faraszak à peresek, hanem hogy debito tempore kiki igassagat altala napfenre hozhassa ha vagyon [Kv; TJk VIII/4. 72] ✱ *változtatás alá* ~ a putea supune unei schimbă[a]. *1845:* a helységi Jegyzőségért, biroságért és bikáért egy egy napi kalákára nézve a három birtokos között már régi idő olta gyakorlott azon szokás létez[a], . illyes közös akaratját, a harmadik birtokos egyedül változtatás alá nem hozhatja [Torda; TLt 1039. — [a]Köv. a részl.] ✱ *vki kezébe* ~ kézrekeríthet; a putea pune mîna pe, a putea prinde; ergreifen/aufbringen können. *1593:* az haram Jobagiok .. hogy ha az Eö kgiek neüe aloll el Zöknenek, tehat my közesek arra kötöttwk maghűnkat hogy megh keresswk Eökett ... melliekett ha Eö kgiek kezebe nem hozhatnank ... tehat myndenik Zemeltöl kwlón kűlőn tartozzűnk Eö kgienek Zaz Zaz f(ori)ntot le tenny es fwzetny [Perecsen Sz; WLt]. *1684:* az ... kezesek Admonealtatvan .. tartozzanak sistálni, kit[a] ha kézben nem hoznának vagy hozhatnának tehát az fen meg irt kezesek(ne)k akár holot található jovokbul, kűlőn az 40 negyven forintokat, Várasunk Nemes Hadnagya exequalhassa, és exequaltathassa [Dés; DLt 448. — [a]A kezesített személyt].

hozhatás szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *világosságra* ~ tisztázhatás; posibilitatea de a clarifica; Klärenkönnen. *1842:* a' Kinyomozo Biztosság Fö Hadnagy Tekintetes Vajda Pál Vrnak .. kérelmét elö vévén .. a' dolog világosságra hozhatására nézve szükségesnek látta mindenek elöttt fel tenni ez alábbi Kérdö pontokot [Dés; DLt 1452a].

hozható szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *tisztába* ~ tisztázható; care poate fi clarificat; klärbar. *1852:* mi utánn Törvényes Computus nélkült a követlés Tisztába nem hozhato, könyörgöm a' követlő Aszszonyt ujjbol is a' Törvény rendes uttyára utasítani [Nagylak AF; DobLev. V/1351 Dobolyi Bálint nyil.].

hozó I. *mn* **1.** care aduce; bringend, holend, liefernd. *1709:* az Harsfa hozo Olahok be jöttek az B. Che Apahoz [Kv; ACJk 90]. *1740:* Profontot hozo Németeknek égetbort de. 6 [Kvh; HSzjP]. *1845:* a Borvizet hozo e(mbe)r(ne)k 10 xr [Dés; KvNJ 23].

2. *1768:* itt az ök[a] nagy szálas Erdejökböl ki jö egy út, erre a Bérczre járo, s az határt magával hozo utra [Szentlászló TA; JHb XXXVI/17. — [a]Az o.rákosiak].

3. előidéző, okozó; care pricinuieşte/provoacă; verursachend. *1840:* a Sebb nem Halálos, sem maga után halált nem hozo [Dés; DLt 848c].

II. *fn* cel care aduce, aducător; Bringer, Holer. *1770:* Ezen beszéd közben hozának egy chartát s egy címert . megnézvén Bánffi Mihály úr, ... látá hogy nem selyem s szeme láttára a hozónak adá nekem [RettE 236]. *1835:* A haranglábhoz fákat hozóknak és faragóknak 3 r. ft 45 kr [Hagymáslápos Szt; ETF 107. 24.].

hozódik szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *kontroverziába* ~ pereskedés/vita tárgyává válik; a deveni obiectul procesului; es wird zum Gegenstand eines Gerichtshandels/Streits. *1775/1802:* (A) nagy bűkkes Erdő ... a Nagy Kristoltzi[a] ... possessorak által contraversiaban hozodatt | a Bezdédi Lakos ha szintén irtottis a Nagy Kristolczi Határban nem difficultaltatott s controversiában sem hozodatt [JHb LXVII/3. 104, 115. — [a]SzD] ✱ *szóba* ~ *vmi* szóba kerül vmi; a veni vorba de ceva; die Rede kommt auf etw. *1829:* hogy hozodott Szoba az, hogy a' Hite Szegett ember, mélto volna a' Horogra, beszéllye elő a' Tanu, az egész dolgot környül állásosan [Kv; MészCLev.] ✱ *szó* ~ *vmiről* 'ua.; idem'. *1773:* Toplitzan meg hálván szo hozodott Jakobrol [Déva; Ks 113. Vegyes ir.] ✱ *törvény* ~ törvény hozatik; se întocmeşte o lege; Gesetz wird gegeben. *1848:* ők sem Juhat sem semmi eddigi praestatiokat többet nem adnak, szolgálatot sem tesznek mind addig mig uj tőrvény nem hozodik [Podsága TA; TLt Praes. ir. 536/848 Kontz Ádám Pápai Lajos szb-hoz] ✱ *vmely jószág tisztába* ~ ? vmely jószág az adósságból kitisztáztatik; se clarifică că un bun oarecare este liber de orice sarcini; irgendein Gut wird schuldenfrei gemacht. *1843:* Szt-Mihalytelki[a] Jószágnak el adásába csak is azon tiszta feltételek mellett edgyezett meg a Bároné, hogy .. legalább az Ar Lonai[b] Jószág tisztába hozodgyék [JHb. — [a–b]TA].

hozódott szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *kontroverziába* ~ peressé/vitássá vált; devenit obiect al unui proces/al unei dispute; es wurde Gegenstand eines Gerichtshandels/strittig. *1775/1802:* fel az

oldalan a Bércz tetőig nyilvàn a contraversiaban hozodatt Erdőis Nagy Kristoltzi Határhaz tartaznék | a Contraversiában hozodatt Dumbráva Maguritsej nevezetű Erdő [BSz; JHb LXVII/3. 80].

hozogat időnként hoz, apránként (el)hoz; a aduce din cînd în cînd/treptat; nach und nach fort/wegbringen. *1638:* Neha neha Uramis hozogat iminet amonat szenat [Mv; MvLt 291. 154b]. *1731:* Tudom aztis hogy azon Joszaga beli Tisztek, és Ispányok Groff Teleki Samuel urnak titkon edgyszer, mászszor tsak hozogattak hol hét hol 9 Márjást, nehanykor edgy arannyatis [Kendilóna SzD; TKl]. *1747:* szemeimmel láttam magam is hogj vágta s hordatta az utrizàlt erdőböl a Fát, s magam is egjszer mászor egj honaljal hazagattam [Mócs K; Ks 5. X. 7]. *1762:* Derekajt kettöt Párnát 13mat láttam, mellyet mind az udvarbol hozogatot [Oltszem Hsz; Mk RN IX. 109].

hozomány móring; dotă, zestre; Mitgift. *1863:* A külmagyar utzai házak és telkek nőm hozománya lévén, a menyiben nékem abban két harmadom van, tehát az egèsz két telket telyes tulajdoni és szabad rendelkezési joggal hagyom Nöm Konnerth Er'sébethnek [Kv; Végr.].

hozós terhes, várandós; gravidă; schwanger. *1844:* törvénytelen ágyassa Sebe Rákhel már ötödik bitangjával hozos Szakmári Ferentztől [A.sófva U; DLt 1441].

hozott **1.** adus; gebracht/holt. *1573:* Istwan kowach azt vallia hogi Mate kowach az Maswnnat hozot kazat Meg veotte ... es az Eomaga beleget vteotte Rea [Kv; TJk III/3. 180a]. *1599:* Haniattam megh az Apahidarol hozot buzat Adam Janos hazanal, 4 nap szam tezen f — // 48 [Kv; Szám. 8/IX. 35]. *1632:* Kisfaludrol hozott Zeőke Tehenek [A.porumbák F; UC 14/38. 188]. *1681:* Késmarkrol hozott, szakadozott Sator ... Nro 1 [Vh; VhU 553]. *1760:* Láttam Kotsis Tamást hogy ... az Udvar számára hozott karobol, egy hát uj karot [Kóród KK; Ks 17. XXXI]. *1771:* A Csucsrol hozott ösz buzát a Kend felé valo Labba vetettem [Esztény SzD; EHA]. *1796:* Szebeni János Sellér ... S.Szent Györgyön volt Tömleczben valami Havaselföldiből hozott Lovak iránt [Hídvég Hsz; HSzjP]. *1825:* Czetz Vártán Ur; nem akarja a Csatányi Emberek által két marhával Tallygával hozatt fát egy Szekérbe venni [Csatány SzD/Dés; DLt 288].

2. behozott, importált; importat; eingeführt. *1685:* Minden rendbeli Poszto metö vraimek(na)k ideghen orszagokbol hozott posztokat szabad légy(en) arulniok [Kv; TJk XIII/1. 255]. *1724:* Specialiter adattatván Brassonak, Szebennek, Beszterczének, és Colosvárnak a' Bőrök iránt Privilegiu(m), .. constal, hogy bővséggel vitetnek és árultatnak külsö helyekröl hozott Szkompiával készitetett Bőrök [Kv; TJk XV/4]. *1789:* A' Külső országokrol hozott Materialék Árra mellyek a' Conscriptionis Corpusban egy E. betűvel distingvàltattak a' más féléktől Rf 1859 xr 40 [Mv; ConscrAp. 93].

3. vezetett; condus; geführt/leitet. *1662:* Másnapra kelve mindeneknek reménsége kívül Kucsuk basa trombität fútatván, midőn mindnyájan azt gondolnák, hogy hosszú utakon sietve hozott hadát egynéhány napokig megnyugtatná: a hadait Segesvárból kivivé [SKr 161-2]. *1798:* (Az) előmbe hozott két örögök(ne)k Keményen lett meg hitlések [Zágor KK; Berz. 7. 66. Z. 2].

4. kerített, szerzett; adus, procurat; herbeigeschafft. *1672:* Az mostan Görgényböl hozot kis kantor Inasnak p(ár)[a] 1 [UtI. — [a]Ti. csizma]. *1674:* Die 18. July szabattam az Devarol hozot két Inas(na)k s varro Peti(ne)k két két bokor inget labravalostúl [UtI]. *1844:* Mihalyfalvárol hozot, hires ugy nevezet téli Bartok almát .. az Uj szölö hegybe oltattam két tökébe [M.köblös SzD; RLt].

Szk: ~ *ember* '?' *1579:* onnat varadrol Irtak vala nekem egy leűelet hog ez marhat az zekeresre ne byznam, ha nem eg hozot emberemre byznam [Kv; Szám. 1/XVIII. 23].

5. (hozományként a férj házához) magával vitt; dus cu sine (ca zestre la casa soţului); als Mitgift mit sich gebracht. *1726/1793:* mivel Miklos Anna Aszszony is már régtől fogva nyomorog tehát Miklos Anna Aszszony minden hazul hozott pénzit és Joszágát transferálya Férjének Nobilis Etzken András Uramnak [Albis Hsz; BLev. Transs. 7]. *1739:* Néhai léányomnak minden házomtol hozott mobile és immobile bonumi .. éngemet illetvén . azoknak számomra valo restitutioja iránt az It legitimo modo admoniáltattam volt [Torda; TJkT I. 165]. *1758:* Edgyik Szekeret és Ekét ... az Feleszegem Attya Házátol hozat bonumakbol állitotam [Asz; Borb. I].

6. *1780:* A' menyi pap itt van, és lészen, légyen mind elsö, akár ki, akar honnan hozott légyen, nékem mind egy. Ezt az egyet ohajtom, hogy légyen jo szivü ember és jo pap [Ne; Borb. II. Kováts Jósef rektor-prof. lev.].

7. kimondott; pronunţat; ausgesprochen. **Szk:** ~ *határozás/határozat. 1873:* Benedek Pál elnök afia az egyház tagjai elé terjeszti a p(resbite)rium tennap .. hozott ... határozatát [M.bikal K; RAk 304]. — L. még VKp 64-5 ✱ *ítélet. 1801:* Mi alább subscribáltak ... Confluálvan M.N.Somboron ... a' M.N.Sombori kőz földeknek fel-osztására meg-kivántato szükséges Consensusnak és rendelesek(ne)k meg tétetések véget: Minek utánna sinor mértékűl fel-vettük volna Ns Kolos-varmegye Generalis törvényes-szekének . a M.N.Sombori Terrenumnak, fel oszthatásárol hozott Itéletét ... ez kovetkezendö s meg másolhatatlan édgyezésre léptünk Communi Consensu [M.nagyzsombor K; Somb. I]. *1805:* a' Mlgs Királyi Táblának 1768ban Május 4-kén hozott ... Itélete ... a' szokott mod szerint sententiaba irattassék, expediáltassék, és a maga erejibe tétessék, s' executioba vétetni rendeltessék [Mv; DobLev. IV/893. 1a]. *1810:* hogy az elkárosodott kantza árrát tellyesen fizették légjen meg ... előbb hozott ítéletem szerint pronuntzialom [F.rákos U; Falujk 55].

8. kibocsátott; emis; erlassen. *1809:* Instalunk alázatoson a Tktetes Tisztségnek, ezen alázatos mentségünket a' Felséges Udvarhoz olly hathatos közben vetése által ajánlani meltoztassék, hogy ezen kőz Jora hozott rendelését Confirmálja, s' abba minket manutenealjon [Szu; UszLt ComGub. 1753u.].

9. kb. származott; provenit; abgestammt. *1763:* fegyvert adtak vala oly Titulus mellett hogy a Kurutz világ után Atyainktoll el vett Fegyver helyett adnák ... fel osztottanak vala páltza alá fogtanak, meg akarván fosztani . Scithiáboll hozott össünkröll réánk szállott Szekely Nemessi szabadságunktoll [Hsz; UszLt 16].

10. fuvarozó; care a adus; befördernd, fahrend. *1823—1830:* 21-ik febr. estve 8 óra tájban megérkeztünk Lipsiába, ... az ide hozott kocsisnak pedig Drezdától fogva 10 tallért, azaz 15 Rhf. fizettünk hárman [FogE 189]. — L. még i.h. 268.

◇ **Szk:** *kérdés alá* ~ vitássá vált; devenit discutabil/litigios; strittig geworden. *1829:* az Alperes is felelete rendében nem tagadja, hogy a' kérdés alá hozott föld, az el foglalás elött a' Felperes birtokába ne lett volna [Mv; DobLev. V/1152] ✱ *kereset alá* ~ perelt; în proces, în litigiu; eingeklagt, belangt. *1828:* Az Alperes Őzvegynek jussa a' kereset alá hozott kevés Őzvegyi Joszágban .. az emlitett Testamentumon fundálodván ..., citatio uttyán vehető Biroi visgálat alá [Ne; i.h. V/1129 1b]. *1829:* világos továbbá ... az is hogy a' kereset alá hozott Föld birtokátol az Alperes a' Felperes Fogadossát ... el tiltotta [Mv; i.h. V/1152] ✱ *kontroverziába* ~ vitássá vált; devenit discutabil; strittig geworden. *1768:* ezen most Controversiában hozott darab helyet mindenkor a Szász Szent Làszloiak birták [Szentlászló TA; JHb XXXVI/17] ✱ *közvillongás alá* ~ perlekedőbe/villongóba jutott/került; ajuns în proces/în litigiu; in Prozeß gelangt. *1821:* A Sombori, és Dali Határok felett ... Metalis Differentia támodván .. Köz villangás alá hozott Vigoly nevezetü Helly [Somb.] ✱ *tilalom alá* ~ tilalmassá nyilvánított; declarat interzis/oprit; als/für verboten erklärt. *1840:* Eltelvén a tilalom alá hozott hét, azután is senkinek nem lészen szabad amidőn szénáért megyen, az ökreit szabadosan elcsapni [Jenőfva Cs; RSzF 157].

hozta vki által hozott; adus de cineva; von jm gebracht/holt. *1590:* Megh ertettek varosul mind az peres tanach hozta lewelet s mind az Bor(nem)iza Gergely dilatioiat [Kv; TanJk I/1. 144]. *1621:* feozettem Ebedre ... Az Merajak[a] hozta eoznek az ket elejt Fekete leuel [Kv; Szám. 15b/X. 38. — [a]Méra (K) lakosai]. *1684:* Udvarbiro hozta Tyukfi nro. 6 [UtI]. *1685:* Márgai hozta Szebenben võtt Fenyö mag olaj | Zarnóczi hozta Czitromlév két átalagocska [UtI]. — L. még BTN[2] 303.

hozzá, hozzája 1. őhozzá; la el/ea; zu ihm/ihr. *1568:* My es ala zallank az var fokrol hozayok [Kv; TJk III/1. 228]. *1570:* Sofia azzon pesthy Zabo Lwkachne ezt vallya, hogy egy nap az korba mykor Zabo Balinthnenak Marhaya ely vezet volt, Megien az ew Satorahoz es leh wl otth zyrankozyk volt karan Azonba Megen oda hozzaya Zeoch Jmrehne, Es Mond neky[a] [Kv; TJk III/2. 65. — [a]Köv. a nyil.]. *1573:* en Wassarnapon mentem wala hozzayak [Sajó BN; BesztLt 3770 Horwatt Myklos Nagy Sayoy Tyzt tarto Thymar Gergely beszt-i bíróhoz]. *1599:* Veres Lukachne es Veres Leórinchne zaladot aszalnak úala asz aszalon, oda mentem úala hoszok [Derzs U; UszT 14/27 Catharina Consors Nobilis Nicolaj Fúlo vall.]. *1641:* Szerelmes Atiam fia ... Edes lelkem ha lehetne hizem röpülnek hozad [LLt Gyulafi László feleségéhez]. *1664:* mikor Császariban az Tattarok Rablanak az mézőn vallek hozzam ki futta az kisebbik fijuk monda hamar az Jsténert mert az falu Telli Tattaral [Császári SzD; WassLt Drabant Mihály (70) jb vall.]. *1745:* semmiképpen Puskájára nézve, nem lehetett hozzája kőzőliteni [Kersec H; Ks 112 Vegyes ir.]. *1846:* Virág Lászlo ... meg látván Darvas Jánost oda ment hozzá — s kérdezte hogy miért gazemberezte [Dés; DLt 530/1847. 18].

Szk: ~ *felé* közvetlen közelébe. *1789:* fel kelvén hozzám felé közölgetett [K; KLev.] ✱ ~ *fér* közelébe férkőzik. *1653:* (A) németek ... Medgyesből kijártanak csatára[a] ... Egyszer az Apafi kastélyára — a micsodás akkor lehetett — kijöttek vala, hogy megvegyék; de amazok emberül forgódtanak, sűrün lőttenek, és nem fértenek hozzájok a jó lövéstől [ETA I, 97 NSz. — [a]1605-ben].

2. vkinek házába/házához, munkahelyére, tartózkodási helyére; în/la casa cuiva, la locul de muncă/de şedere al cuiva; in/an js Haus/Arbeitsstelle, Aufenthaltsort. *1552:* Lazar ferencz ewteth kewldette wolt hozzaya [Balavásár KK; KvAkKt Mss 344] | mostan ez aldozo napian, regel beminenk[a] hozza merth w maga megh hatta vala hogh akkor menek be | Hogh ez leuel irast el nem viggeztwk volna iuue hozzank Dacho Pall [Torda; LevT I, 95 Bank Pal, Peter porkolab és Chakor Ferench Batori András erdélyi vajdához. — [a]Alkalmasint sajtóhiba *bemenink* (értsd: bemenénk) h.]. *1568:* Elena famula valentini zabo ... fassa e(st), hogy ǫ azt se(m) latta mikor az lean hozayok ment [Kv; TJk III/1. 200]. *1586:* egy tizedes Igazita hozzad [Kv; TJk IV/1. 564]. *1609:* Aztis tudo(m) hogj egjzer aitos martonne hozam Jeõue es el hiua bech Jmrehnj [Szentmárton Cs; BLt 3 Both Janos (40) pp vall.]. *1619:* Markó vajda uramat kétszer küldtem hezzájak s igen nagy sinceritást mutattak még eddig hezzánk [BTN[2] 190]. *1694:* soha nem tudgják hogj hozzájjok bort vitte(ne)k volna ki korcsomaroltatni [Kápolna AF; BfR]. *1751:* az Jobbágyok à mint viszsza térvén bé jöttek hazzám az egétborra nékem beszellik vala [O.kocsárd KK; Ks 8. XXV. 10 Szabo Olie (50) vall.]. *1770:* nem olly vegel mentem hozuk el hogy meg én nékem is be kellessek mennem Zilahra [F.várca Sz; BK]. *1785:* elégszer mentem Szent Lélekre hozzájok ökis jöttek Szedresinéhez látoul [Gagy U; Pf]. *1845:* hozzájak menvén Pap Marisko azon kezdette beszédjét, hogy teste lelke felett két forintja van [Dés; DLt 502].

Szk: ~ *áll* beszegődik vkihez (cselédnek). *1840:* egy 'Susánna nevű Léányom ... Busetzko Antalnál szolgált, ottani szolgálattyát még tőkélletesen ki sem tőlthette, 'a mikor ugyan tsak Deési kereskedő Kapitány Kristoff Ur tsalogatni kezdette, hogy Esztendejét bé tőltve ne ályon máshoz, hanem egyenesen hozzája [Dés; DLt 1268] ✱ *(be)szegődik* ~ 'ua'. *1598:* Lúch Ianosne Magdolna azzony wallia az leany Stenczel Ianosnenak igirkezet zolgalni vgi hogi ha megh akarna tartany az farsangh vtan be zegeodik hozzaia [Kv; TJk V/1. 156]. *1600 k.:* Elsőben szegeõttem vol (!) fel esztendeore hozza akorra Jgirt vala f. 3 [UszT 15/69]. *1845:* Gazdaszszonjanak õt soha meg nem fogadta[a] 's ő is hozzája be nem szegödött [Dés; DLt 591. — [a]Ti. Balog István Székelly Anikót] ✱ *(be)vet* ~ *zálogba. 1613:* az melj puzta heljett hozza(m) uete zallogba Semieny Gergely ... ha az Jsten az giermekett elteti megh ereztem annak [Balavásár KK; Ks 19/III. 12]. *1802:* Imreh Lázár Ur öreg Asszonya egy kender karintzát hozzájok bé vetett zállagba 14 krajtzár árra pálinkára [Oltszem Hsz; HSzjP] ✱ *jár* ~ gyakran meglátogat vkit (szerelmeskedés céljából). *1570:* Jlona Zas Gërgneh ... vallya, hogy ... Ew hazanal zallot volt kardos Myklos ... hogy Zabo Janosne leanya oda Menth Kardos Mykloshoz

Az mygh otth leot Zallason Mindennap latta hogy az lean hozzaya Jart, egebet nem Latot [Kv; TJk III/2. 38]. *1629:* Hallotta Balogh Ferenczteöl hogi szitta az felesegett, sakot tart ugj mond ez az en kuru(am) it az agjnal, s tala(m) azon iart ala s fel az lator hozzaja [Mv; MvLt 290. 164b]. *1803:* az én Léányomnak tsak izentek Kolozsvárrol a' Bakkantsasok, de az ö Léányánal nem tsak izennek, hanem hozzais járnak az Huszárok [Aranyosrákos TA; Borb.] ✱ *járogat* ~ 'ua' *1761:* Mi ugyan Molnár Jánosnénak Semmi Kurvaságát nem tudgyúk igaz dolog az, hogy járagatott Ferentz Lörintz hozzája [Szászsztiván K.K; BK. Petrus Brassai (40) zs vall.] ✱ *visszafolyamodik* ~ (házastársához) visszatér. *1605:* Gombos Nevű falumoth .. az en felesegemnek Ziluassi Sophianak hagyom elteigh ..., ha magaban terwen hozzam vizza foliamodik [JHbK XXIV/16].

3. részére, vkinek a kezéhez; pentru (cineva), la mîinile cuiva; zu jm, für jn, zu js Händen. *1547:* Es ha walaky Ez zewrzesth megy Bonthana, keth Annyn Maragion Mynth Az Kyth hozzaya Adnanak [Sv; MNy XXXVI, 53]. *1570:* Zeoch Kelemen, Zeoch Pal vallyak, hogy Lattak My kor Zeoch Gĕrgh altal hywatta Az Dawyd new legent ki Belger peternel Tanwl Mywet, Es ezt Mongya volt nekj. Jo Atthiam fia Azon kerdlek ha megis Azt Mondodeh hogy az gereznat kyt hozzam atthal chinalny, ha vgian Megh chinallyam [Kv; TJk III/2. 161]. *1589:* egj kws penzeonk vagio(n) hozzad adom, vid el tarchiad el ne keoltsed [Máréfva U; UszT]. *1639:* Szintén mikor ez levelem végeztem volna érkezék egy nehany feleoll levél hozzám [Homoródsztpál U; Szád. Redej János Nagy Tamás de Fogaras szu-i vár-prov-hoz]. *1688:* Mivel Fő Ispan Ura(m)ek előtt tőtt kgltek Instantiajara nezve, az eő kglmek Uri Parancsolattya jőtt hozza(m), hogj kgltek kőzőtt valo difficultasokatt igazicsam, .. kgltek, maga meg bantodasitt s difficultassit irásb(an) adgja elő [Dés; DLt 449]. *1711:* Hozzám is adtak volt azon marhákbol 2 harmad fü Tehenet [Gyszm; WLt Mich.Fülöp (58) ped. pix. vall.]. *1762:* eö Felségének az Erdéllyi Fő és Nemes Rendből állo Hiveihez hajló Anjai Bizodalma, hogj annál njilvábban ki tessék ... az ő Felge ezen dologban hozzánk ... botsátott kegjelmes Rescriptumát ... közölni illendőnek és szűkségesnek itiltűk [Ks 18. XCIII. 7 gub.]. *1813:* egy alá menyetske hazat hazám egy darab aranyat [Mv; CsS].

Szk: ~ *tett* vki(k)hez intézett. *1818:* e tárgyban tett Rendelésemnek mi okbol nem telyesithetéséröl hozzám tett, és Záratékjával együtt ide zárt Jelentéséböl, egy ujjabb kedvetlenséget kéntelenittetem a' Tkts Tisztség eleibe terjeszteni [Torda; TLt Közig. ir. 1435]. *1825:* és az gróf Lázár József úrnak hozzánk tett kérését a szárhegyi közönség nem ellenzi [Szárhegy Cs; RSzF 142].

4. idáig (vkinek a tartózkodási helyéig); pînă aici (pînă la locul de şedere al cuiva); bis hierher (bis zu js Aufenthaltsort). *1630:* Janos Deak szitta ereossen az lelkeuel ... es az keozbe ugj wteottek hogj ugian altal hallot hozzánk az supogasa [Mv; MvLt 290. 201b]. *1653:* Azt mondta az a rab nékem, hogy ott[a] két hétig tartott a míg az a kőhegy kihányta magát a tengerböl; de ide hozzánk csak a hallatott, mikor szinte a súlyán volt. Azután osztán hogy lassudott, azt mi nem hallottuk ide [ETA I, 154 NSz. — [a]1652-ben Ciprus szigete táján].

5. (mond, odaszól) neki; (a spune) cuiva ceva; ihm (sagen). *1570:* Zegedy Gĕrgh ... vallya ... Nem emlekezyk Rea annye Jdeotwl fogwa Mynt leot hogy leot, ha zynte azkor valamyt zolt volnais hozza [Kv; TJk III/2. 3]. *1572:* Nagy Marthon Banfy Pal vra(m) tyztartoya . . ezt walla . lossa (?) Lupsa Megh Reazkodek olahwl Ezt Mondwan hozza[a] [Bh; KP. — [a]Köv. a magyarra forditott nyil.]. *1591:* az az Ember azt mondotta neki szemebe En nekem te Peter hitedre tiztessegedre fogattad vala hogy megh elegittez az Roka Beörbol, Azert meg nem elegittel enge(m) En nallam hited ninche(n), Ezt hosza mondottak, es alatta ylt enny Ideöteöl fogwa. Megh Bizonytom [UszT]. *1600:* egy Almasi Ember Balas Pal Antal azt kjalta hozzank hogy Menniúnk ala az Les mezeore, mert az Almasiak ot vadnak [i.h. 15/16 Borbat Peteor Olazteleky (60) vall.]. *1676/1681:* Etzakanak ideje(n) (: sőt nappalis :) ă fokrol vagi Cirkalo bastyárol . szót ă Cirkalo ki ne adgyo(n) . hanem ha valaki onnan alol szolna fel hozza ... ollyankor ă Cirkalo tégyen hirt ă Porkolabnak [Vh; VhU 662]. *1820:* elöbb a Tötöri Házához mentűnk, ott láttam hogy Drégánné forgalodik tsak annyit szollatt hozzám: Da vinyitt átz (!) si voj [Aranyosrákos TA; JHb 48 Ballos Nasztászia Opra Juon felesége (20) majorosné vall.]. — L. még FogE 134.

6. felé(je); către/spre el/ea; auf mich/dich . zu. *1572:* Nem leon Annye Embersege(m) hogy az latrokat ky wzhessem az hazbol megh az leaniomis az kurwa hozzam huzta vala az kezet hogi megh wsseon ertek [Kv; TJk III/3. 9]. *1584:* Sos Jstwan vallia Azon keozbe oda hozzaiok haita az kapura akora vala mint egy Bot a fa [Kv; TJk IV/1. 348]. *1592:* Merai Tamasne, Anna azzoni . vallia . hattal fordula hozza(m), es alatomba kereskedni kezde az skatuliaba [Kv; TJk V/1. 244-5]. *1634:* Agosto(n) Janos hozzank haita egy senes üzoggel, es az en szolöm köze esik, ugia(n) peregh vala az szólóm az haitas mia, kire monda Varga Andras Agoston Janos ne haigaly, mert Janos Uramnak kart tez, de ismet hozzank haita [Mv; MvLt 291. 30a]. *1667:* edgyik mindgyart egy lantsaval hozzam òklele, en el vöm az lantsat tolle [F.köhér MT; Told. 5a]. *1776:* a Nagy Aszszony hozzájok fordulván azt mondá . bártsak Esztendeig ne busitsátok vala az én Gyászos Életemet [A.csernáton Hsz; HSzjP Uxor Laislai Gajdo Anna Paputs (47) jb vall.]. *1844:* Kováts Sándor Nemes a Kortsoma asztal mellett ülvén, ottan hantorgatta magát 's asztalt fel emelvén a feleségemhez és hozzam akarta vágni [Tasnád Sz; KLev.]. — L. még TT. 1891. 272.

7. (támadólag) rá, neki; asupra cuiva, la/pe cineva (atacîndu-l); (angreifend) gegen jn, auf mich/dich. *1584:* Theoreok Jllies vgray .. vallia . ez Kis Mihaly hozza(m) ranta Az Zabliat igenis zida ... Es en el vgra(m) az chapas eleól [Kv; TJk IV/1. 321]. *1590:* Latam hogy Pribek Gergely hozzaia leowe az kerezthez de nem twdhata(m) Jettembe(n) ha talalaie vagy nem az kereztet | Mikor hozzaiok leoweoldeozeottis Pribek akkoris az en hazhoz (!) jeowenek be s ott Iwanakis nalla(m) [Szu; UszT]. *1598:* az Actor chigana Demeter, elejkbe allott hoszok vert, ugy esett az my esett magha otalmaba [i.h. 13/55]. *1631:* czak az Siualkodasra menek ki, s latam hogj Hamar Istuant le ejtettek ot az ucza(n) az patakban, Harman ... Ualoba(n) verik czapdosnak hozzaja [Mv; MvLt 290. 233b]. *1646:* az iozagra ... kwldöt vala Apor Lazar, hogj el hannjuk[a] Barrabas Georgy nem engette vala megh egy puskaval hozzok is leot vala etzer

[Kvh; HSzjP Zaz Janos de Kantafalva (30) lib. vall. — [a]A kerítést]. *1688:* az Varos szolgajara hatalmasul reajak tamadtanak Kardal, Lancsaval hozzajok vagdaltanak [Dés; Jk]. *1710:* en puskáztam elsöben hozzájok [Mezőbánd MT; Told. 2]. *1752:* Tisztarto Boér Samuel Uram valami ökőr mellett ott lévő Gyermekeket kerget s hozzok löve a' Puskával [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 29]. *1797:* Tudom hogy Imreh Daniel fegyveresen jött volt fel a' Málnási Rétre . Költze Josef és Sigmond eleibe állának a' Marhájok(na)k meg fordíttták Haza felé Imre Daniel Puskára kapa hozzik lövőldőze [Oltszem Hsz; Mk II. 8/260 Zaláni Lászlóné Kóltze Maria (30) vall.]. — L. még ETA I, 105; TT 1889. 509.

Szk: *baltát fog* ~. *1629:* Andras szokszor feniegete Uramat, hogj eö hozza az Ura czakant fogh, bizony eöis mindgjart baltat fogh hozza [Mv; MvLt 290. 156a] ✱ *fejszét fog/von* ~ fejszével rátámad. *1649:* Mohay Andras Nemes ember ... magais fejszet vont hozzaja eleteket el fogyatta volna, hogi ha az feleseghe kezebe az fejszet megh ne(m) foghta volna [Kv; TJk VIII/4. 381]. *1680:* Beres Mihaly diuortialtatni kiva(n) felesegetől, Kis Ersebettòl . Mert hütetlenül hagyta el Feyszet es késtis fogot hozza [SzJk 150] ✱ *kardot ránt* ~. *1723:* Luka biro is be jöve s Nemasági (!) Ur(am) kardott ránta hozza [Hodák MT; VGy] ✱ *kést fog/von* ~. *1598:* Giwlay Miklos zolgaloia Ersebet wallia ... ackor Sarkeozy Janos az aito felen kest fogot wala hozzaia [Kv; TJk V/1. 160]. *1638:* az Huga kest akart hozzaja vonni [Mv; MvLt 291. 134b] ✱ *puská(já)t csappant(ja)* ~ puská(já)t rákattantja/keccenti. *1635:* Tudode hogi hatalmasul fegiueres kezzel puskaual szabliaual az falussi birora es az falubelj emberekre tamaduan puskakot czapontottanak hozzajok, es eòlessel feniegetuen hatalmasul az Ionas deak Vram feolden az falubelj emberek elöl el uöttek az Juhokat [RLt 1 vk] | az Nadossi Palne hazatol egi nehany ember ki iöuen el uöuek elölök az Nadossi emberek elöl az Juhokat, es hozzajokis cziapontok az puskat, kik keozöt Leuai Thamasis ot uolt [Méra K; i.h. Kozma Marton (56) jb vall.]. *1779:* azon Gornyik hozzája tsappantotta a puskáját, nem tudom ugyan tőltve volt vagy nem [M.lapád AF; Mk 5/3 G. Szilágyi (46) judex poss. vall.] ✱ *puskát cserszent* ~ 'ua'. *1797:* Imreh Daniel pedig látván hogy el akarják venni a' Marhákot, mivel szép szerint oda nem engedte, Puskara kapa és sok izben hozzok tserszenté a' Puskát de el nem süle ..., Imreh Daniel a' Rapolti Josef puskájával hozzájok löve [Oltszem Hsz; Mk II. 8/260 Simon Sigmond (30) vall.] ✱ *puská(já)t fog(ja)* ~. *1585:* Afra Istwan ... vallia az veresbely drabant oztan puskat fogot hozzaiok de nem volt kanottia, sem por nem volt az serpenieoben [Kv; TJk IV/1. 486b]. *1632:* Georgy Deakis az lelkeuel rutabbal szitta az Azzonyt, seot, megh puskatis fogott hozza [Mv; MvLt 290. 96b]. *1745:* az A . keziben lévő puskáját hozzája fogta [Torda; TJkT II. 63] ✱ *puskát ránt* ~ puskát fog rá. *1645:* Puskat ranta hozza, de nem süle el [Szászsztjakab SzD; Told. 27]. *1660:* Puskát ránta hozza .. hogy megh leöje [Kv; TJk VII/3. 317-8]. *1731:* ammi nagjubb puskatis rántott hozzájok [Dés; Jk] ✱ *szablyát fog/ragad* ~ kardot ránt/von vkire. *1573:* Eothues ferench .. vallia Kerestury petert megh vagdaltak Mert haromsoris Ment volt az Santa Azzonra, az legeniek megh akartak fogny, de eois Zabliat fogot hozzayok es wgy esset rayta [Kv; TJk III/3. 53]. *1591:* vegre zabliat ragadot hozza, es az Aitot megh aluan zellel czapdosot [Kv; TJk V/1. 175] ✱ *szablyát ránt/von* ~ 'ua' *1582:* Georgius Zolden fassus est ... mikor Danchak Ianos Ieówe .. az Sipos Deakne zolgaya, zabliat rantha hozza á theobyes rea indulanak es alegh zaladhata be a' hazba [Kv; TJk IV/1. 10-1]. *1591:* Nierges Peter ... vallia ... Haczoki Thamast sokan wzik vala ... az Bonczidai birois zabliat vona hozza, es mikor egibe czaptak volna az elseo czapas semmibe mene [Kv; TJk V/1. 87]. *1595:* Az masik Alperes zabliat vona hoszam, hoszam vaga [UszT 10/19]. *1610:* az J. zitta eleözer megh s vont zabliat hosza [i.h. 34b].

8. vkihez/vmihez/tőle vmilyen távolságnyira; la o anumită distanţă de cineva/de ceva/de la el/ea; in einer Entfernung/entfernt von jn/einer Sache. *1573:* Vicey Ianos azt vallia hogy myglen Valkay georgy Monostory tyztarto volt Eo Nala tartota egy ladaiat Es egykor Mond hogy Eo neky az vyzaknay Kamara Ispansagra kely Menny Es az Ladat ely vyzy hogi keozelb legen hozza [Kv; TJk III/3. 92]. *1599:* Teolcheres Janos vallja: Minthogy en zynten teo zomzedgya vagyok ez Korchyolias Istwannak mikor ez factumon valo riazkodasa esek Korchyolias Jstwannak olj keozel voltam hozzaja hogy chyak az seoweny keoz volt keozteonk [Kv; TJk VI/1. 363]. *1641:* az Kerezturj hataro(n) .. eőlte megh Lazar Demien Kouaczj Miklost es egi hold feőld zilesigire voltam hozza mikor megh eőlte [Sajókeresztúr SzD; BfR Araniaz Gieőrgi (35) jb vall.]. *1755:* az halál az Iffiakkalis köz de az öröggök mindenkor közeleb vadnak hozzá [Asz; Borb. II]. *1774:* közél vòltam hozájuk [Szőkefva KK; Ks 66. 44. 17c]. *1831:* mi szükséged volt te néked, mintha egy mért földnyi tavulságra lakott volna hozzád, egy kis hus sütésért Lora kerekedni? [Dés; DLt 332. 16].

9. magához; la el/sine; zu sich. *1570:* Vrsula Hegedws Janosne vallya, hogy Eccher Menth volt Zabo Janosne hazahoz oda hyuatta volt hozzaia es az kertben vitte | Orsolya Harangozo Kristofne ... vallya, hogy zabo Janosne Monta neky ezt hogy Jllien Modon hytta hozzaya Zabo Janos az Trombitast[a] [Kv; TJk III/2. 27, 37. — [a]Köv. a nyil.]. *1583:* Barbara Vas Georgne vallia ... Ez Minap Valek feyerwarra, Es ot ket Deaktol hallam hogy hia volt egzer eoket ez Gergel kowachne hozzaia vachorara [Kv; TJk IV/1. 152]. *1629:* az ladabol ot uet ki egi kenieret ..., s aval czalogatta hozza az agarat [Mv; MvLt 290. 180a]. *1653:* Básta a hajdukat hozzája hivatván[a], megparancsolá, hogy az országot ne pusztítsák [ETA I, 61 NSz. — [a]1601-ben]. *1768:* A' Cantoroknak injungáltatott, hogy rendes és szüntelen folyo Iskolát tartsanak ... Söt ha kiknek tetszik az aprobb Gyermekeket hozzájok jártatni, olvasást-is tanitsanak [Kv; SRE 225]. *1841:* gazdámat ... hozzám kiábáltam, hogj jöjjön 's segittsen, hogy emelhessük fel a tsikot [Dés; DLt 1541. 4b]. — L. még EM LI, 125; RettE 368-9.

Szk: ~ *fog* **a.** magához fogad, szegődtet vkit. *1570:* Mikor kakas andrast kamora Ispanne (!) teuek, foga hozzaia amaz olazt, kit Mas neuel buday tamasnak Mondatik, ezokaert, hogy engemet Meg chalianak [Nsz; MKsz 1896. 372]. — **b.** magához vesz, örökbe fogad vkit. *1568:* Dorothea Consors Joannis Kowacz ... fassa e(st) ... Ezt tudom hogy, mikor az bor egető Matyas gyermekyt hozza fogya vala zygyarto balint hogy

Egy penz fyzetes nekwl el tartya, es semyth tartasokra ne(m) tud, Erre hallotta(m) hogy ezt monda, zygyarto Andras, Ennys el tartom semyt sem tudok tartasara Es vgyan valaztúa el viúe egiket az gyermeknek [Kv; TJk III/1. 175] ✱ ~ *fogad* magához fogad/szegődtet vkit. *1574:* Partas Katalin Azt vallia hogi Mazas Peternel volt es hallota hogi az tarkeowy Balas felesege kery volt hogi hoza fogadia az zolgalo leant Ne vallion kart [Kv; TJk III/3. 392]. *1635/1650:* valamely Eotues Mester Inast akar szegóttetni Elseoben azt tudakozza megh az Mester szorgalmatosson mikor hozza fogadgia, ha nem Jobbagy fiue, ha nem budoso, es ha jo nemzet, az Ceh Mesterekis ezeknek vegere menven, vgy szegóttessek be az Inast [Kv; ÖCJk] ✱ ~ *hitet* magához csábít/hiteget. *1589/XVIII. sz. eleje:* Valamely Mester, az mas Mester Inassat vagy Legenyet, titkon, vagy nyluan hozza hitetnę, es akarmenemw modon hozza idegenittene (így!) ... Az hiteteő mester penigh az ki az eő felebarattia mellöl az szolga rendet hozzá hiteti, eőt forintal bwntettessek [Kv; KőmCArt. 20] ✱ ~ *idegenít* → ~ *hitet* ✱ ~ *vált* magához vált, (vagyonrészt) magának meg/visszaszerez/vált. *1570:* Leorincz deak Az Mely zeolet Hozzw Lwkach ely cherelt Lombon .. Nem volt Myth egebet neky fyzetny, hane(m) az zeolet attha oda, De az koris megh Monta Eotthues adoryannak hogy Erekbe Nem Aggya hane(m) Ideowel vagy Eomaga vagy germeky megh valthatyak vyzza akarya theole venny, ... Azert vgian hozzaya akarya valtany [Kv; TJk III/2. 193]. *1592:* negj haz Jobbagiomat ... tartozom hozzam valtanom, auagj eö kemenek az en keótésem zerent kezeben ereztenem [Perecsen Sz; WLt]. *1620:* attam el egy hazat Horuat Giorginek Ily conditioual, hogy ha harmad napra megh nem ualtom, akar kinek el adhassa, mely hazat Horuat Gieorgy el adot Thorday Jstuannak .. mely hazhoz semmi proprietassagomat nem mondom Myuel az harmad napot negligaltam es hozzam nem ualtottam fogadasom zere(n)t [Kv; RDL I. 110]. *1721:* kéretys eo klmeket hogy mint atyafiak, váltsák mágokhoz[a], mert masnakis az ki edgj ökröt ad érette ketelen el kelletik adni ha most eo klmek illyen szorulásában hozzájok nem váltyák [Csegez TA; Borb. I. — [a]A kertbeli részt] ✱ ~ *vesz* **a.** (hivatalos iratot) magához vesz. *1580:* Hoza my nekúnk az Nagd paranchyolatiath az witezlö teöreök Mathy galaczy Annak okaert My az Nagod paranchiolo lewelet hozzank veúen Ell Mennenk galaczy Thamas hazahoz [Galac BN; WLt]. — **b.** (vagyonrészt) magához vált, magának megszerez. *1620:* ha mikor ez denotalt hazatt aruba(n) akarnak tennj, elsebe⟨n⟩nis az vér szerint valo Atiafiakat tartozzék ... megh kinalnj kik ha akkor arran hozzaiok vezik Jo: alioquin ha nem vezik zabad legien mas Idegennekis el adny [Mv; DLev. XXXVII]. — **c.** magához vesz, örökbe fogad. *1570:* Farkas Balas, Es Anna Thakach Janosne vallyak hogy thwgyak azt Mykor Syluester Thakach megh holt, . Az gyermeket veotte volt hozzaya Thakach Janos Mert Az atthya neky hatta volt oltalmwl [Kv; TJk III/2. 163]. *1597:* Gellyen Jmreh vram ... az leany iöb Annya halala wta(n) eleget contendalanak az atiafiak, nekemis akariak wala adny, de en nem akaram hozzam venny[a], mert Marton vram feleseget itiltem keozelbnek nallamnal az Aniay agrol [Kv; TJk IV/1. 58. — [a]Az árvát]. — **d.** feleségül vesz. *1638:* Vyobban megh hazasuluan, Az Istenben el niugot Giarfas pap Vram leaniat Erszebetet hozzam ueuen, Az Terciumot ky muttattam az elobby giermekimnek [Kv; RDL I. 113]. *1657:* Szeszarmanyon lako Szigethi Molnar Janos ... proponallya En ugy vagyon hogy Szent Andrason lako Levai Annat el jegyzettem volt, de ital közben masoknak incitatiojara . Szüleimnekis semmikeppen nem teczet En sem akarom semmi uton hozzam venni [SzJk 81].

10. vmihez (szükséges) kiegészítésül/tartozékul, melléje; la ceva ca adaos (necesar)/ca completare (necesară); zu etwas (als Ersatz), dazu. *1568:* azt monda pechy istuan, hogy, mindenǫt egy zǫlǫth ada a parlagert meg annak felette egy darab parlagot monda hogy ad hoza [Kv; TJk III/1. 190]. *1583:* veottem 2 hamot . Kengyel ziat hozza d. 25 [Kv; Szám. 3/XII. 7]. *1595:* czjnalttatta ö kme mas nagy retez föt hozza [Kv; i.h. 6/XVIIa 244 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1617:* adott vala Fodor Pal egy kis szena Fúuet, melljen egi kalongja szena lótt volna, de az vtann magam orottam tóbbet hozza [Ditró Cs; LLt Fasc. 69]. *1625:* az J. orotta ky az twuisbeól az feoldet, falu feoldetis orotta hozzaja mert az az puzta szeoleő hely ne(m) Jge(n) Nagy vala [UszT 49a]. *1770:* Az utrizált malmot itt helyben értem . azután rendre épitettek még hozzája még két kővőt [Ádámos KK; JHb LXVII. 128]. *1790:* veszszös potyolat Elö Ruha, Ing uj tászlistol, 1. potyolat Török Keszkenö hozzája [A. jára TA; BLt 12]. *1852:* Egy Pataki Malmom is vagyon ... az vasakat .. az Haszonbérlő Ur végye meg hozzájík (így!) [Nagylak AF; DobLev. V/1341]. — L. még GyU 4.

Szk: ~ *való. 1586:* az aitora Czinaltattam Lakatos Giorgel szarkakat es hozaia valo pantokat 3 [Kv; Szám. 3/XXIV. 31]. *1692:* Ezen háznak három ablakai vannak. Hozzajök való ablak rámák [Mezőbodon TA; BK]. *1706:* Öltszemin[a] ... vagyon edgy major ház forma udvarház, fábol csinalt, hozzája valo istállók [Törzs. Rákóczi inv. — [a]Hsz].

11. vminek céljára, elkészítéséhez/végzéséhez; pentru ceva, pentru făcutul/executarea unui lucru; für etwas (für die Verfertigung einer Sache), dafür. *1555:* nekemis kiraly ew felsege adot valami sot desen venne el k az adossagerth ottan mas fely zaz forintarot(!) adnek k az adossagerth ... ha pegik (!) k ezth nem miueli ottan zerzek valami iambort hoza ky penze tezy k meg agya de en megis azzon kerem venne el [Gyalu K; BesztLt 5]. *1595:* Wiaz Györttyanak vöttem viazat ... vöttem hozza györttya Beelnek 1/2 pfont gyapot fonalat p(ro) d 50 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 214 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1625:* Czinaltattam ... Egj vy Hal tarto Ladatt, Attam hozza vy fwresz Deszkat nro: 7 [Kv; i.h. 16/XXXIV. 229]. *1717:* En Brassaj Szent János uczában lako Hinto csinálo András alkuttam meg Tek(intetes) Nemzetes Uzonj Béldi Kelemen urammal hogy készitek ö Kglnek egy fél hintott tizenkilencz forintért illyen conditioval, hogy ö Kglme adgyon bört, posztot, Rojtott ... én tartozzam minden egyebet adnj, à mj hozzá kévántatik [BLt 1]. *1793:* a' Csűr mellybe ha szinte sok avadag fák maradtak is, de ujjok is kellettek hozza [A.csernáton Hsz; HSzjP Kozma Gábor (75) ns vall.]. *1835:* Engi Susí Szolgalomnak fejelt edgy par Csizmat tsak bellest adván hozzaja édgy W Rforintért 1 [Dés; Törzs Dési taxalisták]. — L. még ETA I, 136.

Szk: ~ *hagy* vkit vmihez/vmilyen célra kijelöl/választ. *1650:* Tudom azt hogi az mikor Boka Petert mégh

büntettek, az uta(n) igazgatak az falu leuelet, mert mikor az szenteghazbol ki ióuènek, mondak az hat Eskűt emberek mennyünk valahoua egi helyre s az falu Leuelet igaziczuk megh, mert ez nem iol uagion, ugia(n) Dimien Andrast hagiak hozza hogi megh igazgassak [UszT 8/64. 36a Nagy Boka Janos Homorod sz: Martoni (62) vall.] ✱ ~ *választ. 1564:* az kyt az falu hozza valaztot egy iambor parazt embert. tahát azon vötte meg[a] [SzO II, 179. — [a]A pénzt]. *1570:* Myert az vristen az Bornak Illyen zwkes voltat Attha Immar Egynehan eztendeotwl fogwa Byro vram valazzon keth Embert hozza kik(n)ek hyreknelkwl senky ó Borth Neh kezdhessen [Kv; TanJk V/3. 5b].

12. iránta, irányában; faţă de mine/tine/noi; mir/dir gegenüber. *1566:* wartwk myndenkor az felseged kegyelmessegenek hozzank walo meg mwtatasat [SzO II, 191]. *1568:* az zablat ky Ranta, s monda neste lelek, ne(m) tudod te my zandokba vagok hozad [Kv; TJk III/1. 193 Michael Dauid vall.]. *1590:* az al peres az orzagj wtan ram tamada Latam hozam Gonoz zandekiatt be fwtamam Elótte wgian miklosy Janos wdwarara [UszT]. *1600:* Azon keözbe teöbben is erkezenek, kik gonoz zandekba walanak hozza [Sükő U; i.h. 15/138 Orban Janos Sikey Lofeő vall.]. *1642:* Attya Fiui szerettel viseltetven hozzaja megh ada mi elöttűnk az Jobbagyoknak Summajokat az Zalogh szerent [Hadrév TA; DobLev. I/12]. *1702:* Istalának igen alázatoson elöttünk hogy ujjolag mutatnok jo akaratunkat hozzájok [Dés; Jk 366a]. *1772:* mind alázatos esedezéseimet mint jó Uraim Patronusaim érettem valo törekedéseket eo Ngok méltó tekintetben vévén, méltoztattanak hózzám engesztelödni [Koronka MT; Told. 26].

Szk: ~ *tartozó* vkivel szemben illő/kötelező. *1659:* kgltеket kegh(elme)sse(en) intyük, ... hozzank tartozo hitinek kötelességenek megh felelve(n) abbul senki mirges beszidire, intisire ki ne tantorodgyek [UszLt fej.]. *1683:* meg lássák penig a' Tisztek hozzánk tartozó igaz kötelességek alatt, hogj semmi némű respectusra Szombati szólgaság(na)k szine alatt magát senkys ne absentállya [i.h. IX. 76. 19 fej.].

13. vkivel/vmivel kapcsolatban, vkire/vmire vonatkozólag; în legătură cu cineva/cu ceva, cu referire la cineva/ceva; über jn/von jm. *1556:* ha kinek mi dolga lezen hozaia meg talal minket theruenieel [Folt H; BesztLt 8 Hamway gewrgy es erdeli kathalin a beszt-i bíróhoz]. *1559:* kgmetek Engem azzal ne kwssebichen, hog En kezbe Nem attam[a] mert Bwnth nem talaltam hozzaia mert ha ertettem volna hogh Bwnos eztis keszbe attam volna [Retteg SzD; BesztLt 24 Christophorus arros officialis pertinentiarum castri deserti Chichio[b] a beszt-i tanácshoz. — [a] A foglyot. [b]Csicsó vára Retteg (SzD) közelében]. *1570:* Racz Agotha vallya ... Ez Santha Cristina ... Thanachot kerd volt Theole Megyen[a], Merth Az Vrah Rea haragwt hogy azt keoltetek hozza, hogi Kewel Peterrel halt volna [Kv; TJk III/2. 146-7. — [a]A régiségben gyakori összevonás; értsd: mit tegyen]. *1597:* Ha azt tagadgjak az felperesek hogy eó hozzok ne(m) mondottak volna, megh bizonitom hogy hozzok mo(n)dottak s raitok tartottak alatta yltek [UszT 12/27]. *1643:* az meg irt kezesek ... obligalak magokat ... hogy Pap Janos Balogh Anna ... parazna iletben talaltatnek es akarmi kiczid szikra latorsagra haylando indulatot ismeruin hozzaia ... Tehat ... be vinnek kezben [Szászcegő SzD; Ks 41. G]. *1745:* az J. minekutánna ... meg intetett arról, hogy tovább pénz keresésnek tsalárd mesterségével ne éllyen ... mégis ő életit nem melioralta hanem .. itt Thordanis sokakat meg tsalt; kihez képpest semmi reménség életének meg jobbitása iránt hozzája nem lévén, meg kivánom, hogy ... feje vétettessék es meg halljon [Torda; TJkT II. 87]. *1752:* En fatens a Deutralt Várczán Páskujnak Semmiféle nyilván valo Malitiáját . nem tudom nem Lattam soha is Hallottam ugjan másoktul az elött hogj vólt Szó hozzája; de én nem tudom ugj volté vagj nem [Bikáca Sz; BfR Szász Gábor (56) jb vall.].

Szk: *felel* ~ **a.** (keresetében) vmilyen vádat emel vki ellen. *1593:* az al peresnek felessege margit, kj feleol felelt Az vra, magara veotte az terhet, keouetem Az Ktek zekjt hogj Jngemet meg kúrúaztak volna . Az az zo kit eo bezelet esset volt ennekem hallasomra, kit en el nem vezteglettem, es el nem halgatta(m), mert ennekem Leorinch Georgj zaúaúal mo(n)dottak vala .., Azt en Az Leorinch georgeott teoruenhez zolittotta(m), hozza is feleltem ..., kjt eo meg tagada hogj eo soha nem mo(n)dotta, sem akariais mo(n)dani, mert tuggja hogj Jambor Azzonjalat vagiok [Szentegyházasoláhfalu U; UszT]. *1629:* Harazkereken lako Gergelj Deak Balogh al(ias) Nagy Istuan absens ellen, kinek lowat megh tartotta volt ez eleot 16 nappal, feleluén in hunc modum. Miuel ennek eleotte gyanura tartatta volt az Lowat, es szolgaiatol megh izente volt nekie, s most immar rea nem jeot, bizonnyal felel hozzá hogy eo miatta vallot kart hatuan forintigh, es az Lowat kezben kewannya [Kv; TJk VII/3. 145]. *1648:* Directores ciuitatis ki hozatua(n) Kapusi Kathat es Sipos Ersebeth new captivakot paraznasagot felelnek hozzajok, mint fattia uetettekhez [Kv; TJk VIII/4. 272]. — **b.** (keresetében) vmilyen büntetést kíván kiszabatni vkire. *1590:* Deliberatu(m). Mierth hogj Illyen nyluan felel az A. kepeben Bogarffalui Mihaly es Az falús Biro elóttis zembe nem volth, Ittis az vice kiraly birak szekin elö nem Jeö, nem Compareal, melyre az falús Biro bocsatotta volth, sententian marad, Az minth hosza felele az A [UszT]. *1635:* More Lazlo ... megh bizonytta, hogy szemteöl szembe monda Koztin, Henrich Ur(am) es az szamtarto eleött, hogy halallal feniegette: Azert felelę More Lazlo holt Diat hozza [Abrudbánya; Törzs. Thom.Metes de Buczum (50) jb vall.]. *1647:* Veres Gergelj citaltatua(n) Molnar Peter new Iffiw leghent inuasioiaert, es megh vereseert Minor potentiat faidalmaert szaz forintot felel hozzaia [Kv; TJk VIII/4. 234] ✱ *gyanakodik* ~ vmilyen gyanút táplál vkivel kapcsolatban. *1572:* Nem Mondya Hity zerent, hogy eo Myelte volna ezt fekethe katho Mert eo Azt Ne(m) tudya, chyak gianakodot hozzaya [Kv; TJk III/3. 86c]. *1573:* Te leany Twdod hogi ket wy Ing vala az Rwdon ... Mond az Thakachne, gyanakodom hozzad hogi The hoztad ely [Kv; i.h. 136]. *1630:* az Annia el vzte vala eczer az leaniat de azt nem tudom hol iart, es hol hordoztak legien. Mostany allapattiaba(n) .. neztem eczer hogi ige(n) tellies, megh enis gjanakodta(m) hozza de nem mondotta(m) senkinek [Mv; MvLt 290. 191a] ✱ *gyanú fér* ~ gyanú illetheti, gyanakodhatni vkiben. *1758:* (Udvar Istvánt és feleségét Csuka Pannát) mindenkor jámbor erkölcsü, igaz emberek(ne)k lenni tudták, s túdgyúk ... még tsak gyanonkis hozzájok nem férhet [Betlensztmiklós KK; BK]. *1764:* gyanu fér hoz-

zá, miért alteralta fassiojat[a] [Torda; TJkT V. 206. — [a]A tanú] ✱ *gyanúja/gyanúsága vagyon* ~ gyanakodik vkire/vmire. *1584:* Agota Varga Leorinczne vallia .. gianosagom volt hozza Azert mert Az eleottis hallotta(m) hogy Bozorkannak montak[a], es semmy tudoma(n)t Ne(m) teot rea [Kv; TJk IV/1. 264-5. — [a]Lakatosnét]. *1689:* eszébe világoson terhes voltát nem vehette, mindazáltal volt gyanuja hozzá [SzJk 241]. *1756 k.:* Idegen és residentiatlan gozarok kezest tartozzanak állitani, azért hogy ha 'a Stompas Gazdáknak valami tőrténhető kárak iránt gyanujak lenne hozzajak, őket a' kezesek sistálni tartozzanak [Born. XXXVIII. 8 az abrudbányai bányászok törv.] ✱ *hall* ~ *vmit* **a.** hall vkivel kapcsolatban vmit. *1570:* Zeoch Benedekne Katalin valya hogy az lean ketzeris tartot zallast hazanal, Megis akarta fogadni ez zegědny vele De hogy latta Alasfel walo Jarasat, es hallot sok fele Sooth (!) hozzaya Nem akarta Tartany hanem ely Bochatta hazatwl [Kv; TJk III/2. 87]. *1573:* Kathalin Feyr Benedekne azt Mongia, hogy . . Eggywt Lakot kathowal, de eo Eordöngesseget ne(m) Latot sem hallot hozzaya [Kv; TJk III/3. 86a]. *1584:* Feoseos Janosne vallia hogj Eovelle is volt Babawl, de semmit hozza Ne(m) tud hallottak azert hozza elegh gonoz itiletet [Kv; TJk IV/1. 222]. — **b.** hírt hall/kap vkiről/vmiről. *1796:* halotam az Fejér Andrásnit, hogy azt mondá Gocz Bálint talám meg ütöte az fijamot, mert semit nem halok heza, haza sem jöt [Kovászna Hsz; HSzjP Butyka Lászlóné Jllona (30) vall.] ✱ *hallatik* ~ *vmi* lehet hallani vkivel kapcsolatban vmit. *1762:* holmi aprolék lopogatás és fergesség (!) hallotott hozzájok[a] [BfN Egerbegyi cs. — [a]A jb-okhoz] ✱ *hallattatik* ~ *vmi* 'ua'. *1590:* Cassay Jstwannak mind Attiat Annjat iol esmertek . soha semminemeo Vetek hozzaiok ne(m) hallottatot [Kv; TJk V/1. 35] ✱ *hallhat* ~ *vmit* hírt hallhat/kaphat vmiről/vmikről. *1625:* Meli Marhakot kerestettem, Tudakoztattam .. de sohult semmit hozzaiok nem halhattam [UszT 109a] ✱ *hisz* ~ *vmit* hisz/feltételez vkiről vmit. *1570:* Marthon es Demeter varas zolgay . vallyak hogi Mykoron Byro vra(m) Kelement Rea zabadytotha volna hogi megh fogassa az leant Egy zemęl megh Monta nekyk hogi Az Mek Marthon Mayoraba Ment volna mykor Azokthwl is kerdezny keztek volna szok zo Bezed es vgian Ereoltetes vtan Megh Mondyak hogi az Zalmaba Bwt volna, Es onnat vonthak ky Es Jeotekbe Mond az leannak Demeter Nem hyttem volna hozzad hogi ezt Mywelyed [Kv; TJk III/2. 88] ✱ *holt diján szól* ~ vérdíjat/homágiumot kíván tőle. *1590:* nem tudom mire valo gondolattyaban kellet kedwenek az Inctusnak (így!) az hol Akarta azt mondotta hogy en Ghalambfaluj Peter az feier aghar farka Alatt tartom hitemet tiztessegemeth az elóttis feiemhez vertek s el' szenuettem Az mondasert holt dyomo(n) szollok hozza [UszT. — Az ősi nemzetségi vérbosszú maradványaként vérdíjat eredetileg csak a gyilkos fizetett a meggyilkolt hozzátartozóinak a büntetéstől való szabadulás fejében (a vérdíjra l. Úriszék 1049); a szokásjogi fejlődés során a becsületében sértett fél is követelhetett a homágium összegének megfelelő anyagi kártérítést] ✱ *ismer* ~ *vmit* észrevesz/tud vmit vkivel kapcsolatban. *1585:* Hegedws Mathe vallia, Zolgalt Az leany engemet, de semmi Lopast hozza Nem esmertem [Kv; TJk IV/1. 517]. *1586:* Kalachswteo ferenczne vallia, hallottam mastul hogy az peresek keozt pro et contra fizetesert feleletet chinalt Ennekem hogy sok pereimben volt procatorom, valtigh feltettek engemet, teolle, de soha en semmit ollyat hozza Ne(m) esmertem, maga Gianakotta(m) hozza | Hozzu Iacab vallia, zolgalt engemet Nagy feoben Iaro periben leaniomnak Megh Nyere a' leanyom perit Minden zekes helieken semmiben hibat hozza Nem esmertem hane(m) tizta szolgalatot [Kv; TJk IV/1. 584, 593] ✱ *lát* ~ *vmit* lát vkivel kapcsolatban vmit. *1569:* Amennye Jdeyg en w wele egyot Laktam, semmy Bwnt es vetket hozza Nem lattam es hallottam, Hane(m), myt Kuty Anthal koltot hozza [Kv; TJk III/2. 102d]. *1570:* Borbel Demeterne Jlon vallya Nem Latot semmy egeb oly vethket hozzaya | Agotha Bako Myhalne vallya . Latta More Ambrust hogy Eot Jwt eggywt Racz Balintnewal De eo semy nemew tyzteletlen dolgot Nem latot hozzayok [Kv; TJk III/2. 87, 148-9]. *1630:* Az szolgalomtol hallotta(m) hogj eczer latta volt hogi szeoke Peter az falnak tamasztotta volt es az Czeczit ki vonua(n) ugj cziokolta de egieb gonossagot hozza nem mondotta hogj latot volna [Mv; MvLt 290. 193b] ✱ *mond* ~ **a.** vádol vkit vmivel. *1590:* Ez al pereseket tóruenyhez hyua(m) Jrette hozayok mo(n)dam Ez fölyeb megy Jrth dolgokath patuarosnak mo(n)dom az El uegezeth dolognak megy ne(m) allassaerth [Farcád U; UszT]. *1592:* en orr ne(m) vagíok valamyiél jambor zokta othalmazni tiztesseget enis kez vagiok otalmaznom, hogy ezt mo(n)dotta hozza(m) megh holt diomert fel ne(m) vette(m) volna [i.h.]. *1600:* arra az aztagra az J rea me(n)t tulaidon hatalmawal, kiert az A. Kapitan vra(m) kepe eleibe hitta az Alperest, Mivelhogy penigh se(m) eö maga se(m) p(ro)katora iele(n) nem wolt wgy tecczik az teörwenynek hogy walamit az A. hozza mo(n)d, azon marad erte, az kis hatalomnak terhe(n) [i.h. 15/200]. — **b.** vmilyen büntetést kíván kiszabatni vkire. *1592:* Adygh wertthe palchayawal az Zegen iffiw inassatth el Annyra hogy wgya(n) az feoldre le wonttha ... az feoldre le wonassaert hwszon negy Gyratth mondok hoza eretthe [UszT] ✱ *semmi gonoszságot nem tud* ~. *1570:* Az emberhez penigh kyt az Loert az varasba Megh Tartotak, eok semmy gonozsagot nem Thwdnak hozzaya [Kv; TJk III/2. 111] ✱ *szól* ~ **a.** vádol vkit vmivel. *1588/1589:* Az mytt hozzank zol, my abban Artattlanok wetetlenek wagiunk, kiben sem hyreònk, sem tanachyonk ninchen [Somlyó Sz; WLt]. *1596:* Hogy pedigh bele menth[a] eleózer az minor potentia(n) zollunk hosza [UszT 11/57. — [a]Az örökségbe]. *1606:* volt my nekúnk zallas helyúnk Veres patak neuy hely .. mely hely my nekúnk emberj emlekezettúl fogua(n) valo eos birodalmúnk volt ... Es onnan diznajukot be:wztek, melljen az nagj hatalmo(n) zollúnk hozzok hogy az myenkrul be wztęk [i.h. 20/67]. — **b.** vmilyen büntetést/kártérítést követel vkin. *1590:* miértt hogj Ezekett semi wettkemert meg czielekette az alperes az decretumba meg Jrott penatt kówetem rajta Erette, werem hullasaert es cziontom tóredelmeertt hwzon Eott forintig zolok hozza Erette [i.h.]. *1595:* en magamra ra(m) tamattak fegyueres kezzel, megh Akarua(n) eólnj, Az Jobbagyomath pedigh megh sebesitęk Azerth: En maga(m) kepebe azt mondo(m) halal Akarasnak terhe(n) vadnak singullatim, Az hazamra meneserth feieken Jozagokon zollok, Aúagy pedigh ha toluaisagoth auagy az major potentiat Itelj az teorúenj singullatim zollok hozzok [i.h. 10/99]. *1605:* Zabo Peter

wagasy vt Actor, Keresi Josa Istwant es Balasy Palt Hoggyayakot Egy zegeny goromba Egywgyw fianak vereseyert vagdalasaert, kjert dyan zol hozzayok [i.h. 19/89]. *1610:* miert hogj az feoldre le utöt azirt huzon negj giran zolok hoza az feolden ualo ueresiirt halal akarasnak terhin zolok hoza [i.h. 41a] ✱ *szólhat* ~ vádolhat vkit vmivel. *1599:* Nem tudo(m) honnet wztek be az diznoth, mert ha tudna(m) zolhatnek hozza [Etéd U; i.h. 15/194 Dios Fabian Ethedi Zabad Zekely (32) vall.] ✱ *szuszpíció vagyon/lehet* ~ gyanakodnak/gyanakodhatnak vkire. *1577:* Miert hog eo magokis vezyk ezekbe az Erdeo Byrak hog' vagion valamy suspicio hozzaiok azert kewanniak hogy bochassanak czercalokat vtannak [Kv; TanJk V/3. 148a]. *1646:* Az mi nézi az megh tartot legént . suspicio lehet hozzaia, az futamasais à miat leot annak ollyan okát adgya a' fogoly hogy miuel jobbagysaghra kerestek attol valo feltéb(en) futamodott megh [Kv; TJk VIII/4. 100]. *1660:* Mivel penigh két embernek vadlasara szoktak valakit halalra condemnalni lattatik ugyan hogy vagion suspicio hozzaia. Azert hetedmagaval tisztessegbeli emberekkel expurgallia magat hogy eo nem tselekette [Kv; TJk VI/1. 251] ✱ *szuszpíciót felel* ~ vmely bűn elkövetésének a gyanújával emel vádat vki ellen. *1647:* Diosi Mihalyne Aszoni(om) ki hozatua(n) az Captiva Szolgaloiat suspiciot felel hozza, hogy leanyanak ladaczikaját fel nytva(n) negy gwrwjet uette uolna el [Kv; TJk VIII/4. 232] ✱ *tud* ~ tud vmit vkivel/vmivel kapcsolatban. *1573:* Dorottia Baka Gërgine Azt vallia hogi 20 Eztendeie hogy harmad zomzed Bertalanhoz Iambor eletinel es Igaz Mwnkayanal egebet Nem twd sem latot hozza [Kv; TJk III/3. 283]. *1619:* En ne(m) tudo(m) semmj Igassagat Janos Mihaljnak hozzayok [Impérfva Cs; BLt]. *1638:* En megh az legent sem ismertem sohais, nem hogi valamit tudnek hozza [Mv; MvLt 291. 145a]. *1724:* Ugj hallom Márton Ur(am), a Szolgálótok terhes, és mint jár kgld ha reá fogják, En bizony . nem tudok Semmit hozzá [Msz; BK. Debretzeni Istvánné (55) ns vall.]. *1828:* le kurvanyázta — azt mondván, hogy kendnek kurvannya mit tud hozzá [Illyefva Hsz; HSzjP Tőrös Pál (70) gy. kat. vall.] ✱ *vmilyen hírt hall* ~. *1570:* Nem Igen Jo hirt hallok hozzaja [Kv; TJk III/2. 166c]. — Vö. a *hall* ~ *vmit* szk-tal.

14. (a hasonlítás mértékéül vett) vkihez/vmihez hasonlítva/viszonyítva; în comparaţie cu cineva/ceva; im Vergleich zu jm/einer Sache. **Szk:** ~ *fogható* vkihez hasonlítható. *1736:* Mindazoknak[a] csináló-mestere volt marosszéki Berzenczei Márton, ki Apaffi Mihály öreg regnans fejedelemnek is konyha-mestere volt és hozzája fogható nem volt Erdélyben [MetTr 397. — [a]A lakodalmi ételeknek] ✱ ~ *hasonló* ugyanolyan, afféle, *1677:* Van egy viola szin fáilandis dolmányis ... Egy hozzá hasonlo szinü menteis [Kv; RDL I. 155b]. *1692:* vagyon itt fürész deszkábol-valo 4. szegeletü paraszt Asztal no 1. hozzá hasonló Tölgy fa Lábai czövekekre csinálva [Mezőbodon TA; BK Inv. 14]. *1752:* ezen Barna Kisila némelly hozza hasonlokkal azon ártatlan gyermekek(ne)k koporsojokat ki ásván, s fel nyitván azokat vagdolta [O.csesztve AF; Ks 83] ✱ ~ *képest* vkihez hasonlítva/viszonyítva. *1847:* egy kaszás csak parányit eszik hozzá képest [Kv; Pk 7].

15. vele; cu el/ea; mit ihm/ihr. *1675:* Én vér lévén hozzád, mi csoda p(rae)judiciumodra va(n) ha en ki váltom[a] [Kv; TJk XII/1. 34. — [a]A zálogban lévő ingatlant]. *1770:* azután is jó barátságban éltem vele, atyafiságom is volt hozzája [RettE 236]. *1771:* Miske Imre felesége Tordai leány ... A Toroczkai vagyis Kamuti ágon hozzánk[a] is atyafiság [RettE 248. — [a]A Rettegiekkel].

Szk: *durvául viseli magát* ~ durván viselkedik vele szemben. *1811:* Nem szeretvén a' Felperes az Alperest, az Alperes durvául, kegyetlenül viselte Magát hozzá, Házától elidézte [Sszgy; HSzjP] ✱ *kegyetlenül viseli magát* ~ → *durvául viseli magát* ~ ✱ *találkozik* ~*juk* (össze)találkozik velük, (össze)találkoznak. *1584:* Takaro Ianos vallia Hallotta ezt(is) Teteó Ianostol hogy feddette volna ez Andrast hogy Ne Zolgalna eotet latorsagaual hane(m) Jamborul, Seot ha vetke volna el Menne, Mert Ne(m) Iol Iarna mert az Azony Apiais keressy, Es ez Zon elment ez Andrasis .. Az Megyessy Erdeón találkoztak volna hozzaiok [Kv; TJk IV/1. 350].

16. nála; la el/ea; bei ihm/ihr. *1774:* ezt ők[a] panaszolták Nékem; a midőn egy télen taxa fel hajtani hozzájok vóltam [Szentdemeter U; LLt Vall. 89. — [a]A jb-ok].

17. közé; între noi/voi/ei/ele; unter uns .. *1809:* mi soha többszer lopásban magunkat nem elegyitettük, soha efféléért többszer fogságban nem voltunk, nemis pereltettünk: Mostis az hozzánk elegyedett roszsz Társasság birt minket erre mint meg meg nem állopodott elméjü Ifiakot [KLev.].

18. *isten* ~*d*/~*tok* isten veled/veletek; rămîi/rămîneţi cu bine, Dumnezeu să te/să vă aibă în pază; Gott mit dir/euch. *1640:* Azután osztán másodnap még odajüve reggel, s mondá, hogy Isten hozzád, öcsém, én elmegyek — s én is mondám, hogy járj békével, bátya, ha ugyan elmégy — én ezzel bocsátám el [Mv; MvLt 291. 212a—15b átírásban!]. *1721:* jobb lesz nékem szegényennis az én örökös Uramot szolgalnom: ezzel Isten hozzatok [Naszód BN; Ks 184. LXXXV].

19. ~*ja járulhatatlan* hozzáférhetetlen, megközelíthetetlen; inaccesibil; unzugänglich. *1832:* érkezvén édgy járhotatlan meredekség, melység, és kidőledezett fákkal telyes, hozzája járulhatatlan helyhez [Remete Cs/O.toplica MT; Born. XVb].

20. *isz*-szerűen; cu valoare de interjecţie; als Interjektion: kb. neki, rá!; pe el, haide!; los! *1574:* Marto(n) Borbel Marton fia, Abraham Sayoj germekek egy arant azt valliak hogi Eok az leo helien voltak Iachottak hallotak az zaygast es kyaltast hogi hozza hozza, de Nem latak myt chelekettek, hanem az espotal mester Inassatwl ertettek hogi meg eoltek volna az Eottwes Inast [Kv; TJk III/3. 353]. *1590:* mikor immar eynek chendessegebe Jűttunk volna Vargias ffoluaba hallók az J: szauat, kialtuan mondgia vala: Noh hozza az lopo beste lelek kuruakhoz es Eölljetek eőket [UszT]. *1635:* mondek az legenieknek, no hozza legeniek immar ihon uagyo(n), ugy vagdalajok (!) el az legeniekel[a] [Kecsedszilvás SzD; RLt 0.5 Kun Abraham (25) ns vall. — [a]Ilyen értelmetlen a szöv.!]. *1653:* Futnak az ebek hozzá vitézek, miénk a nyereség! [ETA I, 56 NSz].

◇ **Szk:** ~ *adja magát* **a.** csatlakozik vkihez, vkivel tart; a se alătura cuiva, a ţine cu cineva; sich jm anschließen. *1592:* Olaz Mihali vallia Mas nap az zolgalo ember kezde panazolkodni ekkeppen: Jm ez hituan legeni hozzam ada magat es illien kart vallotta(m) miatta[a] [Kv; TJk V/1. 189. — [a]Köv. a részl.]. *1775:* a Katona nem akarván hozzajok adni magát, az Cziganjok rutab-

bul kezdettek velle bánni [Tarcsafva U; Pf]. — **b.** kb. ráakaszkodik vkire; a se ţine scai de cineva; sich aufdrängen. *1638:* Notelen koromban igen hozzam atta uala magat ez Varga Miklosne de miuel hogi igen beteges uoltam az Arena — uolt raitam, es probalgattam magais mondotta hogi nosza cziak, megh lehet a' felol, de nem tehettem semmit neki [Mv; MvLt 291. 143a] ✱ ~ *áll* **a.** (hozzá)csatlakozik (vkihez); a se asocia cu cineva; sich jm anschließen. *1758:* Barcsai János Úr feljött volt Tötörbe[a]. Onnat csak hozzája állottam s Martiusnak 22-ik napján vele együtt igen nagy árvizeken s nagy sárokon mentünk le Csórára[b] [RettE 65. — [a]SzD. [b]Vagy A.csóra (AF) v. F.csóra (TA), mindkettő jelentős távolságra Tötörtől]. — **b.** feleségül megy vkihez; a se mărita cu cineva; sie heiratet ihn. *1628:* Masik oka, mert egikor Reszegen az en Matkam aual feniegetet hogi orromat ajakastol el⟨me⟩czi ... é vegreis hozza nem allok, hanem ⟨el v⟩alom tőlle [SzJk 18]. — **c.** tartja magát vmihez, a se ţine de ceva; sich an etw. halten. *1616:* En teneket (!) az Tutorsagrol nem tartozo(m) semmj zam adassal hane(m) az en megh holtt vram Testamentúmot teött, ahoz tartom magamat, ha hozaja alaz io ha ne(m) tehat lassat (!) en az meleöl el ne(m) alok, 's teörúenj nelkwl semmit ne(m) adok [Kv; RDL I. 101 Andreas Junck kezével] ✱ ~ *fog* hozzákezd; a se apuca de ... ; in Angriff nehmen, beginnen. *1792:* már kőnnyen lehet igazittani a Dolgot tsak fogjanak hozzája [Mv; Kp II. 37 özv. Újfalvi Sámuelné Sombori Borbárához] ✱ ~ *folyamodik* (segítségért) fordul vkihez; a se adresa (pentru ajutor); sich (um Hilfe) an jn wenden. *1598:* Miuel hol edgyink hol masink nemw nemw szwksegeinkben hozzayok folyamodvan kedwunketth nem szeghtek . [Kadicsfva U; Törzs. Benedekfi Janos és Christoph nyil.]. *1740:* mikor ă szegény emberek hozzája follyamodtak bajoskodásokban, gyakrabban őszve gazolta, attázta teremtettézte őket [Kornislaka SzD; Ks 54. 72]. *1796:* azon Terefi Örddőgők Fejedelme lévén, hozzá folyamodván annyiszor a' mennyiszer mindenkor summás pénzt hozna elé [Récse Sz; KemLev. 1265] ✱ ~ *hajlik* vki mellé áll, vkihez csatlakozik; a trece de partea cuiva; sich jm anschließen. *1614:* Básta ... kénszerítteték, hogy visszaszáll⟨n⟩a minden hadával Nyárádtőhöz az Maros mellé az végre, hogy az székelyeknek az szabadságot megadja, és őmelléje jőjenek. De túl Brassóból Báthori Zsigmond is addig jártatá a székelyeket, hogy hozzája hajlának, és megadá az szabadságot[a], azmely szabadságban most is vadnak [BTN[2] 50-1. — [a]1601-ben] ✱ ~ *illendő* vkihez illő/találó, neki megfelelő; care se potriveşte cuiva, a-i corespunde; gebührend, angemessen. *1593:* Akiket latnak hogy vagy eo magok vagy feleseghe gyermeke, hozzaiok Allapatiokhoz zegensegekheoz kepest Ne(m) illendeo feo es draga Ruhazatokat ... vissel vagy visseltet, haat Ameny Adoot erdemelne ket Anny Adora Irathassak vethessek [Kv; TanJk I/1. 206]. *1654/1681:* Hogy ha penigh idő jártába(n) az Eöttse[a] más őrőkségre külőn szallana, rea vigyazvan akkori Gondviselőim hozzaja illendő szolgálattal külőn szolgaltassak [VhU 470-1. — [a]Ti. Nyerges Tamboras Mihoké]. *1822:* Azt se hiszem, hogy Nagyságod jó szive azt kivánhassa, hogy tél viz idejen kiköltőzzűnk Nagyságod Házaibol, mert ez se lehetséges, és se Nagyságodhoz, se hozzám illendő nem lenne [Kv; IB. Kenderesi Mihály kormányszéki tanácsos lev.] ✱ ~ *ír* (íráshoz) hozzátold vmit, kiegészíti vmivel; a adăuga ceva (la un text scris), a completa ceva; (einem Schreiben) hinzufügen/setzen. *1557:* Alberth pap Borsarol Ezth walla ... Engemethys Be hywatha, ees azth kewana az Bethegh azzonyallath, hogy en ynam megh az Testamentomoth myre hogy ennekem ew kegyelme Jo Azzonyom wala kees lewk megh ynom, Wgyan ezen eskewesemre mondom hogy ah(!) mynd mondotta az Betegh azzon, Wgy Jrtham, Sem thewbeth, sem kewesbeth nem yrtham hozzaya [Borsa/Szentmártonmacskás K; SLt Sub Litt ST Nro 5] ✱ ~ *jő* feleségül jön hozzá; a se mărita cu el; seine Frau werden. *1649:* Foristól hallottak hogi el veszi, es aztis mondta Esse leania, tudode hogy kezed hűteőd va(gyo)n ennala(m) hogi hozza(m) jeösz [Kv; TJk VIII/4. 416]. *1705:* Mikor felesegül el võtte (!) masod magaval volt, meg csalt engemet hozza(m) jővén azert valaszszo(n) el a sz.szék [SzJk 350] ✱ ~ *kel* **a.** kezéhez kerül, birtokába jut; a ajunge în mîinile sale/în posesia sa; zu js Hand/in js Besitz gelangen. *1600:* Cziki geörgy Farkaslaki egy hazi nemes (70) .. ezt wallia. Tudom azt hogy az szabadsagkor birta mind, cziak az kwsfaludi mateet ne(m) birta, azt ne(m) tudgia mikepen keölt uolt hozza [UszT 15/9]. — **b.** feleségül jön/megy hozzá; a se mărita cu el; seine Frau/sein Weib werden. *1598:* Az gazdam azzony Korsos Palnak edes leanya wolt, mikoro(n) hozza(m) kele mentewnk wola ki az feold zinire Gazdám azzony mondotta hogi az attiae wolt [Kv; TJk V/1. 192] ✱ ~ *készül* nekiáll/fog; a se apuca de ... ; sich an die Arbeit machen. *1653:* A régeni hídat is újolag én csináltattam. De így jártam vélle: hogy mikor immár a czövekit és ászkát elkészittettem volna, az árvíz mind elsepré, és esmét újolag készültem hozzája szintén aratás-korban, és esmét hamar megcsináltam, s a mai nap is ott vagyon a jó híd[a] [ETA I, 149 NSz. — 1641-ben] ✱ ~ *megy* férjhez megy hozzá; a se mărita cu el; js Frau werden. *1591:* Hallottam Niari Martontol hogi zabo Georginek ezt mongia vala ... bestie lelek kurua fia vagi, az felesegedis az, mert ha jambor leot volna az feleseged nem ment volna hozzad [Kv; TJk V/1. 165]. *1657:* Ersek Uyvari Szabo Ferencz jelenti, hogy ennek előtte harom esztendőkvel jegyzette volt el Sombori Annat, vgyan Somboron lakot. Erette az hadba elment. Onnat meg jővén haza vitte volna de az Aszszony semmikeppen hozzaja nem ment [SzJk 81] ✱ ~ *nyúl* **a.** a se atinge de ...; jn anfassen. *1744:* Fűlőp rám dőle azt mondgya hogy bizony meg basz:én mondam meny dolgodra azután el mene, de hogy maskent hozam nyult volna ... azt nem cselekedte [Gyeke K; Ks Rusz Pável (30) vall.]. *1761:* hogy Molnár János meg ne foghassa őtet, kést, és kés villát fogván a' maga keziben, és ezt mondván gyére már nyúlj hozzám ha mérsz ezzel ki ment a' Házbol [Szászsztiván KK; BK. Michael Fejér (63) jb vall.]. — **b.** él/használ vmit; a folosi ceva; etw. benützen. *1841:* En Veres Samuel is az Irt Jószágat Inuentárium Szerént ... Szöllött Gyümöltsessével egyben Magak valoságokban meg tartam, azonba az Erdőket pásztoroltatam s hozzájak nem nyulak, Arendás Esztendeim el telésével mindeneket a Tisztelt Asszonynak Resignálok [Szava K; RLt 0.4] ✱ ~ *nyúlathat* vkinek személyéhez nyúlathat, vkit maga személyében elfogathat; a putea dispune ca cineva să fie prins/arestat; js Person anfassen/berühren lassen können. *1672:* ha maga szova hihető emberek szovaibol valami

fraudulentiam, vagy gondviseletlensegem mia eö ngok meg karositassok comperialtatnek tehat eö Ngok vagy Praefectus Vr(am) eö kglme minden jovaimhoz, sőt ha azok fel nem érnek magam szemellyemhez hozzam nyulathassanak [UtI] ✱ ~ *nyúlattathat* vkinek személyéhez nyúlathat, vkit maga személyében elfogathat; a putea dispune ca cineva să fie prins/arestat; js Person anfassen/verhaften lassen können. *1668:* meg bizonyossodván miatta(m) valo kár tétel, Tehát az mi kgls Aszonyunk eo Naga szabadason hozzam nyulatatthassan, mind penig jovaimhoz [UtI] ✱ ~ *nyúlhat* vkinek személyéhez nyúlhat, vkit elfogathat; a putea prinde/aresta pe cineva; js Person berühren/verhaften können. *1594:* Bathory Gaspar vra(m) ... fejwnkhozis mind ó maga mint tisztartoja minden Rendbelj szolgaja hozank Niulhasso(n) [WLt]. *1606:* egy Jobbagya ... kenzeritetet uolt, Filstich Peter vramtol Negywen forintott keölczeön fel venni, kyert hasonló keppen mind maga feyett feleseget, gjermekett, keöteötte uolt, Filstich Peter vramnak hogy ha meg nem adhatnaya tehat mindenut hozzaja nyulhasson es eo kgme per detentionemis extorquealhassa rayta [Kv; Ks 33 Györgyfva 22] ✱ ~ *tartozó* családtag; membru de familie; Angehörige(r). *1687:* En Boros Jenei Hegyesi István ez utánis tellyes meg nyugvással valo reménségem lévén, ő kgme en hozzám, s, kedves hozzám tartozoimhoz valo jo affectioja és atyafisága felől ... Alvinczen ... lévő Nemes házamat ... attam, ajándékoztam, kötöttem .. Telegdj Beniamin vr(amna)k [Alpestes H; Incz. VI. 19a]. *1777:* eltelék ezen 1777-dik esztendő is Isten kegyelméből reám, hozzámtartozóimra nézve szenvedhetőképpen [RettE 383]. *1831:* minden hozzám tartozóim esmerik, s magamis esmerem — szomszédaim látták esmerték [Dés; DLt 663] ✱ ~ *tartozó családai/kedvesei* vkinek családtagjai; membru de familie; Familienmitglieder/angehörige. *1761:* Engem pedig az isteni kegyelem ez elmúlt esztendőben is érdemem felett megtarta hozzám tartozó kedveseimmel együtt [RettE 130-1]. *1841:* több szomszedaim hallottára magamat, Apámat minden hozzam tartozo csaladímat égre kialto káromkadásai között Kurvának hoher Fegyverre valonak .. kialtvan [Dés; DLt 756] ✱ ~ *való* **a.** vmihez tartozó; aparţinător de ceva; zu etw. gehörig. *1675:* már itt Fogarasban telepedtem megh, itt vagyon valami hitván házam, de hozzája valo majorkodasra valo külsö alkalmatosságom csak egy talpallatnis nincsen [Fog.; Törzs. Fogarasi János lev.]. — **b.** vkihez illő/találó; care se potriveşte de cineva/se cuvine cuiva; zu jm passend. *1765:* Becze László meghalt Girótban mind feleségestől, kinek feleségét 20 esztendős korombban annyira szerettem, hogy ha neki is annyi esze lett volna, mint nekem, elvettem volna. De őt látta, hogy nem hozzám való sem aetasára, sem characterére nézve [RettE 186] ✱ ~ *vethet* vmit vmennyire (fel)becsülhet; a putea aprecia/evalua ceva; etw. (ab)schätzen können. *1819:* Rákosi Boldisár Ur szilváját pálinkának ki főzette ..., 's a mint én vethettem hozzája mintégy öt vagy hat vedernyi volt [Kv; Pk 2] ✱ *alkalmatossága vagyon* ~ alkalma van vmire; a avea prilej pentru ceva; Gelegenheit zu etw. haben. *1592:* Nicolaus Mark ... fatetur monda Bachine ... en sok ideigh bozonkottam Mezaros fabiannera, chak hogi ne(m) volt alkolmatossagom hozza, de vgian oly zandekba voltam hogi megh veriem [Kv; TJk V/1. 232] ✱ *atyafiú* ~ atyafisági/vérrokoni joga/jussa van vmely vagyonrészhez; a avea drept pe baza înrudirii/rudeniei de sînge asupra unei părţi din avere; zu irgendeinem Erbteil (bluts)verwandtschaftliches Recht haben. *1574:* Zeoch Georgy Azt vallia hogy Mykor az Zas peter germeky keozet oztozas leot volna Eotet hittak volt egimast fely Irny kinek My Iwt, latta hogi az myn meg Nem Alkhatanak Azt Kowach Ianosne Az Rokona az lean Reszere penzel valtotta Meg az teobytwl ... Mond kowach Ianosne ... En vagiok keozelb attiafy hozza [Kv; TJk III/3. 364]. *1635:* enis megh vöttem volna az szólót ha tutta(m) volna, mikor el attak, mint hogy Attyafiu uolta(m) hozza [Mv; MvLt 291. 38a] ✱ *bestelen szó nem fér* ~ becstelen szóbeszéd nem illetheti; a nu i se putea adresa cu vorbe neoneste; schmähliches Gerede kann ihn/sie nicht treffen. *1732:* szolgalokatis ollyakat tarcson hogj leg kissebb bestelen szok ne ferjenek hozzájok [Dés; Jk] ✱ *bízik* ~ bízik/bizakodik vkiben; a avea încredere în cineva; jm trauen, sich auf jn verlassen. *1568:* Antonius zǫchy . fassus e(st), hogy ... Kakas Andrasnal egy both volt, es Vicey Janos elǫtte aly volt, es azt mongya volt Vicey Janos, hogy ha ǫ felesege ith ne(m) volna es hozza ne(m) biznal, meg az wyomat sem merned meg harapny [Kv; TJk III/1. 240c]. *1801:* Árgya Evais jelentette hogy hozája ne bizék, és kőzt ne tartson mert mihent ki telik Esztendeje mingyárt ki mégyen az házából, és tőbbé soha sem szolgállya [Erdősztgyörgy MT; WLt Tanti György (40) cigány vall.] ✱ *elsőbb vér* ~ közelebbi atyafiúi/vérrokoni joga/jussa van vmihez; a avea drept la ceva pe baza înrudirii/rudeniei de sînge; zu einer Sache näheres (bluts)verwandtschaftliches Recht haben. *1602:* Az hazat eórekseget maga(m)nak keúano(m), mert ha eóis Atiafy hosza de en elseób ver uagiok hosza [UszT 16/70] ✱ *gondot tart* ~ gondja van rá; a avea grijă de ceva; Sorge tragen für etw. *1603:* monda deak Istuan hogy Jhon kezedbe adom[a] En semj közemet se gondomat hoza nem tartom ez wtan [i.h. 17/41. — [a]Az elfogott embert] ✱ *gusztusa vagyon* ~ kedve van vmihez; a avea poftă să facă ceva; Lust zu etw. haben. *1761:* midőn Mlgs Baró Josika Imreh urnak az Néh. edes Attja Curiája féle jutván nem lett volna gustussa hozzája [Branyicska H; JHb XXXV/45. 11] ✱ *hallgat* ~ hallgat rá, engedelmeskedik neki; a asculta de cineva, a da ascultare cuiva; auf jn hören, jm gefügig sein. *1597:* Meghis hagya az kaptala(n) Dengheleghi Barbara azzonnak, hogy dolgoztassa wket, es az Jobbagyoknakis hogy hozza halgassanak mind addig volameddig az zaz forintot meg aggyak ... ferencz deaknak [Vessződ NK; JHb XXXII/3] ✱ *ideje vagyon* ~ ideje van rá; a avea timp pentru ceva; zu etw. Zeit haben. *1590:* az Atianknak az vilagbúl kj múlasanak vtan(n)a minth hogj ideönkis ne(m) ige(n) volt hosza soha zamot en neke(m) ne(m) attak sem penzreöl sem ezwst marharol [UszT] ✱ *igazsága vagyon* ~ (örökösödési) joga/jussa van vmihez; a avea drept de moştenire asupra unui lucru; (Erbschafts)Recht auf etw. haben. *1569:* twgya hog ket fele oztak oz Jozagot mynd azt es valla hog twgya ha volt valamy Igassaga hozzaya wag nem [Kr; BálLt 78]. *1570:* Az Pal Jacab felesegeis azt Montha neky hogy Nem kellet volna Ely cherelny, Mert atthiae volt ez zeole, Nekyes Jgassaga volna hozza [Kv; TJk III/2. 193]. *1588:* egy eoreokseget czinaltam wala ket kezemel feyzemel, mellyet perel vala teollem Farkas Janos ... az teorweny ennekem meg Jtelte

myert hogy igassagom volth hozza [Zsákfva Sz; WLt Luc. Barlas jb vall.]. *1650:* tudom azt bizonioson hogi leany agra szallot az az peres eoröksegh Toltseres Mihaljnak es Biro Mihaljnak igassagok vagion hozza [Farcád U; UszT 8/64. 57a] ✱ *igazságát megtartja magának* ~ jogát fenntartja magának vkihez/vmihez; a-şi rezerva dreptul asupra cuiva/a ceva; Recht auf jn/etw. aufrechterhalten/sich vorbehalten. *1619:* Feyer Mathe ... Badarka mas neuel Nagy Thamas neuű eoreokeos Jobagia fiat Balintot . meghyhatatlanul Uayay Janos deaknak .. adá semmi igassagāt magának s maradékinak hoza megne(m) tarttuan; Badarka Balinthoz valo igassagat .. Uayaj Janos deakra es maradekira forditta [Vacsárcsi Cs; Berz. 12. 92/87] ✱ *igazságát pretendálja* ~ jogát fenntartja vkihez/vmihez; a-şi rezerva dreptul asupra cuiva/a ceva; sich das Recht auf jn/etw. vorbehalten. *1606:* ha mj igassagat hosza prétendalta volna[a] Attulis megh Zabadult volna [UszT 20/42. — [a]A felperes az alpereshez]. *1607:* Zentgiorgj Kiralj mihalis ele ieoue es . annak az heljnek Contradicala: Ezeknek pedig az Contradictoro⟨k⟩nak mi igassagok leuen az iozaghoz az melj ellen Contradicalanak mi nem tudgjuk az Contradictorok keressek suis modis ha mi igassagokat praetendalliak hozza [Cssz; BLt 3] ✱ *igazságát reméli* ~ jogát reméli fenntartani vmihez; a spera să-şi menţină dreptul asupra unui lucru; das Recht auf etw. vorzubehalten hoffen. *1596:* Fekete Istua(n) ha my igassagat remenli hozzok Respondeallyon [UszT 12/110]. *1598:* Ha mi igassagokat remenlettek volna hosza teöruen(n)yel kellet volna keresnik (!) [i.h. 13/17] ✱ *igazságát tudja* ~ örökösödési jogát tudja/elismeri vmihez; a recunoaşte dreptul de moştenire asupra unui lucru; das Erbschaftsrecht auf etw. kennen/anerkennen. *1607:* Teöttwnk tilalmat Dalliaban az . Iozagh Rosno gergely, Rosno lazlo Iozaga, s minket illet, vgi mint uert ... Azert teottwnk tilalmat hogy teólle megh keuannok teörueni zerent, Mert hozza Igassagath, uersegith, Illedekenseget, ne(m) tuggiuk [i.h. II/4. A. 245] ✱ *illedékenységét tudja* ~ → *igazságát tudja* ~ ✱ *jobbágysági kötelességet tart* ~ jobbágyi kötelezettséggel tartozik vkinek; a avea obligaţii iobăgeşti faţă de cineva; jm Fronpflicht schulden. *1763:* életeknek mogyát szabadoson kereshessék, semmi Jobbágysági kötelességet mán tul hozzánk nem tartván [Szentmargita SzD; KGy] ✱ *jussa vagyon* ~ (örökösödési) joga van vmihez; a avea drept de moştenire asupra unui lucru; auf etw. (Erbschafts)Recht haben. *1617:* Felwinczi Martonnak egyeb iússa ne légyen hozza[a] hanem czyak az éppétés mely éppétésnek meg fizetésérwl valameddig nem contentallyak az vérek, addik senki . twlle el ne vehesse [Gyf; Berz. 17. — [a]A házhoz]. *1724:* azt tudodé ..., hogj a' ki most kapdosna azon házon, vagjoné helljes, és egjenes jussa hozzá? [Ne; DobLev I/16. 1b vk]. *1804:* valami just formalhatnak, az Instansok, a Moses Jószághoz, ugy Szakács Györgynekis jussa lehetett volna hozza [Szenterzsébet U; Borb. II] ✱ *jussát pretendálja* ~ jogát formálja vmihez; a-şi pretinde dreptul asupra unui lucru; sein/ihr Recht auf etw. erheben. *1609:* ennek utanna semi iussat ne p(rae)tendallya hozza[a] Bochykor Pal [Sszgy; BLt. — [a]A földhöz]. *1628:* Kouaczi Istuannak egi Magiar Orzaghy Istuan neuw feie keóteótt Jobbagia, az Gal Peter Vra(m) feöldén léuen, melliet paranciolattal megh keretett volt teölle, es megh ne(m) adott volt nemw nemw Jussat praetendalwan hozzaia [Mezőmadaras MT; Berz. 12. 92/99] ✱ *jus-s(á)t tart(ja)* ~ jogot formál vkihez/vmihez; a-şi pretinde dreptul asupra cuiva/asupra unui lucru; Rechtsanspruch auf etw. erheben. *1803:* énis Földős Uram rendelésiből a Mlgs Groff Exp(one)ns Ur eő Ngát readmonealtotam, hogy a fen forgo Szánto föld Uramé, és ő Nga just hozzája ne tartson [Mezőcsán TA; Ks 65. 44. 11]. *1811:* azértis ha valami just tart hozzá az ötsém Dobollyi Josef, nem igaz uton modon tartya jussát azon Jószághoz [Borosbenedek AF; DobLev. IV/941. 1a]. *1817:* A repetalt ember Uram ő Nsga heljére hirünk nélkül transmigrálván semmi Jussunkat sem tartyuk hozzá; méltoztasson 'a procedáltato Tekintetes Földős és Exp(o)n(en)s Ur a' Járásbeli Szolgabiro által maga heljére reducaltatni [Dob.; Somb. II] ✱ *kedve vagyon* ~ hajlandósága van vmihez; a avea/a simţi inclinaţie pentru ceva; zu etw. Neigung haben/geneigt sein. *1644:* Monda(m) nekj hogi Vegie megh az Kalmanne hazat ... León Ferencz Vramnak kedve hozza s meghis Igere az f 100 es meg lén az Alkalom [Mv; MvLt 291. 425b]. *1654:* menteől hamaréb informaly kérlek edes fiam ne neheztelly, vanie kedvetek hozzá hogi mi osztassunk kozik-b(en) [Bükkös AF; KemLev. 1425 Kemény Jánosné Kállay Susanna aláírásával]. *1692:* mostannis kinalnok meg azon Divisioval, es kerdenők meg, ha vané kedve eő kgl(ne)k hozá, avagy nem [Ne; DobLev. I/35] ✱ *kész* ~ hajlandó vmire; a fi dispus să facă ceva; zu einer Sache willig sein. *1570:* Filep Antal es Thakacz Jstwan, Azt vallyak hogy Nagy Janosné kwlte volt eoket az Annyahoz, hogy megh kerdyek Teole ha Megh akarya adny az Eo Rezet az atthyatwl Maratthbol Mindenbeol theorwennelkwl, Azt felelte az Annyok hogy kes hozza [Kv; TJk III/2. 140]. *1598:* Az J sem maradott azert terhen most, merth az forgattia az J hogy eö kez volt hosza, de az A embere el nem vette az búzat az bechy[a] zere(n)t [UszT 13/41. — [a]Olv.: becsi v. becsü] ✱ *kompetenciája vagyon* ~ illetékessége/jogosultsága van vmihez; a avea competenţa să facă ceva; in einer Sache Zuständigkeit/Kompetenz haben. *1671:* láttak hordatni az It Csiszar Miklost vei(ne)k hazátol, Feleseghevel adott jovait, melyből absoluta potentiariuskodasa az Inek nem elucescal ... mivel veinek ugy mint gyermekének, és Leanyának disciplinálásokra, valami competentiaja hozzajok, mint Atyának láttatik lenni [Kv; TJk XI/1. 141] ✱ *(komplex-)társ* ~ cinkostárs vmiben; a fi complice în ceva; in einer Sache Mitschuldige(r) sein. *1633:* Zetelakj Molnár Giőrgy Gal Peter Vram szolgaia leue(n), teob megh ollya(n) baratiual mint maga, Kenosi Gál Peter vramnak, pinczejet fel vertek es Borat el tekozlotak volna, Ezis az roz Germek ugy mint Cziky al(ia)s Simon Ianos tars leue(n) hozza ugy mint vigiazo es jel ado [Kénos U; LLt]. *1670:* rácz Jstván Uram gyermekinek daykájok, az tanitotta reá hogy az ládákat .. el lopják, s aval edgyűtt czelekedték, ezis complex társ volt hozzá [Kv; TanJk II/1. 721] ✱ *közelb* ~ közelebbi (birtoklásra jogosult) rokon vmihez; rudă mai apropiată (cu drept de posesiune); zu einer Sache (unter den Erbschaftsberechtigten) nähere(r) Verwandte(r) (sein). *1570:* Kowach Janos vallya, hogy Thwgya Az peres feold Kaczkan Janosse volt ..., De eo ne(m) Thwgia mynt keolt ky Kaczkan Janos kezetwl, es az vtan kynel volt mynt Bírta, Aztis vallia hogi egynehanzor kerte Neb Ja-

nostul hogi neky Engedie zantany Mert eo volna keozelb hozza Azt Monta hogi senkinek Nem engedi Miglen fl 12 leh tezen erte mert neky Harsandi annyeba atta zalogba [Kv; TJk III/2. 115]. *1602:* Zigyarto Balinth vallia, Amikor az iffiu Vargha legeny Veinerer Martonnenak engede az eo ręz zeolejet .. Traúsner Lukach vram . monda hogy oda engedhety mert az nagiob rez az Azzonnal vagion hizem ha el Ado lezen Ieouendeoben tehat vgyan te lez keozelb hozza [Kv; TJk VI/1. 590] ✱ *köze vagyon* ~ (öröklési/tulajdon)joga van vmihez; a avea drept (de moştenire/de proprietate) asupra unui lucru; (Erbschafts-, Eigen-) Recht auf etw. haben. *1600:* Ez fel peőres azzonnak penigh hogy walami keözi leött wolna hozza, soha se(m) tutom, eö maganakis penigle(n) chak hirit se(m) hallotta(m) sohais az elǫtt [UszT 15/49 Demien Ambrus Betfalui, Zabad Zekely (60) vall.] ✱ *közét mondja* ~ (öröklési/tulajdon) jogot formál vmihez; a-şi formula drept (de moştenire/de proprietate) asupra unui lucru; (Erbschafts-, Eigentums-)Rechtsanspruch auf etw. erheben. *1600:* Oroz hegybeis lakta(m), a mikor en ott lakta(m) az Orozhegyek semmi keözeket ne(m) mondottak hozza [UszT 15/104 Kowach Ianos, So Waradgiay Maros zeki (35) Zabad Zekely vall.]. *1640:* mely puszta haz hely vagion ha mi p(rae)tensiòjàt tartotta volnais eddigh Kun Abraha(m) de ezuta(n) semmi keozit hozza soha nem tartia, sem mondgia, sem rayta nem kabdos [Tótőr[a]; Ks C 26. — [a]Később: Tötör SzD]. *1670:* egy Szekely Istva(n) nevű Zilahi ember adta volt ennekem iobagiul magat, melyet mosta(n) iobagysagbul fel szabaditotta(m), semmi kozőmet hoza nem mondo(m) [Zilah; Ks 65. 43. 10] ✱ *közét mondhatja* ~ jogot formálhat vmihez; a putea pretinde dreptul asupra unui lucru; Rechtsanspruch auf etw. erheben können. *1690:* En Nemes Belső Szolnak Varmegyeb(en) Szelecsken[a] lako Vasas Laszlo adom mindenek(ne)k tudtara ... hogy ... Leven egy kőzős Hoszu Jstvan nevű Jobbagy mellyűl mind az szegeny Aszonyom Anyamat az szeginy Sarkadi Ferencz Uram tisztessegesen meg elegitette Ugy hogy sem ő kegyelme sem mi Gyermeki kőzit ne mondhassak hozaja [Borb. I. — [a]SzD] ✱ *közét pretendálja* ~ jogot formál vmihez; a ridica pretenţii asupra unui lucru; auf etw. Anspruch machen. *1610/1759:* Básta György . adot volt[a] egy Vayasd[b] nevű puszta Falut .. Széplaki Péter Mátkáirol (!) praetendálván kőzit hozzá, ezideig törvénykezet volna az Táblan feleőlle [DobLev. III/651. 10b fej. — [a]Éradonyi Péternek. [b]AF] ✱ *köz(é)t tart(ja)* ~ 'ua.; idem' *1652:* Botsi Marthon haza. De most Abraham Ianos tartya keózit hozza, mivel fiai vad(na)k hozza [Szászlóna K; GyU 123]. *1667:* en soha nem tartom kőzomőt hozza [Abod MT; DLev. 2. XVI. B. 5]. *1722:* ha comprobalodik hogj olyat keres, a mi(ne)k biradalmab(an) vagyon, ha az adversa pars kőzt nem tart hozzá, Calumniat intentál méltánis, mert birja, mégis őtőt keresi erette [Székelykocsárd TA; Ks Sándor Gergely lev.]. *1762:* ezen darab szegelet mind egy volt az középfalvi határral és az Középfalviak tartották közöket hozzája [Kőfarka SzD; SLt XXIVb] ✱ *lát* ~ gondoz, gondját viseli; a îngriji, a avea grijă; pflegen. *1625:* az J . halalos betegsegeben eskűuesel fogatta hogi lassak hozza es ha megi Jogvlj engeömőt Jstennek törüenje szerent el ueszen [UszT 25]. *1644:* Ihon az Azzoni Nepek las hozzaiok ... En ne(m) viselhetem gondokat [Mv; MvLt 291. 423b]. *1717:* az jesuvita Mester mint lát hozzájok [Altorja Hsz; ApLt 2 Kálnoki Borbára férjéhez Apor Péterhez]. *1807 k.:* a meg mondatt két hold Földet testalta az okbol, hogy a Fia Economiara járván, nem volt ki innya adgyan hanem tőbnyire mind ezen Unakája látott hozzá [Sinfva TA; Borb. II. Fűlep Mihály (49) ns vall.] ✱ *láttat* ~ gondoztat; a dispune să fie îngrijit; pflegen lassen. *1600:* az Magiar Cantornak betegsegebe attunk segitsegwl f 1 . hogi megh nehezedet az Cantor, es semmi keoltsege ne(m) volt, az patikariussal lattattunk hozzaia, kinek fizettwnk fl 1 [Kv; Szám. 9/IX. 35] ✱ *marad* ~ örökösül marad vmely vagyonhoz; a rămîne ca moştenitor al unei averi; für eine Erbschaft/ein Vermögen als Erbe bleiben. *1640:* Radul Knide p(uzta) h(elye) ... edgy fiacskaia marat hozza most edgy Muntan sell(er) lakik benne [Dridif F; UC 14/48. 108] ✱ *nem fér* ~ kb. nem fér össze vkinek a becsületével; a fi incompatibil cu cinstea cuiva; läßt sich mit js Ehre nicht vereinbaren. *1653:* mikor az urak is mind ott volnának, tehát a törökös vrak, kik Sigmond[a] pártján valának, megjelenték: hogy Sigmond Molduvában volna és kész volna az országba jőni, ha az ország acceptálná. De ellenben azt hallván a németes urak, azt kiálták: hogy nem lehet az, mert az ő hitek már Bástánál vagyon az ország hitivel együtt, és ez mián nem férnek hozzája, hogy a némettől elszakadjanak [ETA I, 58 NSz. — [a]Az 1601—1602-ben fejedelmi süveget viselő, állhatatlan, hol török-, hol Habsburg-barát politikát folytató Báthory Zsigmond] ✱ *okázió vagyon* ~ alkalom van/kínálkozik vmire; a se oferi prilej/ocazie pentru ceva; Gelegenheit sein zu etw. *1598:* az eo fel(se)ge kegelmes Donatioiabolis erthjeok minemeo kegelmessegel es zeretettel Donalt egesz varoswl minket, melyben az varos ennek eleotteis gyakran faradozott, de az occasio nem volt hozzaja hogj eo fel(se)get megh talaliwk feleolle [Kv; TanJk I/1. 319] ✱ *pretendál* ~ igényt/jogot formál vmihez; a ridica pretenţii asupra unui lucru; auf etw. Anspruch machen. *1739:* az őrokségetis ők birták, egjszer Koman Denkeoelis (!) praetendalván hozzaja, erőszakasan belé ment [Hidegvíz AF; JHb XXIII/49. 5]. *1761/1808:* minthogy ennek egy rèsze az Unitária Ekklesia Földei véginn fekszik, s a Forrása is onnan származik, az okon praetendál az Ekklesia hozá [Szind TA; EHA]. *1766:* En eleitől fogva Falu kőzönseges Földinek értem ezen kitsiny hellyet senki nem p(rae)tendált hozzá [Szentegyed SzD; WassLt Szőts Makaria (66) zs vall.] ✱ *pretenziója vagyon* ~ (tulajdon)jogi igénye van vmihez; a avea pretenţii (de proprietate) asupra unui lucru; (Eigentums)Recht auf etw. haben. *1761:* (A) szőlő helyetis néhai űdősb B. Bánffi László v a tővis bokorbol ki tisztittatvan ide Régenb(e) a Polgár Mesternek hírt tétetett hogj Szőlővel bé ültetteti, és ha kinek p(rae)tensioja lészen hozzája asztat vagj ki fizeti, vagj penig a munkának árrát refundálja, remittálja [Szászrégen; JHbK LXVIII/1. 33]. *1771:* ászt mondá, és felelé, mind maga Szentpali Ferentz Ur(am) mind pedig Felesége Váradi Susánna aszszonj, tsudálkozom keden Bátjám Ur(am) mit jár Ketek a Csákljai Jobbágjok után, mert nintsen Semmi Jussok p(rae)tensiojok hozzá, tsak égj kőrőm feketénjiis, tsak tegje le ked magát Bátjám Ur(am) [Girbó AF; JHb Joh. Szentpáli (57) ns vall.] ✱ *pretenziót formál* ~ (tulajdon)jogi igényt támaszt vmire; a ridica pretenţii (de proprietate) asupra unui lucru;

(Eigentums)Recht auf etw. machen. *1749:* Vagyon ... egy darab controversias helly ... az oklosiak formálta-(na)k praetensiot hozzája [H; JHb XXXII/30]. *1764:* (A földet) az ö Ngok Emberei birták mind eddig, tudtomra Senki hozzá p(rae)tensiot nem formált [Harasztos TA; JHb XVI/4] ✱ *remél* ~ reménykedik vmiben; a spera ceva; auf etw. hoffen. *1810:* szegény Kis Antim mind kinlodik ..., most példának okáért megint ugy tetszik egy perczent éjjel jobban magánál vagyon ..., reméllenék már Isten után hozzá, de már három versen is volt így s megint roszszabbul let [Buza SzD; JHb Jósika János lev.] ✱ *reménység vagyon* ~ reménykedik vmiben, remény van vmire; a spera, a avea speranţa ; auf etw. hoffen/Hoffnung haben. *1662:* Zab vetes vagio(n) Cub. minor. 20 ket helye(n) de az balha rea eset nem sok remenseg vagio(n) hozza [Bábolna SzD; UtI]. *1731:* Tiszt R: Praedicator Uraink(na)k, Mester s Kántor Uraimékkal edgjütt járni szokott beneficium nem adatott ki, most remenségis nincs hozzá [Dés; Jk 409a]. *1776:* Fornadian Janos nevezetű ifju legény ez előtt nyoltz vagy kílencz esztendőkkel meg nyomorodott fél keze és melye nagyon meg dagadot és ki fokadott nínts reménség hozzá hogy valaha meg épűlyen [Lezsnyek H; Szer.] ✱ *semmi köze nincsen* ~ **a.** nincs semmi kapcsolata vmivel; a nu avea nici a legătură cu ceva; mit etw. nichts zu tun haben. *1570:* Nerges Vitallius Azt vallya, hogy ... Am egy Brassay thymar Nagy sok Beort hozot Jde az vargaknak . neky Semy keozy nem volt hozza [Kv; TJk III/2. 152]. — **b.** nincsen (öröklési/tulajdon)joga vmihez; a nu avea drept (de moştenire/proprietate) asupra unui lucru; kein (Erbschafts/Eigentums)Recht auf etw. haben. *1557:* Pesthessy Gewrgh wallya ... Swky Janos eskwek Nagy Jsthenre, hogy az Coloswary haz ewrewksegh eweyek, de ygy mondotta nekwnk Semmy kewzewnk nynczen hozzaya [Mikefva KK; SLt]. *1568:* Mykor az harmadyk zanto feoldre vyttek volna beneonket hogy zemewnkkel megh lassuk Jtt Jmre deak protestala Azt monda Ennekem semmy keozeom Nynchyen hozza meghys keres eretthe [Gáldtő AF/Gyf; JHb XXIX/28]. *1592:* Megh ertettem miczioda birodalmat mondgia az megh Jrt szena Retb(en) es vgia(n) azon poenakat varia rayta(m), de Enis ky fogok hogy enie(m) az eo kegmek sem(m)i keozi ninche(n) hozza az teorwentis kerem maga(m)nak [UszT]. *1696:* ha ollyan levelet exhibeal, az melyb(en) az Talas Kata neveis benne leszen igi fele ötet is fogja illetni, de ha ollyant nem producal, semmi kőzi hozza [Dés; Jk] ✱ *semmi nem hallatik* ~ *jónál egyéb* nem hallani róla mást, mint jót; a nu se auzi decît lucruri bune despre el/ea; es wird von ihm/ihr nichts anderes als Gutes gehört. *1559:* masis vala ith fogwa es az is meg mentette magat, hogh igasz Ember es szemit (!) nem hallotik hossa Jonal egebet [Retteg SzD; BesztLt 27 Chritophorus arros officialis pertinentiarum castri deserty chichio[a] a beszt-i tanácshoz. — [a]Csicsó vára tartozékaival együtt Retteg közelében e tájt — e forrás és SzDMon. II, 394 szerint — Alexandru moldvai vajda birtokában levő menedékvár volt] ✱ *számot tart* ~ **a.** számít vkire; a conta pe cineva; auf jn rechnen/zählen. *1582:* Az vtan oda hiwatta hozzaia Zeoke Mihaly Az Azzont, es az eochemetis, Es Az eochem vg monta meg Zemteol zembe az Azzonnak hog Zamot Ne tarchon hozza, mert Nem Akarna el venny [Kv; TJk IV/1. 66]. *1787:* világoson constál, hogy az apja híre nélkül esett a szegődség. Azért meg nem engedi a leányának az oda való menetelt Jó idején meg is izentetett, hogy az udvar számot ne tartson hozzá hanem fogadjon más szolgálóléányt [Árkos Hsz; RSzF 165-6]. — **b.** (öröklési/tulajdon)jogot formál vmihez; a ridica pretenţii asupra dreptului (de moştenire/de proprietate) la un lucru; (Erbschafts-/Eigentums-)Recht auf etw. beanspruchen. *1652:* Desert⟨ae⟩ Drabant Simone de az specificalt Fekete Janos tart szamot hozza [Bács K; GyU 130]. *1736:* Ennekem az joszagom ide nem messze van enis a' patakig birom az fűzfaknak égj reszit az Atyam egj reszit magam vertem oda s en tartok szamat hozajja [Nagyoklos TA; JHb XIII/51]. *1757:* tsak két három Szekérre való helly vólt, a' tőbbi mind erdő, senki hozzá Számot nem tartott, én kaszáltam meg ollykor a' teresit [Gyszm; DE 3] ✱ *tartja magát* ~ vmihez (vmilyen rendelkezéshez) igazodik; a se ţine de ceva (de o dispoziţie); sich nach einer Sache (Anordnung) richten. *1571:* eo k. Byro vramat es Kyral byro vramat keryk azon varoswl hogy az eo Naga paranciolatiat Minden fele cehbely ceh Mester vraimnak Ideien Agyak erteny hogy Tarciak hozza Magokat es ... el Mennyenek az helyre es dolognak vegezesere [Kv; TanJk V/2. 52a] ✱ *tud* ~ ért vmihez; a se pricepe de ceva; sich auf etw. verstehen. *1759:* 19-ma Novembris volt instellatiója br. Korda György úrnak a Kolozs vármegyei főispánságba Szamosfalván ... A vármegye részéről nem derék acommodatio volt, istenadta tisztecskéi, nem tudom, nem akartak-e vagy nem tudtak hozzá, mert vékony asztalok volt, borok pedig alávaló [RettE 96]. *1774:* az ottam lévő Szőllőnek az mivelesiben vagyan Fogyatkozás, hogy ollyanokal miveltetik, kik nem tudnak hozá, mivel az jo fákat ki metzik, és az roszat meg hagyák [Mocs K; KS Conscr.]. *1844:* a' szakáts 's Biri ugyeljenek a' lud s rétze tojásokra, ha kotolnak ültesek meg Todora tud hozzá [Kv; Pk 6] ✱ *vér* ~ (öröklésre/megváltásra jogosult) vérrokon vkihez; a fi rudă de sînge (cu drept de moştenire/de răscumpărare); (erb/ablösungsberechtigte/berechtigter) Blutsverwandte(r) zu jm. *1591:* az nem magwa szakat nyl volt mert en vagiok veer hozza ... Megh se(m) akarom hogj el Jdegenedgiek az verteol [UszT]. *1597:* walamykor neky az zaz forintott megh adgyak w kegmeys mynden perpatwar nelkól meg er⟨e⟩zze iozagot walaky wyr lyzen hozzaya [Dés/Néma SzD; SLt BC. 7 Lukas Fodorhazi de Nema ns kezével]. *1616:* Az Barabas Pall Jozagat most Leörincz Janos es Marto(n) Janos biryak, Myert hogj verek hozza [Kászonjakabfva; LLt]. *1653:* vagyon Vér hozza az kit illet az Joszag ő Kegyelmen kivűlis [Sófva BN; Ks 41. E. 31]. *1733:* az melj hazban es Joszagon lakik ö keglme ... el ne agjgja ne arulja, mert az Exponens Ver hozzaja [Koronka MT; Told. 26] ✱ *vérsége vagyon* ~ (vérrokonsági alapon) öröklési joga van vmihez; a avea drept de moştenire asupra unui lucru (pe bază de rudenie de sînge); (auf blutsverwandtschaftlicher Basis auf zu. Erbschaftsrecht haben. *1676:* Azon őrökség(ne)k felit, Az megh holt kissebb Lakatos Márton vagy maradéka mint adta volt él hány forinton, miczoda vérsége volt hozzá [Szu; Borb. I]. *1768:* A' Mlgs Familianak[a] Constitutioja vagyon arrol hogy Részszel (így!) Verőt és Kohot, ha Vérsége nintsen valakinek hozzája, senki egy mástol el ne vehessen [Torockó; TLev. 9/13. — [a]A Thoroczkay famíliának]. *1815:* Halottam a' Szűleimtől hogy Balog

Mártonnak a' Szülö Annya Bálintfi léány lett volna ..., azon rét . Bálintfi rét, ennél fogva lehet vérsége hozzá és Jussa [Szentimre MT; BalLev.] ✱ *vérségét tudja ~ → igazságát tudja ~* ✱ *voksot ad ~* szavazatot ad/szavaz vmire; a-şi da votul pentru ceva, a vota ceva; Stimme für etw. abgeben, abstimmen. *1573:* ez May Napon egyreol egyre feyenkent voxot adwan hozza, azkor ely vegezet Akaratyokat heleyebe (!) es Ereyeben akariak meg tartani [Kv; TanJk V/3. 73b]. *1599:* Volt eo kgmek keozeott bezelgetes az Egez hataron valo zanto feoldeknek ket fele valo zakaztasa feleol Eo kgmek azert voxot adwan mind feyenkent hozzaja menth veghez vox zerent hogy az regy zokas es rendtartas twdnyllik a' harom fele valo zantas obserualtassek [Kv; i.h. I/1. 333].

Ha. *1598:* hozzok [UszT II/2. 1. 27]. *1599:* hoiszam [i.h. 14/32]. *1687:* hozzajak [Huréz F; Szád.]. *1704:* hezza [Kovászna Hsz; HSzjP]. *1775/1802:* hozzájak [BSz; JHb LXVII/3. 119]. *1779:* hozzájak [Záh TA; Mk V. VII/12]. *1816:* hozzájak [Héderfája KK; IB. Molnár Sándor lev.]. — L. még hangalak szempontjából ide vonható két *hëzza* adalékot *hozzávaló 1.* 1792. év al.

hozzáad 1. vmit vmihez még hozzátesz; a mai adăuga ceva la ceva; (hin)zugeben/tun. *1847:* kell az edénybe hozzá adni 9 1/2 veder musthoz 1/2 veder rumat, vagy muskotálykörtveszeszt [KCsl 13 Kemény Dénes kezével].

2. vmivel megtold vmit (vmit még odaad); a adăuga ceva la ceva (a mai de ceva); zu einer Sache etw. hinzufügen (etw. noch hinzugeben). *1568:* Nem Merem otth hadny Myerth hogy kegd Megh hagya hogy Megh walchyuk Az en pynzembwl kellet ket foryntoth hozza adny, es vgy waltam ky Nagy Neheze(n) Eoth forynthon [Torda; BesztLt 31 Lucas Pysthaky de Bongarth[a] a beszt-i bíróhoz. — [a]Később: Szászbongárd BN]. *1570:* Nyrew Ambrws ezt vallia Mond Zabo Jmreh Jm Lathom hogy Kalmar Jlles nem akarya kylëmben venny az zeoleot, hane(m) hogi aztis hozza aggiam az mely Darabot Boregetenek attam wala, Azert aztis oda adom nekj Keged elewt [Kv; TJk III/2. 91]. *1615:* hagya ... Kozarwaratt[a] esmet egy nemes hazhelt hoza adua(n) mindenik fordulora tiz tiz eoregh keobeolre valo zanto feoldet [Gyf; SLt AB. 8. — [a]Dés tőszomszédságában]. *1731/1768:* Néhai Naláczi Lajosné Tholdalagi Mária Asz(sz)ony nékem adott féle kertemet, a Néhai Tiszt. Kolosvári Pál Hajdon Únitárius Plébánus Kertye félémbölis hozzá adván az alsó részét ., ha életembe köz kertel el nem rekeszthetném ... mennyen a Pater Franciscánus Uraiméknak birodalmában [Kv; Ks 14. XLIIIa Kornis Zsigmond végr.].

3. hozzászámít; a adăuga la socoteală; (da)zurechnen. *1829:* Melyhez hozzá adván ... a' Szegények által készitett és a' Boltban találtató munka mivek, és más elado portékák betsü árrát 5182 Pf 26 3/4 xr [Kv; BLt 12 a kv-i dologház nyomt. szám.].

4. vmit (a mondottakhoz) hozzátesz/fűz; a adăuga ceva (la cele spuse); etw. (zu dem Gesagten) hinzufügen. *1580:* Az my az vassarbyraknak Instructioiat nezy, aztis akaryak eo K. hozza adny hogy zereda nap es chiòterteke(n) mig az zazlo fen al[a], idege(n) embert se magiart se olahot az Buza keozybe[b] ne hagion be menny hane(m) ki kwlgie onnet [Kv; TanJk V/3. 223b. — [a]A vásárzászló fel van tűzve. [b]Érsd: a búzasorba/piacra]. *1818:* a midőn . 1814ik Esztendőben A viz a Malom alá hajtotta a Deszka Tutajokot, 's ugy rontotta őszve az Malmot ... Aztis hozzá adván, hogy azutánn minekutánna a Malmot őszve rontották, nőtt meg a Viz [Torda; TLt Közig. ir. 1527]. *1837:* az 6ik ponthaz tsak azt adom hozzá[a] [Doboka; BetLt 1. — [a]Köv. a nyil.]. *1840:* Hozzáadva azt is, hogy akik bé nem vetnék vagy ültetnék földgyeiket, arra nem köteleztethetnek, hogy kertet tegyenek [Taploca Cs; RSzF 149-50].

5. (vallomását) megszerzi/toldja vmivel; a adăuga ceva la mărturie; zum Geständnis etw. hinzufügen. *1680:* primipilus Joannes Barlok de Jenőfalva ... (50) ... primipilus Laurentius Gegő (40) ... fassi sunt hoc modo: tudgyuk aszt, hogj Gergely Imre és az attya, még az attyuknak az jobb attya is bányászok voltak, Barlok János ezt hozzáadván: Gergely Deák tisztségében bocsátotta ki, de mit fizetett aszt nem tudom [Jenőfva Cs; CsVh 78].

6. *mindenekhez ~ja magát* kb. fűvel-fával/mindenkivel szerelmeskedik/szeretkezik; a fi în relaţii de dragoste/a se iubi cu toată lumea; buhlen/liebeln nach Strich und Faden. *1799:* a' panaszló szemérem nélkűlt felette szerelmes vólt, mindenekhez hozza adta magat [Dés; DLt].

7. (leányt) feleségül ad vkihez; a mărita (o fată) după cineva; (Mädchen) jm zur Frau geben. *1799:* Nemes János a leányát hozzá nem adta Henter Antal⟨hoz⟩, hanem újra beadta a szebeni apácák közé [RettE 406].

hozzáadandó hozzátartozó (rész); (parte) aparţinător de ... ; hinzugehörig (Teil). *1852:* három Tyuk ketretzet készítettem, az három nagy vak ablakban minden hozzá adandóival Válustol három emeletes, égy égy Tyuk ketretz [Kv; SLt Vegyes perir. Máyer József ácsmester kezével].

hozzáadás kiegészítés; completare; Ergänzung. *1826:* (A) felebarátunkhoz tartozó kötelesség lévén hogy az halottak rendes idejökben tisztességesen temettessenek el ..., a' keresztyén eleink pedig e' végre ugy nevezett Kalandos czéhot[a] vagy is társaságot állitottak és ennek tagjairol, azoknak kötelességekről ... Articulusokat is irtanak, melyek ez uttal megvizsgáltatván megjobbittattak szükséges hozzáadásokkal megbővíttettek [Kv; EM XI, 373 a külső-közép-utcai Kalandos-társaság art. — [a]L. erre a *kalandos* címszót és szóbokrát]. *1830:* (Aranyos)székben az 1799dik esztendőben ... ki botsatott Kerűlő Rendelések .. tellyesítése és közönséges follyamatba valo hozatala olly hozzá adassál (!) ujjittatik meg, hogy a' mostani hoszszú Rovások hellyett, a' fenn irt Rendelésekben ki porontsolt hasitott Rovást közönségessé tevén, ennek edgyik oldalára, a' Contribuens a tett Summát, a' masikra pedig a' forintokot és xrokat mellyet ki fizettek fel vágattattni szoross ... kötelessegek(ne)k esmerjék Klmetek [AszLt 5533 gub.]. *1841:* megfogadtattak tehenpásztoroknak . Oly feltétellel, hogy mihelyest az üdő engedi s enni kap a marha, azonnal tartoznak kiállani, s ameddig enni kap, addig tartoznak őrizni azzal a hozzáadással, hogy ... mindenkor a fenn írt pásztorok által őriztessék a csorda [Taploca Cs; RSzF 201-2].

hozzáadatik hozzáfűzetik/toldatik; a se adăuga; hinzugefügt werden. *1662:* (A fejedelem) eleiben huszonegy conditiok iratának . . De a török császárral s portával való frigye megtartásárul valo harmadik conditiojához hozzáadatott vala[a] [SKr 642. — [a]Köv. a részl.]. *1833:* Midön törvénytelen ágybol született magzatok kereszteltetnek, ezen szó törvénytelen mindenkor hozzá adassék [Vaja MT; HbEk].

hozzáadjungálja magát hozzááll/csatlakozik vkihez; a se asocia cu cineva; sich jm anschließen. *1753:* azt hallottam hiteles emberektől, hogj Sepsi Széki Gidó falvi Vitalis Györgyis hozzá adjungálta magát, a kiis most Udvarhelyt Orbán Miklossal pengeti a vasat [Törzs. Simon Csobok jur. ass. sedis Kezdi kezével].

hozzáakad hozzákerül/jut; a ajunge la el/la ea; hinzugelangen/geraten. *1599:* Kaczia Pall huniadj . eztt valla hogy tudo(m) ifiu koraba leg elobe (!) hogy hozza akada az iozag az my az haznall ingo bingo marha voltt imide, amoda koltottuk de mj mostan sem tekozlasat, semj feslett erkolczett ne(m) tudgiuk[a], se Jozaganak el vezteset [Bh; BLt 1. — [a]Bamfj Giorgy-nek].

hozzááll 1. *átv* kb. rááll vmire, elfogad vmit; a fi de acord cu ceva, a accepta ceva; etw. annehmen, auf etw. eingehen. *1590:* Nagy Gergelj egyedil eskedgiek megis hogy en vagtam le az eò yneyit, beczyltessek megh, kez vagiok hosza Allani . . monda Nagj Balas, Azt hallom Gergely Batia . . hogj ram tartod az yneò vagast, En bizonj nem vaghtam, de eskedgyel megh, beczyltessek megh, en hosza Allok [UszT]. *1752:* ā Vitzeiek hozza állottanak az ökörnek Fizetesihez, ugy hogy a' helly[a] nekiek maradgyon [Vice SzD; Ks 39. XXIII. 3. 25. — [a]Az ökörnyúzás helye]. *1761:* a miket ki itélt a Tekintetes Nms Szék mindenkor hozza allani készek voltunk és vagyunk [Hsz; BLev.]. *1774:* mi ketten minden más po(sse)ssorok oda hivatott embereivel édgyütt mind kiki maga Urának kárát nem kívánván, igy felelènk, hogy mi semmi Limitatiokhoz hozzá nem állunk, s addig éppen ellene mondunk, míg ki ki közüllünk maga Urának meg jelenti [A.jára TA; BLt 12].

2. vki mellé áll, vkihez pártol; a trece de partea cuiva; sich jm anschließen/zu jm schlagen. *1604:* Tudom hogy mikor Kedej Peter el wesze, az harcz vta(n) rah talalek ecczaka mi(n)t ejfelkorban az Kedej Peter zolgayra, kerde(m) hul uagio(n) Kedej Peter mondak hogy ne(m) túdgiak, fogott el veznj . . . Az vtan tahagh rajok talalt Kedej Mihalj s mind hosza allottak, mellette voltak [UszT 20/130 Stephanús Vermes de Feóldúar, nunc in Kobatfalua nobilis vall.]. *1653:* Azért Marosszék is hozzá álla[a] alkalmasint Aranyosszékkel együtt, de nem mind. De Háromszék látván a pogányságnak rettenetes pusztitását, rablását, nem állának oda, hanem magokra más gondot viselének [ETA I, 80 Nsz. — [a]1603-ban a fejedelmi székre törő Székely Mózes mellé].

hozzáannektál (szóban) hozzáad/tesz; a adăuga (la cele spuse); (hin)zufügen. *1766:* Ditseri maga Processussat az A. eo Kegjelme, hogj az igen hellyes volt: erre fellyebb feleltem, itt penig azt annectálam hozza hogy ha hellyes volt is, tsak ugyan hellye nem volt; mert Métát nem kapott, azt penig erigáltatni most idö multul vagjon [Torda; TJkT V. 329].

hozzáarányoz hozzávet; a aprecia aproximativ; schätzen, annähernd zählen. *1586:* Durko Chizar Balintne vallia, . . . lattam hogy penzt olwasnak vala, vgmint 32, vagy 40 forint vala Ami(n)t hozza Aranzek [Kv; TJk IV/1. 550].

hozzáarányozhat hozzávethet; a putea aprecia aproximativ; schätzen/annähernd zählen können. *1591:* Kűn[a] Palne, Cathalin vallia Lattam Susannanal apro ezwst gomboczkakat valami ezwst kapczokat . . . Egi czomo pinztis lattam nalla, meli volt egi zaczkoba, vgimint hűz forint, ammikeppen hozza araniozhattam [Kv; TJk V/1. 181. — [a]Olv. Kún].

hozzábocsát belebocsát/enged; a lăsa să intre; hineinlassen. *1578:* eo kegmek Byro vram tanachyawal valazzon ketteot Az vraim keozzwl kik az tablan publice et Manifeste protestallianak hogy Miert Az varasnak szabadsaga es chyendez egyessege nem zenwedy hogy a Nemesseg keozwnkbe zallion, hogy eo kegmek is Az Nemes vraim vgy aggyak penzeket vala mely varasbely embernek hazara hogy semmykeppe(n) hozza nem bochyattiuk [Kv; TanJk V/3. 176a].

hozzábűvöl magához bűvöl/igéz; a vrăji pe cineva pentru a şi-l apropia; zu sich zaubern, behexen. *1639:* En egjeb büjös bajossagat nem tudom, ennek az Kallai Giü rkanenak, hanem mikor az szegenj Apamot hazza büueöle, az ganéjat aszala megh s azt atta megh innia az apamnak [Mv; MvLt 291. 188a].

hozzácsap 1. hozzáüt vkihez; a lovi pe cineva; (hin)zuschlagen. *1582:* Michael Nag' fassus est az Albertal valo haborusaghban ennyt tudok Zaz Georgh . . . megh zolita Molnar Albertot . . . Azon keozbe Zaz Georg hozza chapa a chakannal eg' Nehanzor Ez Molnar Albertis maga malmaba hozza chapa Zaz Georgheóz, es ez chapas miat el esek hanyatta [Kv; TJk IV/1. 30]. *1584:* Piroska Ember Antalne vallia, Hozzw Ianosne egy vizes ruhawal meg wte Zabo Martonneis vgy chapa ozta(n) hozza hogy vgia(n) megh tantorodek [Kv; i.h. 233]. *1599:* hogy ozton eózue menenek, lata(m) hogy Poliak marton ugy chapott hosza hogy az tollas siuegh ugyan megh lobbana az feòlde(n) kj esuen fejeben [UszT 13/106 Catherina consors nob. Imrę Veres de Ders vall.]. *1630:* Latta(m) hogj hozza czapa Banhazi Ura(m), Nagi Gergelihez, de nem üthete mert Szantaj Janos Deak Ura(m) veve fel az karjaual [Mv; MvLt 290. 196b]. *1745:* Csimponjer David kőzőlitvén az Felesége, az fejsze njelivel hozzá tsopot, az után a Czigányra ment garáznalkodni [Kersec H; Ks 112 Vegyes ir.]. *1796:* kiméne az ajtón, és mihelyt a' Kezéb(en) lévő Vasvillával magát oltalmazta volna egy Gyakával Gitzi Jósi hozzá tsapa, és egy újját ütése miat a' Birónak eltörte [Mocs K; Eszt-Mk].

2. (karddal) hozzávág vkihez/vmihez; a lovi pe cineva cu sabia; (mit Schwert) zu jm/etw. hinhauen. *1582:* Michael Nag' fassus est . . . Danchak Ianos az vczan fel megien vala . . . Ez keozbe megh foga eg kek-

bely legeny . Es monda . chak the kellez vala, od (!) magad Neste lelek kwrwafy mert Mayd megh chiaplak egzer, latham mingiarast hog eg Mezitelen kardal hozza chapa [Kv; TJk IV/1. 100]. *1603:* Aztalos Martonne Martha Azzonj vallia az Nemet hogy lata hogi az zabliaia az feoldeon vagio(n) fel ragada, s vgy chiap vala be velle az ablakon Berzetinel egy kis vezeochike vala, wte vagy haromzor velle s az Nemet ne(m) vewe trefara, hanem hozza Chiapa Berzetihez [Kv; TJk VI/1. 707]. *1644:* Kerekes Balas fianal szablia vala s hozzais Czapa az szekelj legenjhez [Mv; MvLt 291. 412a]. *1768:* Kenderesi János vram ... azomb(an) ragadá a kezib(en) lévő fejszét, és vága a hálo kőtelihez, én pedig fére rántám a kőtelet ujra hozzá tsapván ell is vága [Tóhát TA; JHb XI/22. 14-5].

3. *~ja magát* hozzááll, hozzáadja magát vkihez; a se ataşa de cineva; sich jm anschließen/hingeben. *1771:* A múlt octóberben gr. Teleki Károly urat a Wrancsics nevű szakácsa .. megölte volna, ha nem superveniált volna egy szolgája. Kinek is most kiment törvényből hogy elüssék a fejit. Ehhez becsületes embernek, Bonis Jánosnak, egy leánya hozzácsapván magát, anyja, bátyja akarata ellenére hozzáment [RettE 261].

4. hozzá/nekiütődik/vágódik vmihez; a se lovi (de ceva); an etw. anschlagen/prallen. *1818:* Ezen folyo esztendő Augusztus holnapja közepe táján egy Tutajjal Kereskedő Tutajos gazda tőbb mint ezer szál deszkát tőkénként Tutaj formába öszve kötvén ezen rendfelett nagy Tutaját másod magával a vizen lefelé kormányozván, midőn éppen ezen Hadrévi határon az Aranyos vizén fen állo egy igen hasznos lisztellő Hajos Malmamhaz érkezett volna, nem tudom, a viz kicsinysége miatt, vagy szántszándékkalé? vagy pedig hihetőbben, nem birván másod magával rend felett nagy Deszka Tutajával, ugy hozzá csapott irt Malmamhaz, hogy az azon Szempillantatban izre porrá törettetvén a vizen el szorva darabonként el ment [Hadrév TA; TLt Adm. ir. 1527].

hozzácsapkod hozzávagdos; a lovi în repetate rînduri (cu sabia); öfters (mit Schwert) hinhauen. *1638:* monda az Cziszar Inas hogj io leszen ha enis most jokat Czapok rajtad, s monda Szabo Ferencz Ura(m) hogy Czaphacza (!)[a] bizonj megh latom, s azonba(n) czak ki ranta az mezitelen kardot az Cziszar Inas az hona alol, s hoza kezde czapkodni [Mv; MvLt 291. 122a. — [a]Olv.: csaphatsz-e v. csaphatsz-sza?].

hozzácsappant hozzácserszint/kattint, hozzákeccint; a apăsa pe trăgaci; hinknacksen/knallen. *1632:* Niuzo Giurka az puskat hozza czaponta, talam kezeris (!) czapontotta hozza az puskat de soha el nem süle, hanem az uta(n) kardot ranta [Mv; MvLt 290. 70a]. *1638:* mind erre fele az varas fele kergetek azt az kerekes balas szolgaiat, s megh szeőcz Istua(n) az puskat egi Czer (!) hozza czaponta, de akkor el nem süle, azutan masodszoris hallam hogy hozza leöue, az puska roppanasat [Mv; i.h. 291. 149b]. *1688:* egj eo Felsege Vitézi kőzzűl a puskajat hozza csapontotta, hogy el nem sült pofon dőföt [Kv; UtI].

hozzácsappongat hozzácserszegtet/kattintgat, hozzákeccintget; a apăsa pe trăgaci de mai multe ori; öfters hinknacksen/knallen. *1780:* Nem hogy meg akarta lőni ő Nagysága Hoszszu Lászlot, és hozzá tsappongatott volna : de még tőltve sem volt a' Pistalya ő Nagyságának [Buza SzD; LLt Csáky-per 113. L. 20].

hozzácsaptat hozzácserszegtet/kattintgat, hozzakeccintget; a apăsa pe trăgaci de mai multe ori; öfters hinknacksen/knallen. *1728:* hozza csaptatá Sorban Mihok az puskat illyen szoval Lántzos menkő teremtette [Altorja Hsz; HSzjP Radulj Bokorné Kapitan Borbara (25) vall.].

hozzácsatolt hozzákapcsolt; anexat; angeschlossen, an etw. angegliedert. *1864:* IX-ik Dülö Gátfö 's hozzácsatolt reszei szántóföldek. X-ik Dülö Kisvölgyhát 's hozzá csatolt része Kilyén útja déli része szántoföldek [Alfalu Cs; GyHn 20].

hozzádöf hozzábök/szúr; a împunge/îmboldi; hinstoßen. *1760:* azon a Török meg haragudván késit ki rántotta ugj döföt hozzá hogj ha ki nem ugrot volna elöle roszul járt volna [Mezőrücs TA; Ks]. *1771:* a férjem beszellette, hogy Nagy Josefné, Anuczával[a] miképpen mentek reája Eczaka is hogy hozza is döfföt volna a konyha késsel [Dés; DLt 321. 35 Eva Szánto Georgii Hancz cons. (37) ns vall. — [a]Varázslással, boszorkánykodással gyanúsítottak]. *1784:* Széjes Jósef fut elé egy vas villával s azonban Iljes Istvánis oda érkezék Szejés Josefis meg fordula és Csáki Györgyhöz hozá döfe azon vasvillával meljet meg ragadván Csáki György kivön a Széjes Josef keziböl [Béta U; IB. Agilis Kisseb Széjes Istvánné Gál Anna (30) vall.]. *1807:* hozzáis dőfe a' nálla lévő páltzája betűivel[a] az Exponenshez [Tarcsafva U; Pf.— [a] Értsd: bütüjével, azaz végével].

hozzáédesedik hozzászokik vkihez, megkedvel vkit; a se obişnui cu cineva, a îndrăgi cineva; sich jm angewöhnen, jn liebgewinnen. *1851:* lenne oly jo, és szerezne égy el nem romlott jo léánykát előre, 's azt hozná is el magával, hogy az Öreg édesedjék hozzá, 's ezís kőtelességét tanulná bé karácsonyig [Kv; Pk 7].

hozzáegyenget hozzáigazít; a potrivi/ajusta la ceva; an etw. anpassen. *1674:* Folthi Kato szamara hogy az kek viselt szoknyajat beszterczen be szektek es veres barsony vallatis hogy hozza igyengettek adta(m) az szabonak de 40 [Beszt. körny.· Törzs].

hozzáépít kb. (földhöz irással) hozzáfoglal; a alătura (la un pămînt prin defrişare); (durch Rodung ans Feldstück) angliedern/schließen. *1592:* Irtasat megh veotte(m) az Domokos Mihaly arwaiatwl, Ezt az falw Erdeiebwl foglalta volt, megh eddigh mi nallwnk szabad volt ell adni az ky az falwiebul foglalt Seott az mellet ahoz mi nagiot Eppitetteonk hozza az falw Erdeiebul megis Ganeioztam azt en nappal eppitette(m) nem Eyel mind eddigh sem ellenzettek rolla, vagión hwz eztendeie hogy eppitette(m) s biro(m) [UszT].

hozzáérkezhetik ráérhet vmire; a putea avea timp pentru ceva; zu etw. Zeit haben können. *1578:* minden heleket ki⟨k⟩ retnek walok wolnanak, megh yarion, megh lasson, es a midön hozza ękezhet tǫwissektol es egyeb hazontalan faktol megh tiztichon, hogy a midǫn ydeie

lezen, elegendeö Zenath takarhasson rolok [Kisfalud AF; OL. M. Kamara Instr. E-136 Inreg. Fasc. 34 Fol. 104-6 V. Kovachoczy ut. Mathias Niary gondv-höz]. *1598:* az Tiztwiseleoket intik ew kegek hogi ekedigh walo gondwiselesekteol megh ne zewnnyenek, hane(m) zorgalmatos vigiazasok legie(n) hiwatalliokban mind addigh migle(n) ew kegmek az wyaban walo valaztashoz hozza erkezhetnek [Kv; TanJk I/1. 307].

hozzáérkezik ráér vmire; a avea timp pentru ceva; zu etw. Zeit haben. *1602:* minden nap io reggel eot orakor harangoztassanak, es igy az Jsteny tiztelet kapw nytas eleot veghez mehet, annak vthanna minden az rabotosagahoz es keze munkajahozis hozza erkezyk [Kv; TanJk I/1. 425]. *1631:* mikor epitettek Halom Kata az Uraual az hazat . a felesegenek mondotta mi magunkis penigh neha mikor hozza erkezünk tapogassuk [Mv; MvLt 290. 59a]. *1632:* Vram submittaluan magamat annak hogi ualamikor kd hozza erkezik es terminust praefigal ertelmes emberek itiletire kez uagiok az kuztunk ualo difficultassoknak el igazitassat tamasztani [Kv; Ks 41. D. 21 Lad. Bornemisza lev.].

hozzáesküdtetik (alattvalóként) vkire/vki iránt való hűségre feleskettetik; a-şi da jurămîntul de credinţă faţă de cineva (ca supus); vereidigen. *1662:* Rákóczi[a] fejedelem nem nagy munkával végbevitte vala, hogy Barcsai[b] mellől elállván, az ország ismét mellé állana, és úgy maga is a fejedelmi conditiokra megesküvén, az ország is ugyanazon gyűlésen, akik jelen volnának ugyanott, az otthonvalók pedig székes helyeken bizonyos napra hozzá eskünni rendeltettek s esküdtettek vala is [SKr 500-1. — [a]II. Rákóczi György. [b]Rákóczival szemben a török porta kívánságára 1658-ban fejedelemmé választott Barcsai Ákos].

hozzáesküszik (alattvalóként) vkire/vki iránt való hűségre feleküszik; a jura cuiva credinţă (ca supus); (als Untertan) den Treueid leisten. *1662:* Rákóczi fejedelem . maga is a fejedelmi conditiokra megesküvén, ... az otthonvalók pedig székes helyeken . hozzá eskünni rendeltettek s esküdtettek vala is [SKr 500-1. — A teljesebb szöv. *hozzáesküdtetik* al.].

hozzáfér 1. hozzájut; a ajunge la ceva; zu etw./dazukommen. *1573:* Minek Eleotte meg Kakas Andras az teob vraimal az feyedelem haragiaba Nem esset volna Meg azkor kezdet volt Hennig Iakab vt Iarast kerny Kis Antaltwl ... Az vtan oztan hogi Kakas Budosoba esset volt valamint fert hozza es valamint chinalt Iarast Hennig az Kis Antal kerten be [Kv; TJk III/3. 186 Zekeres Iacab vall.]. *1602:* mikor legh elózer Arúba wetette wolt az szegeni Cato az hazat, ieót akkor oda Peter Deak kerte, Az vtan hogy meg wette wolt Cybere Balint, oda Jeówe s az aiton kj tewe ... azt mo(n)da hogy ne(m) engedi senkinek hane(m) ha hosza fer az Aruaktúl eó weszi megh [UszT 16/73 Catherina Consors agilis Georgy Nemet inquilinis vall.]. *1773:* (A dajka) szerette az italt, mikor tsak hozzá fért, a pintzetokbali üvegekböl is sokszor láttam hogj bort ivutt [Selye/Magyaros MT; BetLt 7 Judith Sinka (14) vall.]. *1811:* Tegnap az Asztalnál égy Sajtot kezdettünk, Nem győzte Páter Schatz[a] eléggé ditsérni, (: Kár, hogy az egér-is hozzá tudott férni :) [ÁrÉ 75. — [a]Jegyzetben: Az Árokalyi Lutheranus Pap Tiszt. Schatz Mihály Ur].

2. *1723/1761:* Igen is hozzá fér az exceptio ezen Causáhóz, mert ha az A eö kgylme az en Praedecessoromat in Jus atrahálta, kiis ki halván az Causából ezt ream Condescendáltatta, meg kell hát nékem látnam, ha mind a Certifica(ti)o, mind a Condescensio l(e)g(iti)mo modo lött è [Ne; DobLev. II/329. 13a].

hozzáférhet 1. hozzájuthat; a putea ajunge la ceva; dazukommen können. *1588:* hogiha jeöue(n)deöbe az tellyes házat Somogy Andras el adowa tenne tehat mindeneknek eleotte tartozzek az eö Battyát Zabo Demeterth velle meg kinalny es azon Penzen ferhessen hozza az fele rezhez tudni illik Zaz tiz f(orin)tan saiat penzen [Torda; Pk 2]. *1775:* kegyelmed ö kegyelméhez[a] már Circiter három Esztendöktöl fogva járt s biztattais, hanem Sub spe futuri Matrimonii defloralta el is vette volna, ha a kegyelmed Annya nem ellenzette volna, Söt ... Hogy Annyátol hozzā nem férhetett kegyelmed hogy el végye, ket emberséges Ember által jártatta, s probálta a' békesseget [Usz; Borb. — [a]Ti. Máthé György Sófalvi Katalinhoz]. *1796:* Dosa Ádám ur ... Bernád Ersébeth Aszszonyt törvenyes öszve esküvés általis el akarta venni hites feleségének, de Testvér Báttya ... ellent tartása miá hozzá nem férhetett [Lukafva MT; DLev. 4. XL. A].

2. közelébe férkőzhet; a se putea apropia de ... ; an jn herankommen können. *1614:* (A mv-i kastélyvár) fundálására az sok kóborló ellenség miatt nappal csak hozza sem férhettünk, hanem egy éjjel szép holdvilágon elfundálúk (!)[a] [BTN 50. — [a]1602-beli eseményre von.]. *1771:* annyi erdeje vagyon Batrinanak; hogy magak soha bizony meg nem emésztik, másak pedig az erdejeknek hasznát nem vehetik, mert nintsen ollyan hellyen, hogy valaki az ökreivel hozzá férhessen [Redulest H; Ks 93. XIX. 6].

hozzáfog 1. hozzákezd; a se apuca de ... ; beginnen, in Angriff nehmen. *1585:* hogy meg tiztitatuk, attunk harom kadiatol f 1 ... Item miert hogy kylemben hozza nem foganak attúnk nekik kostra d. 40 [Kv; Szám. 3/XIX. 27]. *1647:* Mense Aprilis 23 die Követtem fel az Remeket, Isten Kegyelmessegiböl fogtam hozza 24 Aprilis [Kv; ACJk 65a]. *1681:* a' vetíshez az I(ste)n kglmiböl darakasan hozza fogta(m) [Körtvélyfája MT; BálLt 1]. *1731:* A szölömunkahoz meg nem fogtam deh hozza fogok minden oran [Varsolc Sz; Ks 83 Dacz Peter lev.]. *1767:* Mikle Vaszilia ... meg engette a mig jobban el válik dolgunk had kaszáljam, s ugy fagtam hozzá [Kettősmező Sz; JHbK LIV/9. 9]. *1774:* Negy nap kezdettük 'a szüretezést, mert én valamivel elsőbben fogtam hozzá [Szentdemeter U; LLt Vall. 36]. *1798:* minek elötte a' Cincus vonáshoz hozzáfogtak volna, azonis meg edgyezének a' melly nyílnak a' végin kinek Cincussát ki huzzák, azzal elégedjék meg [Illyefva Hsz; BLt 2]. *1832:* Ha öszve vetnök az idei Vásznat a Tavajival — ugy egy csep Zsimbelödés sem lenne — Hozzáis fogtak a Fejérèteséhez — de elvitetvén ö Nga — kinem fejérítödhetett eléggé [Torda; IB. Demény János udv. tiszt lev.].

2. ráemel/fog vkire (kést, puskát); a ridica (cuţitul, arma) asupra cuiva; (Messer, Gewehr) auf jn anlegen. *1634:* Varga Andras ... hozza foga az puskat, es Agos-

ton Janos bele indula Varga Andrasnak ... es az puska roppana, mingiarast felre dole [Mv; MvLt 291. 30b]. *1644:* Elegge szidak egjmast az kest(is) hozza fogta vala Csizar Andrasne Geóreógnehoz [Mv; i.h. 430b]. *1724:* Egyiktül is másiktúlis hallottam, h. a Feleségéhez Pekri Ur(am) a késtis hozzá fogta [Szentkirály MT; BK].

3. kap rajta; a profita (de); zulangen, anpacken. *1586:* attam vala kegdnek Egy Zena Rethett en az en Rezemelys mynd az Egez falwtt megh kenaltam, de Senky hozza Nem foga [Bethlen SzD; Ks 42. B. 20]. *1602:* Neb Mathyas vallia ... Akartam el Adny azt az boromat eo magat Zekely Leorinczetis kenalam megh velle egy nehanzor de Nem fogot hozza [Kv; TJk VI/1. 571].

4. rááll, vállal vmit, vállalkozik vmire; a se angaja; sich zu einer Sache entschließen, etw. unternehmen. *1597:* bezelgetenk egimassal az Arwanak ki lenne gongia wisseleoie ... mondo(m) ezt hogi ha ferfi wolna vgi talam inkab hozza fognek, de az leanzo Azzony ember baya, en pedig ha lehet gazdam azzonnak bajt nem zerzek [Kv; i.h. 66].

hozzáfogat hozzákezdet; a dispune să se înceapă ... ; in Angriff nehmen lassen. *1689:* Quartas Stenczel András Uram mindgyárt fogasson hozzá, ... a' Collegiumban lévő ruinaknak epitésekhez [Kv; SRE 2]. *1725:* ezen árok ásásához ... hozza fogatott volt és ásotta [Türe K; Told. 28]. *1730:* Mostan hozzá fogattam a Malom Csinaltatashoz [Varsolc Sz; Ks 99 Datz Péter ub lev.]. *1796:* A Tőrők Buzás Kashoz halnap hozzá fogatak és a mint Nságod méltaztatatt parantsalni veszőb(en) még tsináltatam [Koppánd TA; GyL. Csia Moses lev.]. *1801:* én Tantsra még érkezvén majd, meg halék Csudámb(an) hogy ... ègy Czigány sintsen athan hogy az aratāshaz kezgye(ne)k. hanem osztán Komlodrol az Czigányakat haza hozatám és az Aratáshaz ugy fogatek hozá [F.zsuk K; SLt 17 Margitai János P. Horváth Ferenchez]. *1836:* A' Malom reperáltatásához is ezen a' Héten hozzá fogatok [Vécke U; Ks 101 Varga György lev.].

hozzáfoghat hozzákezdhet; a se putea apuca de ..., a putea începe; in Angriff nehmen können. *1677:* Az dánfalvi határon találtatik kő bánya, melynek colalasaban ez az observatio: Valahol az bányászok az vas követ itélik, szabadoson hozza foghatnak és áshattyák [CsVh 61]. *1697:* az ipitishez most hozá nem foghatni mivel rajtunk a sok dologh [Szilágycseh; BK. Kűmíves Gergely Bethlen Gergelyhez]. *1700:* Hogy ha penig kőszűlűnk valamellyik ezen Cserét violálná Tehát addig Semmj uton modon, Sőtt Tőrvénnyelis hozzá ne foghassan az mig az fell bonto féll az másiknak más fél száz magyar forintokat nem déponáll [Pókafva AF; JHb XXV. 39]. *1796:* A tapasztáshaz pedig míg a Szilva szedést el nem vegezzük addig hozza nem foghatunk mivel tsak a Czigányokkal szedetem a szilvát [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.].

hozzáfogható vkihez hasonlítható; de o seamă cu cineva; seines/ihresgleichen. *1766:* A szegény Berki László is megholt. Ez olyan hegedűs volt, hogy hozzáfogható ezelőtt 30 esztendővel nem volt [RettE 204].

hozzáfoglal a lipi, a ocupa adăugînd la ; an etw. angliedern/schließen. *1744:* Eltető Vr(am) egj nehány Eke barázdányi földet Kőlesnek fel fogott volt, és ... az Erdőtis hozzá foglalta, s- valami irotvánnya is vólt egy Makové nevű Sellér(ne)k ... aztis vélle együtt el foglalta őtet ki hajtván belőlle [Szentegyed SzD; WassLt].

hozzáforgat ? kb. megvádol vmivel; a acuza cu ceva; anklagen/schuldigen. *1590:* Azert az dologerth Mikor az falus Biro elejbe keöltönk volna, hosza forgatam hogy az chówa Ellen el jarta, azt monda hogy azon az felliel megh Jrt Eöreksegen eö nem Jarth az Vtan hogy megh chówaltam Aztis hosza forgatam hogy En nekem tisztessegem elle(n) szolt hoszúnak mondott [UszT].

hozzágyak hozzádőf/szúr; a împunge/îmboldi; auf ihn/sie etw. (hin)stoßen. *1574:* Zeoch gĕrgy Azt vallia hogi ... Archwl Ieo egi Ember Rea Mezitelen hegesteorrel hozza gyak az teorrel [Kv; TJk III/3. 357]. *1584:* Peterdj Balas vallia zaiabol hallotta(m) ezt Kun Balintnak, Míkoron engemet vgmond Desy Jstwan meg lesset volna es ream tamadot volna, Akkor en el futama(m), hane(m) ozta(n) hogy oda Iutek vgy wthem hogy Mente(n) el essek, hozzais giakek az dardaúal de az vas hat kj eset volt a' dardabol [Kv; TJk IV/1. 203]. *1585:* Catalin pap peterne vallia Amaz legheniek nem veowek trefara hane(m) vizza terwen chak hamar hozza Giakanak Desy Ianoshoz, es igy leon a' gyakas miat halala [Kv; i.h. 524]. *1597:* Reodi Warga Martonne wallia halla(m) hogi az Azzony mind awal sirata hogi az vra eolte megh az giermeket ... az zabliawalis hozza giakot [Kv; TJk VI/1. 41]. *1633:* Somliai Gaspar Vram loua hatan ůluen, Iůů uala eginehani louas elót ... Tordai Peter all uala az Tornaczban, hozza haita Somliai Gaspar az Cziakannial megis talala melle(n), Tordai Peteris be futamodek az hazaban, Somliais le ugrek louarol, az szabliaual hogi megh nem uaghata hozza giaka az aytoba Tordai Peterhez [Kv; RLt 1 Nagi Ianos alias Varga (26) vall.].

hozzáhagyott felhatalmazott; împuternicit, autorizat; er/bevollmächtigt. *1650:* monda az Azzonj Szaz forintert nem adom, hanem teöbbet adasson keld, monda ahoz hozza hagyot nem vagjok [UszT 8/64. 35a].

hozzáhajigál megdobál; a arunca în ... ; bewerfen/schmeißen. *1584:* Luch Gergelne vallia, Tartok egy leankat be Ieowe Nagy Iedwe S monda, Azoniom Iay Nem tudom my vala az Ablak Alat, addeg zolita(m) hogy fel Alla, mert hozzais haigalek, Es hat eg kek palastos vęn Azzony [Kv; TJk IV/1. 246-7]. *1736:* az Incta Az Edes Annyát kurvának és Boszorkányn(a)k kiáltotta 's meg-rángatta 's hozzá hajigált [Dés; Jk 202b].

hozzáhajít 1. feléje/hozzádob/dobál; a arunca spre/în ; auf jn hinwerfen/schleudern. *1573:* Lakatos peter fassus est ... Jwtta oda Thamas deak es kezebe vala egy chwpor kybe bor vala ot adig Tantorga hogy az bortt mind feyemre búrita Es ezt lattvan az drabantok meg zydak es zekerczewel kezdenek hozza hagitany [Kv;

TJk III/3. 145]. *1592:* Peter Pap Azomfalui ... vallia .. ket legeni megh zolita engemet es velem akaranak haborgani: Mikor ezt Balint Mihali megh latta volna monda nekik hogi nem hattok beket az papnak. Swket Tamas ... egi hus vago bardal vgi hagita hozza hogi Mihalj az keppel alig vehete fel az haytast [Kv; TJk V/1. 280]. *1606:* osuat Janosne hozza hagita egy chútakkal Jmreh Lúkaczhoz [UszT 20/203 Brittannús Jmreh de Kis Kede vall.]. *1629:* hoza hajta egj darab dezkaval es az fejet talala [Mv; MvLt 290. 146b]. *1680:* asztis látám hogy űteo Gyorgy hozza hajta Killyeni Mihályhoz egy baltaval de nem tudom találáe [Kilyén Hsz; BLt]. *1746:* Étető Ferentz Ur(am) ... hozza hajtatt az marhához [Szentegyed SzD; WassLt Dengelegány Thódor (35) jb vall.]. *1826:* A felperes, hogy az alpereshez hozzáhajtott, nem tagadja [F.rákos U; RSzF 275].

2. *ts* nekihajít vmit; a arunca ceva asupra cuiva; etw. gegen jn (hin)werfen. *1573:* Zeles gergel azt vallia hogi arwltatia volt az Bort, Ez peter Eleosser egi Mertek Bort Mind Zelel hintet ely az hazba, kyert meg zolitiak az Bor Iwok, Azomba megis zitta kwrwazta lelkeste eoket Peter hozza haitia Zalay Istwanhoz az Merteket de Nem talalya fely vgranak es egybe elegednek [Kv; TJk III/3. 202]. *1599:* ozto(n) Veres Leörinchneis ytę egyzer egy feize njellel fúlo Mihalt esmet hosza hagyta a' feize njelet [UszT 14/27 Catherina Consors Nobilis Nicolaj Fúlo In Ders vall.]. *1631:* Nagj Mihaly eözueis czapkoda Filekiuel, az kardal, az Czakantis hozza hajta Nagj Mihaly s ugj mene ozta(n) Fileki az biro Uram hazahoz az Czirkalokert [Mv; MvLt 290. 243a].

hozzáhívat magához hívat; a lăsa să fie chemat la el; zu sich rufen lassen. *1580 k.:* forro kalára Azzoni nehai vytezleo Illiessy Kozmane Nagy beoleoni megeskwt es azt vallia hogy mikor Illiessy gaspar bwdosek vala az bekes hada vtan engemet eggiwe hozza hiwata az vrmeossy erdeore [Bölön/Miklósvár Hsz; HSzjP]. *1653:* Tudom azt hogy Ozdi Thamás kért azon engemet, hogy Oláhokat szereznék neki az kiktől poraranyat vehetne ., ezeket hozzá hivatta velle Ozdi Thamás, halat főzetet nekik megh vendeglette Ozdi Thamás [Gyf; CartTr II Baló László udvari íródeák kezével].

hozzáhúz 1. vkire (támadólag) ráemel vmit; a ridica ceva asupra cuiva (atacîndu-l); auf jn etw. angreifend anlegen. *1573:* Magiary peter ... vallia Botos Marton es chiuka Mathias vonznak volt egi karot egimas kezebeol .. Azomba ely zalaztia Matias az karot hatra Essik, Marton hozza huzza az karot hogy wsse, De eo meg zolitia hogi Ne Bancha az tyzedest [Kv; TJk III/3. 228]. *1585:* Biro Mihaly ... vallia mikor megh Adak á chakant áz Jffiunak, ketzer hozza huza á chakant Kelemenheóz, de Nem wthe [Kv; TJk IV/1. 476]. *1592:* Borbeli Mihali vallia latam hogi az villat hozza huza Tamashoz Nyreo Istuan de meg nem wte [Kv; TJk V/1. 260]. *1638:* latam hogi taszita Andras a monartt a monaris hozza huzta vala az fejszet [Mv; MvLt 291. 166b]. *1650:* hoza huza az puskat lakatos Istuanra Kando Mihaly [Szu; UszT 38c] | latam hogi edgik kezewel az Jobagia megh fogta vala, es az masik kezeuel Hoza huzta vala útólegh az 'feket hogi úse [Keresztúrfva U; i.h. 8/64. 64]. *1698:* fel vevé a szekerböl a' pálczát hezza huzá, de hozzá nem ūte [Szászfalu Hsz; HSzjP Bajolo András (30) jb vall.]. *1762:* Rácz János elé vőn egy Nyír botott és hozzá huzá Istok Ferenczhez [Bereck Hsz; i.h. Bíró Péter Csomortáni (24) pp vall.].

2. *kezét ~za* kezet emel vkire; a ridica mîna împotriva cuiva; sich an jm vergreifen. *1568:* Martinus Simon, Joannes Veres . fassi sunt pariformiter, hogy ezen mond brassai Janos, hazuc bestye veren termet, arulo kurafiaul, benne, es ezen kezetys hoza huzta volt brassay szǫch mihalhoz [Kv; TJk III/1. 218].

hozzáhúzás (vkire való) kézemelés; ridicare mîinii (împotriva cuiva); Handanlegen (an jn). *1573:* Nyreo Janos .. vallia .. Mond arra Tompa Istwan te Bestie kwrwaffy zebbenis zolhatnal Nekem annal, Mond Nyreo Andras Nem Mond vra(m) Azt Mert nem Annak hinak engem, Mond esmet Tompa Istwan ah Bestie lelek kwrwaffy hat megh velem pantolodol, kezd zekerchet kerny hogy verye ... De eo ez vallo semy kezy hozza huzasat Nem latta Nyreo Andrasnak [Kv; TJk III/3. 77].

hozzáigazíthat hozzátaláltathat; a putea potrivi la . .; an etw. anpassen lassen können. *1595:* Ez közületkort meg hagya Biro Wram hogy ismeg Daarat czjnaltassak az Nemet Molnarnal: ... az Molnarok nehezen müüelek, miert hogy nagy múnkáual ígazjthatnj hozza az Malomkőúeket [Kv; Szám. 6/XVIIa. 207 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

hozzáígéri magát házastársul ígéri magát; a promite/declara că îi va fi soț/soție; sich als Gatte/Gattin erklären/zusagen. *1625:* az J ... halalos betegsegeben eskűuesel fogatta hogi lassak hozza es ha megi Jogvlj engeömöt Jstennek tőruenje szerent el ueszen, enis hoza Jgertem uala magamot ... Jmar mjuel latom hogi sem Istenet sem Lelket nem tekentj azt keuanom Jn fydelitasban maradgion, az felet diomon keuanom convincaltatny [UszT 25].

hozzáillendő vkihez/vmihez illő/találó; care se potrivește cuiva/cu ceva; zu jm/einer Sache gebührend/passend. *1592:* Merai Tamasne, Anna azzoni vallia ... veot volt egi Granat mentet, egez granatot, vram megh Inte rolla, hogi nem hozza Illendeo ruha volna az neki Inas voltara, ne talam megh fogna errette bűsulni hanem vinne vizza [Kv; TJk V/1. 244-5]. *1694:* vagjon a' mólnár ház ... Ablaki vannak hozza illendők nro 3 [Sebesel AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.]. *1761:* Tudjaé a Tanu hogy Kováts Péter Ur(am) és hites társa ... magok ... első szülött Léanyokat ... MBándi házaktol emaritalták, azon alkalmatossággal drága ezüst gyöngy és hozzá illendő köntősökkel tisztességesen emaritaltak volna ? [Msz; MbK IX. 28]. *1802:* (Ilyés Györgyöt) a' mig, inaskodik hozzá illendő köntőssel és lábbelivel tartozzanak eö Nagyságok tartani [Ne; Incz. XII. 1a].

hozzáillet hozzáilleszt/találtat; a potrivi la ... ; anpassen. *1648:* latua(n) szöleombe(n) eset sok karomot ... az veszszeöt hozza ilettwk az szeöleomben es hozza illet kerdue(n) teölle hogi hol ueötte, ket uton jart feleletib(en) egyszer azt monta hogy az Annia szöleöjebeöl hozta, masodszor azt mondta hogy az maga szeöleojebeol metelte [Kv; TJk VIII/4. 292].

hozzáillik talál hozzá; a se potrivi cu/la ceva; zu etw. passen. *1648:* latua(n) szöleombe(n) eset sok karomot ... az veszszeöt hozza ilettwk az szeöleomben es hozza illet [Kv; TJk VIII/4. 292. — A teljesebb szöv. *hozzáillet* al.].

hozzáirányoz hozzávet; a evalua/calcula; berechnen. *1636:* Igy, az mint hozzá irányzok, az irott Gradualt negyed részenyinél többel öregbitettem [ÖGr Aj.]

hozzájár kb. hozzá/rásujt; a lovi în cineva; auf jn schlagen/hauen. *1680:* Latám aszt hogy mikor az veszekedés vala egy Landza s egy szántatlan rud valoban hozza jár vala Killyéni Mihályhoz ..., le verek az földre Killjeni Mihalyt [Kilyén Hsz; BLt 3 Török Mihály (46) pp vall.].

hozzájárul 1. hozzáadódik/tevődik; a se adăuga; hin(zu)gegeben/getan werden. *1764:* (A) fassiois oly scrupulust causal, hogy egészszen kéttségben hozza az Novizánsnal valo lehetőségét azon pénznek az Biro elött hozzá járulván az is, hogy ily hoszszas üdöktöl fogva soha nem kérte adosságát [Torda; TJkT V. 210]. *1813:* Nemes Háromszéki Körösi Csoma Sándor tanitványunk eleitől fogva ... eggy volt mindenkor a' leg jobbak közül. Hozzá járul ehez szelid és jambor természete, becsülletes maga viselete, és szép erkölcsi karaktere [Ne; NyIrK XII, 137]. *1832:* Ha én a cselédek gabonája takarittasát eztendeig ugy vínném, mint ahogy most parantsoltatik (: hozzá járulván még a mosatás is melyel sok elapad :) ugy minden bizonyal eztendő végével ott lennék — hogy egy xr fizetést sem kaphatnék ki [Torda; IB Demény János tt lev.].

2. beleegyezését/hozzájárulását adja vmihez; a-şi da consimţămîntul la ceva; mit etw. einverstanden sein. *1671:* Végeztük ezt-is egész Országul, járulván hozzá a' Nagd Consensussa, hogy ab anno 1657 ., amely Jobbágyok földes Urok alol el-idegenedtek, azoknak Reductiojában illyen mód observaltassék[a] [CC 57. — [a]Köv. a részl.]. *1853:* meltoztasson .. a' dolog állásárol ... egy saját kebeléből ki nevezendő, 's az én, vagy e' végre megbizando személyesem' kőzbejőtével a' hely színén szemlét tartando Bizottmány által meggyőződve, — annak végrehajtásához ... hozzájárulni [Kv; Pk 3].

◇ **Szk:** *a tanács gráciája* ~ kb. a tanácstól kegyelmet nyer; a fi graţiat de sfat; vom Rat begnadigt werden. *1736:* Minthogy in Anno 1719 ... Dési Nagj István kováts, Őrdőg Adta 's Teremtettével káromkodott vólt, 's akkor Corporalis poenával nem lualtatott vólt .. in Anno 1735 Comperiáltatott Jó Istenét hasonló káromlásokkal meg-bántani tettzett azért, hogj most elsőb(en) Corporaliter poenáztassék .. a Piatzonn, mások példájára, Tiz Páltzakkal száz ütéssel . Elsőb(en) pedig mig e lenne, kővet feje felibe emelvénn kiálttsa, hogy halál lőtt volna fejénn, ha a T.N. Tanáts Gratiája hozzá nem járult volna [Dés; Jk 215-6].

hozzájárulandó hozzáadandó/teendő; de adăugat; hinzuzugebend. *1819-1820:* Tekintetes Váradi János urnak néhai ... Dobolyi Joseff ur patikai orvasság árraba 15 Rftal . tartozván az iránt Successor admonealtatván és certificaltatván ..., annak az hozzá járulando költségekkel edgyűt léjendő fel vételére Magistratualis assessor Tott. Veres Mihály Ur ki rendeltetett [Ne; DobLev. V/1037].

hozzájárulhatás hozzájuthatás; posibilitatea de ajungere undeva; die Möglichkeit des Dazukommens. *1842:* tsak nem merőben tőnkre tétetett, és igen is kevés részetskét ki véve, a' melyet a bajosabb hozzá járulhatás tarthatott meg igen is el pusztult Erdő [Gyalakuta MT; EHA].

hozzájut 1. szerez vmit, szert tesz vmire; a procura ceva, a face rost de ceva, a pune mîna pe ceva; zu einer Sache kommen, sich eine Sache verschaffen. *1595:* A Ris kassat most ne(m) kaphatnj: Dragais feletteb: Tisztessegesb penig az Dara, az Kölös kassanal; És maid olczobanis jútunk akkor hozza, hogy ne(m) az kassahoz [Kv; Szám. 6/XVIIa. 207 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1614:* Zent Anna Ezt Balassy Mihaly V. birja eppen Igy jutott hozza, az ott valok el attak uolt az falut az Vassarhelieknek, magok penegh az varosba mentek laknj Balassy Mihaly Vram azoktol vótte megh [Szentanna MT; BethU 47]. *1641/1701:* osztán sok faratsaggal penzünk utan juttunk hozza [HSzjP Gregorius Veres de Dálnok (50) ns vall.]. *1748:* ehezis tsak alig juthatánk hozzá (: értvén a Kolosvárrol hozott jokat :) és talám hozzá sem jutottunk vólna, ha az én Ur(am) annyit nem orczátlankodott vólna [Torda; Borb.]. *1763:* Ezen esztendőben jöve kezünkbe Apahidának hogy már felerésze, melyet Bánk Pál szerzett volt Adtunk érte 3000 forintot. Ez az városnál volt, de amely része a plebánusnál vagyon, többire a plébánusok mind a faluban, mind a mezőn elfoglalták, pedig ők egy pénz nélkül jutottak hozzá akkor, mikor a piaci templomot az unitáriusoktól elvették [RettE 158]. *1804:* Kádár Pál uramis ha az Instánsok a Moses Joszághoz hozza jutnának meltán részt kivánhatna [Szenterzsébet U; Borb. Agilis Szabo András (62) vall.].

2. kezéhez kap vmit; a primi ceva în mînă; zur Hand bekommen. *1677:* Hamis pénzel tudva élő emberek ... hasonlo poenában incurrallyanak, mint annak csináloi ... illy declarativoal mindazáltal; hogy ha kezéhez történet szerint devenialna afféle pénz, és ő-is csak a' szerint akarná költeni, a' mint ő hozzájutot, azért ne bűntetődgyék, hanem ha comperialtatik, hogy tudva vette légyen el, s' nem tiz husz pénz érőt hanem ugyan circiter tiz husz forintig érőt venne és költene, vagy egyébiránt, bizonyos tanukbol és circumstantiakbol elucescalna [AC 138].

3. kb. sor kerül vmire; a veni rîndul la ceva; etw. an die Reihe kommen. *1681:* mind az Malom ház, s mind a' kő pad ighen el hanyatlot, dűlő filb(en) van, mellyet ha hamar megh nem csinálnak, az után nagi karral jutnak hozzá | Az Selyép also végenel levő kö fal ... mint hogi ighen kezdet le szakadozni, job volna jó idejin bolt formara venni a' kő fal vastaghsaga szerint ... mely ighen kicsiny munka volna ... ha leszakad nagyub munkaval jutnak hozza [Vh; VhU 575—7].

hozzájuthat hozzáférhet vmihez, megszerezhet vmit; a putea obţine ceva, a putea face rost de ceva; erwerben/verschaffen können. *1663:* Az kundi s több jószágok .. csak abban vadnak, hanem az élő Istenre kérlek, hogy kérjed Szent-Pálinét, hogy legyen mellette nyava-

lyás hugodnak, mert ha esztendőtt tölt benne, annál nehezebben juthat hozzá törvénnyel is [TML II, 459 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz]. *1671:* Az Cáptalanok requiraltatván mandatummal, az leveleknek fel-keresését és ki-irását sub poena Articulari ne procrastinállyák ... Az Liber Regiusok-is ennek utánna béadassanak az Captalanokban, hogy ha kiknek jövendőben valami dolgokbéli akadállyok intervenialna, szükséges levelekhez hozzájuthassanak annak módgya szerint [CC 75-6]. *1733:* ezen ötven magjar forintokotis azon Joszagokra es Jobbágyokra levála Székely Laszlo Uram Annya Aszszonnyal Kereszturi Anna Aszszonnyal tali conditio(n)e, hogy az specificalt Falukban lévő Portiokhoz és Jobbágyokhoz .. hozzá ne iuthassa(na)k migh az summát in toto le nem tészik [Kilyén Hsz; MvRKLev.]. *1748:* ehezis tsak alig juthatánk hozzá (: értvén a Kolosvárrol hozott jokat :) és talám hozzá sem jutottunk vólna, ha az én Ur(am) annyit nem orczátlankodott vólna [Torda; Borb.]. *1766/1800:* az én Joszágomhoz, és minden nével nevezendő Jovaimhoz, semmi szin és mesterség alatt hozzá ne juthasson [Harasztkerék MT; Told. 30].

hozzákandorít hozzáemel/kanyarít; a îndrepta un obiect asupra cuiva (cu intenţia de a lovi); zu jm etw. hinschwingen. *1760:* Mihály akkor is Le akarta vágni Janost hozzá kandoritván[a] a kaszát [Ditró Cs; LLt Fasc. 149. — [a]E szó *kondoritván* alakban is olvasható, de a forrásban alább is így: Mihály mégis a kaszát Jánosnak kandarita hogy Le vagja].

hozzákap odakap; a încerca să apuce/să prindă; hinzugreifen. *1568:* Ambrosius zakal .. fassus e(st), Latam hogy Nyro Kalman hoza kapa Kakas Andrashoz, es Kakas Andras hatra esek, de bizonal ne(m) tudom hogy ha az tazytas mia esek el, a vag anekwl [Kv; TJk III/1. 240c]. *1570:* Sofya Kanna Jarto Gergel hwga ... vallya Lattha hogy az Trombitas oda Menth mykor Zabo Janos hon Nem volt ... Latta aztis hogy az azzon hozza kapot az Trombitashoz, De az Trombitast Nem latta hogy hozza Nywlt volna, Egebet Nem Latot hozzayok [Kv; TJk III/2. 29]. *1784:* azon mod Széjes Josef fel ugrék a padrol s hozzá kapa Csáki Györgynek az asztalnál a hajához, de Csáki György hirtelen felre hajolván nem foghatá meg a haját [Béta U; IB. Agilis Kőzepső Széjes István (43) vall.].

hozzákapcsol hozzácsatol/rögzít; a prinde/fixa de ...; anschließen, befestigen an etw. *1840:* Az ajtó félfák a' Tornátz fáihoz két vas kaptsokkal vagynak hozzá kaptsolva [HSzj *ajtó-félfa* al.].

hozzákapcsolt (hozzá)csatolt; anexat; an etw. angegliedert. *1864:* Fojár tartománya 's hozzá kapcsolt részei[a] [Alfalu Cs; GyHn 22. — [a]Köv. a fels.].

hozzákel 1. hozzákerül; a ajunge la el/la cineva; zu jm/ihm/ihr gelangen/raten. *1570:* Sofia azzon Nehay Kis palne vallia, hogy Az mely Malaczert fekete Jakabal perlenek, latta hogy az fekete Jakab leanya Szoksor Ĕleben veotte es vgy vytte ki az chyordaba. De azt Nem Thugia ki Dyznaia fya es honnat keolt hozza [Kv; TJk III/2. 17]. *1711:* Tudom hogj Szárhegyi Sajko Miklosnál volt egj Fejér Szőrű kancza ; mikeppen kőlt hozza nem tudom [Gyszm; WLt].

2. feleségül megy vkihez; a se mărita cu cineva; jn heiraten (Frau). *1642:* Neótelen koraba(n) Janos deaknak Elege vala, hat loŭa Vala ... Jmmar Mezaros Balintne hozza keolt Vala, akkoris Nala valanak az louak [Mv; MvLt 291. 438b]. *1657:* Galambfalvi Ferenczet, hűtőtlenűl tűle elfutot felesegetűl, Kalmandi Annatul, absolvalta az sz Ecclesia Hallatot, s bizonyos hogy igen reszeges, buja, rut parazna eletű aszszonyi allat volt annak előtteis, mig hozza nem kőlt [SzJk 84].

hozzákér fel/megkér vmire; a cere cuiva ceva, a ruga pe cineva să facă ceva; auffordern, um etw. bitten. *1631:* miuel immar engem az előt hozza kert vala Kadar Istanne hogy el szerezzem a kertet, mondom, hogy Uram ezt a kertet aruliak, s en igen szerzem mondok [Mv; MvLt 290. 51b].

hozzákerekedik hozzákerül/jut; a ajunge la cineva; zu jm gelangen/raten. *1756:* hallattuk hogy Zudor Péternél voltak az p(rae)titulalt Vr ő Nga Felejtárának gombai (!) mellyekis mint hogy kerekedtek hozzá bizonyason nem tudjuk, elég az hogy Zudor Péter Farkas Bálintnak adta el [Bácsi H; BK].

hozzákészül fel/rákészül; a se pregăti pentru ... ; sich auf etw. vorbereiten. *1583:* Vrsula Maios Mathiasne vallia . Mikor elseoben megh Iffyw Azzony Valek Ieowe hozzam Igiarto Janosne es monda No Iffyw Azzony kezeoly hozza had kezkeneoggielek be [Kv; TJk IV/1. 138]. *1596:* megh Izentek vala, hogi vgi kezwlliwnk hozza, hogi Azzoniunk Aldozo Innepet it akaria megh Illeni, estinnis, vachoran it lezen | elseo ... az zewretnek el keozelgetese kireol ew kegmek warossul wgy wegeztenek hogy egy bizonyos napot p(rae)figallianak az zedesnek kyreol ew kegme Biro vram az Gialaj vdwarbirot in tempore certificallia, túggion azis hozza tartozny es hozza kezewlny [Kv; Szám. 6/XXIX. 143, TanJk I/1. 281]. *1618:* Eddig való dolgot ... elvégeztem vala, csak vala hátra hogy 16 die Augusti igen jó reggel menjek az vezérhez az Nagyságodnak való levélért. Melyhez én igen reggel hozja (!) készülék [BTN 119]. *1679:* Jőuendő partialisunkra differallyuk el igazitasat az Causanak mivel terhes azonba(n) az ideő alat keszűllyön jobba(n) hozza [SzJk 141]. *1691:* akkor keszűllyen jobban hozza pluribus docealva(n) ellene [i.h. 256]. *1736:* Mikor asztán az temetéshez hozzá készültenek, napot rendeltenek, az rendelt napra az atyafiait elhítták [MetTr 404].

hozzákezd nekifog/kezd; a se apuca de ceva, a începe ceva; in Angriff nehmen, beginnen. *1570:* Zekel Barlabas ... vallya ... Mennek az kadar gergel hazahoz, Es otth keryk kadar Gergelt hogi zamot vethne keozettek, Mykor az zam veteshez hozza kezdet volna Mond Zabo vincze zekely peternek, Jo komam Myt haborgunk ezen egymassal Jer Mennywnk haza Megh alkwzom veled es megh elegithelek [Kv; TJk III/2. 13-4]. *1580:* ado zedeo vraim ... kezgyenek hozza az ado zedesheoz [Kv; TanJk V/3. 209a]. *1596:* Tilalmat tette(m) az J ellen ... hogy még az Vduarhely var kezdetekor az el múlt 1563 ezt(endeo)ben menth volth el az Vrunk eó felsege feóldereól az J es az melj eoreksegbe most bele njult hozza kez-

dett birodalmahoz, el hatta volt kinek uagio(n) harminch haro(m) ezt(en)deje [UszT 11/57]. *1608:* My ... Diuisorok, meltonak Jtíluen az Biro V(ram) es thanaczi paranczíolattiat, es az Lenartnak kewansagat ... az Zabo Lenart hazanal lę vluen hozza kezdenk[a] [Kv; RDL I. 83. — [a]Az osztoztatáshoz]. *1615:* Mikor en ahoz az hazhoz hoza akarok kezdenj Tartozek o kigelme mingarast Zegileny [Kérő (SzD) környe.; RLt 0.5 Kattonaj Mihalj nyil.]. *1646:* Minek előtte azert hozza keszteonk uolna[a] . [Erdőszengyel MT; Told. 27. — [a]Az osztoztatáshoz]. *1734:* A Biblia Olvasásához hozza kezdettűnk volt [Dés; Jk 555b]. *1825:* Az Arendator Cetz Vártán Ur ... hozzá kezdett az 1825k beli fabeli Competentiajának hordásához [Csatány SzD/Dés; DLt 288].

hozzákezdés elkezdés; începere; Beginn, Inangriffnahme. *1761:* a' Gonos[a] Familiába lévő Atyafiak . Tot Jeremiás Urammal .. holmi Tutorság iránt ... inditot perib(en) elegyitettek volt magokat mind harmak(na)k az Onussát deponálni kelletet magok dolgaik(na)k hibás hozzá kezdésekért [Ne; DobLev. II/328. 5a. — [a]Szász família vezetékneve].

hozzákezdet nekifogat/kezdet; a dispune să se apuce de ceva/să înceapă ceva; in Angriff nehmen lassen. *1636:* Dezmanak Cseplesehez valo kezdeshez, modunk nem leven ..., az jövő hetfűn, minden ok vetetlen, Nagos Ura(m), hosza kezdetek [Teke K; BK]. *1716:* Az Aszony ö Nga az epitéshez, és kerteleshez hozza kezdetett [O.csesztve AF; Ks 96 Szegedi János lev.].

? **hozzákondorít** l. hozzákandorít

hozzáköt odaköt vmihez; a lega de ceva; an etw. anbinden. *1647:* Cicero peter megh fogtatua(n) egi szolgaloiat proponalua(n) ellene hogi megh hatta volt neki hogi az tehenet keosse megh, az tehenet igen hozzá keóteőtte volt, ejel hallam az deoreőmbeőzest ... reggel ki menve(n) hat az tehen megh holt [Kv; TJk VIII/4. 250].

hozzákötöz hozzá/odaköt; a lega de ceva; hinzubinden, befestigen. *1694:* Ez az Kőzépső Kapu ez előtt az Kapu előttis szinten ugy mint az Kűlsö Kapu előt, va(gyo)n egy hegyes fakkal meg veretet Le vono Gem, az hatulso vegire harom nagy darab fak vad(na)k hozza kőtőzve es ezen Gem is hatulso ket Agu fa oszlopaban nagy erős Vas fejes Szegen forog [Kővár Szt; JHb Inv.].

hozzáküld vkihez/vkinek elküld; a trimite cuiva; zuschicken/senden. *1849:* Krizsán Mária kereskedésünkből ennek előtte tőbb versen vásárolgatott ... előbb kész pénzzel, utóbb azomban hitelben, — s mikor az árjegyet hozzá küldöttük . azt mondá: bé fogom vinni", s bé is hozta [Kv; Végr. 86].

hozzálát 1. kezel, orvosol; a trata; behandeln. *1600:* terenk az barbelyhoz es kereok az legent ..., hogy latna hozza valoban az emberhez mert nehezen volna [Kv; TJk VI/1. 497]. *1630:* bizonj ebb(en) megh ne(m) halna ha uolna ki hozza latni [Csapó KK; Told. 17a]. *1635:* az migh Borbely Peter látá az en fiamhoz, addig igen kónye(n) lon, de hogy más kezde hozzá látni, mingiarast el nehezüle [Mv; MvLt 291. 49a].

2. ápol; a îngriji; pflegen. *1573:* Orsolia Kis Zeoch Imrehne, Azt vallia hogy Egykort Ment volt Borbel Balintne latogatny Betegsegeben, Azomba hogi oda Iwtot volna az Betegseg ely wteote es hogi otth lelne ely Ied hogi meg hal, Az vra feyet Moz volt, eo hia hogi oda Menneh .. az Istenert kery volt hogi hozza latna Mert meg hol [Kv; TJk III/3. 114]. *1632:* Korlat Janosne zinten ug giakorlotta az pattantius Lazlone hazat betegsegebennis, taplalta .. legiezte hozza latot zinten az mint kelletet [Mv; MvLt 290. 107b]. *1717:* betegisegeben hozza latot mindennel kinalta feresztete [Tarcsafva U; Pf]. *1723:* beteges állapottyában erőtlen korában jó darab időket töltettek, hozzá láttak ... pénzel és buzávalis Segitették [Ilencfva MT; DLev. 1. II. B. 5]. *1770:* Istennek hála már jobban vagyon Olosz Ferencz ur, mert a' Feleségem ugjan hozzá latott [Bencenc H; BK sub nro 1017 Ursza Iván (35) jb vall.].

3. gondoz, istápol; a avea grijă de ; für jn. sorgen *1570:* Kwty Antal aztis vallia hogy szoksor (!) halt eo Nala az gyermek hogy az hazbol Thelbe ky vztek, Az Thetwekis megh eottek volna ha hozza ne(m) latot volna [Kv; TJk III/2. 40].

4. (állatot) ellát, gondoz; a avea grijă (de un animal), a îngriji (un animal); (Tier) versehen/sorgen. *1592:* Zol úala en nekem Galfi Mihaly Vra(m) hogy Az eö Juhait oda fogadna(m), Mondom hogy ha az majorsagba megh eggyezhetűnk oda fernek Az Juhok, en hoza latok az eö kgme marhajahozis [UszT]. *1596:* En Gérgio aloll ket louat hoztam vala kj ... en azokot hagyam az Farchadi Zaz Thamasnak s ugjan megh kere(m) hogy kjualt keppen az egihez hozza lasson | Thudom hogj Sebesi Miklos tartott az kek lohoz zamot, eö latott hozza, vakarta [i.h. 11/46, 11/48]. *1604:* azt monda, oswat Janos az zolgaianak Janosnak hogy meny ki az ökrekhez las hoza, oztan wzd haza az ketteyt [Gagy U; i.h. 72a]. *1631:* kért vala engemet Földvari Janczi hogi lassak hoza addigh az eö lovaihoz, migh eo haza megien enni [Mv; MvLt 290. 49b].

5. gondot visel vmire; a avea grijă de ceva; Sorge für etw. tragen. *1571:* Az Thonak gongya viseleset eo kegelmek varoswl Byro vramra es Thanachra hattak hogy eo k. viseliek gongiat es valassanak keozwlek ahoz walo Zemelyeket kyk hozza lassanak es halastassak, veszet chinallianak bele [Kv; TanJk V/3. 33a]. *1578:* Az kysfalwdy tohoz ky immár kez, yol hozza lasson hallal ha mit hol kaphat megh rakia es kartol kiwalt keppen vidratol oltalmazza [Kisfalud AF; OL. M. Kamara Instr. E. — 136 Inreg. Fasc. 34 Fol. 104—6] | Myert hogy penig Az also hora Az keozep kapw felet gondwisseles nelkwl zwkelkedyk, es ninchy ky hozza latny (!), Azert megis allot mostan [Kv; TanJk V/3. 177b]. *1644:* monda Nagy Demeter Enneke(m), Hallad Erigy az Zekerheóz az borhoz las hozza megh latod Jo Vrad leszek [Mv; MvLt 291. 423a].

6. (fel)ügyel, vigyáz vkire/vmire; a supraveghea/a păzi pe cineva/ceva; aufpassen, achtgeben auf jn/eine Sache. *1558:* Az Barnazyboknak haggyak megh hogy hozza lassanak az wetheshez Merth sok panaz wagyon az Joh ees egyeb Barom sok karth thezen, ha hozza ne(m) lathnak Bywnthessek megh ewkewth [Kv; TanJk V/1. 48]. *1566:* panazolkodnak my Nekeonk az Bezterczey hiweink, hogy ez el mwlt napogban oda Deesre az my Nepeonk tartasara Negyed fel zaz Coloswary keo-

beol zabot keoldeottek volna, Es chyak 16 wagy tizen het het pinzt attanak wolna ot keoblyert nem teobbet ... Eok az Bezterczey piaczon 30 pinzen veottek wolna keoblet Mely dolognak semmi keppen nem kellene lenny, paranchyolywk azert, hogy ez vtan las hozza, hogy effele teorventelen dolog ne essek Mert my meg agywk minden Jambor zolganknak az eo fizeteset [BesztLt 6 a fej. Gabriel Peokryhez, az erdélyi mezei hadak kapitányához]. *1573:* Kowach Istwan Azt vallia hogy ... zolt darocinak hogi hozza latna zolgayhoz, Mert Igen Nagy twzet chinalnak [Kv; TJk III/3. 189]. *1590:* az Capitani Vram kepe Hoggyaj Janos volt, megis izente ti nektek, hogy az gylkost el ne bochassatok hozza lassatok [UszT]. *1632:* Jstua(n) vra(m) meni ki lass hozza mert az te földedbe az masik Tizes el szantot [Mv; MvLt 290. 98b]. ETA I, L. még — 115].

7. (munkához) nekifog/lát; a se apuca (de lucru); in Angriff nehmen. *XVIII. sz. köz.:* Valamit az Urad a műhely kűrül réád biz vagy az munka az mellyet kezedben ád hozzá láss munkálkodgyál siess szorgalmatossan [Kv; FésCJk 54]. *1797:* A kutat még el nem vegezhetők mivel a szorgos dolog mián az Emberek el vagynak fogva a a (így!) Mezei Munkára ... de már ezutan ahaz is ügyesebb(en) hozzá látunk [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.].

8. *rég* meglát/nézeget; a privi/cerceta; beschauen. *1570:* az Bereztelky wdwar hazath Alch Mesterekel Meg Beochwltettwk kyk hoza lathwan weleonk Eghetembe 600 forintra Beochywltek kjnek el Jgazytasat az hozza waltasba Az keth fel Mas Jdeore halaztottak [Bh; EsztMk].

◇ **Szk:** *szaladáshoz* ~ nekiiramodik; a se pune pe fugă; einen Anlauf nehmen, losrennen. *1791:* láttam, hogy az nevezet három Tolvajok viszik szaladva a Szalanánkat, én is azért tolvajt kiáltozva utan(n)ak nyargalék, a kik meg ijedvén mind hogy Utul érem vala az Szalanat el hajták, és az el szaladáshoz jobban hoza lattanak [Sebeshely AF; JHb Román Sztenus (59) jb vall.].

hozzálátás **1.** (beteg)ápolás/gondozás; îngrijirea bolnavului; Krankenpflege. *1707:* Simo Kata Aszszony .. nyomoru debilis öreg, s fia hozza latasa nélkult nem lehet [Kissolymos U; Márkos lev.]. *1724:* Világos dolog Tar János Ur(am) circit(er) négy vagy eot holnapokig ollyan igye fogyot, el esett, gyámoltalan utolso állapottyában viselte gongyát Tar Andrásnak s még penig keresztenűl -s- na⟨gy⟩ kegyességel, hogy annak alkalmatosságával egész házával s há⟨za⟩ népével sokat szenvedett, minden gongját magok takaríto⟨tták⟩ ki, panasz nélkül valo atyafiságos jo hozzá látással [Asz; Borb. I].

2. (állat)ellátás/gondozás; hrănirea/îngrijirea (animalelor); (Tier) Versorgung/Pflege. *1578:* Az Juhokat Kys falwdon tarcha, Mayort es pokularokat tarchon hozzaiok, kikhez yo hozza latas legyen, hogy az ywhokat el ne cherellyek, megh ne Wezessek, yol legeltessek, haznokatis modgyawal wegyek, wgy hogy mind gyapiokrol, s mind egyeb haznokrol illendeo zamot adhassanak [Kisfalud AF; OL. M. Kamara Instr. E-136 Inreg. Fasc. 34 Fol. 164—6]. *1725:* A Tehén, bornyu és disznok téli hozzá látásáért a' Pásztornak Metr. 13 ... A Juhoknak nyári és téli őrzésekért és gondviselésekért, kenyérre és azalékra Metr. 14 [Kv; Szám. 54. IV. 3].

3. felügyelet, ellenőrzés; supraveghere, control; Aufsicht. *1570:* Valaztottak eo K. Ez meg Newezet vraimat Az tarcha hazan Iaro Mezarsekre valo Barmoknak, hozza Latasahoz Azon keppen az vago hidonis meg latasahoz, Azon tawaly Instructiowal, Biro vra(m) Eskesse meg eoket az Tyztre [Kv; TanJk V/3. 12a]. *1573:* Tecchet ez varoswl hogi senky korchoman valo Iwoknak Etelt Neh aggyon Ennek hozza latasara Rendeltek, Az zas vraim keozzwl Syweges Gergelt, Az Magiar vraim keozzwl Sombory Ambrust [Kv; i.h. 85]. *1574:* Azert Tecchyk az Eo k. varoswl, hogi Minden kapun Minden Nap egy egy tyzed Eoryzzen, Mely tizednek hozza latasahoz eo k. Byro vram Rendellien az Tanachbely vraimba Mind az kapuknak Meg Nitasakor es Be Tetelekor ky lezen ot ky Nem [Kv; i.h. 103a].

hozzálátó ápoló; îngrijitor; Pfleger/in. *1598:* en atta(m) volt az Actornak egy leanyomat Katat hazas tarsul hogy az A az soldra megie(n) Lippara, az en gyermekemet hadgia halalos agyban, Ahoz az en gjermekemhez sem(m)i hozza lato ne(m) volt .., nem leön mit tenne(m) el kelle vinne(m) hazamhoz [UszT 13/2].

hozzáláttat **1.** (állatot) elláttat/gondoztat; a dispune să fie hrănit/îngrijit (un animal); (Tier) versorgen/pflegen lassen. *1604:* az huga borok azonj kere gergely wramot hogy az lohoz hoza latasson s monda gergely wram hogi, Jo atiamfia, hogi En felelnek nem felelhetök az magamet sem ohatom, de az legenieket haza nogatom hogi Etelbeol Jtalbol fogiatkozassa ne legien [UszT 18/126 zaz mihaly Andrasfalwy molnos Ferench Jobagia vall.].

2. felügyeltet, vigyáztat vmire; a dispune să fie supravegheat/păzit ceva; beaufsichtigen lassen. *1570:* Az Erdeoknek es Benne valo karnak megh Latasat hattak eo kegek az honak ely Menethy vtan, De ez Jdew alat eo kegelme Lattasson hozza hogy Nagyob kar Neh legien Benne [Kv; TanJk V/3. 3b].

hozzálegyint hozzácsappint; a lovi/atinge; mit einem Schlag treffen. *1605:* Josa Istwan wte eczer egy P⟨a⟩lczawal, ozton fel zeokek es Balasi Palra akara menny hozza legyente az zablyawal, vgy wte az kezet az mezytelen zablyaba az az nyomoru legeny [UszT 19/89]. *1724:* Pasko Sigmond ur(am) egj keziben lévő pálczával hadozvá(n) az urfi feje felett, az Urfinál Naláczi Lászlo Uramnál kard lévén . Tréfából hozza legyintet Pasko Sigmond ura(m)hoz és hihető hogj nehéz lévén az kard meg találta szalasztani, s ugj sérté meg Pasko Sig(mon)d ur(a)t főben [Mihályfva NK; BK sub nr. 984 Samuel Simon (19) ns vall.]. *1765:* Morvai András eö kegyelme ... egy Korbáts lévén kezében, azzal hozá legyinte az emlitett szász Gyermekekhez [Zágor KK; Ks 18/LXXXVIII. 8].

hozzáló rálő; a trage cu arma asupra cuiva/a ceva; auf jn/etw. schießen. *1599:* Pathohazy Jstwan tizedes ... vallja: En az legeniemel balagek az viz melle tehat egy legeniem leott az vizen egy ebhez, kjert en megh ereossen zjdogatam eo arra azt monta hogj a' goliobist keseore verte ala azert kelletet az vizbe hozza leonni [Kv; TJk VI/1. 320-1]. *1600:* Vchas Jakab ... vallia .. az fogoly kathona ... az puskayatt neky foga es hozza Akart leony [Kv; i.h. 525]. *1637:* egi Moldvay Czigány

be futa az mi hazunkba(n) s à pitvarbol az szeövény által hozzá lõve az Nyillal s — az karját találá edgyknek[a] [Noszoly SzD; WassLt Hegen (!) Andras (23) jb vall. — [a]Az üldözők közül]. *1651:* Torda Sigmond Hoza leue Diosi Nagj Miklosnehoz [M.köblös SzD; RLt 1 Mathae (!) Giorgjne (25) jb vall.]. *1738:* az Vadàszok itt körül vellem együtt vadásztak az Nádakan, és negy rokát foktunk, az kamorásibol[a] kettöt, egyikhez èn hozzã lövẽn az kopok el fokták [Gyeke K; Ks 99 Kornis Antal lev. — [a]Ti. a pusztakamarásiból (K)]. *1746:* Pakurár Togyer fel vonta é puskájának acellyat, s le terdepletté, hogy hozzá lőjjen; és el Csappantatta é a puskát? [Kersec H; Ks 112 Vegyes ir. vk]. *1779:* Igaz, hogy az Exponenshez Midön Legényét Őkreivel erőszakoson el fogták volna, meg támodván Keczeris Puskával hozzá lűttek ? [Dob.· WassLt vk].

hozzálődös hozzá/rálövöldöz; a trage cu arma de mai multe ori asupra cuiva; wild auf jn schießen. *1666:* Palfi Istua(n) Vram hatalmasul ra jöve Felekeön Feier varmegyeb(en) az Tot Mihalyne Mikes Ilona Azzon joszagara Jobbagit hatalmasul nemelliket megh fogatta, nemellyeket az kiket megh nem fogathatot hosszaiok leódeset | ot volt akkor mikor Palfi Istua(n) Vram Felekön az Tot Mihalyne Aszonio(m) Jobbagihoz hoszsza leődeset [Szkr; BálLt 50].

hozzálövöldöz rálövöldöz; a trage cu arma de mai multe ori asupra cuiva; wild auf jn schießen. *1797:* Imreh Daniel ki véve Rapolti Josef kezéböl a' Puskát Költzéékhez hozza lővöldöze [Oltszem Hsz; Mk II. 8/260 Oltszemi Molnár Veres János (39) vall.]

hozzámegy 1. el/odamegy vkihez; a se apropia de cineva; hin/zu jm gehen. *1562/1567:* My az te felseged paranchyolattya zerent hywsegel el Jarank azokban az myt Mynekwnk Mutata az te felseged paranchyolattya es my zemely zerent hozza menenk Galtewy Martonhoz es kereok az Jozagot hogy ozlasra Galtewy Ersebet azzonnak erezze [Pókafva AF; JHb XXVI/33]. *1584:* az Bizonsagok vilagosok es feokeppen Baka Georgnek vallasabol hogy Labanak semmy Niaualiaia Ne(m) lewen delkor ez Zeold Ambrusne hozza ment, es labanak terdet megh fogta es thikmony swltigh raita tartotta ... ky miat fęl ora Mulwan az laba meg veszet es megh horgadot [Kv; TJk IV/1. 252]. *1612/1613:* En azert hozza menek Azzoniomhoz, es az mint Gaspar[a] Vram kert vala, en szolek, azert rea haila az azzoni keresemre [Szászzsombor SzD; JF. — [a]Csereny]. *1779:* edgykor Vétsen hozzá menvén kérdezte hogy ki Fia vagyok, 's meg mondván réám ismért [Nagysajtó BN; KS. Farkas János (58) jb vall.]. *1829:* a Hütösség hozzá ment a záloglás véget, de Dani .. a Bírot Huntzfutnak öszve szidta [Étfva Hsz; HSzjP].

2. feleségül megy vkihez; a se mărita cu cineva; js Frau werden. *1570:* Ferenchy Ambrws, Kwthy Antal vallyak .. hogy Mykor Byro Myhal oda Menth semy Marhaia Nem volt hanem az azzon az Thakachne thartotta, De megh azkor az azzont hozzà nem veotte volt, Azwtanis Mykor az azzon hozza Ment volna, vgian Mynd Azbol elthek mynd ketten [Kv; TJk III/2. 40]. *1584:* Bred Azzony Kozma Millerne .. vallia Tawali Eztendeoben az leiant Egy legen kereti volt, a leian en hozzam iwue Tanach kerdeny hogy ha hozza Menniene az Zegeny legenyhez vag ne, mert nem niughatik az vratúl, En azt mondam Nekíe hogy hozza mennie(n), mert iob tiztessegre meg valny az vratol hogi nem mint Zegienere ... de a leiany oztan hozza nem mene a legenyheoz [Kv; TJk IV/1. 225]. *1627:* Nagy Durko Ellen azt tudo(m) hogj ez az leaniat ada Thot Miklos varganak es azta(n) el veve tole s maga méné hozza Nagy Durkő (!) [DLt 358 Petrus Sylvester Nobilis de Zereda[a] (45) vall. — [a]Nyárádszereda MT]. *1641:* Jo Suska Azzoni aztis hozza teszi hogi ... nem esküzőm megh vele[a] ... nem szeretem nem megiek hozza, mert nem hitőmo(n) valo ember [SzJk 55-6. — [a]Mátkájával]. *1688:* Jáno Ersik kiván el válást mátkájától Barannyai Istvántol .. a' Léányzo sem az előtt, sem most nem szereti, s nem akart es nem akar hozzã menni [i.h. 228]. *1716:* enis mint jo barátomat nem untattam az házasságtol, hanem inkáb adanimáltam, csak rajta bizony, ha talál ollyat, az ki hozzá mennyen [Nagyida K; Told. 22].

Szk: ~ *feleségül. 1654:* en aszt tudtam mikor hozza mentem felesegül, hogy papi beczöletit, mellyet elvesztett volt, vissza allatta [SzJk 74].

3. *1716:* Harinai Miklosne Aszszanyom maga mondatta, hogy az Ura hozza mégjen eczakákon, de csak heaban, mert nem tehet semmi hasznot [Nagyida K; Told. 22].

4. hozzácsatlakozik/pártol; a trece de partea cuiva; sich an jn anschließen/zu jm schlagen. *1775:* a lengyel király, Poniatoczki ... nagy hadat gyűjtött s dupla fizetést ígérvén aki hozzámegyen, a császár[a] Lengyelországban lévő hadainak jobb része általment [RettE 356. — [a]Ti. az osztrák császár].

5. hozzáadódik/pótolódik; a se adăuga; hinzugegeben/ersetzt werden. *1847:* ezen vitzinált hellyet Kontz János ifju Legeny ... àltal adá Vas Jánosnak örökös Cserébe mellyért Vas János is ada ... egy Küs nyilatska Szöllöt ámbár ugyan ezen Vas János adta szöllö üti a Kontz János adta a hellyen lévő szöllöt de mint hogy még az uton belőlli puszta is hozzáment még bonifikálá Vas János 15 az (!) tizen öt M. forintokkal [Bözöd U; Borb. II László István székely ns kezével].

hozzámenés (vkihez való) férjhezmenetel; măritiş; Heiraten. *1691:* Causa Felõrien(sis).[a] Szilagyi Kis Anna Férjétöl Nagy Jánostul divortialtatni kiv⟨án⟩ mert impotens. akkor sem volt kedve a' hozza menésre mikor el võtte [SzJk 257. — [a]Felőr SzD].

hozzámerít kb. vkire vmit ráemel; a ridica ceva asupra cuiva (pentru a-l lovi); auf jn etwas anlegen. *1598:* Zabo Ferenczne al(ia)s vilagtalan Ersebet Azzonj vallja, Enjs oda mentem vala Damen Peternj borert az molnar legennjel tehat eozze vezet az haydw es vgj eote Agyon, amikorra az chyap zekteol kj Jeott volna immar akkor az legenj az feoldeon fekzik vala, megh az masik legenihez az en kannamat hozza meritette vala, de nem hagjam enjs oda eotnj [Kv; TJk V/1. 243].

hozzámond (szóban) hozzáfűz/tesz; a adăuga ceva (oral); an etw. (Worte) hinzufügen. *1573:* Teglas Antal, hity vtan vallia ... Mond paxy Tamas ... myt pantolodo (!) velem bestie kwrwafy meg az lelketis hozza Monta, zabliat kezd kerny zolgaytwl [Kv; TJk III/3. 149].

hozzámos (a víz vmennyi földet vhová) odamos; (apa) aduce undeva/la (o bucată de pămînt); hinzuschwemmen. *1762:* Emlitett Araktol fogva mind edig az hellyig a hol állunk egy darabb szakasztás berek volt, melly is ... a Körtefáji határban lévő kis berek nevezetü berekből szakadat volt kí ., lehet ha a viz valami kevessét mosat hozá de ugyan tsak a Kőrtvéfáji hátárbol [Körtefája MT; BálLt 87].

hozzányúl 1. a se atinge de ; an/berühren. *1568:* Kakas Andras az hazban akar maradny az hiuatalra ky ne(m) Jǫwe, vgy Ragada meg Nyreǫ Calman akor Vicey Janos hoza sem nyult, hanem az vtan az kapw mege nyomak [Kv; TJk III/1. 240c]. *1570:* Sofia Kanna Jarto Gergel hwga vallya Lattha hogy az Trombitas oda Menth mykor Zabo Janos hon Nem volt ... Latta aztis hogy az azzon hozza kapot az Trombitashoz, De az Trombitast Nem latta hogy hozza Nywlt volna, Egebet Nem Latot hozzayok [Kv; TJk III/2. 29]. *1598 k.:* az oztozaskor iutott uala en neke(m) egy eóregh hozzú zarú fúro ... mellyet az J hazanal megh talalek, es tudomant teók hogy az volna az en marham, de addigh hozza ne(m) niultam mighlen az Alperesnek megh monda(m) ... ki hozam es eleótte Vdúarunkon le teőm, eó sem niula hosza, en sem niúltam akkor, hane(m) az vtan tizt hyreúel Kiraly biro Vram akarattjabol vitte(m) be hazamba ket hęt el mulua [UszT 13/51]. *1609:* az posta el vona az lowat de en hoza sem Nwltam [Dés; DLt 318]. *1680:* En nem vesze(m) hozza sem nyulok ahoz az penzhez elèó se vegietek [Derzs U; JHb XXV. 34]. *1710:* en uram jovalanam ... hogi az szena ne vesztegetögiek mindenik heljben, hanem had hozasam ide azokot is Kaszonba ..., de Kegd hire poroncsolatja nel kül nem mérek hoza njülni . Kegd uram poroncsoljon ... ha hozza njuljunke vagj ne [Kászonújfalu; BCs]. *1796:* az ispárgára tsengetőt kőttek volt, mikor hozzá akartak nyulni az ispárgához a csengető nagyon kezdet szollani [Tarcsafva U; Pf].

2. vkinek személyéhez nyúl (vkit elfog); a se atinge de persoana cuiva (a prinde pe cineva); festnehmen. *1593:* kwlón kwlőn tartozzűnk Eo kgienek Zaz Zaz f(ori)ntot le tenny es fwzetny ., melliet ha mi Eö kgienek az Eö kgietöl veghezet napra megh ne(m) adnank, Zabadsagha legien Eö kgienek: mynd feiwnkhöz es marhankhoz hozza Niűlny es megh foghny es mynd adegh foghsaghba tartani ... valamedegh az Eö kgienek kötöt kezesseghwnkròl Jgazat nem tezwnk [Perecsen Sz; WLt]. *1688:* Szathmári Jérémiás szabad jo akarattyábol adá és kőté magát fiurol fiura jobbágyul a' Széki Sz. Társaság(na)k illyen okkal ... hogy ha pedigh el találna szoknj, vagy magát masuva kőtelezi, szabad légye(n) minden hellyek(en) indifferenter exclusis omnib(us) juridicis remediis hozzá nyulni, s nyulatni mint sajátunkhoz [SzJk 176]. *1765:* (Rézmives Péterhez) hozzais nyult az A. mint már manifestaltatott nös paráznához, azért tsak ugy declinalhatná a Forumat, ha legitime emanalt Deliberatumat super absolutione, aut condemnatione producalnának [Torda; TJkT V. 279]. *1831:* mongya a Groff hogy te valami kalugert kergettél 's a' birákokat réája küldötted, de egy sem akart hozzá nyulni s ezt fel jelentették a' Guberniumba, vagy a' kaluger boszut ál rajtad [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez]. — L. még CsVh 66.

3. vkinek javaihoz nyúl (javaiból lefoglal); a se atinge de bunurile cuiva (a sechestra din bunurile cuiva); nach js Gütern greifen. *1593:* Zabadsagha legien Eö kgienek mynd feiwnkhöz es marhankhoz hozza Niűlny [Perecsen Sz; WLt. — A teljesebb szöv. a 2. al.]. *1608:* hozza nyoltam uolt azokhoz az földekhez es nemellieket be is uettem úolt [Uzon Hsz; BLt]. *1636:* az bekeseges Ideoben oztan hozza nyola(na)k ahoz az Jozaghoz [Bikfva Hsz; BLt].

4. birtokba/tulajdonába vesz; a lua în posesiune; in Besitz nehmen. *1596:* Az J ezekre ne(m) nezett, hane(m) az had alatt hosza njulth birodalma ala vette, embert zallitott bele, hasznait el vette [UszT 11/77]. *1622:* Tudom hogj Czjatozegben az Daruas Benedek öröksege mellet ualo Tanoroknak az felet Beczj Jmreh bira Tudom aztis hogj Beczj Jmreh el ueze. Annak utanna az Szent Jmrehj Benedek Sandorek nyulanak hozza Attia: fiastol, Annak utanna azok az szent Jmrehj Attiafiak nekwnk adak szallagon, Az utan az Toldalagj Mihalj teollwnk megh kere Fejedelem paranczjolattiaual mj el allank az èóréóksegh melèól az utan en ne(m) tudo(m) mint niultak hozza az szent Jmrehiek [Csatószeg Cs; BLt 3 Joannes Peter de Czjatozegj (55) ns vall.]. *1656:* Tudom aszt hogy az mely tanorok az Czutak Peter Vram haza mellet uagio(n) fellyel, Czutak Balase uala egy reszsze, Czutak Balas hogy megh hala, ugy nyula hozza Czutak Geőrgy miuel uerre eőteőt ⟨ill⟩ette [Kászonimpérfva; BCs]. *1678:* Eö Keglk . nem Donatio vagy legitima statutio mellett hanem Potentiose, tsak bele szállottak, az uta(n) mikor én hozza nyultam .. ismet Potentiosě sok motskokkal, fenyegetözesekkel illetven, ismet viszsza foglalták es mais potentiose birjak s megis ö keglmek panaszolnak [Törzs. Osdolai Kun István a fej-hez]. *1810:* kegyelmetek fen emlitett Elekes Laszlo, Elekes pap Ur maradeki és Deak Mozes, az kiknek is ezen Etzken jushoz semmi reszek nintsen, nagy erövel hatalmassággal bele mentenek, és Törvéntelennüll s eröszakoson az tulajdon magok jussoktol meg fosztattak, adatyäk azért tudtokra kegyelmeteknek az Exponensek Cum protestatione hogy többe ezen eröszakossagot ne tselekegyek és az Etzken Jusson lévő kün és ben valo appertinentiakhoz hozza ne nyuljanak és ne is proballyanak mert az Esponensek bele nem botsátyak [Albis Hsz; BLev.].

5. kb. el/lefoglal, tulajdonába vesz vmit; a ocupa/a lua în posesiune ceva; besetzen, in Besitz nehmen. *1710:* Saljom Istvan uram hajtatot két eökreöt az proventusból uram én megh mind edig lukacz pétér uramnal hatam mig Kgd poronczolatjat vehétném az utan hoza njulok [Kászonújfalu; BCs]. *1746:* Midőn el akarok hajtani a Marhákot protestala az Titt. Ur(am) udvari Birája hogy senki hozzá ne nyujjon mert kezit már réá tette de mivel hogy Paltzát nem foga senki réánk hogy előnkb(e) allyon tsak el hajtok mivel ugy volt a Parancsalatunk [Szentmária[a]; IB. Román Alexa (35) vall. — [a]Alkalmasint a későbbi Almássztmária K]. *1775:* De hogy az Ur a Házamot másnak adgya azt meg nem engedem aki hozzá nyul ha akkora lesz is mint egy Ház le vágom a fejszevel ha melléje ferkezem [Méra K; AggmLt C. 73].

6. kb. elfogad/vesz; a primi/lua; an/wegnehmen. *1684:* Tudom bizonyoson hogy ez az szkorusul névű

hely a hègj tetőn Ribicsorai Clészèsztyiek ŏröksége féle ... volna; de Ribiczei Onyéstyieknek dzésztréb(en) adták volt a mi eleink ... mivel hogy dzesztreb(en) volt adva foktam két ŏkrŏt és egy tehenet és vitém Ribiczére Onyestyiekhez meg kinálván őket mondottam ki volna az Cléséstyiek Attyafia aki szkorusult dzésztréb(en) birja a hol (így!) meg hoztam a dzésztrét és senki hozzá nem akart nyulni [Ribicsora H; Ks 93. 23/31 Clés Trifa (85) jb vall. — A vallatás záradéka: „Corecta per me Junior Stephanus Ribiczei Judex nobilium"; a Ribicén kelt jk ennek keze írása].

7. eltulajdonít/lopogat; a apropia/însuşi, a fura; entwenden. *1590:* Reisz Mihaly . hiremnelkwl az en pechetemet le vonta, ot Nem lewe(n), es Saffraniomhoz hozza niult, ez Nagy Antalnak fizetet Adossagaba az en Saffraniombol [Kv; TJk V/1. 24]. *1612:* Sigmond Fejedelem penzetth . howa teottek, kiczoda nyúllott (!) hozza, es kinel maradott [Kv; PLPr 40b]. *1719:* Az verőt el hánván az Fájok verősők(ne)k imit-amot álván, senki hozzá ne méreszelyen nyulnj, és lopni, hogy azon szegény emberik kárt ne valyanak kemény bűntetés alatt [Torockósztgyörgy; TLev. 8/3]. *1817:* az enni és innya valo tsak ugy marad meg egy Udvarban ha zár és petsét alatt ál, kűlőmbben hozzá nyulnak és egy nagy hazugsággal ki fizetik az embert [Mezőkapus TA; IB. Székelly János Bethlen Sámuelhez].

8. hozzáfog/lát vmely dologhoz/ügyhöz, (vmely dolgot/ügyet) intéz; a se apuca să aranjeze/să rezolve o problemă; etw. in Angriff nehmen, (eine Sache) erledigen, verrichten. *1571:* Az adon Jaro Vraim Igen Resten chelekeznek az ado Beh zedeseben, Eo keget megis Azon Intyk es keryk hogy kywlĕmben Nywllianak hozza es fely zediek [Kv; TanJk V/3. 43b]. *1588:* eo kegme Biro vram, Mennel hamareb lehet hozasson ez Commissariusokra Parancholatot, hogy Mennyenek Nemetibe[a], ennek vthanna vgimint harom hettel egy Bizonios Napra az Commissariusok Chak az Mandatumot varnak es az occasiot, ottan hozza Niulnak [Kv; i.h. I/1. 84. — [a]Alkalmasint Szamosújvárnémetibe]. *1682:* Balog Barbara Procuratoranak constituallyia Sajo Udvarhelyi Szalardi Istvant Kerelŏj Simon Mihaly ellen[a] ... Deliberatu(m). Tovab kel varakozni. Annak idejében hozzá nyulunk [SzJk 179. — [a]Válási ügyben]. *1723:* A Kolosi és Kalotha szegi sz. Fraternitas, nagy fájdalommal panaszolkodik, hogy a' Kolosvari Ref(o)r(matum) Ministeriu(m) maga authoritasabul contra Canonem 89 holmi Matrimonialis Causakhoz hozzá nyúl, és azokba(n) decisive pronuncial [KvRLt]. *1733:* Mű Udvarhelyszeki Janosfalvi Vas Pal, Gedő Istvan, Sándor Janos, K. Kelemen Andras Nobiles . Kertenek volt minkőt .. N. Vas Janos es Vas Gergely Uramek, meg biralvan minket fen denotalt szemeljeket arbitrative kez be adás es magok le kőtesevel, hoza njulvan azert midőn költeseket meg visgaltuk volna, jovalvan inkab eo kegjelmeket bekessegesen meg edgjesztetni [Jánosfva U; Borb. II].

Ha. *1623:* hozza akarna nyolni [Uzon Hsz; BLt]. *1636:* hozza nyola [Bikfva Hsz; BLt].

hozzányúlás vkinek személyéhez való nyúlás (vki elfogása); prinderea/arestarea cuiva; js Festnahme. *1710:* az fen még jrt szémelyek ... kezessèkré ... rá Lépének ... Horváth Uramért ... Horváth Györgi Ur(am) is obligálá magát, hogi akár Császár, akar molduvai, akar Havasalföldi Vajdák földin találtassék, avagi másutt is akar hol az meg jrt kezesek Horvath Görgi Urhoz felesegihez, és Gyermekihez is, ugi joszágához is ... hozzájok szabadoson nyulhassanak, és se vajdák, se királyok, se Fejedelmek ... ellent ne álhassanak benne, sót akar holott, akarmi féle Országokon akar mifelé fel gondolhato utakot, modakot ellénné(!), és hozzá nyulásáb(an) az p(rae)jnserált kezesek el kővethessenek [Csíkszereda; Borb. I].

hozzányúlat vkinek személyéhez nyúlat (vkit elfogat); a dispune ca cineva să fie prins/arestat; jn festnehmen lassen. *1688:* Szathmári Jérémiás szabad jo akarattyábol adá és kŏté magát fiurol fiura jobbágyul a' Széki sz. Társaság(na)k illyen okkal hogy ha pedigh el találna szoknj, vagy magát masuva kőtelezi, szabad légye(n) minden hellyek(en) ... hozzá nyulni, s nyulatni mint sajátunkhoz [SzJk 176].

hozzányúlathat 1. vkinek személyéhez nyúlathat (vkit elfogathat); a putea dispune să fie prins/arestat cineva; jn festnehmen lassen können. *1642:* magok tulaidon szemeliekhezis hozza niolhasson es niolathasson, megh fogathassa ... az megh nevezet negiűen Negjven forintrol nem satisfacial [Dob.; Ks 42. F]. *1696:* Ada és Zálogosita Bároczi Janos Uram ... Vizi Marton Ur(amna)k az Nagjlaki Berek elótt lévŏ Nemes Retitt .. Negjven Magjari forintokban, Tiz esztendeig, kivalthatatlanul ... ha pediglen szabados birásában Eőkglmekett, akár vĕrek, akár szomszédok, ès akár minevel nevezendő praetendensek haborgattnák, Törvénnyel fárasztanák ... csak az maga Authoritassábanis Vizi Márton Ur(am) szabadossan hozzá njulhasson s nyulathasson, mig mind az specificált summátt, sótt kőlcséget, Faradságáttis eŏ kglk plénáriae (!) le nem tennének (így!) [Nagylak AF; DobLev. I/42]. *1713:* Popa Mihaila allita két kezeseket kik is magok szabad jo akarattyak szerént kezek bè adàsaval obligàlak arra magakatt, hogy egĕsz eletĕig Popa mihaila ha ... Vesselenyi István ur ŏ nganak a kĕt, két mása vasatt Annuátim nem praestalná ... tehat ... az Ur ŏ nsga ... magànak es maradekinak az ... kezesek jovaibol satisfactiot vehessen vètethessen, ha hŏl penig annyi erŏ javai (!) nem talàltatnának, tehāt magakhazis hozzà nyulhassan es nyulathassan, es öket mint kezesekét melto dètentioban tarthassan tartathassan (így!) [Nagynyulas K; TKl Samuel Eperjesi juratus not. kezével]. *1747:* Melgos Groff ur ŏ Ngā magok személyekhez is hozzá nyulhassan nyulathassan ..., mig az negyven negyven magyar forintakat kűlőn kűlőn le nem tészik [Szamosújvárnémeti SzD; Ks 25. III 59].

2. vkinek javaihoz nyúlathat (vki javaiból lefoglaltathat); a putea dispune să se sechestreze bunul cuiva; js Güter beschlagnahmen lassen können. *1642:* Molduvaj Georgy Jobbagia ... ha valami modon el talalna menni ... minden res mobilissekhez[a] hozza niolathasson eo keme [Dob.; Ks 42. F. — [a]Ti. a kezeseknek]. *1662:* Ezen gyűlésen az is elvégeztetett vala: hogy mivel Barcsai Ákos a porta conventiojára felszedett és más szükségesekre elköltött nagy summáknak megszerzéséről még nem gondolkodott volna, azért a fejedelem minden írásba vett javaihoz nyulhatna hozzá, sőt ... bizonyos jogi

az országtul adattak volt, azokhoz is hozzányúlathasson és egyéb képpen is rajta mindenekről elégtételt vétethessen [SKr 649-50]. *1666:* hogy pedig valamiben ezek ellen vetenek . tehat Praefectus Ur(am) eö kglme ez levelem(ne)k ereivel minden jovaimhoz nyulathasson ha azok fel nem ernek magamatis detinealtathasson eö kglme es mind addig detentiob(an) tarthasson mig mindenekröl nem satisfacialok [UtI]. *1723:* Tartazza(m) ... Petö Tamas Uramnak, Felesegenek es maradekinak hova hamareb az Tiz forintot es negyven pinszt meg adni . melyet ha nem cselekednek .. tehat ... Petö Tamas Ura(m) ... ⟨jo⟩bagyimnak marhaihoz tiz forintig es negyven pinzig hoz⟨za⟩ nyulhassanak, nyulathassanak [Szentbenedek AF; DobLev. I/104].

hozzányúlattathat 1. vkinek személyéhez nyúlathat (vkit elfogathat); a putea dispune să fie prins/arestat cineva; jn festnehmen lassen können. *1702:* Tompaházán[a] lako Gyáni János Uram ... Vállalván Evictiot magára, és két ágon lévö maradékira, hogy tartozzék meg oltalmazni minden impetitorok ellen emlitett Urat, Aszszont és két ágon lévö maradékjokat, mellyetis ha nem cselekednék teha⟨t⟩ ezen Levelünknek erejével akár holot találhatando javaibol, vagy ha annyi erője nem tanáltatnek, magához két ágon lévő maradékjáhozis hozzá nyulhasson nyulatathasson, és mind addig fogságban tarthasson, tartathasson miglen plenarie duplumig nem Contentálná magokat [Marossztkirály AF; DobLev. I/55. — [a]AF, Szentkirálytól délre]. *1761:* eö Ngã magok szemelljekben is szabadoson hozzá nyulhassan, nyulattathassan [Bálványosváralja SzD; Ks 25. III. 35].

2. vkinek javaihoz nyúlathat (vki javaiból lefoglaltathat); a putea dispune să se sechestreze bunul cuiva; (von js Gütern) beschlagnahmen lassen können. *1762:* Magyar Igenben lako Epescopalis (!) Seller Meszarosi mesterségét is akarván gyakaralni falyamadat . Danczkai Josef Urtol percipialni 50 M⟨a⟩gyar farintakat ... a penzt a közeleb esendő Karatsanra ⟨tartaz⟩zek bé fizetni melyet ha nem tselekednek tehat akar mi nevel ⟨nevezendö⟩ javaihoz hozza nyulhassan nyulattathassan [M.igen AF; DobLev. II/337].

hozzányúlhat 1. hozzáférhet; a putea să ajungă la .; einer Sache beikommen können. *1605:* Azert hîttam teörueniheöz Az Alperest hogy az meg holt Batthiam Berze Mihaly adoth wolt az alperes felesege kezehöz ... Anno 1603. zaz forintoth tartasnak meg oltalmazasnak okaert, melj penzt sokzor meg kerdöztwnk teolle hogy hol wagion adna kezwnkben, azra egynehanizor Jllyen walazt teöth, hogy az Jo helyen wagion az feöldben nem olj heljen al, hogy most hozza niulhassak [UszT 19/9]. *1733:* Malombirák ... Az Malom por(na)k szuszeket szerezzenek Zár, es lakat alatt tarcsák, hogj senkiis mérés elött hozza ne nyulhasson [Dés; Jk 433b].

2. vkinek személyéhez nyúlhat (vkit elfoghat); a putea prinde/aresta pe cineva; jn festnehmen können. *1560:* En Bethlen Gergely ... Attam egy yobagyot ez wytezlew hozzwtelky ferencz fyamnak, kynek newe wolah Antal mely Zenthmyclosrol az en fewldemrewl el zewkek, mely yobagy ennekem tews gywkeres yobbagyom fya Azyrt en azt Attam es Adom, ez meg mondot hozzwtelky ferencz fyamnak ewrewkbeh fywrol fywrah es valahol meg talalya mynt ewehez hozza nywlhasson es elwyhesseh es wgy tarcha mynt yobbagyat [Ketesd K; SLt J. 1]. *1573:* Temeswary Miklos ola zwky falw Biraja azt vallia hogi eo akaris falw Biraia volt mykor kart Teot volt Abram Kalmar Lazlonak ... Twgia aztis hogi Abram vyzza Ieot volt az kalmar lazlo Iwhay melle, Es zabadon hozza Nywlhatot volna ha meg akarta volna fogny karaert, De Nem Bantotta [Kv; TJk III/3. 218]. *1593:* ezen my maghűnk atta leűelnek Ereieűel myndenwtth mynd feiwnkhóz marhankhoz hozza niulhasson, melyre köttöttwk magwnkat es löttwnk kezesek zabad Akaratunk Zerent [Perecsen Sz; WLt]. *1602:* ha penznek szeret tehetnek ... a hazat öröksegetis oda fizetik szaz nyolcz forintba(n) kiről minekűnk Pap Istvanne, es a Leanya Pap Kato illye(n) okon kezetis ada, ha a nevezet es rendelt fizetö napra megh nem adhatnak eo magvkhoz is hozza nyulhass(on) Borso Gergely, minden nevel nevezendó helyeken [Keresztúrfva U; UszT II/2. E. 49]. *1643:* Fodor Mihaly alias Szeocz ... ha valahova el menne es el budosnek ... Beldj Pal Ur(am) mind falu(n) Uarason es egjeb hellieken hozza niolhasson es uisza hozhassa [Kozmás Cs; BLt]. *1677:* A' Mely Harminczadosok az Ország Statutumi, és Haza szabadsága ellen vétkeznének, tisztekröl evocaltassanak azon vármegyére, vagy Székre, az hol az Harminczad vagyon és convincaltatván az Harminczados, annak a' fen meg-irt mód szerént valo fizetésének fele a' Tiszté, fele penig a' Káros emberé légyen De hogy ha tellyességgel annyi érö javai nem találtatnának, személyéhez-is a' Tisztek hozzá nyulhassanak, mind az elégtételig [AC 53-4]. *1732:* ha nem vólna annyi érő bonumak; magak személyekhez is hozza nyúlhassan, s foktathassan ... és Contentumat vehessen [Dellőapáti SzD; Ks 25. B. 12]. *1761:* eö Nga magok szemelljekben is szabadoson hozzá nyulhassan, nyulattathassan [Bálványosváralja SzD; Ks 25. III. 35].

3. vkinek javaihoz nyúlhat, javaiból lefoglalhat; a putea sechestra bunurile cuiva; von js Gütern beschlagnahmen können. *1590:* Vduarbiro Vram Pwspeokj Janos deak adott Szombat falj Mathenak boues numero 12 bokrat fl.: 16 Illyen conditioval hogy ha ez Jeoweo uirag vosarnapra megh ne(m) adna az arrat tehat minde(n) Jozagahoz hozza niulhasson vdvarbiro vram minden teorwenj nelkul penzeigh [UszT]. *1598:* ket eztendeig tartozzek zabadsagba tartany ... ugi zolgallion, vizontag ha ez alat mas ember ala adna magat Babos Pal Marhaihoz hozza niulhasso(n) [Mv; BálLt 72]. *1610:* ha peniglen megh nem oltalmazhatnam valami iozago(m) a' kwuől (így!) akar marham lenne hozza niulhasson [Tövis AF; i.h. 62]. *1632/1634:* az megh allo fél, az megh nem allo felen Satis factiot impendalhasson, es az Czere Jozaghozis hozza niulhasson [Koronka MT; EMKt VI. E. 2. 248a]. *1678:* En Palogiaj Mihalj az Desj Rationistasagban Principalisomtul halgatok minden Cantoronkent ha Principalisom kevanja Szamot adok, es ha szamot ne(m) adhatok vagi adnj ne(m) akarnek, ez reversalisomnak erejevel, minden némö javajmhoz az kar tetelig hozza nyulhasson, és hogi ha kik kar tetelemet fel ne(m) érnk (!) ... magamot is meg foghasson es mind adig detentioban tarthasson méglen mindenekröl contentalom és szamot adok [Gyf; ApLt 1].

4. birtokba vehet; a putea lua în posesiune; in Besitz nehmen können. *1590 k.:* az vj Jtelet mellet azt mondom hogy kj keretheöm az teörueniteöl es meg bizonytom hogy semmy kwleön marhatok ninchen es ezis keöz marhatok wolt es az keötes zeörent hozza niúlhattam [UszT]. *1592:* ha valami gjepes feoldek volnanak, az kikett fel nem oztottak volna, Zalanczj Georgj vram azhozis hozza Nyulhasson az eo reze zerintth Es azokbannys zanthasso(n) [Pókafva AF; JHb XXV. 38]. *1623:* ha valamely ver, avagy Attyafiu hozza akarna nyolni, az szaz Forintot . le tegye . . kwlönben hozza ne nyolhason [Uzon Hsz; BLt]. *1638 k.:* égy darab erdő Sz.egyház számára valo, egész falu rendelte a Templom számára ugy hogy se nemes ember se egyéb ember hozzá ne nyulhasson [Galambod MT; MMatr. 418]. *1762:* (Egy zsellér) folyamadat Danczkai Josef Urtol percipialni 50 id est őtven M⟨a⟩gyar farintakat . . . a penzt . . . a közelebb esendő Karatsanra ⟨tartaz⟩zek bé fizetni melyet ha nem tselekednek . tehat akar mi nevel ⟨nevezendő⟩ javaihaz hozza nyulhassan [M.igen AF; DobLev. II/337].

5. hozzáfoghat/láthat vmely dologhoz/ügyhöz, intézhet (vmely dolgot/ügyet); a se putea apuca de un lucru/de o problemă; etw. in Angriff nehmen/eine Sache verrichten können. *1616:* ha az Aszszony hozza nyúlhat szęk fel költigh salúúm legyen [Kv; RDL I. 100]. *1691:* Az igen szoros causakban, az időnek szorongattatásihoz képest, authorállya a sz: Partialis T: Esperest Uramat, hogy ötöd hatod magával hozzá nyulhasson és el igazithassa[a] [SzJk 245. — [a]A válás dolgát]. *1792:* Tit Perceptor Pataki Mihály Uram meg szorittatván az Eklesia privatus Fundussárol valo Számadásának bé adására, bé adta ugyan a' mennyire az Antecessora Szathmári György Ur Számadásával valo egyben vetése nélkül el készithette, mint hogy pedig az Exactorok a nélkül hozzá nem nyulhatnak, most még utolszor intimáltatik Titt. Szatmári György Urnak, hogy a' maga Számadását adja bé [Kv; SRE 287].

Ha. *1687:* hoza njulhassan [Ádámos KK; Berz. 1]. *1762:* hozza nyulhassan [Magyarigen AF; DobLev. II/337]. *1782:* hozzá nyulhassan [Nyárádgálfva MT; Sár.].

hozzányúló kb. csenegető, lopogató; care fură în repetate rînduri; wiederholt stehlend. *1773:* Wass Ferentz Ur(am) kit fogadatt meg szoptato Dajkának, kis Fiatskája melle? . Az jozan életire Nezve mitsoda szemely volt? volté részeges, iszákos, ragadozo, és a mi nem ötet illette hozzá Nyulo? [Msz; BetLt 7 vk].

hozzányúltathat vkinek személyéhez nyúlathat (vkit elfogathat); a putea dispune ca cineva să fie prins/arestat; jn festnehmen lassen können. *1642:* Molduvaj Georgy Jobbagia . ha valami modon el talalna menni . . . minden res mobilissekhez[a] hozza niolathasson eo keme, ha penigh az elegh nem talalkoznek (így!) tehat magok tulaidon szemeliekhez . . . hozza niolhasso(n) es Nioltathasson, megh fogathassa [Dob.; Ks 42. F. — [a]Ti. a kezeseknek]. *1733:* magak Szemelyjekhez is hozza nyulhasson, es Nyultathasson az Exponens [Gergelyfája AF; JHb XXVII/8. — Tomai László kijegyzése].

hozzáöklel (karddal, kopjával) hozzábök/döf; a împunge (cu sabia, suliţa); (mit Schwert, Spieß) hinstoßen. *1588:* Rathony Boldissar es Rathony Istwa(n) Nemes zemelliek igy wallanak latank keet Embertt ismegh weztegh wlny, Eznek wala, El kire teóllem Az kopiat, s oda zagwlda, es el fwtamek eggik Az Embereknek es Erdeòtelekj Marton hozza eöklele, es vgy eöklele Chyan Janost, es Az kopiat el eyte azon eoklelesbe Erdeóteleki [Perecsen Sz; WLt]. *1606:* Zolta(n) Pallhoz is hozza öklelt[a], az aiton be, az ablakonnis egynehanzor eoklelt be ugy uagdalà le Pal [Dálya U; UszT 20/111 Caterina relicta Joannis Ganczos Dalliaina vall. — [a]Dienes Gieorgj] | Latam hogy Dienes Georgiet ki uetek az aiton, be akar uala Georgy az aiton (így!), ki nītak az aitot, es Georgy az szabliaual hozza eoklele Palhoz, oszta(n) ki menenek [i.h. 20/112 Helena coniux Petri szekeli ppa vall.].

hozzáöklöz hozzáüt; a lovi pe cineva; hin/zuschlagen. *1704:* az kuruczok öklöztek hezza [Kovászna Hsz; HSzjP Joannes Gaspar (40) jb vall.].

hozzáönt a adăuga turnînd; hinzugießen. *1843:* Szamatozás eként lehet. Csekelakán minden meg-szállitott mustakhaz 10 vederhez 1 lót el-aprózott Őrvény-gyökeret kell zacskóban vagy rongyba kötve meg főzni mustban, és gyenge melegen hozzá önteni [KCsl 13 Kemény Dénes kezével].

hozzáövedz magára övez (övvel magára erősít); a încinge cu brîul; mit Gürtel befestigen, sich begürten. *1591:* Egi feier zokmani vala raita zabliawal eòwedzette vala hozza, es deli saru uala az lababa(n) [Kv; TJk V/1. 146 Wolffgangus Balogh ns vall.].

hozzáragad hozzáadódik; a se adăuga; hinzugegeben werden. *1769:* ha harmadszor is ily patratumait az actor megújítja, az mostani céhe deliberatumának articuláris büntetéseit el nem kerülli, az mostaniak is hozzáragadnak és irremissibiliter exequaltatni fognak [Dés; DFaz 26].

hozzáragaszt 1. hozzáilleszt/kapcsol; a lega de/împreună cu; anschließen, hinzufügen. *1640:* az Galambugot Kelemen pap czinaltatta vala az haza elibe es kert is vala hozza ragasztva [HSzj *galambbúg* al.]. *1773:* A kapu fenyőfaból vallo medve talpon allo Nagy Kőtött Kapu ennek fiok ajtoja is hozzá lévén ragasztva [Tekerőpatak Cs; LLt]. *1775:* (A nagykapuhoz) hozza ragasztva vagyon . Gyalog járo Ajto [Buza SzD; LLt Csáky-per 107. L. 14].

2. (birtokhoz vmennyit) hozzácsatol; a adăuga ceva (la moşie); (an das Gut) etw. angliedern. *1762:* Gerendben Krajnikok Számára excindált hellynek végib(en) lévő berket ki irtván egy darabot ragasztot hozzá [Roskány H; Ks 113 Vegyes ir.].

3. (hozzá)csatol; a anexa; beifügen/legen. *1809:* a' puska por arulo arra szorossan kőteleztetvén hogy mind a puska pornak mind a golyobis selét, vagy Önnak mennyiségéről pontos jegyző könyvet vigyen a' mellé az adott facultatoriákat hozza ragaszsza [UszLt ComGub 1697 gub.].

4. *átv* hozzáfűz; a adăuga; hinzufügen. *1823:* Ha Édes Atyám Uramék 'Sigmond napját egességgel örömmel tölthetik, azon köz örömhez én is hozzá ra-

gasztom alázatos fiui tisztelettel elegyitett örömemet [Ne; DobLev. V/1077 Dobolyi Sándor lev. szüleihez].

hozzáragasztatik hozzácsatlakoztatik/kapcsoltatik; a fi legat/lipit de ceva; hinzugefügt/angeschlossen werden. *1825:* Udvar Haz ... A graditson fel menve vagyon egy Filegoria forma Kö lábakonn állo Tornátz melly az épülethez hozza vagjon ragasztatva [Szárazpatak Hsz; SzentkZs Conscr. 327].

hozzáragaszthat hozzácsatlakoztathat/kapcsoltathat; a putea lega/lipi de ceva; hinzufügen/anschließen lassen können. *1593 k.:* Peter Koúachys Azonkeppen Jo kertet tarchon, ha Koúachy Peter io kertbe ne(m) tartana Auagy le vonna, es ha az ffalú fel kertelne Az vtan Peter hosza ne ragaszthassa hane(m) Auagy kilen tarchia kertet [UszT].

hozzáragasztott 1. hozzákapcsolt; legat/lipit de ... ; hinzugefügt, angeschlossen. *1681:* Ezen ház borona fenyő fákbul lévén fel róva ... padlása ennek a kamorának az leg közölebb való s hozzáragasztot háznak padlásához hasonló, épp s jó [CsVh 95]. *1786:* Praetendálja azt-is hogy némelly hozzá ragasztott particulákkal edgyűtt vette volna[a], holott tsak Patzolaianumot[b] vásárlott [Nagylak AF; DobLev. III/607. 5. — [a]Az udvarházat. [b]Patzolai családbeli ingatlant]. *1815/1817:* Vagyon ... egy 5. kerekű lisztelő igen derék Malmok az alsó végibe hozzá ragasztott Cser tőrő, és olaj üttetőkkel egygyűtt [SzU; TSb 47].

2. (hozzá)csatolt; anexat; beigelegt/fügt. *1799:* interes pénzt mennyit fizettem bizonyos idö szakaszokon az arrol valo, s ide Zárt szamadásom az hozzá ragasztott quietantiakkal meg mutattya [Mv; MvLev. Sánta Antal kezével].

hozzárendel vmi mellé/vmilyen célból kirendel; a desemna/delega cu un anumit scop lîngă ceva; jm zu irgendeinem Zweck bestellen/beiordnen. *1610:* eonneon maga ki haniatot tizet az Juhokba az Zent Annaj Peter kertibe mondek hogi ne(m) igi vala az vegezes ferencz Vram hogi te magad haniasd ki az Juhokat mert ihon vagio(n) az keóz Ember, az kit hozza rendeltek az fogot Emberek had hanyta volna ez ki [UszT 4/6a].

hozzáreszel (kulcsot zárba) belereszel; a pili (o cheie pentru a intra în broască); (Schlüssel ins Schloß) einfeilen. *1592:* az lakatos le uona fel feleol az Aitorol az szarth hogy az kuczioth hoza rezellie [Kv; TJk V/1. 218b].

hozzárúg megrúg vkit; a lovi pe cineva (cu piciorul); jm einen Fußtritt versetzen. *1591 u.:* Az lo pedigh mi(n)denik labaúal santa, erkólches az embert megh marja, ha terhet Akarnak rah tenny hozza rugh, vgy Annyra hogy ne(m) hadgia rah tenny sem(m)i fele terhet [UszT].

hozzárugaszkodik nekirugaszkodik, *táj* nekiveselkedik; a se repezi; sich einen Ruck geben, über jn herfallen. *1774:* Serban Györgj visza szidta akarván hozá rugoszkodni, hogj meg üsse [Nándorválya H; Ks Serbán László (40) jb vall.].

hozzáserken serényen hozzákezd/lát vmihez; a se apuca sîrguincios de ceva; etw. emsig/eifrig in Angriff nehmen/beginnen. *1665:* A segesvári és radnóti restantia adók felől így concludáltunk a szoros ügyhez s állapothoz képest, hogy ha perceptorok eddig szunnyadoztak, serkenjenek hozzá, és a data praesentis mindenütt felszedvén jó pénzűl a perceptorok, két hétre Brassóban magok administrálják Bódogfalvi Mihály atyánkfia kezében [EOE XIV, 156 ogy-i végzés].

hozzásúrlódik vkihez hozzádörgölőzik; a se învîrti pe lîngă cineva; sich jm anbiedern. *1773:* Br. Korda György úr ugyan mesterkedett, hogy hozzá szóljon, még Régenben is eleibe ment volt, itt is csaknem hozzásúrolódott, még sem szólott hozzája [RettE 303].

hozzásüt (puskát) rásüt; a trage (cu arma) asupra cuiva; (Gewehr) auf jn abfeuern. *1797:* Imre Daniel .. tizszer tizenketzer a' puskáját hozza sütte, en mindenkor a' Végit egy kosztal le üttem, mert ha le nem üttem volna ezer Lelke lett volna (így!) még is meg kellett volna halni [Málnás Hsz; Mk II. 8/260. hb. Mihály István (29) vall.].

hozzászaggat (folyóvíz földet) hozzámos/szakaszt; (apă curgătoare) duce şi alipeşte (o bucată de pămînt) la ...; hinzuschwemmen. *1610:* mikor be a⟨ka⟩ram kertelni, akkor ellenze Veres Georgy hogy ne kertelliem be az kis helieczke⟨t⟩ es az az Kikeólleo Vize hozza zaggatott [UszT 72-höz].

hozzászakaszt hozzátold; a adăuga; an etw. angliedern. *1573:* Pal verner Azt vallia hogy ... Eotet ky hitta volt panithy gaspar az Mezeore Thwzok Mal felet egy darab feoldet Mwtatot neky hogy egy holdot Meryen benne Mykor azt ky merte volna Mond hogi meg alkwtya hogi teob legien esmet valamenyewel teobet zakaztot hozza de eo Nem Twgia Menyet tezen az alkwtas [Kv; TJk III/3. 247].

hozzászánt (vmennyit a maga földjéhez) odaszánt; a alipi prin arat (la pămîntul său); (zum/ans Feldstück etw.) hinzupflügen. *1583:* Halasz Kelemen vallia, Harmad Ewy engemet kert vala Buday Tamas vra(m) hog az peres feoldet meg zancham ... hozza zantottam az kis darab chikkel feóldet(is), harmadik Zantaskor emlithe Zabo Leorinch hog Alat a' kis kolcholat feold eowe volna [Kv; TJk IV/1. 178].

hozzászegez rászegez; a prinde/bate în cuie; an/zunageln. *1584:* pantot es karykat chinaltattunk az harangnak ... Lakatos Jstwannak hogy pantokat es az karikat meg Chinalta es hoza zegezte fyzettunk f 2 d 25 [Kv; Szám. 3/XV. 12-3].

hozzászerezhet a mai putea procura/aduce; verschaffen können. *1699/XVIII. sz.e.f.:* Sövénfalván lévö nemes udvarházat édes Feleségemmel együtt acquiralván valamiket I(ste)n jovoltábol másokkal is hozzá szerezhettünk és valamikkel szaporithattuk ... Edes Feleségem Fekete Ersebeth szabados dispositiojaban légjen [Mezőbánd MT; MbK 89a].

hozzászí magába szív; a absorbi, a suge în sine; in sich saugen. *1574:* A cemment Negy allatokra vagyon fondalva: teglara, sora, fekete onra es veres rezre. Mert ezek nelkwl az arannak az o tekeletessege es allapattiara Nem hozhatny; az tegla so hathato allatok annera, hogy valamy ezust az aranban vagyon, azt Magokban kyzyak. Az on kegig es az veres rez az ezustot, Mellieth az tegla es so ky vont es hozza zitta az aranbol azt Megh tartiak es otalmazak [Nsz; MKsz 1896. 291].

hozzászokik megszokik vkit/vmit; a se obişnui cu cineva/cu ceva; sich an jn/etw. gewöhnen. *1744 k.:* Vagyon egy Kosa Joseff nevü Tisztartaja Cserei Mihally uramnak .., most penig de jure adó ala kellene menni, de Cserei Mihaj uram csak nem könyezve instált a' N.Szeknek hogy hagyattatnek ki az adóból, mivel nem csak oeconomiajara sött etelereis az visel gondot es mar gyermeksegetöl fogva szolgalvan eo kegyelmet öreg allapottyahoz kepest valo termeszetihez hozza szokott, az nelkül utólsó vensegeben el nem lehetne [Miklósvárszék; INyR]. *1760:* An Incolák pedig élnek Forrasokból, mellyekis pro illorum potu alkalmatosok, de ki hozzá nem szokott egésségtelenek, és nehéz emésztö vizüek [Novoly K; BLt]. *1832:* (A marha) a' Gulyánkba nem akar ülni hozzá-szokván már a' jo élethez [Dés; DLt 691] | a jo Isten — és Emberek kìk a jo Embert pártfogolni szoktàk — Engem sem hagynak el — ha itt nemis — màsutt meg fogom mutatni, hogy nem tudnak bennem anyi hibát kapni. — Mennyire érzem ezen szokat „elfognak csapní" csak én tudom — ki az illy kujonerozáshoz hozzä nem vagyok szokva [Torda; IB. Demény János udv. tiszt kezével].

hozzászoktat vmihez megszoktat; a obişnui cu ceva; jm etw. angewöhnen. *1824:* Paskutz Samunak meg parantsolám, hogy szépen takaritsa ki, Abrakollya, tanitsa ezt a' Kantzát rudas Nyergesnek A' Nagyságod Czugjába .., ez a' kantza kész tanult ugyan, de az ösztöl fogva el szokván a' hámtol, és nyeregtöl, ujra szoktassa hozzá [Perecsen Sz; IB. Tamás Mózes lev.].

hozzászól 1. vélekedik/véleményt nyilvánít vmiről; a-şi spune părerea despre ceva; die Meinung äußern, der Meinung sein. *1570:* Alcz Balaz . ezt vallya, hogy mykor eothet hytta volt Nagy Jmreh hazat chinalny az ew vduaraban hytta volna az zomsedyat Balassy Lazlot oda hogy Lassa Az epites ha ellene Ninchen, Mykor Lazlo oda menth volna, Mond hogy en ehez nem Jgen Erthek, hanem Jm Jde hywom atthyamat hogy eois lassa es zolyon hozza [Kv; TJk III/2. 61]. *1597:* Ezen keozben mynd Az kett fel peresekeott kj kwldeok es Az teorwennek: vgy teczek hogy nem zal Azzal le mertt zembe vagyon: az peres: hanem ha myel Akarya menteny Az Jobbagyat zoljon hozza [UszT 12/66]. *1603:* Ha kinek ... valamj panazolkodassa aúagy Nyaúallyaia vagyo(n) akkorj hadakozas miat, tehat az Iöúendö gyúlesre az ollyant súpplicatio forman adgya be ö kk eleiben varossúl, es magyarazza meg faidalmyt; Ö Kk varossúl io itilettel hozza szolúa(n), amj Ioúal lehetnek, supplicatioiara meg irattyak [Kv; TanJk I/1. 451]. *1677:* Gyakorta a' Causansok Evictorra-is szoktak fogni; melyben valo processus-is illyen modon observáltassék ... a' mi az Evictor meritalis allegatioja lehetne, ahoz az In causam attractus ne nyullyon, hanem intacte reservállya az Evictornak; mert hogy ha ahoz hozzá szol az In causam attractus, az után nem tartozik evincálni az Evictor [AC 182]. *1722 k.:* az elöttem fen forgo dologhoz hozzá kell szóllanom [GörgJk 76]. *1750:* En ugjan bizonyoson mind ezeket nem asserálhatom, hanem Conjectualiter szollok hozzá tsak [O.csesztve AF; Ks 83 Szabó István lev.]. *1790:* Azért mü is ... jenöfalvi és karcfalvi hitesek hozzászólottunk az dologhoz eképpen. hogy meddig az vidua a megholt urának nevit viseli. addig mindenfélének fele az viduáé [Jenöfva Cs; RSzF 239].

2. *hozzá nem tud szólani* meg nem tudja mondani; nu poate să spună; man kann nicht sagen. *1717:* Az szomszéd országra[a] valo utaknak ösvények(ne)k, és havasoknak bé vagatásával Ezen vagások miatt még bőcsülhetetlen egj néhánj havasaink el rékedtenek, melyek(ne)k hasznokat ne(m) vehettük[b] ... melj miá menyi fogjatkozást, marháink Legeltetesib(en), és az széna Csinálásb(an) szénvettünk hozzá ne(m) tudank szollani [INyR Cssz, Gysz és Ksz panasza. — [a]Moldvára. [b]Köv. a havasok fels.].

hozzászólás megszólítás; adresare, *pop* agrăire; Ansprache. *1763:* mihent érkezék hir nélkült, és minden hozá szollás nélkült ... Vultur Szimiont verni kezdé hátban [Nagyida K; Told. 9].

hozzászólhat véleményt nyilváníthat; a-şi putea spune părerea; die Meinung äußern können. *1682:* Debreczeni Andras Uram sokszori hüttel lőt fogadassa p(rae)tendens atyafi leven hozza nem szolhat, s nemis apellalhattia[a], s — mys el nem bocsiatanok apellatioiab(an) [Kv; RDL I. 161. — [a]Az ügyet]. *1772:* miképpen forgatt legyen ... eö Excellentiája Malma hozzá nem szolhatunk [Kük.; JHb LXVII/2. 361]. *1814:* a' Czéh Gyülésben, a' mikor is a' Czéhnak ügyes bajos Dolgai follytanak ... nem annyira érkezett maga Czéh Mester Uram a' Dologhoz szollani, mint a' felesége, a' kire nem volt bizva a' Dolog hogy még hozzá is szolhasson; söt még a' sem volt illö hogy a' szék Házában benn lehessen gyülés alatt [Dés; DLt 56. 15].

hozzászóló licitáló; cel care dă mai mult (la licitaţie); Lizitant. *1841:* (Az árverésen) Szükség a' hozzá szolloknak magokat 32 pengö Rft Bán pénzzel (!) el látni [Désakna SzD; DLt 920].

hozzászorít rászorít vkit vmire; a constrînge pe cineva să facă ceva; jn zu etw. zwingen/anhalten. *1795:* Ezen törventelenségnek gyalázatos következései közé tartozik az is, hogy a' már el szegödett ... Müvelö Kovacsok, azon okból, hogy a Gazda nekiek törvény ellen ... ajándékot nem igir, azt fel rugjak ... mások p(edi)g ezekkel nem gondolván az illyén magokat el kötelezett Szolgákat Meg fogadni semmitis nem tartozodnak Mellyet hogy a' Ngd segedelme által el-tavoztathassunk, könyörgünk alázatoson, méltoztassék Ngd ... mind magába meghasonlott Társaságunk Tagjait, mind p(edi)g a' Müvelö Kovacsokat kemény fenyitték alatt hozzá szorittani [Torockó; TLev. 9/29].

hozzászúr hozzábök/döf; a împunge/îmboldi; hinstoßen. *1761:* Ferentz Lörintz ... a Testvér Öcsihez is

Andráshoz most esztendeje hozzá szúrt volt a késsel, meg is Sértette vólt a' vékonnyát de nem erössen [Szászsztiván KK; BK. Joannes Ferentz (50) jb vall.].

hozzátapaszt kb. hozzányúl; a se atinge de; berühren, anfassen. *1632:* En eleget iartam sokadalomban euuel az Aszonnyal es giorgi Deakis ot volt de soha semmi gonossagokat nem lattam, megh Cziak hogi hozzais tapaztott volna gieorgi Deak az Azzonjhoz [Mv; MvLt 290. 95b].

hozzátart nekiszegez; a aţinti (arma) asupra cuiva; (Gewehr) anlegen. *1636:* az Ember az puskat hozza tarta Balas Czigányhoz es altal lóue az Czigant [Mv; MvLt 291. 69b].

hozzátartoz **1.** vmihez (hozzá)igazodik, vmihez/vmilyen rendhez/rendelkezéshez tartja magát; se acomoda de ceva, a se ţine de o dispoziţie/de un ordin; sich nach einer Sache richten/an eine Anordnung halten. *1576:* Igerik eo K. az zaz vraim Magokat Erre hogy Mikor az Drabantok meg lesznek Mindennap Mindenik kapura egy keozwlek ely Megien Az kapwkra az Drabantokhoz lattny velek lenny es eoket az vigazasra Inteny, De az zemet Byrak Rend zerent Ely Jaryak eoket hogi Twgianak hozza Tartozny [Kv; TanJk V/3. 135b]. *1589:* Myert hogy pedig az Mezaros vraym kywanak az vagatasrol valo vegezestis eo kgme byro vram Aggya Jrwa nekiek, hogy eokis tuggyanak hozza tartozny [Kv; i.h. I/1. 96]. *1596:* Megh ertettek ew kegmek varosul ... az be gywitesnek okayt, elseo túdny illik az zewretnek el keozelgetese kireol ew kegmek warossul wgy wegeztenek hogy egy bizonyos napot p(rae)figallianak az zedesnek kyreol ew kegme Biro vram az Gialaj vdwarbirot in tempore certificallia, túggion azis hozza tartozny es hozza kezewlny [Kv; i.h. 281]. *1598:* Amy illety az mezarosok dolgatt eo kgmek vegezzenek vgy mind tehen hws, s mind penigh Jwh hús feleol, kire valo kepest az Mezarosokis tuggyanak hozza tartoznj, es barmottis gyeotenj [Kv; i.h. I/1. 323]. — Vö. a *hozzátartozkodik* címszóval.

2. kb. rá/felkészül vmire; a se pregăti pentru ceva; sich auf etw. vorbereiten. *1590:* Nemet Mihaly .. Ezenbe hozza vagh az chakannial, Az mi megh hólt atiankffia semmit ne(m) tudott zandekaba hogy el szanta volt hogy megh eollie, nem tudott hozza tartozni es teolle felni [UszT].

hozzátartozandó **I.** *mn* **1.** hozzátartozó, vmivel/vele járó; care se ţine de ceva; (da)zugehörig. *1580:* az Tyzteletes Christina azzony az Nehay Vitezleo Eorminzekessy Nagy Janosnak meg hagiot eozuegie ... Theon illen vallast ... az rez Jozagait ... minden hozza Tartozando Zanto feoldeyuel. Zena kazalo retyuęl. Legeltetö Viragzo mezeyuel. Erdeyuel Berkeyúel. es regtul fogua(n) minden hozza Tartozandoywal G(en)eral(ite)r Ada es valla .. Zalanchy Gyorgynek Birny [Pókafva AF; JHb XXVI/8]. *1606:* az az haz küs faludba(n) mind hoza tartoza(n)do iozagiual mind belsökel, s külsökel enge(m) ugi illet, mint eö kegielmet [Uszt 20/47]. *1650:* minden kilseö belseö hozza tartozando Szanto földei [Gyszm; LLt Fasc. 69]. *1715:* Adá itt Magjar Kőblősön lévö Nemes Házhelyét ... minden hozzá tartozando appertinentiáival együtt [M.köblös SzD; RLt]. *1730:* Egj Sztováta (!) minden hozzá tartozando egjetmásaval [Bibarcfva U; Berz. 16. XLIX/16]. *1787:* hogy dirib darabba a' Jószág ne Szakadjan, még egyeztek abba a Mgos Haeresek; hogy ă Gálfalvi Jószág hozzá tartazandó Portiojival egjütt menyen a Mgos Léány Ágon Lévő Haeresseknek [Kv; Ks 73. 55]. *1837:* egy kis benn valo Jószág ... minden hozzátartozando közkertyei és kerülö gyepüjivel együtt [Vaja MT; VH].

2. vkihez/vkinek családjához tartozó; aparţinînd cuiva/familiei cuiva; jm/js Familie angehörig. *1657:* Rabi állapotom szerint való méltatlan szolgálatom ajánlása után Istentől még is bőséges áldásokat kívánok kegyelmedre terjedni hozzátartozandó szerelmessivel együtt[a] [SzO VI, 208 Székely Mózes lev. anyjához a tatár rabságból. — [a]Levél-kezdősor].

II. *fn* **1.** vmihez tartozó dolog, vmit kiegészítő (alkat)rész; ceea ce aparţine de ceva/întregeşte ceva, parte componentă a ceva; Zubehör. *1580:* az Tyzteletes Christina azzony rez Jozagait ... minden hozza Tartozandoywal ... Ada es valla ... Zalanchy Gyorgynek Birny [Pókafva AF; JHb XXVI/8. — A teljesebb szöv. I. 1. al]. *1600:* Talaltűk megh Nalad egy hazűnk ereksegűnkett mind(en) hoza tartozandowal az kj eosteol maratt meg kewannywk teoled mert minkett illetth mj werek wagyunk hoza [UszT 15/55]. *1631:* Vrmösnek[a] es Agosto(n) faluanak[b] hason felęt hozza tartozandoiual eggiwt hagiom annak az kis neueletlen hugotskamnak Petki Catanak [Nagyteremi NK; JHb XXI/1.5 Sükösd György végr. — [a-b]NK]. *1721:* ada cserebe . egj darab örökseghet minden hozza tartozandokkal edgjűt [Malomfva U; Ben.]. *1792:* jo két béres szekér ket eke minden hezza tartozandojával edgyűt két eke minden hézza valo appertinentiákkal [Recsenyéd U; Pf]. *1812:* Egy Magyar bérlett Nyereg minden hozzá tartazandokkal, és rezes kantárával együtt [Görgény MT; Born. XXXIX. 43]. — L. még RSzF 124, 233; SzO VI, 206.

2. vkihez tartozó személy, családtag; persoană aparţinătoare cuiva, membru de familie; Angehörige(r). *1569:* Eoreokke walo Zolgalathomott Aianlom knek minth thiztelendeo wramnak. Kewanom az kmed Egissigitt (: mind az kmed hozza tharthozandoywal:) az wristentheol [BesztLt 104 G. Barthor (!)[a] a beszt-i bíróhoz. — [a]Aláírásban így!]. *1653:* Szolgalatomat ajanlo(m) kegyelmednek mint nekem kedves Apam Vramnak, az Vr Isten eő Felsege kegyelmedet minden kivanatos udueosseges sok iokkal boldog szerenczes hoszsu elettel algya megh es hozza megis hamar udeon, minden hozzá tartozandojual egyetemben [Szárhegy Cs; Törzs. Lázár István apósához, Petki Istvánhoz]. *1750:* Oltyán egész Háza népestől, vgj Győrgy Triffis minden hozzá tartozandoival együtt öszve haborodtanak [Ohába AF; Told. 25].

3. kb. falusi tanácsbeli társ; membru părtaş în sfatul comunal; dörfliches Ratsmitglied. *1746:* nem hallottam hogy tsak egyszeris az Falusi Birott hozza tartazandokkal, avagy egyeb betsűletes Falusiakkal ki vitte volna, s a kárt még betsűltette volna [Szentegyed SzD; WassLt Kőtőles Illye (62) zs vall.].

Ha. *1768:* hozza tartazando [Katona K; Born. XL. 80 Kotsis Todor (40) zs vall.]. *1783:* hozzá tartazando [Drassó AF; TSb 24]. *1797:* hozzá tartazandokkal [M. igen AF; DobLev. IV/777. 17].

hozzátartozandóság vmihez tartozó dolog; lucru aparţinător la ceva; Zugehörigkeit. *1579:* hagyom az gyergyay hazamath: Mynden orokzegwel es hozza tartozandosagwal egetembe Lazar Istwannak es Lazar Myhalnak Mynden orokzegewely es hoza tartozandosagawaly egetemben Mynd az Kys faludy oroksegwely es molomwaly egete(m)be Mynd az Jobagyokkaly egetembe es az thowaly Egetembe [LLt].

hozzátartozhatik vmihez tartozhatik; a putea aparţine la ceva; an/zugehören können. *1622:* ada az feliúl megh neuezet hazheljet ... minden hozza tartozondo eóreóksegeiuel ualameliek eleitül fogua hozza tartoztanak es Jeouendeóbennis hozza tartozhatnanak es az kik mostis hozza tartoznanak [Mihályfva NK; JHb XXII/22].

hozzátartozik a aparţine; zu/angehören. *1622:* ada ... az .. hazheljet ... minden hozza tartozondo eóreóksegeiuel ualameliek eleitül fogua hozza tartoztanak [Mihályfva NK; JHb XXII/22].

hozzátartozkodik hozzáigazodik vmihez/vmilyen rendelkezéshez tartja magát; a se acomoda de ceva, a se ţine de o dispoziţie; sich nach einer Sache richten/an eine Anordnung halten. *1800:* A miket a Vaskö szüksége el távoztatasára . méltoztatik ö Nagsa proxinosura (!) a Constitutiobol társaságunk eleiben szabni ahoz szorossan hozzá fogunk tartozkodni [Torockó; TLev. 9/31]. — Vö. a *hozzátartoz* címszóval.

hozzátartozó I. *mn* **1.** vmihez tartozó, vmivel/vele járó; care aparţine la ceva; (da)zugehörig. *1560 k.:* Az Ebesffalwy teglahaaz mynden hozza tartozo eöreöksegewel [MNy XIII, 369]. *1578:* Lazar Leorinczeth Saardon lakozotth ... Alard Ferencz rez Jozagaban Bozzazegben[a], es ahoz Thartozokban, Myndenekben, Tudny Illik zanto feoldekbe(n) kazallo retekben, Irtwanyokban, Erdeokben, es egyeb fele hozza tartozo haznos Eoreoksegekben, bele akartuk volna Statualny [Jobbágyfva MT; BálLt 49. — [a]Talán azonos Náznánfvával; 1802-ben ugyanis Náznánfva alias Borzásszeg-et említik (EHA)]. *1593:* attam Ciehiben Crazna varmegieben .. Egy fell haz heliet .. mynden hozza tartozo Eöröksegheyuel Egietembe, tudny Jllik Zanto földeyuel Zena reteyűel, kazalo fweyuel es mynde(n) hozza tartozokkal Egietembe, valamik El⟨e⟩ytől foghűa töruiny zerent hozza tartozok uolnanak es uoltak űolna [Perecsen Sz; WLt]. *1626:* (A ház)[a] zomzidgia penigh Nap kelet felol Almadj Caspar Vra(m) haza melj mostan Ceriny Farkasne Assoniome hozza tartozo ëörökösigiuel Erdeyuel Meziyuel Szanto es kasalo Fögiuel Szólö helyuel [Dés; RLt 0.5. — [a]Szilkereken (SzD)]. *1671:* Forma juramenti Dominorum Regnicolarum. En T. T. Eskűszöm az Elö Istenre .. hogy az én Kegyelmes Uramnak, a' méltoságos Apafi Mihalynak Erdély Országának Fejedelmének, magyar Országnak hozzá tartozó részeinek Urának, és Székelyek Ispánnyának az én tehetségem szerént, tellyes életemben igaz és hü lészek [CC 24]. *1713:* adák és köték örökösön azon Nemes Fundust ... minden hozzá tartazo szánto és kaszálo földeivel és Szöleivel együtt [Alvinc AF; Incz. VIII. 12]. *1760:* a Falúnkban lévö Háram telekeket hozzá tartazó minden pertinentiakat 200. Magyar forintakon Zállagasitatta [Árpástó SzD; BK]. *1777:* a N. Teremi [a]Jószágat, hozzá tartazo Portiokkal egyut két egyenlo részekre inteznök | hozzá tartazo külsö .. Appertinentiaival [JHbB Fasc. T. 23. — Tomai László kijegyzése. — [a]KK]. *1793:* az Szabo András Háza és Telkin valo Épületek betsüje ment e' szerént végbe .. Egy Száraz Malom betsültetett Kilentzven V Forin(tra) minden hozzá tartozo részeivel, és egy Vas tsákanyal edgyütt [Szér Sz; JF LevK 171]. *1826:* A Gabonás háta megett egy Io kut, mely köböl vagyon ki rakva Io Gárgyával, és hozzá tartazo Gémmel és Io nagy válluval [M.bölkény MT; Born. G. XIII. 40].

2. vkihez/vkinek családjához tartozó; care aparţine cuiva/familiei cuiva; jm/js Familie angehörig. *1653:* Ez Uy esztendöb(en) J(ste)nnek ujab ujab üdvösséget áldását kivánom bövségessen terjedni Nagdrà, minden hozzá tartozo szerelmesivel eggyetemb(en) [Kv; CartTr II. 872 Casp. Veres Marti past. eccl. orth.[a] lev. — [a]Értsd: ref.].

II. *fn* **1.** vmihez tartozó dolog, vmit kiegészítö (alkat)rész; ceea ce aparţine de ceva/întregeşte ceva, parte componentă a ceva; Zubehör. *1545 k.:* En Sombori Janos az mi rezem ennekem ozlasba jutot wolna attam az en atyamffianak Sombori mihalnak de ezkepen hogy az mi mostan benne zalagol[a] volna megh valtcha az vthan maganak tarcha minden hozza tartozoywal [Zsombor K; MNy XL, 137-8. — [a]Értsd: zálogul]. *1546:* en Barlabasi Janos Hederffay[a] attham Petherffalwabaly[b] Rezemeth ky feyerwarmegyeben vagyon helhezthethwen Mynden hozza tarthozoywal az wytezlo Glesan Janosnak Mykeffalwan[c] lakozonak Mas fel zaz forynthon [BfR VI. 283/3. — [a-c]KK]. *1552:* Barchay g'ergis ada Kelemen papnak .. Harom haz Jobbagyoth es Neg'uen forintott, az thonak feleerth Cherebe ... mynden hozza tartozojaual [Mezöszengyel TA; BfR]. *1578:* Een Genczy Kata Azzoni ... Attam egj Haz heliet minden hoza tartozoual egietembe(n) Szeczben zalagba flo VI Az witezló Zintaj (!) Bodisarnak pereczenben [Perecsen Sz; WLt]. *1593:* az mj meg holt Edes Atthianktol Orozhegj Albertol marat wolt my reank egy haz es eöreökseg minden hozza tartozokal Egjetemben Jt vduarhelt [Szu; UszT 9/43]. *1613:* az fellieöl megh yrt ket faluban[a] Jobbagiot Jobbagj heliet minden hozza tartozokal hataraual erdeyuel mezeyuel zanto feöldjuel minden igassagaual Ada Zalagjban paraznay Janos vram Finta marton vramnak es maradikinak [JHb. — [a]Jákötelke és Kelecel K]. *1796:* azon fogadó, s annak Telke, hozzá tartazoival edgyütt ... mind eddig az Exponensek által biratott [Ádámos KK; JHb XIX/54]. *1802:* Az egy patingan kivűl minden hozza tartazajakkal együt egy eke [Mezörücs TA; SLev. 1 Somlyai János udvarházának lelt.].

2. vkihez tartozó személy, családtag; persoană care aparţine cuiva, membru de familie; Angehörige(r). *1624:* Bodog es Zerenczes egesseget Hozza tartozokkal eggiwtt kiuanok kgdnek Istentól [Mv; Törzs. Tordaj Pal Deak özv. Belleni Sigmondnéhoz]. *1645:* Szolgalatomat ayanlo(m) Kegldnek mint böczülletes io akaro Uramnak, Az szent I(ste)n mind(en) wduessiges jokkal aldgja megh kegldet, kedues hozza tartozoiual [Kisbudak BN; BesztLt 20 Retteghj István lev.]. *1728:* Tessék Hadnagj Atyánk fianak eö kglmenek az orratlan Cziganynét min-

den hozza tartozoival mingjárt a Városrul ki hajtatni [Dés; Jk 377].
Ha. *1718:* hozzá tartazo [Baca SzD; LLt 2/3]. *1730:* hozza tartazo [Folt H; BK. Özv. Folti Bálintne Jósika Mária végr.]. *1765:* hozzá tartazo [Pókafva AF; JHb XXVII/40].

hozzátartozott hozzátartozó/való; care ţine de ceva; (da)zugehörig. *1808:* Itélet . A mi ă szekeret nézi: Optio szerént a Fiu elvette a' szekérnek eleit rudastol hozzá tartozott két Lőtsekkel együtt; a' két Leánynak pedig maradott ă szekérnek hatullya két lajtorjájával és két Lőttsivel együtt [Asz; Borb. II].

hozzátér hozzáfér/jut; a ajunge la ; einer Sache beikommen. *1572:* Balint Lakatos Peter fia, Azt vallia hogy Azon mynd fely Indwltatnak es az ki hozza ter volt[a] veryk vonzak [Kv; TJk III/3. 24—6. — [a]Gáspárhoz]. *1592:* minden haladek nelkwl az vizet megh zallichak ne legien az varosnak ennelis nagiob karuallasa — mennel jobban tuggiak az vizet zallichak, ha chakliakkal hozza ternek, vgi hogi kar nelkwl az vizet el bochathattiak, bochassak el [Kv; TanJk I/1. 178]. *1722:* Ezen Nállam álott pénz egy fertálljos csiporb(an) volt, de az sem volt teli, hanem szőszsel; es bojtorjánnal tőltottem meg hogy az Eger hozzá ne terjen [Borzás SzD; Ks 5. X. 28].

hozzátesz 1. vmit/vmennyit még odatesz, megtold vmivel/vmennyivel; a mai adăuga o cantitate oarecare, a mai adăuga ceva; etw. noch hinzugeben/tun. *1722 k.:* volt egy kisded ezust poharis, mint egy fel giras melyből Huszar Peter tőbbet teven hozza csinaltatott egy giras ezűst tangyert aranyast [Abafája MT; GörgJk 164]. *1765:* velünk kötöztették el Confrontator uraimék a Celatoroknak marháit a büntetésért . miglen a celatorok eö kegyelmekkel meg békéllettenek . de hozzá tették azon glóbát, magok tudgyák [O.girbó AF; Eszt-Mk Vall. 311]. *1790:* 11 M for és 56 penzt ezűst Petákokb(an) küldek egj ezűst Garast és két réz krájtzárt hozzá téve [Babuc K; Pk 2].
2. (írásban/szóban) hozzáfűz; a adăuga (în scris/oral); (schriftlich/mündlich) hinzufügen. *1556:* Errol Adom az En lewelemeth Mynth kezem Jrassath Emlekezethwl Myndeneknek Es ezth hozza tewen Glesan Janos vram Myndyarast El foglalhassa ez lewel Ereyewel [Mikefva KK; BfR VI. 283/3]. *1574:* Eztis hozza Teowen hogy Az mely fl 17 Az varos penzebeol ely keoltet az Espotal mester ..., ky veteszek vgian az espotal mesternenek Iwtando Marhabol [Kv; TanJk V/3. 98a]. *1578:* Eztis hoza teuen hog' ha az Haz Helien ualamy Epólles lenne meg' bóczóluen az Epólletet tartozom azt óh kmnek meg fwzetnj [Perecsen Sz; WLt]. *1623:* Eztis hozzá teuén hogj ha ez megh irt szena fw helyhez Benkeő Gieőrgi es Benkeő Gasparon kiuwl ualahonnan ualami oszlos uér Attiafi tamadna ... tartozzanak ... keőzre bochyatanj es keőzwl birni [Markosfva Hsz; Borb. I]. *1636:* harom uttal mondotta Istvan Uram egy mas utan ebnek Zabo Janost, eztis hozza teue(n), hogy ki teis Bórbely Janosne Te kurva az Látor uta(n) [Mv; MvLt 291. 66-7]. *1671:* Végeztük hogy akar mitsoda szén és praetextus alatt, vigyen bort bé a Paraszt ember a' Nemes ember korcsomállása idején ... tegyenek executiot .. a' Tisztek ellene mindazonáltal hozzá tévén, hogy ha valamelly porcionatus Nemes ember bort nem akar árulni, ne transferalhassa a' Paraszt embernek abbéli jussát, más nemes embereknek praejudiciumokra [CC 37-8]. *1714/1781:* Eztis hozzá tévén .. Gerend Lónán kétszer kellett pásinton épitteni [Gerendlóna TA; JHb LXXI/3. 469]. *1727:* En T.T. eszküszöm az egy elő Istenre hogy ha mikor esketes dolgaban Regiusnak demandaltatom jo lelki ismeretbül Származando igaz hit szerént ki adott vallas tétel Szerént valo relatoriat irok, Semmit a vallasban el nem hagyok, Se hozza nem tészek [Kv; SRE 154-5]. — L. még RSzF 190, 223.
Ha. *1592:* Hozza tiue [K; BálLt 89].

hozzátétel hozzátevés/fűzés; adăugare; (Hin)Zugabe. *1804:* a hatra lévő 200 Mforint Sum(m)a az Három osztozo Testvereket egy aránt illetvén egyenlő mértekb(en) osztassék el végeztetik azzal a hozzá tétellel hogy ha mellyik Testvér ezen summábol tőbb részt vett ... vagy ellenben kevesebbet vagy semmit sem az a Másiktol bonificaltassék [Szentimre AF; DobLev. IV/874. 5]. *1820:* egjbe(n) gjülvén a Verős Kovátsi társaság az iránt, hogj a kik a már meg tett Társaságnak Törvénye ellen hibáztanak légyen közüllek ... 12 tizenkét Forintig meg büntetni végeztetett; Még p(e)d(ig) olly hozzá tétellel, hogy a maga ajánlása szerént a Társaság kivánságára mingjárt eleget tégyen [Torockó; TLev. 9/27]. *1846:* Meszáros János ... 30 Rf váltó fo(rint)okra oly hozza tétellel bűntetődött hogy azon tömög, a Ns város altal, a dolgozo haz szüksege pótlására rögtön altal adassek [Kv; AC Prot. 16-7].
Szk: *minden (szó) ~ és/vagy elvétel nélkül* megmásíthatatlanul, szóról szóra. *1809:* Melly fen irt examen a fen irt mod szerént menvén végbe és a Detentus elött fel olvastatván, minden hozzá tétel és el vétel nélkült ... hellyben hagyta [Kissolymos U; UszLt ComGub. 1752]. *1811/1815:* Melly önként tett propria oris fassioját ... hogy mindenekb(en) a' fenn megirtak szerént tette légyen mielöttünk, arol igaz hitünk szerént bizonyságot tészünk, megirván ... minden szo hozzá tétel vagy el vétel nélkül [Szentbenedek AF; DobLev. IV/941. 2a].

hozzátevődik hozzáadódik; a se adăuga; hinzugegeben werden. *1829 k.:* Nagyon hasznos lenne ha egynehányan, a hazafiak közül, kik a nemzetnek 's nemzeti nyelvnek egész(sz)en azután valo pallérozását ohajtják, bizonyos summát el szán(n)ának ezen czélra 's azt a Cassaba bé is fizetnék; Ezen summához hozzá tevődvén a Játékok jövedelme, Securizálodna az tagok fizetése [Kv; KvSzLt].

hozzátold hozzáad/tesz; a adăuga; hinzufügen. *1662:* az igaz evangeliumi vallást[a] ez országból a nyírt papság gyökerestől kigyomlálni igyekezik vala[b] ... mely ő igyekezetüket a posonyi 1604. esztendei végzéseknek istentelen articulusában, melyet az evangelicusoknak kigyomláltatásukról hozzátoldottak vala, az egész keresztyén világ mintegy tükörben megláthatott [SKr 102. — [a]A luth. és ref. vallást. [b]Köv. a sérelmek fels.].

hozzátud hozzászámít; a adăuga la socoteală; (hin)zurechnen. *1586:* Az Juhoknak, Baranyrol, Giapiayrol, Beorireól, Saytiarol, Waiarol, Thuroiarol, Sosteyereol

hozza tudwan, Meny maradot kezenel az Zamwetel vtan, eg' Summaba mindenik felet prouentusba megh Mutasson (így!) [Kv; PolgK 19]. *1628:* az Kiraly vczai háza riszitis hozza tudua(n), ... Igy marad megh az vra hazaba resze tt f. 39 [Kv; RDL I. 139]. *1678:* Buczi Kozmatol ezeket vasaroltatta eo nga hitelb(en) . Egy Par stuczot f 108// Egy pár ket csöjü Pistólt f 54// — Egy Fusiat f 54// az Puska Palaczkotis hoza tudvan [UtI]. *1809:* eztet hozzá nem tudván a mi Esztendei Vám gyül bé belölle rá, lehet vetni Circit. 250 vékára minden féle gabonábol egybe gyűjtva [Csicsógyörgyfva SzD; Ks 76/56 Conscr. 15].

hozzáül vmi mellé leül; a se aşeza lîngă ceva; sich an/zu etw. setzen. *1590:* az leant . en vgy tarto(m) mint Jambort mert engem Jamborul zolgalt ... nem paraznalkodo(m) velle ... Ahol aztis mo(n)dgia eo kegielme hogy azthalomhoz le wltete(m) es vgy Etete(m) mint effeli szegeny Ember az mit feozetek mind zolgastul hozza wleok à ky le wlhet le wl az ky penigh ne(m) fel al es vgy eszeonk [UszT].

? **hozzáüresül** ' *1580:* Mosta(n) az wy gatot keossek megh, de magason ne keossek hogy Az wyznek essety lehesse(n) az Gaton altal. Ennek vtanna penigh az keosseg is hozza wresswlwen keossegh megh az Regy gatot [Kv; TanJk V/3. 225a].

hozzáüt hozzácsap; a lovi; zuschlagen. *1568:* Ezt hallottam, hogy haborognak vala az Kadar Markosne leanya az Nemetneuel Es az leanya meg monda neky, es Kadar Markosne, vgy chyapa arcül, az Nemetnet, Es az Nemet azt latuan, vgy Jndula Kadar Markosnera, ... az Nemet hoza wte, de ne(m) tudom ha talaltae vag ne(m) [Kv; TJk III/1. 214 Henricius Aurifaber zs vall.]. *1570:* Margith Nyerges peterneh ... wallya ... egy estwe mykor Az vchan Zygarto Gërgy Syettwe Menneh fely, Latta hogy egy Eb az Jnaba harap volt, es egy Zekerchewel hozza wtheot az ebhez [Kv; TJk III/2. 74]. *1596:* le uagia .. az medeseri legent mind az altal ketzer, ne(m) túdo(m) ha ytę úagy vaga, de hozza yte s raitais esek az feölden [Kadicsfva U; UszT 11/53 Lucas Domokos de Kaidichfalúa jb vall.]. *1607:* Bartalis Georgy hosza wtet uala ezenbe egy palcjaual de az földe(n) ne(m) ytte [i.h. 20/302 Nicolaus Botos de Medeser pp vall.]. *1634:* Zabo Gyurka egy dorongal hozza wte [M.köblös SzD; DLt 383]. *1635:* azonba(n) szabliat ranta Debreczieni, es özue uaganak Nagy Miklossal, is többenis erkezue(n) hozzais utenek, is le utek az foldre, ugy fogak megh [Mv; MvLt 291. 40b]. *1749:* Kezében Levő Baltájaval hoza ütet [Marossztkirály AF; Told. 25]. *1761:* egy Veszső szallal hozza Üte keczer Pap Janko Tyibucz Markujhoz [Illyésfva Sz; BfR 45/12]. *1819:* látván a ... legény, hogy az aszszony a' gornyikot megbirja, kezében volt páltzájával hozzá ütött, 's fél felé le döjtette [Déva; Ks 116 Vegyes ir.].

Ha. *1754:* hozza ütet [Grohot H; Ks 112 Vegyes ir.]. *1816:* hozzáis ütett [K; KLev.].

hozzávág vkihez hozzácsap/üt; a lovi pe cineva; jn mit einem Schlag treffen. *1572:* Caspar ... Ieot kardiat ky vonta volt es hozzais vagot egy kekbelihez [Kv; TJk III/3. 25]. *1582:* Martha Repas Mihalne fassa est ... Azonba vgian hozza vagh vala vegre meg Akada czondorayaban Albertnak az Zaz Georg chakannia [Kv; TJk IV/1. 30]. *1590:* Nemet Mihaly ... Ezenbe hozza vagh az chakannial [UszT]. *1598:* Ania(m) kj nita az aitot hogy kj menyien, mezitele(n) zabliaual hosza úaganak [i.h. 13/32 Vrsula consors prouidi Petri Borbely vall.]. *1626:* Boczkor Janos az hidrol megh tere, Matthias utanna mene es az nagj palo ueginel ugj kezde hozza vagnj egj pallossal [Szentgyörgy Cs; BLt 3 Gjwteo Pal (60) pix. vall.]. *1631:* Fileki az Legenyhez ... hozza vaga, de en nem tudom uagtae megh uagj ne(m), de halla(m) hogj megh czattana [Mv; MvLt 290. 243b]. *1746:* Az A. az Jt rútul szidta ... az J ... leugrott à szekérről, tudván az Anak régi tselekedeteiről, hogy Szokásos ember, hozzá vágot, s úgy találta kezit, lovát vágni [Torda; TJkT III. 90]. *1801:* (Juont a révész) a Marosba taszitotta ... de ezzel sem engesztelődhetett meg iszonyu dühössége, mert azután kapta esmét másodszor a nagy rudat, és ujra ugy hozá vágott a Vizben, hogy ha el nem vonta volna ezen ütés elől magát, szörnyü halállal meg halt volna [Ne; DobLev. IV/841. 1b].

Szk: *halálba* ~ kb. halálos szándékkal hozzácsap/üt. *1644:* (A fejszével) bizony halalba vagot hozza megis eöli vala, ha megh nem oltalmazzak vala [Mv; MvLt 291. 419a].

hozzávágás hozzácsapás/ütés; lovire; Zuschlagen. *1590:* Nemet Mihaly ... Ezenbe hozza vagh az chakannial Nemet Mihaly az chakannial valo hozza vaghas utan pallost raghadott es az mi atiamffiat altal ewteotte, melly halalos seb miatth azon eyel meg holt, Kiert fejehez zolunk az Nemet Mihalnak [UszT].

hozzávagdal hozzávagdos; a lovi în repetate rînduri; öfters hinhauen. *1686:* Látám hogy ... hozá vagdala leis esék Kereszturi Mihály ur(am) [Mezősámsond MT; Berz. 14. XVII/15].

hozzávagdaldogal hozzávagdos; a lovi în repetate rînduri; öfters hinhauen. *1582:* Martha Repas Mihalne fassa est ... Latam hog Zaz Georgy hozza vagdaldogal vala à Zaz Gyeorgyheöz [Kv; TJk IV/1. 30].

hozzávaló I. *mn* **1.** hozzátartozó; care se ţine de ceva, aparţinător la ; (da)zugehörig. *1569:* Eleoszer Jgeryk eo kegmek az Zaz vraim Magokat ezzel hogy az ket Malomnak eztendeigh valo haznat nekyk Engedyk, Azon kywl valamy az Molnoknak epiteseteol valo keoltsegtwl megh marad, De az Molnoknak gongia viselese Mind az hozza valo dolgosok az Thanachtwl figyenek Mint Ez Jdeiglen [Kv; TanJk V/3. 1b]. *1602:* Pap Istvanne es Pap Kato ... kőtek es vallak az eo hazokat Keresztur varosab(an) valot ... Borso Gergely(ne)k, es az eo felesegenek ersebetnek, Az Mattyas feje valcsagaba(n) ... minden hozza valo örökségevel kertevel eggyűtt [UszT 14/49-50]. *1650:* restitualtatni kevanom mint igaz ver őstől maratt örökseget minde(n) hozza valo attinentiaiual edgyüt [i.h. 10]. *1671:* Mostani Kegyelmes Aszszonyunk birván hozzá valo falukkal és portiokkal edgyütt Balás-falvát-is, az véreket-is contentálván ö Nagysága azon joszágbol, hogy azért Nagod mostani Kegyelmes Aszszonyunknak azon joszágrul költ emptionalis és fassionalis leveleire consensust

adgyon egész Országul concludáltuk [CC 71. — [a]I. Apafi Mihály felesége Bornemisza Anna fejedelemasszony]. *1688:* Egy eke minden keszülletivel vasaival talyigájaval edgyütt hozza valo három jármaval, és tesolyaival edgyütt [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 6]. *1737:* attam volt azon Telkemet minden hoza valo Pertinentiajaval. Erdejevel mezejevel szabadoson birhassa [Szamosújlak Sz; Végr.]. *1766:* Nagy ezüst Skotollya nádméznek valo hat hozzá valo ezüst kalánotskával edgyüt [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 96]. *1792:* két eke minden hézza valo appertinentiákkal [Recsenyéd U; Pf] | jo kétt béres szekér lántzával és minden meg kévántato hezza valo appertinentiával [Telekfva U; Pf].

2. neki való, hozzáillő/találó; potrivit; passend, entsprechend. *1706:* Osdolan Iffjabb Kun Istvánné Aszszonyom jószága. Holott is vagyon egyben valo kis Curia, fa epülésekből hozzá való egesz jó alkalmatossaggal csinálva [Hsz; Törzs. Rákóczi Ferenc inv.]. *1759:* Már szólok a második Bánffi Györgyről Felesége Toroczkai Ágnes, kit nem is igen szeretett szegény, nem is éppen hozzávaló volt a szegény asszony, mivel alávaló ember volt mind apja, mind anyja a Bánffi familiához képest [RettE 93]. *1792:* edgy járo lo hezzavalo nyereg szerszámmal [Recsenyéd U; Pf].

3. vminek elkészítéséhez való/szükséges; necesar pentru confecționarea/făcutul unui lucru; zu etw. nötig/notwendig. *1616:* Hozattam kett Eoregh Kapu balúant hoza valo faúal egiútt Teorúeny fanak [Kv; Szám. 14a/IV. 136b. — Kiss András kijegyzése]. *1650:* Sűttettem ket Fogoly Madaratt, Hozzaualo Fű szerszammal [Kv; i.h. 26/VI. 416]. *1658:* Balpataki Uramnak adott Barcsai Akos Fejedelem, dalmanra, mentere valo failandist. melynek csinaltatására valo Ezközeket vettem Egy viragos szattyant dolmany ala, per fl. — //75 Hozza valo ket lat selymet, per, fl — //70 [Borberek AF; Wass-Lt Perc. 51]. *1702:* adot volt egy válnak valo Zőld kanavaczot hozza valo Arany galandal [Dés; Jk]. *1763:* (Mányika) Más földig érő bárány bőr Bundát is tsináltatott .. de ezeknek készitésekre honnan szerzette a' hozzá valo s kivántato bárány bőreket nem tudom [Mezőzáh TA; Mk V. VII/1. 18]. *1859:* Ujfalvi őnagysága részire Egy feketerok (!) kijavittása 1 f. hozá valo uja béllés szegö szalag és gombok 1 f [Kv; Újf. 1].

4. iránta/vki iránt való; față de cineva; ihm/ihr gegenüber. *1662:* Bethlen István elsőben elbúcsúzván a fejedelemségtül[a] s az státusoknak hozzávaló kötelességeket felszabadítván, a maga commendátiójára is újonnan ... egy értelembül Rákóczi György fejedelemnek választaték és felkiáltaték [SKr 135. — [a]Bethlen Gábor öccse 1630-ban két hónapi fejedelemség után].

II. *fn* **1.** vmihez hozzátartozó dolog/(alkat)rész; lucru care aparține de ceva, parte componentă a ceva; Zubehör. *1626:* mi attunk egienleó akaratbol Mezáros Bálintnak, az o wárban egi házat ...., melj házat minden rezeiuel es hozzá wàlóval attunk [Kv; RDL I. 128]. *1679:* Kovács műhely ... vagyo(n) itt Kőszőrű keő az ajto előtt, (: melynekis minden hozza valoja az Udvarb(an) :) nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János lelt. 141]. *1727:* Legyistrom az mit ki hoztunk brasobol ... egy kerekes gusalyat hoza valojaval [Árapatak Hsz; ApLt 1 Apor Susánna Apor Péternéhez]. *1780:* Fellajtár nyereg bárányborr rajta, s egyéb hozzá valojával [Bethlen SzD; BK]. *1816:* Egy lagérozott pléh Borhűtő hozzá valoval [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.]. *1849:* A' Kápolnába .. Egy ujj, és egy otska Papi köntös hozzávaloival edgyütt [Somkerék SzD; Ks 73. 55].

2. vminek elkészítéséhez való/szükséges dolog; lucru necesar la făcutul unui lucru; Zutat. *1664:* Szüretkor ebédre főzettűnk égy tál étket, hozzá valoval égyűt teszen f — d 18 [Kv; SzCLev.]. *1834:* 1 bekets tsinálás hoza valoval 9 f [Kv; Pk 6]. *1848:* 17 sing köntösnek valo hozzá valo csináltatással együtt 21 ft 19 xr [Kv; Végr.].

hozzáválť magához vált, magának megvált; a cumpăra/răscumpăra pentru sine; für sich ablösen/kaufen. *1585:* Annos Zyw Andrasne vallia Mikor megh holt volt Zent kiraly Andras az Azzony io ideiglen leon Eozwegy . es el Adogata Iowaiba(n) . Tudom hogy ... az haz feoldeben egy darabot el beochwlleottek vala, Melliet ez Zabo Ferencz valta az vtan kęsęn hozza hogy az Azzont el veowe [Kv; TJk IV/1. 429]. *1607:* Egymas keozeot kjnaltak Pal Deakot hogj hozza Valcza de Ne(m) allot melle [Mv; MvLt 290. 8a]. *1633:* kett tulka vagio(n), aztis el adgia, s megis hozza valtia az hazatt [Mv; i.h. 112b].

hozzáváltás megváltás, magához váltás; cumpărare/răscumpărare pentru sine; Ablösung/kauf. *1570:* az Bereztelky wdwarhazath Alch Mesterekel Meg Beochwltettwk kyk hoza lathwan weleonk Eghetembe 600 forintra Beochywltek kjnek el Jgazytasat az hozza waltasba Az keth fel Mas Jdeore halaztottak [Bh; Eszt-Mk Magyarói cs.].

hozzáválthat magához válthat, magának megválthat; a putea cumpăra/răscumpăra pentru sine; für sich ablösen/kaufen können. *1625:* azokot Janko Gaspar hozza nem valthatta [Uzon Hsz; BLt].

hozzáver 1. hozzácsap/üt; a lovi în cineva; zuschlagen. *1585:* Orsolia Zattmari Miklos felesege vallia ... Rea fwtamek az Iffiw a' takachra es hozza vere, De A takach fel fogha [Kv; TJk IV/1. 475]. *1638:* ugj rugaszkodék rea ozta(n) szocz Istua(n) Uram ugi kezde hozza verni [Mv; MvLt 291. 150b]. *1664:* Szabo Mihalj ky jüue Egy Baltaual Hozza ver vala [Szovát K; SLt R. 28 Varga Miklos (35) jb vall.]. *1747:* az J .. a' Kolosvari uttzáb(an) az èdes szülö annyát . kapával, más versben darab fával meg támadta, hozzá vert, megis utötte [Torda; TJkT III. 144]. *1796:* hármonis Tkts Csernatoni Ur(am) Czigányai Czepusával hozzá vertenek, és egy újját a' Vas villa nyelén Táré Lupnak Gitzi Jósi eltőrte [Mocs K; Eszt-Mk].

2. hozzácsap vkihez vmit; a arunca cu ceva în cineva; etw. auf jn (hin)schlagen/werfen. *1592:* Tamas deakne Jlona azzoni ... vallia: latam hogi vadadi Balintne megh rakodot fazekkal Ezembe neki fordula varga Mihalne, es archul czapa, vadadi Balintnet ... Nekj fordula vadadi Balintne, es ameni fazek nalla leon mind hozza vere [Kv; TJk V/1. 237].

hozzávesz 1. magához vesz/vált; a lua la sine; zu sich nehmen. *1596:* Az en megh holt batia(m) ugy vett hozza abba a' hazba eóreksèget, myerth en nallamnal keozelb valo Attiafia ne(m) vala [UszT 11/78].

2. örökbe fogad; a adopta; jn adoptieren/an Kindes statt annehmen. *1585:* Greger Veber vallia, panazolkodek A' takach Georgy felesege, hogy az vraúal egientelen volna az giermek miat En monda(m) zerezd zeoch Casparhoz, Monda Az Azzony amy (!) bekesegwnknek meg maradasaert hozza venne zeoch Caspar a' giermeket es Istenert el tartana, De Az eoreóksegheoz es semmiheóz egieb Iowaihoz Nem Akar Niulny [Kv; TJk IV/1. 442].

3. elvesz, feleségül vesz; a lua de soţie; heiraten, zur Frau nehmen. *1570:* Ferenchy Ambrus, Kwthy Antal, Nagy vinche vallyak ... hogy Mykor Byro Myhal oda Menth semy Marhaia Nem volt hanem az azzon az Thakachne thartotta, De megh azkor az azzont hozzà nem veotte volt, Azwtanis Mykor az azzon hozza Ment volna, vgian Mynd Azbol elthek mynd ketten [Kv; TJk III/2. 40].

4. (elszökött feleséget) visszafogad/vesz; a reprimi (o soţie fugită); (entlaufene Frau) zurücknehmen. *1641:* Fejervari Pál Moczion[a] lako tőlle el futot feleseget Karolybol[b] be hozua(n), ki ket eztendeigh oda vandorlat, azt kivanna tőlle hogi septima se magat felesege purgallia es hozza vezi [SzJk 56. — [a]Mocs K. [b]Nagykároly]. *1709:* Enyedi Győrgy resolvalta magat, hogy feleseget Barabas Ersebetet soha hozza nem vészi: mert ő neki mátkája vagyon, az az kurvája, mellyet Beszterczeről az Nemet taborral elis vitt [i.h. 383].

hozzávet *átv* **1.** kb. (szemmértékre) fel/megbecsül; a aprecia (din ochi); (nach Augenmaß) (ab)schätzen. *1797:* a mint mi magunk az Hordok(na)k capacitássokat hozzá vetve el intézhettük (: mivel bizonyos mértékekröl kiczédulázva mindeniket nem találhattuk :) tészen az kőzőnséges Borok(na)k S(um)m(a)ja Ezer háromszáz nyolczvan égy veder (igy!) [M.igen AF; DobLev. IV/777. 24]. *1821:* hogy pedig anyi Szölö tö légyen, ... onnan tudom és onnan vetek hoz(z)á bizonyosabban mivel számban vettem, hogy egy dolgos gyomláláskor hány szöllö töt gyomlálhatot meg [Celna AF; Ks 79. 13-4]. *1829:* hogy mennyit érő kárt tettek ? hozzá vetni nem tudok [Erdősztgyörgy MT; Pf].

2. megközelítőleg értékel/minősít; a aprecia cu aproximaţie; annähernd abschätzen. *1811:* lehetne .. Az embert élő-fához hasonlítni A' fel-serdült Leány alma-fa lehetne Sőt ha Rósa fának irnám, vetnék hozzá Nem roszszul, termésit ortzáján hordozza [ÁrÉ 30-1].

hozzávetés becslés; apreciere, evaluare; Schätzung, Berechnung. *1765:* Az Csür Nap nyugot felöl való szájánal vagyon két Asztag melyekbenis Titt Margai Vram hozá vetése szerint leszen Gelinae cir. 460 [Ispánlaka AF; JHb XXVIII/49. 4-5].

hozzávethet *átv* kb. felbecsülhet; a putea aprecia/evalua; abschätzen können. *1768:* Mi kára lehetett eő Ngának mi hozzá nem vethetűnk [Tóhát TA; JHb XI/22. 6]. *1776:* a' mint hozzá vethetek, lehet Nagyven esztendeje is azon osztálynak [Gyulatelke K; Szentk. Moga Dumitru (57) zs vall.]. *1806:* a' Pallo Hellyett azon kis Hidatskát keszitették ā melly hellyenis a' Viz szelessegere nezve a' mint hozza vethetek vagyon mint egy 100 ölnyi [Szászrégen; Born. XVI. 76 Kiss György (50) vall.]. *1813:* amint hozzá vethetek a Nagy Vékával Négy Veka Buza vetés beli férhet[a] [F.berekszó Sz; BfR III. 12/9 Bontya Nyikora (56) col. vall. — [a]Az irtásba].

hozzávethetőleg megközelítőleg; aproximativ; annähernd. *1862:* ha valamelyik Egyházban valamikor ez elött Dézma volt a' hol van küldjék el ... hozzá vethetőleg legbizonyosabb ki mutatását is hogy mi es mennyi lehetett [Gyalui (K) RAk 66-7 esp. kl].

hozzávetőleg megközelítőleg; aproximativ; annähernd. *1763:* bé hordattván azon szénát, gyült belölle egy egész jo Kalangya, és egy fél, de Cir(citer) hány szekér lehetett bennek akkor kevés gondom lévén arra én nem limitaltam s mostis hozzávetöleg vagy aránzolog meg határozni nem tudom [Záh TA; Mk V. VII/1. 8-9]. *1788:* A szénákhoz hozzá vetőleg mind Guraszádán és Bradatzelen conjiciáltunk s reménlem hogy egy anyi lészenis [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1827:* az Exponens Aszszony fekvö Joszágainak esztendei tiszta Jövedelme hozzá vetöleg megyen mintegy 200 : Rhforintokra változtédulában [Koppánd AF; DobLev. V/1109. 13 Boros István (60) jb vall.]. *1844:* Domokosné Lovász Éva (28) . mint hozzá vetöleg tudhattya felele[a] [Angyalos Hsz; HSzjP. — [a]Köv. a vall.].

hő *fn* hőség; arşiţă; Hitze. *1719:* Az áer megvesze nyári nagy hevekben [Uzon Hsz; HSzjP].

hő *isz* hű (a mindenségit)!; ei (,drăcie)!; hu! (Himmel und Erde!) *1572:* Mykor Az leweleth kezdek olwasnya Azonban len Az Zaydulas, Lattam hogj Eggik Az Monostory Nemeos wraym keozwl vyzza Mene Es Monda hogj hew (!) My Eordeogeot celekeoztok, wgmond [Jákötelke K; KP].

höbörcsös bibircses, bibircsós, bibircsókos; cu negi, plin de negi; warzig. *1838—1845:* höbörcsös: bibircsos, warzig, egy a tájszótári[a] höpörcsössel [MNyTK 107. — [a]TSz].

höjköltet hőköltet; a da îndărăt, a trage înapoi; rückwärts gehen/hufen lassen. *1775:* az okrek .. meg állottak, de az ember meg haragudván fõben kezdette verni ki fogván a járombol kezdette höjkeltetni | az ember edgyik ökrét ki fogván a Járombol kezdette höjköltetni, hátra fele | midön látta hogj ... nem mennek az ökrek kezdé hatra höjkeltetni [Udvarfva MT; Told. 44/50].

hők szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *~kel megy* fartat, hőköl; a merge de-a îndărătele(a); rückwärts gehen. *1765:* Varga Győrgy fel nem támadott eo kgylme ellen, hanem hokkel az maga háza felé ment, és Egy kis paltza lévén a kezében, azzal maga elott hadarászott, ne hogy valamiképpen beléje mennyen, és meg fogja[a] [Szépkenyerűsztmárton SzD; Eszt-Mk V. 68. — [a]A szb].

? **Szn.** *1586:* heók Matias [Kv; Szám. 3/XXIV. 54].

hőköltet l. höjköltet

hölcion '.' *1630:* Kouetkezik az Diuisio Az Arani es Ezwst marhákbol ... Egy Ezwst Kalán Egy Aranias Szél malom, Egy Delphines hölczion [Kv; RDL I. 147].

A címszó alkalmasint a lat. *alcyon* ~ *halcyon* 'jégmadár' (Finály) alakváltozata. A leltári adalék tehát talán valamiféle ilyen alakban készített dísztárgyra vonatkozhatik.

hölgy 1. hermelinprém; blană de hermină; Hermelin (Pelz). *1585:* Catalin Ianos Deakne vallia, valtigh bezellette Razma(n) Pal hogy el vezet a' heolgy, Az Vta(n) esmeg meg zolita Mondwa(n) Meg talaltam a' heolgyet Szeoch Crestel vallia, Razma(n) paltol ig hallotta(m); Im Ambrus Deak Adot Zebenbe czimer heolgyeot ell, talam az volt az en heolgyem | Cathalin Thwry palne Wallia, Razma(n) Paltol semmy zot nem hallottam Ambr(us) Deak feleól a' heolgy feleol Eotwes Mihaline Azonyom Azt vallia vgmond Razman Pal hogy eo neky valamy heólgie nalla volna [Kv; TJk IV/1. 460].

2. nő; femeie; Frau. *1846:* A Belsö Szolnok Megyei Példány kisded ovoda építési költségeinek potlására tervezett Sors Játékra, több Nemes keblű Hölgyek Női munkákat és Fényelgési czikkeket ajándékoztak [Dés; Berz. 20]. *1854:* A grófné ifjú nőrokonát báró Huszár Nánit, báro Bánffy Farkas megkérvén, tagadó válasszal utasítá el. Gr Hallerné egy társas östvélyen, szokott leppegő hangján ... megszólítá az ifjú kosarat adott hölgyet[a] [ÚjfE. — [a]Köv. a nyil.].

hölgybőr (kikészítetlen, nyers) hermelinbőr; piele de hermină (crudă); (ungares) Hermelinfell | hermelinprém; blană de hermină; Hermelin (Pelz). *1620:* Bérlésekrűl es Subakrul Egy Nust Subatul f 5. .. Egy keőtes Heőlgy búrtul kiben No 48. f —/15[a] [Kv; KvLt II/69 VectTr 3. — [a]Ti. a jelzett összeg a vámtarifa]. *1688:* Bélesnek valo Bőrökröl, ... Egy Nest Subátol f 8 Egy kötes Nestöl f 1/50 Egy Hölgy bőrtől f— /04 1/2 [BfR Vect.].

hölgyes ? hermelinprémes; cu blană de hermină; mit Hermelin (Pelz). **Szn.** *1614:* Heolgies Ianos ppix [Szenterzsébet U; BethU 179]. *1649:* Heölgyes Marton [Kv; TJk VIII/4. 418]. *1700:* Hölgjes András [Szenterzsébet U; UszLt X. 79]. *1712:* Hölgyes Mihaly [MúzBeth.].

hömbölyégen '?' *1704:* mentünk ... oda, ahol az ezüstöt nyújtják a pénznek. De most más kereket tévén oda, nem ezüstöt nyújtottak, hanem árpakását csináltanak hömbölyégen [WIN I, 124].

hőmérő l. hévmérő

hömpölyődik *átv* kb. hajlik vmire; a înclina spre ceva; einer Sache zuneigen. *1710 k.:* hogy egy nemtudomot vetnék össze a másik nem tudommal, amely bolondság volna, ... majd inkább hömpölyödöm arra, hogy az elme jobban megfoghassa: mondjuk véghetetlen vagy örökké megálló üdőnek [BÖn. 460. — Távolabbi összefüggésében is kuszált, zavarosan filozofálgató szövegből kiemelt részlet].

hömpölyög 1. a se învolbura/învîrteji; sich (dahin)wälzen. *1817:* a Láng a földőn hőmpölyőgni láttatott [Torda; AkLt].

2. hempereg, hengergődzik; a se tăvăli; sich (herum)wälzen/rollen. *1770:* Egy lábról másra döczögni, A ház földén hömpölyögni. Mint a bolond kerülni, Mégis el nem szédülni [EM XX, 49 „Kolosvári ének"]. *1850:* mind a' két fattyu őrőkké az őreg kőrűl hőmpőlyőg [Kv; Pk 7]. — E jel-re l. MTsz.

höncsök, höncsökös l. honcsok, honcsokos

hörcsög Cricetus vulgaris; hîrciog; Hamster. *1724:* több kárt tett nékem a hörcsök . ., talam miolta gazdaságra jutottam oly keves gabonám nem lett mint az idén [Darlac KK; ApLt 2 gr. Haller János anyósához]. *1748:* ă Csös török Buzaban Mindenüt Sok kărok vadnak Csoka, egér, és Hörcsőgök mian [Aranykút K; Ks 23. XXIII]. *1796:* a Varju egér és Hörtsőg gyakron gabonáinkban nagy károkat tésznek [Mezőméhes TA; WassLt].

Szn. *1592:* Heorzeg Georgy. Heorzeg Pal [Dés; DLt 235]. *1650:* Heőrczyeők Mihaly [Egrestő KK; EHA].

Hn. *1650:* Heőrczyeők porondgya [Egrestő KK; BálLt 43]. *1754:* Az Hőrcsőg (sz). A' Hőrcsőg kútnál (sz) [Sárpatak MT; EHA]. *1775:* Az Hőrtsők Szilvájánál (sz) [Karácsonyfva U; EHA]. *1783:* a Hörtsőg szerbe [Mezőköbölkút K; EHA]. *1849:* Hertsěg szegbe (sz) [uo.; EHA].

hörcsögbőr piele de hîrciog; Hamsterfell. *1720:* Pater Mihaly Ur(am) most akar egy Mentétt hörcsök bőrrél meg bélletnj [Szentlélek Hsz; Ks 96 Kálnoki Borbála Haller Jánoshoz]. *1746:* Egy Hőrcsők bőrrel béllet háló Mente [Nsz; Told. 19].

hörcsöggerezna hörcsögprém(bunda); blană de hîrciog; (Pelzmantel aus) Hamsterfell. *1573:* En feír Boldisarne Teszek ilj Testamentomot hagiok az Orsolia aszonnak f 10 Es eg' hörchök Gereznat [Kv; TJk III/3. 74a]. *1589:* Egy heorchieok Gerezna ige(n) visselt f. 6 | Harmincz ket kechke Lab tabla heorcheogh Gereznaba valo meg Er f 2 | Borbely Martonne veót .. egy vy heőrcěgh Gereznat tezen f 26/50 [Kv; KvLt Vegyes I/2. 35, 40, 74].

hörcsögös hörcsögben gazdag; cu mulţi hîrciogi; hamsterreich. **Hn.** *1678/1773:* A kis hőrtsőkös ágyban (sz). A Nagy hőrtsőkös ágyban (sz) [Mezőpanit MT; Told. Paniti conscr.]. *1680:* Az hőrtzőkes oldalaban [Torda; EHA]. *1737:* Az Hörczokös oldalon [uo.; EHA].

hörglob hörgőhurut; bronchitis. *1865:* Betegség neme hörglob [Kv; RHAk 204]. *1867:* Betegség neme Hörglob [Kv; i.h. 235].

hörpöget hörpintget, hörpölget; a sorbi; schlürfen. *1715:* Az Asszu szilvát meg főzvén és a levét jol meg Nád mézelvén ebéd előt egy orával hörpögessen az ember és egy jo ital vizes bort igyék reá [Szuszia H; Kf]. *1735:* Az Mlgs Anniska KisAszszony ... olly nap az mellyen jobbatskán szokott lenni ... hőrpegessen kenyér nélkül egy néhány kalán borköves[a] levest [Ks Borosnyai N. Márton lev. Nsz-ből. — [a]E címszó al. az adalékban sajtóhiba!].

hörpögetés hörpintgetés, hörpölgetés; sorbire; Schlürfen. *1800:* Meg is kostultuk kedves Feleségemmel együtt, . kedves Hörpögetések söt Tsemtsegések között azon kedves Italt[a] [Mv; IB. Borosnyai Lukáts Simeon ref. pap lev. — [a]Ti. bort. — A teljesebb szöv. *csemcsegés* al.].

hörpöl kb. szürcsöl; a bea sorbind; schlappern, labbern. *1710 k.:* tyukfiat főzettem káposzta levében, tormával ... Igen jol voltam utána, a levét kiváltképpen kanállal jó bővön hörpöltem [BÖn. 515]. *1778:* A kiknek a' Torkok fáj ... hörpöllyenek gyakran felényi Lenmag olajjal elegyitett jó meleg káposzta, vagy fött tös répa Levet [MvALt Mátyus, ConsSan. gub.] — Vö. a *hürböl* címszóval.

hős 1. *rég* vitéz; viteaz; Recke, Held. *1600:* Varadot Racz Janos, Stefan, mas jo heóseök egy nehányan elvesztek [KJ].

2. *becsm. 1614:* amaz kevély Báthori Gábor és az elkárhozott lélek Imręfi János[a] több olyan jó hősökkel azt[b] felbonták [BTN[2] 55. — [a]Báthori Gábor kancellárja, szeszélyeinek szolgalelkű kiszolgálója. [b]A békességet].

hőség tikkasztó meleg, forróság; arşiţă, dogoare; Hitze. *1582:* Vrsula Bere Rlcta Antony Zeoch fassa est ... Zent Anna Azzony Nap tayban Mentem vala Tordara De mind az hewsegbennys az czondorat Lucza aki rajta vala le nem vette [Kv; TJk IV/1. 38]. *1662:* az toronynak[a] bősége szerint egészlen csak egy háznak hagyatott .. úgy, hogy bezzeg abban nyári hőségben szellőző hely bőven találtatni itéltetett | Ez cajtház romlásábul[b] a várbelieknek igen sok károk esett vala; első: az jó becsületes embereknek ..., kik azon boldogtalan orában mind a nagy hőség miatt s mind magok mulatságáért oda bemenni, gyűlni nagy felesen találtak volna, egy szempillantásban való megemésztődések [SKr 268, 606. — [a]A morvaországi Lichtenstein hercegi kastély leírásában. [b]A váradi vár fegyverraktárának a janicsárok tüzelése rendjén való kigyúlása következményeként]. *1717:* gyűmőlcs éllég (!) lészen vala, dé az nagy hűvség (!) myán semmíre ne(m) io, már is mind le huly [Szentdemeter U; Ks 96 Fodor Márton lev.].

hriskásás l. rizskásás

hubistáné ' *1848:* megindultunk dajka dolgában, és kaptunkis égy jo kinézésű egésséges fiatal hubistánét, két mejjűt [Kv; Pk 7].

hudozó l. hugyozó

húg 1. testvérhúg; sora (bună) mai mică; jüngere Schwester. *1508:* az Zwky Isthwan az ew hwgayual egetembe, az Ew Mwstoha Annokot, az Bathory Annath ky wolt az Zwky Janos felesege meg elegytette [Kv; EM XXIX, 261, 263]. *1573:* Zegedy Anna Nehay Zakan Imrehne vallya hogi esmerte Meg lean koraba Twry ferenchnet pesten ky egi volt hatwany gërgyel, chak hogi nem twgia ha Nenye vagy hwga volt [Kv; TJk III/3. 127]. *1600:* hogy ez az Antal Marton hugais ez azzony megh hal ennek az azzonnak az eöchét wezi el esmegh Nagy Mihaly [UszT 15/251]. *1629:* Toroczkay Zabo Jstuanys mind maga reszit, mind az Hug reszit, Annia Battia reszeyt keőte my eleőttünk es ada Bizonios summaig Asztalos Balintnak [Kv; RDL I. 145]. *1634:* ha en szerenczejet nem ernem, az edes hugomnak, Egy feletlen viragos fedeles Aranias kupam vagion, aztis az edes hugomnak hagiom [WassLt Czegei Wass János végr.]. *1758:* midőn az Atjám házától el hozta Szekej Boldisár ur(am) az Hugamot tisztessegesen hazasitotta ki [Aranyosrákos TA; Asz]. *1798:* En a' magam részéröl, és három Árva Hugaim részéröl az Urakot meg birálom[a] az Egres, és Bodza Mezeje fel osztása végett Osztoztato Biráknak [Hsz; BLt 2. — [a]Köv. a nevek fels.]. — L. még MNy XXXVI, 52; RettE 175.

2. Hivatkozásban és megszólításban a nyilatkozónál fiatalabb nő-unokatestvérre von.; ca termen de referire şi de adresare faţă de o verişoară mai tînără decît vorbitorul; in Bezugnahme und Anrede einer dem Äußernden gegenüber jüngere Kusine. *1653:* vala egy Borbély Kristóf, ki Radnóthon lakik vala; a húgomat, a Borsos Tamás leányát Ersébetet vette vala, csak a háborúság előtt [ETA I, 93 NSz].

Borsos Sebestyén Borsos Tamásnak apja, Nagy Szabó Ferencnek nagyatyja, ez utóbbi tehát Borsos Ersébettel unokatestvér.

3. Hivatkozásban a nyilatkozónál v. megnevezettnél fiatalabb nőrokonra v. barát feleségére von.; ca termen de referire la o rudă de sex feminin mai tînără decît vorbitorul sau numitul sau la soţia prietenului; in Bezugnahme hinsichtlich einer jüngeren Verwandten od. Frau eines Freundes als die/der Genannte. *1559:* Nagysagos Bathori Ersebeth azzonyomnak, Kerecheny Lazlo wram hazas tarsanak, nekem zerelmes hwgomnak adassyk ... Kedmed[a] attjaffja Bathorj Andras Somlyaj [Gyf; LevT I, 304. — [a]Sajtóhiba lehet, mert a levélben többször is *kegimed* fordul elő]. *1723:* Ezt az Hugomatt tartottam is sokáig ... Annak utánna hogj meg gjogjult, kértem Olosz Ferenczné Aszszonyomott vegye el töllem bár csak Esztendeig, probállya micsodás az a Leányka, ugy vitte el eö kglme töllem edgjet másocskajával edgjüt [Kv; KvRLt VII. 18 Miszti Eötves Pál végr.]. *1736 u.:* Az is dicséretre méltó volt a régi nagy emberekben, akármely alávaló szegény zekés embert vagy asszonyt, de habár egynehány ízig távul való atyafia volt, privatim, publice nem szégyenlették öcsémnek, bátyámnak, néném nek, hugomnak híni [MetTrCs 481]. *1788:* A Huggomat mint nállodnál érdemesebbet kedves feleségemmel együtt Atyafiságoson tisztelünk (!) [Szászalmás NK; IB gr. Toldi Zsigmond gr. Bethlen Sámuelhez]. *1800:* Az igirt Anis magot, kedves hugomtol ujjalagis instálom [Kóród KK; Ks 101 Kornis Gáspár Sárdi Simén Elekhez]. *1807:* Az kedves Hugom, hogy jobban vagyon s erősedik szivemből őrvendem; engedgye az Ur Isten, hogy tökéletesen gyogyuljan meg ... Testi; Lelki áldást kivánunk ... az Hugamnak [F.detrehem TA; Ks 65. 44. 11]. *1855:* küld Felesegem Mimi Hugomnak a Jo nődnek egy Székely szöt téli keszkenyöt és egy véka köles kását [Uzon Hsz; Kp V. 405 Kispál György Kispál Lajoshoz].

Az előtag ritk egysz 3. sz-ű birt szr-os alakban is: *1770:* Egy viseltes Sejem karmantyu, eszt az Huga Aszszonjnak Tiboldi Jutka Aszszon(na)k atta az Arva [Usz; Pf].

4. Megszólításban a beszélőnél fiatalabb nőre von.; ca termen de adresare faţă de o femeie mai tînără decît

vorbitorul; in Anrede mit Bezug auf ein jüngere Frau als die/der Sprechende. *1595:* Galambfalua(n) az my kapunk elót kezemet foga en nekem Varga Thamas, es monda hogy mond megh hugo(m) Angiodnak hogy eö egy hyres kürüa [UszT 10/21]. *1629:* Szigyarto Andras egykor oda menuen Teomeosuarinehoz, keoszeont be illyen forman, hogy egesseggel hugom ugy mond [Kv; PLPr 1612—1615. 149]. *1643:* mondek neki hogy Diosi Nagy Miklos le uagdalta az felesegem uetemenies kertiben az diznainkat azon busulunk, arra az sora (!) monda nem bannatok edes hugaim ha ki uesne innet somzedcziagunkbul az bestie lelek kurua fia [Nagyölyves MT; RLt].

5. *1736:* Az mig penig mátkások voltanak, az leány az mátkáját bátyjának hitta, az legény penig az leányt hugának, úgy is irtanak levelet egymásnak [MetTr 377].

Ha. *1614:* hugomot. hazamot [Alfalu Cs; LLt 4/A]. *1640:* az Hugokot [Szentegyed SzD; WassLt Jo Albert (55) jb vall.]. *1699:* húgamot [Mv; MbK]. *1724:* edgyik Hugok(na)k [Asz; Borb. I]. *1798:* Hugam [Komjátszeg TA; Pk 7]. *1807:* Hugamnak [Msz; VH]. *1808:* Hugamat [F.detrehem TA; Ks 65. 44. 11 Kemény Ignác lev.]. *1810:* Hugam [K; KLev.]. *1818:* Hugam [Dés; DLt 434]. *1842:* Hugam [Nyárádsztlászló MT; VH].

hugenotta hughenot; Hugenotte. *1823—1830:* április 22-én este 6 órakor halt meg német és francia nyelveket tanító professzor Hauchard Izsák ... a régi emigrált hugenották maradéka, bejött volt Erdélybe | Itt[a] egyik vasárnap németül, a másikon franciául prédikálnak, mert a régi hugenották maradékai közül sok emigráns franciák telepedtek volt ide [FogE 110, 195. — [a]Lipsia (Lipcse/
Leipzig) egyik templomában].

húgocska 1. testvérhúgocska; surioară (bună) mai mică; jüngeres Schwesterchen. *1598:* azonkippen az kis hugocskamrais legen io gongia kegdnek hogj ne apagjon dolga hanem araggjon [BálLt 51 Kowachoczy János nyil.]. *1599:* ha zerelmes hugoczkamnak az Isten zerenczet paranczol ... [i.h. ua.]. *1630:* Nagodnak müis Agnes nevü kis Hugocskánkal edgyütt, mint Keglmes Urunk(na)k könyörgünk ..., méltoztassék azon Négy Falucskainkrol Nova Donatiot Conferalni [JHbK LVII/31]. *1784:* Minden Fejér gunyabéli részemet hagyom az kis Hugatskámnak Fodor Hedvigának [Aranyosrákos TA; Borb.].

2. unokahúgocska; verişoară; Kusinchen. *1631:* Agoston Falvanak[a] hason felit ... hagyom ... az kis neveletlen hugoczkam(na)k Petki Katának el ne vegyék tölle az eö rész jószágottskájaval edgjüt [Nagyteremi KK; Ks L. 5 Sükösd György végr. — [a]NK].

húgomasszony 1. Hivatkozásban és megszólításként; ca termen de referire şi adresare; in Bezugnahme und Anrede: testvérhúgom; sora mea mai mică; meine jüngere Schwester. *1681:* Holt meg T. Tolnai Istva(n) Ur(am) házas társa, N. Pataki Borbala Asz(szo)ny ..., kedves hugo(m) Asz(szo)ny, kivel egy nap löttem volt ez vilagra [PatN 45b]. *1724:* Brúllyai Györgj kezde szollani; édes húganak Brúllyai Sophia Aszszony(na)k, Ezt Mondván, édes Hugam Aszszony en ugjan az kigjelmed lelki esméretib(en) nem kételkedem mind azann által azt kérdem kigjelmedtöl, az Tövis uczáb(an) lévő Atyáinkról deveniált házból az kigjelmed egész jussát ugj mint 75 hetvenöt, Magjari forintokat meg fizettem é kigjelmednek [Ne; DobLev. I/122]. *1768:* Hugom Aszont Sogor Vr(ammal) együtt köszöntöm [Záh TA; i.h. II/387]. *1773:* menyen kijed ihon sogram és hugom Aszony jó akaratyábol bontson fel edgyet[a] hozzon jobbat [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 69. — [a]Ti. boroshordót].

2. Hivatkozásban és megszólításként a nyilatkozónál fiatalabb nőrokonra v. barát feleségére von.; ca termen de referire şi adresare faţă de o rudă de sex feminin mai tînără de cel/cea care vorbeşte sau faţă de nevasta prietenului; in Bezugnahme und als Anrede mit Bezug auf eine jüngere Verwandte als die Äußerungtuende od. die Frau des Freundes. *1638:* ez küvül valami kulsö javai voltanak Vas Janos Vra(m)nak az hugom Aszszonnial az feleségevel oszak két fele [Cege SzD; WassLt Vass György végr. St. Mogiorokereki pastor kezével]. *1658:* Vagyo(n) egy 14 Eolósz Zalogos szanto Földem, kit en hozzam uetet volt Zalogba(n) Borbely Mihalne hugo(m) Assony [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr.]. *1695:* Edes kedves Hugom Aszszony ..., én eginehany rendb(en) irtam Kgd(ne)k Levelet, nem tudom hová tevelyedtenek el [ApLt 6 Apor István Kálnoki Sámuelné Lázár Erzsébethez]. *1721:* ha Kglmed az innepekre az Aszszonnyal Hugom Aszszonnyal magát hozzam Almasra[a] meg alázná igen szivesen látnám kglmedet [Alparét SzD; Ks 96 gr. Csáki Zsigmond lev. — [a]Nagyalmás K]. *1730:* az Ur Soguram (!) és az Aszszony Hugom Aszszony [Kv; ApLt 2 gr. Kornis Zsigmond lev.]. *1781:* ezekről soha Hugam Aszszony el ne felejtkezzék, és rosz nevenis Ne vegye az Őrög Atyafinak jo intésit [Mezőkövesd MT; Kp III. 206 Újfalvi János lev.] *1792:* instálom Édes Hugom Aszon méltoztassék a dolgot jol meg visgálni | Kedves Hugam Aszszony [Bezdéd SzD; BálLt 1].

3. *1823—1830:* A kapu között mondom neki, hogy én azért jöttem, hogy húgomasszonyt feleségül venném, ha hozzám jönne [FogE 290].

Ha. *1733:* hugam Asz(szon)nyal [Borosbocsárd AF; Borb. I Récsei Boër Samuel lev.].

húgy vizelet; urină; Harn, Urin. *1716:* már az Tomporájáis el rothad az sok hugj mia, vagj hugjban valo fekvésben [Nagyida K; Told 22].

Hn. *1633:* az Kabala hugi tőue [Kőrispatak U; EHA]. *1643:* Kabala hugj patakanal [uo.; EHA]. *1665:* Kabala hugi arokan [Bözödújfalu U; EHA]. *1778:* erdő alatt Kabala hugy pataka nevu hellyben [Szentimre Cs; EHA].

Sz. *1759:* Arra azt mondja Bartok Mihalyne Aszszonyom, mert ezt is tiz forinton el tsalátok, a tiz forintott is még mind meg nem adátok a' mit adátok is salva venia szarral hugjal fizetétek [Albis Hsz; DobLev. I/292. 3a].

húgyik húgyozik; a urina; harnen, pissen. *1771:* a' Lépe tajjan mint egj fél öklömni Csomo s dagadása volt a' Bial(na)k vért hudgyott és mint egj meg alvadott hajjat ollyant ganellott [Márkod MT; BetLt 7 Mich. Tökés (60) vall.].

hugyipici '?' *1671:* édes Atyam uram hazanal ... szidot ördög lelkú hugyi pici leanyanak [Kovászna Hsz; HSzjP].

húgyó húgyozó; pentru urinat (despre loc); zum Harnen/Pissen. **Hn.** *1607:* Az hugygyo dombra menö lábban [Székellyfalu[a] — [a]Később Mv-be olvadt]. *1643:* Hugyó-domb [Retteg SzD; SzDMon. V, 531]. *1685:* az hugyo Dombnal [Dés]. *1691 u./1770 k.:* Húgyó dombon [Katona K]. 1699: Hugyo hegy meget [Egeres K; KHn 191]. 1711: A Hugyo dombnál [Mezőmadaras MT]. 1722: Hugjo domb [Remeteszega — aKésőbb Mv-be olvadt]. 1741: A Hugjoa Bértzen belől [Ádámos KK; JHb XIX/31. — aA forrásban Hugjgjo alakban is]. 1747/1810: A' Hugyó Bertz [Szamosfva K]. 1748: a két Hugjo Domb ko}zt [Sásvári, Mv prédiuma]. 1760: Az Hugyo domb [Kutyfva AF]. 1767: Hugyo Domb [Buza SzD]. 1816: Az Hugyó Dombon [Marosbogát TA]. — A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

húgyos 1. vizeletes; cu urină; mit Harn. **Hn.** *1759:* Az Ökör hugyos Dombon [M.gyerőmonostor K; KHn 79].

2. pisis; care se pişă pe el; mit Pipi, harnig. *1582:* Zekel Mihaly vallia chizar peterne . zida, Mondwan hazucz Akazto fara valo Hugios chikos Gergel, mert az Enymet raktam, Nem a Maset [Kv; TJk IV/1. 64]. *1597:* Zekely Andrasne Ersebet ... wallia . Megh Nagy Mathe ot ne(m) wala aztis hallam hogy húgios kúrwanak zida De hogy Nagy Mathene túdomant teon esmet megh tagada [Kv; TJk V/1. 113]. *1600:* Pap Jstwanne Martha azzony .. vallya hogy egy nehanizor hallotta Kis Casparnetol hogy mondotta Bek Peter, Jm vgimond Amaz hwgyos hazwgh Borlopo chigan Peter azt keolteotte ream hogy az kathonakkal ittam [Kv; TJk VI/1. 480]. *1711:* Varro János ... elég hugjos, koszos gjermek volt [Koronka MT; Mk Ugron lev. 1717—1738 Déé Gergelljné Adám Kata (39) szabad személy vall.].

Szn. *1550:* gregorium hughyos [Kv; Szám. 1/II. 9].

húgyoz vizel; a urina; harnen, pissen. *1607:* Allot volt Czere Birtala(n) az fekete Janos ura(m) haza fala[a] hűdozni, Varga Andras megh zolitotta hogy mit chjnal, ha fekete Janos megh lattia megh haragzik [Mv; MvLt 290. 439a. — [a]Így?]. *1690:* Causa Viceien(sis)[a] Rosdományi Kata panaszolkodik férje ellen hogy kurvazza, es alája huddozik [SzJk 244. — [a]Vice SzD]. *1805:* hugygyozni akarván a gatyámba hugygyoztam mért a gatyám madzaga reá bőgőződött [Dés; KMN 128].

húgyozó vizelő; pentru urinat (despre loc); zum Harnen/Pissen. **Hn.** *XVII. sz. köz.:* Eb huddozoban [Kászonimpérfva ; EHA].

Szk: *falra* ~ kisgyermek. *1662:* mondja az Izraelnek Jehova Istene, mivelhogy ... gonoszul cselekedtél ... annakokáért én veszedelmet hozok Ieroboám házára és kiirtom Ieroboámot mind a falra hudozóig [SKr 706].

húgytató húgyoztató; pentru urinat (despre loc); Harn lassend. **Hn.** *1641:* Az ökör huttatoban [Dálnok Hsz; HSzjP]. *1711:* ökör hudtato nevü héljben [Menaság Cs; EHA].

huhu uhu; Bubo bubo; bufniţă; Uhu. *1846:* Nehány percz alatt, mint a' huhut a' madarak, üldözőbe vették őt[a] a többiek [KZSN. — [a]Dessewffy Emilt politikai nézetei miatt. — L. még a TESz-ben az 1847-ből ugyancsak Keménytől származó *huha* ~ *huhu* adalékot, ill. idézetet (l. ott *huhog* al.)].

Hn. *1700:* Huhu [Dés; ETF 101. 32]. *1737:* az Huhu alatt [Dés; Jk]. *1864:* Huhu [Mányik SzD; Pesty, MgHnt XIV. 2].

Az itt idézett hn-i adalékok nagy valószínűséggel e címszó alá vonhatók, hiszen a régiségbeli helynévalakulásban a bagolyfajták eléggé jelentős szerepet játszottak (L. az OklSz és az SzT *baglyos* címszavát).

huhugat hujogat, kurjongat; a chiui/hăuli; jauchzen, johlen. *1750:* kik mentenek bé huhugatva kialtozva részegen lármázva [Vadad MT; VK].

huj 1. hé! hí!; ei!; he! *1634:* egy Iffiu legeny ki akarvan jöni az hazbol megh bötlek, es Banfi Ferenczy Uramra szinte ra bötlek, kinek monda ez Ur, huy bestye kurva fia [Mv; MvLt 291. 4b—5a].

2. ~ *ki!* hess ki! kusti ki!; ieşi afară!; (marsch) hinaus! *1584:* hallam hogy mongia vala a' leany hwy ki, czo ky, be Ieowe Nagy Iedwe S monda, Azoniom Iay Nem tudom my vala Az Ablak Alat, addeg zolita(m) hogy fel Alla, mert hozzais haigalek, Es hat eg kek palastos vęn Azzony [Kv; TJk IV/1. 246-7].

hujogat kurjongat; a chiui/hăui; jauchzen, johlen. *1570:* hallot ez eyel hegedwlest, haynalbais, hogy hegedwltek es hwyogatak [Kv; TJk III/2. 70 Erzebet Kwn Lazlone vall.].

hujogatás kurjantgatás; chiuitură; Jauchzen, Johlen. *1573:* eyel giakorta az Darochy Maioraba Nagi zaigas kialtas, hwyogatas volt, de ne(m) twgia kyk voltak [Kv; TJk III/3. 190 Erzebet pincz Martonne vall.].

hull 1. a cădea; fallen. *1570:* Theremy Ferench, Ezt Bezelly hogy Lattak hogy . az Balasy Lazlo Estalloianak az chyepegese az Sala Imre feoldere hwl [Kv; TJk III/2. 61]. *1573:* az Korchoma haznal az peter Bort Eontet zellel az hazban, es hogi reyaiok hwllot volna az Bor zydny kezdyk egimast, es felis vgranak az Aztaltol [Kv; TJk III/3. 202 Garadicz Matias vall.]. *1582:* Egikor kyn[a] vala chizar peterneis, Monda neki Andras Cato, Zonzed Azzony A Dio es az keorthwel igen el kel annat feleolled, Monda chizar peterne, bizony hog' Azert en miam Nem kel, De en sem engedhetem azt Masnak aki az en feoldemre hwl benne [Kv; TJk IV/1. 65 Zakmary ferencz vall. — [a]A szőlőben]. *1751:* It olly nagy ho hullot vala hogy tsak a hó igozán irom, terdik ér, alatta az Sár ... az ország uttyán tengelyig az Szekér [Abosfva KK; Ks 83]. *1778:* Mihent a mak hulni kezd a' Magyarosiak sertései mindgyárt élni kezdik [Berekeresztúr MT; Berz. 15. XXXVI/14]. *1796:* itten Jég esö volt és ez sok kárt tett az gyümölts fákba akkor mindgyárt nem tetzet meg de már most tsak latzik hogy veresedik s hul le kivált az Cseresznye igen kevés maradott tsak edég is most is szüntelen hul [Banyica K; IB. Gombos István lev.]. *1826:* az also kö bé van Dugatsolva Sok helyt kaptzakkal, hogy a Liszt a Bantoba ne huljon [Klic SzD; BálLt].

2. (eső) esik; plouă; es regnet. *1851:* Sept. ... 2-án egész nap szakadatlanul hullott az essö [BetLt 3].

3. kb. zuhan; a se prăbuşi, a cădea brusc; stürzen. *1758:* marháink ... ha innya oda mennek njakra före hulnak a' vizbe [Nyárádkarácsonfva MT; Berz. 15.

XXXII/11]. *1764:* (A katonák) Siskovics generális parancsolatjából .. Az ott lévő Olt hídját felszedték éjszaka[a], amint a falut meggyújtották köröskörül . az asszony-, leány- és gyermeknépek bátran sietvén a hídra, nyakra-főre hullottak s vesztek az Oltba [RettE 160-1. — [a]A madéfalvi vérengzést megelőző éjszaka].

4. leesik/fordul; a cădea de pe ., a se răsturna; herunterfallen/stürzen. *1711:* Az utban igen mocskoson és rútúl viselte magát Almási; rút részeg lévén, lóról hullott, szitkozódott rút, pajkos módon [SzZs 289].

5. folyik; a curge; fließen. *1590:* ez al peres ... az földön adig wert amíg akartt melj weresek miatt sok werem hullott [UszT]. *1736 u.:* mikor az akkori időbeli dolgok eszemben jutnak, s ellenben látom a mostani mindenkép felfordult állapotot, mingyárt megszomorodom, sokszor az könnyeim is húllnak a szememből [MetTrCs 449]. *1765:* a szegény megölt embereket azzal a gonosz istentelen bírájával egy kádba hányatván szekérre tetette s kiküldötte egy patakon fel, a vérek hullott a földre[a] [RettE 189. — [a]A francia eredetű, Deserden (Dujardin) nevű gyulatelki birtokos rémtetteiből (l. erre i.h. 186—9)].

6. hulladozik; a cădea una după alta/treptat; nach und nach herunterfallen. *1573:* (A ház) Azkoris annyera hitwan volt hogi Mindenwt hwllot, ... semy fedest Mate Ne(m) teot rayta [Kv; TJk III/3. 274 Marta Nagi peterne vall.]. *1811:* ez a' bunda belőlről hibás volt, mert a' hátában lévő bőr meg pallott és a gyapja nagyon hullott [DLt 414 nyomt. kl].

7. pusztul, vész; a pieri, a se prăpădi; zugrunde gehen, umkommen. *1753:* Sámsondan[a] egy másra hull az Marha [Szentmargita SzD; Ks 18. CII. — [a]MT]. *1784:* A marhák a sok hideg és szél mián ugy el kénszeredtek hogy ha mégis az Isten kellemetes időt nem parantsol majd mind egy másra hullnak [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1795:* az edgyik Allperes[a] marháinkat annyira el eheztette, hogy bőgtek az nagy éhség miatt, az Hideg pedig és nagy szélvész a' Duna mellyékén annyira által verték marháinkat, hogy mindjárást azonnal tsoportoson kezdettek hullani és dögleni [Msz; MbK 104. — [a]Egyik marhapásztor].

Szk: *hullton/hulltul* ~ szörnyen pusztul/vész. *1678—1683:* Rakoci ... az előt ellenseget nem talal vala, mostan hon elől hol odalfelt, hol hatul ütten ütik hadat, s, nemzetűnk hulton hul [Ks Kornis Gáspár kezével]. *1704:* Mint Pasztor nelkul ju neped hultul tsak hull, Elöl tüz hátul viz nincs gyamolod sohul [EM XXXV, 273 gyászének].

hulla tetem; cadavru; Leiche, Leichnam. *1863:* Domzsodi Mária ... tartozik és köteles lészen, halálom esetén hullámat tisztességesen az anya szent egyház szertartása szerint, szokott módon eltemettetni [Kv; Végr.].

hulladék I. *fn* **1.** rămăşiţe, resturi; Abfall. *1583:* Az Bachj Peter kertinęl latek egietlen eg' kis darab karot Azt el hoztam, felesegemis monta hogy hulladekot veot ot az arant fel, de hwthire monta hog semmit Nem Zeget sem teoreòt Maga, hanem Amit teortenet zere(n)t el hullatot benne azt veotte egkor fel ot eleo Mentebe [Kv; TJk IV/1. 162 Mikkel Ianos vall.]. *1590:* Giapiu penigh ieöth en kezembe 140 ... minth hogi hulladek volt inkab az Buzanak sakoth chinaltattam beleölle [Kv; Szám. 4/XIX. 24]. *1644:* az migh oda Segesuarra jartam, az szenamat mind el hordottak Racz Peterni, ... el menek s lattam ot affele hulladekot az leszan beleöl az Racz Peter kertiben [Mv; MvLt 291. 402b]. *1664:* huladekjabol Enis szédtem fel Tűz Gyutany [Kercsed TA; Borb]. *1680:* Csures kertben levő buza Asztagok[a] ... Ezeken kivül az Csùrb(en) ez idei buza Asztagok hulladekja [A.porumbák F; KvLt Inv. 31—3. — [a]Köv. a fels.]. *1776:* Valami Sitvei szászok[a] .. otton Nád Zsupot Csinálván, oda menék és azoknak nyomakon fel vakargatván az hulladékjakat, azzal jőttem haza [A.kápolna KK; BK. Betlensztmiklósi cs. — [a]A tőszomszédos Zsitvéről valók]. *1800 k.:* egyébb Kohokban és Verőkben eshető hulladékbol rendelni ne mérészellyenek [Torockó; TLev. 9/30].

2. kb. darabka; bucăţică; Stückchen. *1710 k.:* egy rosz búzdogány A. buzdogany húlladeki nem tudom hová lettenek . vekony pléh forma portai Ezüstból valok voltak es dirib darabokban [CsV].

3. kb. szemét; murdărie; Abfall, Mist. *1673 k.:* A' Cymeterium fedelezése a' jobbágyoké Ismét. A' Praedikator csűrkertinek a' mi hulladék gaz esik benne ki tisztitása, ā kertnek meg szántásais [Nyárádtő MT; MMatr. 7].

4. kb. cafat; zdreanţă, cîrpă; Fetzen, Lumpen. *1683:* Egy ruhab(an) nuszt labok edgy vászon sacskob(an) dirib darab nest hulladekul [UtI].

II. Jelzői hszn-ban; cu funcţie atributivă; in attributivem Gebrauch: **1.** ~ *fa* lemn căzut; Abfallholz. *1747:* eô Nga utrizált Erdejiből egj versen gjüjtettem holmi hulladek fákat meljet másak le vágtak volt [Mocs K; Ks 5. X. 7 Sós Mártan (44) jb vall.] ✱ ~ *gyapjú* fésüléskor hullott gyapjú; rămăşiţe/deşeuri de lînă la pieptănat; Wollabfall/hader, Flockenwolle. *1686:* Dirib Darab hullodék gyapju vagyon no 185 [Ebesfva; UtI]. *1731:* percipiáltam Antal ur(am)tul holmi hulladék gyapju árrát promiscue Flor 5 d. 54 [Szentbenedek SzD; Ks 70 Szám. 51]. *1829:* Ismét más holmi huladék, 's le füsült gyapjubol 12 Rf. 15 xr [BLt kv-i dologház nyomt. szám.].

Nem dönthető el, hogy az itt köv. adalékban 'kiselejtezett, hitvány bőr', 'elhullott állat bőre, dögbőr' v. esetleg vmely más jel-sel kell-é számolnunk: *1731:* Penzen adtam el holmi hulladék bőrőkőt [Szentbenedek SzD; Ks 70 Szám. 51].

2. hullás, *ek* hullomás; căzătură; Abfälle. *1732:* a' falu közönséges erdejib(en) imitt amott igen ritkán affele hulladék makk terem [Disznajó MT; Ks 12. I].

3. kb. ocsú-, ocsús; scuturătură; mit Afterkorn. *1686:* Asztagok Rakatasakor esset hulladék rosot percipialtunk Köb 6//2 [UtI]. *1800:* vettunk Cséplő Társaimmal az udvari asztagok rakasakor esett hulladek buzáért ... Sido Gerstűl egy fertáj egetbort [Somkerék SzD; JF. Csimpojás Nyikuj (48) zs vall.]. *1816:* Hulladék Buza méretett ... 7 véka [Veresegyháza AF; Told. 43]. *1840:* A Görgényi Csür könyv szerént mérnek bé 7berbe 75 véka hulladék Elegy buzát [Msz; Born. G. XXIVc].

4. tărmelék; sfărîmătură, bucăţi; Abbruch, Gebröckel. **Szk:** ~ *arany* tărmelék/tört arany; bucăţi/fragmente din obiecte de aur; Bruchgold. *1673:* Egy kis onponaban (!)[a] vagion huszon egi daraboczka hulladek Aranj [WassLt Borsai István hagy. — [a]Értsd: ampolnában] ✱ ~ *só* tărmeléksó; sótörmelék; sfărîmătură de sare;

Bruchsalz. *1868:* a tisztátalan hulladék és gorcz-sót is fel veszik: meghagyatik ., hogy ... csak a tiszta alak, darab és apró só, és ezen sónemek összege, és a marha, gyár, és trágyasó vétessék fel [Désaknai városi lt] * ~ *vas* vastörmelék; bucăţi de fier; Brucheisen. *1788:* Dirib darab Vasak, srofos szegek, karikák, és más hulladék vasak [Mv; TSb 47].

5. kb. cafat-, cafatos; zdrenţăros; Fetzen-, in Fetzen, zerfetzt. *1677:* egy szálba(n) vad(na)k jó féle egynehány győngyök, ezüst szemekis, valami hulladék viseltes ezüst gallandal együtt [Kv; RDL I. 155b]. *1788:* Holmí díríb darab rongy, ezzel égyütt valami hulladék gáz végek [Mv; TSb 47].

hulladozik 1. bomladozik; a se dărîma încetul cu încetul; nach und nach verfallen. *1729:* Vagyon egy szép hegy tetejin kő templomocska, festett, de már hulladozni kezdett menyezettel [Buza SzD; JHb V/2].

2. omladozik; a se surpa încetul cu încetul; nach und nach herunterfallen/stürzen. *1732:* a Lo Istállo sovény oldalu tapasza hulladozni kezdett [Erdőszengyel MT/Szentjakab SzD; TSb 51].

3. hulldogál; a cădea încet; nach und nach herunterfallen. *1638:* cziak hallom az riadast es latam az leani sir es az Czilian[a] hulladoz de sem szidasat sem vereset nem lattam Nierges Ianosnak [Mv; MvLt 291. 161a. — [a]Olv.: csilán; értsd: csalán? Az olvasat nagyon kételyes, különösen, ha tekintetbe vesszük a *csalán* al. ugyanez évből való ugyancsak homályos értelmű kijegyzést!].

hulladozott 1. kb. bomladozott; căzut; nach und nach verfallen. *1727:* Az Udvarház vagyon épitve . . faragott fenyő vékony bornákbol, hulladazott nád födél alatt [Mezőcsán TA; Ks 15. XLIX. 5]. *1732:* 'A Veteményes-kert kőrül jóbb lészás-kert, de 'a Csűrős és Gyümöltsős kert kőrül húlladozott sövény 's Gyepű vagjon, néhol azis jobbacska, néhol pedig földig romlott [Szentjakab SzD; Told. 11/67]. *1736:* Ezen Gyümölcsös közepiben van egy hulladazott, régi Gomboson Sendellyezett ... födél alatt ... Nyári Gyümölts tarto [Sárpatak MT; CU XIII/1. 71] | az Külsö Udvar kapu Galamb búg nélkül két rend hulladozott Sendelly fedél alatt lévö Cserefa Gerendára kötött földbe ásott fenn állo három Cserefa Kapu Mellyék vagy Lábakon [Székelyföldvár TA; i.h. 268, 270]. *1761:* hulladozott s meg rothadott égj rend 'sendely fedelü kert [Spring AF; JHbK LXVIII/1. 501].

2. roskatag; dărăpănat, stricat; zusammengebrochen/gesunken. *1736:* Paraszt hulladozott almárjom nro. 2 [Sárpatak MT; CU XIII/1. 71 néhai gr. Keresztes Márton kúriájában]. | Az Úr Házáb(an) ... egy Singes hulladozott láda [Várhegy MT; i.h. 103]. *1737:* egyfelé nyíló, avatag és hulladozott, de hogy tovább ne bomoljék, egy szál cserefa kötéssel erősíttetett kapu [Széplak KK; ETF 108. 10].

3. kihulladozott/hullogatott; căzut, ieşit; nach und nach herausgefallen. *1716:* Vagyon azon ladacskaban őt aranyban foglalt gyemantocska tő aprolekos fuggőkbül hulladozott rubintocskakkal együtt [WassLt].

Ha. *1742:* hulladazott. hulladozott [Pókafva AF; JHb XXV/58. — Tomai László kijegyzése].

hulla-kémlelet halottkémi vizsgálat; stabilirea cauzei decesului din partea felcerului; Leichenbeschau. *1856:* halt meg Pap Péter leánya Roza 16 honapos korában giliszta lázban, hulla kémlelet mellett | halt meg Boríeo (!) Mária ... csorvás aszalvanyban hulla kémlelet mellett [Dés; RHAk 82, 83].

hullámos ondulat; gewellt, wellenförmig. *1869:* azon tojásbol lessz kakas mely hullámos vagy háporkás kinézesü hegyesebb felén [Mk Balog Simon székely zsellér gr. Mikó Imréhez].

hullás 1. *záporeső ~a* záporhullás, felhőszakadás; rupere de nori: Wolkenbruch. *1771:* ho menéskor és Zápor essök hullásakor a Kükülönek régi árka anjira meg telik most egy néhány idöktöl fogva ... sohult gyalog ember által Nem Mehet [Széplak KK; SLt évr. G. Sárdi pastor eccl. un. vall.].

2. *vére ~a* **a.** vkinek vére (ki)ömlése/vérvesztése; curgerea de sînge a cuiva; js Blutfluß/verlust. *1590 k.:* az eö Batthia zagoni mihaly Ennekem verem húllasaert serelmembe Jgert wala Masfel forintotth [UszT]. *1595:* Az Jobbagyo(m)nak fajdalmaerth es vere húllasaerth Eötúe(n) forinto(n) zollok [i.h. 10/99]. *1600:* Ezert euocaltam kegmetek eleibe az Jt Hogy ... az piaczon . lovam hatarol le wagot az feöldre, Annak vtanna az feöldenis vagot ... Raitam eset faidalmomat es tagom zakadasat, were(m) hullasat, fel ne(m) weöttem wolna negywe(n) forintert [Szu; i.h. 15/119]. — **b.** vkinek vére hullatása; vărsarea sîngelui meu/tău/său; mein/dein . Blutvergießen. *1566:* sokan bennünk uirünk hullasaual es sokan halalokual is szolgaltunk felsegednek [SzO II, 186]. *1662:* Avagy nem érdemlenék-e ők[a] meg az oltalmat, kik 30 esztendők elforgási alatt a Rákóczi fejedelemnek és az országnak együtt is, másutt is vérek hullásával mennyit szolgáltak volna, nagy hosszú panaszkodással mind előszámlálják vala[b] [SKr 539-40. — [a]A hajdúk. [b]Így a közlésben]. *1677:* az el-mult sok háboru idöben, mind vérünk hullásával, s' mind hazánkon kivül valo bujdosásunkkal az egy fö szabadságunkat a' libera electiot meg-tartottuk [AC 20]. — **c.** vérnyom; urmă de sînge; Blutspur. *1598:* Lata(m) hogy az Olah Antalne kertin kiúyl mint egy hagitasni földen lata(m) megh az menes lonak vere hullasath, de ne(m) túdom kj kergette volt [UszT 13/64]. — **d.** *szitk. 1816:* baszom a véred hullását [Dés; DLt 99].

Vkinek vére eresztésért/ontásáért a régiségben változó összegű vérbírság (poena cruentis, poena cruentationis) v. a sértettel való megbékélés esetén ugyancsak változó összegű fájdalomdíj járt [Úriszék 1049].

3. kb. ocsú; scuturătură; Afterkorn | törek; tîrnomată; Rüttstroh. *1774:* kévét hánt le Tsiki Ferentzné ki tséplette és serényen hullással együtt el hordotta [Martonfva Hsz; HSzjP Mora Tusa conj. Ladislai Gál (36) jb vall.].

4. csepegés, csurgó, csorgás; scursoare, curgere; Getropfe/rinne. *1572:* Mathe Kowach vallia ... Azt tugia hogy Mindenkor zabad hwllasa volt Az Kalman Kowach hazanak Andras deak fele, Es Az my vyz hwllás folias volt az Andras deak kapwya keozeot folt ki. Balint kowach azt vallia hogy zabad hullasa volt Andras deak fele az haznak Es az my hwllasa volt az Andras deak kapwya keozet folt ky Anna Istwan kowachne, Azt vallya hogy mykor az Illies kowach veotte volt az hazat azkoris zabad cepegese volt oda [Kv; TJk III/3. 16].

5. Jelzői haszn-ban; cu funcţie atributivă; in attributivem Gebrauch: hullomás-, hullott; căzut; Fall- **Szk:** ~ *alma* hullomás/hullott alma. *1883:* hulás alma [Etéd U; NkF].

hullat a lăsa să cadă; fallen lassen. **Szk:** *vkinek vérét ~ja* vkinek vérét ontja; a vărsa sîngele cuiva; js Blut vergießen. *1598:* az all peres tob tarsaiual egi biro ferencz neueo Jobbagiomath uerte taglotta ueret hullatta [UszT 13/13].

hulldogál hulladozik; a cădea; nach und nach fallen (schneien). *1827:* égy kis ho némelykor hiszem hulldagal, de azis a Lotsba mind el olvad [Kv; Pk 7].

hulló ' ' **Hn.** *1802/1820:* a hullo hegyén tull a Boddza vizére le függő Erdős oldal [Keresztvár Hsz; EHA]. *1820:* a Hullo Hegy [uo.; EHA].

hullogató garatfiók, szemeresztő, *táj* életrázó, tejke; teică; Goßtruhe, Rüttelschuh. *1846:* A Lisztelö Malom 3 jo kéreg között forognak ezen kö padon 3 kövek mind a 3 kö felett jo fenyö hullogato jo karzat jo garat vagyon [Bács K; KmULev. 2].

hullólag lehulló/szakadófélben; gata să cadă/să se prăbuşească; im Herunterstürzen begriffen. *1692:* Jo erkely, jo szendelyesen (!), a menyezeti igen meg tőredezet, regi parkannyi hullolag vadnak [Görgénysztimre MT; JHb Inv.].

hullomás hulladék, törmelék; resturi, sfărîmături, bucăţi; Bruch. *1720:* Egj zatskoban hét darabban büdös kö, e mellet holmi hullomás aproság büdös kö [Köröspatak Hsz; HSzjP].

hullott 1. căzut (din cunună); (aus dem Kranz) gefallen. *1679:* Ez idei Fokhagima, őregh koszoruval nro 55. hullott fokhagima is [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 34].

2. *fedele* ~ lehullott fedelű; cu acoperiş căzut; mit (herunter)gefallenem Deckel. *1736:* (Az) Akolban a' felsö Szegeletib(en) van egy szalma fedele húllott ... perellyésen Szarvazott Árnyék [Földvár TA; CU XIII/1. 271]. *1737:* egy hoszszu Szalma fedele hullatt perellyésen szarvazott husz ágosokon állo avatag Árnyék, melly alatt essös idokb(en) álla(na)k a' rideg marhák [Tancs K; CU. Petrichevich-Horváth Boldisar conscr.].

humánus emberséges; omenos, uman; human, menschlich. *1763:* Szilvási János ... különben is humánus legény volt, de unitárius [RettE 150].

humerálé (rk papi) vállkendő umerală; Skapulier. *1732:* találtunk egj fekete Casulat, egy manipulust ... két humeralet, egy cingulust [Kóród KK; Ks 12. I]. *1751:* E szerent Vadnak a' Templóm Eggyetmásj Humerale kettő kötéses. Paraszt 1 [uo.; Ks 20/X].

humor 1. kedélyállapot, hangulat; dispoziţie, stare sufletească; Stimmung. *1619:* Sem jámbor, sem igaz szolgája nem volnék sem az én uramnak, sem az hazámnak, ha én ezeket így meg nem írnám, ha tractatusokot, intentiójokot, humorokot, vultusokot látom s ismerem jól, hol jár | azmint eszembe vettem minden animusát, humorit, actusit önagyságának az vezérnek, az Felséged eddig való dolgainak progressusának felette igen örvend [BTN[2] 224, 331]. *1835:* Ugy látom, de különös örömmel látom leveléből, hogy Maga igen jo humorban van — hálá Istennek [Kv; Pk 7]. *1841:* Méltoztassék Nagyságod Csendes humorral maradni, mert a mint mondják a holt Tyuk mindent ki vakar [Görgény MT; Born. G. XXIVb Csiki Sámuel lev.].

2. kedélyvilág, természet; fire; Gemüt. *1776:* Én B. Lévai Lajos hallottam midőn Gróff Kornis Ferentzné Aszszony ö Nga, nem különb(en) Anniko Kis Aszszony Szembe mondották B. Henternek: Hadgyon békét, mert nem az Annikó Kis Aszszony humorához való, se nem is illenek egybe [Szentdemeter U; GyL br. Lud. Révai (40) vall.].

hun l. hon

hunnat, hunnét l. honnat

huncfut, huncut I. *mn* **1.** semmirekellő; netrebnic; nichtsnutzig. *XVIII. sz. eleje:* Aha s. v. Hunczfut Czigannéja Czo bé! [Kv; Némethi lev.]. *1722:* Teremtetevel es Huncz futtal .. Pap Peter kit szidot es miert [Kecset SzD; TL vk]. *1729:* Eb vólt a lelketek hundfottz rut vargái [Kv; Pat.]. *1779:* egy huncfut magyarországi Berde István nevü legényt fogadván gondviselőmnek, mindenemet elpusztitotta [RettE 399]. *1805:* a Czikmántori[a] szász .. egy lábig az igaz hogy mind huntzfut és zavaros vizben halaszni szerető ember [Csekelaka AF; KCsl 15. — [a]KK]. *1824:* Cseh István Uramot megszidta huntzvut embernek [A.csernáton Hsz; HSzjP]. — L. még MetTr 415; RettE 182, 236, 273, 393, 403, 408, 412.

2. alávaló, aljas; josnic, mîrşav; niederträchtig. *1724:* Hunczfut, Istentől rebellálo Calvinista kutya [Kantafva Hsz; MNy XXXVI, 269]. *1819:* siessen kedves Eotsém Uram bé menni Kolosvárra, hogy a' Szoboszlai huntzfut Opinioját annál inkább meg elözzük [Császári SzD; WassLt gr. Wass Miklós lev.]. *1827:* szeme láttára méjbe ragadott és meg rántzikált s Huntzfot Krisztussom Lelkit őszve hordotta [T; TLt Közig. ir. 1519]. *1834:* (A tiszt) a' feleségevel valo titkos öszve jövetelünk, alatson huntzfut gyanuja által akar alám vermet ásni[a] [Bögöz U; IB. — [a]Célzás a tisztnek ama gyanúsítására, hogy a feleségének a pappal viszonya van].

Sz. *1815:* Hegyessi Mihály Ur a' Báro Ur eö Nagyságának azt mondotta hogy Huntzfut bört visel, melyre a' Baro eö Nagysága felelt én nem akarok Huntzfut bört viselni [Körtvélyfája MT; LLt].

II. fn **1.** gazfickó, semmirekellő; ticălos, om de nimic; Hundsfott, Nichtsnutz, Taugenichts. *1724:* Pekri Ur(amna)k ... Sem(m)i betsületi ne(m) vólt egy tatskó Leány miatt, mivel minden éjjel véle hált Pekri ur(am) Etsedi Uramis mondotta, Csudálkozom az Huntzfut, miért teszi magát illy tatskókhoz [Harcó MT; BK. Makai Mihályné (23) ns vall.]. *1735:* az .. Hollomezei Nemes ember, az Kővárvidéki embertől, az pipáját kérte dohányozni, mellyre azon ember aszt mondotta hogy nem adgya az hollomezei Nemes ember, azt mondotta de bizony ide adod Huncz futt,

amaz ismet viszsza, de bizony nem adom Huncz futt, de ne(m) tudom bizonnyal mellyik ejtette élsöben az huncz fut szót [Csicsógyörgyfva/Gáncs SzD; TKl Pintye Petre (22) jb vall.]. *1742:* tegyétek réájok az ajtot a hunczfutokra arestalni kell öket [Kv; AggmLt C. 12]. *1752:* Az en Szilagyi puskásim mind el szöktek nem várhattak az huntzfutok [WLt Vesselényi István feleségéhez]. *1767:* az Legények midőn az Tánczot meg inditották volna . az őrog Kocsis Ferencz . azt mondá: a Legényeknek, na Ebatta Huncz futtyi mit csináltok mié⟨rt⟩ nem éltek jol [Betlensztmiklós KK; BK]. *1783:* et Judicem et integrum Mogistratum Rusticum, et Hundsfud vocitaverim [Kv; KvLt II/1997]. *1785:* üsön meg a' Menkő ebatta huntzfuttya foldeddel edgyűtt [Kv; AggmLt B. 26]. *1814:* Gyarmati Jánost mikor Czéh mester volt, Bolondok és Huntzvutok Czéh mesterének mondotta [Dés; DLt 56]. *1829:* Nemis betsületes ember az olyan, hanem mind hunczfut aki a' Maga Czéha ellen alattomoson és ok nélkül árulkodik [Kv; MészCLev.].

Szk: ~ *teremtette. 1728:* te Rebeka huncz Fut teremtette Kurvája, ha Istentül nem felnek, az fejedbe lönek [MNy XXXVI, 269] ∗ ~ *teremtettével szidalmaz. 1726:* Hunczfut teremtettével s attával szidalmazta [Dés Jk].

2. alávaló/aljas perszóna; individ netrebnic/mîrşav; niederträchtige Person. *1840:* Ide valo Darabont István ... vala mely Dinnye vásárlás felett öszve veszvén feleségemmel, aztat Huntzfutnak, Kurvának, czafrangnak mondotta [Dés; DLt 1008].

3. huncfut-szidalom; înjurătura *„huncfut"* ; *„huncfut"*-Schimpfen. *1736:* Minden szitkozódások Az asszonyoknak ... ez volt Aha hamis életű, tűzre való, tűz kénjára való; most penig férfi, asszony, léány, ifjú legény széltibe mondja az adtát, teremtettét, hunczfutot stb. még az gyermek is mikor szólani kezd, azokot tanolja legelsőbben meg [MetTr 415]. *1740:* az elöl járok oda disponalt Comissariusinkkal rutul bántak, elég teremtetett, hunszfontot rebellist ruháztak réájok [Kéménd H; Ks 83 Zejk István lev.].

Szk: ~*tal szid vkit* lehuncutoz vkit. *1722:* Tulajdon magától Pap Peter ura(m)tól hogj Attával, Teremptettével es Hunczfuttal az embereket szidta hallottam füleimmel [Kecset SzD; TL prov. Fodor György (50) vall.]. *1729:* Az itten valo Caprált, és ă Kapitánj Vramnál tolmatsoskodo Németet hallottam hogj egjnehánjszor huntzfuttal szittak Fö Biro Vramot [Sövényfva KK; TSb 51].

4. (csalafinta) kópé, nagy selyma; mare şmecher; Schelm. *1808:* az én részeges Birámat fogtam elé, a kit magamis üsmérek hogy Nagy huntzfut [F.detrehem TA; Ks 65. 44. 11].

5. csibész, csintalan/pajkos gyermek; ştrengar, ştrengărişă; Spitzbube. *1846:* Roza szőrnyű nagy huntzfut, teli pajkossággal, alig lehet sokszor birni vele, szűnetlen fut, tántzol, cseveg, kiábál [Kv; Pk 7].

Ha. *1818:* Huntzvutok [H; Ks 111 Vegyes ir.]. *1823:* huntzvut [Ne; DobLev. V/1077]. *1852:* huntzfutak [Nagylak AF; DobLev. V/1375].

huncfutka buclă/moţ pe frunte; Haar/Stirnlocke. *1817:* Márton Juon Hajdu, mintegy 24. esztendös fekete haju, barna àbràzatu, szemöldökü hoszszu huntzfutkája van, nyirt haju [DLt 444. nyomt. kl].

huncfutkodás csibészkedés, csintalankodás, pajkoskodás; ştrengărie, poznă; Übermut, Ausgelassenheit. *1846:* Roza[a] szőrnyű nagy huntzfut, teli pajkossággal, alig lehet birni vele, szűntelen fut, tántzól, cseveg, kiabál a' tőbbi játékok és huncfutkodások egész napon át tartok [Kv; Pk 7 Pákei Krisztina férjéhez]. — [a]A levéliró unokahúgocskája].

huncfut-levél ' *1791:* a katonaságtol Huntzfut Levéllel proscribáltatott volna [Dés; DLt].

huncfutol (le)huncutoz; a face pe cineva canalie; Hundsfott nennen. *1733:* azon Nemet Varganet Hunczfutolták a Fejét be törték s meg verték [Dés; Jk]. *1832:* a Kapitány urat huntzfutolta és meg szalasztotta [Dés; DLt 258].

huncfutoz (le)huncutol; a face pe cineva canalie; Hundsfott nennen. *1724:* En Mező Bándi Kováts Péter hallottam Pekri Ferentz Ur(am) szájábúl, Hogy Feleségét Huntzfutozta, attázta, kurvázta, és Felesége Annyátis boszorkányozta [Mezőbánd MT; BK]. *1730:* Simon Mihok nevű Paciensit meg verte ábrázattyában körmőlte; Ugj magát az At taszigálta S: h: Hunczfutozta [Dés; Jk]. *1763:* Minden tartalek nélkűl ... ex mero rancore huncfutozott [Nsz; Told. 33/22]. *1778:* Budnár Péter a' Groff Kendeffi Elek Ur eo Nga Tisztartojával egymast Tolvajozták, huntzfutozták [Záh TA; Mk V. VII/20 Grama Kratsun (32) jb vall.]. *1827:* bennünket szidni kezdett ..., és huntzfutozni, mellyért a' várdára hívtuk [Egerbegy TA; TLt Közig. ir. 1110 Sos István katona vall.].

huncfutozás (le)huncutolás; faptul de a face pe cineva canalie; Hundsfotterei. *1763:* azon injuriose bestelenitő huntz futozásival sem adhatta ki maga egész mérgét [Nsz; Told. 33/22].

huncfutság 1. kb. csalafintaság, selymaság, vkinek csalafinta/selyma volta; şmecherie; Schelmerei, Spitzbübigkeit. *1768:* (A jb) meg szokott régi Huntzfutságára ritka ha viszsza nem vagyik [Mezőzáh TA; Told. 5a].

2. csibészség, kópéság; ştrengărie; Spitzbübigkeit. *1847:* Kitsi Roza friss, eleven nagy boho, 's minden nap uj huntzfutsággal áll elé [Kv; Pk 7]. *1852:* kitsí Titi épűl , s pendűl, és a' huntzfutságban nem alább valo a' tőbbinél [Kv; Pk 7].

huncfutul aljasul; în mod josnic; niederträchtig, schändlich. *1849:* Kelemen Béni hunszfutul és gaz emberűl mondgya mert én pénzéhez Soha se nyultam [Kv; Végr. Vall. 48].

huncut l. huncfut

hunyadi 1. a (Bánffy)hunyad tn *-i* képzős szárm.; forma derivată cu sufixul *-i* a toponimului (Bánffy)hunyad/Huedin; mit Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON (Bánffy)hunyad. *1582:* Júli 28 Balas Deak witt vrunknak Dinnyet eg zekeren hatt louon eğ huniadi ember fizettem Tordaig f 1 d 50 [Kv; Szám. 3/VIII. 14]. *XVIII. sz. eleje:* (A) Hunyodi es Zentelki hatarok köszt [Zentelke K; KHn 138].

Hn. *1757:* a' Hunyodi ut mellett [M.gyerőmonostor K; KHn 79].

2. a (Vajda)hunyad tn *-i* képzős szárm.; forma derivată cu sufixul *-i* a toponimului (Vajda)hunyad/Hunedoara; mit Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON (Vajda)hunyad. *1681:* Ha mely Tőrvenj ... a' hunyadi várban decidaltatik; es birsagh által redimaltatik az dologh azon proventusnakis ket része az főldes Ure [Hátszeg; VhU 151].

Szk: ~ *pántvas. 1714:* Hunyadi pánt vas Nro 28 [Balázsfva AF; UtI]. *1756:* Hunyodi pánt vas egész Nro 1 Toroczkoi rud vas fel [Somkerék SzD; Ks gr. Bethlen Imre lelt]. *1782:* Hat pánt Hunyadi Vas [Nalác H; CsS]. *1813:* Hunyadi Pánt vas 19 [Veresegyháza AF; Told. 18] ✱ ~ *rúdvas. 1714:* Karikák(na)k Csinálására erogaltak eő kgyk Hunyadi pánt vasat Nro 8. es Rud vasat Nro 1 [Balázsfva AF; UtI] ✱ ~ *vas. 1626:* veott .. Az kerek kemencze korso forma Labaihoz egy rud huniadi vasat .. f. 1/10 [Kv; Szám. 26/XXVII]. *1676/1681:* Az hunjadi vassal kereskedők az mikor hitelb(en) vasat tölle akarnak venni ... adgyon nekik, de mind azo(n) által Jandurovszki Vramtol végye(n) abban Informáciot kit közzülők mennyire hihet meg [Vh; VhU 660]. *1697:* Tizenkét szál Hunyadi vas [Bethlen SzD; KGy]. *1721:* Malomra, Szekérekhez, Lovak számára Patkókra, Lancokra, Ekékhez s epitesre Hunyadj es Toroczkaj vasakat erogal nr 175 [Dés; Ks 26. XIV. 1]. *1733:* hat szál Hunyadi vasak [Marossztkirály AF; Told. 25].

hunyászkodik kb. lopakodik, settenkedik; a se furişa (într-acolo); hinschleichen. *1750:* Szabo István nagy kiáltással felkiálta ily szókkal: Hallyad Barom Vásár senki a' Sepsi Szent Györgyiek mellett fel ne támadgyon, azonban látom, hogy Béres László Császár Mihály Uramhoz hunyászkodik, le is üté [HSzj *baromvásár* al.].

hunyor ? Polygonum sp.; piperul bălţii; Wasserpfeffer. *1644:* aztis lattam hogy elegh niüues volt az szegeni Aszony ugian kifolt alola ugi iöt ki beleole az niű, mint az oktalan allatbol ... Aztis monda szegeny hogj huniort s bolonditot feőznek, aval mossak az sebett [Mv; MvLt 291. 421b].

A *hunyor* a mai szaknyelvi használatban a Helleborus fajokra, Erdélyben elsősorban a pirosló hunyorra (Helleborus purpuraceus) vonatkozik. A kalotaszegi tájnyelvben azonban a keserűfű (Polygonum) fajokat illetik e névvel. A népi gyógyászatban bőrbetegségek esetén elsősorban a borsos keserűfüvet használják lemosásra. Alább a *hunyor* és *hunyortermő* al. közölt idézetekben a termőhelyre von. utalások azt valószínűsítik, hogy a XVII—XIX. században is a címszó a borsos keserűfű 'Polygonum hydropiper; piper bălţii; Wasserpfeffer' neve lehetett.

hunyorgat hunyorít; a miji din ochi; blinzeln. *1814:* Ferber János kereskedő Zsido, — szokása a' Beszédkőzbe szeme pillántsolva húnyorgatni [DLt 1088 nyomt. kl].

hunyorgatás hunyorítás; faptul de a trage cu ochiul; Blinzeln. *1671:* En Rosnyai Lőrincz ... valaltam fel az Tőrcsvári rationistaságot ... senkivel penigh irás szerint, szemel, kezzel, szoval, halgatással, hunyorgatás, és akarmi szin alat ki gondolhato utakon, modokon ez haza Magiar nemzet, Kgls Ur(am) s' Kgls Aszszonyom, se Principalisom ellen, senkivel nem szollok, nem tractallok [Törcsvár F; BfR].

hunyorgató hunyorgó, hunyori; care mişeşte din ochi; blinzelnd. *1819:* egy kevéssé kantsal és hunyorgató, vagy-is szaporán pillogató [DLt 370 nyomt. kl].

hunyori hunyorgó; care mişeşte din ochi; blinzelnd. *1848:* Szászsebes széki Kelneki Paukert János setét hunyori szemü, barna haju [DLt nyomt. kl].

hunyori-forma egy kissé hunyori; care mişeşte puţin din ochi; ein wenig/bißchen blinzelnd. *1811:* Juon Gregyinár kék hunyori forma szemü [DLt 810 nyomt. kl].

hunyorít 1. kacsintgat; a trage cu ochiul; blinzeln. *1760:* Luka szemivel hunjoritott Tománénak [Kóród KK; Ks 17. XXXI]. *1811:* Baroti Lengyel Éva nevezetü menyetske hunyaritva néz [DLt 508 nyomt. kl].

2. *szemét ~ja* hunyorgat; a clipi din ochi; mit den Augen blinzeln. *1811:* Moiszike Juon hunyoritya a' bal szemit [DLt 567 nyomt. kl].

hunyorítás kacsintás; faptul de a miji din ochi; Blinzeln. *1814:* egy hunyorittást se vettem észre ... pedig én éjjel nappal Házának gyakorloja vagyok [Kisborosnyó Hsz; HSzjP]. *1819:* senki a vásárlot Szomszédjától íntéssel vagy hunyoritásal magához tsallya[a] [Kv; MészCLev. — [a]Előtte tollban maradt: ne].

hunyorító hunyorgó, hunyori; care mişeşte din ochi; blinzelnd. *1822:* Dobosi Josi fia Josi kitsin hunyorito sárgás szemü [DLt 352 nyomt. kl].

hunyoros ? borsos keserűfű-termő; unde creşte piperul bălţii; Wasserpfeffer hervorbringend. *1617:* hiiak eggiket az keselw szegben, repas kertnek, az masikot hunioros[a] To keozinek [Marossztgyörgy MT; EHA. — [a]Ua-ban a forrásban alább *hünioros* (!) alakban is]. — L. *hunyor* al. a jegyzetet.

hunyortermő ? borsos keserűfű-termő; unde creşte piperul bălţii; Wasserpfeffer tragend/hervorbringend. *1813:* az egész hely a Ngod leg jobb Széna termő helye és nem igaz, a mint fel adták, hogy az tsak bűrők és Hunyor termő hely volna [Perecsen Sz; IB. Botos Peter gr. Korda Annához]. — L. *hunyor* al. a jegyzetet.

hunyta szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *szeme ~ után* elhunyta/halála/holta után; după moartea sa; nach seinem/ihrem Tod/Hinscheiden. *1636:* Bone Janos kitt eőrőksegere fiaua ez zeghre fogadot hogy az eő szeme hunta utan ide az uduarhazhoz maraduan szolgallyon Jobbagiul [Siménfva U; JHb Inv.].

hupa-hupás l. hápa-hupás

hupog 1. suppog; a bufni; plumpsen. *1638:* azonba(n) mindgjart őzue Czapanak, hallam aztis hogi igen verek eggiket ugia(n) hupogh vala | monda tul az kit vernek uala hogj ugia(n) hupogot . . en vagjok az süigh (!) Czenalo, ne banczatok [Mv; MvLt 291. 126b—7a].

2. kopog, koppan: a ciocni; klopfen. *1570:* evel fely Zerkent, es Tahat wgy kopogh az hazon az kw hogy vgian egymast ery volt [Kv; TJk III/2. 70].

hupogás, huppogás suppogás; bufnitură; Plumpsen. *1573:* az hopogast kezdy hallany hogi Kelemen hatba vty Gergelt Az zekercewel hogi az keontes Meg zakad az hatan [Kv; TJk III/3]. *1582:* Walentinus Wadany .. fassus est, Latham hog az Azzont megh fogak es el wywek, hallam azt(is) hog zidthak, hallottam az veresnek(is) hopogasat [Kv; TJk IV/1. 8]. *1584:* Eothweos B(ene)dek vallia, Az Niergesne ereósen Jaigat vala, Es az hupogast verekedestis hallottam, De azt tudam hogy az vra very, ky tekintek, Es hat zinte akor Jeó ky a' Nierges mate hazabol Georfalwy sigmond mind zolgastol, Eo maganal egy Dorongh vala, es az Zolgaianal egy Mezitelen zablia vala ereosen ziggiak vala egimast [Kv; i.h. 295]. *1631:* Azt szinte nem latta(m) mikor verte Baczki Kata Koczis Mihalynet, de halla(m) az hupogasat hogj vere [Mv; MvLt 290. 231b]. *1644:* En Ne(m) lattam hogj Haydu Marton verte volna az giermeket, hanem oda be hallam az hupogasat, ki Menek hat szinte(n) akkor hatta el az giermek vereset Haydu Marto(n) [Mv; i.h. 291. 431a]. *1696:* hallám az nagj hupogást, hát Kovács János iol megh verte a Pásztornét [Mikháza MT; Berz. 17. Fasc. XII]. *1703:* Kovacs Janos ragada az osztovata feszitő fajat ... mingjárt hallam az huppogast jajgatast [Szemerja Hsz; BLt].

huppan suppan; a bufni; plumpsen. *1631:* enis latta(m) ezt szememmel hogi vagdalkoznak vala, halla(m) aztis hogi huppan vala az embernek az hatan, de en nem tudom kit vagtak [Mv; MvLt 290. 245a].

huppanás suppanás; bufnitură; Plumpsen. *1583:* Leorinch, Peter kowach Zolgaia vallia, Zememmel latam hogy Gal kowach ky vgrek es az Santa kowach zolgaiatol el weowe Nag Nehezen az zekerczet, es hozza chapa Mihalj kowachhoz ket kezbeol, halla(m) Az hoppanast de Nem lathata(m) Io zerewel ha az feoldeon eseke vagy az Mihal kowach karyan [Kv; TJk IV/1. 132]. *1634:* lata(m) hogy be futamek Fekete Janos az maga udvarara, es dorongot hoza ki, es hallam az huppanast [Mv; MvLt 291. 17a].

huporcsos l. hoporcsos

huppog l. hupog

húr 1. bél; maţe; Darm. *1570:* Katalyn Zeles gergelnę, Kathalin nehay farkas Leorinczne Erzebet Kazdak Janosne ... vallyak .. lattak hogy az Mayosnak az hwra megh zakadot volt, Es hogy feyerdy Balint az hwrat alah kezdy vonny rola .. Mayd vegik leh vonta az hwrat [Kv; TJk III/2. 114]. *1722:* azt mongja az Felesége(m) kolbásztis tõbbet csinalhatot volna az sok hushoz képest de az hurja[a] ne(m) volt jo [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból. — [a]A disznó bele].

2. coardă, strună; Saite. *1744:* régi romladozott Virgyina nro 2 húr nélkül [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. *1749:* egészségedre úgy látom, fordultál, minthogy bibis ujjaidnak szép czifra betüit szemlélém. Kivánom továbbra is erősödjenek az húroknak billegetésére [Bodok Hsz; DanielAd. 274].

Sz: *egy ~on pendülnek. 1742:* égy szoval ã két Ispány ugymint Gál János és Pataki István Uraimék mind égy huron pendülnek tsak magok(na)k keresnek dugnak [Méra K; AggmLt C. 12. — Ket egymással ellenséges, de egyformán csak a maga hasznát kereső ispánra vonatkoztatva vallják ezt a jb-ok]. *1749:* azok mind egj huron pendűlnek, azok egjik az masiknak Semmit sem mérnek objicialni mert egyik az milyen az masik s minjajan hasonlok [Noszoly SzD; Ks 83 Domokos Ferenc lev.] ✱ *vkivel egy ~on pengő* vkivel egy húron pendülő. *1754:* ezzel egy huron pengő Aniska nevű Leányukatis ismértem [Altorja Hsz; HSzjP Lad. Szöcs (37) jb vall.].

hurbol 1. kb. nyúz, *táj* gyámbász; a hîţîna; balgen. *1853:* A kis Druszám nő, épül, kedves, győnyőrü gyermek alig várom hogy . megdurutskolja (így!), jo fiu, eltür mindent őrőmest, sőt szereti ha hurbolják [Kv; Pk 7 Pákei Lajos lev.].

2. nyű; a jerpeli, a purta rău; abnützen. *1758:* Az édes Annyàrol maradat Gunyáit ... az régiség ell fogyatta, ugy magais az Actor mig itt lakott hurbolta, rongyallatta [Asz; Borb. I].

hurbolt elnyűtt/viselt; uzat, ponosit; abgetragen, abgebraucht. *XIX. sz. e. f.:* a' foltozó szabók holmi *hurbolt* ruhákat olcsón megvesznek [Bakos: MNy LXIV, 448 Déván született és 27 éves koráig Erdélyben élt szerzőtől való szöv.].

hurboltatik nyúzatik; a fi hîtînat; geplagt werden. *1852:* kítsi Titi beszél 's jár is, — és miota a' Dajka elment, 's nem hurboltatik annyit, szemlátomást épűl [Kv; Pk 7].

hurcol 1. vonszol; a tîrî; (nach)schleifen, zerren. *1600:* monda az serelmes ember . hogy barbelj Marton megh eoteotte Annak vthanna Kozma Jstwanis eosteokeon fogta es az lo mellet hurczolta [Kv; TJk VI/1. 510]. *1638:* Varga miklosni el eset oli reszegh uolt hogi az laba ne(m) birta, es ez az Nagi Miklos az honia ala fogta es ugi hurczolta [Mv; MvLt 291. 142a]. *1737:* egy ... szegény idegen napszámos legényt meg tamadván, kezében levő vas villával rutul meg verte, sebhette ... az hajánál fogva hurczolta [Torda; TJkT I. 135]. *1748:* néki mint törvény uttya kivűl járo(na)k nem lesz vala szabad azért engemet rutul verni tépni mutskos illetlen szokkal besteleniteni, és erószakoson más ember udvárara (!) hurczolni [Bsz; JHb LXVII/3. 202]. *1764:* bé rohanván az Inasok, meg fogták Murvai Jánost, s az udvaran az uttza kapujig hurczalván vertek botozták [Torda; TJkT V. 237]. *1784:* aszt mondhatom bizonyosan hogy Iljés István hurtzalta ide a bironi Csáki Györgyöt [Béta U; IB. Agilis Nagyab Széjes Istvánné Gáspár Jutka (50) vall.]. *1806:* az Alperes kandikált bé elébb is az Ablakon, az Alperes tsõditette oda a' piatzon lévő sokaságot a' Felperesnek ... Tanuját az Alperes kezénél fogva erővel az Ablak alá akarta hurtzolni [Dés; DLt 250]. *1843:* hátulrol keményen meg fognak, és az Ország ut szélire hurtzalnak, és meg akarnak fosztani [Kercsed TA; KLev. Szilágyi Márton (35) vall.].

Szk: *orránál fogva ~ vkit* orránál fogva vezet vkit. *1689:* Noha sok izbén Concludaltunk az Barany hus Limitatioja felől, de semmi affectumat vegezesunknek nem lattyuk, sőtt orunknal fogva hurczolnak az Meszarosok [Dés; Jk].

2. húz-von; a trage încoace şi încolo; herumzerren. *1570:* Sofia Kep Iro Janosne ezt vallya . Latta hogi az Zygarto Mathias haza aytaia eleot, Az zigarto Mathiasne egy attiafia kinek Marton Newe, hwrchollia volt Es Mond zigartho Matiasne Attiam fia volna, ha Io volna, Im latod myt mywel Rayta(m) [Kv; TJk III/2. 179]. *1598:* Lata(m) azt hogy az hegedwseők ereosse(n) megh vonakis, cziapdosak, húrczolak az feoldeon [Kv; TJk VI/1. 162 Giúlay Miklosne Margit Azzony vall.]. *1600:* Kerekes Jakab vallja Nem twdom minth esset az seb rajta, hanem hogy egimast hurczolak azt lattam [Kv; i.h. 420]. *1644:* Czizmadia Marton .. morgolodik az Varas Jobagiat hurczolni rangatni kezde, hogi az megh Santula ute vereis az cziakannial [Mv; MvLt 291. 407a]. *1748:* (Az alperes) aggredialta, és . . tsabdosta hurczolta verte [BSz; JHb LXVII/3. 201]. *1762:* egymást tépték nyötték hurczolták és botokkal ütették agyba főbe Személly válogatás nélkűl a' hol érték [Hagymásbodon MT; Told. 48]. *1784:* oda menék s hát Csáki Györgyöt ottan hurczalják, de ki huzta vonta aszt észre nem vehettem [Béta U; IB. Agilis Szejes Péter (57) vall.]. *1813:* a Mlgs Aszszony ő Nságát az égyik Ház Ajtojától fogva, a másik ház ajtajáig orránál fogva vonta hurtzolta [Kük.; IB instr.].

3. cipel; a căra/duce (anevoie); schleppen. *1855:* az öreg cigány peczér dorombolva fogdossa fel a kiszabadult kopot és agarat és ölbe ragadva hurczolja ketreczökbe [ÚjfE 266].

4. kb. hordoz; a duce; bringen, herumtragen. *1701:* minket . szabad akarattjokbol es edgjezésekből minnyajan kezek be adásokkal megh birálanak hogj valamint eo kglek között el itélljuk s igazittjuk, továb sem szekre Tisztek eleib(e), sem egjébüve ne(m) hurczollyák, hane(m) eorokós meg alloi lésznek, le kötvén magokat meg allásra 20 forint kötél alá [Kissolymos U; BLev.].

5. kb. hajszol; a goni; treiben. *1722:* A Pej hámos Lovak szépek akar hová lehetne discretizalni velle (!), Jo hámosokis, kár volna Postára hurczolni őket [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. *1756:* Petika Demeter . monda nékem, hogy most közelebb harom nap jarok a Kantzámon Rusra s mostis hurtzolyátok mellyre mondék fratye Demeter Semmi baja nintsen a kantzádnak s nemis lészen [Bencenc H; BK Misc. Tót Togyer (35) judex pagi jb vall.]. *1765:* annak utánna hogy Katana lön Foka el vövé egy Kanczámot, addig hurczalta egy hellyreis más hellyreis, hogy el rontotta és megis vakitotta [Marosbogát TA; Mk V. V/97 Marcsinán Toma (40) zs vall.].

6. kb. hajt; a îmboldi/zori; (be)treiben. *1723:* hozzám jöve Némasági (!) ur(am) es Lukával megh köttete s Magyarora, onnet Disznajora ugy hurczolt bennünket az oroszfalvi jobb(ágy) aszszonyokkal [Hodák MT; VGy. Basta Monuczné Maria (30) jb vall.].

7. oktalanul járat vkit; a purta pe cineva cu vorba; (in einer Sache) jn sinnlos/unvernünftig verkehren lassen. *1737:* Illyen okon kellett énnekem az A. Aszszonyt proclamáltatnom, hogy engemet az A. Asz(sz)ony, énnekem nagy káromra és költségemre éppen tsak hurtzolni kiván, kit is miért cselekedett maga tudja [Dés; Jk 238a]. *1738:* (Az alperesnek) nem egj Quindena, hanem négj adatott, ugy hogj száz mértföldröl is, ha lett volna hunnan, maga mentségére való igasságát el-hozhatta vólna; de nem; hanem, önként ... engemet Contra Leges Patriae hurtzol [Dés; Jk 264b]. *1746:* még à mit költöttem vólt réája az Jre azt is meg kivánom úgy hogy ha továbra is hurczol Tiszt Vr(amé)k(na)k fizessen 12 forintokat [Torda; TJkT III. 35]. *1752:* tessék Kegyelmednek atyafiságosabban gondolkodni, és nem tsak szoval hanem valosággalis agnoscálván az Exponenseknek aequale Jussokat, ne kivánnya az Exponenseket hurczolni, költeni s fárasztani [Szentbenedek AF; DobLev. III/596. 266].

8. ? vegzál, zaklat; a şicana/molesta; behelligen/lästigen. *1584:* Ezt hallottam Daroczy Janosnak zayabol, Im vgmond Annyera vesztegetenek hurczolanak es Annyeba Iutek hogj ha Adosságomat megh fizetnem, tala(m) az Labombely czipelewseom sem maradhatna megh [Kv; TJk IV/1. 308]. *1762:* (A felperes) engemet méltatlan vexalt, hurczólt, költetett, és fárosztott [Torda; TJkT V. 79]. *1766:* ki tetszik nyilvános jáczodtatása az Anak, melyel kévannya a Magistratualis végezéseketis eludalni, peres társat költetni, hurczalni [uo.; i.h. 338]. *1786:* az kik Taxa fizetéssel el maradtanak, és az kik terhes bajak és akadallyak mián Mlgos Uraság-dolgára mindgyárt el nem mehettek mind azakat az Tisztartok, Darabantok, hurtzalták, rongálták arestumba tették [Torockó; TLev. 4/13. 28]. *1799/1800:* azonn Joszágért Kőrősi Márton hurtzalta Rákosi Istvánt [Harasztkerék MT; Told. 30]. *1807:* Jo volna ... Ötsém Uram mind ezeket igen jo atyafisaggal el igazitoni es a kinek mennyiben lészen igazza deferalni, Mert ha igy nem tselekszünk, tsak költettjük hurtzoljuk egy mást [Ne; DobLev. IV/912. 2b]. — L. még RSzF 121.

hurcolás 1. vonszolás; tîrîre; Hin- und Herzerren. *1753:* Tisztarto Uramat ... egj néhányan be vivek hurczalták Kenoszták s, le vonták az földre az hajat marakal szedi vala le az fejiröl ugj meg szagattak az sok hurczalasb(an) [Marossztgyörgy; Ks 48. 67. 31]

2. huzakodás; tras şi împins; Herumzerren. *1726:* Tordai Marton ur(am) a szekér rudgját meg fogá Vanka János más Jobbágyokal edgyut taszittá a szekeret azon hurczolásban esék le a bor s ugj folya el [Mezőbánd MT; Berz. XV/14. 5].

3. rángatás, rancigálás; smucire; Zupfen, Zerren. *1812:* a' Nagy Aszszony a Legényeket arra erőltette, hogy a' vas kalánt hevittsék meg, hogy betsülettel légyen mondva a szemérem Testét[a] égessék meg. A' Groffné pedig megmarkolván annál fogva valo hurtzolása közben igy szollott: mindjárt leszakasztom, hogy senki is hasznát ne végye [Héderfája KK; IB. Bali Jánosné Kis Erzsébeth grófi mosóné (44) vall. — [a]A feleségével háborúságban élő grófnak].

4. (méltatlan, oktatlan) jártatás; faptul de a purta cu vorba, purtare cu vorba; (sinnloses) Herumgehenlassen. *1817:* (A per) a Tekin. G. Széknek ... 1816ba .. ki mondatott Itélete által egy Méltatlan hurtzolás büntetésénn lett Marasztásával meg nyerettetett [Torda; DobLev. IV/913. 2]. *1818:* Az meltatlan hurtzolás büntetése Rfr 13 xr 45 [Ne; i.h. V/1021].

5. húzás-halasztás; tărăgănare; Verzögerung. *1829:* (A felperesek) megkivánnyak alázatoson, 's Tőrvényesen kérik is, hogy e' per hurtzolása véget tett Révocátioért a' Révocáns Alperes Aszszony indebitásztassék [DobLev. V/1155].

hurcolkodás huzakodás; tras şi împins; Herumzerren. *1793:* ki-menekedtek Sok hurtzolkodások után kezekből [Dés; DLt az 1799. évi ir. közt].

hurcolódás 1. dulakodás, huzakodás; încăierare; Balgerei, Schlägerei. *1726:* a hurczolodásba ések le a bor a szekérröl s ugj folyt el, de a nagj tusakodás, zenebona miat név szerint a Jobbagjokat nem tudo(m) kik voltak [Mezőbánd MT; Berz. XV/14. 3]. *1765:* Hát Varga György azon hurtzolodás közben csaptae vagy egyszer Szaboszlai Uramot[a], vagy eö kgylme csapta, pufozta Varga Györgyot ? [Dob.; Eszt-Mk Vall. 9 vk. — [a]Szb] | Nem hallottam, hogy azon hurczolodás alkalmatosságával attával, vagy teremtettével káromkodott volna Varga György [Szépkenyerűsztmárton SzD; i.h. 62]. *1779:* Ollyan hurtzolodás volt itt akkor mikor a Gornyik az Ádám házára jött volt, hogy minnyájan féltünk, mert mind szűntelen káromkodott, s forgatta puskáját a Gornyik [M.lapád AF; Mk Szilvás 5/3 Tzigány Hína cons. Tzigány Vaszi (20) jb vall.]. *1784:* ēn meg fogám Széjes Josefet 's azal Csáki Gyorgy is ki szálla a szánbol s ōis meg fogá de a hurczolodás közbe el szalasztok [Béta U; IB].

2. hercehurca, huzavona; tărăgănare; Verzögerung. *1751:* ellenünk . moveált és agitáltatott Causájában a' továbbra valo és lehető hurtzolodást, fáradtságot 's költséget .. akarván eltávoztatni ... [Koronka MT; Told. 21]. *1801:* az hoszszas hurtzolodás perlekedés uttyán lehetne edgyik résznek a' másikot költetni fárasztani [Makfva MT; DLev. 1. VIII A. 21]. *1802:* a mi hasznot venni talált minden további perlekedés nélkül competenter resignalni restitualni kész, tessék azért . hurtzolodás nélkül el venni [Mezőpagocsa TA; Berz. 5. 38. P. 14]. *1809:* a' perlekedö hurczalodásokat nyomorékon meg untam [Kv; BálLt 1].

3. torzsalkodás, viszolykodás; sfadă; Zwist, Hader. *1831:* az Ekklával valo hurtzolodás elkerülése tekintetéből .. megengedi, hogy . . fél királyi öl szélességü hely vétessék el telke alsó szélénél hoszszan [Nagyernye MT; EHA].

4. bajoskodás, küszködés; trudă; Mühe, Plage, Plakkerei. *1833:* minden véka buza ki sütése aztis fel véve hogy Piatzi Taxátis három három R. Forintot fizetünk belé jön 30. 32 xrokba, hát a' mi véghetetlen hurtzolodásunk az Jsten tudgya mitsoda nyomorusággal tudgyuk ki tsinálni a' buza arrát, 's a' körüllette valo költségeket, hogy nékünkis ha tsak a' kis dertzeje meg maradgyan hurtzolodasunkra | a' nagy nyereségen nem is álmodazunk tsak tsupán, hogy fárodságos Munkánk 's hurtzolodásunk után miis naprol napra igaz szegényül élhessünk [Torda; TLt Praes. ir. 1534 piaci kenyeres asszonyok panasza].

5. ? vegzálás; şicana; Belästigung. *1805:* Csato Mihály minden költségének, fáradságának meg térittésével oldaztassék fel ig⟨en⟩ szemben tünö lévén a' hurtzalodásnak méltat⟨la⟩nsága [Mv; DobLev. IV/893. 3b tábl.]. *1808:* Az ide valo Kolosvári betsületes Asztalos Czéh ... ellenem ki irt Feladásábanis ... nékem sok hurtzolodast okozott, s minden napon okoz, kérem alázatoson a Tettes Magistratust, méltoztasson .. asztalos Czéhnak azt szorosson intimalni, hogy ide hátrább az afféle hatalmaskodásoktol illetlen maga viseletétöl meg szünnyön, szállásunkot ne strásáltassa — Spionnyait Quartelyunk körül ne lappangtassa [Kv; ACLev.].

Ha. *1777:* hurtzalodas [Vaja MT; VH].

hurcolódik 1. vonszolódik; a fi tîrît; geschleift werden. *1839:* Molnár Jánost a' felhertz oda kapta, melly mián a földön hurtzolodott [Dés; DLt 587/1838].

2. cipekedik; a căra lucruri grele; herumschleppen. *1782:* a malmok állittásanak magok jo állapotyokra, hogy közönségesen az öröltetés aránt ne törekedgyünk az mészsze valo hellyekre hurtzolodni [Déva; Ks 75. VIIIb. 122].

3. hordozóskodik; a duce cu sine; mit sich tragen. *1747:* azon Summa pénzt job volna az Mlgos Vr keziben administralni, hogy ne hurczolodnám énis vélle [O.cesztve AF; Ks 83 Péterffi Sándor lev.].

4. dulakodik, huzakodik; a se încăiera; sich (herum)balgen. *1728:* Satorok helye végett veszekedtenek s hurczolodtanak [Dés; Jk]. *1762:* Makave György hurczolodván Kis Istokkal egj Palcza felett Makave Györgj meg verezte az orrát s abbol kezdödet a verekedés [Hagymásbodon MT; Told. 48]. *1765:* Szabaszlai Uram ... meg is fogta, hurtzolta Varga Györgyöt, de Varga György is meg fogta volt a Kozsokjának Gallérát és ugy Sokáig hurtzolodtak [Szépkenyerűsztmárton SzD; Eszt-Mk Vall. 33]. *1791:* a' Pakulár ... meg ragadván a' Kortsomárost, és a Kortsomáros is ötet, hurtzolodnak vala .., a' Fogadost rutul meg hurtzolák, haját meg-tépék, és az Ingit elöl végig le-hasiták [Galgó Sz; JHb I/23]. *1800:* a' Ködiek ki rohantak, a' Kelentzeiekkel öszve háborodtak, hurtzolódtak, uerekedtek [Benedekfva Sz; BfR II. 58/21 Morár Maftyé (75) vall. Vérvölgyi Bányai János lejegyzésében]. *1802:* Delucio ... az asszonyt meg támadta, verte és ütötte, a' Földön is hurtzolodtak edgyütt [Déva; Ks 115 Vegyes ir.].

5. torzsalkodik, viszálykodik; a se sfădi; zanken, hadern. *1638:* ez az legeny ... reank iöt odais az malomba(n) ismet, s ot Padocz Istuantis szitta hogi az masik szemetis utanna veri s ot ben elegge horczolodanak egimassal [Mv; MvLt 291. 170a]. *1728:* Kolosvari Görög György Déák ura(m) ... Kolosvári Gáll Janos urral Satorok helye végett veszekedtenek s hurczolodtanak [Dés; Jk 40a]. *1758:* feles udökig perelvén mind az két fél Istenesen meg gondolkodván Litis Intermedio békességre condescendalának nem kivánván tovább hurtzalodni azert az egj más közötö valo kereszténytí bekesség igj mene véghez[a] [Asz; Borb. I. — [a]Köv. a részl.]. *1794:* Chirurgus Gyulai Pal ö kgylme Eklesiájával hurtzolodni nem akarván . a' kivánt Taxát meg igérni kéntelenittetett [Kv; SRE 307]. *1796:* minthogy hurtzolodtom volna vélle īnkább oda engedtem[a] [Bács K; RKA. — [a]A földet]. *1798:* eleget hurtzolodtam íffju koromban, az eötsém uram édes attyával, a' ki nem akarta kezemben adni az originalis Leveleket [Megygyesfva MT; LLt 50/1279]. — L. még FogE 73.

6. bajoskodik/veszkődik vkivel; a se necăji/chinui cu cineva; sich abmühen/plagen. *1759:* a Possessor Urak hadtanak volt a falu szükségeire egy kevés erdött de aszt is holmi hitvany Emberek el pusztitották a mely mián mais a Falusi Biránk sokat fárad és hurtzalodik vellek [Vaja MT; Ks 17/XXXI. 16].

7. küszködik, bajmolódik; a se trudi; sich abmühen. *1833:* tsak azért szenvedűnk 's hurtzolodunk most a' ke-

nyér Sűtéssel, hogy élnünk kellettvén, se testűnknek se lelkűnknek nints mihez fogjunk [Torda; TLt Praes. ir. 1534].

hurcoltat 1. ? (oktalanul) jártat/járat; a purta pe cineva cu vorba (fără nici un motiv); jn (sinnlos) herumgehen lassen. *1852:* méltoztatnak ok nélkűlt tovább nem hurtzoltatni, s igazságos űgyemben rendelkezni [Nagylak AF; DobLev. V/1335 Dobolyi Bálint kérv.].

2. meghurcoltat; a dispune să fie dus încolo şi-ncoace; herumschleppen/zerren lassen. *1818:* (A gornyik) egy Cserki emberünknek ą Fiját keserni akarta a Ttes Sz. Biro Urhoz valami Kalátsosságáért . bé Kesertem ide az Udvarba, s itten tartom addig mig azon Káros ember ide jő ... had tudgyam meg a Káros embertől magától hogy mi okra valonézt (!) kivánnya hurtzoltatni ezen szegeny Legent [TLt Főispáni lt. 1817-1818. év sztlan. Kónya Sándor br. Jósika Miklós tisztjének jel. Kasza József Torda m-i szb-hoz].

hurcoltatás 1. húzás-vonás; tras şi împins; Herumzerren. *1737:* Constálván világoson(n) ... Antal Gábor Tzigánynak ... Invasioja, az Anak ő kglmének Hurtzoltatásáb(an) 's véresittetéséb(en); azért Mortuum homagiumon, hoc est: ad usq(ue) flor. hung. 33,, Den. 33 . convincaltatik [Dés; Jk 226b].

2. hajszoltatás; istovire, obosire; Abmühen, Gehetze. *1786:* nemely kegyetlen Darabantaknak kegyetlenségekért az Szegénység szollat és Zugalodott, elegetis panaszaltanak terhes hurtzoltatásakért és szolgálattyakért [Torockó; TLev. 4/13. 51]. *1835:* kötelezteti az Arendátor Ötsém az egesz joszágot ugy patrocinalni gondjat viselni s minden meltatlan el nyomattatás hurtzoltatás ellen oltalmazni, hogy a mostani marhás és ökörrel szolgálo emberek megne romolyanak elne pusztulyanak ... a szolgalatjok nagyobb vagy terhesebb nem lehet tsak amint nekem is ezelöt szolgáltak [Sófva BN; Somb. II]. — L. még RSzF 264.

3. kb. hajszolás; hăituială, gonire; Antreiberei. *1850:* (A csikók) ha ... valami hibát nem kaptak vagy szerfeletti roszsz telelések, vagy hurtzoltatások nem volt, ugy bizonyoson a' 110 ... Pengo forintot egygyen egy(gy)en meg kell hogy érjék [Csapó KK; JHb].

4. vonszoltatás; tîrîre; Schleppen. *1662:* Pápai János Váradig való hurcoltatásának hallatott híre, ki öreg, testes, kövér legény voltára minden ruhájától, csak lábabélitől is megfosztatván, gyalog, mezitláb hurcoltatott, korbácsoltatott, hogy a nagy hőségben a ló mellett úgy nem érkezheték, mint a pogány szerette volna hihető, . vagy magában, vagy a pogány is, ha úgy akarta húrcolni, s nem akart menni, úgyis levághatta [SKr 439-40].

5. (kb. méltatlan, ok nélküli jártatás; trimitere (în judecată pe nedrept, fără motiv); (unwürdige) Bestellung vor Gericht. *1727:* az én keserves, és illy sok időktöl fogván valo költséges szenvedésem, perlekedésem, hurtzoltatásom, és extra Dominium valo létem hassa meg könyörülö szivét Nsgtok(na)k Kglmetek(ne)k [Ne; DobLev. I/129]. *1775:* Most ismét a' mint vészszük eszünkben azon Verö iránt háborgatni akar münköt Kováts Márton eo kegyelme, 's nékünk is magával együtt költséget, fáradságot, hurtzoltatást okozni [Torockó; Bosla]. *1797:* tessék Nagyságtoknak is az Exponenseket illetö Részt, az Exponenseknek minden tovább valo hurzoltatás nélkűl Kezekhez bocsáttani [Kv; Incz. XI. 27a]. *1802:* Méltoságos Béldi Antalné Aszszony ő Nga részirol Reportatio insinuáltatik a' Generális Székre. Méltoságos Horváth Miklos ur protestáltat további költsegeiről, faratságárol és méltatlan hurtzaltatásárol [T; BLt 12 Véglai Horváth Gáspár szb kezével]. *1821:* az Alperes ... protestál .. további költsége és hurtzoltatása ellen is [F.rákos U; Falujk 116 Bíró Mihály not. kezével].

6. meghurcoltatás; defăimare, ponegrire; Bloßstellung. *1736:* az Aszszonyok peniglen maguk Férjükkel edgyüt esküdgyenek megh (: hogj miert[a] nem vették volna fel azt a bestelenséget hurtzoltatást :) az hol illik meg esküvén, Eltetö Ferencz Uram ö kglme fizesse meg [Szentegyed SzD; WassLt. — [a]Értsd: mekkora összegért]. *1753:* bizom az Istenbem, hogj io tehetsége az én sok motskoltatásomot és hurtzoltatásomot, melyeket Toldiné Aszonyom husz esztendönek el folyása alatt tselekedet meg tekinti [Fog.; JHbT Árva Bethlen Kata lev.]. *1795:* meg kiványuk hogy az Al peresek eo kegyelmek, el károsodott marháinkat vagy Lábán elö adják vagy pedig azoknak árokat meg fizessék, költségűnkel fáradságunkal és méltatlan hurtzoltatásunkal edjütt [Msz; MbK 104]. *1802:* Meltoságos Horváth Miklos ur protestáltat további kőltsegeiről, faratsàgàrol, és méltatlan hurtzaltatásárol [T; BLt 12].

Ha. *1825:* hurtzaltatásátol [Mv; Berz. 21]. *1831:* hurtzoltatásakrol [Aranyosrákos TA; Borb.].

hurcoltatik 1. cipeltetik; a fi cărat; geschleppt werden. *1662:* (Báthory Gábor) felmészárolt teste[a] annyiban is méltatlan gyalázattal illettetett a háládatlan vilagtól, hogy egy hitvány kasos szekeren, két teheneken hurcoltatott Adorjánig[b] [SKr 90. — [a—b]Báthoryt 1613-ban Váradon a hajdúk vágták le, s innen vitték a holttestét Adorjánon (Szt) át Ecsed várába]. *1834:* a' mit Sásokba lehet hordazni aszt mind az Udvari sákokban szokták hordazni, és ez által örökké húrtzaltatván sok sák szakad el [Sajókeresztúr SzD; Born. F. IIg].

2. vonszoltatik; a fi tîrît; geschleppt werden. *1619 k./1662:* Láthattad volna a szép szüzességükben megrontatott leányzot az ellenség nyergéhez kötöztetvén, a ló mellett hucoltatni! [SKr 103 »Magyarország panasza«. Bethlen Gábornak „az evangelicus magyar státus" mellett való 1619-beli fegyverfogását indokló kiáltványa, manifesztuma]. *1662:* Enyedi Sámuel ... a fejedelemnél bevádoltatott volna és úgy hurcoltatott vala a fejedelemhez, ki ... hogy az vádokat helyes mentségiből csak hizelkedésnek tapasztalná, azonnal házához bocsátá [SKr 491]. — L. még egy adalékot *hurcoltatás 4.* al.

3. kb. zaklattatik; a fi şicanat; belästigt werden. *1781:* a' Birák a' praestatiokról készített Tabellákat a' Bé váltónak adván óly moddal készítve, hogy minden műre[a] fel osztassék a' ki szabott vagy rendelt praestatio, ehez képest a' fizetéskor a' mi competal subtraháltassék, és efélékért a' szegénység ne hurtzoltassék, hanem a' solutorium Officium fizesse [Torockó; TLev. 9/20. — [a]Értsd: verőskovács-munkára]. *1786:* Groff Thoroczkai Sigmond Ur ... részin sok Szegények lévén ā Taxáért és Szolgálattyakért a Darabantaktol es Hajduktol hurtzaltattak és hurtzoltattnak, és sok illetlenségekkel illetettnek és arestombanis tétetettnek [uo.; i.h. 4/13. 10]. *1796:*

az All Peres Rész méltatlan hurtzoltatik, sőt a' Méltoságos Királlyi Táblais oknélkűlt terheltetik, mert ollyan levelet Repetaltatni, mellynek hasznát nem vehetik képtelenség [Mv; TLev. 5/16 Transm. 19 tábl.]. *1801:* ezek s más ezekhez hasonlokkal a Szűkségen és illendőségen fellyűl húrtzoltatik, s vexáltatik a Számado [Ádámos KK; JHb Jósika Miklós lt]. *1814:* az Alperes ok nélkűl hurtzoltatik s vexaltatik [Dés; DLt 56].

4. meghurcoltatik; a fi defăimat/ponegrit; bloßgestellt werden. *1808:* a' Tisztek és mások előtt is minden köztök történt haszontalanságok tudva lévén nevettetnek, tsufoltatnak, és hurtzoltatnak [Kemény, CollMss XXX Varia XII].

hurcoltat-voncoltat húzat-vonat; a pune să fie tîrît/tras; herumzerren lassen. *1760 k.:* szegeny leant hegedüben veretven ugy gyalazatoson hurcoltattak vonczoltattak az Udvaron [Szentlélek Hsz; HSzjP].

hurcol-von húz-von; a trage încoace şi încolo; herumzerren. *1779:* a Gornyik ... hurtzolta vonta Ádámnét s az ingitis ki szaggatta a Nyakából [M.lapád AF; Mk Szilvás 5/3 Bolha Annisca cons. Tzigány alias Kováts Peti (19) jb vall.].

hurcol-voncol, hurcol-vonszol 1. húz-von; a trage incoace şi încolo; herumzerren. *1771:* Pap Andrásné hogy látta a Léányomat az Uczán, meg tépte, meg verte, ugy anyira hogy Tolvajt kiáltott a Léányom s ugy szabadult meg a kezéböl, éngemet is a patakon hajomnál fogva Léányommal edgyűtt hurtzolt, vontzolt, és még most is a kezem nyomorék a kezei mián [Dés; DLt 321. 12b Eva Onaki Szabo cons. Alexandri Kis vall.]. *1775:* rutul hurtzolni vontzolni kezdek az házban kardostol [Tarcsafva U; Pf]. *1786:* Mi képpen hurtzolták Vontzolták, meg akarván verni [Torda; KW].

A *-szol* képzőnek *-col* változata az *sz* affrikációjával keletkezett (Bartha, MSzók. 30), de ez az affrikáció aligha független az ikerszó előtagja képzőjének *-col* alakjától.

2. zaklat; a şicana/molesta; belástigen. *1819:* a' Szegénységet hurtzollyák, vonszollyák a' Királyi adományért, krumpli, árpa árát kész pénzt, mellyet az éhség idején vettek, most egyszerre kell meg fizetniek [Vályebrád H; Ks 118 Vegyes ir. Gencsy Aloysius krájnik kezével].

hurdágat ? nekiront; a se năpusti/năvăli/repezi asupra cuiva; auf jn losstürzen, jn anfallen. *1705:* (A tatárok) is meglátván űket[a] nekik hurdágattanak és le akarták őket[b] vagdalni, mivelhogy azt tudták, hogy szebeniek[c] [WIN I, 610. — [a—b]A közlésben így két hangalaki változatban! [c]Értsd: szebeni labancok].

Az egészében is kuszált, zavaros értelmű szövegből kiemelt részben a címszó csak bizonytalanul értelmezhető. A szöveg kiadója szójegyzékébe e szót nem is vette be.

hurít 1. kb. pfujoz; a huidui; jm Pfui zuschreien. *1690:* az uton jaro magunk es hiveink Szolgait, sőt magokat az utozo Nemes és egyeb Rendeket hurittyak becstelenitik rut szokkal illetik, és az falukbol ki verik [Ebesfva; Törzs. Bethlen Sámuel fej-i instr.]. *1736:* emlékezem reája, midőn ezen szent Ferencz alázatos fiai, kivált valamely kálvinista faluban vagy más vallásu falukon, városokon, mezővárosokon mentenek által, csufolták, hurizották, kárnitották (!) s káromolták [MetTr 437-8]. *1748:* mind engemet Személyemben, mind Feleségemet, mind Gjermekeimet nem nézhettek, mindenfelé eo kigjelmek húritóttak, bestelenitettek, gúnyoltanak, tsufóltanak [Ákosfva MT; Told. 8]. *1762:* Cseledgjei az Ia Aszsz(ony)t szűntelen motskallyák, kurvázzák, hurittyák [Torda; TJkT V. 139].

2. riaszt; a hîşîi/alunga; verscheuchen. *1589:* Egi feyzet ragadot Janos kouacz hozza es az felesege melleoll vgi vgratta kj, Es vgy huritottak az Saron altal [Dés; DLt 226].

hurítás kb. pfujozás; huiduială; Pfui-Zuschreien. *1579:* Ertyk eo kegmek az vrunk eo Naga paranchiolattyat Az Romay hwten valo p(rae)dicator felol keryk ... Byro vramat hogy erre eo kegme vyssellyen gondot hogy mykor be Ieo semmy gyalazatos zo Rayta ne essek, hogy penigh Az Scholabely gyermekektwl ne essek valamy horytas vagy gyalazatos zo. Byro vram hywassa be az Mestert es haggya megh neky hogy megh fenychie az gyermekeket hogy semmy kialtassal vagy gyalazatos zowal ne illessek az megh mondot papot [Kv; TanJk V/3. 192b].

hurka[1] **1.** ?bél; maţ; Darm. *1776:* mondá hogy ugy meg utálta Szőcs Péternét hogy nem szánná a hurkáját a sorkantyuján ki huzni [Kovászna Hsz; HSzjP].

Szk: *gyöngyös ~ áll* vastagbél. *1824:* (A bika) Gyöngyös Hurkaja teli vol (!) alut vérel [Dés; DLt 294].

2. caltaboş; Blut/Leberwurst. *1585:* dizno hust ... oztan ziwet latott nallok es egy kys hurkat [M.valkó K; KP].

Szk: *csomboros ~. 1726:* Vittem . egy kereszt tetemet egy kolbászt egy csomboros hurkat egy májast [Tarcsafva U; Pf] ✱ *gyöngyös ~. 1726:* Visznek Kolosvárra ... Tűdőst nr 8 Májost nr 7. Győngyős hurkát nr. 2. Gömbőczőt nr. 6 [Hosszúfalu Szt; TKhf Barcsi János tutorsága]. *1750:* Vig hurka 23 Győngyös hurka N. 6 [Gyeke K; Ks 83]. *1792:* küldettem ezen embertöl egy Őzőt, ... három melyesztet Ludat, ... nyoltz Győngyös hurkát [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1813:* Huszon három Májas tüdös és Háj széjj 23 Négy gyöngyös Húrka 4 | Gjöngjes hurka 4 [Veresegyháza AF; Told. 18] ✱ *kásás ~. 1674:* Diszno aprolek erogatioia ... Gömbőczőt napjaban gjomrával, és Kásás hurkajaval [Fog.; UtI].

3. penis. *1633:* az legeniek azt kialtottak falabu Katanak, hogi aha essez kuruanak az leania, ha anni hurka(m) uolna az meni jmmar te benned jart, eztendeigh megh erne(m) uelle | hallottam aztis Lazar Martontol, hogi azt mondotta falabu Kathanak, hogi aha essez kuruanak az leania anni hurka jart immar te benned, hogi innet (: tudni illik a Nagi Szeocz Jstuan Vra(m) hazatol :) az piaczig el erne [Mv; MvLt 290. 137].

4. kb. horgas nadrágszíj-föld; fîşie de pămînt îngustă şi strîmbă, şirincă; krummer Erdstreifen. **Hn.** *1864:* Hurka hosszu, keskeny horgas nyilak [Lukafva MT; Pesty, MgHnt XXVIII, 140a].

hurka[2] aranymosó láda; hurcă; Goldspülkiste. *1756:* A Folyásokan hurkával moso Bányászok ha derék vizen valo Stompok(na)k kőzőnséges vagy meleg vizét ellopnák ... vagy a' Stompak árkát elrontanák, 12 for.

birságban incurrállya(na)k [Born. XXXVIII. 8 az abrudbányai bányászok törv.].

Hn. *1818:* az Aranyas vize között fel fele a Hurka Juk ajjaig [Mészkő TA; EHA].

Ez az adalék a *hurka*[1] alá is tartozhatik.

hurkájú vmilyen belű; cu .. maţe; mit/von irgendeinem Darm. **Szk:** *csavaros ~ átv* kb. csavaros/facsaratos eszű/természetű; sucit; verschmitzt, pfiffig. *1835:* (A felperest) Császár Sámueltől Horgas és Csafaros Hurkáju embernek szidalmazni hallottam [Sszgy; HSzjP Sepsi Szen Györgyi Huszár katona Gyárfás Ferentz (57) vall.] ✱ *horgas ~ → csavaros ~.*

hurkatöltő ? hentes; mezelar; Fleischer. **Szn.** *1730:* Hurkatőtő Martanak[a] mett 1 [Szentbenedek SzD; Ks 70 Szám. 51. — [a]Értsd hozzá: adtam (buzát)].

hurkol l. urkol

hurok l. urok

húros szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *~ madár* ?rigó; sturz; Drossel. *1798:* Küldők négy Nyulat, két vad Rétzét, két huros madarat. Egy hartsat [Gernyeszeg MT; TL. Makkai Sámuel tt gr. Teleki Lászlóhoz].

A címszót PPB 'turdus; ein Krammets-Vogel, Wachholder-Vogel' jelszel szótározta (vö. PPB *turdus* al.).

hurrogat ? riogat; a hîşii/alunga; verscheuchen. *1584:* hallottuk hogy a' legent Daroczine sokzor hürogatta (!) Es monta Daroczy Boldisar hogy meg hwty[a] a' keofal mellet [Kv; TJk IV/1. 336 Dabo Tamasne Ersebet vall. — [a]Így, de talán *wty* h.?]. *1659:* az szegény Ébeni uramnak semmi bőcsületi, csak hurrogatják az tőbbit is, kik most mentek be[a] [RákCsLev. 571. — [a]Ti. Erdélybe].

huruba 1. viskó; hrubă/cocioabă; armselige Hütte, Bude, Kate. *1710 k.:* Vizakna tanácsa egynéhány .. engedetlen vendég sóvágónak a város végén künn lévő egynéhány kalyibáját, hurubáját elhányta, rontotta [BethÖn.[3] 106]. *1725:* az also Falu vegin az Malom felől vagjon három horuba, edgjikben lakik ... az Falu pásztora [Vízszilvás SzD; WassLt Tolmács György (60) jb vall.]. *1768:* (Az) Udvarházhellyen igazé hogy Pro nunc egy nyomorult Hurba[a] vagyon ..., s ma azon Hurbába (mellyis pro nunc Kortsomának accomodáltatott) ki lakik? [Kissármás K; RLt O. 4 vk. — [a]A hét román jb vallban a vallatók házotskák-ról emlékeznek meg]. *1772:* a Sertes Pasztornak vagyon égy Hurubája [Szászfenes K; BethKt Mikes conscr.]. *1817:* az Uradalam Emberei ... némelly Faluk Erdős Helyein, és Völgyein irtogattak; Marha teleltetesre valo Hellyeket, elsőben Hurubákot; azután Házakatis építettek [Görgénysztimre MT; Born. G. XVIII. 5 Árkosi Antal (60) ns vall.]. *1825:* Veszutz Vaszilika ... az el fogo személyek által iszonyu dorongokal, és Fejszékel leagyaltatvan ... a Kozmutza Makovej Hulubajához (!) hurtzolták [Kötelesmező SzD; TSb 47].

Sz. *1710 k.:* A király palotája, aranyos ágya csak annyi, mint a disznópásztor hurubája, szalmaágya [BÖn. 509].

2. Jelzői haszn-ban; cu funcţie atributivă; in attributivem Gebrauch: vhány putrira való; pentru un număr oarecare de hrubă/cocioabă; für einige Buden. *1798:* A Joszágba telelt 14 Huruba Kalányos Czigányok | A Joszágba Lako Vassmives, és Strása Czigányok Tiz huruba [H; Ks 108 Vegyes ir. 55, 60].

3. földkunyhó, putri; bordei; Erdhütte. *1732:* Az udvarnak szintén a közepiben, Huruba modgyára földből ki ásott pintze vagyon, mely(ne)k oldala, s torka; gömbölyeg Cserefával rakott, szarvazattya szalmával fedett [Erdőszengyel MT/Szentjakab SzD; TSb 51]. *1777:* a Nagj Apja elsőbben egj Húrúbát ásatott volt oda, mely most a pintzéje, és arra epittettek időre Házat [Marossztgyörgy MT; MkG 36. 5/6]. *1830:* Egy Föld Pintze ... Földből készült Huruba vagyon in Nro 5, mellyekben a' Cselédek laknak [Nagyikland TA; TLt Közig. ir. 1748].

A címszót PPB is így értelmezi: Catogeum. ein Wohnung unter der Erde.

4. ? földistálló/ól; grajd/coteţ de pămînt; Erdstall. *1836:* A Bihalaknak hurubát kell ásatni mibe telejjenek [Csapó KK; Berz. 21].

5. kb. kaliba; colibă; Hütte. *1739:* az gazboll egj hurubát csináltanak a Csűri eleibe [Kóród KK; Ks XI. VII]. *1810/1833:* a' Zágoni kaszálora tsinált Hurubát vagy kalibát [Zágon Hsz; HSzjP Gyalog katona Zágoni Konya Lászlo (60) vall.].

6. bódé; dugheana; Bude. *1811:* a Piatzon levő Hurobák [Hadad Sz; JF 36].

Hn. *1734:* mikor eő Naga Juhait meg inditották ... énis Segiltettem az Hurubákig [Mezőpagocsa MT; Ks]. *1754:* A Hurubak előtt (k) [uo.; EHA]. *1791:* A Hurubákon hátul lévő Hegyen [Mezőbánd MT; EHA]. *1805:* a' Hurubáknál [Szamosfva K; EHA]. *1826:* A Molumbába a' Czigányok Hurubáinál (sz) [Búzásbocsárd AF; EHA]. *1828:* A Hurubánál (sz) [Apahida K; RLt O. 4]. *1847:* A Hurubáknál [Cege SzD; WassLt].

hurubácska viskócska; hrubă/cocioabă mică; kleine Hütte. *1739:* más Hurubácskát 's darabocska földet excindálván nékie; azon Házacskára reá ment [Dés; Jk]. *1772:* Ezen Akollyba vagyon égy rosz Hurubátska [Szászfenes K; BethKt Mikes conscr.]. *1793/1794:* Vagyn(a)k még ben a' Faluban kőz helyre épűlt egy néhány házatskák, vagy is Hurubátskák, mellyek ... hagyatnak a' Falu pásztorainak [M.bagó AF; DobLev. IV/739. 21b]. *1836:* egy kis hurubátska [Dés; DLt 556].

Ha. *1810:* Hurubátskája [Nagyesküllő K; Lészai lev.].

huruba-forma I. *mn* viskószerű; ca o hrubă/cocioabă (asemenea unei hurube/cocioabe); hüttenförmig. *1720:* edgy csűr Biro számára csinált Huruba forma ház [Gorbó SzD; JHbK XXVI/12]. *1791:* azon Puszta Joszágnak a lábján egy rosz Szarvazatlan kis Huruba forma Ház [Kakasd MT; DLev. 1].

II. *fn* viskószerű házacska; căsuţă rea, ca o cocioabă; hüttenförmiges Häuschen. *1776:* Tartza Mihálj ... csináltatott két huruba format [Kálna SzD; Ks 39. XV. 2].

huruba-hányás kunyhó-elhányás/lerombolás; dărîmarea unei cocioabe; Hütteneinreißung. *1710 k.:* Vizakna tanácsa egynéhány ... engedetlen vendég sóvágónak a város végén künn lévő, egynéhány kalyibáját,

hurubáját elhányta, rontotta Az a huruba-hányás szintén akkortájban esett volt, amikor én Julia leányom lakodalmára ... hivtam volt magam a generalist[a] [BethÖn.[3] 106. — [a]Rabutin erdélyi fő-hadparancsnokot].

huruba-ház viskó; cocioabă, h(u)rubă; Hütte, Kate. *1807:* Csiki István Ur .. is őt Huruba házakot tsináltatott [Apahida K; RLt O. 2 Jos. Farkas (47) ns provisor vall.]. *1811:* Égy puszta huruba ház [Monostorszeg SzD; BetLt 5]. *1834:* Az első Huruba Ház vagyon in Kasztá Beszeritsi in dosztyor [Hagymás SzD; i.h. 7].

huruba-hely kb. hurubás telek; teren pentru cocioabă/h(u)rubă; Grund für Hütte(n). *1760:* ezen Faluban vagynak Colonicalis Antiqua, és Nova Sessiók 's huruba hellyek ez szerent [Báld K; BLt]. *1796:* A Falu végin lévő Pasztorok huruba helye [Velkér TA; WassLt]. *1803 k.:* A To mellett .. négy vékás Huruba Hely [Tóhát BN; EHA]. *1811:* Egy puszta huruba helly ház nélkült [Monostorszeg SzD; BetLt 5]. *1821:* egy ujjonnan fel fogott Huruba helly [Ködmönös SzD; LLt].

huruba-helyecske kb. hurubás telkecske; teren mic pentru cocioabă/hrubă mică; kleiner Hausgrund mit Hütte. *1747:* egj Váradi nevü Tisztartója egj belső fundusocskát két felé szakasztott felit . Porcsiren (!) Juon nevü Sellérinek atta .. meg halván .. az emlitett ... Sellér az emlitett Sessiócskátis, vagyis inkáb huruba helyecskét az M.B. Kemén Samuel Ur részire szakasztott hellyhez foglalták el [Mezősályi TA; Ks 7. XV 20 Molduvan Iefftin (50) jb vall.].

hurubalista kb. huruba/putrilakó, *rég, táj* hurubás; cel care locuieşte într-o cocioabă/hrubă; Hüttenbewohner. *1803:* Papp Márton Hurubalista [Bogártelke K; KmULev. 3].

Latin nyelvű szövegben tbsz-ú *Hurubalistae* formában (Km; KmULev. 1).

hurubás I. *mn* **1.** kb. viskós; cu cocioabă/hrubă; mit Hütte, Hütten-. **Szk:** ~ *telek. 1828:* Szászfaluba egy hurubás Telek [Nagynyújtód Hsz; HSzjP] | Kővetkeznek a' Hurubás Telkek [Szentegyed SzD; WassLt]. *1834:* A 2ik Hurubás Telek vagyon a Kide felé kí járo Utzába égy Árok Martyába [M.újfalu K; BetLt 7] ✱ ~ *szesszió. 1815:* jutottak még egy Néhány Nova és Hurubás Sessiok [Bálványosváralja SzD; Ks 77. 19 Conscr. 928].

2. hurubalakó; care locuieşte într-o cocioabă/hrubă; in Hütte wohnend. *1826:* a Josa részére tartoznak 7 hurubás cigányok [Bölkény MT; Born. XIII. 40]. *1850:* Bácsi[a] hurubás és Taxás Czigányok[b] [KmULev. 3. — [a]Bács K. [b]Köv. a fels.]. *1858:* Gombás Imre Lakatos Anna Hurubás czigányok [Bádok K; RAk 10].

Szk: ~ *gazda* viskólakó/viskós jobbágy. *1772:* Szabo Mihály .. Egésseges szegény Hurubás Gazda [Szászfenes K; BethKt Mikes conscr.] ✱ ~ *zsellér. 1731:* Az ide valo Jóbbágok (!) Summás és hurubás Sellérek Karacson tyukját szoktanak esztendőnként adni egy egy tyukot, Zabot penig Csak az Jobbágok (!) [M.nemegye BN; Berz. 7. XVIII. 68/1]. *1761:* Hurubás sellér [Szentmargita SzD; Ks 17/XXXV. 69]. *1772:* Varga Paall (!) Egészseges szegeny Hurubas sellér [Szászfenes K; BethKt Mikes conscr.].

II. *fn* viskólakó/viskós zsellér; jeler care locuieşte în cocioabă/h(u)rubă; in Hütte wohnender Inquilin. *1742:* a Sellérek negj hetet, a Hurubások pedig két hetet szokta(na)k gjalog szerb(en) szolgálni [Marokháza K; Ks 4. VII. 1]. *1760:* Lippitorok[a] ... Ezen Hurubások a' Havasokon laknak, egyik(ne)k is Hurubája utánn Appertinentiák nintsenek — noha néméllyek(ne)k közüllök vánnak kevés Irtásai, de többire tulájdon pénzékkel Vásárlott szánto földeket és Kaszállo héllyeket usuálnak, és illyén(e)k Procreatiojából Tized Dézmát is praestálnak [Hesdát TA; BLt. — [a]Szegényrendű zsellér-féle (SzE 232—5)]. *1816:* Ujj paraszt Hajdu Mihály 50 esztendős ... L. Báro Bornemiszsza Leopold Ur Ő Nsága Hurubássa [Mezőmadaras MT; Born. XVb]. *1822:* A Tit. özvegynek ezenn Dobokai Joszágához tartoznak mind őszve Nyoltz külső Őrökséget bíro Szolgálo ember, és őt minden őrökség nélkült valo Hurubás [Doboka; BetLt 1]. — L. még VKp 127, 132.

A cimszót latinosított szóvéggel l. a köv. latin szövegben is: *1747:* (A felsorolt 12 ember) Infra Monasterium, Consequenterq(ue) extra Pagum habitant, in Domunculis, et Tuguriolis ibidem Constructis, Nullasq(ue) appertinentias habent, vulgo Hurubascones[a] appelati [KvAkKt Mss lat. 235. — [a]Ugyanez a latinosított alak előfordul egy másik kijegyzésünkben is 1758-ból [Bányabükk TA; HG. Kendeffy lev.].

Szn. *1780:* Hurubás nevü Czigannetól hallottam [Berekeresztúr MT; BetLt 6 Judita Varga Ladislai Maron cons. (22) vall.] *1854:* Hurubás Sándor [M.köblös SzD; BetLt 3].

Hn. *XVIII. sz. köz.:* Az Hurubás Szigetbe (k) [Mezőbánd MT; WassLt]. *1796:* a Hurubások uttzáján [Szentegyed SzD; i. h.]. *1802:* Hurubás uttzában [Meggyesfva MT; EHA].

hurut *ige* köhög; a tusi; husten. *1739:* az fiacskàm az himlöböl ugyan ki gyogyult, de erössen hurùt [M.csesztve AF; Ks 99. — A teljesebb szöv. *hurut* fn al.]. *1748:* én régtől fogva, mind igy fuladozok, s hurutok [Marosszt-király MT; Told. 56. — A teljesebb szöv. *fulladozó* al.].

hurut *fn* **1.** köhögés; tuşe; Husten. *1629:* Az mi Uram az Eó F: allapottyat nezi bizony igen nyaualyas allapottal vagyo(n), szórnyú hurutt es fuladas vagyo(n) raita [Kcs IV/116 Kemény János lev.]. *1653:* Azelőtt való napokban igen nagy torokfájás, hurut volt rajtam [ETA I, 153 NSz.]. *1667:* Asszonyom ő kegyelme beteges hurut, fulladás miatt [TML IV, 97 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz]. *1734:* az Nénemet az forro hidegis el hatta és már egyèb nyavalyálya nincsen hanem az hurut ès erötlenség [Moha NK; Ks 99 Kornis Antal lev.]. *1739:* az fiacskàm az himlöböl ugyan ki gyogyult, de erossen hurùt, az hasais ment ... az ota naponkent jobbacskán vagyon, csak hogy az hurut, és hass nem menésse miat, forosága, és baja vagyon [M.csesztve AF; Ks 99]. *1740:* mi ugyan meg vagyunk de igen erötlenkedo beteges allapattal az nagy hurut Semmibe nem tavozik tolle a' Leanyomtol [Hadad Sz; WLt Árva Gálfi Susanna Wesselényi Ferenchez; csak az aláírás sk]. *1780:* ma bé küldettem Vásárhelyre az orvoságok utan meg irtam horvat uramnak az Hurutomat [Sáromberke MT; TSb 13 Bethlen Zsuzsánna lev.]. *1781:* az éjjel almombol fel serkenvén minden hurut nélkül réám jött[a] ugy hirpicélt az Melyem mint tavaj [Sáromberke MT; TSb 13 gr. Teleki Sámuelné Bethlen Zsuzsánna lev. — [a]A fulladás].

Szk: ~ *esik reá. 1740:* ollyan fujladozással való hurut esett reám, hogy tsak nem ki fogyat e' világból [A.ucsa F; TKhf gr. Teleki Borbára gr. Teleki Sámuelhez] ✱ *fullasztó* ~. *1853:* halt meg Pongrácz János ujparaszt 45 éves korában fulaszto hurutban | halt meg Zamáncz Laczi 2 éves fulaszto hurutban [Dés; RHAk 44, 45].

2. '?' *1764:* A kis Boriska nyolcadik hétben meghala, hogy az hurut, mely most veszedelmesen jár, mindenütt elfogta. Katica pedig negyedik hétben betegedvén meg utána, 13-mad nappal elébb meghala [RettE 163].

Valószínűleg vmilyen influenzás jell-ű légzőszervi megbetegedéssel járó köhögés lehetett a halál oka.

Szk: ~*ot kap. 1774:* Váradi János uram ... idejött hálni egy éjszakára hozzám, de nagyon köhögött. Még mondotta a feleségem, hogy hurutot kapott a feredőn azután hecticában esvén végit érte [RettE 336-7].

hurutás köhögés; tuse; Husten. *1590:* ell mene az ember az zomzedom hazaiahoz (!) estúe, hallot oth emberteol húrutast [Kv; TJk V/1. 55 Kys Mihalj vall.]. *1780:* Én az ejtszaka îs csak szokásom szerint Huruttásal voltam [Sáromberke MT; TSb 13 Bethlen Zsuzsánna lev.].

hurutó köhögő; care tuşeşte; hustend. *1748:* én régtől fogva, mind igy fuladozok, s hurutok .. Én ugy hallottam hogy az illjen fuladozo, 's mindenkor huruto ember(ne)k a' tűdeje rothad [Marossztkirály MT; Told. 56].

hurutos 1. köhögős; care tuşeşte; hustend. *1672:* Magam igen hurutos[a] vagyok s az miatt az fejem fáj [TML VI, 187 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz. — [a]E szó 'hörghurutos' értelmezésével is számolhatunk]. *1748:* A verekedés előtt sem volt egésséges, sárga szinü, hirpetelő hurutos Aszszony vala [Marossztkirály MT; Told. 56]. — Vö. a *hurutozó* címszóval.

2. ~ *köhögés* hörghurut; bronchitis catharalis. *1853:* halt meg Pécsi Róza 7. honapos korában hurutos köhögésben [Dés; RHAk 48].

3. ~ *tüdőlob* tüdőgyulladás; pneumonia. *1856:* halt meg Imre Györgyné Gyöngyös Sára 65 éves korában, hurutos tüdő lobban [Dés; RHAk 80].

hurutozás kb. görcsös köhögés; tuse convulsivă; Krampfhusten. *1722:* Az mi Fiacskánk az minapi betegségiből ki hatola, de ujjobban le betegedett szűntelen valo forroságban és erős, vagy nehéz hurutozásban vagjon [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

hurutozó köhögős; care tuşeşte; hustend. *1748:* Tasnádiné ... az előtt is oly fuladozo, és hurutozo volt, hogj a' Templomb(an) a' Soltárokot is alig énékelhette [Marossztkirály MT; Told. 56]. — Vö. a hurutos címszóval.

hús 1. carne; Fleisch. *1582:* (A tehén) halwa vala Immar ... De semmy husa Nem vala hanem chak a' beòr vala Az chonthon [Kv; TJk IV/1. 18]. *1590:* Ket harmad fw tinoth az Meduek Zaggattak el mind bureben s mind penigh husaban chak keueset kaphattunk [Kv; Szám. 4/XIX. 23]. *1597:* (A gyermek) karyais egi keotellel oli ige(n) megh wala keoteozue hogy telliesseggel az husaba vagodot wala az keotel seot az husa vgia(n) be boritotta wala az keotelet [Kv; TJk VI/1. 39]. *1643:* ugron andras ... Fodor Janost ugy megh verette valla penigh Hogy mint az öklunk any hus rothadot ki az farabol [Koppánd AF; DobLev. I/13]. *1644:* (Az aszszony) Tomporan mint az eökleöm ollian vermet latek, s be vala oltatlan meszel vettue kerdem hogi mi lelte ... s monda hogy, ki rothadat s ki eset az hus onnat [Mv; MvLt 291. 421a]. *1758:* három ujján a Bőr husostol meg repedett [Gyeke K; Ks 66. 45. 17f]. *1840:* Nagy Mihály találtatott e' szerent Az Jobb felőll valo részen az Nyak Inas hust meg szurva egy fél Czolnyira hatva [Dés; DLt 848c].

Szk: *megholt* ~ elhalt hús/húsos rész. *1593:* Deel vtan harom orakor tajba(n) teortenek raitunk a' vagdalas Ez Borbelj Balasnak Montak es kertek hogy Ne messe el a' Pokos Janos orrat mert tala(m) megh forradna, kire igy zollot, hazontala(n) ez Jt, mert megh holt hus ez, Ninch Vęr benne [Kv; TJk V/1. 360 Zabo Jacab vall.].

Sz. *1570:* Zonkolios Mattiast Jntete az Mwstoha Annya hogy ky venneye felesege Rezet Markos Antaltwl, Azt felelte hogy Nem vehet egy hwzon (!) ket Beort merth egy hordo Bort adot neky Rezebe es megh elegitette vele [Kv; TJk III/2. 137]. *1679:* nem lehet egy húson két bört venni [Ks 9. XXXIII árva Apafi Anna lev.].

Ide vonható a köv. szólásszerű kijegyzés: *1672:* Hedri praefectusságát értem. Úgy hiszem, az többit is elnyeri. Had hizzék jól; húsa érik[a] [TML VI, 247 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz. — [a]A levélbeli homályos utalás értelme nem világos].

2. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *gyarló ~ban van* gyenge bőrben van; a fi slab, a nu fi bine hrănit; er/sie steckt in keiner guten Haut. *1749:* öt Beres ökröi ... gjarlo husban voltan(a)k [Marossztkirály AF; Told. 25] ✱ *jó ~ban van* a fi bine hrănit, a fi gras; wohlgenährt sein. *1677:* Vagynak itt jó eöreg jármos eökrök tizen kettő, mellyek most jó húsban is vagynak [Madaras Cs; CsVh 52] ✱ *közönséges ~ban levő* bine dezvoltat; durchschnittlich wohlgenährt. *1841:* egy kilentz éves, közönséges husba lévő, jo egességes, semmi hiba nélküli Bika [Nyárádkarácsonfva MT; ToldNy] ✱ *szép ~ban van* a fi grăsuţ; wohlgenährt sein. *1740:* a' Sertések szép husban vannak [Noszoly SzD; ApLt 2].

3. női test, nő, *durva* bőr; corp de femeie, femeie; Frauenkörper, Frau. *1619:* Könnyű némely barátomnak otthon beszélleni, mert ha feleségét elhozzák[a], mindjárt mást veszen, semmi gondja nincsen; alig hiszi volt, hogy megváljék tőle s új húst találjon[b] [BTN[2] 215. — [a]Értsd: elragadják a törökök. [b]Így, egy kissé zavarosan!].

4. a szalonna húsos rétege; strat de carne în slănină; die Fleischschicht im Speck. *1783:* Szalonna húsával együtt az háznál maradott eljövetelekor az asszonnak [Jenőfva Cs; RSzF 235].

5. levágott állat húsa; carnea unui animal tăiat/sacrificat; Fleisch (des geschlachteten Tiers). *1570:* Megen ky az piachra feyerdy Balint es hoz ... egy Majost ... Masnap mykor az Mayost megh akarta volna Swtthny felestekĕmre az felesege Mongia az azzon Jhol mynt Jarek az Maiossal ... Apro Nywek voltak benne az Mynemwt az legek zoktak az hwzba rakny [Kv; TJk III/2. 114]. *1579:* el wegeztek volt[a] ... hogy minde(n) nap egez Nap estik niolcz zeke(n) elegendo keppen es bowe(n) hus legien [Kv; TanJk V/3. 141a. — [a]A városi tanácsbeliek].

1588: mindenkor az Authoritast Magoknak tartottak varosul hogy az Baromnak oltsosaga zerent Az huss Arrat zallíchak, Az Dragasagba penigh Newelliek Az Arrat [Kv; TanJk I/1. 61]. *1589:* Vaczorara veottem hust d. 16 .. Az Kopoknak, es pecereknek hust d. 24 [Kv; Szám. 4/X. 10, 12]. *1633:* mind megh eóttek az harczanak az husat, es ennekem czak az fejet adak elò | Assonio(m) jöjeón uissa keglmed had merje(m) megh Vyolag az hust, mert en auagi teòbbet, az uagi keuesbet adta(m) keglnek [Mv; MvLt 290. 119, 130a/2]. *1657:* attu(n)k egy Tag hüst melj nyomot szaz Tizenket fontot [Kv; SzCLev.]. *1729:* az le vágandó Marhát mind Lábán mind Husul Huslato Atyankfiainak tartozzanak meg mutatni [Dés; Jk].

Szk: *~t vág. 1573:* az Mezaros vraim . Jo hwzt vagianak Meg ne fogiatkoznek az varos hwsnel kwl [Kv; TanJk V/3. 79a]. *1580:* Az Mezarossok tartozzanak elegh hust vagny Minde(n) Napra [Kv; i.h. 220a]. *1672:* Ha az Varos husbol megfogyatkoznék derekas szüksegnek idein es a' Szeres mester hust nem vagna, akkor az Hadnagy, annak akar ökrét akar tehenet a' Szüksegre levagathassa [Dés; Jk]. *1710:* informályon Kgltk ... ha elegedendő hust vágnak a Czéhos Mészárosok [Kv; KvLt I/199d a gub. Nsz-ből] ✱ *~t vágat. 1571:* az Mezaros vraim zwken vagatnak hwst, Mays Nem volt Theob egy Zeknel kyben hws leot volna [Kv; TanJk V/3. 29b]. *1774:* egyebek nem improtocolaltattak, hanem tsak hogy azon Szűk Időkben-is vágatna a' Czéh elegedendő Hust [Kv; MészCLev.] ✱ *~t vághat. 1573:* Valaztottak eo k. keozzwlek Negiet az vraimba kyk Meg lassak az Mezaros vraim paytayt Maioryt Miert hogi azt Mongiak hogi nem volna Barmok es azert Nem vaghatnak hwzt az Zekekre [Kv; TanJk V/3. 79/a] ✱ *aszalt ~* szárított hús. *1681:* Őreg fedeletlen Láda Nro 1 Ebb(en) Taborban keszétett, aszalt, füstölt két ökör husa Nro 2 [Vh; VhU 562] ✱ *bőrében és lábán ítéli meg a ~t. 1580:* Myert penigh hogy ekedigh esset vgya(n) nagy fogiatkozas, A myat hogy Az hust borybe, es laba(n) Itiltek megh, vegeztek eo kegmek hogy Az hust mind ot kwn az vago hydon mind penigh It ben az Mezarzeke(n) megh ityllyek Es ha ot kwn laban megh ne(m) ismerhette az Láto mester Itillie It be(n) megh [Kv; TanJk V/3. 216b] ✱ *fokhagymás ~. 1793:* Idei fokhagymás Hus 12 . Idei füstös haspetsenye 16 [Drág K; JF 36 LevK 108] ✱ *főzni való ~. táj* sóbaföttnek való hús. *1582:* weottem az kon'hara feozni walo hust d. 27 [Kv; Szám. 3/VIII. 45]. *1591:* Feozny walo hust vetettem d. 12. Kapoztat hozzaya .. d 6 Oryat hozza, es Awas Zalonnat d 3 [Kv; i.h. 5/X. 3]. *1596:* feozni valo hust ... hozattam [Kv; i.h. 6/XIX. 168]. ✱ *füstölt ~. 1585:* Jöwe Lypparol egy czhyauz ... kezytette(m) vaczhorat Nekyk hozatta(m) az varos kohnyaiarol fwstölt hust d. 9 [Kv; i.h. 3/XXII. 70]. *1586:* vittem ... fwsteolt hwst es pechienieket [Kv; i.h. 3/XXIV. 7]. *1595:* füstelt húst hozottam p(ro) d 2 | megis únak az füstelt húst fö keppen az Meleg Nyarban [Kv; i.h. 6/XVIIa. 54, 142 ifj. Heltai Gáspár sp kezével] ✱ *kövér ~. 1681:* vegeztük hogy az Meszarosok az jo es kőver husnak fontyat Pünkosdik (!) két ket penzen adgyak az alab valonak mas fél penzen [Dés; Jk 17b]. *1749:* az marha hus két Táblán mérettessék, az edgjik táblán mindenkor igen jo kövér hus legjen [Torda; TJkT III. 250] ✱ *oldalas ~* oldalas. *1768:* A Szalonnás Boltb(an) tanáltatott ... Oldalas Hus 14 [Mezőszt-György K; Ks 23. XXIIb] ✱ *sütni-főzni való ~. 1609:* Az Töreokek kohnjajara ... Hust sutnj feoznj valot lib. 22 | az Lengiel keoueteknek ... Adtam Swtni feozni ualo hust lib: 18 ... d 36 | az Zallas oztoknak Swtni feozni ualo hust adta(m) lib: 10 d 20 [Kv; Szám. 126/IV. 232, 319, 328] ✱ *sütni való ~. 1621:* Gubernator Vram ... konihaiara Ebedre attam Feozni ualo Tehen Hust Lib. 50 Swtni ualo Hust Lib. 10 [Kv; i.h. 15b/IX. 41].

6. *~ul* húsként; ca/în formă de carne; als Fleisch. *1729:* az le vágando Marhát mind Lábán mind Husul, Hus lato Atyankfiainak tartoznak meg mutatni[a] [Dés; Jk 384a. — [a]A mészárosok].

7. hús(étel); (mîncare de) carne; Fleisch(speise). *1587:* az zegenieknek mikoron az beott bezallott Chak kétzer attanak hust egj héten[a] [Kv; Szám. 3/XXVI. 30. — [a]Az ispotályban]. *1595:* Vasarlottam és gazdalkottam, elsö Estúe nekik, mint hogy pentek vala, ök húst nem öttek [Kv; i.h. 6/XVIIa. 177 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1625:* Keszittettem Darat hushoz [Kv; Szám. 16/XXXV. 20].

Szk: *~ alá való. 1781:* Dinye forma Tortáta sütö 2 ... Hus alá valo 1 Török konty .. 1 [Koronka MT; Told. 10] ✱ *káposztás ~. 1589:* Eczer feozettúnk az 2 hetben Nekyek, kapoztas hústh 64 Emberre hust kapozta f. — d. 55 [Kv; Szám. 4/XII. 20]. *1590:* Elseo Tal ettek volt kaboztas husch ... Harmadyk tal etek volt Schyult [Kv; Szám. 4/XX. 37 Hooz Lőrinc sp kezével]. *1670:* Nlis Stephanus Perpeti (!) de Colosvar . fateallya hogy néki .. semmi nyavalyája n(em) leve(n) valami ételt, káposztás hust valami porral megh hintven adtak enni feleséghe, és Annya, és szolgálo ... mely étel miat annyira va(gyo)n, hogy talám mégis hal bele [Kv; TanJk II/1. 768] ✱ *kékkáposztás ~. 1598:* Kek kaposztass hwss [Kv; Szám. 7/XVIII. 77 Thomas Masass sp kezével] ✱ *petrezselymes ~. 1590:* Masod nap esmeg Peterselmos húst [Kv; Szám. 4/XX. 37 Hooz Lőrincz sp kezével]. *1609:* Fözettem Vonas igazito Vrajmnak Elseo tal Etek peterszeljmes hus. Veottem Niolcz font Tehenhust d 16 Ket Tiukot ... d 20 Peterszeljmet, fokhagimat hozza ... d 4 ... Borsot hozza Varoset [Kv; i. h. 126/IV. 14]. *1625:* Egi Tal Petreseljmes hust feozettem [Kv; i.h. 16/XXXV. 157] ✱ *rántott ~. 1831:* a meg-maradt rántatt hust, együt együt meg ettük [Dés; DLt 332. 8] ✱ *répás ~ 1573:* az darochy zolgaia Tamas hozot volt Repas hwzt [Kv; TJk III/3. 190] ✱ *rizskásás ~* rizottó. *1595:* az Riskasas húsnak vöttem Tehen húst p(er) d 28 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 294 ifj Heltai Gáspár sp kezével]. *1625:* 1 Tal Etek Ebedre Riskasas hust (!) [Kv; i.h. 16/XXXIV. 248].

húsadás 1. húsjárandóság kiadása; distribuţia remuneraţiei în carne; Ausgabe der Fleischbezüge. *1609:* Köuetkezik az Abrakosoknak ualo Hus es Czipo adas .. Peczi Jstuan Zeredaheli Jstuan ... posta Iffiaknak Ab(rak) 12 Hust lib. 12 [Kv; Szám. 12b/IV. 239, 242].

2. hússzolgáltatás; predarea cărnii; Fleischabgabe/beistellung. *1701:* (A miliciának való) Hús adás eddigis a Szegény Haza(na)k kiváltképpen való nagy kárával, a Szegénjseg(ne)k penig nyomorúságával practicaltatot [UszLt IX. 77. 31 gub.].

3. húsárulás; vînzare de carne; Fleischverkauf. *1633:* mikor az az huss uetel es adas uolt en akkor erek oda, hogi Meszaros Giörgi azt monda Koncz Istua(n)nenak,

jeöste czak Assonio(m) mert az mint en ismerem teöb hust adta(m) en keglnek [Mv; MvLt 290. 139]. *1634:* Az Ser korcziomalas es hus adas feleól deliberalok[a] [HSzj *sör-korcsmárolás* al. — [a]Köv. az árszabás].

húsaggató húsakasztó; (cîrlig) pentru atîrnat carnea; zum Aufhängen des Fleisches (dienend). *1795:* Kamarába Hus aggato fogas [Déva; Ks 108 Vegyes ir.].

husáng bot; bîta; Stock. *1812:* a Groffné az ajto sorkához támasztott valami. Borostyán Fa Husángot, 's kapván a kezébe .. jot sózott réája [Héderfája KK; IB. Molnár György (58) ref. esp. vall.].

husángol botol, csépel, páhol; a bate/ciomăgi; prügeln. *1781:* Serb Ignátot ... bottal husángolni és verni kezdette [Ádámos KK; Pk 7].

húsárulás húsárusítás; vînzare de carne; Fleischverkauf. *1578:* Az Mezarosok dolgarol .. egez warassul wegeztek hogy amint az elót a waras El wegezte è dolgot ... a zerent akaryak mostis hogy az hus arulasba procedallyanak [Kv; TanJk V/3. 162a]. *1698:* Vegeztetett hogy valaki a hus árulásban Vala mely emberséges embert vagy czelédit illetlen szoval vagy hus nem adással alkalmatlanul illetné céhunk bőstelenségére, azért maradgyon 3 forintygh [Kv; MészCLev.]. *1749:* Az Magistratusnak sok rendbéli determinatioi volta(na)k a' Mészárosokhoz az hus árulás dolgaban [Torda; TJkT III. 152]. *1782/1799:* Erre, mi okra vétetődött el a' Torotzkai Mészárosoktól a' nyuzás, és Hus árulás, nem tudok semmit mondani [Torockó; TLev. 5/16. Transm. 342].

húsáruló húsárus; vînzător de carne; Fleischhändler. *1741:* Az hús, szalonna, kolbász és hájj árulók [Dés; Jk 551b]. *1782:* az árenda fizetéssel ne szorittassanak el más külsö Mészárosok, és hus árulok a' piatzról, a mint hogy tapasztaljukis hogy sokkal több hus, és azalek fordul meg a Piatzon [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 375].

húsborító húsfedő; capac pentru acoperirea cărnii; Fleischdeckel. *1683:* Szallitanak ... Vasas hus boritot no 16 [UtI]. *1715:* A Réz edényt fel osztván meg becsűlvén a munkáját is jutot Vass Lászlo Vram(na)k edgy kisded hus borito, edgy őreg réz tál [WassLt].

húseleség húsétel; mîncare de carne; Fleischspeise. *1596:* Az olaztol marat czipot es hus eleseget az kochisoknak es az Inasnak attam Atta(m) hozzaia kinieret d 3. bort Egi ejtelt d 3 [Kv; Szám. 6/XXIX. 90 Bachi Tamás sp kezével].

húselhagyó szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *kedd* húshagyó kedd; Carnisprivium; lăsatul secului; Fastenabend. *1732:* En az Nsgad Levelét vöttem hus el hagjo kedd elott valo Penteken [Noszoly SzD; ApLt 4 Hathazi Kristóf Apor Péternéhez].

húsétel húsos étel; mîncare de carne; Fleischspeise. *?1730:* Mert a nép is nagyon különbözően él. Az oláh pl. sokat böjtöl, nem eszik hús ételt kenyeret sem eszik, csak málét [SzO VII, 359].

húsevő szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: ~ *nap* húsos nap; zi de dulce; Tag, an dem man Fleisch ißt. *1765:* Az Executoroknak ... hús évő nap egy egy font hus, és két font kenyér, Böjti napokon Hal, olaj, vagy vaj, s egyebek [Kisenyed AF; Eszt-Mk Vall. 299]. *1776:* honnan származott, hogy az nap Kelletett meg lenni a' hitlésnek[a], és nem inkább Vosárnap, hetfőn, Kedden, vallamellyik hus évő napon, hanem Szombat nap ? [Nsz; GyL hiv. — [a]Az esküvőnek].

húshagyás húshagyókeddi mulatság; petrecere la lăsatul secului; Vergnügen am Fastenabend. *1735:* Nem lehetvén Szerencsenk az egyedül (így!) valo hushagyáshoz, Szerencsénk lészen husvételkor Ngdot reverealhatnunk [Görgény MT; Ks 99 Bornemisza Ignác lev.]. *1754:* Vállyebrádi Mattyás Márk felesége Annók exponállya, hogy az el múlt húshagyáskor Csőtőrtőkőn ... Bulza Vaszily . . engemet a Tornáczból a' Kamarába bé rántott [Vályebrád H; Ks 62/22]. *1795:* most a' Hus hagyáskor nállunk lévén Nagy Josi [K; KLev.].

húshagyat 1. húshagyókedd, farsang utója; lăsatul secului; Fastnacht. *1584:* Angalit Razman Palne vallia, Ez hus hagiatba ez Minapiba meg betegeswlek [Kv; TJk IV/1. 217]. *1591:* ez hus hagyath (!) lezen 17 eztendeye hogy En yt pokaban[a] lakom [SLt AJ. 43 pokay Frwsynna azzony Syklody Boldysarne vall. — [a]MT]. *1717:* Ha az hushagyatra bé nem mehetűnk ..., barcsak ... itt lehetnenk edgyűt [ApLt 2 Apor Péter feleségéhez Nszből]. *1725:* ha alkalmatlanok nem lészűnk s I(ste)n eő Sz. Felsege vagy nyavalya által vagy egyéb ollyas dolog által meg nem gátol a hus hagyatra udvarlok az Vr(na)k [Darlac KK; ApLt 2 gr. Haller József Apor Péterhez]. *1778:* mikor most az Hus hagyatra az Fiamhoz küldöttem vólt feledekenségben itten maradott[a] [Septér K; JHbK XLVII/10. — [a]A levél]. *1812:* a mü hus hagyatunk estvején [K; KLev.].

2. húshagyókeddi mulatság; petrecere la lăsatul secului; Vergnügen/Zechen am Fastenabend. *1789:* A Cselédek hus hagyatyokra 20 font Tehénhusra 1 Rfr [Déva Ks 95]. *1790:* Ebbe az Holnapba Udvari Cselédekre két rendbéli hushagyatyokra költ[a] [Lunka H; ks 108 Vegyes ir. — [a]Köv. a fels.].

3. böjtkezdet; începutul postului; Fastenbeginn. *1735:* az oláhok Karátsonya böjtikor hushagyat alkolmatossággal ... kik verekedtek, és azon verekedés mi formán volt, s ki volt indittója? [BSz; Ks 27. XVI vk].

húshagyó 1. húshagyókedd; Carnisprivium; lăsatul secului; Fastenabend. *1564:* Költh Deesen hús hagyo napya(n)[a] 1.5.6.4. eztendebe [Dés; BesztLt 11. — [a]Febr. 15]. *1633:* az el mult hushagio(n) kedden[a] estue Kerekes Zabo Istuanne az maga hazahoz hiuatta Giarmati Marto(n)t es Zabo Iacabneis ott volt, eyell egy ora utan jöue haza on[illegible](n), mind ott ittak vigattak [Mv; MvLt 290. 122a. — [a]Febr. 8]. *1741:* Zagoni Ferentzemet Isten magához szollitván 1741-b(en) hushagyo után való szeredán[a], Temettettem akor pénteken [ArJk 44. — [a]Febr. 15]. *1851:* Minek utána a' hushagyo el jön és az fejér hét, vagyis a' turo árulásnak az ideje, és te el adtad dologra a' turot, a' mi el ado van vigyázatak kinek adgyátak hogy a' dolgot kaphasuk meg [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

2. *karácsony ~ja* karácsonyi böjtkezdet; începutul postului Crăciunului; Fastenbeginn vor Weihnachten. *1831:* a mi Karatsonyunk hus hagyoja előtt valami őt héttel [Dés; DLt 332].

húshagyó-csütörtök a nagyböjt első csütörtöke; prima joi în postul cel mare; erster Donnerstag der Fastenzeit. *1572:* Sophia Gruz Tamasne Azt vallia, hogy ... hwshago cheoterteken[a] Esthwe Ment volt hozza Keomyes gërgne kolbast Majost kernj | Kalay Peterne Margit azt vallya, hogy hwshagyo cheterteken[b] Esthwe Az annya is aztalos leorinchne kezdy feddeny leanyat az legenyeketis myert Mentenek oda [Kv; TJk III/3. 5-6. — [a—b]Febr. 21].

húshagyó-hét a nagyböjt első hete; săptămîna lăsatului secului, prima săptămîna din postul cel mare; erste Woche der Fastenzeit. *1694:* Hushagyo heten[a] és az utan valo héten [Kilyén Hsz; BLt. — [a]Febr. 21—27].

húshagyó-hétfő húshagyókedd előtti hétfő; lunea dinainte de lăsatul secului, lunea în ajunul lăsatului de sec; Montag vor Fastenabend. *1573:* az vrawal egembe Berbe meg fogattak volt Lwkach deakne hazat ... es hogi Bele Mentek lakny 15 Eztendeye lezen Ieowendeo hwshago hetfeon [Kv; TJk III/3. 48 Dorottya Zylahy Eottues Myhalne vall.]. *1577:* hushagio hetfön 1577 esztendöben [UszT]. *1592 k.:* Az el mùlt hús hagió hetfeón el vitété Abranfalvi Boldisar Sandor Lukacznak egy yneo tehenet az Adossagert [i.h.]. *1614:* Forian Balint Ezt azert teottek (!) Job(bággyá) Botos Gal hogy Hushagjo hetfón nem akart lancolni (!) [Vece MT; BethU 48].

húshagyókedd Carnisprivium; lăsatul secului; Fastenabend. *1546:* azonyom Ew kegyelme Ez mostan yewendet (!) hushagyo kedden[a] keez penzyl aad Bogathy Chasparnak keeth forynthoth [Panot[b]; DanielO 5. — [a]Márc. 9. [b]?Panád KK]. *1592:* 11 die febr(uary) hushagyo keden B: vram Akaratyab(ol) fezettem az egez Tanachynak egy vachorat [Kv; Szám. 5/XIV. 218 Eppel Peter sp kezével]. *1607:* Forraj Benedek az 50 forintnak az f 25 forintjat .. hus hadio kedre Biro Vramnak meg adgia [Mv; MvLt 290. 7a]. *1615:* ez ieouendeő hus hagio kedre[a] [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 67. — [a]Febr. 27]. *1633:* hus hagio kedden[a] . en menniek el eò hozzajok mert eő igen szep harcsàt feos'eot edes level [Mv; MvLt 291. 141a. — [a]Febr. 8]. *1702:* Minden Esztendöben az Mészáros Czéh egyben gyülven, Hushagyo kedden, avagy az mikor magoknak teczik egy bizonyos napon, egyenlő akarattal, magok közül valaszszanak, Czéh Mestert, és Dékányt [Dés; Jk 366b]. *1784:* a mult hus hagyo kedden estve az én Férjem vacsorára hivta volt Csáki Györgyöt [Béta U; IB. Jakab Pálné Széjes Ilona (36) jb vall.].

húshagyó-szombat a nagyböjt első szombati napja; prima zi de sîmbăta în postul cel mare; erster Samstag der Fastenzeit. *1572:* hwshagio zombaton volt hogi latta Aztalos leorincznet feddeodik volt az Keomyes georgh haza eleot [Kv; TJk III/3. 9].

Vagy a húshagyókeddet megelőző vagy az azt követő szombati nap.

húshagyó-vasárnap húshagyókedd előtti vasárnap; duminica dinainte de lăsatul secului; Sonntag vor dem Fastenabend. *1569:* eoreõmem. es tiztessegem Napia menekezeom lezen hűs hagio vasarnap eleot valo kedden[a] Kerem kgmedet mint Jo zomzet (!) Vramat kgmed legien Jelen az Napra [Retteg SzD; BesztLt 11 Irlj (!) Simon chichio tartomanj[b] tiztartho Gr. Thimar beszt-i bíróhoz. — [a]Febr. 15. [b]A Retteg melletti Csicsó várának tartománya] | az Jozag ozlasba adot wolt Buday Gergely Egy haz helyet wegezetwk hogy Buday Gergely Eztendew Hus hagyo wosarnapig Meg Jgazycza ... Diosson[a] hushagyo wosarnapon 1, 5 6, 9 Eztendewben [JHbK XLIV/13. — [a]Diós K]. *1577:* ez leuel költ legenjbe hűs hagyo vosarnap elót valo vosarnap[a] [Légen K; JHbK XII/36. — [a]Febr. 10]. *1582:* hushagio vosarnap eleot valo vosarnap[a] vala ... Rengeo Annais ot vala [Kv; TJk IV/1. 53. — [a]Febr. 28]. *1595:* Keolth Diosson[a] hushagio vosarnap[b] Anno Do(mi)nj 1595 [JHbK XXIII/42. — [a]K. [b]Az ó-naptár szerint márc. 2, az új szerint febr. 5]. *1607:* az hiuatal lett 1607 eztendeoben hushagjo vasarnap tauatt [UszT 17/7]. *1633:* Nem emlekezem zinten reaja hogi ha hushagio Vasarnap[a] eőztue ualae, auagj uta(n)na ualo hetfeón uala hog' eoztue Vaczorat eszvnk uala az Bandi Ferencz hazanal [Mv; MvLt 290. 119b. — [a]Febr. 6]. *1769:* (A törvényszéki ülésszak) kezdödik Viz Kereszt nap utan valo hetfün[a] és tart Hus hagyo vasárnapig[b] [UszT XIII. 97. — [a—b]Jan. 9—febr. 5].

húshegy *alk, tréf-gúny* hústorony/tömeg; munte/masă de carne; Fleischmenge. *1879:* a nagygyülésen Tolnai[a] valami oszlopnak, a jövő idők támasztó fájának csudák csudájának nevezett el. Ödön, én most tapogatom magam Vajon te! nincs-e nekem valami csudálatos csontom, bőrem rendes-e? fogaim természetesek-e? Nem vagyok-e egy húshegy? ormány nincs-e előttem, amit én nem látok, s más retteg [PLev. 65 Petelei István Jakab Ödönhöz. — [a]Tolnai Lajos, az író mv-i ref. lelkész korában].

húshordó hússzállító; care transportă carne; Fleisch befördernd/liefernd. *1759:* Consignatio Incolarum Possessionis Bats: ... Bortsa Istvan fr vámra hus hordo [Bácsfalu Br; BrÁLt I. B. V (Baciu) 38. — Binder Pál kijegyzése]. *1784:* Hus hordo welche auf die Pässe das Rindfleisch zuführen [Hétfalu Br; BrÁLt Consign. 3. — Ua.].

húslás húsolás; cărnosire, şeruire; Aas. *1848:* (A timár) legény által huslás közbe igen esmerhető vágás tétetett volt [Kv; KLev.].

húslató I. *mn* húsvizsgáló; care controlează carnea; Fleisch beschauend. *1702:* meg mutatván mind Lakos mind idegen Hentes az Marhát Lábán és elevenen a Husláto Mestereknek és ugy vágják meg ne kün hanem benn a varoson [Dés; Jk].

II. *fn* húsvizsgáló-mester; maistru care controlează carnea; Fleischbeschaumeister. *1691:* az husnak javat a' hus Latok intezesek szerent mérjek ket penzen, az alab valojat mas fél penzen [Dés; Jk]. *1702:* Vegeztük ... hogy az jo Őkőr husnak fontyat az Czehes meszarosok Nro d 3. de az Becsi fontal, az alab valo őkőr és kőver te-

hen husnak fontyat Nro d 2 adgyak ... Hus Lato Uraimek penigh magok bőcsületek(ne)k Consulalvan ugy Industriaskodgyanak hogy Defectus ez vegezesűnkb(en) ne tapasztaltassek [Dés; Jk 321]. *1729:* az le vágando Marhat mind Lábán mind Husul, Hus lato Atyankfiainak tartoznak meg mutatni, es ha az Hus lato és Mészáros Atyánkfiai kőzőtt olly disceptatio lenne hogy edgyik, az az Huslato Atyankfiai egj polturara valonak nem itili, az meszarosok penig ugj akarjak merni, ollyankor Hadnagj Atyankfiat requiralván két becsülletes Ember iránt, kik Dirimallyak, és ha annak sem annualnának, az Mészáros aki azon Comperialtatik két forintal büntettessék meg [Dés; Jk 384a]. *1766:* Hunyadi Városi Biráink Hús Látókat rendeljenek [BfN Bh-i csomó].

húslé-meregető cu care se scoată zeama de carne; Fleischbrühe schöpfend. *1798:* Hus lé meregető Vas Kalán [Kv; Pk 6 Rázmány Hedviga hagy.].

húsleves supă de carne; Fleischsuppe/brühe. *1717:* méltoztassék Nagod küldeni egy kevés vajat ... Pátér Superior Uram adat ugyan felestőkőmre hus levest, de azon kűvűl neha elevennék [Szu; ApLt 2 Udvarhelj kis Mester Apor Péternéhez].

húsló-kés húsolókés; cuţit de cărnosit/de şeruit; Abfleischeisen. *1627:* Vas szerszambol Jutot Jantsinak ... Egi huslo kes d. 10. Egi vago kes d. 12 [Kv; RDL I. 135].

húsmérés cîntărirea cărnii; Fleischwiegen. *1846:* Gazdája által hus mérésre használt hibás (: Schlágja :) mertékje ... — a panaszlo által hibásnak fel jelentett Schlágját a' Tanáts házhoz fel hozattuk [Dés; DLt 698].

húsmérő pentru cîntărirea cărnii; Fleisch wiegend. **Szk:** ~ *faserpenyő* fa húsmérleg; cîntar de lemn pentru carne; Fleischwaage aus Holz. *1696:* Hus merö Fa serpenyö no 1 [Bethlen SzD; BK] ✱ ~ *kompona* húsmérleg; cîntar pentru carne; Fleischwaage. *1680:* vagyon hus tartani valo egy Tornácz; . az Tornaczban kötelen es nyolcz vas karikákon fűg le az padlasbol egy hus merö kumpána [A.porumbák F; ÁLt Inv. 16] ✱ ~ *komponácska* húsmérlegecske; cîntar mic pentru carne; kleine Fleischwaage. *1680:* Ugyan it vad(na)k ket kisebb szerű hus es Turo merö kumpanacskakis [A.porumbák F; i.h.] ✱ ~ *rézfont* réz húsmérleg; cîntar de arama pentru carne; kupferne Fleischwaage. *1677:* egy rosz kis serpenyő egy hus merő rez font [Dés; Borb. II] ✱ ~ *serpenyő* húsmérleg; cîntar pentru carne; Fleischwaage. *1675:* Egy rosz kis sérpenyő, Egy hus merő sérpenyő [Dés; Borb. II]. *1711:* Adtunk egy hus mérö serpenyőt Rudastol in fl: 1 [Kv; Pk 6].

húsnemű húsféle(ség); produs de carne; Fleischware. *1782/1799:* az idegeneket szombati nyúzásra, Szalonna, Fadgyu, 's egyéb Husneműeknek el adására bé botsáttyáké? [Asz; TLev. 5/16 Transm. 326]. *1792:* Én minden fel küldett hus néműket meg soztam, de mégis féltem a romlástol [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

húsos 1. hústartó; în care se pune/ţine carnea; zum Fleischbewahren dienend. *1827:* a hust árulo Legény fel motozta a' Balog Áronné husos kosarát | husos kosarába más hust nem kaptam, hanem tsak a' mellyet én mértem ki számára [Dés; DLt].

2. ~ *étel* húsétel; mîncare de carne; Fleischspeise. *1823—1830:* Lipsiában 300 diáknak asztali beneficium vagyon, pium legatumok. Együtt esznek, délben levest és húsos ételt, estve levest és mindenkor törtborsót zsír nélkül [FogE 196-7].

3. ~ *szalonnácska* slănină mică cu strat de carne; kleiner fleischiger Speck. *1687:* Voltanak az Kamaraháznál .. egy nihány igen avasos husos aprolek szalonnácskák [Máramarossziget; Törzs].

4. vaskos; gros; dick. *XVIII. sz. eleje:* A Ménlo körül pedig termetire ezeket kel observálni, . ne legyen husós álla kapczaja | A husos kőnyőkű lő hajlandő a' pokosságra | az melly Lónak borzos füle vagyon rut, az nagy fülü is alkalmatlan, az rővid husos fülü Szántani valö . ., az vekony és kőzep Szerű hegyes fülü Lovak legh Szebbek [JHb 17/10 lótartási ut.]. *1784:* Sárpatakrol elszőkött jobbágy ... csontos husas kezü, izmas Labu s dereku [TKl]. *1804:* Grimm Gottfried . felhajlott husos Orru [DLt nyomt. kl]. *1823—1830:* a komédiajátszás felszabadult .. én[a] kisasszony személyt játszottam Unalmas volt . az öltözet maga is, kivált a pozsonyi váll, mert húsos ifjú lévén, úgy összeszorítottak belé, hogy az hasam bőre is egymásra ment [FogE 105-6. — [a]Fogarasi Sámuel].

5. ~ *szilva* **a.** *táj* (nem magvaváló) kövérszilva; prune grase; nicht kernschälige Pflaume. *1685:* Aszszu Lictar(iumok). Nyársolt szilva 33 nyárssal. Aszszu szilva vas 3. ... Asszu husos szilva vas. 1 [UtI. *1731:* Az Major adot be Aszszu szilvát m nro 27. Husos szilvát m nro 1 [Kv; Ks 15. LIII. 5]. *1744:* Beszterczei aszszu Sylva . Husos aszszu Sylva [Buza SzD; LLt 181. Litt. B] | talaltunk ... Aszszu husos Szilvat met. 9 [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. *1848:* Beszterczei aszalt Szilva kilencz véka ... 7 rft 12 xr Husos szilva két véka 1 rft 36 xr [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIV d]. — **b.** kövérszilvafa; prun cu fructe grase; Art fleischige Pflaume. *1802 k.:* Husos szilvába oltott igen-fain Kajszin Baratzkok [Kv; IB].

húsosan húsostul; împreună cu carne; samt dem Fleisch. *1823:* a' Testet . husasan Kopanyájával, kezében lévö Kapájával égyben huzta [Dés; DLt].

húsosszilva-fa (nem magvaváló) kövérszilvafa; prun cu fructe grase (nu slabe); (nicht kernschäliger) Pflaumenbaum. *1813:* a' Kertben ... vagynak még .. szép termő Fejér, Húsós, vagy Kővér, és Besztertzei szilva fák is [Koronka MT; Told. 18].

húsosztás húsjárandóság kiadása; distribuirea remuneraţiei în carne; Ausgabe/Verteilung der Fleischbezüge. *1609:* Az Abrakosoknak ualo Czipo es Hus ostas ... Peczereknek Ebesteol hust lib 12 [Kv; Szám. 126/IV. 195].

húspróba próbavágás/vágatás; tăiere de probă; Probeschlachten. *1809:* arra tőrekedűnk hogy még ezen honapban[a], minél előbb lehet egy hus-probát végbe vítes-

sük [Sv; UszLt ComGub. 1633. — [a]A lev. nov. 11-én kelt].

hússütés frigerea cărnii; Fleischbraten. *1831:* mi szükséged volt te néked, mintha egy mért földnyi tavulságra lakott volna hozzád, egy kis hus sűtésért Lora kerekedni ? [Dés; DLt 332. 16 vk].

hússütő-masina aparat de fript carne; Maschine zum Fleischbraten. *1816:* Az Hus sütő Maschina meg tsinálásáért a' Nemet Lakatosnak [Mezőmadaras MT; BK].

hússzék mészárszék; măcelărie; Fleisch/Schlachtbank. *1635:* Azt hallottam az minapiban az hus szekbe(n) hogy mondgia uálá Aztalos Marthonne, hogy otot az á hozzu bajuzũ Zuczy Istvan torkon ragatta volt [Mv; MvLt 291. 53b].

hús-taligás hússzállító taligás; cotigar care transportă carne; (Fleisch)Kärrner. *1590:* Az Húsz (!) Taligasnak hogy Az hat Eokornek húsat be hozta fyzettem .. d. 14 [Kv; Szám. 4/XXI. 30]. *1598:* az hús taligas hozot Vrúnk konjhaiara 51 altalag wizet [Kv; i.h. 8/V. 57]. *1609:* Janos Deak az Hus Taligas hozot az harom napi gazdalkodasra. 16. Altalag Vizet ... d 80 [Kv; i.h. 126/IV. 233]. *1621:* Az hus Taligas Madarasj Mihaly hozot az konjhara Negi hordo vizet ... /20 [Kv; i.h. 15b/IX. 110]. *1690:* Hus Talyigas [Kv; KvLt Dica-jegyzék].
Szn. *1621:* az Fundalo Zilagibol Jeoue(n) attak alaja Hus Taligas Andras ket loat Tordaig f -/50 [Kv; Szám. 15b/IX. 139].

hústartó I. *mn* hús tartására való; pentru păstrarea/ţinerea cărnii; zum Fleischaufbewahren. **Szk:** ~ *boltocska* húsos kamra. *1681/1748:* vagjon égj kis hus tarto boltoczka [Balázsfva; KvAkKt Mss lat. 236] ✱ ~ *fogas. 1680:* egy hus tarto fogas [A.porumbák F; ÁLt Inv. 13]. *1692:* Ugyan ezen Boros Pinczében vagyon .. Hus tarto fogas no 1. Hus vago Toke no 1 [Mezőbodon TA; BK 6]. *1849:* Egy Hus tarto fogos [Somkerék SzD; Ks 73/65] ✱ ~ *ráma. 1632:* Egj hustarto rama [A.porumbák F; UC 14/38] ✱ ~ *sztrü(fa). 1679:* Hus tarto Sztrű fa nro 1 | Jég vermes Pincze vagyon az Pinczejeb(en): hus tarto Sztrű nro 1 [Uzdisztpéter K; TL Bajomi János inv. 75, 141] ✱ ~ *vanna. 1685 e.:* Hus tarto vanna Nro 2 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 17] ✱ ~ *veder. 1688:* Egy abroncsos hus tarto veder [Kozmás Cs; Törzs. Inv. 4].
II. *fn* **1.** hústartó állvány; poliţă pentru carne; Fleischständer. *1692:* Szalonna, és hus tarto öt labakon [Mezőbodon TA; BK Inv. 12].
2. '?' **Szn.** *1453:* Balas hws tartho [Kv; TT 1882. 537].

hust-harang '?' *1581:* Az nagy harang Chyapiat Myert hogy hozzw volt Lakatos Istwanal le wagatuk ... d. 50 ... Esmeg Lakatos Istwannak hogy Az husth harangnak valamy wassakat Chinalt az Chyap alat f. 1 d. 10 | 23 Marty hogy az hústh harangot fel emeltek attam Alchy Mathiasnak d. 16 ... 32 (!) Juny weottem egy eoreg zyat az husth harangnak p(ro) d. 35 [Kv; Szám. 3/IV. 11, 15]. *1584:* veottem az husth harangnak egy Keotellet Keotel wereo Lukachytol, wolt 32 eol fyzettem erette f 1 d 85 [Kv; i.h. 3/XV. 8].

húsú 1. vmilyen húsban levő; într-o stare de îngrăşare oarecare; von irgendeinem Fleisch(zustand). *1653:* Vágo marhat az konyhámra illendő jo husu marhát adgyanak annuatim eggyet az négy falukból[a], de harmadfwnél eőregjebbet [Cege SzD; WassLt. — [a]Lápos vidékén Debrik, Ünőmező, Ungurfalva, Kupsafalva mind a négy SzD-ben].
2. testű; cu trup/corp; mit Körper. *1642:* Kapusi István azt mondotta volt, hogy az várason nincsen édesebb húsú asszony Szőcs Miklósnénál. Hacsak ötven vagy száz pénze vagyon is, mindjárt odaadja neki Kapusi István [Mv; MvLt 291. 349b—51a átírásban!].

húsvágás mészárlás, vágás; tăiere, junghiere; Schlachten. *1559:* Az ky az Mezarlasth akarya kewethny ees azzal elny azth kylen Jrassak, Ees azoknak, az hws wagasba ees egyeb Rendthartasba, Jde ala megh mo(n)do (!) zerth Thartast zabthanak [Kv; TanJk V/1. 57]. *1603:* Az hus vágásnak fontiarolis eò kegek tractallyanak mint es hány penzen aggiak fontiat [Kv; TanJk I/1. 445]. *1681:* Ha ã mészarosok à hus vágást nem Continuallyák, a Dnus Terrestrisnek Liberum arbitriumaban vagyo(n) azok(na)k megh bűntettetése | hus vágáshoz valo Labas Tőke 1 Fekvő Tőke is 1 [VhU 52, 517]. *1712:* jövének mü elönkbe ã Toroczkai Mészarosok képében, s, jelentek mü elöttünk, hogy ã Nemes Országnak halották volna à hús vágása felol valo limitatioját, mellyet szomorán hallottak ő kglmek . károsnak itilik azon Nemes Ország limitatioja szerént ã hus vágást és mészároskodást [Torockó; TLev. 13/1]. *1782/1799:* a' hus vágást a' Mészárosok tartották árendában [Torockó; i.h. 5/16 Transm. 365]. *1821:* az én restségem mián a' kivántatott Hus vágásba hiba nem volt [Kövend TA; Borb].

húsvagdalás hús-felaprózás; tocarea cărnii; Fleischhacken. *1756:* Kolbászba hus vagdalásra való tekenőcske [Déva; Ks 92. I. 32].

húsvagdaló pentru tăiat carne; zum Fleischhacken. **Szk:** ~ *kés. 1790:* Hus vagdalo kés 1 [Sv; Ks] ✱ ~ *szekerce* húsvágó bárd. *1753:* Negy hus vagdaló Szekertze [Marossztkirály AF; Told. 18].

húsvágó pentru tocat/tăiat carne; Fleischhack-, zum Fleischhacken dienend. **Szk:** ~ *asztal. 1849:* Egy husvágo asztalnak a' lába [Somkerék SzD; Ks 73/55] ✱ ~ *bárd. 1560:* Egy hus wago bard [JHb QQ Temesváry János reg.]. *1587:* uyollan Chinaltattam haro(m) feizett, es egj hûswago bardott p(ro) d. 48 [Kv; Szám. 3/XXVI. 65]. *1592:* Peter Pap Azomfalui ... vallia Swket Tamas ... egi hus vago bardal vgi hagita hozza hogi Mihalj az keppel alig vehete fel az haytast [Kv; TJk V/1. 280]. *1681:* Tiz vágó kés Egy Hal vágó Kés ... Hus vágó bárd négy [UtI]. ✱ ~ *bárdocska. 1647:* Egy hus vago bardoczka [M.királyfva KK; BK 48. 16] ✱ ~ *deszka. 1736:* Egy hus vágo deszka [Várhegy MT; CU XIII/1. 97] ✱ ~ *fejsze. 1729:* Egy Rodalo fejsze hus vágo Farago Fejszevel edgjut [Tarcsafva U; Pf] ✱ ~ *krinta* húsvágó teknőcske. *1754:* Hus vágo krinta [Borsa K; Told. 53] ✱ ~ *pad. 1706:* vitt el ... egy gyalog padot, ket hus vagho padot, egy moso padot [Kőrispatak U; Pf]. *1732:* ezen házban találtunk ... egj hug vágo padot [Kóród KK; Ks 12] ✱ ~ *szék. 1680:* az Tornaczban

vagyon jobra egy hus vágo bik fa Szék | az Tornaczban vagyon hus vago szek no. 1 [A.porumbák F; KvLt Inv. 13]. *1725:* egy husvágo vastag Szék [Pókafva AF; Told. 18]. *1756:* Az Ujj Pintzében Hús vágó vastag szék [Nagyrápolt H; JHb XXXV/35. 17] ✱ *~ szekerce. 1824:* Egy Husvágo szekertzét vet az Esperes ur [CsV] ✱ *~ tábla. 1632:* Komanai Uduarház Ezen Konihaban ... Egy hus vago Tabla N. 1. Egy fa mosar N 1. [Komána F; UC 14/38. 119]. *1747:* Hus vágo Tábla [Borsa K; Told. 24]. *1833:* Egy hus vágo harsfa Tabla [Katona K; Ks 73. 55] ✱ *~ tőke(szék). 1652:* Vagyon egy hus vago temerdek hus vago[a] tőke szék [Görgény MT; Törzs. — [a]Így, kétszer!]. *1679:* Hús vago Tőke nro 1. [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 69]. *1692:* Hus tarto fogos no 1. Hus vago Toke no 1 [Mezőbodon MT; BK]. *1817:* a miszár Szék . szalma fedél alatt, sövény oldalaival edgyűtt règi állapatban vagyon . Belől találtatik égy hús vago jo Tőke [Ördöngösfüzes SzD; ÖrmMúz. 8].

húsvét Paşti; Ostern. *1551:* Huset (!) vtan valo harmad vosarnapon [Mezőszengyel TA; BfR 304/108]. *1572:* Ez elymwlt hwswet tayban kwlte volt Eoket Lakatos Balinthne Lakatos Leorinczhez [Kv; TJk III/3. 31]. *1584:* a wayda Ez hwswetben, harom few Boerth . hertelen wagatoth le [Báthory ErdLev. 158]. *1593:* Az targyhoz hwswetban 3 singy karasiat f 1 d 95 [Kv; Szám. 5/XXI. 73]. *1604:* az Zöniegöt .. nem Elekezem (!) rea ha husetige pinkestige wagi mig monda [UszT 18/167 „nagy matenę Ersebet azony Kecziety" vall.]. *1615:* tartozott volna eo kgme ez ieòuendeò Husfet napiara nekem záz forintot adnj [Kv; JHbK XXIII/7]. *1681:* A meszarosak tartoznak húsvettol fogva Sz: Péter napig minden nap be adni a varb(a) ket ket csetert bárány Czimert [VhU 51]. *1759:* a' Malom Husvít tályban indult meg [Nagyzsombor K; SL]. *1794:* Bethlen Sámuelel edgyütt Innepeltünk Husvétba [Bolya NK; IB gr. Toldi Zsigmond ismeretlen rokonhoz].

Szk: *~ böjtje* nagyböjt (a hamvazószerdától húsvétig terjedő hat hét). *1681:* Sz: Peter naptol fogva Husvét bojti kezdeteigh [VhU 51]. *1847:* A múlt évben húsvét böjtjébe [VKp 189] ✱ *~ első napja → ~ másod(ik) napja* ✱ *~ estin* húsvét szombatján/vigíliáján, nagyszombaton. *1587:* 15 Apr: Hwswet esztin Zanisztlo (!) Andras adat az pvska Targja Masvel sing saiat atta(m) f 1/98 [Kv; Szám. 3/XXX. 14 Seres István sp kezével] ✱ *~ harmadnapja. 1570:* Kis Karachontwl fogwa hwswet harmad Napiaygh [Kv; TJk III/2. 128]. *1845:* Husvét harmad napján[a] estve [Dés; DLt 502. 2-3. — [a]A sátoros ünnepek harmadik napja Erdélyben a protestáns egyházakban még ma is ünnepnapnak számít]. — L. még VKp 288 ✱ *~ hete* nagyhét. *1681:* Húsvét hetib(en) [VhU 61]. *1744:* Ezen esztendőbe Husvét hetibe seu a Virág hétbe [BfN] ✱ *~ innepe. 1669:* Husvet innepiben ... előmben szókót [Páké Hsz; HSzjP]. *1699:* a Deesi Ret Husvet Innepe el mulván mihelt a' vizek elszaradnak felosztassek [Dés; Jk 280b]. *1756:* Husvet Innepe [M.kőblős SzD; RLt]. *1864:* Tavaszal Husvét Innepére víradolog [Geges MT; EHA] ✱ *~ másod(ik) napja. 1570:* Anna Semy (!) Jakabne ... vallya, hogy hwswet Masod napian ment volt zabo Janos hazahoz [Kv; TJk III/2. 32]. *1579:* husueth masod napyan [Szilkerék SzD; JHbK XLV/14]. *1585:* husuet Masod Napia(n) [Kv; TJk IV/1. 453]. *1669:* Husvet innepiben elsó es masodik napian [Páké Hsz; HSzjP]. ✱ *~ nagyhete* nagyhét. *1823—1830:* Ez a szerencsétlen öcsém 1798-ban, húsvét nagyhetében megjelenik előttem [FogE 278] ✱ *~ szombatja* nagyszombat. *1770:* A szegény Szilvási Ádám ... húsvét szombatján meghala [RettE 233]. *1847:* (Varga Katalin) ezelőtt két esztendőkkel húsvét szombatján .. nálunk templomba járt [VKp 255] ✱ *~ tyúkja* a jobbágy húsvéti tyúkszolgáltatása (a földesúrnak). *1681:* Husvét, es Karaczo(n) Tyukja nro 38 Karaczon faja Curr. nro 7 [Szentkirály H; VhU 92] ✱ *magyarok ~ja. 1700:* az Magjarok Hus Vittya (!) elott [Középfva SzD; Becski]. *1761:* a Magyarok Husvéttya Harmad napja étzakáján, ő gyűjtotta é meg, az iffiabb Molnár János Groff Bethlen Lajos Ur Jobbágya kertit [Szászsztiván KK; BK] ✱ *oláhok ~ja. 1698:* Az olahok Husvettja elött egj alkolmatossággal az Falu véginél ... kertelek vala [Gyulatelke K; Ks. Petrus Marcsinán (40) jb vall.]. *1762:* az Oláhok Husvétyok elsö napján, az az die 18vâ Mensis Aprilis, kik láttanak volna valami lobbanást vagy tüz forma langot, mellyis vulgo penz kigyulásnak tartatik [Dob.; Ks 4. VII/12]. *1777:* tavaly az Oláhok Husvéttya után [Burjánosóbuda K; JHbK LVI/ad 1].

A gkel. egyházban máig is az ónaptár szerint ünneplik a sátoros ünnepeket.

Sz. *1686:* Aprilis .. 15. Húsvét másod-napja. Nagy hó lött, és most tölt be, hogy: „szekeres karácsont szánas húsvét szokta követni" [SzZs 506].

Ha. *1568:* hwswyth [Sajókeresztúr SzD; KJ]. *1594:* Hwsűetben [UszT]. *1604:* Husfett [JHbK XXV/2 Mikola Janos nyil.] | Hűsfett [Gyalu K; Ks 90]. *1605:* Husetba [UszT 19/69]. *1666:* husvitra [Pókafva AF; Törzs].

húsvétel 1. húsvásárlás; cumpărare de carne; Fleischkauf. *1596:* Hus uetel. Hozzu Peterteöl hozattam egy fel elejt, fel vtoliat egj zegiet merettem fel f 2 d 28 [Kv; Szám. 6/XXIX. 153]. *1633:* mikor az az huss uetel es adas uolt en akkor erek oda, hogi Meszaros Giörgi azt monda Koncz Istua(n)nenak, jeöste czak Assonio(m) mert az mint en ismerem teöb hust adtam en keglnek ... es Vjjolag megh mere Meszaros Geórg [Mv; MvLt 290. 139].

2. kb. húsvét; Paşti; Ostern. *1735:* Nem lehetvén Szerencsenk az egyedűl[a] valo hushagyáshoz, Szerencsénk lészen husvételkor Ngdot reverealhatnunk [Görgény MT; Ks 99 Bornemisza Ignác lev. — [a]Elírás *együtt* h.].

húsvéti de Paşti; österlich, Oster-. *1677:* A' Nevezetes Innepeknek, mellyek Sátorosoknak mondatnak; ugymint: Karácsoni, Husvéti, Punkosdi innepnapoknak meg-illetések .. mélto dolog [AC 236]. *1771:* (Győrffi József) Húsvéti feriákra nézve elbomolván a tábla, hazament [RettE 249]. *1820:* a mult Husvéti Csonka hétbe [Kv; JHb 48]. *1823—1830:* Nevezetes Lipsiában a húsvéti és Sz.Mihály napi sokadalmak (: Messe :) [FogE 197].

Szk: *~ böjthagyás* ?húshagyókedd. *1731:* ott laktam mind ő kglme mellet a Karácson bőjt hagyásától fogva a Husvéti bőjt hagyásig [Szelistye H; Born. XXXIX. 16]. *1754:* Ezen ... esztendőben Husvéti Bőjt hagjáson ... furullyával múlatni menvén .. Ujbár Péter az fiaival edgjűtt reám támadott [Vályebrád H; Ks 62/22] ✱

~ *ének. 1736 u.:* Egyszer Kolosvárt husvét napján a kolosvári református deákok, egy husvéti éneket egészen elmondának [MetTrCs 459] ✱ ~ *innep(ek). 1758:* Ez el mult Sz: Husveti Innepekb(en) általam tött költségek in Summa mennek R. f. 10 x. 51 [TL. Teleki Ádám költség-naplója 165a]. *1778:* az Husvéti innepre B. Madarasra ... jött volt innepelni [Jedd MT; Told. 6] ✱ ~ *inneplés. 1798:* a' midön Kedves Jo Uraiméknak, és az egész betsűlletes Communitasnak[a] szerentses és boldog Husveti Innepléseket kivánnék .. vagyok Bizadalmas Jo Uraimék(na)k Kőteles kész szolg(ájuk) Mólnár András [Mv; TLev. 5/14. 1b. — [a]A torockóinak] ✱ ~ *innepnap. 1721:* adgja az Ur I(ste)n hogj ez jelen valo Husveti ünnep napakot szerencsessen érhesse Ntok [Nsz; Ks 96 Bornemisza Imre lev.]. *1729:* Az Husveti Innep napok [Dés; Jk]. *1755:* Husvéthi Innep napon szokásunk szer(ént) . a kik azon Innepeken Templomban nem mennének Falunkbol ... meg szokták büntetni, és vizben hányván az ollyat ha magát meg nem váltya [Balsa H; GyK] ✱ ~ *sábesz. 1840:* az arendator sidonak Husvéti sabesse volt [Dés; DLt 771].

húsvétnap zi de Paşti; Ostertag. *1557:* Ez Lewel kelt appa nagi falwa(n)[a] hwsúet nap Vtan valo Ceterteke(n)[b] ... Blasius mjko et franciscus appaffy [BesztLt a levélírók Gr. Timár beszt-i bíróhoz. — [a]Apanagyfalu SzD. [b]Ápr. 21]. *1589/XVII. sz. eleje:* Mind az Farago, s mind Rako heti béres szolgaknak illien heti bér fizetések legien ... Kis Aszszoni napiatol foguan Husueth napigh egi hetre adgianak harmincz eot magiar penszt [Kv; KőmCArt. 6-7]. *1592:* Ezeon 1592 Eztendöben hwswet nap[a] taiban | az follyel megh Jrt hwset (!) nap taiat [UszT. — [a]Márc. 29]. *1594:* Huswet napban az Jspannak tartoznak[a] aiandekban ket auagi harom tikmonnial egi egi kalachial [Bagos Sz; UC 113/5. 16. — [a]A jb-ok]. *1602:* husuett nap uta(n) ualo uasarnap ... Agyuk emlekezetre [UszT 16/59]. *1716:* Tavalyi Husvét napokan itt vala Tancsan[a] szegény Harinai Miklos Ur(am) [Nagyida K; Told. 22. — [a]K].

húsvét-tyúk húsvéti tyúk (húsvéti tyúkszolgáltatás); găină de Paşti; Osterhuhn. *1681:* Husvet es Karaczon Tyuk adni minden egesz örökséges ember tartozik egiet egyet[a] [Mogyorosd H; VhU 80. — [a]A földesúrnak].

húsz I. *számn* **1.** douăzeci; zwanzig. *1550:* Az Massodyk hassony felet kedygh Az folyo Bechert zalogol Addygh tartom Az Mygh Az Nemes Eztrygy Myhaly kez penzewl En Nekem hwz foryntot le nem tezen [Berend K; BfR VI. 28/2]. *1556:* vagion annak hwz eztendeie hog az zamadotlan zolga volt [Folt H; BesztLt 8 Hamvaj gewrgy es erdeli Kathalin a beszt-i bíróhoz]. *1589:* minden hwz Juh wtan kett sos sajtott, ket teomleot egj vider ordatt ad [UszT]. *1596:* Ha penigh az akit walamely tizedbeol el walaztananak magat gondolwa(n) eleb allana, es el ne(m) menne, tehat annak az zeokeot embernek marhayabol húz forintigh dúlhassanak [Kv; TanJk I/1. 288]. *1598:* Az Jozagrul valo donacyorays valamyt Almady Gaspar keöltetöt hüz fforintba Engetthe meg [Légen K; JHbK XXXVIII/7]. *1669:* husz hitvan dőggel holt juh bőr [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24a]. *1674:* Az borsolonak adtam ... Borsot Husz fontot [UtI]. *1785:* Az Első Classisbéli Jobbágyok Esztendönként adunk Taxát Husz Magyar Forintakat [Torockó; TLev. 6/1. 3a].

Szk: ~*-húsz* külön-külön húsz. *1585:* mikor Keoreosi Istwa(n) az tablara menneis, azoris (!) huz huz penzt szedenek az lofeiek az keoz keolcheghre [UszT]. *1594:* Ertik eó kgmek varosul ..., hogy . minden zemelyre huz huz penz Ado zedest kellene toleralniok [Kv; TanJk I/1. 231]. *1614:* Az melj keritet es Mezeo varosok Rauason ninczenek, azok Capitatim huz huz penzt adgianak [Ks 87 ogy-i végzés]. *1681:* Minden egesz Telek utan tartoznak husz husz véka Zabbal, mellyet Aku Zabnak hinak [Erdőhátság H; VhU 197] ✱ ~*-huszonöt. 1812:* A' mi az Asztali készűleteket illeti a mellyek Husz Huszon őt személlyre vagy még tőbbre valokis voltanak, ugy eltakaritotta, hogy őt személlyre valonál tőbbet nem hagyott [Héderfája KK; IB. Bali Jánosné Kis Ersébeth (44) grófi mosóné vall.] ✱ *tíz-~. 1638:* enneke(m) Mostoha Aniam volt az Aszon, mostis el iü hozzam tiz, husz penzert kölczön kerni [Mv; MvLt 291. 144b].

2. összetett számn-ben; în numerale compuse; in zusammengesetzten Zahlen; douăzeci şi . ; ...undzwanzig. *1539:* Az Sombori benedek az Sombor mellet walo rythbely rezyeth, wetthe zalogan huszonharom forynthba | az vambely rezyeth Sombory benedek wetthe zalogon huzon hat forynthba [Zsombor K; MNy XL, 136-7]. *1546:* lezen, oztan Ew nala, huzon keeth eke [Radnót KK; JHbK XXXVIII/19]. *1561:* Else vetekert eg' lottal masikert kettouel harmadikert hwzonn egg' lot ezwstel bwntettessenek [Kv; ŐCArt.]. *1569:* a my olta hogy Madarassrol kj mentemis vagion hwzon eót Eztendeyenel teob [Mezőbánd MT; VLt 7/692]. *1588:* veottem nyolcz zaz huzon heet heazo zeget [Kv; TKl]. *1600:* megh yzenthe nekem teolle hogy lassak az zenahoz Borsan[a] melliet megh fyzetet volt hwzon kilencz fto(n) [Kv; TJk VI/1. 413. — [a]K]. *1738:* kellett volna még Superadalni az Országnak huszonöt ezer Rhs forintot [Darlac KK; ApLt 2]. *1793:* vettem légyen kezemhez . huszan-három ezer Mforintokrol szollo Zállagas Contractust [Kv; TKl].

L. még alább az ilyenféle és *huszonharmadfél*-típusú összetételeket önálló cimszóként is.

II. fn-i jell-ű haszn-ban; cu funcţie substantivală; in substantivartigem Gebrauch: **1.** húsz (személy, állat v. dolog); douăzeci (de persoane, animale sau de lucruri); Zwanzig (Personen od. Dinge). *1570:* kery Ewtet Gal Benedekne hogy az 16 flot hwzra tellesiche Mert Nem ery fely vele adossagat, Es eo esmet ... hozot Neky Negi forintot [Kv; TJk III/2. 110]. *1581:* Biro vr(am) ... Az kiket Akar Tyzet è huzat e, a menyet Akar Az keomywesseket Mind be hywassa [Kv; TanJk V/3. 235a]. *1598:* Az Commissariusok Wrajm paroncholatiara walaztatok huzatt darabantot [Kv; Szám. 8/I. 5]. Az Juhokbol, Mehbeol Dezmat adnak: Az eleot harmincz Juhbol egy baranyos Juhott veottek most huszbol veszik: ha nem telik huszra, Tiz Juhbol egy meddeot adnak [Drassó AF; BK 48/16]. *1743:* vettem méh kosarakot huszat [Szászerked K; LLt]. *1773:* Egyszer mászszor a kik arra érdemesek voltak bizonyos hogj meg verték a szofogadatlanságokért, kire huszat s kire többetskét ütöttek [M.léta TA; JHb II/3].

Szk: ~*ig való. 1604:* Amy az Satter adonak restantiaiat illethy, ... biro vram az Jdes Vraimban minth egy

húzigh valot gywtessen be es tractaliak eo kgmek az dolgot [Kv; TanJk I/1. 471]. *1695:* mint egy huszig való fejős Juhott ... az el mult nyáron itt az mi juhainkkal edgyütt fejték [KGy]. *1734:* Biall approstol circit(er) huszig való [Koronka MT; Told. 29/88.]. *1765:* Be hajtván a Sitárok ... azon Sarjubol valami huszig valo ökrökett ... kik állották meg uttjakott a' bé hajto Sitárok(na)k [Karácsonfva MT; Told. 31].

2. *~-húsz* cîte douăzeci; je zwanzig. *1735:* vagy harom estve egymás után lefekveskor huszat huszat méltoztassék Excellentiád be venni belőllek[a] [Ks Borosnyai N. Márton lev. Nsz-ből. — [a]A pirulákból].

3. *~a* vki/vmi közül húsz (személy/vmi); douăzeci din(tre) (persoane/lucruri); zwanzig von (Personen od. Sachen). *1559:* Illyen zer Thartasth thewttewnk kwztewk, hogy az kewssegh kepeben legien Negywen valazthoth ember, huza Magyar, huza szaaz legien [Vízakna; TT 1881. 189].

III. hsz-szerű haszn-ban; cu valoare adverbială; in adverbialartigem Gebrauch: **1.** *~an* (együttesen) húsz személy, húsz személy együtt; (laolaltă) douăzeci de persoane, douăzeci de persoane împreună; unser/euer/ihrer zwanzig. *1681:* Az régi Tiz forintos Taxasok huszan voltak [VhU 42]. *1760:* a' tehetösek valojában el veszik a' szegények kenyerét, és tizen vagy huszon jól laknak söt döselnek [Torockó; TLev. 9/16]. *1823—1830:* A tótok ... kilencen voltak, a debreceniek szinte húszon [FogE 264].

2. *~ával* húszanként; cîte douăzeci; zu zwanzigen. *1621:* Kett Zeker dezkatis veottwnk Nro 143 Huzaual Egj forinto(n) [Kv; Szám. 15b/IV. 21].

3. *hússzor* húsz ízben/úttal; de douăzeci de ori; zwanzigmal. *1737:* A pitesdi szüretre csak a szegény magjar katonák voltak ött százon rendelve: kikre is Hűszszőr (!) ment hatszáz Tőrők [Abosfva KK; Ks 99 Bálintitt György lev.].

Szk: *~nál többször. 1771:* minthogy ez az Uraság erdeje keze igyiben (!) vagyon innen viszén fát, azt mi nem csak egytzer kettzér láttuk, hanem huszszarnális tőbszőr [Kismuncsel H; JHb 93. XIX. 6].

huszad 1. huszaddézma; dijmă de două zecimi, dijmă a douăzecea parte; Zwanzigstel-Abgabe. *1638/1687 k.:* ennek a földnek huszadát I(ste)nes jo indulattyabul Szabo Mihaly-Ur(am) a Templomhoz conferalta, ugy hogy ... az ő Kglme halála utánnis (így!) és akar ki huszad dézmáját ki szolgáltassa [Szentbenedek MT; MMatr. 95]. *1664:* Vagyon két hóld föld Templomé ā huszada [uo.; i.h.]. — Vö. a *huszaddézma* címszóval.

2. huszadvám; vamă de douăzecime; Zwanzigstel-Zoll. *1627:* Mivel eleitol foguan az volt az szokas hogy valamely kereskedeö Ember, akarmy neuel neuezendeo Marhat idegen orszagbul el adasnak es kereskedesnek okaiert be hozot az Orszaghban Moldouanak es Hauas elfeöldenek akar miczioda uttian, de mindenkoron huzaddal, auagy Harminczaddal tartoztanak, Ertettwk ..., hogy sokak vadnak ki⟨k⟩ Marhaiokkal mind be jeőuet, s' mind ki menet az huzadot el kerwlik, mely mind Orszagunknak es Fiscusunknak nagy karara vagion, Ez okon Harom szeken az Oytozj Varban Erigaltunk egy Harminczadot [Gyf; Törzs. fej.].

E két jel. v. vmely más jel. alá tartozhatik a köv. kijegyzés: *1596:* Haggiuk ti nektek, hogj az menni huzad es kapwzamrol ualo gialoggal onnet tartoztok, azokat egieb haj[a] mod es zokas zerint minden elesekkel, es tabori kezuletekkel, minden ok vetetlen, mingiart ide feieruarra kulgietek taborunkba [MvLt APol. I. 61 fej. — [a]Olv.: egyébhai].

huszad-dézma a termés huszadából való dézma-szolgáltatás; dijmă de douăzecime din recoltă; Zwanzigstel-Abgabe der Ernte. *1638/1687 k.:* (A föld huszadát) a Templomhoz conferalta, ugy hogy ... az ő Kglme halála utánnis és akar ki huszad dézmáját ki szolgáltassa [Szentbenedek MT; MMatr. 95].

huszadfél tizenkilenc és fél; nouăsprezece şi jumătate; neunzehneinhalb. *1623:* ket eőkreőt ... huzad fel forintba adot volna [Meggyesfva MT; DLev. 1. II. 32]. *1724:* Adtam ki ... huszodfél aranyat [Kv; WassLt Szőlősy Gábor ötvös céhmester nyil.].

huszadik al douăzecilea, a douăzecea; zwanzigste(r). *XVIII. sz. eleje:* Az huszodik Articulus [Kv; PosztCArt.]. *1810 k.:* fel kell méretni az erdőket is .. és a' hol aprobb bokrosobb nyilakra osztani és 20 nyilat tsinálni hogy huszadik esztendőre kerüljön a' vágása az erdőnek [Banyica K; IB]. *1847:* Huszadik tanú Mánovits Ursz, görög nem egyesült hitű [VKp 196].

huszadmagával împreună cu alte nouăsprezece persoane; zu zwanzig. *1594:* Kelemen Istvanne hwzad magawal Kis Lukachynet hazanal meg keówesse [WLt]. *1693:* Neha huszad magammal s, néha többed ,s, kevessebbed magammal jártam az ösvenyen [Pete K; Ks 4. VI. 13 Gr. Pap valachicus magister (67) vall.].

húszakkorán hússzor akkora nagyságban; în mărime de douăzeci de ori atîta; in zwanzigmaliger Größe. *1823—1830:* Legnevezetesebbek ebben a gyűjteményben 1-ször az III. Augustus ... monumentumának modellje glazírozva, melynek húszakkorán kellett volna a burg vagy hercegi udvar eleibe menni [FogE 182].

huszár 1. husar; Husar. *1762:* Tizenöt ezer land-milicia állittatik most fel, melyben 12 ezer gyalog, 3 ezer huszár és dragonyos lesz [RettE 142-3]. *1765:* A Kantaban Kovartelyt tarto negy Huszaroknak fél honapra adtunk egy köböl Buzát az ára 1 R. 30 xr [Kvh; HSzjP]. *1780:* huszár Lörintz István paripáját a maga mezőkapuján kilopták [Árkos Hsz; RSzF 145-6]. *1808:* egy Mester Embernek Kőzűllünk fizettünk a Huszárok Tsákojakhoz készült Lapotzkákért mind öszve 6 Rf [Kv; ACSzám. 14]. *1833:* Angyalosi Gy katona Pető Péter (52) ... vall ... kérdé töllem, hogy valljon a' Huszárok Gidofalvárol el bomlottaké ? [Angyalos Hsz; HszjP].

Szn. *1525:* servitore Johannis Hwzar in Cibino residentis [TelO II, 453]. *1561:* Hwzar ferenc [Kv; TanJk V/1. 76]. *1599:* Hwzar Ilona [Kv; TJk VI/1. 279]. *1602:* Huszár Péter [Szentdomokos Cs; SzO V, 221]. *1638:* engemet talala szeocz Istua(n) Ura(m) s kerde hogy hol az eőkreöd huszar apa [Mv; MvLt 291. 149a]. *1639/1650:* Huszar Peter [Kv; ÖCJk]. *1656:* Nemz(etes) Husar Péter Ur(am) [Szengyörgy Cs; BLt 3]. *1715:* Huszár Ácz András ur fia Huszar Marczi [Kv; ACJk II. 96]. *1792:* Huszar Joseph Deák [Kv; ÖCJk III, 114].

Hn. *1737:* A Húszár tavának felso végiben [Nagyercse MT; EHA].

Szk: ~ *módra. 1759:* A hintó előtt két huszár-módra felöltöztetett legények ezüstös szerszámú, sárga színű lovakon .. voltak [RettE 96] ✱ *székely* ~. *1801:* Győrbíró Lázár Székely Huszár [Kökös Hsz; Kp IV. 297] ✱ *verbunkos* ~. *1842:* egy aféle Verbunkos Huszár [Dés; DLt 356] ✱ *verescsákós* ~. *1823—1830:* Lászlo egy korhel Katona előbb volt veres tsákos Huszár [FogEK 576].

2. (zsinóros huszárruhás) hajdú; slugă (îmbrăcat în haine cu găitane ca la husari); Haiduck (in mit Schnüren besetzten Leibrock). *1776:* meg késvén az ember az uton, már ki vette vólt az alatt ã Mlgs B. Henter Antal Urffi Huszára ã Dispensatiot [Kóród KK; GyL. Lud. Lenger famulus (20) vall.]. *1793:* Ket Huszárnak valo gala Liberia, kek hatvanos poszto mente, roka torok prémmel, veres selyemmel elegyes arany sinorral hányattas (CU). *1809:* A Groff Huszárjának mentéje prémezése fekete bárány bórrel 15 Rf [Kv; TKhf]. *1855:* a húszár ott nem Deák Antalért, hanem Zala első alispányáért nyargaldoz [ÚjfE 215].

◇ **Án.** Huszár (ménló) [Bilak BN; LLt].

huszár-alhadnagy sublocotenent de husar; Husaren-Unterleutnant. *1819:* Császár Sámuel huszár alhadnagy ur a templomot kivül belül .. szépen kimeszeltette és megfejéríttette [Szemerja Hsz; HSzjP].

huszárkapitány căpitan de husar; Husarenhauptmann. *1738:* Turoczi Sandor Uramnit volt egj Huszar kapitanj [Kvh; HSzjP].

huszárkáplár caporal de husar; Husarenkorporal. *1738:* Egj huszar kaplar halt Szasz Ferencz Uramnit .. attunk vacsorara kenyeret, turot, egetbort, sert de. 18 [Kvh; Bogáts 13]. *1828:* Huszár káplár Cziríák Ferentz Ur [Gyalu K; RAk 99].

huszárkard sabie de husar; Husarensäbel. *1805:* Egy fekete zamátzos Huszár kard [Mv; TGsz 52]. *1823—1830:* Ekkor Máthé László székely huszárköntösbe s huszárkarddal volt, holott azelőtt világoskék köntösbe járt mint kancellista [FogE 85].

huszárkatona husar; Husarensoldat. *1806:* Vitt ő .. szénát Remetére Fazakas Mihály huszár katonának [Szárhegy Cs; RSzF 264]. *1838:* Felső-Csernátoni Fülöp Antal Huszárkatona [Kvh; HSzjP]. *1840:* huszár katona Kozma István [Jenőfva Cs; RSzF 105]. *1847:* huszár katona Szabó Károly [Zalán Hsz; i.h. 203]. — L. még FogE 262; RSzF 105, 202, 264.

? **huszárkatonáné** soția husarului; Frau des Husaren. *1809:* Törvénybe szólítja a nemes szárhegyi faluszéke eleibe gyergyóditrai Csiki Ferenc huszárkatonáné (így!) mint actor Fülöp István gyalog katona ökegyelmit [Szárhegy Cs; RSzF 284].

huszárköntös huszáregyenruha; uniformă de husar; Husarenuniform. *1823—1830:* Máthé László székely huszárköntösbe s huszárkarddal volt [FogE 85].

huszárnyereg șa pentru husari; Husarensattel. *1591:* Chizmasia Tamasnak vittek volt el egy huzar Nyerget az zolgak [Kv; Szám. 5/X. 12].

huszárnyereg-takaró valtrap/cioltar pentru husari; Husaren-Satteldecke. *1849:* Nyilka Péter vitt el égy huszar nyereg takarot [Héjjasfva NK; CsZ].

huszárregiment huszárezred; regiment de husari; Husarenregiment. *1763:* Érkezett be a Kálnoki huszár regimentje [RettE 152]. *1775:* gr. Bethlen Pál úr fia, ugyan Pál, vicecolonellus a Kálnoki huszárregimentben [i.h. 350]. *1781:* Csetri Samuel Vram, Hadi Szolgálatytyára adván magát ő Felségének a' Nemes Kálnokianum Huszár Regementben, kevés Hereditássát Militaris Statussa miatt eddig sem procuralhatta [Mezőbánd MT; MbK XI. 61]. *1822:* Kibédi Gergelyfi Béniáminnak hivattatom ..., Kibédi Nemes Ember vagyok, az Anglus Király nevét viselö Huszár Regementbe, mint Kadét szolgálván, ugy quietaltam hogy ha Absittom meg jö, töstént a' Székely Huszár Regementbe aiutalliroztassam [K; KLev.]. *1828:* Ertz Hertzeg Joseff Huszar Regementyeből Szombati nevezetü kaplár [DLt 187].

huszárregiment-prófosz a huszárezred poroszlója/tömlöctartója; temnicer al regimentului de husari; Profoß des Husarenregiments. *1813:* Szabo Kristina Huszár Regiment Profosz Para Antal Ur felesége [Sszgy; HSzjP].

huszár-strázsamester kb. huszár-törzsőrmester; plutonier-major la husari; Husaren-Stabsfeldwebel. *1739:* ket huszar estrasamesternek Bíro Uramni keneret es etelt de. 40 [HSzjP]. *1833:* Gidofalvi Huszár Strása Mester Kötze János [Martonos Hsz; i.h.].

huszártiszt ofițer la husari; Husarenoffizier. *1739:* Nimet es huszar tisztek Biro Uramnit leven vittünk akor 4 kupa bort [Kvh; Bogáts 13]. *1740:* Német és Huszár Tiszteknek Biro Uramni Hust és kenyeret de 48 [Kvh; HSzjP]. *1823:* Ma hiszem a magyar huszártisztek is viselnek gombos nadrágot, de akkor[a] lekacagta volna őket az ember, mert mindennek szíjas nadrágja volt [FogE 202-3. — [a]1797 táján].

huszárvár kb. elő- v. külsővár; incinta exterioară a unei cetăți; Vorburg. *1676/1681:* Az Kaput ideje(n) vonassa fel[a], es későn ereszszék le; az mikor penig derekas szűkségh, es szekereknek ki s be valo jarasa nem kévánnja ollyankor csak à huszar vár kis Ajtajat tarcsák nyitva [Vh; VhU 665. — [a]A porkoláb].

húszas I. *mn* (despre monedă) de douăzeci; Zwanziger. *1725:* tanáltatot arany Tövisen[a] Egj regi arany, melyis lehet őtvenes ... egj negjvenes regi arany ... tizenkettőst (!) arany egj ... tizes arany hat ötős arany egj .. egjes arany tizenharom huszas arany egj [ApLt 5. — [a]AF].

A fej-i kor derekán, Bethlen Gábor uralkodása idején a legmagasabb értékű aranypénznem a tízes arany volt [Huszár 92—4]. Herepeinek a Habsburg-uralom alá jutott Erdélyben forgalomba került pénzérmék értékviszonyáról szóló tanulmányában, ill. táblázatában a körmöci és a császárarany elnevezésen kívül más aranyfajta-megjelöléssel nem találkozunk

[Herepei, Adattár III, 577kk.]. Feltűnő és a szerk. számára egyelőre megmagyarázhatatlan az aranypénznemeknek a fenti, csak egyetlen kijegyzésben az egyes aranytól az ötvenesig terjedő sora.

II. *fn* **1.** ezüsthúszas (húszkrajcáros ezüst pénzérme); monedă de argint de douăzeci (de creiţari); Zwanziger (Silbermünze). *1777:* azon Sekrénb(en) volt egy kisded egy singesnyi Láda, mellynek fiokjáb(an) találtatott papirosb(a) bé takarva egy kőrmőtzi Arany . ., Huszas, és tizes Gratzarokbol (!) vgy Márjásokbol állo, ezüst pénz Hflni 46. Den. 82 [Nagylak AF; DobLev. III/503. 2a]. *1789:* effektive leváltam is Titt Málnási Bartok Sándor Urtol 77 ~ hetven hét Simplex Császár Aranyakot, egy huszas hijján [Celna AF; DobLev. III/660]. *1793:* fain Borok lesznek Motsollyán màr is nem adják az Mustnak vedrit két huszas alol [Mocsolya Sz; JF LevK 255 Kováts György lev.]. *1829:* azt hallattam hogy Sámsondrol 15 kupa bort hoztak volna huszasan kupáját [Mezőkölpény MT; TSb Barabás István (54) ns vall.]. *1834:* Leirása Egy fejér ónból készült, 's minden karima — irás — nélkűl lévő huszasnak, melyen az 1828-ik esztendei szám, és a' pénzverőház E. betüje van [Dés; DLt]. *1845:* meg támodott az utszán Madarasi Ádámné és engem minden féle képpen le piszkolt hogy valami huszasakat emlegettem, mit meg halván madarasiné, hihető azan huszasakat ertette, melyeket Rosí léánya tavalyi gazdájának a Fiscalís Urnak sebéből el vett volt [Dés; DLt 502]. — L. még FogE 199.

Ezt a pénzérmét eredetileg ezüstből verték, a 20 krajcáros veretésének megszűnte után a 10 krajcárost, majd a korona-pénzrendszer bevezetése után századunk elején a pengő-pénzrendszerre való áttérésig a köznyelv a 20 fillérest illette ezzel, ill. a *picula* névvel [Herepei, Adattár III, 580, 582].

Szk: ~ *készítő-masina. 1840:* hol a Huszas készittő Masina vald meg ? [Usz; KLev. vk].

2. '?' **Hn.** *1676:* az huszasban [Gyalu K; EHA]. *1768:* a Huszasban. a Huszosban. Huszos Rhet [uo.; EHA]. *1773:* A Huszos (sz) [Alfalu Cs; EHA] | Huszas-Rét (K) [Gyalu K; EHA]. *1813:* a' Huszasban [M.kapus K; KHn 164].

Ha. *1851:* huszasakbol [Dés; DLt 606].

húszesztendős húszéves; (în vîrstă) de douăzeci de ani; zwanzigjährig. *1562:* (Szolimán, a szultán Szapolyai fiának, János Zsigmondnak Budát) húsz esztendős korában mind az egész országgal együtt esmét kezébe eresztené [ETA I, 14 BS]. *1606:* Foldzenj Janos vagiok huz Eztendos [UszT 20/125-6]. *1752:* Ványa valami Husz Esztendős koraban Szakáts Inasságból innet Nagy Gyekéből[a] az udvarból ell szőkék [Ks 5. XI. 9. — [a]Gyeke K]. *1761:* Negy Ménlo ... Egy almás szurke szőrű Butzéfahos (!) nevű ... Más Szég szőrű Anglus tőbb husz esztendosnél [Spring AF; JHb XXIII/31. 34-5].

húszezer I. *számn* douăzeci de mii; zwanzigtausend. *1562:* A király[a] akkoron nagy haddal készült vala a székelyek megrontására ugy mint húsz ezer emberrel [ETA I, 19-20. BS — [a]János Zsigmond]. *1587:* Husz ezer Sendel chinaltatasara attunk az harom faluban hat embernek fl 3 [Kv; Szám. 3/XXXII. 11]. *1722:* Ha ugjan refusioja lenne affélék(ne)k a' melljek necessario ã Dnus Terrestrist illethették volna, jobban administralodnék az husz ezer Rh(enens)es [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

II. fn-i jell-ű haszn-ban; cu funcţie substantivală; in substantivartigem Gebrauch: **1.** douăzeci de mii; Zwanzigtausend. *1595:* a' sendelt huz ezert 25 le alúastatuk [Kv; Szám. 6/XIII. 39]. *1775:* Amint a hírek folynak, Csehországnak jobb része rebellált, húszezret levágtak bennek, a többi fejet hajtott s a fegyvert letette [RettE 351].

III. hsz-szerű haszn-ban; cu valoare adverbială; in adverbialartigem Gebrauch: ~*en* (în număr de) douăzeci de mii; zu zwanzigtausend. *1653:* A székelyeknek Báthori[a] a császár puskáit[b] ... mind oda közikbe osztá, és igen szép hadat épitte belőllek. Úgy hallottam, hogy közel voltak húsz ezeren [ETA I, 44 NSz. — [a]Báthory Zsigmond fej. [b]A Rudolf császár küldötte puskákat].

húszféle de douăzeci de feluri; zwanzigerlei. *1759:* most soha sem tudja az ember az uraknál mit eszik, mert egy tál étekben húszfélét is egybehabar s úgy főzi [RettE 90].

húszforintos húsz forintot kitevő, húsz forintban rögzített; care valorează douăzeci de forinţi, fixat în douăzeci de forinţi; zwanzig Forint ausmachend, im Wert von zwanzig Forint. **Szk:** ~ *adó. 1662:* Udvarhely szekről a' husz forintos adobol ... Percipialt fl. 102 [Medgyes; Törzs] | àda szamot két rendbeli adokrol, A kapu szám utan fel vetet husz forintos adorol, Melylyet csak maga Percipialt a' Fogaras varosába(n) levő Nemes emberektől Görőgőktől es Nemesi eözvegy Aszszonyoktol [uo.; Szád.].

huszita husit; Hussit. *1823—1830:* 4-ik febr.[a] ... be érkeztünk Prága városába ... 7-ik febr. vasárnap nap délelőtt elmentünk az husziták templomába [FogE 175-6. — [a]1796-ban]. *1847:* Nevezetes még a' régi Husziták temploma[a] [Méhes 6. — [a]Prágában].

húszkrajcáros negyven dénáros; de patruzeci de dinari; (von) vierzig Denar. *1793:* látám Derekán lévő jo forma Nagy Dészűben belé nyula, Márjást vagy valami husz krajtzárost ki vén belőle [Angyalos Hsz; HSzjP].

Szk: *húsz-~. 1765:* (A) három husz husz krajtzárosok távulabb lévén rakva a tőbbi pénztöl, két peták vala mellettek [Kisenyed AF; Eszt-Mk Vall. 289].

húszmázsás de douăzeci de chintale; zwanzig Zentner schwer. *1632:* 2-dik falkony huz masas hatt fontos, maga cimere alatt, minden szerszamai uiak es masasok ... 5-dik falkony huszon eőtt masas hat fontos [Fog.; UF I, 134].

huszonegy 1. douăzeci şi unu; einundzwanzig. *1561:* Else vetekert[a] eg' lottal masikert kettouel harmadikert hwzonn egg' lot ezwstel bwntettessek [Kv; ÖCArt. — [a]Ti. részegségért és kockajátékért]. *1589:* Huzon egy fa chehber [Kv; KvLt Vegyes I/2. 69]. *1625:* Az huszonegy ladat vasaztak megh altal valo nagy ereos pantokkal [Kv; Szám. 3/XXVIII]. *1717:* egj rubintos rósa 21. huszonegj rubint benne [Nsz; WassLt Wass Susanna lelt.]. *1810:* Huszon égj kís nyokos korbáts [Mv; MvLev.].

Szk: *húsz-~* húsz vagy huszonegy. *1739:* ezen Series most ... műnkőt Concernalna, mivel husz huszon edgy esztendők el forgasa alat az mű Religionk vacalt [Étfva Hsz; ApLt 4 Benkő Ferenc Apor Péterhez] ✱ ~*-egy* huszonegy-huszonegy. *1677/1678:* attam ... az egiknek

akaris huzan eyg eyg (!) penzt [Mv; MvRLt. — Tomai László kijegyzése].

2. összetett számn-ben; în numerale compuse; in zusammengesetzten Zahlen: douăzeci şi unu; einundzwanzig. *1673:* Tyukmony huszan egy ezer hatszáz [Fog.; UtI].

Ha. *1703:* Huszan édgy [Gyf; SLt NO. 13 M. Varadgyai[a] Kászoni János kezével. — [a]AF]. *1835:* huszanegy [Betlensztmiklós KK; HGBeth.].

huszonegyedik al douăzeci şi unulea, a douăzeci şi una; einundzwanzigster. *1734:* huszan egjedik, vagj huszan kettődik esztendő [Kv; TKl Andreas Huszti (34) vall.]. *1740:* Huszanedgyedik [Egrespatak Sz; Mk]. *1803:* Huszan egyedik Telek [Koronka MT; Told. 23]. *1824:* Huszan egyedik. Huszan kettődik. Huszan harmadik [Szentbenedek SzD; Ks 79]. *1827:* Huszanegyedik. Huszanharmadik. Huszan kettődik [Cege SzD; WassLt Conscr. 73-4]. *1843:* Huszon égyedik vallo Győrfi Mihály [Moson MT; TSb]. *1846:* Huszan egyedik [Dés; DLt 530/1847. 22].

huszonegyezer douăzeci şi una de mii; einundzwanzigtausend. *1673:* Tyukmony huszan egy ezer hatszaz [Fog.; UtI].

huszonharmadfél huszonkét/kettő és fél; douăzeci şi doi/două şi jumătate; zweiundzwanzig(und)einhalb. *1574:* egy arany Lancz ... nyoma huzon harmad fel aranyat [Fráta K; SLt S. 14]. *1687:* vöttünk ... Baraczk virág Szin Riviczki Posztót huszonharmad fél singet .. f 56//25 [UtI]. *1843:* Huszan harmadfél Szekér [Kisgörgény MT; MRLt. — Tomai László kijegyzése].

huszonharmadik al douăzeci şi treilea, a douăzeci şi treia; dreiundzwanzigste(r). *1806:* Huszan harmadik Tábla [Kákova TA; TGsz]. *1827:* Huszanharmadik Telketske [Cege SzD; WassLt Conscr. 73-4.]. *1843:* Huszon hármodik vallo Hoszszu János [Moson MT; TSb 49].

huszonhárom I. douăzeci şi trei; dreiundzwanzig. *1539:* az Sombori benedek az Sombor mellet walo rythbely rezyeth, wetthe zalogan az ew atyafyanak Sombori mihalnak; hwzonharom forynthba [Zsombor K; MNy XL, 137]. *1594:* Rendeltek eo kegmek az Tilalmas Erdeok Eörizni huzon harom Darabantokath [Kv; Szám. 6/X. 11]. *1628/1635:* huszon harom egi forma aranj boglarok [Bodola Hsz; BLt 5]. *1735:* huszonharom darab fonal [Királyhalma KK; Ks 23. XXIIb].

II. fn-i jell-ű haszn-ban; cu funcţie substantivală; in substantivartigem Gebrauch: douăzeci şi trei; dreiundzwanzig. *1585:* vettem ismegh Zarufat húzon harmot Eot eot pīnzen [Kv; Szám. 3/XVII. 6]. *1600:* prouidus Franciscus Baka Coloswarien(sis) fassus est en atta(m) az Safarnak Toth Jstwannak eleibe az barmokat vgymint ket zaz huzon harmat [Kv; TJk VI/1. 403a].

huszonháromezer douăzeci şi trei mii; dreiundzwanzigtausend. *1793:* vettem légyen kezemhez ... huszanhárom ezer Mforintokrol szollo Zállagas Contractust [Kv; TKl].

huszonhat I. douăzeci şi şase; sechsundzwanzig. *1539:* az vambely rezyeth Sombory benedek wetthe zalogon az ew atya fyanak Sombory Myhalnak huzon hat forynthba [Zsombor K; MNy XL, 136]. *1633:* Egy uegben huzat hat tanier kezkeneö [Ks Vesselini Kata kel.]. *1669:* Ezüst Marhabol jutot huszon hat nehezek [Kv; RDL I. 150]. *1711:* (A) buzából Fekete Márton fogott venni akkor huzan hat vékát [Búzásbesenyő KK; BfR IV. 30/26]. *1761:* Négy Száz huszan hat hordo [Mv; Told. 15/53].

Szk: ~ *fogú. 1782:* egy huszan hat fogu vas Borona ... szegeit mind el vitték [M.fodorháza K; KvRLt VII. 27] ✱ ~ *vedres. 1759:* a' hordo pedig vólt huszan hat vedres [Ludas TA; TKl].

II. fn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare substantivală; in substantivartigem Gebrauch: douăzeci şi şase; sechsundzwanzig. *1682:* Ez idei Csődőr Csiko huszon hat [Balázsfva; UtI]. *1684:* Benedeki Gothart Istvántol Muskotally Tő sző⟨lő⟩ket Tővestűl huszon hatot [UtI].

Ha. *1729:* huszanhat [Ne; DobLev. I/138]. *1733:* huszan hat [Szászcegő SzD; WassLt]. *1772:* huszan hat [A.detrehem TA; Born. IX. 47] | huszan hat [Mv; DLev. 5. XVII. 3]. *1794/1805:* huszan hat [Ecsellő AF; Kath.]. *1801:* huszan hat [Torda; KvAkKt Mss 363]. *1831:* Huszan hat [Mikeszásza KK; MúzRadák. — Tomai László kijegyzése]. *1837:* huszan harom [Hodor, DobEsm. 544]. *1849:* huszanhat [Mezőbergenye MT; MRLt. — Tomai László kijegyzése].

huszonhatodfél huszonöt és fél; douăzeci şi cinci şi jumătate; fünfundzwanzig(und)einhalb. *1604:* 100 kalongia búzat es húzon hatodfel keöbel zabnak az ket rezzet keresi [UszT 18/66]. *1699:* Majorság Szőlő ... Ezen felyül huszon hatodfél öllel vgyan keresztül vagjon Száz huszonhat öl a' tetejének szélessége csak tizennegyedfél ől, Magassága .. Száztizennyolczadfél ől [Backamadaras MT; LLt Inv.]. *1749:* a' leg felsö mérésbe júta ... huszanhatad fel a' leg alsóba, huszonkettod fél öl [Hévíz NK; JHbT].

huszonhatodik al douăzeci şi şaselea, a douăzeci şi şasea; sechsundzwanzigste(r). *1824:* Huszan Öttődik[a] egy más puszta Huszan hatadik puszta [Szentbenedek SzD; Ks 79. — [a]Értsd: telek]. *1847:* Huszonhatodik tanú Mnyéra Todor [VKp 199].

Ha. *1774:* Huszanhatadik [T; CU]. *1814:* Huszan hatadik [Pusztakamarás K; CU]. *1840:* Huszan harmadik. Huszan hatodik [Udvarfva MT; KelM]. *1843:* Huszanőttődik. Huszan hatadik [Bágyon TA; KLev.].

huszonhét I. douăzeci şi şapte; siebenundzwanzig. *1588:* veottem nyolc zaz hwzon heet heazo zeget [Kv; Szám. 4/I. 40]. *1730:* Ma ... fogtunk öt Csukat huszonhet karaszt [Szentpál K; TKl]. *1761:* Egy Smaragdos homlok párta, mely 19 remekből, huszan hét smaragdbul és 80 jó féle gyöngyből van őszve fűzve [Koronka MT; Told. 8]. *1792:* a Vicinált Jószág minden lelki sérelem nélkűl megéri a ... Száz Tizen egy M Forint és Huszan hét pénz Summát [Msz; MbK XII. 87]. *1800:* A Kákás Hegy nevü Erdő tészen 27 ~ Huszan hét Jugerumat [Mv; TSb 24]. *1826:* Huszon hét bé pátzolt Sonka [Szentdemeter U; Told. 41].

II. fn-i jell-ű haszn-ban; cu funcţie substantivală; in substantivartigem Gebrauch: douăzeci şi şapte; siebenundzwanzig. *1673:* Majorsag őrőg Fejős Tehen huszan hét [Fog.; UtI]. *1762:* A tolvajokat a vármegye rútul persequálja, eddig exequáltak huszonötöt, vagy hetet [EMLt].

III. hsz-szerű haszn-ban; cu valoare adverbială; in adverbialartigem Gebrauch: *huszonheten* együttesen huszonhét (személy), huszonhét személy együtt; laolaltă douăzeci şi şapte (persoane); zu siebenundzwanzigst. *1823—1830:* Marburgban ordinárius professzorok vannak huszonheten [FogE 222].

Ha. *1718:* huszan hét [Baca SzD; LLt 2/3]. *1774/1821:* Huszan hét [Szentgerice MT; KelM]. *1792:* Huszanhét [Mezőbánd MT; MbK]. *1814:* huszan hét [Buza SzD; LLt Csáky-per 131. 38]. *1817:* Huszanhét [Mv; MvLev.]. *1834:* Huszanhét [Mezőcsávás MT; MRLt. — Tomai László kijegyzése].

huszonhetedfél huszonhat és fél; douăzeci şi şase şi jumătate; sechsundzwanzig(und)einhalb. *1637/1639:* Vagyon egy arany Lancz egy tizes Arany függeo raita, nyom huszon hetefel (!) Aranyot [Kv; RDL I. 111]. *1717:* 20 kóból a magazinalis buza. melyből az Ur részire szakad huszon heted fél veka [Búzásbocsárd AF; BfR Sigmond János lev.].

huszonhetedik al douăzeci şi şaptelea, a douăzeci şi şaptea; siebenundzwanzigste(r). *1824:* Huszan hatadik puszta ... Huszan hetedik[a] ... házotska [Szentbenedek SzD; Ks 79. — [a]Értsd hozzá: telek]. *1847:* Huszonhetedik tanú Zám Kosztándin kerpenyesi[a] úrbéres [VKp 200. — [a]AF].

huszonkét douăzeci şi doi; zweiundzwanzig. *1546:* lezen, oztan Ew nala hwzon keeth eke [Radnót KK; JHbK XXXVIII/19]. *1593:* Taypo (!) Caspar vallia ... huzon ket vegh karasia eozue rothadot [Kv; TJk V/1. 381]. *1604:* vytt vala el húzon ket giapiat [UszT 18/49]. *1678:* vöttem Huszon Két heuedért huszon Két sustákon Teszen f 2/26 [UtI]. *1697:* tizen nyolcz, husz, huszon egy huszon ket polturánal feljebb nem kel az buza akar melj szep legyen [Szilágycseh; BK]. *1774:* Fuszullyka Huszan két véka [Mocs K; KS Conscr. 62]. *1824:* huszon két sing [Dés; Újf. Újfalvi Samu hagy.]. — Vö. a *huszonkettő* címszóval.

Ha. *1783/1834:* huszankét Mforintakba [Kövend TA; Komjátszegi lev.]. *1795:* Huszankét [Koronka MT; Told. 41/20]. *1821:* Huszan kett [Asz; Borb. I] | Huszankét [Csittsztiván MT; MvLev. Msz-i anyag 8]. *1822:* Huszankét [Nagyernye MT; MRLt. — Tomai László kijegyzése]. *1826:* Huszan két [Mocs K; Told. 36].

huszonkettedfél huszonegy és fél; douăzeci şi unu/una şi jumătate; einundzwanzig(und)einhalb. *1584:* holta vta(n) vgmint huzon ketteod fel forintiat talaltak Annak a huzon ketteod fel forintnak tizen Niolczat az swteo haznak epwletire deputaltak [Kv; TanJk V/3. 286a]. *1648:* Csinaltam Szabo Giorgy Battyamnak huzon kettöt fel sing fogast [Kv; ACJk 7a]. *1749:* a' leg felsö mérésbe júta .. huszanhatad fel a' leg alsoba huszonkettöd' fél öl [Hévíz NK; JHbT].

huszonkettedik al douăzeci şi doilea, a douăzeci şi doua; zweiundzwanzigste(r). *1700:* Egy rubintos nyakravalo, huszon négy kerek remekecskeje huszonkettödik a fityegője [Hr 1/20]. *XVIII. sz. eleje:* Az Huszon kettődik Articulus [Kv; PosztCArt.]. *1734:* huszan egjedik, vagj huszankettődik esztendő [Kv; TKl Andras Huszti (34) vall.]. *1806:* Huszan kettődik Tábla [Kákova TA; TGsz 16]. *1827:* Huszan kettődik Telek [Cege SzD; WassLt Conscr. 73-4]. *1843:* Huszan kettődik vallo Bliba Jánosné Oláh Anna [Moson MT; TSb 49].

Ha. *1803:* Huszankettödik [Mikószilvás AF; MK]. *1824:* Huszan egyedik. Huszan kettödik. Huszan harmadik [Szentbenedek SzD; Ks 79]. *1832:* huszan kettödikén [Kv; KLev.]. *1843:* Huszonkettődik [Sszgy; HSzjP]. *1847:* Huszonkettedik [Abrudfva AF; VKp]. *1845:* Huszan kettődik [Szövérd MT; KelM].

huszonkettő fn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare substantivală; in substantivartigem Gebrauch: douăzeci şi doi/doua; zweiundzwanzig. *1673:* Fejer varra szállitottanak Fagarasbul . Sodort huszon kettőt [Fog.; Törzs]. *1674:* Eőrőg Fejös Tehen Huszan kettő .. Fejős kecske Huszan kilencz [uo.; UtI]. *1694:* (Az ablakok) Tanjer karikaik(na)k heja huszon kettő [Borberek AF; BfR ifj. Bálpataki János kúria-leír.]. *1724:* egy fedeletlen szekrényb(en) vagyon . fa tál huszon kettő [Koronka MT; Told. 29/12]. — Vö. a *huszonkét* címszóval.

huszonkilenc I. douăzeci şi nouă; neunundzwanzig. *1600:* megh yzenthe nekem teolle hogy lassak az zenahoz Borsan[a] melliet megh fyzetet volt hwzon kilencz fto(n) [Kv; TJk VI/1. 413. — [a]K]. *XVIII. sz. eleje:* (Bevettem) Huszon kilencz véka vám törökbuza(na)k az árát [Kutyfva AF; Törzs]. *1724:* huszon kilentz öl [Türe K; EHA]. *1829:* Huszankilentz véka Tiszta Buza [Hosszúaszó KK; Born. F. Ia]. *1849:* Huszan kilentz darab sas fák [Somkerék SzD; Ks 73/55].

II. fn-i jell-ű haszn-ban; cu funcţie substantivală; in substantivartigem Gebrauch: douăzeci şi nouă; neunundzwanzig. *1575/1576:* Zaaz forint Apro penz, Talleris zaaz Arany forint hwzon kilencz [Fráta K; SLt S. 17]. *1674:* Apro dutka, huszonkilenc [Szászvárosi ref. egyh. lt Halics Mihály lelt.] | Eőrőg Fejös Tehen Huszan kettő Fejős kecske Huszankilencz [Fog.; UtI].

III. hsz-szerű haszn-ban; cu valoare adverbială; in adverbialartigem Gebrauch: *~en* együttesen huszonkilenc; laolaltă douăzeci şi nouă; zu neunundzwanzigst. *1714:* ezek vadnak mind együtt huszonkilenczen, az kik semmi postaággal nem segéllik az szegénységet [Kozmás Cs; SzO VII, 200].

Ha. *1755:* huszan kilentz [Nyárádsztlászló MT; Sár.].

huszonkilencedfél huszonnyolc és fél; douăzeci şi opt şi jumătate; achtundzwanzig(und)einhalb. *1584:* huzon kilenczedfel forinton Ada a' hazat ez Istwannak Caspar [Kv; TJk IV/1. 318]. *1683:* Adtam az Also Leányoknak Ingnek huszonkilenczed fél Gyapot vásznat ull. 28// — 1/2 [UtI]. *1736:* ezen Ns Telek ... Száz tizen öt Királyi ölnyi hosszuságu . mező felöl valo végin, huszan kilentzed fél [Várhegy MT; CU XIII/1. 87].

huszonkilencedik al douăzeci şi nouălea, a douăzeci şi noua; neunundzwanzigste(r). *1690/1745:* egj száraz árkon küljel ... hányattunk huszon kilentzedik halmat [Hidegkút NK; Ks 67. 46. 21].

huszonnégy I. douăzeci şi patru; vierundzwanzig. *1566:* paranchyoljwk azert hogy .. az deesy keobleot senky hwzonnegy pinznek alatta el ne vegye[a] [BesztLt 6 fej. — [a]Értsd: a Beszt-ről a fej. „népe tartására" Désre szállított zabnak dési köbölben való elszámolása rendjén]. *1596:* húzon negy gira birsag alath ne feniegesse se Jobbagyomath se zolgamoth hanem tarcza teőruenihez magath [UszT 11/69]. *1604:* az vigiazat akin lezen tehat mind huzon negy egez oraigh legyen az vigyazaton [Kv; TanJk I/1. 489]. *1616:* w arra nem emlekezik, ha megh haladtaji az huzon nigi eztendótt, bolgar balas [Gőc SzD; WassLt Sos Jstuan Göczon lako jb (25) vall.]. *1648:* huszo(n) negy őrőg gyemant [Mk Kapi Klára kel.]. *1770:* huszan negy penz [Aranyosrákos TA; Borb.]. *1817:* Adott ... huszan négy pénzeket [Mv; DE 3]. *1848:* A' Nagy konyha ... Huszan negy pléh vandli [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd].

Szk: ~ *esztendős. 1598:* ha pedigh kegd ezt az idót nem irhetne mikor az gyermekek huzon nigj eztendósek lennjnek . | huzon nigj eztendős koraban boczas keziben mindeneket [BálLt 51 Kowachoczy János nyil.] ✱ ~*-négy* huszonnégy-huszonnégy. *1600:* az zeghinjek zwksighire keóltette(m) haro(m) hetigh minde(n) hete(n) haro(m) Napra Huzon Nigy Nigy penz ara hűst teze(n) f. 2. d. 16 [Kv; Szám. 9/XIII. 13 Damakos Máté isp. m. kezével]. *1675:* volt edgy summában 49. őkőr .. bokrát ... az jovainak harmintzának alkudtuk volt meg harmintz, harmintz forintoko(n), az alábvalojának tizennégynek bokrát huszon negy, négy forintoko(n) [Kv; WassLt]. *1685:* Adtam Balas hazj Rognu vaszylinak Zabot 10 vikat Must fejeben vikajat huszon nigi nigi pinzen [M.köblös SzD; RLt 1] ✱ ~ *órás. 1864:* huszon négy órás út [GyHn 29] ✱ ~ *pénzes* huszonnégy dénáros. *1672:* az d(o)m(inu)s Atol égy saczko pénzt, melyben őt penzes garasok apro penzekkel, ket polturas, és huszon négy pénzes dutkakkal elegy pénz volt, el lopva(n), az Inctának kezében administrálta [Kv; TJk XI/1. 184] ✱ ~ *smaragdos. 1719:* Egy husz remekből allò huszan négj smaragdos nyak szorito [WassLt Wass Dániel sk. inv.].

II. fn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare substantivală; in substantivartigem Gebrauch: douăzeci şi patru; vierundzwanzig. *1663:* ketten leuen akkor birak az Uduarba(n) az eggiken talam husz forintot veőtte(m), az a' ki most panaszlot huszon negjben alkutt volt megh [Petek U; Ks 101].

III. hsz-szerű haszn-ban; cu valoare adverbială; in adverbialem Gebrauch: ~*en* együttesen huszonnégy; laolaltă douăzeci şi patru; zu vierundzwanzigst. *1609:* Vrunk Iffiajnak Borsteorek Etekfogoknak Huzon negien atta(m) Egi napra Czipot F. 48 [Kv; Szám. 126/IV. 240]. *1675:* voltanak aratok, huszon negjen, eottek megh vam kenyeret No 5 1/2 [Kv; i.h. 35/I. 20]. *1810:* Cserép hordo Rab napszámosok voltak Huszan négyen [Szu; UszLt XII. 88].

Ha. *1595:* Huson nig [Kv; Szám. 6/XV. 59]. *1739:* huszan négj [Ne; Incz. IX. 10a]. *1768:* huszan négy [Backamadaras MT; Ks 74/55 Conscr. 72]. *1782:* Huszan négy [Pusztasztmiklós K; SLt XXXVIII]. *1797:* Huszan négy [M.igen AF; DobLev. IV/777. 13]. *1798:* huszan négy [Marosbogát TA; MkGazd.]. *1799:* Huszan Négy [Kv; CsS]. *1806:* huszon nigy [Zilah; ZFaz. *putina* al.]. *1816:* Huszan négy [Szamosfva K; Born. III. 33]. *1822:* Huszan négy [Kv; ACSzám. 54]. *1844:* Huszannégy [K; KLev.].

huszonnegyedfél huszonhárom és fél; douăzeci şi trei şi jumătate; dreiundzwanzig(und)einhalb. *1600:* adott vala ... Esmet egy loúat huzo(n) negedfel forintert [Atyha U; UszT 73a]. *1828:* huszonnegyedfél jugernyi termékeny föld [Tihó Sz; BetLt 1. Cserei Miklos Vajna Istvánhoz].

huszonnegyedik al douăzeci şi patrulea, a douăzeci şi patra; vierundzwanzigste(r). *XVIII. sz. eleje:* Az huszon Negyedik Articulus [Kv; PosztCArt.]. *1796:* A Huszannegyedik Antiqua Populosa Sessio [Szentegyed SzD; WassLt]. *1806:* Huszan negyedik Tábla [Kákova TA; TGsz 16].

Ha. *1824:* Huszan harmadik. Huszan negyedik. Huszan Ötödik [Szentbenedek SzD; Ks 79]. *1840:* Huszunharmadik. Huszanhatodik. Huszonnegyedik. Huszaneggyedik [Udvarfva MT; KelM].

huszonnyolc I. douăzeci şi opt; achtundzwanzig. *1547:* Az huzon nyolchy forynthoth Laiosnak[a] le thewnnenk [Sv; MNy XXXVI, 53. — [a]Előbb: Mohay Layos]. *1584:* huzon Niolcz hetig fekwem bele [Kv; TJk IV/1. 244]. *1676:* vöttem huszon nyolcz sing Remeket f. 55 [UtI]. *1711:* edgik hordóban lehetett mint egy harmincz vagy huzannyolcz ueder bor [Búzásbesenyő KK; BfR IV. 30/26]. *1748:* van huszannyólcz M: Forintom [Vh; WassLt]. *1824:* huszon nyoltz sing [Dés; Újf. Újfalvi Samu hagy.].

Szk: ~ *esztendős. 1820:* huszan nyoltz esztendős [DLt nyomt. kl.] ✱ ~ *vékás. 1730:* Egy Huszon nyocz vekas Szuszek [Usz; Pf].

II. fn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare substantivală; in substantivischem Gebrauch: douăzeci şi opt; achtundzwanzig. *1731:* tanáltam ... őreg Kancza Lovat huszon nyolczát [Náznánfva MT; Berz. 13. III/15].

Ha. *1666:* huszan nyolcz [Mv; MvRLt]. *1748:* huszan njolcz [A.jára TA; Borb.]. *1758:* Huszan Nyolcz [Feketelak SzD; LLt 64/1767]. *1783:* huszan nyoltz [Kéménd H; JHb XXXI/28]. *1839:* huszan nyoltz [Km; KmULev. 2]. *1848:* Huszannyolcz [K; KLev.].

huszonnyolcadfél huszonhét és fél; douăzeci şi şapte şi jumătate; siebenundzwanzig(und)einhalb. *1610:* Fwlep Janosnak adank ketteót bennek húzon niolchadfel forintert [Atyha U; UszT 73a]. *1622:* (A) summanak felet vgjmint huzon Niolczad fel forintot felis veottek volt [Kv; RDL I. 14]. *1665:* Gyulai Samuel Ur(am) adot be az B. Cehnek Zálagul egy pár palástra valo aranyas gyöngyös kapczot, mely nio(m) huszonnyoltzad fel nehezeket [Kv; ÖCJk]. *1747:* (A) három őrökség huszonnyoltzad fel hold föld [Aranyosrákos TA; Borb. II].

huszonnyolcszáz kétezer-nyolcszáz; două mii opt sute; zweitausendachthundert. *1629:* Ezt az Hazat becziwlleottek volt Huszon niolcz szaz forintra [Kv; RDL

I. 132. — Ugyane forrásban: Ezt az szegelet Házat becziwlleottuk Harom Ezer ket szaz forintra].

huszonöt I. douăzeci şi cinci; fünfundzwanzig. *1569:* a my olta hogj Madarassrol[a] kj mentemis vagion hwzon eót Eztendeyenel teob [Mezőbánd MT; VLt 7/692. — [a]Mezőmadaras MT]. *1598:* Ennekem vetet wala Vgrai Jstwanne egi kannat zalogba húzon eot penzbe [Kv; TJk V/1. 153]. *1632:* ingyen sem ismerte az te Rokonod az en Vramatt meghis megh hitte Negi forinto(n) s huszoneőt penzen [Mv; MvLt 290. 75a]. *1669:* huszan öt graeci Tallérokat ada Sarádi Sigmond vramnak [Nagyteremi KK; DobLev. II/386. 8b]. *1719:* Egy huszan òtt remekböl allo nyak szorito [WassLt Wass Dániel sk. inv.]. *1776:* huszan öt magyar forint [Aranyosrákos TA; Borb.].

Szk: ~ *forintos* huszonöt forintot érő. *1610:* huzon eőt forintos leuelet uittěk el [UszT 4. 9e]. *1659:* száz hatua(n) forintal valtok megh mi magunkat eő kglmetól és huszon őtt forintos Gyermek loval [Gyula K; SLt AQ. 17 Anna Erős rel. vidua Mich. Parlaghi (30) vall.] ✱ ~*-huszonöt*. *1779:* ha pedig el találna kóboralni[a] . . az irt kezeseken külön külön huszan ött huszanött forintokat ... desumálhasson [Gőc SzD; WassLt. — [a]Vitzai Mihály] ✱ ~*-öt* huszonöt-huszonöt. *1567:* paranchiolunk nektek hog' . az eg'haz hely Lo feyek . az huzon eot eot penzt Zaz Sebesnek epetesere . . Kornis myhalnak ... kezebe zolgaltassatok [Törzs fej.]. *1589/XVII. sz. eleje:* Minden Heti Beres Legeny esztendöben eczer eczer kwlön kwlön huszon eöt eőt penszt tartozzanak az Ceh Ladaiaba vetni [Kv; KőmCArt. 11]. *1716:* huszan őtt őtt kőböl féreje szánto föld [Drassó AF; LLt 13/14]. *1783:* vállalának kezességet Oltyán Andreért ha ... elé nem állitanak, tehát eö Nga . . ā huszon öt öt M.forintokat külön külön mindeniken desummalhassa [Pujva SzD; WLt Vezmás Márton assz. kezével] ✱ ~ *pénzes* huszonöt dénáros. *1604:* Az eotwen es huzon eot penzes ado feleol tettczet hogy . . io lelky esmerettel limitaliak kyre eotwen penzt, es kire huzon eot penzt kellessek irnya[a] [Kv; TanJk I/1. 471. — [a]Ti. a két adószedőnek] ✱ ~ *talléros* huszonöt tallérban megállapított. *1662:* Fogarasban lako Boer Sigmond àda szamot à huszòn eöt Talleros Adorol, mellyet Fogaras földen à kòzepsò Járásbol Luczai Andras Deakkal edgjüt Percipialt [Medgyes; Szád.] | ā huszon eot talleros adobol . Percipialt fl. 97 [uo.; Törzs] ✱ ~ *vedres* huszonöt veder űrtartalmú. *1781:* Egy Méhser Fözö ... huszonöt vedres Réz füles üst [Mv; DLev. 4. XXXVI]. *1805:* Egy Huszan őt Vedres (hordó) [Szamosfva K; BLt 9].

II. fn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare substantivală; in substantivischem Gebrauch: **1.** douăzeci şi cinci; fünfundzwanzig. *1632:* (Dézmáláskor) ha kinek diznaia huzoneőtre nem telik, mas ember diznaiual uetik eőzue [Grid F; UC 14/38. 5]. *1681:* adattak konyhabeli eszközök Platajozot (!) huszonötöt [UtI]. *1774:* Alma Etzetett is Csináltanak huszan öttöt [Mocs K; KS Conscr. 56].

2. ~*e* vmi közül huszonöt; douăzeci şi cinci din ceva; fünfundzwanzig von etw. *1676:* vöttem ötven sing granát posztót huszon öt singe Zöld, huszonöte Megy szin [UtI].

3. huszonöt botütés; douăzeci şi cinci lovituri cu bastonul; fünfundzwanzig Stockschläge. *1799:* Huszon ötet vágatott rajta [Marossztkirály MT; Berz. 9. 74].

III. hsz-szerű haszn-ban; cu valoare adverbială; in adverbialartigem Gebrauch: ~*ször* huszonöt ízben/úttal; de douăzeci şi cinci ori; fünfundzwanzigmal. *1573:* Vernyka taligas Ianosne, Azt vallia hogy ... hallotta talam huzon Eottzer az keomiesne Annyatwl hogi az hazat ... az leanyanak Reszebeol veottek volna [Kv; TJk III/3. 196].

Ha. *1739:* Huszan öt [Hosszútelke AF; JHb XXVII/20]. *1769:* huszanöt Magyar Forintak [Szentháromság MT; EMLt]. *1781:* huszanőt [Asz; Borb. I]. *1791:* Huszan őt [Ádámos KK; JHb XIX/31]. *1798:* huszan őt [Backamadaras MT; CsS]. *1805:* huszanőt [Kv; KCJk 86a]. *1831:* Huszan öt [Keszler KK; MúzRadák]. *1848:* huszanőt [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd].

huszonötezer douăzeci şi cinci de mii; fünfundzwanzigtausend. *1738:* kellett volna még Superaddalni az Országnak huszonöt ezer Rhs forintot [Darlac KK; ApLt 2]. *1815:* mind a' Ház, mind a' Major meg betsültetett ... Huszan őt ezer és egy néhány RForintokra [Kv; JHb 12c Jósika János családi ir. — Tomai László kijegyzése].

huszonötödik al douăzeci şi cincilea, a douăzeci şi cincea; fünfundzwanzigste(r). *XVIII. sz. eleje:* Az huszon ottedik Articulus [Kv; PosztCArt.]. *1806:* Huszan edgyedik Tábla, Huszan ötödik Tábla [Kákova TA; TGsz 16].

Ha. *1824:* Huszan Öttödik. Huszan hatadik [Szentbenedek SzD; Ks 79]. *1843:* Huszan-őtődik. Huszan hatadik [Bágyon TA; KLev.].

húszöles húsz öl/ölnyi hosszú; lung de douăzeci de stînjeni; von zwanzig Klaftern (Länge). *1793:* A' Vásár Mezőn rakatott husz ölős hoszszuságu 3 ölős szélességu kazalt [Kv; JF 36. LevK 382]. *1794:* Husz öles nagy hálo viseltes egy [Gyalakuta MT; TSb 17].

húszpénzes 1. húszdénáros/húsz dénárban rögzített; de douăzeci de denari (fixat în douăzeci de denari); mit zwanzig Denaren (bestimmt, festgelegt). *1594:* Az hús penzes adoban kit orsagul eokmek Reank wetetek zettenek Az Ado zedo vraim in Summa f 312 d 80 Az Felekieken zettenek vgyan effele hús penses Adoban f 17 [Kv; Szám. 6/V. 7].

2. húsz dénár árú; care costă douăzeci de denari; Ware von zwanzig Denaren. *1785:* 20. pénzes Borbol 25 Veder a' kortsomáros adott bé petakos Borból ... 50. ejtelt ... Az öt póltrásbol 39. ejtelt [Kóród KK; Ks 21. XV. 19].

húszvedres 1. húsz veder űrtartalmú; cu o capacitate de douăzeci de vedre; mit Rauminhalt von zwanzig Eimern. *1746:* A belső pinczében Egy húsz vedres ó bor [Vargyas U; DanielAd. 259]. *1761:* Harmintz vedres oh boros hordo Nro 4 Husz vedres boros átalag Nro 2 [Szászvessződ NK; JHb XXIII/31. 24]. *1770:* az Husz vedres általagokot pedig egy egy óla zloton vette Udvarbiro Uram ö kegyelme [Balázsfva; UtI].

2. húsz vedernyi; de douăzeci de vedre; von zwanzig Eimern (Menge). *1732:* az husz vidres sardi Űrmős bor [ApLt 1 Apor Péter feleségéhez Ohábából (AF)].

húszvedres-kora húszvedres-forma/szerű; cam de douăzeci de vedre; in Form/Größe von zwanzig Eimern. *1850:* Egy Husz vedres kora Csere hordo Egy más 6 kupás kora kis hordo [Tarcsafva U; Pf].

húszvékás de douăzeci de baniţe; von zwanzig Scheffeln. *1730:* Egy Husz vekas Szuszek rosz [Usz; Pf].

hússzor húsz ízben/úttal; de douăzeci de ori; zwanzigmal. *1656:* Varallyan[a] lako Laszlo Kata proponallya hogy az Ura Veres Janos a miolta felesegül elvette huszszoris hagyta el [SzJk 79. — [a]Bálványosváralja SzD].

huta 1. üveghuta; fabrică de sticlărie; Glashütte/werk. *1679:* masut minden fele romlott üveget . hordora gyujtenek, mellyet az hutan ujobban őszve olvasztatván jo üvegeket czinálnak belolle [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 36]. *1756:* Irsai Vram igen őrűlt a Hutának hogy meg indult egy Kristály kotyogossal megis ajándékoztam [Kendilóna SzD; TKl Perlaki András Teleki Ádámhoz]. *1793:* Az Ablakakat még az Hutáb(a) el nem küldhettük [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. *1817:* az itteni Hutánál lévö Moskán Mitru nevezetü Totnak a' Felesége, — egy Fiatskáját akarja Somlyon meg kereszteltetni [M.patak Sz; BfN Máté István lev.].

2. hamuzsírhuta; manufactură/cuptor de potasă; Hüttenwerk für Pottasche. *1815:* (A környező falvak lakói) tsak eddig is már tapasztalhattván azt, mennyi hasznok legyen nekiek ezen Huta fel állításával, hol minden időben jól fizetett munkát kapnak [Jakó, Hamuzsír 68]. *1847:* A Huta[a] már ki lévén adva árendába, a Hutások kérése nem teljesíttethetik [i.h. 93 A Bánffy családi gyűlés hat. — [a]M.patakon (Sz)]. — L. még i.h. 66, 74, 93.

hutai üveghutabeli; de la manufactură de sticlărie; von/aus der Glashütte. *1793:* Levelet küldettem volt az Ujj Hutai Tisztnek az Táblák ès azoknak árrok iránt [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.].

hutamester hutásmester; maistru la manufactură de sticlărie; Glashüttenmeister. *1752:* Hallottam fül hegjgjel hogy talám az Huta mester irt volna ellene s ugj fogattatott meg [Bikáca Sz; BfR Astimucz Illje (34) jb vall.] | a Huta mester Sztants Flora [F.várca Sz; BfR]. *1756:* Huta Mester Antoni köntősihez valo posztora fl Rh. 8 xr 24 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 66a]

hutás 1. üveghutamunkás; muncitor la manufactură de sticlărie; Glashüttenarbeiter. *1758:* Pakó Vram által recommendált három Cseh országi Hutások(na)k investigatiojokra ki küldött expressusomnak adtam x. 30 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 178b].

2. hamuzsírhuta-munkás; lucrător la manufactură de potasă; Arbeiter im Pottaschen-Hüttenwerk. *1847:* A Huta már ki lévén adva árendába, a Hutások kérése nem teljesíttethetik [Jakó; Hamuzsír 93]. — Vö. *huta 2*-vel.

hutásmester hutamester; maistru la manufactură de sticlărie; Glashüttenmeister. *1756:* Hutás mester Antoninak attam xr 17 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 56a].

hutmán, hutmány őr; pîndar, paznic; Hutman. *1756 k.:* A Permester á Tók melle Bányász szolgát, és a' tilalmasnak őrzésire olly Hutmányokat és Gornikokat tégyen kik a' Bányaszok(na)k is tessenek [Born. XXXVIII/8 az abrudbányai bányászok törv.]. 1816: Oláh János Tordán a' királyi Só aknák mellett szolgálo Huthman [Torda; KvAkKt Mss 363].

hutmányi ? (só)őri; de pîndar/paznic; vom Hutman. *1816:* a Tordai Királyi Só aknák mellett Hutmani hivatalt visel [Torda; KvAkKt Mss 363].

hutyolló vessző; nuia, vargă; Rute. *1775:* hallottaé, hogy beszéllette volna a Papoknak mikor feleltetett, ugy másszoris, hogy elsőbben meg verte egy nyers hutyolloval az Aszszonyt? [Peselnek Hsz; HSzjP vk] | Azt sem láttuk sem hallottuk soha hogy az Ur Márkos Klára Aszszonyt hutyolloval verte volna [uo.; i.h. Helena Zonda (18) vall.].

A jel-re l. SzD[2]: *hutyollo* 'vékony vessző'. *hutyoró* 'sugár vessző' | Tsz: *hutyoró* 'vessző' (székely szó) | Vadr.: *hutyoró* 'vessző' | CzF: *hutyoló* 'vékony sudár vessző, suhogó vékony faág, husáng'. — L. még TESz *hutyorodik* al.

hutyorog ' *1774:* Az én szakátsom melléis attak vólt egy Jantsi nevű fitzkót . . ., ez elsőbben innét ell szőkőt . . . másodszor viszszá hozván lakot egy darabig nálam, tőllem viszszá ment az kastélyben (!), hutyorgot ottanis egy darabig, hová lett? nem tudom [Szentdemeter U; LLt Vall. 49].

Az értelmezésben a MTsz-beli 'hajladoz (a gyenge vessző); roskadoz (az ember v. állat)' jel-sel nincs mit kezdeni, sőt CzF-nek a Vadr-ra való hivatkozása sem igazít útba. Magából az idézetből valamelyes valószínűséggel a 'lézeng, ténfereg' v. 'lábatlankodik' jel-re következtethetünk.

hutty jel. nélküli isz, réja; interjecţie fără conţinut semantic; Interjektion ohne Bedeutung. *XIX. sz. m. f.:* Nábitty hutty Ne tégy ugy hipp! [Asz; EMKt Egyes versek gyűjt. Aranyosszéki táncszók].

huvallott, huvarlott bárdolt; cioplit cu barda; gebeilt, behauen. *1732:* ezen háznak njolcz hovallott fenjő gerendáj, padlása hovallott és gyalult, padimentuma gyalult fenjő deszkákbol áll [Kv; Ks 40 Varia XXVIII] | az ujj Malom . . . Huvárlot kö pad szemőldőkit az egesz kö paddal egyben sasokban kötött erős gerendak tartyak, mellyen a ket Malom ko bátron forog [Nagyida K; Told. 11/70] | (A kúriához) mennek be . . három négy szegre faragot, huvarlot, földb(e) fel asot kőtőt nagy kapun [Tancs K; i.h.] | vagyon . 'a Nms Curia . . Melyben, az uttzárol, vastag Cserefábol négy szegre faragott huvárlott, három földben jo magassan fel emelt nem régen Galamb-házason deszkázott, Sendelyezett kapu nélkűl valo kötött láb fákon mennek bé [Szászsztjakab SzD; TSb 51] | ezen palotának padlása és pavimentuma gjalult s hovallott fenjő deszkábol valók, gerendáj, négj szegre ki faragott s hovallott cserefák [Kóród KK; Ks 12. I].

Ha. *1732:* huvallott [uo.; i.h.] | huvarlot [Nagyida K; Told. 11/70].

húz 1. a trage; ziehen. *1599:* Legelöszer az Deak ket kezel az kozak sebes feyenek essek és ügy kezde trasolny húznj raznj az haiat feyet [Kv; TJk VI/1. 387 Kirsner Balint az Iffiu vall.]. *1639:* az földreis eset vala Garczo Gergely ot is csapdosak egy mast, en Istua(n) Deakot huztam egj fele, mas feleöl megh albert kovacz vonta Garczo gergelt, igj nehezen vonuk el eöket egj mastul [Mv; MvLt 291. 172a]. *XVIII. sz. eleje:* Az lovat hoszszu kötéllel urokkal kel ki fogni ă Menesbűl egy ember sugár veszszővel allyon utanna inditsa meg ă kötölet ne huzzák hanem fussanak utána [JHb 17/10 lótartási ut.]. *1732:* vagjon edgj kis rongjosocska hinto, gjermek(ne)k való ..., mellyet annak idejében kecskék huztak [Kóród KK; Ks 12. I]. *1750:* Josika Maria Aszszony a Marus partyán egy Lovu Léptikan alvan ... tartván az gyeplőt huzni talalta a Lo száját, nem latván hata meget lévő Marus Partyát hatal szinte bele essik vala Leptikástol a Marusb(a) [Déva; BK ad nro. 144 Mich. Somlyai (50) ns vall.]. *1752:* Ne huzzatok mert el menjek én szép szeréntis [Abosfva KK; Ks 8. XXIX/32]. *1796:* Táre Lupot tsak nem húzva vonta, és taszigálta-ki az Házbol [K; Eszt-Mk vk].

Szk: *cinkust* ~ sorsot húz. *1747:* A Czigányokrol cincust huzván nyil cedola szerint juta[a] [Hatolyka Hsz; HSzjP. — [a]Köv. a nevek fels.] ✱ *fejébe* ~ *vmit. 1823—1830:* Hordozott egy hosszú, hegyes, fekete bárányből kucsmát, de azt soha fejébe nem húzta, hanem csak a fején keresztül tette [FogE 116-7] ✱ *haját* ~*za vkinek. 1582:* Cathalin Zabo Martonne ... vallia Igiarto Georg ot vere chapdosa konthiat le vona hayat huza Rengeo Annanak [Kv; TJk IV/1. 53]. *1599:* Szigyarto Dániel .. vallya .. vissza futamodek és haiaba(n) essek az folde(n) az Kozaknak és kemenye(n) bal kezeuel az haiat foga ranczjkala húza [Kv; TJk VI/1. 378-8]. *1632:* hallam hogy egiőt beszellenek az Aszonial az szekeren, es hallam hogy az szeker is valtigh szörge alattok, de en nem tudo(m) mit czinaltak[a], itilem egi mas hajat huztak [Mv; MvLt 290. 98a. — [a]Az asszony és Alvinczi György deák]. *1778:* látám ... hogy ... Csanán Urszaly, és Ugrán Lapadát a' földön heverve huzzák s tépik egy más haját [Egerbegy TA; JF. Kopisan Togyer (24) zs vall.] ✱ *keresztet* ~. *1742:* addig járt körüllettem s kért ... hogy tsak tselekedgyem valamit, nem volt hová tekerednem égy keresztet huzék a' ratiojába pennával mivel én egyéb irástudo nem vagyok [Kv; AggmLt C. 12]. *1791:* Neveinket vagy tulajdon kezeinkel le irtuk; vagy a kik irást nem tudunk Szomszedaink és ismeretes Tarsaink altal le irattuk, neveink utan magunk keresztett huzván vagy tulajdon ujjainkat rea nyomván [Torockó; TLev. 5/7]. *1855:* Dimény Anna irástudatlan levén, neve elébe saját kezével keresztet huzott [Kv; Végr.] ✱ *nyilat* ~ nyílvonással sorsot húz. *1761:* hallám ö Ngok kőzzüll edjiket nevetve mondani: Aztis el igazittyuk egjmás kőzőtt. melyre Daniel Vrffi monda Huzzunk nyilat, Imreh Ur p(eni)g azt mondá rá Lássa Ecsém Vram. és legottan Nyilatis vonának [Branyicska H; JHb XXXV/46. 7]. *1780:* ezen Táblákra a' Tks Tit. Possessorok és Incolák Nyilat húzván az Elsö Nagy Ajbeli Tábla ... tétettetett ... Titt. Farkas Sámuel, Jósef és István Vraiméknak [Harasztkerék MT; Told. 86 Conscr. 13]. *1791:* (A birtokot) három egjenlö részekre ki tsinálván Nyilazván, egjenlö akaratbol azokra Nyilakotis huztanak [Ádámos KK; JHb XIX/31]. *1839/1840:* kedves gyermekeim .. a' Caput bonorumokra nézve huzzanak nyílat [Kv; Ks 100 gr. Kornis Gáspár végr.]. — L. még FogE 109 ✱ *sorsot* ~. *1850:* Gyalai Josef és Szilágyi Josef mint égy fiuk sorsot nem huznak[a] [Dés; DLt 2137. — [a]Sorozáskor]. *1873:* minden egész bérfizető örökségnek 2 szálfa osztassék ki, az 1 vékásoknak 1 szálfa, oly módon, hogy . az illetékesek házszám szerint rendre sorsot huzzanak [M.bikal K; RAk 304] ✱ *szemére* ~*za sapkáját. 1846:* egyszer lattam hogy Virág Lászlo Darvasnak sapkajat egy kitsit a' szemire huzza [Dés; DLt 530/1847. 11] ✱ *terhet* ~ *átv* terhet visel. *1785:* a' Torotzkai Sellérek panaszolták, hogy erdőt nem kaphatnak, holott mindenféle szolgálatakat és terheket viselnek, panaszszakra Resolutiotis nyertek, hogyha mindenféle terheket huznak, a' haszonbais à proportione Szolga Biro Uram a' Birákkal az erdöre nézve részeltesse [Torockó; TLev. 10/5] ✱ *ujjat* ~ *vkivel* összeakaszkodik/viszálykodik/villong vkivel. *1759:* Hajkul Farkas Vram, evel ditsekedett, hogy Teleki Ur, neki talán bajt akar szerzeni, de meg lássa Nemes Legény Hajkul Farkassal ujjot ne huzzon, mert azután láttya meg, hogy Nemes Legénnyel huzott ujjat [Marosludas TA; TKJ]. *1781:* (A Gaz rezért) örökke az én éltemre az irt Méltó(sá)gos Familia virgott, s ujjat huzott a Molduvaiakkal [Gyszm; DE 3].

2. von; a trage; ziehen. *1568:* oztan o magahoz húza az bototh [Kv; TJk III/1. 212]. *1719:* egy pakulár pestisbe holt volna meg ... másképpen el nem temettethettűk hane(m) egy hoszszu kötelet urkoltak a lábára, s ugy hutták a verembe [Abosfva KK; Ks 94 Miss.]. *1723:* Timofi . Marika névü Aszszony émbérél Tréfálódott, az ölibén szoritotta az ágyszélyire' magához huzta [Szásznyires SzD; Ks 27. XVI]. *1823:* Györfi Josef a' Sirba bé ereszkedvén kapájával a meg senyvedett koporsot a benne lévő csontokkal együtt kosárba huzván a Sir szellére Sir áso Társainak ki adta [Dés; DLt]. — L. még FogE 106, 111; RSzF 217.

Szk: *árkot* ~ árkot von. *1843:* a csinált árok és gát ... ezután nagy kárt — tépést — és szaggatást fog okozni — ahol àrkot nem huztak, ott lehet ezutánis kaszálni [A.jára TA; BLt 12 Jos. Veres (49) figulus, col. vall.] | az árkot ekével huzták [uo.; i.h. Irimias Petru (75) col. vall.] ✱ *barázdát* ~ barázdát von. *1737:* (A) Barázdát majd a közepin huzták és vonták [Szentmargita SzD; Ks 14. XXXVIII. 15]. *1760:* A Nyárád vizenek ki vetesekor árja anyira grassált, hogy ... el akarta a kertit szakasztani, ugy osztán a viznek takarodásának kedvéért a Falu közönseges akaratbol huzta oda a nevezett borozdat [Káposztássztmiklós MT; Told. 45]. *1843:* légyünk jelen a' ki borozdoláson, hogy lehessünk bizonyságok ezután hogy most is ott fogják huzni a' Borázdát[a], a' hol a' régi Borázda volt | béres Susa Todor felelte, hogy most nem oda, hanem barázda huzni, árkot és gátot ásni, s Csinálni megyűnk a viznek [Bodola Hsz; BLt 12. — [a]Határbarázdát] ✱ *íját-nyílát* ~*za. 1619:* az török annál dühösebben huzta az íjét-nyilát, hogy meglője Mikó uramat [BTN[2] 284] ✱ *kedvetlenséget* ~ *maga után* kedvetlenséggel jár. *1804:* Hogy pedig ezen el nem igazult dolog valamely kedvetlenséget ne huzzan maga után ... Méltoztassék Nsgad Maga Törvényes Plenipotentiariussát égy Szeriben minden haladékott félre tévén utnak inditani [Szinyérváralja Szt; Ks 94 Vegyes lev.] ✱ *puskát* ~ *vkihez* puskát fog vkire. *1776:* az ö Nga ... Praefec-

tussahoz, Tisztartojahoz, és Udvarí Legenyeihez huzván a' Puskakot és arányozván kik akarták meg lőni? [Marossztgyörgy MT; MkG 36. 5/4] ✱ *számadás alá* ~ számadásra fog. *1700:* a vám buzában az őrőg molnár kárt vallat; hogy osztan számadásra huzta az őrőg molnárt ... Csomokosi Balint ura(m) egyszersmind adossa is tette [H; Szer. Joannes Pap de Maczesd (40) ns vall.]. *1799:* kéntélen lészek azokat kiknek kötelességekben járt ez iránt vigyázattal lenni, nevezetesen a Tizedeseket, és Utztza Kapitányokat terhes számadás alá huzni[a] [Kv; EM XLVIII, 488. — [a]A meztelenül fürdőzők miatt] ✱ *újítást* ~ *maga után* megkívánja a javítást. *1796:* a Hinto szintöl fogva a Bor Ház az Ujjitásig igen dölöleg ál az ennek utánnais szüntelen maga után fogja huzni az ujjitást [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.].

Sz. *1846:* ebnek huzzák padra fejit, eb vonnya pad alá [Zentelke K; JHb br. Jósika Jánosné Csáky Rozális Jósika Samuhoz]. *1867:* itt bételik édes Sogor ur! az a köz mondatt Ebnek huzzák padra fejit, s' eb huzza pad alá [Bözödújfalu U; Pf Kovács Sándor lev.].

3. vonz; a atrage; anziehen. *1779:* Meghala a szegény gr. Wass Ádám úr Engemet respectalt, minthogy talán a vér is húzott magához, mert az ő apja anyjának édesatyja egytestvér volt az én szüleanyámmal [RettE 397].

4. vontat; a trage; schleppen. *1754:* sokszor a' Sos hajokkal fel felé menvén, az emlitett Marton kivül lévö uton husztuk a' Sós hajokat [Vulcsesd H; GyK]. *1783:* Csere és másféle fiatalakot szabadasan hordatták mint a' Lábom olljanakat is husztanak haza [Bós MT; CsS]. *1839:* 3 Napos[a] 8 Boronát huztak az Zepogyába [Hodák MT; Born. G. XXIVb. — [a]Úrdolgát tevő jb]. *1840:* Tökét huztak az fűrészekre [Libánfva MT; i.h.]. *1841:* Kintses Marhássai Boronát huztak a Havasbol [Görgény MT; i.h.].

5. *vkihez/vkire vmit* ~ vkire vmit ráemel; a ridica ceva asupra cuiva; etw. auf jn anlegen. *1568:* latta hogy mikor az bornemizane zolgai az feyerbelihez huztak uuolna az fakath az masik .. az bonemizane zolgait Jgen vtoth (!) [Kv; TJk III/1. 143]. *1572:* megh leaniomis az kwrwa hozzam hwzta vala az kezet hogi megh wsseon ertek [Kv; TJk III/3. 9]. *1644:* en hozzamis hozzam huzta vala az feiszet, de megh ragadam kezeben nem vaghata megh [Mv; MvLt 291. 420a]. *1711:* en hozzam ketszeris pallost huza Gegő Peter, hogj ha hirt adok az Commendansnak [Szépvíz Cs; Born. XXXIX/50 Marton István (27) pp vall.]. *1749:* Damokos uramot láttuk hogy kardot huzot volt eo Nga Bèressire ..., de hogj ütötte, vagj kard lapozta volna ... mü nem látuk [Balavásár KK; Ks 15. LXXVIII. 17]. *1783:* rája is kést huzat volt fia s beléje akarta ütni [Udvarfva MT; Told. 44/54].

6. a îmbrăca/pune; anziehen. *1736:* (A főrangú asszonyoknak) télben szőrből botosok volt, az kit az csizmára vagy sarúra húztak, hogy az lábok meg ne fázzon [MetTr 342]. *1807:* uj magyar nadrágot huztam szijjuval [Dés; KMN 262]. *1831:* Egyed Lászlónak fogadásbol Nadrágot adtak, ugy hogy Botskorral viselye — Csizmát nem volt szabad huzni [Szenterzsébet U; Borb. II Agilis Idösb Tőrök János (61) vall.].

7. felhúz; a trage/pune (un cerc); (Reifen) aufziehen. *1850:* négy abadag ráfot huztam 4 frt. [HSzj *ráf* al.].

8. (bort) lehúz/fejt; a pritoci (vinul); abziehen (Wein). *1844:* (Az a hordó) a' mely 104 ved(er) 5 kupa a' fenekit ki törte a' forrás miatt 30 ved(er) 2 kupa el folyt, a' többi hordokot ebböl meg töltögettük töltelekre ment 4 ved(er) 2 kupa, a többit más hordoba huztuk [Széplak KK; SLt évr. Sipos Miklós P. Horváth Ferenchez].

9. el/levezet; a deriva/abate; ableiten/führen. *1757:* A Virágosi Bányászi Czimboraság maga Bányajabéli Vizét, meljet csövel huznak ... magok erejeken tulajdon Jstalyokon a Cziculjási Bánya kára nélkül hordozza [Torockó; Bosla].

10. (vonós hangszeren) játszik; a cînta (la un instrument cu coarde); (auf Streichinstrument) spielen. *1760:* A táncolásban tudom az én értemre, hogy mikor hozzáfogtak elsőbben sétáló vagyis lassú táncokat húztak, annak utána szaporább magyar táncot | Cseh Mihály ... lőtt egyet .. Azzal megszünt a hegedüszó. Melyet látván nógatták, hogy ne hagyja félbe hivatalát, hanem húzza. Melyre a cigány felelt: „Nem huzom uram én, mert halok." Azzal ... megholt [RettE 100, 108-9]. *1829:* azt mondá Dési Ur(am) no brávo itt van a bor igyunk vigadjunk s meg pattintván a musikusnak az orrát huzzad s az huzta s tántzoltak [Mezőkölpény MT; TSb 48].

11. húz-von; a trage încoace şi încolo; herumziehen/zerren. *1699:* a' quartalatlan főlden ket teslás őkőr leszakasztva, kalangyaim kőzött járván kalangyaimat teptek huztak [Dés; Jk]. *1717:* annak utána egymás hajába kapának, huszták egymást [M.köblös SzD; RLt Pataki Sámuel (40) ns vall.]. *1765:* azt látám, hogy öszve akadtak, és edgyik a másikát huzzák [Szépkenyerűsztmárton SzD; Eszt-Mk Vall. 58]. *1807:* Tartsafalvi Pálffi György Uramot ki támadta meg ... ki tépte meg a' haját s rongálta s a' földön hajánál fogva huzta, hamisgatta [Tarcsafva U; Pf].

12. huzakodik, viszálykodik; a se certa/sfădi; zanken, hadern. *1781:* az Molduvaiakkal huzatt, horgalt az irt Familia[a] ezen vicinált hellysegért [Gyszm; DE 3. — [a]A gr. Lázár].

13. vkin vmit vesz/von; a lua ceva de la cineva; ab/ent/wegnehmen. *1712 k.:* Tudade ... hogy az egyik Compániának[a] az ádojat ki szedte fel és ki tagadta el es az adon fellyűl mit huztak rajta azon az Compánián es kicsoda huzott [T; Törzs vk. — [a]Szabad bányászcigányok kompániájának]. *1746:* Interestis vett és útollyára is à tiz forintokért tizennégyet akart húzni az A. [Torda; TJkT III. 22]. *1754:* Tudam hogy valami idegen Marhak(na)k az határon valo legeltetesekért huzat tizennyoltz sustákat [Veresegyháza AF; Told. 28]. *1759:* Hallottuk hogy egy Nyisztor nevű Jobbágyán a' Grofnak azért hogy Bátsnak tette egy Arannyat huzott[a] [Marosludas TA; TKl. — [a]Ti. a tt]. *1763:* bizonyas ide valo embereknek vono jármas őkreit a' széna buglyák között találván . mindeniken seorsim egy egy sustákat huzott és vont [Gálfva KK; Mk V. VII/1. 24 Kotsis György (44) jb vall.]. *1774:* (A malomkő) az Sárban maradot ... Tisztarto Uram ... aszt mondotta had maradgyan Tavaszig míg meg jobul az ut de addig az ideig el lopták ..., mellyértis 8 forintot huzot rajtam Zőld Uram [Keszü K; KS Conscr. Barta János (40) jb vall.]. *1803:* a' Remeteiek kevés idő mulva ujra réájok menvén Ordáékra, meg vonták őket; de mit huztak rajtok nem tudom [Várhegy Cs; Born. XVc. 1/12].

14. húz-halaszt; a amîna de pe o zi la alta, a tărăgăna; verzögern, aufschieben. *1828:* (A szószóló) a' Pert tilalmas utakon huzza — arra sem uttya sem Jussa, sem a légítimált szoszollo, sem a' Plénipotentiárius urnak nintsen [Ne; DobLev. V/1129. 2b].

15. nyújt; a face să se prelungească, a tărăgăna; verzögern. *1805:* a' Fellperes meg kivánnya, hogy az allperesek efféle szűkségtelen kérésekkel, a' dolgot ne huzzák és halasszák, hanem szolyanak, a' dolog valoságához [Mv; i.h. IV/893. 1b tábl.].

16. *~za magát* összehúzza magát; a se strînge/aduna; sich zusammenziehen. *1823—1830:* Aztán útnak indulván addig erőltetett, hogy pipára kellett töltenem, amely nekem sokba került, mert a gróf mellett ülvén, nagyon húztam magamat, hogy hozzája ne érjek [FogE 146].

17. *vmihez/vmi felé/vhová ~za magát* vhova húzódik; a se întinde spre/la ; sich (hin)ziehen. *1844:* Ezen Felsö Bereknek mostani Szamos felölli bütüje képeztetett a' mint tisztan láttzik oly formán, hogy a' Szamos vize hol ide, hol amoda veszi folyását, aprádanként magát a' Fenesi határhoz és a' Monostori Szöllök alá huzván, a' helyt el hagyta [Szászfenes K; KmULev. 1 Lőrintz János (63) zs vall.] | a Szamos magát Szász fenes fele lassanként huzva, és a' Monostori Szöllök alá, ugy hagyta maga után ezen felsö bereknek a' viz felölli bütüjét [uo.; i.h. Rusz György alias Zsugár (87) zs vall.] | a Szamos magát a' Szasz fenesi határhoz mind közelebb huzván magát (így!) . az helyet lassan lassan ide hagyván, az meg bokrosodott [uo.; i.h. Lonyán Zaharia (60) zs vall.]. *1849:* Cseh Joseff a Földröl fel kelve nagy bajjal kapuján ki menve a' Tanorokjába égy kalangya széna mellé huzta magát [Héjjasfva NK; CsZ. Pap Rafira vall.].

18. vonul, jár; a merge/trece; (hin/her)ziehen, fahren. *1779:* (A) Sziget .. kőrűl volt véve a Marossal a Sos hajok Gyogy felől valo Részin a Marosnak jártak, a Gyalmár felöl valo része a Marosnak kisseb volt tsak mikor űresen jöttek fel a' hajok, akkor huztak Gyalmár felől [Gyalmár H; BK ad nro 450 Jákob Adám (70) zs vall.].

19. elvisel/kiáll vmit; a suporta/îndura; ertragen, ausstehen. *1830:* én is beteg voltam egy hétnél továb, irtozatos fö fájással kinlodtam, s kinlodam majd minden nap de nemis tsuda nékem, mit huzak én, a' héten többet sirtam mint ettem, ugy meg vagyak ijedve Edes Anyáman és Lajasan is [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina anyósához]. *1832:* En hat hetekig Halálos Nyavalyat huzék sok költésem volt azan üdö alat [Mocs K; BetLt 1 Henter Farkas Vajna Istvánhoz].

20. *~za életét* kb. tengeti életét, tengődik; a duce o viață grea; sein Leben/sich fristen. *1770:* főispánnénk ... valami 20 esztendőtől fogva circiter phtysisben lévén húzta életét, amint lehetett [RettE 220].

21. *(betegséget) fenn (járva) ~* lábon hordja/hordozza (a betegséget); a duce pe picioare (boala); (eine Krankheit) auf den Beinen durchstehen. *1765:* Tisztelettes tudós, nagy hírű-nevű kolozsvári püspök s professor Verestói György uram is meghala szegény ... esztendeje, hogy fenn húzva viselte nyavalyáját [RettE 182]. *1824:* mig birhatta magat fenn huzta ... mind addig mig 3ad napra Nyavaljája Jobban is el érte [Nagylak AF; DobLev. V/1094. 1a]. *1840:* a' betegséget fenn járva huztam, volta képpen mai napon le betegedtem a' Forrosságba [Bereck Hsz; HSzjP]. *1851:* a' Lelkem Anyám fekszik, már 3ad napja fen huzot valami lopo hideget és nagy köhögést, de el gyengult és fekszik [Kv; Pk 6].

22. *átv* kb. eltölt; (despre timp) a petrece; verbringen. *1840:* sok ejtzakákat húz álmatlanul [Dés; DLt].

23. '?' *1823—1830:* az expositioból s írásból való vetélkedést . a publicus praeceptor ítélte meg. Akit lehúztak, azt, ha olyas privatus praeceptora volt, a kamarában meg is verte. Tehát ez a grádus felett való vetélkedés így ment a syntactica classisig; ott ki mint húzott, ki mint promoveálódott a rhetoricában, úgy maradt minden classisokban [FogE 123].

◇ **Szk:** *melléje ~* kb. (vmi elvégzésére) maga mellé állít/von vkit; a duce pe cineva lîngă sine (pentru executarea unui lucru); (zur Erledigung einer Sache) jn beiziehen. *1714:* a faluval edgjütt azo(n) leszen hogy az kűl be Biro embereketis melleje huzza az Gatnak kötésére [Somosd MT; BálLt 86].

Ha. *1746:* huzatt [Nyárádsztlászló MT; Sár.]. *1772:* huzatt [K; KLev.]. *1794:* huzatt [Vályebrád H; Ks 79. VIII. 172].

huzakodás dulakodás; încăierare; Balgerei, Rauferei. *1724:* tudod-e, láttad-e azon alkalmatossággal, hogy az huzakodás közben addig rángatták az megírt prédikátor keziből az harang kötelit, (míg) az haranglábról az harang leesvén eltörött, romlott? [Várhegy MT; ETF 107. 24 a ref. papon és egyházon elkövetett rk hatalmaskodás ügyében tartott vall. egyik kérdőpontja]. *1765:* Murvai melyben kapta, s ottan taszigálni kezdvén igy kezdődött ã köztök levö haj tépelödés, hurtzalodás .. ott akkor vége szakadván a közöttek levö huzakodás-(na)k . Murvai kapott fegyverre s ugy hajtotta ki ã Novizánsokat az Házbol [Torda; TJkT V. 259]. *1793:* ottan tsak dulakodtak s a' mennyire az uttzárol tapasztalhattam, nem tréfa volt az egymással valo huzakodás [Dés; DLt].

huzakodik dulakodik; a se încăiera; sich (herum)balgen, raufen. *1755:* látván, én, hogy mind csak huzakodnak, ele halattam vala haza felé jövén .., kik az után újra egyben kapván, hallom előre, hogy rútul verekednek [Ribice H; Ks 112 Vegyes ir.]. *1822:* meg akartam Zálogolni, de nem adott pedig eleget czivottam vélle, és még hurtzolodtam és huzakodtamis [Dés; DLt az 1823. évi iratok közt.].

huzalkodás 1. dulakodás; încăierare; Balgerei. *1827:* egy kevés idö mulva huzalkodni kezdvén együt, a' katona, Mihailát egyszer, jol pofon vágta — mellyért Mihaila haragba hozattván, a pofon vágást, visszá adta — ekkor a' katona pajtássa ... is Mihailát meg fogta, mellynél fogva nagyobb lett az huzalkodás, mivel már Mihailát mind a' ketten meg fogták volt [Egerbegy TA; TLt Közig. ir. 1110 Ketzán Jákob (30) vall] | Pétrutz Tyifor, ittas lévén bennünket szidni kezdett, és Tolvajozni, meg fogtuk, hogy a' várdára vigyük — de ö nem akarván jöni .. a' Földönis husztuk — melly huzalkodás közbe, egyikünk ... kezét meg harapta [uo.; i.h. Sos István katona vall.]. *1835:* (A) huzalkodással nagy lármát okoztak [Szucság K; KLev.].

2. huzavona; tărăganeală; Verzögerung. *1817:* Az további valo huzalkodásnak, s alkalmatlanságnak el kerűlése véget, ... ő Nga meg akar békélleni [Meggyesfva MT; DLev. XXXVII].

huzalkodik 1. dulakodik; a se încăiera; sich (herum)-balgen. *1771:* Tót Pista ő keme Huszár Andrásnak a Kerűlőnek nyakárol le szakasztotta a nyakravalóját, és sokáig huzolkodtak tépelődtek, és a Kis István, a Timár oda erkezvén ugy valasztatta el őket egymástol [Dés; DLt 321. 8 Barbara Bányai cons. Andreae Pap (40) vall.]. *1783:* midön ők a kis kapunál huzalkodtak volna a kantso az ajtohoz ütődött [Agárd MT; Told. 10]. *1791:* Rusz Vonutz meg ragadván a' Pakulárt, ezen Pakuláris meg ragadta Szabo Andréjt és igyekezett hogy bottyát viszsza vegye tölle, de semmire sem mehetvén, huzalkodtak [Galgó Sz; JHb I/23]. *1794:* jobbanis egybe bonyolodván a ládán ágyon huzalkodtak [Dés; DLt 1799. évi iratok közt]. *1801:* addig huzalkodtanak a Kő felett, mig Prékup hanyott essett, akkor osztán meg ragadván Totth Joseff Uram hajánál karjánál fogva Embereivel vitték erőszakosan Prekupot [A.detrehem TA; KCsl 16]. *1802:* már legénnyei a' Nagy Udvari Szatlerrel huzalkodtanak [Déva; Ks 115 Vegyes ir.]. *1848:* látám férjemmel öszve csipeszkedve huzalkodni [Szentlélek Hsz; HSzjP Todor Lajosné Puti Éva vall.].

2. vonakodik, húzódozik; a se eschiva/codi; zögern. *1812:* (Grantzki) elindult az Udvar felé holott a Groff parantsolván, hogy fekűnnék le ő nem akarván huzolkodott [Héderfája KK; IB. Magyari János (19) grófi kertészlegény vall.]. *1829:* te a' magad kivánságára egyeztél meg Silvesterrel, ő most a mellett áll, s te is ne huzalkodgyál ... a' gyermek vagyonja veszedelembe forog [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

huzamos 1. folyamatos; continuu; fortdauernd. *1843:* ki által, mikor, mily körülmények közt, . turbáltatott az Exponens Ur, azon hely huzamos csendes birtoklásában [Bodola Hsz; BLt 12 vk].

2. hosszan/huzamosan tartó; îndelungat; andauernd/haltend. *1860—1861:* Nevezetes légkőhullás[a] történt itt 1852-ben sept. 4-én délután 5 és 6 óra közt, hév és huzamos tiszta időben [Benkő, MszIsm. 8-9. — [a]Jegyzetben: aërolith, Meteorstein].

3. hosszú ideig tartó, hosszas; care ţine mult, îndelungat; andauernd. *1860—1861:* (A) huzamos mennydörgés, és a hét egyenetlen megszakadásban sebesen egymásután következett ágyulövéshez hasonló erős dördülés oly irtózatos volt, hogy az emberek egészen megrémülve s mennykőhullást gyanítva az égre néztek [i.h.].

4. kb. hosszú; lung; lang. *1839:* Nemes Nyisztor György (65) Ér Kovás[a] Hélységének huzomos Esztendőktöl fogva Nemesek Hadnagya Görög Egyesült Vallású [Borb. II. — [a]Sz]. *1842:* a jótékony erős természet győzött . a nyavalya sulyán, huzamos üdő mulva fellábbadván [Szu; Ben.]. *1847:* olly huzamas időtöl olta rabaskadtat [Dés; DLt 612]. *1854:* kedves Feleségem tóbszóri huzomos ideig tartott terhes betegségeimben, arántam tántorithatatlan hivséggel viseltetett [Kv; Végr.].

5. ~ *ital* egy hajtásra való (mohó) ivás; băutul dintr-o înghiţitură; für einen Zug (Trinken). *1638:* az Nagi es io sziles torkű Huzomos italukat keszoczere szoritotta[a] [KJ. — [a]Ti. Isten].

A jel-re l. PP: Húzonos (!) ital: Amystis[a]. Huzonost innya: Amystide bibere. ([a]Finály: a pohárnak egy huzamban felhajtása, mohón ivás jeléseül). — PPB: Húzónos-ital: Amystis ; ein Starker Trunk in einem Athem. Húzónost innya: Amystide bibere; ohne Athem hohlen trinken.

huzamosan folyamatosan; neîntrerupt, continuu, întruna; fortlaufend. *1829:* mostanig huzomoson, 15 ~ tizenőt Esztendők alatt, mint Iurium Inspectora ... szorgalmatoson tőrekedvén szolgálni [Körtvélyfája MT; LLt 1/20]. *1839:* 18 Esztendeje a' miolta Ér Káváson Folyvást Hadnagy vagyok az elött pedig a' Nemes Birák közt, huzamosan Esküdtséget viseltem [Érkávás Sz; Borb. II Nyisztor György (65) nemesek hadnagya, gkat. vallású vall.].

húzás 1. kb. iga(vonás); tras; Jochziehen. *1799:* Csendes nevü ökör az erőss huzás miatt belső résziben meglévén romolva, egy ideig nyugodalomra, botsátottam hogy épüljön [Mezőcsán TA; Ks 65. 44. 11].

2. vonás; tras, tragere; Zug, Ziehen. *1729:* ā rudnak ā horgas ina alá valo huzásakkor[a] (!) ugjan ropogot a tsontyais [Sövényfva KK; TSb 51. — [a]Kínzás céljából gúzsbakötéskor].

3. cibálás, ráncigálás; smuls, tras; Raufen, Zupfen. *1794:* Barátosi Josef Uram kezibe szakada a' Horvát Josef uram haja, és a' nagy huzásb(an) hanyotta esék Barátosi Josef uram [Dés; DLt az 1799. évi iratok közt].

4. nyúzás, zsarolás; şantaj; Erpressung. *1746:* Étető Ferencz Ur(am) .. helységűnkben erő szak tetel nélkül meg eddig nem élhetett .. igen kevessen találtatnak a kiken Valami erőszakos tételt vagy huzással vagy vonással nem Cselekedet volna [Szentegyed SzD; WassLt Kis Pavel (79) zs vall.]. *1757:* (Mikor) szolga Biro Uram előbször conscribalt az Manipulatorokkal én is el talaltam volt ex errore a vagyonacskámb(an) tagadni de eszre vevén .. Vonya meg akart csapatni, en meg ijjedvén meg békellettem eö klmekkel hat kupa borb(an) hogj ne csapjanak meg ezt a huzasat tudom Vonyának [Galac BN; WLt].

Szk: ~*és vonás.* *1746:* Ha tobre nem ment is Eltető Ferentz Uram(na)k a Falusiakann valo huzása és vonása; de el mérem ezt jó Lelkem esméreti szerint mondani hogy az ő kglme azon helyb(en) termett Gabonáját a szegény emberekenn való huzása vonása meg fizette [Szentegyed SzD; WassLt]. *1794:* Minekutána .. volt Dsugyájok Bulza János ellen feltett Sérelmeket, huzássait es Vonássait Czikkelyenként ki tették volna, Meg kerestettűnk ..., hogy .. közönséges Vallatattást vinnénk véghez [Zaránd m.; Ks 81. 57/56] ✱ ~*t tesz* nyúz, zsarol. *1829:* a' Gyergyó Ditrai, Szárhegyi és Remetei kózönségek edgyütt tették rajtunk Huzásaikat [Toplica MT; Born. XVc. 6 Bob Mihaila (74) vall.].

5. vonal, vonás; linie; Linie. *1808:* Mü a' dolgot szemesen meg nézegetvén, és szorgalmatoson meg visgálván találtunk azon kőnek Topplitza felől valo részén egy a' T betűnek felső huzásához hasonlo forma mettzést [Toplica MT/Mv; Born. XVd].

6. (húzó-, vagyis kerítőhálós) halászat; pescuit (cu năvodul); (Umschließungs)Fischerei. *1768:* Kgylmed is halásztatott a mi vekeinken egyszeri huzásunk után [Tóhát TA; JHb XI/22. 14].

7. tragerea/trasul (clopotelor); (Glocken)Zug. *1809:* mostanig Harangozot nem kaphatván ..., a mián felette sok fogyotkozásokot szenvedtünk, és tetemes károkotis vallottunk Haranguknak egy, 's, más ahoz nem igen tudók huzásai mián, ugy hogy méltán félhetünk abbol valo ki fogyásunktol ... a Sz Udvar helyi Unita Görög Ecclesia Tagjai [Szu; UszLt ComGub. 1643].

húzás-halasztás halogatás; tărăgănare; Verzögerung. *1806 k.:* Már el mult az őszszel esztendeje, a' miolta Hugamékkal[a] .. perbe vagyok, szoszollojok Kozma Josef Ur huzása halasztása miatt végit nem érhetem ... a' Processust kezehez vette de telyességgel nem felel, ámbátor unszoltam légyenis [K; Somb. II. — [a]Előtte a nevek fels.].

húzás-vonás 1. cipelés, vonszolás; cărat, tîrît; Schleppen, Tragen. *1571:* ele zamlalhatatlan rajtok valo ado es birsag zedes es zantalan sok zolgaltatas az vadaknak Moldowa hatararol hatokon valo hwzassok vonassok ky, hozasok [SzO II, 329-30 a székely nemzet foly. az ország rendeihez].

2. *átv* ide-oda ráncigálás/rángatás; trasul încoace şi încolo; Hin- und Herzerren/reißen. *1619:* Kegyelmes uram az Istenért ne tulajdonítsa, hogy studio igyekeztem volna errálni, hanem csak ex imbecillitate, mint ennyi sok szántalan sokfelé való húzás-vonásban magam sem tudok sokszor hol s mely aránt vagyok el dolgomba [BTN[2] 243].

3. kb. dulakodás, huzakodás; încăierare; Balgerei. *1635:* Az huzas vonas feleol ugy val mint a praecedens testis[a] [Mv; MvLt 291. 36a. — [a]Az előbbi tanú vallomásában: „ra mene az olara es tipik nyouek egy mas hajat"].

4. nyúzás, dézsmálás; şantaj; Erpressung. *1662:* ezt hozta a zabola, fenyiték nélkül járó, tudatlan, vitézkedésre igyekező, de annak igaz útját-módját soha nem az ő igaz határában, hanem gyakori s nagyobb részbül csak a maga nemzetén való húzáson, vonáson, tolvajkodáson, kóborláson tanuló szabad legényeknek hasznos szolgálatjok! ... hogy fizetés nélkül s az enyett minden rend, fenyiték nélkül a szegénységen mindenütt szabadosan kóborolhatnának ..., de imhol megláthatni gyümölcsét vitézkedéseknek! [SKr 546-7]. *1677:* A' Czigányoknak hogy közönségesen az Erdely Országi birodalomban Vajdájok légyen, kinek esztendő által ado fizetéssel tartozzanak, valamely fundamentum nélkül valo abusustól[a] csuszot bé ; mely ... annak a' nyomorult nemzetségnek, rajta valo sok huzásával vonásával, el-viselhetetlen terhére volt [AC 139. — [a]Sajtóhiba abususból h.?]. *1729:* Signanter Valálb(an)[a] egy Személly mit ád főre, mit ad nyilföldre, mit ad egy Marhára, Egy szoval micsoda húzás vonás vecturázás volt az fen emlitett Falukb(an) mit s hova kinek mit dolgoztak vagj dologért mit fizettek hány nap dolgoztak? [Hsz; ApLt 3 vk. — [a]Volál, Torja része]. *1746:* Akár vrbarialis Taxát, akár ordinárium Militare Quantumot repartialnak, mindenkor tartoznak a Falut a' Popa házához convocálni, és in p(rae)sentia Incolar(um) a' Popával specificáltatni mit vetnek fel, s mijért, hogy az eddig alattomb(an) lőtt repartitiok mián volt dissensiok, huzások, vonások annál jobban antévertalodhassanak [Déva/Bulzest H; Ks 62/10]. *1761:* (A fogadós) Feleségihez hat poltra Lopás fért, ők ugy mind ketten keszek voltak meg eskűnni hogy nem igaz szolga Biro vr(am) egy német forintot rántot rajtok egyéb huzását vonását is hallottam Tit. szolga Biro Gyujto Elek Vr(amna)k [Harangláb KK; Ks CII. 20 Jos. Szarka de Kővesd (44) ns vall.]. *1765:* Dát Mojszi mikor kezde Commissariuskodni, olly szegény paraszt ember volt hogy harisnya posztó gunyában járt, még azis rongyos vólt, de már sok huzási, vonási miatt nagyon el gazdagodott [Kisenyed AF; Eszt-Mk Vall. 282]. *1807:* természeti indulattya vagyon a huzásra-vonásra [K; KLev.]. — L. még RettE 183, 240].

Szk: *húzást-vonást cselekszik. 1745:* Fő Biro Ur mondá néki miért cselekesznek oly helyetlen dolgokőt, mert nem azért küldötték kenteket ide hogy ily gazlast húzást vonást tselekedgyenek [Kiscég K; Ks 5. X. 6 Kerekes János (24) zs vall.] ✱ *húzást-vonást tesz. 1631:* hogi valamy oly dolgot vagi huzast vonast tet volna, en soha nem hallottam [Mv; MvLt 290. 253a] ✱ *húzást-vonást visz végben/véghez. 1749:* Szolga Biro Bátsfalusi Sigmond Uram . elég huzást vonást viszen végben, tsak egj hitván bordának elviteliért ugjan jol meg rántotta szegény vaszilía Dusát, de mennyit vett rajta nem tudgyuk [Ohába AF; Told. 3]. *1803:* Azt tudom hogy Sok huzásokot vonásokot vittek véghez a' Ploptyisban a' Remeteiek a' Topplitzaiakon [Gyszm; Born. XVc. 1/21 Ulmánszin Wertein (36) cívis vall.].

húzat 1. vonat; a pune să tragă; ziehen lassen. *1756:* látta é a Tanu hogy a Vlád Muntyánnak Bátsiban lako Cimborája, mind magokra az maga Őkrei nélkül, mind pedig különösön az maga Őkreivel járomba fogta[a], és az terhes ekét vélek huzatta, az honnan is következett hogy az Vlád Muntyán Őkre nem birván az Cimbara Társa Őkrének erejével az járom huzásban meg szakat, melly miá ... meg döglöt [Bácsi H; BK vk. — [a]Muntyán ökrét]. *1764:* abból az Árokból mellyet Titt. Bálintit György Vr ekével húzatott, kiszakadott a' Maros az emlitett apro árkokba [Vajdasztiván MT; JHb IX/46]. *1801:* az Nagy Egerfákat én huzattam oda . a' gát erössittésére [A.jára TA; BLt 12]. *1834:* a' két also Malom arendássai ... a' gáttyokat is emelik, mely által neki s a' Groff Hallér malmának holt vizet okozva kételenek lesznek magokis malmaik alá lészákat huzatni 's gáttyaikat fel emeltetni [Dés; DLt 566/1837].

2. ráncigáltat; a pune să tragă încoace şi incolo; herumzerren lassen. *1731:* (A lovakat) ugy kell szoktatni ... hogy ne huzassák az szájokat hanem könnyen fordíthassák mind két felé őket [JF lovászmesteri ut.].

húzatik vonatik; a fi tras; gezogen werden. *1761:* ugj vettem észre hogj mivel ã két Udvarházra nyil huzatot, már azután viszszason vadnak [Branyicska H; JHb XXXV/45. 11].

Sz: *szoros rámára* ~ kérdőre vonatik, megszoríttatik. *1838:* igy egyezvén meg titkon együtt, hogy midőn szoros rámára huzatnak ugy feleljenek, hogy ne tetessek ki az hogy tőlle vette volna a' Lovakat [K; KLev.].

húzatott vonatott; tras; gezogen. *1792:* meg szemléltetvén éppen ugy találtatott a birtokában ki botsáttatott földnek mekkorasága amint ennek előtte is, az Excellentiad földétöl közben huzatott barazdával meg kű-

lömböztetett volt [Kük.; JHb XIX/36]. *1849:* Szeles Károly ur bé panaszolvan Tanátsos Kováts Moses Urat az aránt — mi szerént földinek bütübe szomszédgya lèvén, az általa huzatott borozdán belől, több mint két Kalongya gabonáját le aratatta [Szu; Borb. II].

húzattatik vonattatik; a fi tras; gezogen werden. *1774:* (A kapufélfák) felső végeibenn egy kifaragott kapu szemöldök-gerenda húzattatott [Erdősztgyörgy MT; ETF 108. 14]. *1776:* azon meg nyuzot bornyut a' patakon által akarván vonni a két patok közé ... másnap reggel pedig a' ket viz közé huzattatván ottan S. V. a kuvaszok meg ették [Kiskáján SzD; BK. Molnár István molnár vall.].

húzattattatik húzatik, vonatik; a fi tras; gezogen werden. *1791:* hogy ez után, a két Mlgos Atyafiak Tisztei kőzött a Széna fűben bizonyos jel esmértetnék s a viszongás is el tavosztathatnék ezen részek kűlőmböztetésére nagy borozdálo ekével Borozda huzattattassék [Szászsztlászló TA; JHbK XXVI/10].

húzat-vonat nyúzat, zsaroltat; a pune să stoarcă/să smulgă/să extorcheze; erpressen lassen. *1708:* azzal a' Tökelletlen Dragosi Trombitassal huzat vonat sokat úgj el Töltözött vr(am) itt az az ember hogj ne(m) hinne vr(am) kld illyen keves ŭdö alatt mennyit gyùjtòtt [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.].

huzavona 1. kb. szipolyozás; exploatare; Ausbeutung. *1841:* az abrudfalvi, bucsumi és kerpenyesi lakosok ősi kiváltságaikban nyomatnak és úgy az illető földösuraság, mint a kerületi tisztség által külömböző úrbéri és más huzavonákkal terheltetnek [VKp 63].

2. nyúzás, zsarolás, *rég* húzás-vonás; stoarcere, extorcare; Erpressung. *1846:* Dogya Gligor .. Szolgabiro Rákosi Károlyt huzavonával és helytelen veretésekkel vádolja [Kv; KLev.].

Szk: *~t tehet* nyúzhat, zsarolhat. *1763:* azt az darab nyomást Tilalmasnak fel fogta tsak azert, hogy rajtunk huza vonát tehessen [WLt] ✱ *erőszakos ~*. *1818:* erőszakas huza vonaja [M.fráta K; KLev.].

huzavonás kb. nyúzás, zsarolás; *fig* stoarcere, extorcare; Erpressung. *1815:* A' Gyergyo Szent Miklosi Mercantile forum azt adván fel hogy a' midön az oda valo Kereskedök . Magyar Országra számos Gödöly (!), vagy is, Csorda marhákat hajtatnak ... a' nyomáson lett hálásért is felette nagy huza vonásokat követnek el azon Kereskedöken[a] | (Az) Utazok is azért hogy a' nyomáson ki eresztenek, sok féle pénzbeli huzavonásokat szenvednek az Helység Lakossitol, bé hajtván ... a' Marhákat, a' tetzés szerént fel tsikort pénzbéli fizetésen kivül, felette nagy mértékben szoktak venni töllök hajto pénzt is [DLt 361 gub. nyomt. rend. Kv-ról. — [a]A falusbírák].

húzgál huzigál, húzogat; a trage; zupfen. *1847:* (Aranyos Ferenc) szakállát is kezdettek huzgalni és őtet az Asztalos Czéh szó hordozojának ... neveztek [Kv; ACProt. 23-4].

húz-halaszt elodáz; a amîna; verschieben. *1688:* a borokatis csak Valogattyak czak huzak halaztyak az Profont Mesterek [Kv; UtI]. *1763:* Ezen esztendőben csak felálla a protectionale quantum, melyet egynéhány esztendőtől fogva húzunk-halasztunk s megadni nem akarunk [RettE 157]. *1794:* sajnoson tapasztalyák, hogy a Tutor Ur ezen dolognak végső meg határozását, és az Árváknak Kielégittését huzni halasztani, s egyben zurni, zavarni űgyekezik [Kv; CsS].

húzhat 1. vkin vmit vehet/zsarolhat; *fig* a putea stoarce pe cineva/extorca ceva de la cineva; erpressen können. *1763:* az emberei örökké az Várhegyi és Udvarfalvi Malmok körül lesködnek, és ha valamellyik az Mezőségi örölni akaro emberek közül ki bocsáttya az Marháját, az ugarrolis bé hajtya vagy, meg zálagollya, tsak huzhasson rajtok | ott meg támadgyák Szabó Ferentzet és le huzzák a' Lovárol, rutulis meg tépik, nem egyébért hanem hogy valamit huzhassanak rajta [Udvarfva MT; Told. 44/15].

2. *ujjat ~ vkivel* ellenkezhet/kötekedhetik/szembehelyezkedhetik vkivel; a se putea împotrivi/opune cuiva, a se putea certa cu cineva; sich jm widersetzen/stänkern/sich jm entgegensetzen können. *1798:* Petrotzi Györgj ur . engemet szidni tolvajazni kezde . a szekeret töllem el vévén ... Enis mind Urral ujjat nem huzhatván annyivalis inkább hogj magaval hivut bé az ... ö nga Udvaraba a Tiszt eleibe [Ádámos KK; JHb XIX/58].

3. *vhová ~ja magát* vhol meghúzhatja magát, vhol meghúzódhatik; a se oplosi/aciua undeva; sich irgendwohin zurückziehen. *1783:* Fattyu Thodor ... hol Pusztán hol másuvá keringett, a mig házatlan volt hol együt hol másutt tsak az hova huzhatta magát lakagatott mind addig mig ... a Mlgs V(ra)ságtol nyert egy Telekre házot epitett [M.fodorháza K; Eszt-Mk].

húzhat-vonhat vkin vmit vehet/zsarolhat; *fig* a putea stoarce pe cineva/extorca ceva de la cineva; jn erpressen können. *1741:* Kindai Ferenczhez az Mlgs Ur Orbán Elek Ur(am) Frátai fogadossához ... Mikor boron ivok mennek hozzája ... magais gyakrabban izgágát igyekezik szerzeni kőzőttők azért hogj magának huzhasson vonhasson [M.fráta K; BLt 1 Nyegra Sztán (80) jb vall.]. *1804:* mind a Falusi Emberekkel, mind pedig a' szegény uton járokkal szüntelen azon igyekezett, hogy melyiket hogy huzhassa vonhassa [KLev. Kissebesi (K) r. tanú vall.].

húzó I. *mn* 1. vonó; de tras; ziehend. *1816:* egy abronts huzo vas [Varsolc Sz; Born. IV/41]. *1837:* Két abrantsat huzo kapots [Szentbenedek SzD/Dés; Ks 73. 55]. *1845:* vettem égy ekét vasastol tajgástol, patingjával tézslájával a benne levö huzo vas Szeggel öszv(esen) 16 ft 30 k [Dés; KvNJ 38]. *1848:* Tőke vontato Czofling tizen négy ... 3 rft ... Tőke huzo rövid lánczok négy 4 rft [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd].

2. igavonó, jármos; de jug; Joch ziehend. *1754:* (A) huzo Tulkokatis mind szörin meg ésmérném [Gernyeszeg MT; TGsz 2].

3. húzható, vonható; care poate fi tras/dat; ziehbar. *1789:* Az Ablakon belöl vas rudon fűggö kèt fele huzo Zöld szór Materia Firhang Rft 3 | Ezen Ház Ablakán

. két felé huzo Zöld Perpeta Firhang [Mv; ConscrAp. 5, 17].

4. *penziót* ~ nyugdíjat élvező, *hiv* nyugállományban lévő, nyugdíjas; pensionar, care este în pensie; Pension besitzend. *1844:* a T. Papok, a pensiot huzo absitos katonáknak, életben létökröl, s hol lakásukrol .. bizonyitványt adni köteleztetnek [Nagykapus K; RAk 19].

II. *fn* 1. szénvonó; cociorvă, vătrai; Kohlenkrücke. *1835:* Lakatos Hegyi Mihály A Vas Kementzehez tsinált Pipás Huzo (!) a' maga vasabol; ugy a' Pipája hosszabbitasa az én vasambol öszveseggel 5 R. [Törzs. Dési taxalisták].

2. ? (csizma)húzó, fül; ureche de cizmă; Strippe. *1807:* Ferentzel veszekedtem a csizmám huzojaért [Dés; KMN 370].

3. ajtóbehúzó fogantyú; mîner de tras uşa; Griff zum Tür zuziehen. *1837:* a' belsö vagy oldal szoba ajtoja koltsos zárjával, fordittoval, kilintsel, huzoval [Marosgombás AF; TSb 20]. *1842:* égy két vas sarkon forgo simpla zárral kulcsal fordittoval-huzoval űtközővel fel készitett fenyő déczka ajtó [Oprakercesóra F; TSb 51].

4. ablakbehúzó fogantyú; mîner de tras fereastra; Fenstergriff. *1825:* Az ablak huzoján egy pár Csizma huzo horog [HSzj *csizmahúzó-horog* al.].

húzódás huzakodás; tras-împins; Hadern. *1768:* hallám masodszor-is Burján Vonulyt Dann Iuontol szidalmaztatni motskoson azért, hogy a huzodas között Dán Iuonnak el őmlőtt volna bora, . láttam hogy Dán Iuon botyával űtni, verni kezdé iterált Burján Vonulyt [Katona K; Born. XL. 81 Kozma Vaszily (30) fogadós vall.].

húzódás-vonódás viszály; conflict, diferend; Streit. *1765:* Az Borbándi tavalyi s. v. Sertés Pásztor lamentált nékem egyszer, hogy eö néki valami huzodása vonódása lévén egy aszszony Emberrel addig nem absolválta Fö biro Kornis Gábor uram, mig nem complanált [Marossztimre H; Eszt-Mk Vall. 222].

húzódik 1. rácigálódik, rángatódik; a fi tras; gezupft werden. *1823—1830:* üstökbe akadtok, a szegény gazdám volt közbe. A tótok tépték a haját ... a debreceniek . ki akarták szabadítani a gazdát, de mentől inkább húzódott a tótok keze között, annál inkább húzódott a haja [FogE 264].

2. kb. húzza-vonja magát, szabadulni igyekszik; a se smuci, a căuta să scape; sich frei zu machen bemühen. *1823—1830:* mentől inkább húzódott a tótok keze között, annál inkább húzódott a haja [i.h. — A teljesebb szöv. az 1. jel. al.].

3. dulakodik, huzakodik, *rég* tülekedik; a se încăiera; hadern, sich (herum)balgen. *1768:* egy mással kötődvén huzodván el öntötték az bort [Katona K; Born. XL. 81 Musznye Lupp (38) zs vall.].

4. felhúzódik/vonódik; a fi tras în sus; (hin)aufgezogen werden. *1837:* vagyon edgy kövel ki rakott derék kut ., a' viz edgy tölgy fa vasas vederrel huzodik [A.szőcs SzD; BetLt 5].

5. megvonja magát vkinél; a se aciua/oplosi la cineva; sich bei jm zurückziehen. *1843:* a' testvérem őszve háborodván az Urával, hozzám huzodott, 's vagy két hétig nállom quartéjozott mint Nénnyénél [Dés DLt 1371]. *1845:* (Székely Anikónak) mint árva leánynak senkije sem lévén hozzája[a] mint attyafiához huzodott [Dés; DLt 591. — [a]Balog Istvánnéhoz].

6. elhúzódik, halasztódik; a se amîna; sich hinaus/in die Länge ziehen. *1846:* van szerencsém a' Méltoságos Urat arra kérni, hogy tavaszon tul öszve kelések az ifiaknak ne huzodgyék [Dés; Berz. Miss.].

7. *számadásra* ~ számadásra vonatik/vonódik; a fi pus să dea socoteală; zur Rechenschaft gezogen werden. *1799:* Mi eze(n)nel keményen parantsoljuk hogy ezen erdö fel ne osztodjék Te Biro magad fogol számadásra huzodni mint parantsolatunk ellen rugodozo s a közönséges Jonak meg akadályozoja [Torockósztgyörgy; TLev. 10/7. gr. Torotzkai Pál kezével].

húzódik-vonódik 1. dulakodik, huzakodik, *rég* tülekedik; a se încăiera; sich (herum)balgen/raufen. *1765:* a Monasteria Kertében Medggyezték és hogy Popa Vonul meg akarta zalagalni öket a Gyümöltses kertben huzodnak vonodnak a kertben Szöts Nutzul és Nászta Lup Popa Vonullal [Szászbanyica K; BfR A/XXI.].

2. elhúzódik; a se tărăgăna/lungi; sich in die Länge ziehen. *1823—1830:* Az anyám . válópert indított a marosszéki partialison. De az apám nem akarván válni, néhány esztendőkig húzódott-vonódott ez a per [FogE 87].

húzogató húzható; care poate fi tras; ziehbar. *1737:* Egy földön állo paraszt Almáriumotska, mellynek is vagjon két rekeszsze, elé s hátra huzogato deszkájával [Csákigorbó SzD; JHbK XXVI/13. 6].

húzógerenda átmenő (fő)gerenda; grindă principală; Durchzugbalken. *1846:* Ezen Hídnak függő alkotmánnya (: Hängwerk :) . általánoson kidölö félbe van, huzo gerendái (: Durchzug :) mind két végein elrothadtak, folyo Gerendái a' rajtok fekvö nagy terüh mián a' ketté töresig le görbedtenek [Dés; DLt 858/1847].

húzógomb ajtógomb; mîner în formă sferică la uşă; Türknopf. *1829:* A Malomnak belső épülete also Részébe Maga az Ajto . két felé nyilo Duplás Ajto rajta uj Frantzia Forditós zár van, hozzá való uj kóltsal vas huzó gombokkal [Km; KmULev. 2].

húzóka fiókhúzó (fogantyú); mînerul sertarului; Schubladengriff. *1849:* két almárium ... 9. 9. tojokáikkal, — mellyeknek közepén vasbol huzokájok van [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

húzolkodik 1. huzalkodik

húzolódik dulakodik, huzakodik; a se încăiera; sich (herum)balgen. *1799:* Negy Legény töllem a' Musikást el akarván venni, én is pedig nem akarván engedni, ott addig huzolodtunk, mig a' Musika is őszve romlott [Berz. 4. 31. N. 27].

? **huzonost** egyfolytában/ültében; întruna, mereu, încontinuu; in einem fort/Zuge. *1671:* az feleségem el hiszi, hogy Kegyelmed búsul az ű kegyelme mostani nyavalyáján, mivel az mint hallotta, gyakorta iszik Ke-

gyelmed huzonost búsultában [TML V, 437 Naláczy István és Székely László Teleki Mihályhoz].

húzott 1. vont; tras; gezogen. *1729:* maga Capitány Vr(am) disponálván ã Falubeli paraszt Strazanak meg kötözésének modgjárol ugj kötöztetvén meg mint a' Boszorkánjokat szokták kötözni kezét, lábait, horgas ina alá rúdat húzván gomboljagban kötöztette, Söt a' horgas ina alá huzot rudat Kapitány Vr(am) vékonjolván ... maga temérdekeb rudat vágot s hozott horgas ina alá [Sövényfva KK; TSb 51]. *1842:* Kis Juliánnának ... sárgás szemibe huzatt keszkenyő a fején [DLt 1019 nyomt. kl]. *1855:* A' fenn írt költsőnős végrendelet, hogy mindenekben általunk tétetett legyen, arrol egyikünk neve alá irásal, másika név után huzott kereszt vonással bizanyittunk [Kv; Végr.].

2. kb. kiállott, (el)szenvedett/viselt; suportat, îndurat; ertragen, ausgehalten. *1843:* várálak .. Marchalis Szék folyta alatt huzott sullyos betegségembe .. emlegettelek hogy bár el jönnél [Veresegyháza AF; DobLev. V/1245 Dobolyi Sigmond Dobolyi Bálinthoz].

3. foglalt, vont; montat, fixat; eingefaßt. *1821:* mindenik szobának külön külön onba huzot ablakai [Görgény MT; Ks 79. 118].

4. '?' *1849:* Piros Sárga kantza huzot Csillaggal 9 Éves [HSzj *húzott csillagú* al.].

húzott-vont 1. (össze)harácsolt; smuls; abgedrungen, erpreßt. *1662:* Erdélyben törvénytelenül gyűjtött, húzott-vont kincsét elébb kitakarítván, accipe Rákóczi vram annál egyebet sem hagyott, nem kár volt ezüstön keresztyén lelket venni [SKr 465 Barcsay Ákos metszőn gúnyos válasza II. Rákóczi György vádiratára].

2. kb. kicsikart/kényszerített; forţat, constrîns; abgezwungen. *1818:* majd minden oeconomia follytatását a' szegény Contribuens Embereken eröszakasan huzat vont Napszámakkal dolgaztatta [M.fráta K; KLev.].

húzó-vonó I. *mn* 1. nyúzó, szipolyozó; care exploateză; exploatator; ausbeutend. *1653:* Nagodnak jelentem Debreczenj Nyerges Janos nevü Nemes ember minemü rut illetlen diffamatioval illette, iduezült Meszaros Peter Uramat: Hamis hütünek, huzo vononak, téókelletlennek Beste Lelek kurua fianak ... szidalmazta . . Felöldeszi Mihalj mpria [Ne; ÁLt KemLev.]. *1689:* huzo vono hamis bestye' lelek kurva fianak szidot [Cófva Hsz; HSzjP]. *1768/1771:* mostani Dsugyank igen huzo vono, minthogy én rajtam is Borza Salamonon .. tiz máriást desumalt [Bukuresd H; Ks 114. 61]. *1773:* Igaz hogy ezen MLetai emberek igen huzo vonók, két penzért perlekedni készek, azértis buntetik edgymást a szomszed Falubelijek Marhajokatis hogj ihassanak tsak az Nyomasbolis ottan ottan hajtogattyák reggetik [M.léta TA; JHb]. *1804:* izgaga szerző és veszekedő huzo vono ember volt [KLev.].

2. fosztogató; prădător, jefuitor; plündernd. *1763:* Rosnyai Josef Uramnak . az Jobbagyaiis ollyan el fájult huzó vono uton álló tolvaj forma emberek [Udvarfva MT; Told. 44/15].

II. *fn* 1. embernyúzó, szipolyozó; exploatator; Ausbeuter. *1724:* job, hogy jambornak mondgyanak, mint huzo vononak [Nyujtód Hsz; ApLt 2 Apor Péter feleségéhez]. *1759:* Kabos Ferenc ... annak idejében, mikor tiszt volt, húzó-vonó [RettE 87]. *1840:* Alexander Mária ... a város jelenlegi Fő Hadnagyát ... Város Bikájának, Huzo Vononak szidta nevezte [Dés; DLt 1452].

2. *1691:* hogy inkább megh maraszthassam a' sok ala s fel jaro huzo vonoktul[a] [Dés; Jk. — [a]A szénát].

húz-von 1. vondoz, vonszol; a tîrî; schleppen. *1636:* az Cziganyok mint egy karikat ugy ozue haytak az fogoly embert, En mondek, tálám cziontya sinczen ennek az Embérnék, seot hogy labárá nem alhat vála, az földonis huzák vonák az Czigányok [Mv; MvLt 291. 68b]. *1653:* a hid bomlani és romlani kezde És nem kezde reá jöhetni a török, mert a ki reája jött, tehát azok beléestenek a hídba a lábai[a], és úgy húzták-vonták, emelték sokan, úgy vondozták a marhát s szekeret által [ETA I, 136 NSz. — [a]A közlésben így!]. *1784:* halék . nagy lármát 's oda menék s hát Csáki Györgyot ottan hurczalják, de ki huzta vonta aszt észre nem vehettem [Béta U; IB. Agilis Szejes Péter (57) vall.].

2. idestova húz és von/ráncigál/rángat; a trage şi a împinge; hin und her zerren. *1572:* Caspar azt Monta az Antal New hajdw legennek teneked chiak egi penz Emberseged. Ez Zon egybe zolalkoznak voltak az boron Teobenis zassok hwzny vonny kezdy (!) gaspart, hogy ky vontak volna az ayton Casparis vag volt ketfele keoztek kardiawal [Kv; TJk III/3. 25-6 Veres Marton betleny[a] fy korchomas tars vall. — [a]Bethlen SzD]. *1591:* Olah Janosne vallia Dekan Mihali ereossen fut vala zeoch Pal eleot, Zeoch Pal el ere, le vona es ereossen megh vere Az annia oda iuta, es remenkedni kezde hogi ne bancza az fiat, Nekj tere Zeoch Pal, es le vona az azzontis, kontiatis, haianal fogũa valtigh huza vona, vere az azzont [Kv; TJk V/1. 160]. *1636:* Nagy Zabo Istvánnál egy mezitelen zablia uála az mas kezivel ezen fogoly Embert foghta vala, es ugy vonzá, seot megh az fogoly azon keri uala, ugia(n) az Istenert, hogy ne huzzak vónnyák ollian rutul | latam azt hogy az Cziganyok hozzak uonnyak, en azt tudam hogy kétte hasittyak [Mv; MvLt 291. 68a, 69b]. *1680:* az Varas szolgajat potentiose huzta vonta, az fen megh irt orosz jobbagy [Dés; Jk]. *1687:* mindenik meg fogvan az lanczat huztak vontak egy mast [Szád. Salamon Stira Boer (71) vall.]. *1699:* en a magam földeime(n) karaimat szemlelvén az A. ellene(m) kegyetlenül furialt, hamis hitünek szidalmazott, ream tamadott .. szolgaival ... levertek taglottak huztak vontak fojtogattak [Dés; Jk 294b—5a]. *1796:* a' Kun György Uram embere meg fogta a' darótzomat, s ő utánna mások is reám jöttek huztak vontak s rángattak [TSb 2].

3. *húzzák-vonják egymást* dulakodnak, huzakodnak; a se încăiera; sich (herum)balgen. *1573:* Borbel Istwan latta hogi Zekel Antal ky fwtamot az lesbeol, Teremy peterneis Eleybe Ment es egybe kapot vele otth ketten Twssakottak, Antal ely tazitotta teremynet teolle, oztan az felesegere Indul Antal, Antalra esmet teremyne ott harman egybe chioportoznak hwztak vontak egimast [Kv; TJk III/3. 292]. *1585:* lata(m) hogy ot meg fogtak vala[a] az Alperesek, elegghe huzak, vonak és rangatak egy mast de Nem lathatam ky eytette a' felperest a' feoldre [Kv; TJk IV/1. 484 Marta Hegedws Istwannę vall. — [a]A felperes asszonyt]. *1630:* az meniem ki mene özue czapa az kezett s monda hogi jaj mely rut dolgot czelekeznek ide ki, s enis latta(m) hogj eözue gomoliod-

tak s huztak vontak egj mast [Mv; MvLt 290. 200b]. *1639:* monda . Gaczo Gergely hogy eb ados kurtanak kolbasz arraval, ezen az szon eözue kapanak mindgyart Jstua(n) Deak Uram ereösseb leön le vonta az szeocz Giorgy kapuia közze huztak vontak egymast [Mv; i.h. 291. 172a]. *1729:* ezen dologra már becsülletes emberek léven ott azokkal az A. Felesegestől öszve elegjedvén hozták vonták egjmást [Dés; Jk]. *1768:* láttam hogy valami Katanai emberek, kik a Buzai[a] Sokadalambol akkor jöttenek vala, ... huzzák vonnyák vala egymást [Katona K; Born. XL. 81 Marsinyán Vaszily (28) vall. — [a]SzD].

4. kb. rángat; a smuci, a trage cu putere; herumzerren. *1630:* moldouaj Istuan rea mene Kerekes Gieorgire s kezde ozta(n) huzni vonni az szekerczet Moldouaj Istua(n) kezebeöl [Mv; MvLt 290. 207a]. *1644:* Az Cehbeliek Ne(m) hagiak hanem kapak az kalmar ladaiat azt kezdek huzni vonni [Mv; i.h. 291. 431b]. *1761:* egy Veszszö szallal hozza Üte keczer Pap Janko Tyibucs Markujhoz azonban egy mas hajaban ragadanak ot osztan huztak vontak egy más hajokat [Ilyésfva Sz; BfR 45/12 Satra Togjer (34) zs vall.].

5. *átv* csür-csavar, facsar; a o întoarce, a o suci; verdrehen, deuteln. *1787:* a mostoni törvénykezésnek modja tsudálatos, a Birák annál tsudálatosobbak, huzzák, vonják minden fele de mégis igaz értelmét ki nem találhatják [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

6. *kb* (meg)zálogol; a lua gaj; pfänden. *1804:* az falusiak marhájit hajtogatják, reggetik huzzák, vonnyák [TLt 690].

7. szipolyoz, zsarol; a stoarce; ausbeuten, erpressen. *1631:* bizony megh teczenek az keönteösereöl annak akki igen tud huzni vonni [Mv; MvLt 290. 253a]. *1670:* Soha Szolgabirot illyent nem értünk ebb(en) a' jószágb(an) a' ki bennünket igy huzzo(n) vonnyo(n) s böstelenittsen [Bodola Hsz; BLt]. *1671:* ha afféle Dézmások találtatnának, kik a' szegénységen szolgástol, lovastol élődnének, annál inkább ha kik a' szegénység lován vadásznának, madarásznának, vagy őket huznák vonnák panaszt tévén .. a' Director az Articularis poenát exequaltassa, az illyen Dézmásoknak mindenfele javokbol, mellynek fele a' meg-bántodott feleké, fele penig az Directoré légyen az executorokkal edgyütt [CC 26]. *1758:* Tudgyaé a Tanu ., hogy az Méltoságos Familia osztatlan Rez és Vas muves, s Rostás Czigányait ki szolgáltatta s szolgáltattya, Taxalta vagy Taxalja, mitsoda szolgálattal vagy Taxával terhelt s terheli, ki huzta vonta, kin mennyit vött . ? | ezen Nemes Kövár vidékin lako osztatlan Czigány Jobbágyait a' Mlgs Teleki Familiának nem más Taxalja Sattzoltattya huzza vonnya és szolgáltattya, hanem az Mlgs Groff Generalis Teleki Sámuel Ur eo Nga Czigány Vajdája az eö Nga parantsolattyábul; ... az kit a' Vajda elő kaphat és ha mindjárt Pénzt nem adhat az Ur dolgának le fizetésiért azt azonnal minden irgalom nélkül hajtya, és három Négy hetekig oda dolgoztattya [Nagysomkút Szt; TKhf vk és vall.]. *1782:* a hellységnek az eleje pro lubito pusztitotta a szegénységet nyomorgatta, huzta vonta, a mint Tavally is esett, hogy harmintz forintnál is többet huztak a szegénysegen [Torockó; TLev. 4/6].

8. vkin vmit vesz/von, vkitől vmit szed; a lua/percepe ceva de la cineva; jm etw. weg/abnehmen. *1687:* Tudodé láttadé hallottadé a' Csehi Hadnagy, Bihari Gyeőrgy mást vagy ellenkezőt parancsolna, mit az Udvarbiró parancsol, és az hadnagy teszené akadályt, vagy mit huzott vont az eő Ngok Joszágán? [KSz; GramTr VIII]. *1717:* mint hogj pedig az njárnak hevsege miatt az fű el pérgelödött, és sarju ném volt s jó fűvet ne(m) vihetett az szégénység, még vérték, rongálták ..., executorok ménvén utánnok vértek, Taxálták, és szántalan zabot pénzt, Tjukot, Vajat huztak, vontak érette [INyR Cssz, Gysz és Ksz panasza]. *1749:* Itt a Faluban, vagj a kőrül valokban nem tudgjuk más, ki, mit huzott vont, de Szolga Biro Bátsfalusi Sigmond Uramot tudgjuk hogj elég huzást vonást, viszen végben [Ohába AF; Told. 3]. *1764:* a Határ Pásztor minden bornyutol, és akarminémü Marháknak csak a tilalmas széllyben való egyszeri szaladásáért is egy egy Sustákat huz von [Told. 9]. *1777:* A Biro . Gornyikjaival edgyütt Sokat husz von à falun [H; Ks 111 Vegyes ir.]. *1796:* A Falusiakat[a] sokat bűntette, huzatt vont rajtok annyit, hogy a feje se érné meg [Kv; AggmLt B. 15. — [a]Méra (K) lakosait]. — L. még CC 25-6, 34; RettE 232-3, 408; VKp 271.

9. dézsmál; a dijmui; rap(p)sen. *1739:* Joszágomot, a kinek nem kelletis, mint neveletlen árvájét hozták vonták, a midőn ember kort kezdettem érni, akkoris mind pusztára szállottam [Sajóudvarhely SzD; Ks 99 Fekete Sámuel lev.].

10. kicsikar; a smulge/scoate; jm etw. abdringen. *1818:* Eke és egyébb gyalagszerbéli Napszámakat huz, von [M.fráta K; KLev.].

11. *1662:* noha a zavart mások hozták, vonták s szerzették nyakunkba, de ha az egész keresztyénségben nevezetes véghelybe[a] be nem megyünk ... valljon nem lészen-e nekünk örökkévaló gyalázatos hírünk nevünk, emlékezetünk, hazájok-árulói nevünk ... ? [SKr 578. — [a]Várad várába a török ellen megvédeni a véghelyet].

húz-voncol hurcol, vonszol; a tîrî; schleppen, tragen. *1755:* ottan alvān ... Panit István felesége Kalos Kata ki rantatta le az grāditsrol ki ütette oköllel füben ki huzta vonczolta az Szamosujvār felé le jaro Ország utyāban ott ki āllatt terdel a melyin, kik öklöztek, verték tépték, szagadták, kinozták rongálták, vérbe küpülték? [Dob.; WLt vk].

húz-vonsz 1. ide-tova húz és von; a trage încoace şi încolo; hin und her ziehen, schleppen. *1574:* Igen Reszeg volt az legen mykor az eo hazaba Ieot, otth Iwt vagy harom penz ara bort ... leh esset az feoldre az legeny, Es az Eottwes Ambrus fiay haza nepe hwzak vonzak veryk [Kv; TJk III/3. 402 Kalmar Albertne vall.]. *1592:* Anna Azzoni Aztalos Istuanne vallia latom hogi valtig verik, huzzak vonzak vala egimast | Verner Janos vallia: Lattam hogi az haborusag mikor esset vala Niari Marton es Cassaine keozeot . huzzak vonzak es uerik vala Niarit, az feoldre ontottak vala Mikor eo magat Niarit ot ben vondozzak vala, akkor az feleseget az sivteo hazra zalaztak altal az keozeon [Kv; TJk V/1. 299, 300]. *1635:* latam azt hogy az hajanal fogva hvzza vonza vala .. es az lelekkel rutul szida [Mv; MvLt 291. 36a].

2. rángat; a trage cu putere, a smuci; zerren. *1637:* Moldouai Marto(n) ereössen huza vonsza az Jnassal az kaput [Mv; i.h. 119a]. *1662:* a bástya ajtaján a rettenetes tűz kiütvén[a], némelyeknek ruhájok rajtok megyuladván, mig leszakgatják, húzzák, vonszák vala rólok,

úgy elégnének, veszélkednének, hogy csak sírnának, rínának [SKr 604. — [a]Várad várának egyik bástyájában gondatlanságból keletkezett robbanás nyomában].

3. kb. harácsol, rabol; a jefui; plündern. *1662:* a várat[a] a prédára áhitozó jancsárok a töréseken úgy meglepték vala, a mieink közöttök szemeit is alig pillanthatnák, aztol mit kophatnának mind ételt s bort, fegyvereket húznak vonsznak, ragadoznak vala [SKr 617. — [a]Várad várát. A forrásban a vár török által való elfoglalása előzményeinek, lefolyásának és következményeinek részl.].

hü l. hi, hiü

hű *isz* o; hu. *1572:* Mykoron . Assoth kapath kezdenek kerny, leen Az walkayak keozwl Egy ky kyalta Ellyen zowal hw vgmond Azonkeozben, egben, zaydulanak [Jákótelke K; KP].

hű *mn* 1. hűséges/hív (vkihez); credincios, devotat; treu. *1571:* orzagul valazza ty kegielmetek hyw es bizonios Attiokffiajt kyk igazan keozottünk minden zekeken minden dolgoknak zedeseknek es veteleknek hyty zerint mennenek vegere [SzO II, 323]. *1575:* Nagodnak zegyn alazatos hyw zolgay Kereztury Jakab Hunyad warmegye feö byraya, es Kereztury miklos azon varmege vycebyraya [JHbK XIII/35]. *1630:* Folsegodnek alazatos hiü szolgai Deak Jstuan Szent Egiedi Doboka varmegienek vicze szolga biraia es Goczi Janos [WassLt]. *1671:* Eskűszöm az élö Istenre hogy az ín Kegyelmes Uramnak ö Nagyságának az Méltoságos Fejedelemnek igaz és hű lészek [CC 12]. *1718:* Ilonát el hitette Asszonyom hogy en velem el veteti csak legyen igaz s hü eö kglmehez [Kv; Told. 2]. *1869:* Légy jó kicsi leány: szeress fórrón, légy hű a te jó, a te hű Somádhoz [Dés; Borb. II].

Szk: ~ *sáfárság. 1677/1766:* engem ne dicsirjenek: dicsirjék Istent, hogy éngemis amaz hű szolgával dicsirjen megh Isten, nem az én hüv sáfárságomért, mert én csak az nékem adatott Talentumot sem adhattam elö[a] talám, hanem az ö ingyen való ki beszélhetetlen kegyelmességébül, irgalmasságábol [Ne; DobLev. II/386. 2—4a Samariai Lökös Péter sk. végr. — [a]Célzás Jézus Krisztusnak a talentumokról szóló példázatára] ✱ ~ *szolgálat. 1573 k.:* Emlokozhetyk ty Ktok, az En Ennek ęlothe valo, hyw zolgalatomrol my(n)t zolgalatal zolgaltam az Eghez varast medeg az wr isten Eppen Emborsegembe megh tartoth [Kv; TJk III/3. 226b]. *1588:* Az Kett espan Tothazy Mihaly es Eppel Peter zamadasok az harom falurol[a] . iambor es hiw zolgalatot hasznos forgolodast gondwiselest, tapaztaltak eó kgmekben [Kv; Szám. 4/II. 15. — [a]A város három jb-faluja: Asszonyfva, A. és F.füle (TA)]. *1661/1681:* zeretetes indulatom visel engemetis Vitezlö Lugosy Janos jambor Szolgamhoz hű szolgalattyat megh gondolva(n) .. Haczoki Varosomba(n) adtam neki, es maradekinak . Nehai Modra Mihaly haza felét[a] [Vh; VhU 373-4. — [a]Értsd: a néhai Modra Mihály-féle házat]. *1735:* az edgyik Instansnak remelhető hű kedves szolgálattyais fen forogván, . kivansagokat a Nemes Tanáts meg adta [Ne; DobLev. I/161].

A XVI. sz-i és a XVII. sz. eleji adalékokban a címszóbeli szó *hiü*-nek is olvasható. (Ez olvasati lehetőségre l. a TESz-t.)

2. *kb.* megbízható; de încredere; zuverlässig. *1654/1696:* Leveleimet látogassák meg bizonjos hű emberek, az melljek praecise engemet és gjermekimet illetik, és az melljekben libera dispositiom vagjon és lehet, azokat külön szedvén az kit Törvénj szerént illet gjermekim közül az tartása, az tartsa [Medgyes; BálLt 46].

3. kb. a valósághoz igazodó; fidel, real; getreu, wahrhaftig. *1854:* Pygmalion forró ölelései életre gerjesztik a szeretett kőszobor hideg kövét: a hű emlékezet múltunk szebb korára birhat e delejes erővel [ÚjfE 4].

hűen híven; credincios; treu. *1577:* keryk azert eo kegmek Byro vramat hogy az zolgakat megh rostalwa(n) megh valogatwa(n) az waras penze(n) tarchion oly zolgakat kik az varasnak hwen zorgalmatoson Iozanon es Io emberseggel zolgalyanak [Kv; TanJk V/3. 141a]. *1582:* Eskeozem az elo Istenre hogy .. e' mostany varostul, Ram byzot vonas igazetasba, hwen el Iarok [Kv; i.h. 256b].

hüj 1. hi! hű!; o; hu. *1598:* egy kor fel ugrek Pazthor Jstwan es nagj palczhawal ugj akara Agion Eotnj ferenczet de hat Kadar Gergely ezeben veotte es eo ragada megh kezebe(n) az fath megh megjs zidogatta mondwa(n) hwj barom essez majd el vezted az legent [Kv; TJk V/1. 251].

2. juj!; vai; ach, autsch. *1715:* azt találta mondani; hűjj, lám ugy mereszted rám a szemedet hogy majd elijesztesz [Türe K; Told. 28].

hűl kihűl; a răci; kalt werden. *1576:* Vas lagitas. Ved igazan özue soot, agiagot, Mezet, Hagymat es fa olayt, Törd meg es kend be velle az vasat, fwch (!) meg io erőssen es hogy Meg fwlt, hadmeg önmagatol hwlny es Jo lagy lezen [Nsz; MKsz 1896. 368-9].

hűlés răceală; Erkältung. *1849:* a' menyetske nállam több ideig betegeskedvén hűlés miatt e közben több versen jött hozzá látogatoba Kelemen Béni [Kv; Végr. Vall. 59]. *1853:* Titi, kétség kívül hűlés következtében, rosszacskán lévén .., e' levél megirását nekem tevé kedves kötelességemmé [Kv; Pk 7].

hűlő-ajtó kb. szellős nyári ajtó; uşă de vară prin care se aeriseşte; luftige Sommertür. *1695:* edgy vas sorkokon Pántokon forgo Rostélyos hűlő Ajto [O.csesztve AF; LLt]. *1833:* A Píntzébe találtatnak Edgy Nyári Fa rostélyos Hűlő ajto, két Záro lántz szemmel és két vas Sárkakkal [Nyárádsztanna MT; MvLev. 8].

hűlőleg kihűlőben/hűlőfélben; pe cale să se răcească; im Erkalten begriffen sein. *XIX. sz. eleje:* Testit az ágyban fatsaradolag ... hűlőleg vagy meredőleg, és erőszakot szenvedve tanálták [K; KLev.].

hűlt szólásban; în expresii; in Sprüchen: ~ *helyét találja a kárnak* kb. vki marad a kárral; a rămîne cu paguba; jd hat den Schaden. *1775:* gyűmölts fákott magomis láttam hogy loptak, de tsak hűlt hejit találtam a Kárnak [O.kocsárd KK; Berz. 4. 34. 0. 5] ✱ ~ *helyét találja vkinek* vki nyomtalanul eltűnt; a dispărea fără urmă; spurlos verschwunden. *1704:* negyednapig való frigyet vetettenek volt[a], hogy addig Graven[b] uram ideküldjön felő-

lök a generálishoz, és addig cselédjeket mint szállították onnan, és mikor a terminus eljött volna, csak hűlt helyeket találta volna Graven, mind elmentenek, ki Havasalföldibe, ki Csíkba, ki Gyergyóba [WIN I, 290. — [a]A székelyeknek. [b]Graven Ludvig Ferdinánd császári ezredes, majd tábornok]. *1737:* tartottam attol hogy csak a' hűlt hellyet találom az vr(na)k [Kend KK; ApLt. 4 Apor Lázár Apor Péterhez].

hürböl '. *1642:* Én vettem vala gyolcsinget, gyolcselőruhát neki, zöld szoknyát neki — sokszor hajtottam én fel az zöld szoknyának az alját az szemére s az fejére, s hányjad te is immár s hürböljed immár [Mv; MvLt 291. 349b—51a átírásban!].

Az egyetlen adalékbeli, ide vonatkozó szövegrész férfi szájból férfihoz intézett, nemi vonatkozású, durva nyilatkozatnak tekinthető.

hűség 1. credință; Treue. *1561:* Minden aprod penig az ky arra az mwyre akar allani az ǫ vranak az hwsegnek Bizonyosb woltaert kezest vessen [Kv; ÖCArt.]. *1578:* Eo Nagysaga nem akar el felettkezny az kegyelmetek hywsęgęrewl ęs Jambor zolgalattyarol [SzO IV, 60 Michael Racz Capitaneus Arcis Varhegy Petrus Hersely brassai főbíróhoz]. *1592:* Colosűarnak Hywseghe, dichirtetik az kereztes hadkoris [Kv; DiósyInd. 17]. *1612:* az kgtek igaz hüsegeert, ne(m) leszünk halaadatlanok kgtekhez [Kv; PLPr 73 fej]. *1676/1681:* ighen megh kévántatik; hogi Istenhez valo szereteti uta(n) az Urához, az kinek szolgálattyára magat kötelezte, igaz tökelletes hűsege légye(n); mert ugianis abban kevantatik megh az nagyub hüsegh, à kinek kezeb(en) valakinek több es nagyubb javai bocsattattak [Vh; VhU 656].

Szk: *~ére bizattatik vmi. 1561:* az tiztbely nepeknek kik ualamely kǫsseg elot wadnak hwsegekre fǫkeppen ez[a] bizattatoth az walaztasban [Kv; ÖCArt. — [a]Köv. a részl.] ✱ *~éről bizonyossá tesz. 1678/1681:* Hogi szolgalattyok nállam hiteles légyen . megh kévano(m) enis, hogi hozzam valo hűsegekről erős hittel tegyenek bizonyossa [Vh; VhU 661] ✱ *~et mutat. 1581:* ha az feyedelemhoz valo hwsegre keoteleztetyk eo kegmeket az orzaggal eggywt Abba semmy ellent ne tarchyanak, hanem hwseget es Engedelmet Mutassanak Abba [Kv; TanJk V/3. 245a] ✱ *~gel eljárhat tisztében. 1709:* (A kvártás) tisztben hogj ő kglme hűséggel el járhasson segéllye I(ste)n ő kglmét [Kv; SRE 111] ✱ *~gel ígéri meg magát vkinek. 1600:* eo kgmek egez Varosul biro vramnak es Tanachanak minden heosegel es engedelmessegel igertek megh magokat [Kv; TanJk I/1. 375] ✱ *~gel megszolgál vmit. 1637/1821:* mi is alázatos igaz hűséggel Fejünk fennállásaigh megszolgáljuk Nagyságodnak mint Kegyelmes Urunknak [Torockó; TLev. 8/12a] ✱ *~gel szolgál (vkit). 1666:* Hunyadon lako Zára Andras Supplicatiojara valo valasz[a] Ha Igassaggal es hűséggel Szolgálsz bennűnket, életedigh megh tartunk az kultsarsagban [VhU 442. — [a]A Zolyomi Miklósé]. *1811:* Be Szegöttette Binder Joseff Uram Nagy Bányárol ide Városunkra Jövő Betsűletes Légenkét Lipotzki Joseffett olj moddal hogy ... tartozik egész hűséggel és Jámborsággal az Leveleért és az után Szép Szabadságáért Szolgálni [Kv; KCJk 104a] ✱ *~gel van vkihez vmiben. 1662:* (Ha) tőb lator társaimmal eggyet értuen az eő Ngok jószágát el pártolnj engedné(m) ..., erőm szerént ellene nem állanék, azon Casusbannis igaz hűséggel nem lennék ... engem megh foghassanak, es ... megh sűtéssel bűntethessenek eő Ngok [Monó Sz; BK]. *1823—1830:* Ezen betegségemben egy Csegő János nevű háromszéki tanítványom .. legnagyobb hűséggel volt hozzám, nem távozott tőlem [FogE 132] ✱ *~gel viseltetik vkihez. 1765:* A minemu hűséggel, szeretettel, reverentiával viseltettem N. Tisz. Batzoni Intze Máté vramhoz ö kegyelméhez ..., ugy ö kegyelme-is Tisz. Verestoi György vram[a] én hozzám hasonlo hűséggel, szeretettel 's reverentiával viseltessék [Kv; SRE 215. — [a]Soos Ferentz esp. káplánja]. *1781:* (A) Collaboratorok vagy hütesek a' Cassa körül óly hűséggel viseltessenek, hogy . az Mlgs Familiának vagy az Administratornak leg kissebb kárt tenni ne superialtassanak [Torockó; TLev. 9/20] ✱ *megesket vkit a maga ~ére. 1845:* Biro Antal ur palinkát hozatott és minyajunkat megpalinkazott és meg esketett a maga hűségére [Kiskapus K; HG br. Diószegi lev.] ✱ *megmarad vki ~ében. 1691:* holtiglan az ő kegyelmek hűsegekb(en), földőkőn meg marad [Magyaró MT; Told. 22] ✱ *vki ~ére reverzálisos* kb. hitlevéllel kötelezte magát hűséges szolgálatra. *1679/1681:* Az Vice Gornyikokis nem csak hitesek de Reversalisosokis légjenek az én hűségemre [Vh; VhU 673] ✱ *vhova tartja ~ét* vhova való jobbágynak tartja magát. *1761:* Bontz Radutz ... ide valo Gyekei Mlgs Possessor Kornis Urak(na)k ős őrőkős Jobbágya . . vagy két versenis viszsza tért Kékesre[a] ..., és mindenkor repudiáltatott, 's reducaltatott, 's mind ide tartotta hűségit, ide szolgált Kötelessége szerint egész Tavalyig [Gyeke K; Ks 5. XII. 22. — [a]SzD]. *vkihez tartja ~ét* változatlanul vki jobbágyának tartja magát. *1741:* Borsa Uramekhoz tartatta hűségét [Faragó K; Told. 44a] ✱ *vki ~ében megnyugszik* vki hűségében megbízik. *1603:* Myerthogy eo kgmek egesz varosul igen failaliak seot vgyan gyalazatnak tartyak hogy zabadsagunk ellen varosunknak kapuit az Nemeth gyalogok kezdettek allany, mely dolognak semmi keppen nem kellet volna lenny: Eo kgmek ..., Nem akaryak ott zenuedny hanem az kapuknak eorizetit magoknak akarjak tartany varosul biro vram azert Tanachyawal izennye megh ez varos vegezeset az nemeth Hadnagjok(na)k hogy az nemeteket az kapukrol el vigyek es az vthan oda ne mennienek az eorizetre minthogy Basta vram ezen zabadsagunkban meg nem haboritot hanem amy (!) hwsegewnkben meg nyugot [Kv; TanJk I/1. 442].

2. alattvalói hűség, lojalitás; credință de supus; Untertanentreue. *1566:* my azt az felseged hozzank walo nagy kegyelmessegeth lathwan, eggywl eggyyg az halalnak keserwes woltatis kostolhasswk zeretettel meg az felseged hywsege mellett [SzO II, 191] a székely főemberek a fej-hez]. *1577:* Mynd Ezeket es egyebeketys kyk ez tyzt dolgat Nezyk Es az ew Nags. haznath hatta es byzta ew Nags az ew kegyelme hywsegere [Ks Báthory Kristóf nyil.]. *1653:* Báthori Gábor azonban az portát megtalálta volt követei által, esetit megjelentvén a portán .. hűségit ajánlá [ETA I, 105-6 NSz]. *1663:* Édes Bátyám, Kegyelmed mindjárt tudositsa uramat ő kegyelmét az ott levő dolgokról. Az Istenért benne ne hagyjon Kegyelmed; Kegyelmed felől feleltem, micsoda hűséggel (!) leszen Kegyelmed; a sok gonosz nyelveket hagya hazugságban Kegyelmed [TML II, 460-1 Bornemisza Anna fejedelemasszony Teleki Mihályhoz]. *1681:* midőn ... experientiam megh mutatta Volna elmémet ... Orban

Miklosnak hozzam valo tökélletes hűségében (így!), ki megh bizonyitotta fidelitassat az mikor Hunyad idegen kézre kerűlt volt, adtam es conferaltam neki Vajda Hunyad Várához tartozando Havasimnak Fő Gornyiksagat [Vh; VhU Thököly Imre ad. lev.]. *1705:* az Joszágos Nemes Emberek engedelmességek(ne)k s hűségeknek be mutatására compareallyanak ki ki mihelyt compareal és homagiumat deponallya, minden kesedelem . nélkul maga házához botsáttatik [KvLt I/192 gub. Kv-ról]. — L. még SKr 229, 481, 547.].

Szk: *a ~ben megmarad. 1671:* Esküszöm az Elö Istenre ..., hogy az én Kegyelmes Uramnak . Apafi Mihalynak . tellyes életemben igaz és hű lészek, . Ugy mindazáltal ha ö Naga-is az hatalmas Török Császárhoz valo tökélletes hűségben végiglen meg-marad [CC 24] ✱ *vki ~ében megnyughatik* vki hűségében megbízhat. *1619:* 2 die Januarii mentem vala tömösvári Deák Mehmet pasához Én mondám, hogy: Ne legyen nagyságod az én vramhoz[a] kétségben, mert az én vram ... úgy viseli magát a fényes Portához s nagyságtokhoz is, hogy megnyughatik az fényes Porta az uram hűségében [BTN[2] 176. — [a]Bethlen Gáborhoz] ✱ *~ét prestálja* alattvalói hűségét megbizonyítja/mutatja. *1649 k.:* Inscriptios Ioszágit, eo kglmek ki valtani, masok számára, nem engedj, ualameddigh, eo kglme az mi kglmes vrunk kglmesseget, megh beczűlli, es hűseget praestállia [Ks O. 46] ✱ *elszakad vki ~ától. 1614:* (1594-ben) szakada el Báthory Zsigmond az töröktől, és ebben az esztendőben ölete meg egynéhány főurakat, azkik nem hadják vala elszakadni az török hűségétől | Minden ember az ő maga, őstől maradt házában-várában békével lakott, törvény volt az országban, de mihelt az hatalmas császár hűségétől elszakadtatok, magatok öttétek pusztitottátok meg egymást, nem a hatalmas császár [BTN[2] 42, 73] ✱ *hittel obligátus az ország ~ére. 1677:* (A fej.) nem hogy Tanácsokat, de egyéb derekas Tiszteket-is .. nem másokat, hanem nativus igaz haza fiait ... állat ..., kik-is az Ország törvényeire, szabadságára, és hűségére .., hittel obligatusok legyenek [AC 32] ✱ *igaz ~gel szolgál meg vmit. 1636:* Az Ngod kegyelmességét alázatos igaz hűséggel szolgálom meg [LLt Átírásban! — Ditrai[a] Balykó Balázs a fej-hez. — [a]Gysz] ✱ *kész igaz ~gel uralni vkit. 1662:* Csak Isten engedné, portával való egyezését végezhetné[a], ők[b] is, mint szinte azelőtt igaz hűséggel uralni készek volnának [SKr 502. — [a]A portánál kegyvesztett, a fejedelemségről előbb lemondott, majd újra a fej-i székbe kívánkozó II. Rákóczi György. [b]Bihar m. rendei] ✱ *megesküdtet vki ~ére. 1601:* biro vram tanachawal egyetemben minden Ieowenieket az feyedelem heosegere es az varoshoz valo engedelmessegre megh eskeottessek [Kv; TanJk I/1. 393]. *1662:* a' Praesidiumot Nagd hűsegire meg esküttöttűk [KJ] | a váradi egyházhelyi nemesség hadnagya Fogthűy János prókátor . a tiszti alatt levő nemességet, háromszáz nemes embert, a fejedelem[a] hűségire, maga elsőben megesküdvén, mind megesküdtette vala [SKr 513. — [a]II. Rákóczi György] ✱ *megesküszik vki ~e mellé. 1602:* Kereztur falwarol az kik cziazar ő felsegy húsege melle, keseben Eskwttek meg ezek ... [a] [UszT 17/42. — [a]Köv. a nevek fels.] ✱ *megesküszik vki ~ére. 1662:* Melly levele[a] die 24 Augusti[b] érkezvén Váraddá, nagy bódulást szerzett vala: mert hogy immár — Barcsai[c] hűségére mindenek megesküdtek, s a portáról a fejedelemnek[d] semmi grátiája nem volna [SKr 495. — [a]A fejedelemségről előbb lemondott, majd újra fejedelemségre törő II. Rákóczi Györgyé. [b]1660. [c]A Rákóczi lemondása után török támogatással fejedelemmé választott Barcsai Ákos. [d]A török kegyét vesztett Rákóczinak]. *1765:* solemniter meg eskevém a' Király hűségére Mlgs Groff Czegei Wass Ur és Tktts Nemzetes Ketzeli Sándor ő kglme praesentiájokb(an) [ArJk 55-6] ✱ *megmarad vki ~ében. 1619:* az egy lengyel király és ország soha mellé-jek nem állott, hanem igazán tökéletesen megmaradott az hatalmas császár hűvségében — frigyébe [BTN[2] 265]. *1685:* az ket nagj Gonas (!) kőzőt meljiket valasom, alig tudom, megis jnkab az en Tecesemből a Porta Hűsegeben maradgjunk meg, javallom [Gyf; Törzs. Barcsai Ádám kezével]. ✱ *(tökéletes) ~gel viseli magát (vkihez). 1630:* Én[a] oly tökéletes hűséggel viselem magamat hatalmas császár fényes Portájához, valamint akarjátok [BTN[2] 430. — [a]A palatinus]. *1765:* ha őfelsége tisztségre emelte őket ., miért nem viselik magokat hűséggel [RettE 183] ✱ *visszajő vki ~ére. 1718:* a' Császár hűségire viszszá jött Molduvaból [Gysz; LLt Fasc. 69] ✱ *vki ~e alá adja magát. 1614:* az erdélyi bolond urak némelyek ... az ... német császár segitségéért immár újobban német császár hűvsége alá adták vala magokat [BTN[2] 50] ✱ *vki ~e alatt hal meg. 1604:* Fichior Péter Magyarországban a császár ő Felsége hűsége alatt halt meg még akkor mikor Konstantinápolyból kijött volt [Kv; TMÁO I, 43 Básta rend.] ✱ *vkihez/vki mellé/vkinek tartja a ~et. 1562:* a Tiszán innét Erdély felöll Ferdinandus nem birhata, mert azok minden hűséget tartának János királynak a mint néki megesküdtek vala [ETA I, 13 BS]. *1653:* a nagy urak meghasonlának egymás között és némelyek készek valának a német császár mellé állani, némelyek pedig a töröktől nem akarának elállani, hanem akarják vala tartani a hűséget [i.h. 41-2 NSz]. *1678:* vgy czelekedgjék mind(en) Ember, hogy az mi Kgls Urunk eo Nsga mellé tarczia az hűséget, más fele ne cavellalyon, mert bizony fel akad érette [LLt Fasc. 120] ✱ *vkinek a ~ében van. 1662:* Szendrő és Putnok is már a fejedelem[a] hűségében lévén ... bizonyos magyar katonaságot nagy számmal rájok gyűjtötték vala [SKr 215-6. — [a]Bethlen Gábor] ✱ *vkinek ~ében megnyugodva van. 1662:* a fejedelem[a] ... egy jó becsületes híve, udvari főkapitánya, Bornemisza Pál, kinek minden hűségében, tanácsában, és hasznos szolgálatjában igen megnyugodva volna, az élők társaságából kiszóllíttatott vala [SKr 244. — [a]Bethlen Gábor] ✱ *vkinek a ~ére hajt vkit. 1710:* a bécsi udvarbol jött vala Erdélyben egy jezsuita, páter Dunot[a], ki alattomban az országot a német császár hűségire hajtaná. Ezt mondja vala az országgyűlésiben: „Nolentes volentes proteget[b] vos Sua Majestas [CsH 179. — [a]Dunod páter jelentős szerepet játszott a Diploma Leopoldiummal kapcsolatos diplomáciai tárgyalásokban és Erdélynek a Habsburgok uralma alá hajtásában. [b]Alkalmasint sajtóhiba *protegit* h.] ✱ *vki ~ére tart vmit* kb. hűségesen vki birtokában/uralma alatt őriz vmit. *1675:* az Várat hűségűnkre feje fenn allasaigh hűségessen meg tarcsa az praesidium ... kerdenys ne mereselje elete uesztese alat, hogy ki hűségére tarczuk, es kinek adgyuk megh az uarat, hanem tuduan kinek legyenek hitesek tarcsak hűszegűnkre [Fog.; UF II, 678 Bornemisza Anna fejedelemasszony ut. Boér Zsigmond fog-i vár-

nagynak]. ✱ *vkinek ~ére térít vkit. 1663.* Rédei Ferencz .. panaszolkodik, hogy vénségire mint bánik ő nagysága vélle, holott mikor mások odaki Medgyesen s egyebütt szidtak ő nagyságát, ő nagysága inkább igyekezett az urunk hűségére téríteni azokat, az kik ő nagysága mellett most oly igen csapják [TML IV, 114 Székely László Teleki Mihályhoz].

Sz. *1662:* (Barcsai Ákos[a]) farba rugatá máshoz való[b] hűségét [SKr 467. — [a]A II. Rákóczi György lemondása után fej-mé választott új uralkodó. [b]Rákóczihoz való].

3. a fejedelemnek az ország rendei iránti való hűsége; fidelitatea domnitorului/principelui faţă de state; Treue des Fürsten gegen die Landesstände. *1662:* Kemény János szabad választás, voxolás szerént azon régeni gyűlés alatt fejedelemmé választatott vala[a], és ugyanott mindjárt a jelenvaló statusok hűségére megesküvén, hogy minden rendek székes helyeken otthon is tizenötöd nap alatt megesküननek, elvégeztetett vala [SKr 642. — [a]Keményt — Barcsay Ákos lemondása után — 1661. jan. 1-én választották fejedelemmé].

4. egysz és tbsz 2. szű birt. szr-os alakban alattvalót illető fej-i megszólításként; la forma cu sufix posesival de pers. a 2-a sg. şi pl. ca termen de adresare princiară faţă de un supus; in Ez und Mz mit Possessivendung als die den Untertan betreffende fürstliche Anrede: *~ed, ~tek. 1623:* Annakokáért hűségteket k(e)g(e)l(me)sen intyűk, seőt hagyuk, és nékik igen serio paranczollyuk . [KvLt Céhir. II a fej. Kv városához]. *1628:* találunk némely czéhet vétek nélkül annyiban, hogy vagyon mivek, de hogy hűséged titkos kerestetésére mindent eltagadtak, az szintén annyit teszen, mintha semmi mivek nem volna [SzO VI, 78 a fej. Balási Ferenc usz-i főkapitányhoz és fej-i főlovászmesterhez]. *1630:* Bojér Georgynek . . Reczye[a] nev⟨ü⟩ ... Attyoktól abalienal⟨ta⟩tott faluiokat .. uyonna(n) remittaltuk, es donaltuk Parancollyuk serio, hogy ... el foglalniok meg engegye hűséged [Szád. fej. — [a]F] | parantsollyuk hwseghteknek abban az feő Capitanysaghnak tisztiben eő kegyelmet, ighen beőtswletesen vigye be [KJ]. *1641:* Vitezleő Peczj Janos Colos Monostorj eggik kaptalan hiúünket boczatuan bizonios vallatassok veget hűsseghtek districtusaban: kiben hogy job modgyaval procedalhassan K(e)g(ye)lmesen paranczollyuk hűsseghteknek ... paranczollya varasakban comparealni districtusok belj Faluk lakosit [BesztLt 140 fej.]. *1654:* Töb parantsolatunkat erről ne varia hwseged mindeneket megh adgyon az szegensegnek, mert ha meghis panasz jeő elönkbe(n) felölle, bizonnyal el hidgye hwseged meg busul erette [IB. fej-i rend. Bethlen Domokoshoz]. *1676:* Országos el mulhatatlan dolgaink levén, mellyeket töb becsülletes hiveink között hűsegeddel is közleni akarunk; kglsen, es igen serio parancsollyuk ad diem 15 .. Octobr(is) Fejérvári városunkban jelen lenni semmikeppen el ne mulassa Apafi mpr. [Gyf; RLt O. 5 fej.]. *1684:* mivel a Tolvajok igen el aratta(na)k egesz Országban, azok(na)k fogyatásában is industrialkodgyek kglmetek s hűsegtek [UszLt IX. 76. 17 fej.]. — L. még SzO VI, 78.

5. kb. kegy; graţie, favoare; Gunst, Gnade. *1623:* Mehez kerteket igen Jokot czyenaltasso(n) ha teöbet ne(m) 10 helyen lehet ha gonduiseleőnek tartia magat Ez felękell kellene az prouentust Zaporittany Jndustriayatt megh muttattny hwsegwnkeőtt Magara arraztany | (A jobbágyokkal) ell hitesse hogy nekik lezen Nagiob keőnnybsegekre haznokra hogy Rendell fognak zolgalny, De Joll megh lassak hogy Ez Mw hwsegunkéll gonoszull ne Ellyenek zofogadattlanok Ne legyenek az Zolgalatt eleótt zokasok zerent ell ne buyanak [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.].

A 'jóakarat/indulat' jel-sel is számolhatni.

hűségbeli az uralkodó iránti hűséget illető; de fidelitate/loialitate; die Fürsten/Herrschertreue betreffend. *1662:* a tanácsnak[a] nagy akadályul látszott római császárhoz őfelségéhez való hűségbeli kötelességek [SKr 656. — [a]Nagybánya városa tanácsának].

hűséges 1. hű, hív; credincios, devotat; treu. *1559:* En az En kgmes vramnak hwtös vagjok, es kgmeteknek minden hwseges Baratsagal [Retteg SzD; BesztLt 24]. *1568:* Horoke (!) walo hywysegos Zolgalatwnkat Jrywk Felsegednek mynt kegyelmes feyedelmw(n)knek [M.nádas K; SLt Sub Litr. J. Nro 2 Kabos Gábor jószágfoglalástól való tilalmáról szóló bizonyságlevél bevezető formulája] | Ez Leuel adassik az my kegyelmes vrunknak Masodik Janos kyralynak ... my hysiges zolgalatunkat ayanlywk felsigednek [Gyf; RLt O]. *1577:* Nagisagos kegielmes wrunk eorökre walo hwseges szolgalatunkot Aianliuk nàgisagodnak mint kegielmes urunknak es feiedelmwnknek [UszT]. *1582:* Hwsegeos zolgalatwnkat Jrjwk Nagnak [Iklód/Néma SzD; DLt 210]. *1584:* Eóreóke valo hiwsegeós zolgalatunkot aianliuk [Póka MT; BálLt 69]. *1598:* Zolgalattjokat, es iambor heoseges forgolodasokat io newen vewen megh keozeontek nekjek [Kv; Szám. 8/IV. 12]. *1643:* Tekintetes Nehai idvezült Lázár Győrgy Ur(am) hűseges őzvegye Nemzetes Nemes Ilona asszony adott a Gyalakuti Ecclanak égy kis harangot [Gyalakuta MT; MMatr. 136]. *1671:* Teleki Mihaly Atyánkfiának ... hűséges és hasznos szolgálattyát meg-tekéntvén, a' kis Selyki[a] Fiscus számára cedalando Dezmat vita durante a' mi kegyelmes Urunk ő Nagysaga ő Kegyelmének conferalván melyben mi-is Országul ő kegyelmét . confirmaltuk [CC 73. — [a]? BN]. *1762:* Hoszszas szárasztó és éppen elfogjato nyavalyái Utánn ki szollíta Isten az én világi életem(ne)k hűséges Párját kedves Bonyhai Máriámat, Bölts Gazdaaszszont, Hűséges és szerelmes Feleséget [ArJk 53-4].

2. kb. megbízható; de încredere; zuverlässig. *1823—1830:* Hessen-Kassel .. A nemzet hűséges és becsületes, hanem az idegenek iránt félelmes, gyanús [FogE 247].

3. kegyes; milostiv; gnadenreich/voll. *1760:* Feleségem egy Terhével két szép s ép fiu Magzatokat hoza e világra, de . tölle nem mehetvén el az Mássa Lelkét hűséges Teremtöjének Szép Csendesen meg adá [Kraszna Sz; Told. 15/50].

hűségesebben kb. gondosabban; mai cu grijă; sorgfältiger. *1708:* Az B. Ceh ... egy szölöt fogott volna fel bora hasznáért, ... mellynekis hogy husegessebben meg miveltetése véghez mennyen végeztetett ... hogy Ceh Mester Uramek(na)k tellyességgel héjáb(an) valo ne légyen rajta való munkálodások ... faratsagokért adgyon az B: Céh eo kegyelmek(ne)k ketten fl 3 . az Termésböl minden Tiz Vederböl egy egy Vedret [Kv; ACJk 72].

hűségesen híven; credincios, fidel; treu. *1585:* Az Chymiterium Aytaira Zorgalmatos gondot visellien, es mindenekre az eo tizty zerent Nagy hywsegesen [Kv; Szám. 3/XIX. 7]. *1590:* poroncsolattiabol el kelle mennem, es aban az dologba hwsegesen el Jartam [UszT]. *1595 k.:* Noha kgmes urunk hwsegesen holtig Nagysagodnak zolgalni igiekezwnk, az mint illikis, de giakorlatossagal az nagy romlas miat be nem telliesithettiuk, az mint illenek az raitunk forgo Ngod zwkseges dolgait [Dés; DLt 247]. *1666/1681:* Valtozo alapatokban s haborusagokba(n) kivaltképen obsidiokor Varamban tartozanak hűségesen szolgalni mind addigla(n), migh Vége lenne az háborusagnak [Vh; VhU 337]. *1676/1781:* az oltatul fogvast mestersége szerint diczéretessen es hűségesen szolgalt [Vh; VhU 340 Thököly Imre ad. lev.]. *1699:* az Ecclesiának minden belső jövedelmét percipiallya[a], és Curator Uraimék kezekben administralvan ., az ő kegyelmek akarattyábol Salarista Uraiméknak, és az Ecclesia egjéb szűkségeire erogallya hűsegesen [Kv; KvRLt X. A. 9. — [a]Az első kvártás]. *1766:* En Albisi Pántzél Istvan ki is mostan Fungens Pap vagyok kis Gyermekségemtől fogva az Isteni tudományok tanulásában foglalatoskodtam, ugy ma is az Isten oltáran hűségesen szolgálni igyekezem [Hsz; BLev.]. — L. még AC 96.

Ha. *1586:* hywsegesen [Kv; TanJk I/1. 33].

hűségtelen hűtlen; necredincios; treulos. *1748:* nem tekintvén eö Nga az ö háládatlan és hűségtelen voltat [MNy XXXVIII, 134]. *1788:* eléggé szégyenlem hogy e kevésre bizattattam, mégis hűségtelennek találtattom, melyért méltán neheztelhetnek Nsgtok réám [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1820 u.:* ez is mind hűségtelen tseléd nem hogy haza jött volna hanem mas nap mondata mi történtt az étzaka az én Szénafümbe [Egerbegy TA; Tolvaly lev.].

hűségtelenség hűtlenség; necredință, infidelitate; Untreue. *1662:* (Dobozi Weres Mihály) fondorkodó vala, ki, alig lehetne az országban olly becsületes méltóságbéli rend ..., kit egyszer is, másszor is áruló, fejedelmek ellen való hűségtelenségekkel való vádokkal és holmi gyalázatokkal nem illetett volna [SKr 663]. *1681:* ha hűségtelenségem és eő nagyságok méltóságok, személyek, életek, birodalmok, seőt károkra céloszható dolgaim uagy szándékom iránt is comperialtatik, életem, halálom és minden jouaim állyanak az eő nagyságok kegyelmességeknek [CsVh 87]. *1762:* ily hűségtelenségét tapasztolván gyermeki közt édes Anya . mig életben lett volna, sokszor panaszolkodván ily szokra fokadott: Nintsenek gyermekei, mit tsinalna ha szomszédi nem volnának [Torda; TJkT V. 77]. *1818:* még ifiu korába elkezdette az Felséges Uralkadonkhaz valo hűvségtelenséget [M.fráta K; KLev.]. — L. még SKr 660.

hűt l. hit

hűt a răci; abkühlen. *1594:* Bor hwtheni ualo Rez desa uagjon No. 1 [Somlyó Sz; UC 78/7. 23]. *1595:* Azzonyúnk ö fge(ne)k be hozasakort, es Wendeglesekorth Biro W. czjnaltatot az kochnyakra, ennyi Edent, Bor hütenj, Jeghez: Tizta vizhez, Apro és örög Czöbröket, és Saitart [Kv; Szám. 6/XVIIa. 134 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1621:* Hogy Gubernator V. eo naga az mustrara mene Zamos faluahoz Veottem eo Naga zamara bor hutenj egy eoreg czebret, melliet oda ki ujttek [Kv; i.h. 15b/IX. 53]. *1754:* Négy on Sutus Üveggel, mindeniknek a' közepire külön külön bor hütöni valo Üvege [Nsz; Told. 19].

hütelés, hütölés l. hitelés

hütes, hütös l. hites

hűtlenül în mod necredincios; treulos. *1729:* Bőszőrmenyi Balogh Lőrincz, a' tavasz tájba hütlenül tőlle el szökött Feleséghére ugjan Beszernyi Szabo Ersokra rá akadván, magha mellé vévé, oly conditioval hogj soha tőbbe tőlle el nem Szökik [Kv; TJk XV/7. 67].

hűtő I. *mn* pentru răcire; Abkühl-. *1736:* Bor hűttő hosszuko Cseber nro 3 [CU].

II. *fn* hűtőkészülék; aparat răcitor; Kühlapparat/gefäß. *1793:* a pintzében egy nagy palinka főzö üst. 3 Csojével hütöjével, Lajterjével [Kosesd H; Ks 78. XVII. 1]. *1837:* a Serháznak a leg nevezetesebb requisitumi a Serfözö üst, szárázto, másalo nagy kád, és Hüttő [Km; KmULev. 2]. *1839:* az 'Ser Ház uj Hüttőjének el készittésére ki rendelt Biztos, el vitt az Ser Házhoz, — hogy ottan az Hűttővel meg kivántato melioratiokat tégyen meg fizetésért [Dés; DLt 1200]. *1842:* a' pálinka házba ... van ... égy Hűtö vagy Csős vályu, gyenge rothadt [O.kercisóra F; TSb 51].

Hn. *1756:* A Hűttő (sz) [M.bikal K; KHn 70].

hűtőkád cuvă de răcire; Kühlbottich. *1680:* vagyon ezen serfözö házban egy kisded szer (!) ser fözö Üst Ur. no. 10. Virics eresztö kad no. 1. Hüttö kad kisded szerü no 2 [A.porumbák F; ÁLt Inv. 35]. *1818:* (A) Vállye Brádi kádár, és a' Dévai Bíndér a' Vultsesdi Erdön: Hüttö kádaknak, Lájtereknek, Töltsernek, csebreknek, fenekeknek ... készitettek : négy száz nyoltzvan darab donga fákot [Vályebrád H; Ks 111 Vegyes ir.]. *1850:* 30 vedres pálinka fözö jo üst ezen üsthöz lájterek és hűtő kádak [Algyógy H; Born. F. Ii].

hütölés l. hitelés

hütös l. hites

hüvely 1. kard- v. tőrhüvely; teacă de sabie sau de pumnal; Säbel- od. Dolchscheide. *1560:* Egy nagy Ezwstós zablia Negy Keotthó wassal fark vassal Eoth boglaral Az az az hywelyen, keth karykaual mely az zyan vagion [JHb QQ Temeswary János reg.]. *1582:* Anna, fabian teil felesége .. vallia az Zablianak hwelitt ott talallia es az Sebes embernek Sweget [Kv; TJk IV/1. 97]. *1589:* Harom zablia hyweliesteól [Kv; KvLt Vegyes I/2. 68]. 1621: Zoliomi Matthias hozua(n) Biro vramnak Gubernator vramtol eö Ngatol egy paranchiolatot hogi ... egy sing veres dupla barsont kwldene ket zablia hiuelire veőtte(m) Borbeli Istuantol Egy sing veres dupla Barson (!) p(ro) f 8 [Kv; Szám. 15b/XI. 39]. 1638: az hwuelie az Zablianak az Ve-

zekedes utan az földón heuer uala es en vím Andor utan az Zablia hweliet [Mv; MvLt 291. 138b]. 1645: ez ket fogoly fenyes napal az hid kapura menuen, ot leuö uaros szolgaira, darabantira zugoloduan, öket baira hittak, nallok huueli nelkűl valo mezitelen szabliaiok leuen [Kv; TJk VIII/4. 26]. 1679: Pallos hiveljestól szijjastol nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 62]. 1714: (A kard) hűvellje négj hellje(n) ezűstb(e) foglaltatott, ket meg aranjozott Karikakkal [AH 6]. 1756: hoszszú, három szegeletü, meg füstösült vagj égett Spádi ..., hövelyin lévö parityával [Nagyrápolt H; JHb XXXV/35. 22]. 1805: Három Török Handgiar kés, egész ezüst Hüvellyekben; az egyike nagyobb és kék bársonyos, a' más kettő kissebb egészszen ezűstel borított [Mv; TGsz 52].

Szk: *fegyvert ~ében hivalkodtat. 1662:* a közönséges veszedelem eltávoztatására sem hazánkat nem szánnók, sem fegyverünket hüvelyébe nem hivolkodtatnók, a keresztyénségnek szép végháza gyámolítására gondviselésünk által készek volnánk, ha az hálaadatlansággal nem fizetne a török kosárjába eperjet szedő keresztyén nevű világ [SKr 475 II. Rákóczi György vádirata a vele szemben fejedelemmé választott Barcsay Ákos ellen].

Sz. *1662:* Meglátá mindazáltal Isten az égből ily nagy háborúban is és megszáná a nyavalyás és földre tapodtatott keresztyénséget, és a tűzzel-lánggal gerjedező tőrt hüvelyébe fordítá [SKr 104].

2. késhüvely; teacă de cuţit; Messerscheide. *1576:* wagion ket ezeostes kes myndenyknek mereo ezeost A hywele [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 2]. *1586:* Ennekem penzem Nem vala hane(m) egy Ezwstbeol chinalt hyweliem vala kesesteol keowek valanak benne [Kv; TJk IV/1. 585]. *1594:* Zechi Marton vallia: en ne(m) lattam mint serwlt megh, de az vtan latam hogi az Giulai Mihali kesi ky teccik az hwueliebeol [Kv; TJk V/1. 457]. *1611:* Egj kett késsü hwuelj twrkeses gieongies nio(m) m — p. 13 [Kv; RDL I. 88]. *1682/1687:* Attam Egi Ezüst aranias egi bokor kesnek ualo hiueliett, kinek az uegin egi kis ezűst gombocska uolt, kett singh Tőrők Sinor raita, kek Seliemből allo [Fog.; Borb. II Rákosi Anna kel.]. *1693:* Boriczanak. ... Egy viseltes selyem sinor öv egy par kessel, huvellyell [Ne; DobLev. I/38. 11]. *1700:* harom pár Gyöngy házas kés hivelyben [Hr 1/20]. *1736:* akármely nagy ember volt az öviben hátúl az hüvelyiben volt az kése, mikor asztalhoz ült, elévette az hüvelyit, kivette az kést és ett vele, azután hogy ett vele, megint az hüvelyibe betette, az háta megé az öviben szurta [MetTr 323].

Sz. *1756:* a réten ... egj árkotskáb(an) látám .. Moldován Onya eö kegyelmét Nák Péter ... Mária nevü Feleségével nyilvánságosan paráználkodni egy szoval ugj láttam az eö szemérmeket akkor kette(n) mint a' kést a' hűvelyben | hírtelen viszszá fordultam szégyelletemb(en) és féltemben, is éppen nem láthattam mint a' kést az hűveljben [Galac BN; WLt Iuana providi Nemtzisor Thodor cons. (44) vall.]. *1757:* a Tanu Nyilván és bizonyoson szemeivel láttaé világoson mint a Kést a hüvejben szokta ember látni ? [MNy XXXVIII, 207 kk].

3. ?tok; toc, teacă; Behälter, Futteral. *1589:* Masod Meresben vadnak kapchiok, Eówek hiweliek [Kv; KvLt Vegyes I/2. 45]. *1592:* Zabo Janosne Dorothia vallia .. Hallottam fabiannenak panazolkodasat minemw haborusagok volna Bachi Peterneuel az eo giermeke le vol ki ne(m) Ideire leot volna Eztis mondotta fabianne hogi eo zamot tartot az Bachine giermeke letire, es az hwuelrejs fel rotta, hogi megh Ideie ne(m) leott volna [Kv; TJk V/1. 233. *1631:* Az Nagj ladabol latta(m) hogj ki hanta szep aranios ingeket ezüsteös hüuelt mit affelet abroszokat [Mv; MvLt 290. 262b]. *1637/1639:* Egy mereo Ezüst hűúely, Gyeongyos keöues [Kv; RDL I. 111]. *1697:* Egy ezüst Hively [HG]. *1700:* jútat ... Sárának egy maiczas Sima Bogláros Aranyas Párta Eo, egj ezűst aranyos hivelly, egy lapos nyelú ezüst kalán [Ne; DobLev. I/50]. *1717:* Ezust hively 1. Zöld angliai elö ruha arany Csipke rajta 1 [TSb 5].

4. ?rekesz; compartiment, despărţitură; Fach. *1854:* eléveszi tarsolya hüvelyéből az ... ott tokban lévő hosszukó kést, villát és aczélat [ÚjfE 78].

5. (bab- v. borsó-)héj; păstaie (de fasole sau mazăre); (Bohnen- od. Erbsen)Hülse. *1813:* Sárga Faszulyka 12 Kupa Aszalt zöld Faszulyka két véka. Hüvelyibe lévő Faszulyka circ. 1 [Veresegyháza AF; Told. Toldalagi Kata lelt.].

6. vagina. *1644:* Hallottam azt Hogi ugia(n) fertelmesül szida az az Teke (?) Suska azt az Cziakinet, az mi az szaian ki fer vala, Nagi seggü Nagi valagu ... Hüuelied lofasz a honod ala, s ha kiczin tekerjek megh szederj innal [Mv; MvLt 291. 406b].

Ocsmányul szitkozódó leányzó szájából elhangzott, némely részében még ennél is zavarosabb lejegyzésű szidalom.

? ◇ **Hn.** *1639/1687 k.:* Karos hüvely alatt (sz) [Nagyernye MT; MMatr. 279]. *1746:* Hüvelly patakan alol. hüvej pataka nevü hellyben (sz) [Telegdibacon Hsz; EHA].

hüvelycsináló ?kardhüvelykészítő; meşter de teci pentru săbii; Schwertscheidenmacher. **Szn.** *1711:* Hűvely Csinalo Miklos [Kv; KvLt Dica XXVII. 11].

hüvelyecske kb. tokocska; toc mic, teacă mică; kleiner Behälter. *1625:* Ezűst es arany marhak szama Egy ezűsteos hiuelyeczkeis [Kv; RDL I. 126].

hüvelyes I. *mn* **1.** hüvelyű; cu teacă ... ; mit Scheide. *1723:* Néhai Told(alagi) Janos Vr(am) maga viselte tzapás fekete zomátzos hüvelyes kard [Koronka MT; Told. 29/2]. *1759:* szállittasson el Egy vasas hüvelyes jo Pallost [Sárd AF; TSb 51].

2. *~ kés* cuţit cu teacă; Scheidenmesser. *1840:* Bábezán Gabor ... a' derekán viselő tüszővel, és az abban hordozni szokott hüvejes tót késsel [DLt 892 nyomt. kl].

3. *~ borsó* zöldborsó; mazăre verde; grüne Erbse. *1596:* veottem .. hwuelies borsoot d 6 [Kv; Szám. 6/XXIX. 165]. *1600:* Az Commissarius vraknak vocsorara feózettem .. Hwuelies borsot d 2 [Kv; i.h. 9/II. 56 Szabó András sp kezével]. *1621:* Hwuelies Borsot Vetettek velem ... d 14 [Kv; i.h. 15b/IX. 41].

4. *~ gabonák* hüvelyesek; păstăioase; Hülsenpflanzen. *1843:* A gazvölgyi tónál hüvelyes gabonák kaszálása gyűjtése [Csekelaka AF; KCsl 3].

5. *~ vetemények* 'ua.; idem' *1834:* A Faludi-alya ... hüvelyes vetemények, kender, len sat. számára használódik [Csekelaka AF; EHA].

II. fn-i haszn-ban; cu funcţie substantivală; in substantivischem Gebrauch: kard- v. tőrhüvelykészítő; meşter de teci pentru săbii sau pumnale; Schwert/-Dolchscheidenmacher. **Szn.** *1666:* Hűvelyes Andrasne [Kv; Dica XXII. 24]. *1733:* Varadi Hüvelyes Istvan [Mv; MbK VI. 2]. *1737:* Stephanus Hivelyes alias Molnár [Mv; WLt]. *1738:* égy kolosvári Hüvejes Gyurka nevű legényt halálosan meg vert [Torda; TJkT I. 174]. *1744:* Hűvejes János [Mv; Told. 27].

hüvelyfa *1597:* Bothos Mihaly ... wallia ... en hoztam wala megh Keözeghy Thamastol valamy pallosra walo ezewst boglarokat hiuely faiawal eözwe [Kv; TJk V/1. 123].

hüvelyk 1. hüvelykujj; degetul gros/mare; Daumen. *1570:* Veres Benedek, Ezt valya ... latot otth egy germeket hogy az kwtth kĕrnywl forgodik volt, es latta hogy megh Sertette Az gyermeknek hywelket az kwt lancha [Kv; TJk III/2. 74g]. *1584:* Chizar Mihaly vallia egy lud miat megh haragwek a' vargane Annia Az Apamra . Es ig feniegete meg Attiamat[a] Masod eyel Mj dologj esek a' Zegeny Attiamon, hogy eyel kialtany kezd, es Monda, Im Az essez Az varganę Annia Ream Ieowe es a' hiwelket A' Zememnek vete es ki tolia a zememet [Kv; TJk IV/1. 281. — [a]Köv. a fenyegetés]. *1603:* Buday Mihaly Deak ... vallia . Benedek . nem akart Innya tehat Arcúl chyapta Darabos Balas fajdossy Benedeket, es vgy mondotta Benedek hogy bezzegh igen fay az zywem az Arcul chapason mely szora Darabos Balas az hywelyket vthy az orra elejben fel Akarwan wthnj az orrat [Kv; TJk VI/1. 667]. *1723:* a kétt kezin lévö hüvelykeit a háta megi vonván ott öszve köte erössen ..., megh én késsel vägäm le a hüvelykeiröl a madzagott [Hodák MT; VGy. Prekup Ojnicza (40) jb vall.]. *1776:* a hűvelykit is annyira meg űtötte hogy veszedelembe el szakadolag volt az Ujja [Nyárádsztbenedek MT; Told. 28]. *1807:* a vasat[a] ellopták, . Oláh István azt bizonyítja, hogy . a vége vastag volt, mint az hüvelyke [Szárhegy Cs; RSzF 293. — [a]Értsd: ekevasat]. *1838:* a Feleségem .. ma két hete a jobb hüvejkét kezdette fájtatni [Babuc K; RLt Kuun Károly Rettegi Sámuelhez].

Szn. *1573:* Hywelke peter [Kv; TJk III/3. 256].

2. col; ţol; Zoll. *1825:* A Timár Szint a Szigyárto Szintől el válószto oldalnak Talpfája vastagsága 5 Hüvelyk [Dés; DLt 3]. *1858:* ezen korlát 6 hüvelykel a' métánál bennebb van [Mv; TSb 39].

3. Jelzői haszn-ban; cu funcţie atributivă; in attributivem Gebrauch: colnyi; de ţoli; von . Zoll, zöllig. *1838:* A Köpadon van nyoltz malom kö .. a nap keleti padkö négy és fél hüvelyk vastag [Km; KmULev. 2]. *1844:* 23700 Darab 15.16 hüvelyk hoszszu 2 1/2 hüvelyk kőzép széles aranyosi zsendely [Torda; KLev.]. *1846:* egy Szál 10/12 hüvejk vastag fenyö tutajgerenda Rf I Kr 36 [Dés; DLt 1541/1841]. *1852:* A' felső kő 6 1/2 hüvelyk vastag ... ; a garat viseltes gyenge [Km; KmULev. 2]. *1864:* Nagy Csere kopár oldallal ... egy oly szép forrása van mely láb vastagságu — és barmely szarazsagban harom huvelyk vizet tud adni [Kispetri K; KHn 291].

hüvelykecske hüvelykujjacska; degetul gros; kleiner Daumen. *1759:* az Gyermeknek az Bal kezecskeje keze fején alol tsudalatos mozgásban van, minden inai erecskéiben ollyan rángotás formalag mozog ugyan tsak az kezecskeit az gyermek nem fájlolta, kivált az hűvelykecskeivel, s mutato ujjával az gyermek koltsokatis meg fogott, s tartottis [Csesztve AF; Ks Mike Antal lev.].

hüvelykes 1. *egy ~ tenyér(nyi)* kb. egy ötujjas tenyérnyi; lată de o palmă; eine große Spanne (lang/breit). *1761:* egy kék ezüstös Materia szoknya az ajján egy jó hűvelykes tenyérni kötés van egy ujni arany paszománt [Koronka MT; Told. 8]. *1771:* ezen also Silipet egy orosszal és egy Hűvelykes tenyérrel fellyebb vették azért hogy inkább Légyenek el merülve az also kerekek [Ádámos KK; JHb XX/26. 6]. *1808:* Nyikuláj sertéstis hizlalt ollyant hogy a Báronak sem volt olljan mert egy Hivej kes Tenyérnyi Szalonnája volt [Sóakna/F.oroszfalu MT; Born. G. IX. 3]. *1834:* Egy mintegy fel sing hoszszuságu, más fél fertály szélességű egy jo hűvelykes Tenyér magosságu tarka papirossal bé vont Kártándliba .. voltak kővetkezendő portékák[a] [TLt Praes. ir. 1062 özv. br. Kemény Simonné lelt. — [a]Köv. ékszerek, gyöngyök fels.].

2. colos, colnyi; de ţoli; zöllig. *1849:* Jegy nélküli csuka szürke paripa, 4 éves, 14 markos, 2 hüvelykes, 2 vonásos [HSzj 170 *csukaszürke* al.].

3. *~ borsó* hüvelyes zöldborsó; mazăre verde în păstaie; grüne Hülsenerbse. *1595:* Meggiet veottem ... d 7 fel Eytel Mezet ... d 14. Hwuelikes borsoot .. d 8 [Kv; Szám. 6/XVI. 18]. *1621:* Keöuetkezik az Theóreók keóueteknek ualo gazdalkodas Ebedre .. Hiuelikes Borsot atta(m) . d 4 [Kv; i.h. 15b/XI. 62]. *1688:* az vetemenyes kertben egy keves hüvelykes borso. Edgy nehány bokor magnak valo kaposzta [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 7]. *1717:* Küldöttem ... Hűvélykés borsót, féjés kaposztát vagy harom Caulifiolét is [Abosfva KK; Ks 96 Mátis István lev.].

4. *~ gabona* hüvelyesek; păstăioase; Hülsenpflanzen. *1727:* Ha valaki hüvelykes gabonát lopna tarisnyával, szotyorral pusztitana 33 pénzig megbüntessék [HSzj *szotyor* al.; RSzF 32]. *1768:* Huvelykes Gabona termett Egy Véka Borso .. Fuszujka két véka aprobb s nagyobb len mag | Hűvelykes gabona erogatioja ... Borso ... Faszujka Kender Mag Len Mag [Esztény SzD; Told. 29].

5. *~ vetemények* 'ua.; idem'. *1802:* Buza, Törökbu (!), és hüvejkes veteményeket kínek kínek ki mérvén ki adtuk [Szászerked K; LLt 60/1681].

hüvely-kés hüvelyes kés (kés hüvelyestül); cuţit cu teacă; Scheidenmesser. *1573:* puskar gaspar harom parta Eowet es ket Ezwsteos hywel kest rakot volt az aztalra [Kv; TJk III/3. 169 Feierdy Kato vall.]. *1585:* 14. Ja: Jndúlunk el feierwarrol. Az Gazdanak Adata B. vram gazdalkodasaert d. 50. Az Gazda Azzonynak egy hűwely pragay kest ... d. 28 [Kv; Szám. 3/XVIII. 18a]. *1587:* az szapharnak egj Janchiar kapchiat es egj hiwelj kest attam vala az vtan esmeg el Jeowe ket hiwelj rakot nieliw kest kapa el vgian szemtelenul el viue az harom kesz —/75 az kapchia —/25 [Kv; i.h. 3/XXX. 40]. *1611:* Ket hwúelj kes egikbe(n) egj kes es egj uilla az masik-

ba(n) semj hane(m) chiak vres de az ezwsteős [Kv; RDL I. 88]. *1627:* Het Elegy belegy hwueli kes [Kv; i.h. 132].

hüvelyknyi cît e degetul (gros/lung); von einem Daumen (breit/lang). *1732:* Egy hüvelkni ezüst terjék tarto [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 13]. *1768:* egy hővellykni szellyes jó féle ezüst paszamánt [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 116]. *1791:* 14 maroknyi s két hüvelyknyi magosságu ... ló [HSzj 169 *almás-sötétszürke* al.]. *1806:* Mechmet Rusztem ... mint egy 5 láb, 4 hüvejknyi magosságu, törpétske termetü [DLt 784 nyomt. kl]. *1825:* 10 darab Sasfa kőrődős kőrül vastagsága 6—8 hüvelyknyi [Dés; DLt 3]. *1860—1861:* a nádi bika ... a fiatal nádnak télen levágott törzsökire állva, abba belé dugja hüvelyknyi hoszszu vékony órrát [Benkő, MszIsm. 12].

hüvelyű hüvelyes; cu teacă; mit Scheide. *1628:* Egy mereő ezwst arannias giongyhazzal bellet hwuelw kard [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 10]. *1644/1785:* (Hagyok) Debreczeni Biro Ur(amna)k Egy veres bársony hivelyü kardot [BfN Kémeri Huszti Menyhért erdélyi főharmincados végr.]. *1668:* hagyok egy merőn boritot hűuelyű aranyas kardot Tordai Janos Battyam ur(amna)k [Komlód K; BLt]. *1692:* Egy rosz hűvelyű koszperd [Szárhegy Cs; LLt]. *1710:* Kett ezüstös aranyas Csapas hivelyü saselü hegjés török [Told. 19]. *1730:* egy fekete hűvellyű két élű Pallos [Kv; Ks 15. LVIII. 6]. *1760:* Edgy Púszta hűvellyű Pallas [Mv; TGsz 2]. — L. még MetTr 335.

hűvös l. híves